BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
24 D
1

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
II . 19 . e

11-F-15

10 6 20

Digitized by Google

[illegible]

oratoru

Digitized by Google

8. 24. D. 1.

DUO TITULI THALMUDICI SANHEDRIN ET MACCOTH:

Quorum ille agit de Synedriis, judiciis, ſuppliciis capitalibus Ebræorum; Hic de pœna falſi teſtimonii, exſilio & aſylis, flagellatione:

CUM

Excerptis ex utriuſque GEMARA,

Verſa, & annotationibus, depromtis maximam partem ex Ebræorum commentariis, illuſtrata

à

IOANNE COCH BREMENSI.

BIBL. SEC. COLL. ROM. SOC. IESV

AMSTERODAMI,

Apud IOANNEM IANSSONIVM Bibliopolam. ANNO 1629.

Typis Frederici Heynſii Typogr. in Acad. Franckeranâ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Magnificis, Ampliſſimis, Conſultiſſimis & Prudentiſſimis Viris,

DD. CONSVLIBVS E T SENATORIBVS REIP. BREMENSIS,

Dominis & fautoribus ſummè honorandis.

ITA ſemper exiſtimavi, Viri Magnif. Ampl., non ſibi naſci quemque hujus univerſitatis civem, ſed etiam aliis, imò univerſis. Nullum in corpore humano tam vile membrum eſt, quod non vicinis, atque etiam integro corpori inſignem uſum pręſtet. Hæc cogitatio cui non animum accendat, ad aliquid honeſtum & in commune utile moliendum, ei præcordia frigido brutoque torpore vincta & gelata eſſe oportet. Ego ſanè ab animo meo numquam impetrare potui, ut

proverbium illud, quamvis omnium ore celebratum, ΛΑΘΕ ΒΙΩΣΑΣ, verum eſſe & ſequendum putarem. Talpæ, veſpertilionis, lumbrici latere eſt, non hominis. Leonum feritatem, luporum rapacitatem, urſorum truculentiam nocte latebriſque damnavit natura; luci hominem, homini lucem dedit. Obtende inertię tuę iſtud proverbium, qui talentum tuum in ſudario abſcondis, quando Dominus lucrum te flagitabit. At tu ſervus nequam & malus audies. Neque quemquam ab iſto bene de publico merendi ſtudio abſterrere ſua tenuitas debet. Eſt & teſtæ in familiari re ſuus honor. Quanta laus mulierculæ, quæ ΔΥΟ ΛΕΠΤΑ, id eſt, omnem ſubſtantiam ſuam ΕΙΣ ΤΟ ΓΑΖΟΦΥΛΑΚΙΟΝ injecit? Quid? in humano corpore num tantùm oculus? nonne & pes? non & ungues & pili? Sunt conditionibus, naturis, ætatibus, variis humani generis neceſſitatibus diſcriminata ſingulorum officia. Neminem pudeat ejus, quo publicam

rem

Digitized by Google

rem juvare poſſit. Atque ut ad mea ſtudia propiùs accedam, qui ſcribendi cacoëthes publicè pipulo differunt, viri neutiquam mali, tantùm abeſt, ut curſum meum verbis ſufflaminaverint, ut etiam ad induſtriam magis animaverint exemplo. Faciunt horum aliqui ſimiliter ac ſpurci quidam ſolent muccum patinæ injicere, ut, abſterritis convivis, ſoli juſculo potiantur. Cur enim non iſtis hominibus cum maximo auctore Plutarcho illorum comparem ineptias, qui, aliis depulſis, vacuam gloriæ poſſeſſionem ſoli occupare ſatagunt? At jubent nos exſpectare ætatis & judicii maturitatem, ut nihil niſi probè politum proferamus. Eadem opera vetent ægrotum ad medicum accedere, priuſquam convaluerit. Apelles tabulam in publico conſtituit, ut omnium judicia experiretur; & ſcientiarum amator ingenii ſui fœtum in lucem non proferret, ut omnium judicio vel confirmetur, vel emendetur? Ea profectò mente, eo animo,

Magnif. & Ampl. Domini, quum verſarer in tractandis illis libris, ſine quorum cognitione diffidebam me poſſe ad ſolidam pervenire divini eloquii intelligentiam, quæ ad ſanctiſſimam illam artem & facultatem exponendi veritatem divinam, atque ad fidem & pietatem homines inſtituendi, cui æterna ſalus propoſita eſt, comparandum eſt omnino neceſſaria: facile à me impetrari paſſus ſum, ut aliquid mei ſtudii in hoc genere lucem videret; quò & iis, qui eadem ſtudia ſectantes cum variis difficultatibus luctantur, viam facerem pro virili expeditiorem: & illi, qui dubia ſpe, ſola inſtigante curioſitate, in illis laborant, edito ſpecimine, pergendumne ſibi eſſet, an deſiſtendum, ſcirent: & ego doctorum virorum judiciis, quantum aſſecutus eſſem, intelligerem: eoſque ipſos ad meliora & abſolutiora conficienda commoverem. Hoc quodcunque eſt, V V. M. & A. cur offerrem, multiplex cauſa erat. Primò, quòd, ut civis veſter, omnia

omnia ſtudia mea vobis, patriæ meę Ephoris, probare debui. Deinde, quòd, cùm intelligerem, veſtro favore non minimum ſplendoris huic labori meo conciliatum iri, eum cur me non difficulter impetrare poſſe confiderem, veſtra cùm publicè in rem literariam, tum privatim in meos collata beneficia faciebant. Vos non tantùm Rempublicam noſtram ſanctè, juſtè prudenterq; adminiſtrare; atque Eccleſiæ de viris undiquaque doctiſſimis proſpicere; ſed etiam magnis impenſis illuſtrem Scholam, & eam quidem, in qua me educatum eſſe, ſingulare Dei beneficium agnoſcam, viris digniſſimis inſtructam habere & colere, officii veſtri eſſe duxiſtis. Hoc cum aliis mihi commune eſt. Privatim verò favorem veſtrum vel nuper teſtatum feciſtis, quum chariſſimo fratri meo poſt abſolutum in Academiis ſtudii juridici curriculum, & impetratum in ea facultate ſummum gradum, ejuſdem profeſſionem dediſtis. pro quo favore

veſtro

veſtro uti maximas gratias M. & A. VV. debere me intelligo, ita Deum immortalem precor, ut judicii hujus nunquam Vos pœniteat. Vos autem, Magnifici & Ampliſſimi Domini, hoc, quod offero, ita accipietis, ut profectum ab illo animo, qui Vobis patriæque ſuo tempore, quantum poteſt, inſervire paratus ſit. quam Deus ſub veſtro regimine florentem, tranquillam, tutam præſtet. Scribebam Franekeræ IV. Non. Sextiles. Anno D. N. M DC XXIX.

V. Magnif^is. & Ampl^bus.

deditiſſimus

J. COCH.

Digitized by Google

EXIMIORUM ALIQUOT VIRORUM, atque amicorum judicia & congratulationes.

Reverendo & Clariſſimo Viro,

D. SIXTINO AMAMÆ, Ebraïcarum literarum Profeſſori digniſſimo ac celeberrimo, Academiæ Bibliothecario, domino & amico ſummo.

Vir Clariſſime ac ſumme,

NVnquam à te literas accipio, quin quantum tibi debeam cum cura expendam. Vel nuperrime quantum nos demeruiſti, cum eruditiſſimam & verſionem & commentarium ὡς τίτλον Sanhedrin ad me miſiſti. Cui quam intentus hæſerim; dici vix poteſt. Vt & illud, quam multa repererim, quæ inſtitutum meum promovent. In autoris gratiam & tuam, qui poëſi nuncium remiſi, aliquot verſiculos effudi, quos nunc mitto. Beatum vero me, ſi, &c. Lugd. Bat. CIↃ IↃ CXXIX. Iulii XXIIII.

T. R. Obſervantiſſ.

DANIEL HEINSIVS.

In eruditiſs. interpretationem & Commentarium Codicis Sanhedrin eximii viri JOHANNIS COCCEJI.

CVM Pharos linquenda ſacris Iſaci nepotibus,
Cædibus ſubacta mille, fracta mille cladibus,
Hactenus non uſitatam ſterneret cœlo viam,
Juſſa pubes voce magna cuncta verſantis DEI,
Ut triumphum de triumpho duceret victoria,
Hoſtium potita præda, mox potitura hoſtium,
Aurum opeſque de profanis ſuſtulit penatibus.
Huic triumpho par triumphus derepente naſcitur,
Chriſtianæ cum juventæ principe ac cœlo duce,
Aurum opeſque de ſubactis tollimus ſacrariis,
Deq; Apellis jam triumphant, quos Apella non ferunt.

DAN. HEINSIUS

EX TEMPORE.

**

Digitized by Google

ΙΩΑΝΝΗ τῷ ΚΟΚΚΗΙΩ

ΒΡΗΜΑΙΩ παντοίαις διδαχαῖς καὶ μάλιστα τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐπιστήμῃ ἐξαιρέτως κεκοσμημένῳ ἀνδρὶ νέῳ, φίλῳ ἀγαπητοτάτῳ, χαίρειν.

Σιτοβολῶν κόκκοιν Κοκκήϊος ὄλβιός ἐστιν
   Ἀδροτέροιν πολλῶν, ἄλλοθι αὐξομένων.
Ὢ σπαρθέντι δύω πατρικῆς ἐς λήϊα γαίας
   Αἰφνιδίαν καρποῦ ἐλπίδα ἐξεδότην.
Ἔνθεν ἐν ἀλλοδαποῖς δ' ἀγροῖσι λαχόντι φυτείαν
   Σφωϊτέρας φύσεως μείζονα πεῖραν ἔδον.
Θαῦμα ἰδεῖν. ἄλλων ὅλα δράγματα ἦσαν ἄκαρπα,
   Εἶτ' ἔβαν ἐς μηδὲν καὶ ἀποθῆκαι ὅλαι.
Κόκκος ὁ δ' ἀμφότερος στάχυας προενήνοχε παρφεὶς
   Καὶ μία ἄμητον ῥίζα ἔφυσεν ὅλον.
Ὡς ἐξ οἰκείαις συκῆς φιτροῖο μονήρευς
   Δένδρεα φύειν πυκνῶς πλέθρα ὁ Ἰνδὸς ὁρᾷ.
Σὸς γόνος εὐθηνεῖ οὕτω, Τιμαννὲ Μάγειρε,
   Ἀντιγράφων πάτρας τῆς σέο πιστὲ φύλαξ.
Τοῖος μὲν Κόκκος τεὸς υἱεύς ἐστι Γέραρδος,
   Τῆς νομικῆς κῦδος μὴ τυχὸν ἰδμοσύνης,
Ὃς τοῦ γυμνασίου καθέδραν πατρικοῖο ἀγάλλει
   Εὐφραδίᾳ λεπτοῦ καὶ μελέταισι νόου.
Τοῖος Ἰωάννης Κόκκος σὸς δεύτερος υἱὸς
   Τῶν ἱερῶν διφᾷ μυστικὰ ἔργα λόγων.
Παντοίας γλώσσας, τὴν πρωτίστην δὲ μάλιστα,
   Ἣ ἐνεγεννήθη πρωτογένοισι βροτοῖς..

Σοὶ δὲ

Σοὶ ἣ χάριν πολλὴν, Ἀμαμᾶ φίλε κύδιμε, οἶδα,
Ἑβραίων διδαχῆς κλεινὲ ἐπόπτα σοφῆς.
Σῆς ὅτ' ἐπιστήμης ἡμῶν πρὶν τόνδε μαθητὴν
Ἐμπίπλης, ἀγαθὸν κοινὸν ἐπωφελέων.
Τοῦδε προηγητοῦ ὄντος, Κοκκήϊε, νίκα
Ἡμᾶς φιλοφρόνας σοίγε συνηδομένους.
Θάλλε, φίλη ψυχὴ, ἄνθει μάλα, καρποφόρει τε,
Οὐρανὸν ἐν χθονίῳ οἰκοδομοῦσα πέδῳ,
Ἀλλὰ πατὴρ μήτηρ τε θεῷ σφῷν σπένδετε λοιβὰς
Εὔτεκνοι, δόξεως μνήμονες οὐρανίας.
Μὴ γαυροῦτε πόνοις σφετέροις ἢ πίονι οὔδει.
Τῆς γὰρ ἀριστείας εἷς Θεός ἐστι δοτήρ.
Σφωιτέρων καμάτων πολὺ παντοίως ὑπερέχει
Τοῦ πατρὸς αἰθερίου ἄφθονος εὐλογία.

ΜΑΤΘΙΑΣ ΜΑΡΤΙΝΙΟΣ

τῇ ὀγδόῃ μεσ. μηνὸς Δεκεμβ. ἔτει

ἀπὸ Χριστογονίας αχκη.

** 2 Ad præ-

Ad Praſtantiſſimum

Dn. JOHANNEM COCCEJUM,

vitæ innocentiâ & eruditionis famâ laudem inſignem adeptum.

EGregii ſincera patris, Coccεje, *propago,*
Inclyta Saxonicis quem tulit ora jugis.
Quem facilis ſplendor, facilis quem gratia morum
Imbuit, in doctos gratia blanda ſales.
Moribus haud aſper, nec moribus horride, quamvis
Horreat Arctoo ſidere terra parens.
Virtutem te propter amo, linguaſq; ſacratas,
O juvenis, veris dedite divitiis!
Pura placet virtus, puriq; in pectore mores;
Non vitium eſt, noſter quo capiatur amor.
Hoc pignus ſibi ſervat amor, clauditq; receſſu
Pectoris, & votis addere vota parat.
Progredere ad metam, & generoſam invadito laudem,
Franagriaq; novum tu jubar adde Scholæ.
Felix curarum, cui non Heliconia cordi
Serta, ſed è ſacris lecta corona jugis!
Diſcutis hic leges, & ſancti jura Senatus,
Quæ Solymis quondam ſunt perarata notis.
Digna hac ſunt Fabris, *quæ ſcribis, digna* Pithæis,
Ingenii & ſtudii hac lima reperta tui eſt.
Quòd ſi longævæ tibi conſtent ſtamina vitæ,
Longiùs & famæ perpetuetur honos:
Te quoque Principibus florentem Heroïbus addam,
Quos ſecli noſtri docta papyrus habet.

Justus Reifenbergius f.

Digitized by Google

Ἐπίγραμμα πρὸς τὸν θεοσεβῆ, πολυΐστορα καὶ πολύγλωττον,

ΙΩΑΝΝΗΝ τὸν ΚΟΚΚΗΙΟΝ,

τὸν ἑαυτοῦ ὁμόστεργον καὶ φίλον οὐ τυχόντα.

Ἀρχαῖον τὸ ἔθος πέλεται· τ' ὄνομ', ὅ,ττι κεν εἴπῃ
    ἡ μήτηρ φίλη, νήπια τέκνα λάχον.
ταῦτα πεποίηκε πρόπαλαι ἡ πότνια Εὔα,
    ἥτιν' ὁμάρτησαν θυγατέρες τ' ἄλοχοι.
ὣς φάτο σὴ μήτηρ, μετὰ τοῖς μακάρεσσί νυ οὖσα,
    ἧς συνεφώνησεν φραδμοσύνῃσι πόσις.
διό τ' ἀπὸ πραπίδων στάζειν τὰ μελίρρυτ' ἔμελλεν,
    υἱά σ' Ἰωάννην οἱ γονέες κάλεσαν.
πολλάκι μαντεῖα τὶς τ' οὔνομά ἐστι λοέτρου
    ἱεροῦ, αὐτοῖσίν θ' υἱάσι πόλλ' ἀραρές.
πῶς τόδε ἡδύ; πατρός σοι ἐνέστακται μένος ἠΰ,
    οὗ φρένας, ἠδ' ἀρετὰς ᾧ ἀτάλαντος ἔσῃ.
οὐ θνήσκει γενεὴ εἰν υἱάσιν εὐφυέεσσιν·
    ἔφθιται ἐν δὲ κακοῖς τοῖς τεκέεσσι γένος.
κελτικόν ἐστι σέθεν τὸ ἐπώνυμον, ὡς ἐγὼ οἶμαι
    οὔνομ' ἀλεκτρυόνος τοῦ μεγαθύμου ἐόν.
ὄρνεον, ὡς οἶδας, τὸ ἀρήϊόν ἐστιν ἀλέκτωρ,
    ἐγρηγορέον νυκτὶ, σμερδαλέον τε βοῶν.
ὄρνεον ἐν μεγάροισι συνέστιον ἀνθρώποισι,
    τοὺς τε καθεύδοντας γῆρυ' ἐγείρει ἑῇ.
σοί τ' ὄνομ' ἁρμόζει τόδε, ὦ Κοκκήϊε, καλῶς.
    πρὸς τὸ εὖ ζώειν ἄσματ' ἔγειρε λεών.
τηλαυγὲς φάος ἴσθι πάτρης καὶ χάρμα γονῆος,
    καὶ εὐαγγελικῆς μάρτυς ἐτητυμίης.
παμπόλλας ἔμαθες διαλέκτους, ἑλλάδα τ' ὀμφήν.
    εἷς ἐὼν ἄνθρωπος, κἂν πολύγλωττος ἔῃς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΣΩΡ.

Εἰς τὰ τοῦ λογιωτάτου

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΚΚΗΙΟΥ

τῶν ἰουδαϊκῶν νομίμων ἐξηγητικά.

Υδογενὴς ὅτ' ἰουδαίοις πόρε δίπλακα θεσμὸν
ὄρεος ἐκ καταβὰς ἀριδεικέτου αἰγλήεντος,
ἔνθεν ἑ ἀθανάτων βασιλεὺς προσέηκεν ἰαώ,
ἔστιλψεν τὰ πρόσωπα, χάρις δ' ἀπελάμπετο πολλὴ
ἀμβρόσιος, οἵη τ' ἰθ' ὑπερίονος ἠελίοιο.
ὡς δ' ἴδον ἥρωος σμερδνὸν σέλας ἄγριοι ἄνδρες,
τάρβησάν τε, καὶ ὅστε παρακλιδὸν ἔτραπον, εἶτα
αὐτὸς μὲν μέγα φᾶρος ἑλὼν χερσὶ στιβαρῇσι
κακκεφαλῆς εἴρυσσε, κάλυψέ τε χρῶτα φαεινόν,
οἱ δὲ κάτω ὅρεον ποτιδέγμενοι, εἴτι μιν εἴποι.
ὣς νῦν οὐδὲ δύνανται ἐνωπιδίως ἐσιδέσθαι
Χριστὸν παμμεδέοντ', ὃν ὑπερφιάλως κατέπεφνον,
καὶ μάλ' ἀτιμάζουσι, καὶ οὔπω φασὶ τὸν εἶναι,
θεσπέσιον γάρ τι κραδίας σκότος ἀμφικαλύπτει.
ἀλλ' ἄγεται χρόνος ὀψὲ περιπλομένων ἐνιαυτῶν,
ᾧ τὸ φάος βλέψουσι μελαίνης νυκτὸς ἑταῖροι
καὶ θυμὸν τρέψουσιν ἀπηνέα εἰς τὰ ἀμείνω
εὐσεβέων διὰ παρφάσιος γλυκερῆς ἀνθρώπων.
τοῦ Κοκκήιον εἶναι οἴομαι, ὅς μιν ἔπεσσι
σωφρονίσαι πειρᾶται, ἀνάγκη δ' οὐ λέγει ἄξειν.
χαῖρε, θεοῦ ὑποφῆτα, σὺ μὲν νόμον ἠδὲ θέμιστας
ἑβραίους ἐδίδαξας, ἰδὲ δωτῆρα θεμίστων,
σαῖς δ' ὑποθημοσύναις πεπιθήσεται, εἴτις ἐχέφρων.
εὐκτὸν γὰρ λαὸν σὸον ἔμμεναι ἢ ἀπολέσθαι.
πρός τ' ἀρετὴν καλὸν αὐτομολεῖν κακότητα λιπόντα.

ΙΑΚΩΒΟΣ ὁ ΡΗΒΙΟΣ.

Digitized by Google

Singulari virtute & doctrina eminenti juveni-viro,

JOHANNI COCH.

חכמת בני ישראל בנתה בירת
על הר אשר ראשו רם משאר הרים
גם מעלותיו סביב מלאו שירת
עד אין לקוצים מספר ולדרדרים׃

נשא בידו קרדום פיו כמו חרב
הדה וקצץ בו רוב צאלים פגרה
נתיב לא יתמהמהה ולא ירף
עד בוא זבול החכמה שבתוך גנה׃

שם היא בכסא זהב ומלא כבוד
תשב בגן פורה תמיד והון יקר
בינה משלים תורות אוצרות אבות
תשמור לעולי הר שנתנה שכר׃

שם היא עטרת כבוד מעשה תמר
שמה עלי ראשו ופתחה חביון
עשרה שבע טוב הוני אגזרה אמר
יקום תחלק חילי תעשיר אביון׃

עמי אחרים רבים אוהבי דעת
בחור וזקן שמה מהרו באו
לקנות סחר החכמה וברוב זעת
בעו מבוא ההר כלם ולא ראו׃

הנה נתתיך משל בכל ביתי
הן מפתחי על שכמך טמון אפל
תפתח ותרה תושיה לכל פתי
קרבו פתיים הנה ועלו עפל׃

מאז חצי העדה כי יגיעתם
רבה וגם אין דרך מפני שמיר
פנו וסגו אז תאבד פעלתם
כי יראו את החרש והאמיר׃

מפתח שפתיה נשמע ונשירה
עתה צמאים ישתו ובלא כסף
ירוו לכו נרעה נרבץ ולא נירא
עתה בכורי דלים ישבעו עשב׃

לא כן אנחנו שחלנו ונשארנו
כי אם שכם אחד לכרות סבוך חוח
רצנו וגדענו מזער ואסרנו
הדה מתלאה נואש מבלי כוח׃

הודו לשם החכמה כי גמוליה
רבים ועלזו הריעו בקול רנה
לא מנעה כל טוב מני עבדיה
הודו לבחור נפשו עד מאד ענה׃

אך אחרי כן בא בחור למור תורה
בר לב נקי כפים ותמים דעים
עניו ורב כוח כוח שמו קרא
הוא לי יישר דרך ולכל רעים׃

שפתי רננות נזכירה יגיעיך
לאמר יברכך אל ממעונתו
כי מעשיך רבו משנותיך
אמרו עדי עד עומדת תהלתו׃

Hos verſus ſponte obtuli

IOHANNES PERSIUS AMSTERDAMENSIS.

Digitized by Google

Aliud Carmen ejuſdem,

quo Autori amorem ſui commendavit profecturus, & promiſit ſuum, ſimulque felicem editionis hujus libri ſucceſſum precatus eſt.

COCCEI, prime ſodalium,
Fax merſa tenebris clara ſcientiæ,
Quum flammas animo meas
Erga te reputo, quum reputo brevi
Ducturam me aliò viam:
Tum cor inſolito concutitur metu.
Tum me mens propè deſerit,
Et pallet facies, cruraque vix ſuum
Truncum languida ſuſtinent.
Factusq; ut Niobe, ſaxeus haud queo
Effuſis lacrymis gravem
Luctum ſollicito expellere pectore.
Tantis ignibus æſtuo, (mit.
Quantos mons Italus, vel Siculus vo-
Non tam natum Agamemnonis
Dilexit Pylades, non ita Theſeum
Fidus Perithous comes
Arſit, cum peteret regna Proſerpinæ,
Quàm te depereo miſer.
Te namque ingenii ſpiritus enthei,
Et miranda modeſtia,
Invictusque labor rebus in arduis:
Porrò, juſtitiæ ſoror,
Incorrupta fides, nudaque veritas,
Cui non concilient bono?
Verùm dura tamen, dura neceſſitas
Et menſa & ſtudio pari
Iam conjuncta diu pectora dividet.
Sed tantummodo diſſitis
Circumſepta locis corpora dividet.
Nulli obnoxia vinculo
In momento oculi mens adit omnia,
Quæ Sol deſuper adſpicit.
Quin mundi impatiens limite claudier
Obſcuram penetrat Stygem, &
Fulgentem tremulis luminibus polum.
Hac præſens adero tibi,
Quo ſub cunque dies ſidere tranſigam.
Hac præſens adero tibi,
Quo ſub cunque dies ſidere finiam.
Tu ſeu nectare Græciæ,
Suavique ambroſia, non ſine laudibus,
Olim forte alios bees:
Seu gazis Arabum ditibus, aut ſacris
Iudææ cumules bonis:
Sive his te maneat gloria dignior:
Ne ſis illius immemor,
Qui nunc eſt animæ dimidium tuæ.
Sunt, ſunt (non nego) plurimi,
Quos præferre mihi haud immeritò
Multos, ſi libet, antefer: (queas.
Hoc, quod poſco, dabis: ſim, precor, in-
Saltem inter reliquos loco. (ſimo
Sic annis vigeas in juvenilibus.
Sic inſigni opere edito
Præclarum patriæ pollicito virum
BREMENSES faveant tui.
Sic te tergeminis tollere honoribus
Certent AMAMA & EMPEREUR,
Magni Pierius vel furor HEINSII.

Digitized by Google

שיר חרוזי לתפארת לנכבד ומלומד
מאוד ליוחנן קיך׳ יצ״ו

הברה ידיד חשקי גם נעלה סורי
נאמן בערת עבר ללמוד לשון עברי
ספר אשר כתב ידך בעט מהיר
זה ראתה עיני יקר כפז יהיר׃
שמח מאד לבי גם פי מלא שמחה
אמר יהי ברוך בטוב והצלחה
משם אשר ברא עולם וכל שבו
שהכתב הזה שהוא מגלה בו
סודות לשון עברים קדוש וחקותיו
הוא כו לאור מוציא רב תעלמותיו׃
כל אוהבי תורה כל לומדי חכמה
ומבקשי לקח הטוב בכל עצמה
על מעשה הזה טוב אצבעותיך
ירבו תהלתך ויהללו שמך׃
יעיר אלהינו את רוחך טרוד
ויאמצו תמיד להיותך עמוד
עצום בבית משיח בקהלתו
לעסוק בישובה לכבוד גדלתו׃
הברה ידיד חשקי אם תעשה ככה
נכבד יהי שמך לא יכבה נרכה׃

HENRICUS MARTINIUS

RHODA WALDECCUS,

Sc. BREMÆ *Anno* 1628. 22. *Decemb.*

* * *

Reverendo & Pio theologo,

D. MATTHIÆ MARTINIO

SS. Literarum in illuſtri Gymnaſio BREMENSI Profeſſori celeberrimo S. P.

R*Everende & Clariſſime Domine*, *Jam ſeptimanas aliquot tibi reſponſum debeo. Inter lentitudinis meæ cauſas etiam iſta fuit, quod hac vice, non niſi publice, in ſcripti hujus propylæo, te alloqui libuerit. Id vero ſeruſcule factum eſt, quia lento nimis gradu operæ typographicæ proceſſerunt. Argumentum epiſtolæ, ad quam reſpicio, amor & delicium tuum*, IOH. COCCEJUS *erat. Exprimebat ea paternum affectum, ſpirabat tenerum amorem, quo eximium iſtud caput proſequeris; oſtendebat denique anxiam de fine & ſcopo ſtudiorum ejus ſolicitudinem, quæ te*

Aſſidue coquit & verſat ſub pectore fixa.

Poſtea repræſentavit mihi idem ille noſter Græcum Carmen, eo animo à te ſcriptum, ut eruditiſſimo huic operi præmitteretur. In quo cum vidiſſem te, προσφωνήσει τινὶ ad me digreſſum, ſic agere, ac ſi præclarus iſte Juvenis meæ inſtitutioni multum deberet, majus me inceſſit deſiderium publice & levato ſipario tecum ſuper COCCEJO *noſtro diſſerendi. Dico itaque ſine verborum ambagibus, almam illam optimorum ingeniorum nutricem*, GERMANIAM, *& in ea illuſtre Veſtrum Gymnaſium, multos pietate, ingenio & eruditione inſignes Juvenes ad nos tranſmiſiſſe. At qui cum* COCCEJO, *omnia iſta, paria fecerit, aut ambiguam ei palmam fecerit, neminem me noviſſe, ex quo in hac Academia docui. Vitam quod attinet, veriſſimum illud Tertulliani effatum eſt*, Hominem in faciem, Deum in præcordia contemplari. *Verum enim pietatis domicilium non eſt in vultu, qui artificioſam ſæpe hiſtrioniam agit, ſed in pectoris penetrali, quod nec oculis nec legibus humanis pervium, uni καρδιογνώστῃ Deo patet. Verum enimvero, ſi ex annorum aliquot continua converſatione & uniformi vivendi modo judicare fas eſt, audebo hunc juvenem appellare vivam virtutis imaginem, vel juvenem* virtuti & modeſtiæ ſimillimum. *In converſatione, religioſiſſimus temporis diſpenſator multitudinem vitavit familiarium, quos non illepide* fures temporis *Lipſius vocitabat: Oſtenditq; reipſa, lectam ſibi & in profundum mentis demiſſam*

miſſam auream illam Poëta admonitionem,

Si vitare voles acerba quædam, &c.
Nulli te facias nimis ſodalem.

Itaque converſatus eſt cum paucis, quos ipſe putavit bonos, & ætatem cum pietate & fide agere, gravitatem cum amabili quadam ſuavitate καὶ τὸν ὄφιν τῇ περιστερᾷ *commiſcere gnarus. Promptitudinem in lingua Latina & facundiam eximiam ex tuo Gymnaſio ad nos attulit. In literis Græcis, & Orientalibus, Ebræa vid. Chaldæa, Syra, & Arabica eos jam tum quoque, cum in hanc Acad. primo inferret pedem, fecerat progreſſus, ut in celeberrima Acad. eas publice cum fructu & fama docere potuerit. Quin inſuper & philoſophicis & theologicis ſtudiis adeo feliciter litaverat, ut in publicis diſputationibus univerſæ noſtræ juventuti præluxerit. Animal per ſe ſuperbiſſimum eſt juvenis. Quod ſi aliqua ſcientiæ opinio eum afflet, jam omnes infra ſe deſpicit,*

οἷος πέπνυται, οἱ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσι.

Quæ pernicioſa & exitialis οἴησις *præſentiſſima* τῆς προκοπῆς ἐγκοπή ἐστι. *At noſter modeſtiæ, & germana*

Virtutis fidus cuſtos rigiduſque ſatelles,

nihilque minus quam περιαυτολόγος, *longe à ſe mores iſtos ſprevit, & quibus omni doctrinarũ & virtutum choragio, omnium, qui ſuper iſtis judicare valent, judicio, anteſtetit, iis pro inſigni modeſtia ultro faſces ſubmiſit. Promittant* πτωχαλάζονες *iſti ſolidos è clibano boves,* COCCEJUS *oves illas Epicteti imitatus eſt, quæ, quantum comederint, non verbis apud Paſtorem jactant, ſed re ipſa teſtantur, pinguedine, lacte, lana & fœtu. Non poſſum ergo te non beatum prædicare tali diſcipulo, Patrem tali filio, patriam tali Cive, Academiam denique quantumlibet celebrem tali Doctore. Juvi eum conſilio, ſuppeditavi ex tenui mea Bibliotheca libros & ad perſequenda hæc ſtudia, quo ſe occulto quodam impetu ferri ſemper profeſſus eſt, pro meo modulo animavi. Dixi paucis iſtis proximis verbis, quid mihi magnum illud ingenium debeat. Reliqua & tibi & illi affectus dictavit. Affirmo tibi, reverende vir, plus longe ipſi Academia debet, quàm ille mihi. Cum n. Academiæ noſtræ Profeſſores (cur. n. diſſimulem, quod vaniſſimis rumuſculis ſubnixa fama jam pridem diſſeminavit?) nimii in juventutem, & quidem præcipue Germanicam, rigoris à quibuſdam*

poſtulentur, non immerito de ejuſmodi civibus nobis gratulamur. Vixit COCCEJUS, *& ipſe Germanus, apud nos integro fere triennio. ubi ad te reverſus fuerit, examina eum, inquire, ſcrutare. Profitebitur, ſcio, ſe hic in tranquilliſſimo receſſu vixiſſe, ab omnibus ſtudiorum remoris tutiſſimum, ſine ulla, vel minima, ad rigoris noſtri mentionem, trepidatione. Imo vero ſibimet ipſi plurimum gratulabitur, quod nullus eum* Βακαύτης *à ſtudiis avulſum in tabernas & loca, quæ olim ædilem metuebant, traxerit: quod nulli canes venatici ei pecuniam ad compotandum extorſerint. Exulant adhuc, Deo ſit laus & gloria, exularunt hiſce jam aliquot retro annis ab Academia noſtra profani iſti mores, ob quos etiam iram Dei quibuſdam Germaniæ Academiis adhuc incumbere, complures pii & intelligentes viri ſibi perſuaſum habent. & ut æternum exulent, ex voluntate Illuſtrium Friſiæ Ordinum, & Nobiliſſimorum Curatorum, quamdiu ſpiramus,* καδδύναμιν *annitemur. Et ſi quando videbuntur monſtra illa vel per cuniculos denuo velle irrepere, vel per apertam vim irrumpere, non delaſſabimur aut ceſſabimus adverſus iſta* εὐκαίρως, ἀκαίρως *clamare, contendere & publica authoritatis acie cernere. Novimus n. non omnem pacem, non omnem concordiam, Deo placere. Parum ergo penſi habemus, quid vel feroces vel creduli nimis juvenes de rebus noſtris garriant. Habemus delationes iſtas pro merenda Cyprii bovis, ut eſt in proverbio, & magis commaſculavimus animos noſtros, quam ut per iſtas à præclariſſimo inſtituto, cui Deus ultra expectationem noſtram benedixit, nos deterreri patiamur. Per gloriam & ignominiam, per convitia & dedecus inſiſtemus huic viæ & approbabimus nos* honeſtę diſciplinæ *(quantum in hac morum corruptela fieri poteſt) defenſores & vindices. Ante annos non admodum multos à nimia licentia male audiebat Academia. Neque vana erat iſta accuſatio. Hac vero de nimio rigore, iſti è diametro adverſa, quam firmis tibicinibus nitatur, penes eos eſto judicium, quorum palatum pravi iſti mores non exſurdarunt. Quales nos etiamnum ex ipſa Germania habemus plurimos. Sed de univerſo hoc argumento, alibi, cum bono Deo, plenius. Redeo ergo ex hoc diverticulo ad* D. COCCEJUM. *Habes elogium ejus non minus fidum quam honorificum. Novi ego plura ſæpe peccari, dum demeremur, quam dum offendimus. Sed hic ſecurus ſum. De ſtudiis autem ejus ita breviter ſtatuo, Excitatum eum divinitus eſſe ad pro-*

vehenda

vehenda altius linguarum Orientalium ſtudia, & reſeranda nobis Judæorum ſacraria. Nullus equidem Chriſtianorum tantum in thalmudicis publice unquam præſtitit, quantum ille eruditiſſimo hoc & de quo non niſi eruditiſſimi judicabunt, ſcripto. Excitabit ſuo exemplo alios, qui in eadem ſtudia incumbent. Fortaſſis præ foribus illud tempus eſt, quod Deus Judæorum converſioni deſtinavit. Spondere auſim, non defuturam ipſi honeſtam in Academia aliqua conditionem, ubi literatiſſimus iſte labor in literatorum manus venerit. Quod ſi vero Barbaries & Licentia in his terris præpotuerint, ſpero excitaturum Deum (imo jam incepit excitare) pias & magnas animas, quæ in ultimo Occidente & novo Orbe alias ſcholas & Seminaria, iſtiuſmodi ſtudiis & ingeniis magis propitia, fundabunt. Ego cum mecum perpendo admirabilem illam juſtiſſimi Dei à prædicato uſque Evangelio & reſuſcitatis literarum ſtudiis, circa illa, diſpenſationem, Deum trepidus veneror, ut negotium illud ſic ſecundet, ut lumini apud nos accenſo non tantum nihil decedat, ſed & incrementum accedat. Sed hæc alterius argumenti ſunt. Ego hic finio & protractam nimis epiſtolæ telam abrumpo. Deus O. M. te & clariſſimos συνεργοὺς tuos diu ſervet incolumes. Dabam Franekeræ Friſiorum 3. Auguſti 1629.

Tuæ Rev. obſervantiſſ.

S. AMAMA.

VT Serpens Schythici cuſtos fidiſſimus horti
Incubuit Gazæ, ſic gens recutita tot annis
Thalmudo incubuit. COCCEJUS, ut alter Iaſon,
Sopito ſerpente, in dias luminis oras
Effert hoc vellus. Vel tandem ponite criſtas,
Excutite invidiam, gens circumciſa. Quid ultra
Irarum tantos coquitis ſub pectore fluctus?
Quin operas nobis & amicas jungite dextras.
Nos pacem ferimus lætam, veſtramque ſalutem
Quærimus. Ah tandem Chriſto ſubmittite faſces.

S. AMAMA.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Benevole Lector,

NUnquam quivi animum inducere, ut quicquam, quod non ſolidè didiciſſem, ſatis mihi ex uſu fore putarem. Ubi enim obtineret auditorum duntaxat fides, & opinio; ubi dubitatio non eſſet excluſa, neq; cognitio ita ex omni parte inſtructa, ut & confuſio abeſſet, & eorum, quæ ad genus quodque pertinent, lateret nihil, ibi ſcientiam nullam inveniri, hactenus mihi perſuaſi. Atque etiam in ea me ſententia valde confirmavit, quòd ſæpenumero viri, cæteroquin doctiſſimi, ex malè perceptis quibuſdam eò videbantur prolapſi, ut, quæ falſa erant, pro veris defenderent. Ita profectò fit, ut quis, ſimiliter atque ei, qui fractæ innititur perticæ, non modò ſuſtentaculo non eſt pertica, ſed inſuper manum fodicat, ſic eo, quod minùs perfectè didicit, ſcire autem ſe opinatur, non modò non juvetur, ſed & dejuvetur maximè. Quamobrem utiliſſima ſine dubio eſt in omni genere ſtudiorum illa Sirachidæ præceptio: Ἐν μεγάλῳ καὶ ἐν μικρῷ
cap. 1 v. verſ. 15. μὴ ἀγνόει μηδὲ ἕν. Quod quamvis maximum eſt, & ut aſſequamur, quæ hominum eſt imbecillitas, pæne impoſſibile: tamen intelligimus, cui maxima quæque propoſita ſunt, ejus animum ita debere comparatum eſſe, ut nihil, quod eò pertineat, data opera velit ignorare. quod ſanè fieri hoc ſeculo à non paucis, maximo & ipſorum & aliorum malo, proh dolor! videmus. Sed nos jam non id agimus, ut aliena facta notemus, ſed ut noſtri

inſtituti

inſtituti rationes exponamus. Ad Theologicum ſtudium cùm multa requiruntur, tum inter illa haud poſtremum eſt, ejus ſermonis, in quo Dei verbum editum eſt, non ſuperficialis notitia. Nam ſi verum eſt, quod ait S. Petrus; εἴτις λαλεῖ, ὡς λόγια Θεοῦ: profectò docenti 1. Pet. 4. 11.
de mente Dei loquentis conſtare debet. de qua ut illi conſtet, qui ipſam originariæ vocis vim non capiat, fieri neutiquam poteſt. Nam interpretationibus confidere, quid, quæſo, aliud eſt, quàm (ut celebris quidam Theologus non minùs verè, quàm facetè dicebat.) *in alieno cerebro habitare?* Accedit, quòd nec eodem valore ſunt, quæ in ſua linguâ dicuntur, & quæ in aliam linguam traducuntur: ita ut facile evenire queat, ut à vera mente interpretis aberrans, in abſurdam aliquam & falſam ſententiam agaris: vel non ita afficiaris converſis, atque primigenia te affectura fuiſſent. Denique, variantibus interpretibus, incertus eris, quem ſequaris. Quorſum hæc? Ut oſtendam, eos, qui, quod ad earum, quibus Spiritui ſancto myſteria ſalutis noſtræ conſignare viſum eſt, linguarum cognitionem ullo modo pertinet, negligendum ſibi non putant, nihil, niſi quod officii ſui eſt, facere. Sacros libros partim ſermone Ebræo, cui pauca Chaldaica interſerta, partim Græco ſcriptos eſſe, nemo eſt, qui ignoret. Ebræam linguam veteris inſtrumenti nullò modo rectiùs diſci, quàm aſſidua & attenta phraſium biblicarum inter ſe collatione, equidem haud eo inficias: Tamen, quia fieri non poteſt, quin ſint multa, quæ fratrem, ut doctiſſimus grammaticus Aben-Eſra loqui amat, non agnoſcant; eorum ſenſus apud eos, qui eadem ferè lingua uſi ſunt, veſtigandos eſſe, ipſa ratio ſuadet. quorum ipſorum auctoritas etiam in illis, quæ

rara ſunt in bibliis, atque adeò quæ frequentia, quòd illis ea lingua vernacula eſſet, nullius ponderis eſſe non debet: quando neque recentiorum Ebræorum ductu ad ſacras exponendas literas uti Chriſtianos puduit interpretes. Hi nimirum toto ætatis ſuæ curſu uni ei rei operam dederunt, ut ſacri contextus mentem vel ex uſu biblico, vel ex uſu antiquorum, vel ex eorundem teſtimoniis excuderent. quos qui ſe, ut par eſt, intelligere, ſine veterum cognitione, & ſine magna exercitatione poſſe putat, fallitur. Hoc eſt, candide Lector, quod me ad veterum Magiſtrorum ſcripta adeunda, & ab ipſis Judæis diſcenda primò commovit. Quanquam verò nondum eò uſque, quò volebam, progreſſum me, optimè ſcio; cur tamen inſtituti mei me non pœniteat, faciunt aliæ haud paucæ, quæ ex Talmude, & iis, quæ reliqua ſunt ab ipſius auctoribus, provenire poſſunt utilitates. Nullamne enim apud illos legis cerimonialis explicationem eſſe putamus? nullamnè juris tum naturalis, tum poſitivi? Certè maximus quidam ſcriptor, quum de jure belli & pacis tractationem inſtitueret, in qua ſibi perſæpe legis divinæ tabulæ adeundæ eſſent, non dubitavit de antiquis Hebræorum magiſtris ita loqui: *Ad percipiendum librorum ad antiquum fedus pertinentium ſententiam non parum conferre nobis poſſunt Hebræi ſcriptores, ii maximè, qui & ſermones & mores patrios habuêre percognitos.* Traditiones verò humanæ πατροπαράδοτοι unde, niſi ex Doctrinali Judæorum, peti poſſunt? Hæc autem pertinent ſive ad pleniorem legis Moſaïcæ, quà ritualis, quà judicialis & moralis intelligentiam: ſive ad exoticarum legum illuſtrationem: ſive ad lumen hiſtoriarum de rebus Judaïcis: ſive, quod maximum eſt, ad confir-

Hugo Grotius in proleg. ad tract. de jur. bell. & pacis.

mationem

mationem hiſtoriæ Euangelicæ, ubi plurima Judaici moris, legum & traditionum mentio eſt. Præterea nihilne eſſe putabimus, cognoſcere, quid antiqui de Chriſto & regno Dei ſenſerint? Qui ſi nobiſcum faciant, nulla re potius, quàm illorum auctoritate, hodiernorum Judæorum frangetur obſtinatio: ſin in diverſum abeant, error, niſi & ipſe, &, quæ ejus fundamenta ſint, probè perſpecta ſint, haudquaquam tolli poteſt. quod ipſum de omnibus illis, quæ nobis cum Judæis ſunt controverſa, ſentiendum eſt. Quod negotium profectò hoc ſeculo non ita agitur, ut decebat. Nos enim videmur Euangelium habere, quaſi eridos pomum eſſet; non, quod à Deo datum ſit gentibus *εἰς τὸ παραζηλῶσαι τὸν αὐτοῦ λαόν*. Quantum verò ad cæcitatem ejus vincendam momentum exiſtimandum eſt in eo fore, ſi ex ipſo Talmude ejus autoritas convellatur: veræque & ſolidæ teſtamenti veteris explicationes adhibeantur, & ex antiquis magiſtris roborentur? Quinimò quem judicium Dei adverſus illos vel ad dignam commiſerationem, vel juſtum horrorem commovebit; quis ſimile judicium (à quo utinam eſſemus penitùs immunes!) ut convenit, precibus & omni ope amoliri ſtudebit, niſi qui noverit, in quanta cæcitate miſeri illi verſentur? Poſſem hìc eſſe diſertus, ſi vellem oſtendere, quot modis à ſimilibus tenebris nobis metuendum ſit, ſi non illæ jam à longo tempore noſtros in plurimis & maximis oculos tegant. Sed novum eſt, quod molior. oſtendere nempe cognitionem Talmudis, Thalmudicorumq; ſcriptorum, ad Novi Teſtamenti illuſtrationem inſignem lucem afferre. Id Græco ſermone perſcriptum eſſe, uti diximus, extra controverſiam eſt. In Græco autem ſermone eam adhibuiſſe loquendi ra-

tionem ſapientiſſimo conſilio, ſancti ſpiritus ductu, Apoſtolos, quæ ut perciperetur, non major Judæis, quam Græcis, labor eſſet, docti ſciunt. Quocunque ferè veniſſent Apoſtoli, primùm in Judæorum Synagogis prædicabant. Illi erant *ἡ διασπορὰ, οἱ ἐν τῇ παροικίᾳ*, quos Ebræi גליות / *τὰς μετοικεσίας*, nominant. Hi quum primùm inter Græcos habitare occœpiſſent, commercii conſuetudine, linguam eorum, cum quibus habitabant, neceſſe habebant addiſcere. Sic fiebat, quemadmodum aſſolet, ut detortis ad ſuæ linguæ morem vocum ſignificationibus phraſibuſque plurimum ab antiqua Græcorum loquela deſciſcerent. Qua in re cùm ſe Græci, quibus cum Ebræis congreſſus & negotium eſſet, illis accommodarent, nova & peculiaris dialectus conſtituta eſt. quam etiam, quum paulatim Ebræi ſermonis eis obreperet oblivio, retinuerunt. Hanc ipſam ob cauſam eo genere ſermonis verſio ſacri codicis ab utriuſque linguæ peritis Ptolomæi, ut videtur, Philadelphi temporibus conficienda fuit. quæ vel hoc ipſo à veteri & Oratoribus ac Poëtis uſurpato ſermone neceſſario diſſidet, quòd compoſitionem, conſecutionem, comprehenſionemque ſententiarum, quę in originali eſt ſimplex, nuda, gravis, & ſine fuco venuſta, ut exprimeret, effugere neutiquam potuit. Eſt enim profectò religioſi interpretis, non tam ſermonis, in quem transfert, quam ex quo traducit, rationem habere. Sed illi quoque ſatis habuerunt, illa dialecto Ebraica reddere, quæ jam tum Synagogæ, & ejus neceſſariis, familiaris erat. qua & poſtea Jeſus Jeſu nepos, quem Sirachidem vulgo nominamus, ſub Euergetę, avi ſui *πανάρετον τοῖς ἐν τῇ παροικίᾳ*, *iis, qui in peregrinatione ſive exſilio*, in Ægypto nimirum, verſabantur,

Digitized by Google

bantur, communicavit: quod quum non animadverteret Græcè doctiſſimus Camerarius elegantiam Græci ſermonis ab illo auctore ſine cauſa requiſivit. Hi homines, ut verbo dicam, erant Ἰουδαῖοι ἑλληνίζοντες. Unde in ipſis novi federis tabulis hos ipſos ἑλληνιστὰς ſuffragante ratione & doctiſſimorum auctoritate dictos cenſemus. de quibus cùm alia quædam haberemus dicere, hoc impræſentiarum duntaxat notabimus, dialectum illam, ſive ἰδίωμα malis dicere, quæ illos autores & uſurpatores habet, nullo melius nomine, quàm illo, quod à doctis eadem flexione, qua ποιητικὸς à ποιητὴς dicitur, ab ἑλληνιστὴς formatum eſt, ἑλληνιστικός. Neque hoc negabit, niſi cui ſedet τὴν ὑπόθεσιν διαφυλάττειν. Hoc te, Lector, monitum volebamus, ne offenderere ejus vocis à nobis non ſemel adhibita uſurpatione. Ad rem. His igitur hominibus quum Apoſtoli primùm colloquerentur, eo idiomate uſi ſunt, cui illi aſſueverant, ne gentilis & philoſophia ſapientiaque humana & facultate rhetorica magis conſtare annunciatio, quàm ex ipſo legis & prophetarum volumine depromta videretur. Ita duo ſimul obtinebant, uti & Judæi, qui Ebraïca callerent, genium vernaculi ſermonis agnoſcentes, mentem Græcorum & fontem facile perciperent; & Græci, quibus illa dialectus utcunque ſaltem cognita erat, ſine magno negocio & mentem eorum intelligerent, atque ad fontes Iſraëlis perducerentur. Quod cùm ita ſit, nemo non perſpicit, quantum ponderis ſit in illo, quod quidam jactant, ſi tot ſint in novo federe Ebraiſmi, quot eſſe docti autumant, id ſcopo & intentioni Spiritus ſancti, qui intelligi voluit prædicationem Euangelii, adverſum fore. quod non ita eſt. quum nihil tum temporis commodius, ut maxima

pars orbis terrarum eadem ſacra ſcripta intelligeret, potuerit fieri. Quanquam cùm Hebraiſmum docti nominant, non tantùm illam loquendi formulam indigitant, quæ à Græco ſermone ſit planè aliena, ſed etiam eam, quam quoquo modo ex Ebraïca expreſſam eſſe liqueat: hac mente, ut phraſin Novi Teſtamenti eam eſſe intelligant, quæ verba compoſitioneſque verborum ita temperet, ut ſive per uſitata Græcis, ſive paucis nota, ſive planè ignota ſimilitudinem Ebræi ſermonis effingat. Quod ita eſſe non tantum plurimę voces & phraſes, quę vel ad ſignificationum Hebræarum amplitudinem dilatatæ, vel ad earundem anguſtias contractæ ſint, ſed etiam totus character, totus contextus ſacri ejus ſcripti vincit. quem ſi in quamvis linguam coneris transfundere, cujus linguæ proprietatem aſſequatur, nullam, præter Hebræam, invenies. Sed hæc nos fortaſſe longiùs. quod profectò non fuiſſemus facturi, niſi nos adegiſſet quorundam bonorum virorum, eorumque amicorum cumprimis ſententia. Eò autem hæc pertinent, ut appareat, quo quiſque, cujus verba in novo fœdere proponuntur, vixerit tempore, ejus temporis originariæ loquendi conſuetudini ea verba accommodata maximè eſſe videri. Quum autem Chriſti & Apoſtolorum ſeculo in uſu fuiſſe eam linguam, quæ apud Talmudicos eſt, ipſoſque illos non alia locutos eſſe, certis argumentis & doctorum virorum teſtimoniis comprobetur, ejus linguæ collationem ad Phraſin Novi Teſtamenti illuſtrandam multum facere neceſſe eſt. Certè ſi quis locos in Hebræum conetur transferre, experietur ipſe in multis Talmudica quàm biblica propiora eſſe. Quid? quòd parabolas, ſententias, proverbia ſæpiſſimè de medio ſumtas conferenti

ferenti luce meridiana clarius liquere poteſt? Et nos ſparſim talia quædam in hiſce noſtris conatibus annotavimus, & plurima ſe legenti in conſpectum dabunt. Poſſent hîc multa à nobis dici, ſed feſtinamus. Unum tamen exemplum quin apponamus, facere non poſſumus. 2. Corinth. 5. 19. leguntur hæc verba: Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ. i.e. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi.* Contendit Socinus, *Reconciliationem per Chriſtum factam non Dei erga nos placationem, ſed noſtri erga illum converſionem, unde ſtabilis cum eo amicitia conſecuta fuerit, ſignificare.* Ignorat, vel diſſimulat, ea phraſi in Novo Teſtamento ubique hoc ſignificari, quando quis alteri ita reconciliatur, ut in ejus gratiam reſtituatur. Res clara eſt 1. Cor. 7. verſ. 11. Multò autem clariſſima eſt Matth. 5. verſ. 23. 24. in verbo, quod ejuſdem domicilii eſt, διαλλάσσεσθαι. Neget ita Græcis uſurpari ea vocabula. Poteſt fieri. nec ciccum interduim (licet in contrarium exemplum ex Sophocle poſt Stephanum Grotius alleget) quando exemplis comprobatur ea ſignificatio, & fons locutionis iſtius oſtendi poteſt. Is nimirum hic eſt, quòd, quam linguam in mente habebant ſacri ſcriptores, in ea vocabulum huic rei aptum, cui τὸ διαλλάττειν reſpondet, utrumque deſignat & *facere amare & facere amari,* ſive *placare & in gratiam reſtituere.* Illud eſt רָצָה. Negabit biblico uſu id verbum tantum valere. Nam Job. XX. 10. eſſe: *Filii ejus* יְרַצּוּ, tenues i. e. abjectiſſimorum quorumque ambibunt gratiam. Aſſentior. Sed in ea lingua, quæ naſcente Euangelio obtinuit inter Judæos, latiorem ejus uſum eſſe, ajo. Do exemplum. In antiquo ſuper Exodum commentario, quem Schemos Rabbah vulgo nuncupant, paraſcha XLIII. fol., mihi,

151. col. 4. iſte verſiculus ex Proverbiis (איש חכם יכפרנה i. e. *vir ſapiens expiabit illam.* ſcil. iram Regis) ſic accommodatur ad Moſen: זה משה שעמד ולמד סניגוריא על ישראל וריצה אותם לאביהם שבשמים· id eſt, ad verbum, *οὗτός ἐστιν ὁ Μωσῆς, ὅσπερ ἀνέστη καὶ ἐδίδαξε συνηγορίαν ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ κατήλλαξεν αὐτοὺς τῷ πατρὶ αὐτῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.* ſi mavis Latinè: *Is eſt Moſes, qui ſurrexit & docuit advocationem ſuper Iſraële, & reconciliavit illos patri ipſorum, qui in cælis.* Si tu hoc Latiniſticum malis dicere, haudquaquam repugno. Nam & *reconciliari eum, qui lædit, ſive, qui in alterius odium & iram incidit*, à probatis auctoribus dici, non memini a doctis obſervatum. Eſt igitur illud Helleniſticum loquendi genus, in quo genere hoc præcipue tenet, ut interpretamentum unum pro altero ponatur. Eam rem jam antea viri optimè de profanis & ſacris literis meriti exemplis evicerunt. Nobis viſum eſt, Latinorum allegatione exemplorum eam rem illuſtriorem facere. Novellæ de Græco verſæ ſunt. quàm bene, ſciunt docti. Accidit illi interpreti, ut ſæpiſſimè, planè eadem ratione, unum pro altero interpretamentum poneret. Ita poſuit *gloriam* pro *ſententia*, *ſervare* pro *ca-*
vere, quia *δόξα* illa, hæc *φυλάττεσθαι* apud Græcos ſignificant. Infinita ſunt talia. Sed tempus, ad alia ut ſtylum conferamus. Oſtendi hactenus breviter, Lector candide, quid me ad Talmudicorum ſcriptorum lectionem maximè impulerit, quid in eadem retinuerit. Ea autem ſtudia quum impeditiſſima ſint (Judæorum invidia, an noſtra incuria, non habeo dicere) uti me ipſum magis exercerem, Codicis alicujus verſionem moliri viſum eſt. Selegimus eum ex omnibus tractatum, quem Græco vocabulo, ſed corrupto, Sanhedrin, i. e. *συνέδριον*, vocitant;

Auth. 146. præf. & c. 3

tant; quòd in eo prima & præcipua de Synedrii conſtitutione, poteſtate, judiciis &c. tractatio eſt. In quo quia & de capitalibus pœnis & de pœna exterminii agitur, alterum librum, qui reliquas pœnas pertractat, omittere religio fuit. Quanquam autem, Magiſtrorum ſententia, כולה נזיקין חדא מסכתא היא / *omnes libri de damnis agentes, unicus tractatus eſt* (q. d. una tela, unum textum eſt. Ita enim tractatus Talmudicos appellant) tamen ob materiæ conformitatem & inſignitatem duos hoſce à reliquo illo ſyſtemate ſecrevimus. Quum autem duæ ſint totius Talmudis partes, quas Miſna & Gemara vocant, (uti illa *a.* δευτέρωσις, ita hæc τελείωσις dici poſſit) *a. auth.*
quarum illa jus & morem veterem, ſententiaſque & con- 146.c.1.§.1
ſtitutiones veterum Magiſtrorum, eorum, qui תנאים *Thannaim* i. e. δευτερωταὶ dicuntur, continet; hæc verò eadem diſputationibus elucidat, quibus aliqua hiſtorica, & ad explicationem ſacrarum literarum aliquo pacto pertinentia inſerta ſunt, (quæ pars tum illis iiſdem, tum etiam recentioribus, qui חכמי גמרא ſapientes τελειώσεως indigitantur, accepta fertur) nos quidem primam partem integram vertendam duximus. Alteram verò quia videbam ab ipſis Judæis ita tractatam, ut quidam, quorum eſt Alphes, homogenea; quidam heterogenea in unum quæque volumen compingerent: nos ea, quæ ad δευτερώσεων explicationem de illis eſſe neceſſaria, tum ſi quæ videbantur utilia à citerioribus Rabbinis afferri, in commentarios, ſed breves, conjicienda: ex cæteris verò, quæ vel ob phraſin, vel ob ſententiam, vel aliam quam ob cauſam arridebant, Judæorum exemplo, ſub titulo *Excerptorum*, convertenda, iiſque notas quaſdam ex gloſſatoribus adjiciendas eſſe duximus. Eum laborem ſi

prelo

prelo pararem, & me in eo paulò diligentiùs verſaturum videbam, & quidam mei amantes aliis quoque profuturum putabant. Perſuaderi id mihi paſſus ſum, maximè quum cogitarem illud Clementis Alexandrini de Philoſophia prolatum: εἰ καὶ ἄχρηστος, εἰ εὔχρηστος ἡ τῆς ἀχρηστίας βεβαίωσις, εὔχρηστος. Nos quidem, neque enim oportet diſſimulare, valdè confirmavere eorum virorum, in quorum manus ut veniret noſtra opella nunquam optare auſi ſumus, judicia. quorum etiamſi laudes longè ſuprà merita mea eſſe ſcio, inſtitutum tamen ipſum probari ipſis vehementer gaudeo. Tu verò, benevole Lector, ſi quicquam te adjutum ſenties, id totum debes fautori meo ſummo, rei literariæ columini egregio, D. SIXTINO AMAMÆ, abſque quo fuiſſet, neque nos hoc tempore hoc tibi dediſſemus, neque adeo dare potuiſſemus. cujus in me tanta exſtant merita, ut me illa ullo tempore poſſe penſare, deſperem. Cæterùm, ſi quid forte brevitatis ſtudio à nobis præteritum conqueri poſſis, id vel ab aliis jam antea explicatum eſſe ſcias, vel etiam, quod omnes hujus philologię amantes ardentiſſimè exſpectant, ſummi viri D. JOANNIS BUXTORFII Lexicon, ut nihil amplius deſideres, præſtabit. In Miſna alicubi circulus nominibus Rabbinorum impoſitus eſt. quod in Veneto exemplari, cui gloſſa titulo Caph Nachath adjecta eſt, eo conſilio obſervatum, ut, diverſum ſentientibus Magiſtris, juxta quem ſit *halachah* i. e. cujus ſententia omnium approbatione recepta ſit, intelligeretur. De qua diverſitate plura addere chartæ ſpatio prohibemur. Tu, benigne Lector, noſtro conatui fave, & nos viciſſim, quantum potes, precibus apud Deum, &, ſi quid mea ſcire interſit, monitione adjuva. Vale.

CODEX

Digitized by Google

מסכת סנהדרין
פרק א

א דיני ממונות בשלושה גזילות וחבלות בשלושה נזק וחצי נזק תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשלשה האונס והמפתה והמוציא שם רע בשלושה דברי רימאיר וחכמים אומרים מוציא שם רע בעשריי ושלושה מפני שיש בו דיני נפשות:

ב מכות בשלשה משום רי ישמעאל אמרו בעשרים ושלושה עיבור החדש בשלשה עיבור השנה בשלשה דרמ רשבג אומר בשלשה מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה ואם גמרו בשלשה מעוברת:

ג סמיכת זקנים ועריפת עגלה בשלשה דברי רישמעון ור יהודה אומר בחמשה חליצה והמיאונין בשלשה· נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה ההקדשות בשלשה הערכין המטלטלין בשלשה רבי יהודה אומר אחד מהן כהן ובקרקעות תשעה וכהן ואדם כיוצא בהן:

CODEX SANHEDRIN.
CAPVT I.

§. I. IVdicia pecuniaria à tribus: de [1] rapinis & læſione, à tribus: de [2] damno vel dimidio damni, de reſtitutione dupli & quadrupli & quintupli, à tribus: de [3] vi, de ſeductione, de [4] diffamatione, à tribus *peraguntur*. ex ſententia R. Meïr. At Sapientes ajunt, diffamatorem à tribus & viginti *judicari*; quippe quia in hoc genere [5] capitale judicium incidere poteſt.

§. II. [6] Flagellatio à [7] tribus: verbis R. Iſmaëlis refertur; à [8] viginti tribus: menſis [9] intercalatio, ut & anni, à tribus *decernitur*. ex ſententia R. Meïr. R. Simeon filius Gamalielis ait: Terni ordiuntur; quini de negocio inter ſe communicant; ſepteni rem conficiunt. Quòd ſi tres viri confecerint, annus intercalatus eſto.

§. III. [10] Impoſitio manuum ſeniorum, itemque decollatio [11] junicis à tribus *peragitur*. ſententia R. Simeonis. R. Iehuda quinos aſſignat. [illegible] calceï [12] extractione & [13] recuſatione tres *judicant*: totidem de planta [14] anni quarti; item de [15] ſecundis decimis, quarum ignotum precium eſt: de [16] ſacris: de [17] taxis ex ſupellectili ſolvendis. R. Iehuda ait: Vnus horum [18] ſacerdos eſt.

In prædiis, novem præter ſacerdotem *judicant.* De [19] homine ſimiliter *judicandum eſt.*

ד דיני נפשות בעשריי ושלשי הרובע והנרבע בכ״ג שנ׳והרגת את האשה ואת הבהמה ואומ׳ואת הבהמ׳ תהרגו שור הנסקל כ בעשרים ושלשה שנ׳השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת בעלייך מיתת השור׳ הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש מיתתן בעשרים ושלשה ר׳אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה ר׳עקיבא אומר׳מיתתן בעשרים ושלשה:

Levit. 20, 16. 15.

Exod. 21, 29.

§. IV. Capitalia à tribus & viginti *exercentur.* Itemque de homine & beſtia coïtu mutuo maculatis. Nam dicitur; *Et occides fæminam & beſtiam:* item: *Et beſtiam occidetis.* De bove lapidando totidem. Dicitur enim: *Bos lapidibus obruitor, atque inſuper dominus ejus interficitor.* Eadem ratio eſt necis utriuſque. Lupus, leo, urſus, panthera, [20] vipera, ſerpens à tribus & viginti neci adjudicantur. R. Elieſer ait: Qui illa animalia occupaverit interficere, rectè fecerit. R. Akiba tamen à tribus & viginti viris judicium eorum habendum autumat.

ה אין דנין. לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא בבית דין של שבעים ואחד ואין מוציאין למלחמת ט הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין של שבעי ואחד אין עושין סנהדרין לשבטים אלא על פי בית דין של שבעי ואחד אין עושין עיר צ הנדחת אלא בבית דין של שבעים ואח׳ ואין עושין עיר הנדחת בספר ולא שלש עיר הנדחת אבל עושין אחת או שתים:

§. V. [21] Tribus, [22] pſeudoprophetes, ſacerdos magnus, non niſi à LXXI. judicum conſeſſu judicantur. Bellum [23] arbitrarium non niſi ex illorum autoritate ſuſcipitur. [24] Vrbs atriumvè non niſi his jubentibus amplificatur. Synedria [25] tribuum non niſi horum nutu inſtituuntur. In nullam urbem ſententia [26] univerſalis apoſtaſiæ fertur, niſi ab hoc judicum collegio. Nulla urbs ob univerſalem idololatriam plectitur, ſi in [7] limitibus ſita ſit; neque adeò [8] ternę eodem tempore, ſed una, vel ad ſummum binæ.

ו סנהדרין גדולה היתה של

§. VI. Synedrium magnum ſeptua-

שבעי' ואחד וקטנה של עשרים
ושלשה ומנין לגדולה שהיא של
שבעי' ואחד שנ' אספה לי שבעים
איש מזקני ישראל ומשה על גביהן
הרי שבעי' וא' ר' יהודה או' שבעים
ומני' לקטנה שהיא של עשרים
ושלשה שנאמר ושפטו העדה
והצילו העדה עדה שופט' ועדה
מצלת הרי כאן עשרים ומניין
לעדה שהיא עשרה שנא' עד
מתי לעדה הרעה הזאת יצאו
יהושע וכלב ומניין להביא עוד
שלשה ממשמע שנא' לא תהיה
אחרי רבים לרעות שומע אני
שאהיה עמהם לטובה אם כן למה
נאמר אחרי רבים להטות לא
כהטייתך לטובה הטייתך לרעה
הטייתך לטובה על פי אחד ט
הטיית' לרעה על פי שנים ואין ב"ד
שקול מוסיפין עליהם עוד אחד
הרי כאן עשרים ושלשה וכמה יהא
בעיר ותהא ראויה לסנהדרין מאה
ועשרים ר' נחמיה או' מאתים
ושלשים כנגד שרי עשרות :

ſeptuaginta & unum judices habuit: minus, tres & viginti. Vnde conſtat LXXI. fuiſſe iſtius ſynedrii judices? Ex eo, quod dicitur: *Congrega mihi ſeptuaginta viros ex ſenioribus Iſraëlis.* Num. 11. 16. His Moſes junctus erat. En tibi LXXI. Attamen R. Iehuda ait: [29] LXX. fuiſſe. Vnde autem, minus habuiſſe XXIII? Ex illo: *Et judicabunt cœtus &c. & eripient cœtus.* Num. 35. 24. Cœtus [30] judicat: cœtus [31] eripit. Habes vicenos. Quî verò probatur cœtum eſſe decem hominum? Ex illo: *Quouſque cœtui huic malitioſo, &c.* Num. 14. 27. Semove Ioſuam & Calebum. At quæ ratio eſt adjungendi inſuper ternos? Ex illo, quod intelligendum datur in iſto: *Ne ſequaris plures ad mala.* Exod. 23. 2. Subaudio, eſſe mihi hos ſequendos in bonum. Si ita eſt, quare amplius additur: *poſt plures inclinando?* Non ſimiliter ut in bonum, ita in malum inclinatio eſt facienda. In bonum vel ex unius ſententia pronunciare licet: in malum non, niſi ſi duorum ſuffragia præponderent. Iam conſeſſus judicum non eſt, ut [32] parili conſtet numero. Ergo his unus inſuper additur. Habes XXIII. Quot incolas urbis eſſe oportet, ut Synedrio digna ſit? CXX. R. Nehemias: CCXXX. ut numero decurionibus reſpondeant.

NOTÆ AD CAP. I.

§ I. 1. גזלות Gloſſa Rabbi Salomonis. quid ſit גזל, ita explicat : כופר בפקדון דמשׁשׁלח בו יד הוי גזלן וכן החוטף מיד חבירו כגון ויגזול את החנית מיד המצרי id eſt. *Qui depoſitum negat. Nam is, poſtquam manum ei injecit,* גזלן *dicitur. Ita a qui quid ex alterius manu vi eripit. ut in illo : Eripuitq́ haſtam è manu Ægyptii.* 2. Sam. 23. 21. אבל לוה ולא שילם לא מיקרי גזלן דמלוה להוצאה ניתנה / *At ſi quis mutuum non ſolvat, is* גזלן *non eſt. Nam mutuum eo fine datur, ut expendatur.* In Bereſchith Rabba cap. 54. ad illud: על ארת הבאר אשר גזלו וגו׳ Geneſ. 21. 25. definiunt גזלן eum, qui בפרהסיא palàm alteri quid eripit. Item: לפני עשרה לפני ט׳גנב גזלן / In Erubin cap. 8. citante Aruch, גזלן is dicitur quoque, qui alienum ſolum occupat vel ædificio vel alio quovis modo. In hoc loco, ne latior ſignificatio ſpectari putetur, ſumitur גזלה pro illa alieni detentione, cujus judicium à tribus laïcis peragi non poteſt. Nam omnia pecuniaria judicia, notante Majemonide, exceptis, quæ nominatim percenſentur in Miſchna, à tribus laïcis adminiſtrari poſſunt, vel uno etiam, cui, impoſitis illi manibus in terra Iſraël à Senioribus, collata poteſtas erat exercendi judicia pænalia דִינֵי קְנָסוֹת / Is dicitur מומחה id eſt, δόκιμος, probatus, בָּרוּק וּמְנֻסֶּה, quemadmodum docent Elias, R. Aſcher & Aruch. ſic dicitur: קָמֵיעַ מוּמְחֶה ſeu דְאִיתְמְחֵי Schabb. cap. 6. §. 2. קָמֵיעַ מִן הַמּוּמְחֶה ſub. רופא / In Siphra fol. 46. col. 2. החנוני ממחה משקלותיו פעם אחת בשבת *Tabernarius examinat pondera ſua ſemel quaque ſeptimana.* Talis [b] judex dicitur etiam מְמֻחֶה לָרַבִּים eò quòd חָכְמָתוֹ וּמַעֲלָתוֹ בַּתּוֹרָה מְפוּרְסֶמֶת אֵצֶל הֶהָמוֹן ait Majemonides, id eſt, *cujus ſapientia & eminentia in lege ſeu eruditione nota eſt vulgo.* Rabbenu Aſcher ait: הַיְינוּ דגמיר וסביר id ſumtum eſt ex Gemara fol. 8. p. 1. ubi in gloſſa explicatur: גְמִיר ſcil. שמועות דינין מרבותיו & סביר i.e. יודע להוסיף וליישב טעמים מדעתו / Idem R. Aſcher adducit explicationem R. Scheritæ : דפקיע במשנה ובגמרא ובקיע נמי בשיקול הדעת ומעיין בדיני כמה שני ומנסו ליה זימנין סגיאין ולא חזו ליה טעותא: i.e. *Qui in Miſchna*

[a] Atq. ſic quidem ſpecialiter accipiendū docet Lev. 5. 21. Ab enezra, ut & phraſiū oppoſitio.

[b] Dicitur etiam מְמֻחֶה בֵית דִין Bechoroth cap. 4. §. 4. item: מומחה מפי בית דין item: שהמחוהו רבים עליהם fol. 23. fac. 1.

in Miſchna & Gemara verſatus ſit & ponderandæ ſententiæ exercitatus, aliquot annos interfuerit judiciis, probatusq; ſit vicibus aliquot, neque deprehendatur erraſſe. Talis demum ad præſidendum judiciis pecuniariis ſine ſocio admittebatur: ſic tamen, ut, ſi quando erraſſet, nec veniam ab Æchmalotarcha impetraſſet, ſolvenda ei ſumma eſſet. Hinc dicunt in modò citata Gemara: האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעא מיבעי ליפטר לישקול רשותא מבי ריש גלותא / Quiſquis cupit judicia peragere, ita ut, ſi erret, impunis ſit, veniam petat ab Æchmalotarcha. Quod ad originationem vocis ממחה attinet, eam Elias ducit à מֵחִים quod eſt Pſal. 66. 15. unde & מְמֻחָיִם q. d. medullata Eſ. 25. 6. Id forma vocis reſpuit. Idem rejicit etymologiam auctoris Aruch. à מחה *percuſſit, attigit.* Atqui iſta mihi multò melior videtur: ſive quod metalla percuſſu vel attritu probantur: ſive quod *τὸ κόμμα* probati argenti nota eſt. Sed ad rem. Laïci (הדיוטות) ſive vulgares homines cauſas pecuniarias omnes dijudicare poterant: exceptis illis de rapina & læſione &c. quæ poſtulabant tres *τῶν δοκίμων.* Iſtud, ne, ſi tres *δόκιμοι* haberi non poſſent, illis, qui pecuniam mutuò vellent accipere, aditus intercluderetur. Hoc, quia in paraſcha שומרים Exod. 22. verſ. 6. 7. 8. ter repetitur אֱלֹהִים / ut obſervant Thalmudici. fol. 3. pag. 2.

2. נזק ſubintellige שלם / v.g. ſi homo aut bos teſtatò-noxius damnum dent, damnum integrum rependitur. At ſi bos manſues, dimidium damni dati. De his potes videre in Bava Camma.

3. הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה ſubint. נַעֲרָה בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה / Is enim ſtupratam in matrimonium ducebat, & patri dotem dabat, videl. 50. argenteos. vid. Deut. 22, 28. 29. Exod. 22, 16.

4. הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע / vide Deut. 22, 14. 19.

5. Capitis judicium; nempe lapidatio. vide Deut. 22, 20. 21.

§. II. 6. Plagæ quadraginta una minùs. vide Deut. 25, 1. 2. 3. & in tract. Maccoth. cap. ult.

7. Ex illis verbis loci allegati: וְשָׁפְטוּם / bini ſcil. minimum. Jam nefas eſt judices pari numero eſſe. Quare adjungitur tertius.

8. In Gemara ratio hujus ſententiæ redditur ex collatis Deut. 25, 1. & Num. 35, 31. Sed hoc nihili eſt. Rabba cenſet: flagellationem vice aut inſtar pœnæ capitalis eſſe.

 9. עיבור/

Digitized by Google

9. עיבור / ἐμβολισμὸς ſic vocatur, quia intercalato die vel menſe, menſis annuſvè quaſi imprægnatur. docente Elia. De intercalatione diſputat Abenezra Exod. 12. 2. Ibi monſtrat, quum feſta in certos menſium dies & certum anni tempus fixa ſint; jam anni tempus, ut אביב / קציר / אסיף à Solis motu, ut & ipſe annus, efficiatur: Lunæ autem, à qua menſes pendent, motus cum Solis curſu non admodum conveniat; Senatui olim poteſtatem factam, ut, tum propter tempus אביב (id eſt, בישול התבואות / premetium vertit Scal.) tum propter alias cauſas, annis quibuſque novemdecim, qui habent menſes 235. dies autem 6939⅔ cum 595. partibus, quas חלקי ישראל appellat (Iudæi per ſcrupula numerant, quorum 1080. horam faciunt. Minutum a. noſtrum facit 18. ſcrupula) ſeptem annos intercalaret. Nam ſi ſingulis annis 12. menſes tribuas, ſeptem ſupererunt inter omnes diſtribuendi. Hoc menſium numero cum diebus comparato, invenientur 29. dies, quod ſpacium, cum horis 12. & ſcrupulis 793. ex computo R. Gamalielis, inter duas Lunæ cum Sole conjunctiones intercedit, ita ſingulis aſſignari, ut ſuperſint 125. propemodum dies. Hi igitur menſes intercalares conſtituent, ita ut alii quidem 29. alii 30. dies habeant. (Atque hujus rei putant rationem habitam 1. Sam. 20. 27. in his verbis: וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי ubi Thargum. וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבָתְרוֹהִי דְהוּא עיבור יַרְחָא תִנְיָנָא / R. Eſaias ſic annotat. שְׁנֵי יָמִים הָיָה רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁהֹדֶשׁ שֶׁעָבַר הָיָה מָלֵא כְּמוֹ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים עַכְשָׁיו וּמְקַדְּשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁנֵי יָמִים יוֹם שְׁלשִׁים וְיוֹם א׳ וּשְׁלשִׁים · יוֹם שְׁלשִׁים כְּדֵי לְקַדְּשׁוֹ בִּזְמַנּוֹ · וְיוֹם לא׳ לְמִנְיָינוֹ וְגו׳) Non abs re forte fuerit, recenſere hîc capita eorum, quæ ad hanc Miſchnam de intercalatione anni in Gemara traduntur. fol. 10. pag. 2. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּמְזוּמָּנִין לָהּ / *Non intercalatur annus, niſi per eos, qui ad hoc negocium delegati & citati ſint. Quum de intercalatione anni agitur, minimus ſenatorum princeps ſententiam rogatur;* (מתחילין מן הצד) *at de menſis primus conſulitur haggadol, id eſt, qui cæteris & ætate & auctoritate præſtat.* Maim. in hilch. kid. chod. cap. 4. §. 10. Fol. 11. pag. 1. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא אִם כֵּן יִרְצֶה נָשִׂיא / *Annus non intercalatur, niſi ex conſenſu principis.* Item : אֵין מְעַבְּרִין

אֶת־הַשָּׁנָה

Digitized by Google

את השנה אלא אם כן היתה צריכה מפני הדרכים ומפני הגשרים ומפני תנורי פסחים ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו אבל לא מפני השלג ולא מפני הצנה ולא מפני גליות ישראל שלא עקרו ממקומן. id eſt. *Non intercalatur annus, niſi neceſſe habeat, propter itinera* (imbribus hyemalibus corrupta, ac nondum refecta) *pontes* (ſolutos vi fluminum, necdum reparatos) *furnos agnorum paſchalium* (qui, cùm reparandi ſunt, ſole puro & calore ad exſiccationem indigent) *exſules ſedibus ſuis egreſſos, ſi nondum ad urbem pervenerint* (nam hi, ſi ob longinquitatem adeſſe ſacris non poſſint in tempore, deterrebuntur, quò minùs feſta frequentent) *at non ob nivis copiam, aut frigus, aut exſules, qui ſedibus ſuis non fuerint egreſſi.* τὰς μὴ ἀρχὰς οἴκοθεν. (*Nam hæc non impediunt ſacra aut itinera.*) Item: אין מעברין את השנה לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני הגוזלות שלא פירחו אבל עושין אותן סעד לשנה: i.e. Annus non intercalatur ob hedos agnoſvè (*jejunos & macros nimium*) neq; propter pullos avium involucres (*offerendos a puerperis & fluxu laborantibus, qui ſolent id differre in feſtum. Pro his a. adhiberi poſſunt columbæ parvæ*) ſed his utuntur tanquam cauſis adventitiis (*ſi nempe aliam ob cauſam intercalari annum neceſſe ſit, quando horum aliquid accedit, eò magis ad id faciendum impelluntur.*) Id hic declaratur edicto R. Simeonis filii Gamalielis: מהודעין אנחנא לכון דגוזלניא רכיכין ואימריא ערקין וזימנא דאביבא לא מטא ושפרת מילתא באנפיי ואוסיפית על שתא דא תלתין יומין: i. e. *Notum vobis facimus, quòd, quum pulli adhuc ſint teneri & agni tenues, & tempus præmetii non venerit, mihi viſum ſit addere huic anno triginta dies.* (Nam pro arbitratu vel 30. dies vel menſem i.e. 29. dies adjiciebant; ut iſtic docetur & inde à Maim. qid. chod. c. 7. 17.) Adduntur iſtic pag. 2. edicta quædam R. Gamalielis, quæ non erit injucundum hic quoque legere. ſunt autem hoc tenore: I. לאחנא בני גלילאה עילאה ולאחנא בני גלילאה תתאה שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא מעטנא דזיתא: i.e. *Fratribus noſtris habitatorib. Galilææ ſuperioris & inferioris. Pax veſtra augeſcat. Notum vobis*

vobis facimus, tempus[a] *abolitionis adveniſſe, ad auferendas decimas ex olcario.*

[a] Scal. vertit l. 3. Iſag. canon. pag. 278. *tempus excuſſuræ (trituræ.)* Verùm an ביעור hoc uſpiam ſignificat? Res ſic ſe habet, ut in codice Maaſer Scheni expoſita eſt cap. 5. §. 6. ערב יט הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה בעור כיצד היה ביעור נותנין תרופה ותרומת מעשר לבעליה ומעשר ראשון לבעליו ומעשר עני לבעליו ומעשר שני והבכורים מתבערים בכל מקום וגומ׳ · Senſus eſt: *Si quid in privatis ædibus ex ſacris ſupereſſet, uſque ad paraſceven Paſchatis quarti & ſeptimi anni Schemitæ, id omne eliminabant; ita ut ἀπαρχὰς & decimarum decimas, decimas item primas, ut & decimas pauperum, cui oporteret, præberent; at decimas ſecundas & τὰ πρωτογεννήματα penitùs abolerent.* (gl. צריך לאבדם מן העולם) Vide Deuter. 26: 12. 13. & ibi R. Salom. Principiò autem, ut eſt §. 8, miſſis literis denunciabant patribus familiarum, qui in provinciis habitabant: *Feſtinate & rectificate redditus veſtros, antequam tempus abolitionis adſit.* Akiba tandem oſtendit: fructus, qui non attigiſſent tempus decimarum, ab abolitione liberos eſſe. Vltimo die feſti במנחה, quum donarium offerrent, confitèbantur. Cujus וידוי confeſſionis formula ita incipiens: ביערתי הקדש abolui ſanctum; eſt ibid. §. 10. & ſeq. Eſt etiam ביעור primo anno heptaëteridos. vid. Peſachim. cap. 4. 2.

II. לאחנא בני דרומא שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא מעומרי שובליא · id eſt: *Fratribus noſtris incolis plagæ meridionalis. Pax veſtra multiplicetur. Notum vobis facimus**, *adeſſe tempus abolitionis**, *ad auferendas decimas à manipulis ſpicarum.*

III. לאחנא בני גלותא בבבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלותא דישראל שלומכון יסגא לעלם מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואימריא דערקין וזמנא דאביבא לא מטא ושפרת מילתא באנפיי ובאנפי חביריי ואוסיפין על שתא דא יומין תלתין · Eodem folio pag. 2. על ג׳ דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה ·

התקופה על שנים מהן מעברין ועל אחד מהן אין מעברין ובזמן שאביב
אחד מהן הכל שמחין • *Tres ob res intercalatur annus, ob ſpicæ viro-
rem, obfructus* a. *arborum, ob* b. *Solis converſionem: non ob ſingula
iſta, ſed bina. Quum concurrit* c. *abhibh, omnes lætantur.* [a. qui
Pentecoſte debebant primitias. b. תקופה ſignificat Hebręis conver-
ſionem Solis & anni. Hic peculiariter indigitatur תקופת תשרי
Æquinoctium autumnale, circa quod feſtum tabernaculorum agi
præceptum eſt. Exod. 34.22. c. Neque enim tum homines curant
Paſchatis prolationem, frugibus nondum veſcis, neque dilata novi
proventus conceſſione. At verò ſi fruges maturæ ſatis ſint, & fiat
ἐμβολισμὸς alias ob cauſas, mæret & ægrè fert quilibet, frugibus
novis ſibi interdici. Hoc ſpectavit Thargum & R. Sol. in expli-
catione Amos 8. 5.] Item: על שלשה ארצות מעברין את השנה
יהודה ועבר ירדן והגליל וגו׳ Item: אין מעבר׳ את הש׳ אלא ביום
Item: אין מעברין את השנה אלא ביהודה ut nec בשני ריעבון / Id
probant ex 2. Reg. 4. verſ. 2. Fol. 22. pag. 1. אין מעברין את
השנה לפני ראש השנה וגו׳ אבל מפני הרחק מעברין אותה אחר ראש
השנה מיד • *Non fit intercalatio ante anni exordium &c.* (Ne ſcil.
res oblivioni tradatur.) *attamen ob preſſuram intercalatio fit poſt anni
exordium primo quoque tempore.* Item: אין מעברין אלא אדר Nam
ſi alius menſis duplicaretur, Adar non eſſet duodecimus, ſicut cen-
ſetur Eſther. 3.7. Item: אין מעברין את השנה לא משנה להברתה
ולא שלש שנים זו אחר זו *id eſt, non faciunt* ἐμβολισμὸν *hoc* a *anno
ſequentis, neque trium annorum continuò.* [a. non ita priore anno
ineunt rationem intercalandi ſequentis, ut ſententiam deinceps non
mutent.] Item: אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי
שביעית אימתי רגילין לעבר ערב שביעית • id eſt: *Non fit interca-
latio heptaëteridos anno* a. *ultimo, nec* b. *primo. Quando ſoliti ſunt
intercalare? Sexto* c. *anno hebdomadis annalis.* [a. Crudele enim
videtur prolongare tempus agriculturæ ocio. b. Nam, veteri fru-
mento abſumto, protollerent novarum frugum uſurpationem. c. ut
menſis ad agrum colendum indulgeatur. Hoc tamen, ut & illud
de שנת ריעבון Maimonid. in hilch. qid. chodeſch. c. 4. §. 16. ita
accipiendum docet, ut iis annis vitetur ἐμβολισμὸς, ſi poſſit fieri.

Digitized by Google

Nam ob æquinoctium, maturitatem fructuum & frugum quolibet anno debet fieri intercalatio. Item: אין מעבי את השי׳ מפני הטומאה *Non ſit intercalatio ob pollutionem.* R. Iehuda contrarium probat facto Ezechiæ regis 2. Paral. 30. Ibid. fac. b. אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן Item: אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה תקופה חסירה רובה של חודש *Non ſit intercalatio, niſi ſi intervallum à ſolſtitio ad æquinoctium* (quod eſt 91. dierum) *poſtulet ultra dimidium menſis.* videlicet 16. dies, ut R. Iehuda; vel, ut alius vult, 21. Nam iſte totum feſtum tabernaculorum præcipi putat poſt æquinoctium; alter partim duntaxat. Exod. 34. 22. Nam ecce, quum feſtum incipiat die Thiſchri decimo quinto, Levit. 23. 24. ſi æquinoctium incidat in diem 17. unus ex profeſto feſti dies anticipabit æquinoctium, aut ſi incidat in diem 22. totum ante æquinoctium exigetur &c. Atque hac quidem menſis Adar geminatione feſta transferebantur, ut liquet; idque ob dictas cauſas. Quòd ſi in menſibus quoque ferias transferri neceſſe eſſet משום מהייא ומשום ירקיא *ob funera aut olera,* ſive quam aliam cauſam, id conſequebantur faciendo cavum ex pleno, aut plenum ex cavo menſe. Iudicium enim ſuum hac in re, non certam aliquam rationem figendorum feſtorum ſequutum videtur Synedrium, quamdiu id in terra Iſraëlitica floruit. Hoc tamen obſervabant, quod eſt in cod. ערכין c. 2. §. 2. אין פוחתין מ״ד חדשים המעוברים בשנה ולא נראה יותר על ח״ • i. e. *Non minùs quatuor menſibus quotannis intercalant, nec amplius octo viſum fuit.* ſubintell. לְחַסֵּר i. e. *cavos conſtituere.* ut explicatur in Gemara. ubi tamen narratur, aliquando 9. menſes cavos, ſeu 29. dierum, in uno anno factos eſſe. Hoc modo fit, ut, quemadmodum dicitur in Roſch Haſſchanáh,

עצרת פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה הא כיצד
שניהן מלאים חמשה שניהן חסירין שבעה אחד מלא אחד חסר ששה •

i. e. *pentecoſte nunc in quintum, nunc in ſextum, nunc in ſeptimum diem* menſis Sivan accidat. *Quomodo? Si uterque* Niſan & Ijar *plenus, in quintum: ſi uterque cavus, in ſeptimum: ſi alter ſit plenus, alter cavus, in ſextum.* Quanquam non ſum neſcius, iſtic in Gemara ſententias diverſas unius aut alterius τῶν μεϑαγενεστέρων reperiri.

rici. Etiam noſtro ac patrum noſtrorum ſeculo magni auctores prodiderunt, jam tum ſtante adhuc templo deſitum eſſe, tempora à *Φάσει* Lunæ putari, ſed juxta hodiernam Iudæorum conſuetudinem obſervatum cautumque eſſe, ne feſtum ſortium ageretur feria 2. 4. 7. (בד״ז) nec paſcha 2. 4. 6. (בד״ו) neque pentecoſte גה״ז i. e. 3. 5. 7. neque anni exordium 1. 4. 6. neque dies expiationis 1. 3. 6. Decretum Rabbinorum hac de re recitat Munſterus in Matthæo Ebraico pag. 364. & ſeq. Ibidem rationem reddit hoc modo: *Si principium anni obſervaretur feria prima, caderet dies palmarum in ſabbatum, in quo non liceret portare faſciculum ramorum. Sic ſi neomenia illa obſervaretur feria 4. aut 6. caderet feſtum propitiationis in feriam ſextam aut dominicum diem: & tunc cogerentur duo obſervare ſabbata &c.* Nolim equidem cuiquam præjudicare. Attamen facere non poſſum, quin, quæ paſſim obſervavi, ad rem facientia, ut opinor, Lectori æquo perpendenda & examinanda proponam. Sic inquiunt; vitari concurſum ſabbatorum. At annon concurrunt Sabbata, quando Paſcha feriam primam, Pentecoſte primam & ſextam occupat? Deinde in cod. Suc. cap. ult. §. 7. ſic legimus: יום טוב הסמוך לשבת בין לפניה בין לאחריה וגו׳ *Feſtum ſi continuò antecedat vel ſequatur Sabbatum &c.* Idem luculentiùs eſt in cod. Iom tof. cap. 2. §. 1. 2. & paſſim. Quinetiam fit, ut iidem dies ocioſi geminentur. Ita caput menſis geminari, ſupra ex R. Eſaia annotavimus. Caput anni geminum Codex Sabbath cap. 19. §. 5. indicat. In Gemara cap. 1. Roſch haſſchanáh repetendi paſchatis & feſti tabernaculorum mentio eſt in his verbis: Fol. 20. pag. 2.
אמר רבי זירא אמר רב נחמן כל ספיקא לקמירה שרינן למימרא דחמיסר ושיתסר עבדינן ארביסר לא עבדינן וכולי׳ i. e. *Dixit R. Sira: R. Nachman, quùm omnem dubitationem ipſi propoſuiſſemus, in hæc verba reſpondit: Decimum quintum & decimum ſextum diem feſtum agimus; non etiam decimum quartum.* Gloſſa id ita explicat. *Nihil neceſſe eſt, ut propterea, quia ambiguum eſt, an Senatus menſis exordium in diem viceſimum nonum contulerit, feſtum Paſchatis aut tabernaculorum die decimoquarto à triceſimo Adar aut Elul antevortamus. Sed ſextodecimo inſtauranda feſtivitas eſt, eò quòd dubium eſt, an Senatus triceſimo primo præcedentium menſium initia Niſan aut*

 Tiſri

Fol. 21. pag. 1. *Tiſri conſtituerit.* ª Eodem capite exſtat ſententia Rabban Iohanan: כל היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי ליעבדו תרי יומי • i. e. *Quocunque pervenerint nuncii de menſe Niſan, ſi nondum venerint nuncii de Thiſri, celebrent duos dies.* Ibidem nominantur, qui 10. & 11. diebus Thiſri jejunaverint. Videſis Abeneſr. ad Levit. 23. verſ. 4. Maimonid. in hilchos kidduſch chodeſch. Scalig. in Iſag. Can. Quòd autem Elieſeris illa regula certis feriis certa feſta agi vetat, conſiderandum eſt, an ſtante templo obſervatum ſit. In cod. Megil. cap. 1. §. 2. feſtum ſortium omnibus feriis ritè agi docetur. De Paſchate Abeneſra ad Levit. 23.4. כי במשנה גם בתלמוד ראיות שהיה פסח בבדו״ וגומ׳ i.e. *Ex Miſchna & Thalmude oſtendi poteſt, Paſcha in 1. 4. 6. feriam cecidiſſe.* In cod. Pheſachim cap. 7. §. 10. *Oſſa, nervi omninoque reſiduum* agni *cremantor ſexto decimo. Si is dies ſit Sabbathum, decimo ſeptimo. Nam hæc non impellunt Sabbathum aut feſtum.* Eadem habentur in Mechilta ad Exod. 12. paraſch. 6. fin. Igitur ſi xvi. Niſan poteſt eſſe Sabbathum: Paſcha, quod agitur xv., poterit eſſe feria vi. In cod. Chagigah cap. 2. §. 4. *Pentecoſte ſi cadat in Sabbatum &c.* Tum Paſcha quoque erit pridie Sabbati. In cod. Succ. cap. 4. §. 3. יום שביעי של ערבה שחל להיות בשבת • i.e. *Septimus ſalicum* (is eſt dies Palmarum, xxi. Thiſri) *incidens in Sabbatum.* Ita quoque caput anni erit feria prima, & dies Expiationis tertia. Cod. Sabb. cap. 15. §. 3. ר׳ ישמעאל אומר מקפלין את הכלים ומציעין את המטות מי״ה לשבת וחלבי שבת קריבים בי״ה • i. e. *R. Iſmael auctor eſt, veſtes componi ac lectos ſterni à die Expiationis in Sabbatum* (gloſſa. כשחל י״ה בע״ש *quando D. E. in paraſceuen Sabbati incidit*) *& adipes Sabbati offeruntur die Expiationis.* Si quis hæc antiquiſſimis & rudibus temporibus tantùm obtinuiſſe dixerit, is oſtendat mutationis, quæ facta ſit ſtante templo, & indicium & cauſam. Accingamur jam ad deſcribendum proceſſum, quem Senatus in figendis menſium initiis, unde totum negotium dependet, obſervavit: ex quo, quid ſpectaverint, & quo ſeculo, comparebit. Iudices, comperto per calculum, Lunam apparere poſſe, mane triceſimo die cotrahebantur certo in loco; ubi teſtes exſpectabant antiquitùs toto die, poſtea uſque ad

tempus

Digitized by Google

tempus offerendi donarii (מנחה); iterumque poſt deſtructum templum, inſtituto Iohannis fil. Zachæi, toto die. Roſch haſſchanáh cap. 4. §. 4. Hi ſi veniſſent, primùm Hieroſolymis in atrio, cui בית יעזק nomen erat, examinabantur, quando, qua figura, qua parte cœli Lunam conſpexiſſent. cap. 2. §. 6. Id poſtea extra Hieroſolymam in Synagoga, ubi Synedrium eſſet, fiebat. cap. 4. §. 4. Huic examini comparata erat tabula R. Gamalielis, quam quia maximus Scaliger prodidit fuiſſe ψηφοφορεῖον σεληνιακῶν σωιδίων, ut Lector de ea re judicet, aſſcribam ex cod. Roſch haſſchanah cap. 2. §. 8.

דמות צורות לבנות היו לו לר"ג בטבלא ובכותל בעלייתו שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית או כזה • i. e. *imagines φάσεων lunarium fuerunt R. Gamalieli in menſa & in pariete in cænaculo ipſius, quas oſtendens idiotis, rogabat; utrum hanc ſpeciem vidiſti, an illam?* Comperta apparitionis veritate, præſes judicii proclamabat, מקודש מקודש; atque eum totus populus ſequebatur. *cap. 2. §. 7.* Si judices vidiſſent, duo ex illis coram tribus aliis teſtabantur. *cap. 3. §. 1.* Si totus Iſraël vidiſſet Lunam, aut ſi ante tenebras, teſtibus examinatis, pronunciare nequiiſſent, Mecuddas; menſis ſuperior plenus efficiebatur. *ibid.* Si teſtes nulli veniſſent, etiam XXXI. dies feſtus & primus menſis conſtituebatur. *cap. 4. §. 4.* Quòd ſi, vel maxima menſis parte exacta, ex longinquis locis teſtes ſuo tempore viſæ Lunæ veniſſent, ordo jam inſtitutus, niſi aliter fieri opus eſſet, retractabatur. *Maimonid. hilch. chod. cap. 3. §. 7. 8.* Ob duos menſes teſtibus ſabbatum erat profanandum, Niſan & Tiſri; quia his feſta digeruntur: attamen ſtante templo ob omnes menſes, propter rectificationem ſacrificii primo cujuſque menſis offerendi. *Ros haſſch. c. 1. 4.* Numeniæ fixæ olim quidem facibus, quas tantiſper in ſummis montibus quaterent, donec in longinquiori φρυκτωρίᾳ idem fieret, ſignificabantur. *Ros haſſch. cap. 2. §. 2. 3.* poſtea decretum eſt, ut dimiſſis in omnes partes nunciis indicarentur. *ibid. §. 2.* idque ſenis menſibus; Niſan, propter paſcha: Af, ob jejunium: Elul, propter anni caput: Tiſri, propter feſtorum digeſtionem: Chiſleu, propter Encænia: Adar, propter feſtum ſortium. Stante templo etiam Ijar, ob Paſcha parvum. *R. H. cap. 1. §. 3.* Eò igitur inclino, ut cum doctiſſimo Ebræo Maimonide

(in kiddusch chod. cap. 8. §. 1.) dicam; *quamdiu Synedrium fuit in terra Iſraelis, ab eo, pro neceſſitate aliquando, alias juxta apparitionem Lunæ capita menſium & annorum fixa atque conſtituta fuiſſe. At ex quo tempore id abolitum eſt, Judæos certam quandam rationem, accommodatam luminarium motui medio* (מהלך האמצעי aut התיכון vocant etiam עיבור) *certiſque regulis aſtrictam ſequi.* In hac ratione Tiſri ſemper plenus eſt, Tebeth ſemper cavus; deinceps alternis pleni & cavi: Adar primus ἐμβόλιμος ſemper plenus. Marcheſvan & Chiſleu nunc ambo pleni, nunc ambo cavi, nunc ille cavus, hic plenus. Hoc ſi fiat, dicitur שנה שחדשיה כסדרן: ſi illud; חדשיה שלימין: ſi iſtud, חדשיה חסירין. Sed totam rationem hodierni Ebræorum Calendarii explicare ab inſtituto noſtro alienum eſt. Qui volet, videat ante omnes Maimonidem in ſæpius laudato tractatu & Scalig. in Canon. Iſag. Redeamus ad Miſchnam; ubi docetur, quòd tres ſoliti ſint diſpicere, utrum neceſſe eſſet à Senatu annum intercalari. Horum ſi unus dicat, Senatum habendum eſſe; duo autem diſſentiant: iſte ſuffragiis vincitur. Sin, uno diſſentiente, ſic cenſeant bini; adduntur bini: inter hos, ſi cæteris non approbantibus, duo ſint, qui Senatum habendum cenſeant, ſecundùm plures concluditur: ſin, duobus diſſentientibus, cæteri intercalationem requirant; adjiciuntur item bini, ut ſint ſeptem. Hi inter ſe diſceptant, dum plurium ſuffragiis, quid agendum ſit, ſtatuatur.

§. III. 10. Duplex ἐπίθεσις τῶν χειρῶν hîc intelligitur à Magiſtris: primùm illa, de qua eſt Lev. 4. 13. 15. deinde illa, qua poteſtas judicandi cauſas mulctatitias, ſive דִּינֵי קְנָסוֹת in aliquem confertur, & in Rabbinatus ſive Magiſterii dignitatem evehitur. Imitantur hac in re Moſen. vide Num. 27. 18. de quo loco eſt in Siphri. וסמכת את ידך עליו א״ל תן תורגמן ליהושע להיות שואל ודורש item: מיד העמידו מן הארץ והושיבו אצלו על ומורה הוראות בחייך הכפסל / Ex quibus verbis liquet, qua majeſtate & quo jure emineant inter populares Magiſtri noſtri. Iſta Semicha ſeu ἐπίσκηψις, ut ita dicam, non poterat fieri niſi in terra Canaan, quamvis poteſtas per eam collata, ultra ejus fines ſe porrigebat, (סנהדרי נוהגת

נוהגת בארץ ובחוצה לארץ) ut docemur in Gemara fol. 14. fac. a. Hinc eſt, quòd Iudas ben Baba ſanguine ſuo iſtius poteſtatis traditionem mercari voluerit. Nam abſque eo fuiſſet, judicia pœnalia inter Iſraëlitas agi non potuiſſent. Ibid.

11. vide Deuteron. 21, 2.

12. vide Deut. 25. 9. quòd autem vulgò huic actui adhibentur adhuc bini, id pertinere ajunt Thalmudici לְפַרְסוּמֵי מִילְּתָא ad rei publicationem. Hi ſcilicet acclamabant, חֲלוּץ הַנַּעַל.

13. Si quæ minorennis orba patre à matre fratribuſque viro deſponſata ſit; ſi nolit cohabitare, recuſationis judicium (quamquam vel extra judicium id poterat fieri, coram duobus tanquam teſtibus. Maimon.) inſtituit, atque ita domum redit. vid. in Cod. Iebamoth cap. 13.

14. i. e. פדיון נטע רבעי Si quis nempe recens plantatæ arboris fructus quarto anno natos percipiendos pecunia vellet redimere. Sacri quippe erant. Levit. 19. 25.

15. Qualia ſunt פֵּירוֹת שֶׁהִרְקִיבוּ וְיַיִן שֶׁהֶקְרִים וּמָעוֹת שֶׁהֶחֱלִידוּ *fructus, qui putredinem contraxêre, vinum aceſcens* (ita exp. gl. שֶׁהֶחֱמִיץ aliàs verbum Thalmudicum notat, *cute ſe induere*) nummi æruginoſi.

16. Si quis quamcunque rem ſacram velit redimere. Majem.

17. Gloſſa. צריך ג׳ לשומן i. e. tres requiruntur ad æſtimationem eorum. שומא eſt taxa, ערך. Hinc R. Nathan in concordantiis ערך לשון שָׁוּוּי או שוּמָא id eſt, ערך ſignificat valorem ſeu precium, aut æſtimationem.

18. Levit. 27. 19.

19. In Gemara explicant. אדם מי קדוש אמר ר׳ אבהו באומר דמי עלי דתני האומר דמי עלי שמין אותו כעבד הנמכר בשוק ועבד איתקש לקרקעות i. e. *Homo num ſacer eſt? Ait R. Aſhu. Hoc capiendum eſt de eo, qui profitetur, ſe tantum debere, quanti vendi poteſt. Ita enim accepimus: Si quis dicat; Precium mei incumbit mihi ſolvendum; illum æſtimant tanquam ſervum venalem in foro. Servus autem fundis æquiparatur.*

§. IV. 20. Aruch: ברדלס idem quod אפא. primis ſeptem annis

annis mas eſt, diciturque צבוע. at poſtquam mutatus eſt in fœminam dicitur נפרזא. Fœmella marem malignitate ſuperat. אפא eſt אבעה abſorpto, ut ſolet, ע.. In Gem. cap. 1. Baba Camma notatur, hoc generis, iſta ſexus eſſe vocabula. Sed de permutatione nihil.

V. 21. שֵׁבֶט שֶׁיָּדַח כֻּלּוֹ אוֹ רֻבּוֹ. *Tribus, quæ vel tota vel maximam partem ad idololatriam defecerit.* Ratio hujus Canonis petitur ex Deut. 17. 5. quia ſcilicet iſtic præcipitur, ut privati, ſi idolis cultum exhibuerint, in particularibus foris judicentur. Ergo tribus integra non niſi à Synedrio magno judicari poteſt, quod q. generale judicium eſt.

22. Id colligunt בהקש *per comparationem* ex judicio Doctoris refractarii, quem זקן ממרא appellant. de quo habebis capite undecimo. Vide Deut. 17. 8.

23. Πόλεμος αὐθαίρετος. Ei opponitur מלחמת המצוה ſcilicet quod gerendum Iſraëlitis erat cum Amalekitis & ſeptem iſtis nationibus vi præcepti.

24. Vrbis quàm terræ Iſraël, atrii rurſus quàm urbis major eſt ſanctitas. Iam ſanctitatis novæ inſtitutio debet ſecundùm illud fieri: ככל אשר אני מראה אתך *omninò prout ego tibi monſtravero.* Exod. 25. 9. Iam in locum Moſis LXXI. Senatorum conſeſſus ſucceſſit.

25. Moſes jubetur Iſraëlitis judices & moderatores conſtituere in omnibus portis ſuis, ſecundùm tribus ſuas &c. Deuteron. 17. 18. ומושה במקום שבעים וחד קאי *Moſes autem eſt vice LXXI.* Tradit Ioſephus antiq. Iud. l. 14. c. 10. & de bell. Iud. l. 1. c. 6. *diviſam a Gabinio Judæam omnem in quinque Synodos. Conſtituiſſe enim quinque ſynedria, Hieroſolymis, Gadaris, Amathunte, Hierichunte, Sephoris.* quæ ſive ad jus reddendum, ſive alio fine inſtituta ſint; ex Romanis ſive ex indigenis conſtiterint: magnam ea res reipublicæ Iudaïcæ inclinationem tum temporis factam argüit. In citato loco, quod Iunius vertit *moderatores*, eſt in Ebr. שוטרים quos ſic definiunt: גוליירים הובטין במקלות על פי השופטין לכל מי שאינו שומע / ut ait Abenesra להכריח המעוות David de Pomis גולייר interpretatur, *ſtaperius.* intelligit miniſtrum ἀναβολέα. Conveniret ſanè

ſanè Gallicum, *Geolier*. ita eſſet. *1. præfectus carceris. 2. lictor. 3. miniſter univerſè.* Sic igitur vertamus iſta Rabbinica: *Schoterim ſunt lictores, qui bacillis feriunt juſſu judicum inobedientes, ut, qui perverſe agunt, eos cogant officium facere.*

26. Ratio eadem hîc valet, quæ nota 21. indicata eſt.

27. Quia dicitur: מִקִּרְבֶּךָ è medio tui. Deut. 13. 13. סְפָר eſt *limen, littus*. Rabb. & Tharg. An, quòd his finibus dominium aut terra quaſi circumcidatur? Ratio Canonis eſt, ne ablato munimento in finibus, hoſtes commodiùs terram invadere poſſint.

28. Vno judicio, ſi propinquæ ſint. At ſi in diverſis partibus illæ urbes ſitæ ſint, nihil prohibet. Nam ſi propinquæ ſint, licet pœna ad unam duntaxat, attamen exemplum & emendationis fructus ad multas pertinebit.

VI. 29. Quod enim ibi exſtat verſ. 17. וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ hoc ille cenſet accipiendum, ברומין לך i. e. מיוחסין ומנוקין מכל־מום *quòd Moſis debeant eſſe ſimiles, id eſt, nobiles & expertes omnis vitii.* aut, ut Majemonides clariùs, אִתָּךְ id eſt, בִּמְקוֹמְךָ / Simulacrum quoddam τῆς μεγάλης βȣλῆς animadvertere eſt in Ioſepho, qui, præfectus Galilææ, LXX. viros legit, qui ſecum τὰς φονικὰς δίκας & alia graviora deciderent. *de bell. Jud. lib. 2. cap.* μϛ'. *& de vita ſua pag. 1004. edit. Genev.* Idem prodit, zelotas, nequiſſimos homines, ſimulatione juſtitiæ, apud LXX. viros, qui in plebe maximè ſpectabiles eſſent, Zachariam innocentiſſimum juxta & præſtantiſſimum civem, cujus ſanguinem non minùs quam opes ſitiebant, capitis poſtulaſſe. *vide de bell. Judaic. lib. 4. c. 18.*

30. שׁוֹפֶטֶת id eſt, מְחַיֶּבֶת *condemnans.*

31. מַצֶּלֶת id eſt, מְזַכָּה *abſolvens.*

32. Hęc quouſque vera ſint, audiamus ex Gemara Fol. 17. fac. a.

סוף סוף לרעה על פי בי לא משכחת לה אי יא׳ מזכין י״ב מחייבין אכתי חד הוא אי י׳ מזכין וי״ג מחייבין תלתא הוו א״ר אבהו אי אתרה מוצא אלא במוספין ודברי הכל ובסנהדרי גדולה ואליבא דרבי יהודה דאמר שבעים וא״ר אבהו במוספין עושין ב״ד שקול לכתחלה ׃

id eſt. *Quin nihilominus condemnatoria ſententia non deprehenditur*

duobus ſuffragiis propenſior. Nam ſi undecim abſolvant, duodecim damnent, adhuc uno tantùm ſuffragio iſti ſuperabuntur. Sin decem abſolvant, tredecim damnent, terna ſuffragia ſuperabunt. Ait R. Aſhu: Non potes (ſecundùm binos pronunciare) *niſi ubi judicum ſit additio* (vid. cap. 5. §. 5. nempe, ubi unus dicit; ſibi non liquere. Is enim habetur, quaſi non adeſſet. Tunc enim, adjunctis duobus, ut ſint 24., damnantium ſententia duobus ſuffragiis poteſt vincere) *atque id quilibet agnoſcit: tum in Synedrio magno, atque hoc ex ſententia R. Jehuda, qui ait: ſeptuagenos fuiſſe in eo judices.* (quamquam & aliàs id evenire poterat. Tradit enim Majemonides hal. Sanhedrin cap. 1. ſi diſſenſerint inter ſe Senatores magni conſeſſus, adſcitum fuiſſe unum ex Candidatis, qui in alterutram partem rem decideret. Quanquam neſciam, an ullum ſententiæ ſuæ fulcrum ex Miſchna afferre poſſit.) *Ait item R. Aſhu: Quum augetur numerus judicum, principio æquali numero judices ut ſint, efficitur.* Addamus hîc, paucis omiſſis, quæ ad rem non faciunt, illa quæ in Gemara ſequuntur de qualitatibus Senatorum: אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון שלא תהא סנהדרי שומעת מפי התורגמן: i.e. *Non cooptatur in Synedrium, niſi qui ſit egregia ſtatura, & ſapientia, & forma, ſenex, magiæ non rudis, callens ſeptuaginta linguas: ne opus ſit per interpretem audire.* Quod ad peritiam linguarum attinet, id R. Iudas ita reſtringit, ut niſi ſint in urbe duo minimùm, qui 70. linguis loqui ſciant, & unus, qui intelligat, conſilium ibi eſſe non poſſit. Tales Iabnen quatuor habuiſſe dicunt, R. Elieſerem, & R. Ioſuam, & Akibam, atque Simeonem Themanitem, &c. Removent autem inter alios vetulum, eunuchum, illiberem, crudelem & immitem. Omnia autem contrà fiunt in judicio ſeductoris. Nam illi parcere interdictum eſt. Fol. 36. pag. 2.

CAP. II.

Digitized by Google

פרק ב — CAPUT II.

א כהן גדול דן ודנין אותו מעיד ומעידין אותו חולץ וחולצין לאשתו ומייבמין את אשתו אבל הוא אינו מייבם מפני שהוא אסור באלמנה מת לו מת אינו יוצא אחר המטה אלא הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נכסה ויוצא עמהן עד פתח העיר דר"מ ר' יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש שנא' ומן המקדש לא יצא וכשהוא מנחם אחרים דרך כל העם עוברין זה אחר זה והממונה ממצעו בינו לבין העם וכשהוא מתנחם מאחרים כל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להם תתברכו מן השמים וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הספסל ׃

§. I. SAcerdos magnus judicat & judicatur: teſtimonium dicit, deque ipſo dicitur: calceo ſe exuit, aliique id faciunt ob uxorem ejus: alii hujus uxorem ducunt jure leviratûs; ipſe non item. Ipſi enim viduæ matrimonio interdictum eſt. Quòd ſi quem propinquorũ morte amiſerit, non incedit [1] poſt feretrum. niſi ita, ut, iſtis [2] tectis, ipſe detectus ſit: iſtis retectis, tegatur: proditque unà cum illis uſque ad [3] portam urbis: ait R. Meir. R. Iudas: Non egreditur ex ſanctuario. Q. D. *Et ſanctuario non egredietur.* (Lev.21.12.) Quando [4] ſolatur alios, iſtud obſervatur, ut populus ſigillatim incedat: tum [5] præfectus medium [6] eum facit inter ſe & populum. Quum ipſe conſolationem accipit ab aliis, omnis populus dicit: [7] *Nos tibi piamento!* Is ipſis reſpondet: *Benedicti ſitis cælitùs.* Quando ipſi epulum lugubre præbetur; toto populo humi accumbente, ipſe ſedet in [8] ſolio.

ב המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מייבם ולא מייבמין לאשתו ר' יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב אמרו לו אין שומעין לו ואין נושאין אלמנתו

§. II. [9] Rex neque judicat, neque judicatur: non dicit teſtimonium; nec in ipſum dicitur: calceum non tradit, neque alii id faciunt ob uxorem ejus: jure leviratûs nullam ducit; neque conjunx ejus nubit. R. Iehuda ſic cenſet: Quòd ſi velit calcea-

Digitized by Google

ר׳ יהודה אומר נושא המלך
אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד
שנשא אלמנתו של שאול שנא׳
ואתנה לך את בית ארוניך ואת
נשי ארוניך בחיקך ׃

mentum tradere aut affinem ducere, in bonam partem ei vertitur. In contrarium alii cenſent, non [10] audiri Regem; *ſi quid tale velit*. Nemo defunĉti viduam ducit. R. Iehuda: Rex regis viduam ducit. Nam Davidem Saülis viduam matrimonio ſibi
2. Sam 12. 8. junxiſſe, colligimus ex iſto: *Dedique tibi domum heri tui & uxores heri tui in ſinum tuum.*

ג מת לו מת אינו יוצא מפתח
פלטרין שלו ר׳ יהודה אומר אם
רוצה לצאת אחר המטה יוצא שכן
מצינו בדוד שיצא אחר מטתו
של אבנר שנ׳ והמלך דוד הולך
אחרי המטה אמרו לו לא היה
הדבר אלא לפייס את העם
וכשמברין אותו כל העם מסובין
על הארץ והוא מיסב על הדרגש ׃

§. III. Quòd ſi quis propinquorum morte decedat, ex palatio non [11] prodit. R. Iehudas: Si velit ſequi funus, licet. Nam David Abneri funus proſecutus eſt. *2. Sam. 3. 31.* Iſti doctori reſponſum eſt; Factum iſtud ad populi ſuſpicionem amovendam totum comparatum fuiſſe. Regi epulum funerale quum exhibetur, totus populus humi, ipſe in [12] lecto accumbit.

ד ומוציא למלחמת הרשות
על פי ב״ד של שבעים ואחד ופורץ
לעשות לו דרך ואין ממחין בידו
דרך המלך אין לה שיעור וכל העם
בוזזין ונותנין לפניו והוא נוטל חלק
בראש׳ לא ירבה לו נשים אלא
שמנה עשרה ר׳ יהודה אומר
מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו
מסירות את לבו רש״א אפילו
אחת ומסירה את לבו הרי זה
לא ישאנה אם כן למה נאמר
לא ירבה לו נשים אפילו כאביגיל
לא ירבה לו סוסים אלא כדי

§. IV. In bellum arbitrarium educit ex ſententia conſilii magni: diruit, nemine intercedente, faciendi itineris cauſâ: via regia æſtimationem non habet: Totus populus ſpolia hoſtibus detracta ipſi offert, unde princeps [13] partem capiat. *Ne multiplicet ſibi uxores*, ultra octodecim. Rabbi Iehuda: Multiplicet, dummodo animum ejus tranſverſum non agant. R. Simeon ait: Si vel una ita comparata ſit, ut animum ejus à Deo abducere poſſit, ne ducat illam. Quod quum ita ſit, quare dicitur;

מרכבתו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד אלא כדי ליתן אספניא וכותב לו ספר תורה לשמו יוצא ל למלחמה מוציאה עמו נכנס מכניסה עמו יושב בדין היא עמו מיסב היא כנגדו שני ותיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו •

dicitur; *Ne multiplices ſibi uxores.* Nimirum, quantumvis fuerint pares Abigajil. *Equos ne* multò *plures alat*, quàm quos currui ſuo jungat. *Aurum argentumvè ne accongerat ſibi* ultrà, quàm unde ſolvat [14] ſtipendia. Scribit ipſe ſibi librum Legis: illum in militiam proficiſcens, ſecum effert; redux, refert domum; ſecum habet in judicio, in accubitu. Nam præceptum eſt: *Erit cum ipſo, ut legat in illa, omnibus diebus vitæ ſuæ.* Deut. 17. 17. Deut. 17. 19.

ה אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו אין משתמשין בשרביטו ואין רואין אותו כשהוא מסתפר ולא כשהוא ערום ולא בבית המרחץ שני שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך •

§. V. Nemo vehitur equo ipſius: nemo in throno ejus ſedet: nemo utitur ſceptro ejus: ſine arbitris [15] tondetur; exuitur; lavatur. Idque vi iſtius præcepti: *Conſtituendo conſtitues ſuper te regem,* ita ut ejus reverentia & metus ſuper te ſit. Deut. 17. 15.

NOTÆ AD CAP. II.

I. 1. Gemara: עמהן אלא אחריהן *cum illis* (veſpillonibus & qui funus deducunt) *ſed poſt illos.* Ne forte propiùs accedens tactu ſe maculet, ut qui præ animi ſui mœrore ſatis eſſe attentus non poſſit. Nam ita Deus præcepit Lev. 21. 11. *Neque ad ulla cadavera mortui accedito, &c. E ſanctuario ne exito, &c.*

2. *Iſtis*, i.e. qui ſuccollant funeri. *tectis*: i.e. quum in porticum aut propylæum (מבוי) intrant, tum ipſe demum ex ædibus ſub dium prodeat, iſtis autem ex porticu egreſſis, ille eam ſubeat.

3. Nam in urbe ſunt porticus, quibus diſtingui & arceri à funere poteſt, at חוץ לעיר ליכא היכרא (vel, ut in Gemara legitur, הכיר) *Extra urbem non eſt, quo arceatur.* היכירא eſt *interſtitium: diſcrimen.* In Horajóth cap. III. Intranti in Synagogam Principi R. Simeoni, & poſt illum ipſius aſſeſſoribus, ab omnibus aſſurgebatur.

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE

Digitized by Google

batur. Offenſus honoris paritate Princeps ſanxit, ne id impoſterum niſi Principi fieret. *Nam*, inquit, בעינא דלהוי היכירא בין דילי לדילהו *volo diſcrimen eſſe inter me & iſtos.*

4. Nam ob alienum funus non erit perplexus (טרוד)

5. Is eſt, qui dicitur סְגָן / qui die expiationis, ſi quid vitii acciderit ſummo Pontifici, ejus vicem obit. Vſurpantur hæc etiam in Targum Ieſem. 29. 26. Nam, ut ait Gemara, סְגָן הַיְינוּ מְמוּנֶּה idem utroque nomine ſignatur. Cum hoc סגן הכוהנים conjungitur alter, משוח שעבר id eſt. *ſacerdos depoſitus officio ob vitium.* Ante populum collocant ראש בית אב τὸν πατριάρχην.

6. Ipſe à dextris ſacerdotis incedit, populus à ſiniſtra.

7. i e. *Utinam omne malum, quod tibi incumbit, in nos derivari, & nos tibi ſuccidaneos eſſe daretur!*

8. Honoris causâ. ספסל autem eſt כִּסֵּא קָטֹן parvum ſubſellium.

II. 9. Hoc decretum de quibus intelligendum, & qua occaſione factum ſit, in Excerptis Beth Iſraël reperies Num. I.

10. Nam, נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול i.e. *Princeps ſi honorem ſuum remiſerit, remiſſus eſto: Rex ſi conceſſerit de honore ſuo, nihil egerit.* Chethub. cap. II. Turpe enim & indecorum eſſet, quampiam coram rege deſpuere, & calceum ei detrahere.

III. 11. Indecorum enim eſt, Regem populo monſtrare mœrorem ſuum.

12. Lugentes epulo reficere, ut civile & humanum, à Rabbinis dilaudatur. Morem tamen iſtum, non improbandum, ad luxuriem & oſtentationem, quæ multa optimè inſtituta depravat, ambitio deflexit. Id animadvertere licet ex ſecundo Ioſephi de bello Iudaïco, cap. 1. ubi de Archelaï magnificentia ita loquitur: πενθήσας γὰρ ἑπτὰ ἡμέρας τὸν πατέρα καὶ τὴν ἐπιτάφιον ἑστίασιν πολυτελῆ τῷ πλήθει παρασχὼν (ἔθος δὲ τοῦτο παρ' ἰουδαίοις πολλοῖς πενίας αἴτιον διὰ τὸ πλῆθος ἑστιᾷν οὐκ ἄνευ ἀνάγκης. εἰ γὰρ παραλίποι τις, οὐχ ὅσιος) μεταλαμβάνει ἐσθῆτα λευκήν, &c. *Quum patrem ſeptenos dies luxiſſet, populoque epulum funebre magnificum præbuiſſet, (mos ille multis apud Iudæos inopiæ cauſa exſiſtit; dum plurimi convivio*

convivio excipiuntur, neque ſine neceſſitate. Nam, qui omiſerit, non habeatur in piis) albam veſtem cepit. &c. Vox דַרְגָשׁ quæ in textu noſtro occurrit, per מִטָּה & Chald. עַרְסָא i. e. *torus*, *lectus*, à Talmudicis exponitur.

IV. 13. Nempe ita, ut eſt in Gemara: אוֹצְרוֹת מְלָכִים לַמֶּלֶךְ וּשְׁאַר בִּיזָּה שֶׁבּוֹזְזִין מֶחֱצָה לַמֶּלֶךְ וּמֶחֱצָה לָעָם׃ Id probant ex comparatione Regis cum ſacerdote ſummo.

14. Vox originaria eſt Græcum ὀψώνια. Ideò rectiùs alicubi ſcribitur אפסניא/

V. 15. Idque quotidie, ut Sacerdos ſummus ſeptimo quoque die: & gregarius, tricesimo.

פרק ג׳

א דיני ממונות בשלושה זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד דב[illegible] ר׳ מאיר וחכמים אומרים שני דיינין בוררין להן עוד אחד זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה ד״ר״מ וחכ״א אימתי בזמן שמביא עליהן ראיה שהן קרובין או פסולין אבל אם היו כשרין או מומחין אינו יכול לפוסלן זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה דברי ר׳ מאיר וחכמים אומרין אימתי בזמן שהוא מביא עליהן ראיה שהן קרובין או פסולין אבל אם היו כשרין אינו יכול לפוסלן׃

CAPUT III.

§. I. Cauſæ pecuniariæ à tribus dijudicantur. Partium quæque unum deligit ſibi: & [1.] pariter adſciſcunt tertium. R. Meir hæc ſententia eſt. At Sapientes decreverunt, ut bini [2.] judices tertium adſciſcant. Pars quæque judicem ab adverſario delectum repudiandi jus habet: ait R. Meïr. At Sapientes: Quando? Si demonſtret argumento certo, eos ob propinquitatem vel aliam juſtam cauſam ad judicium haud idoneos eſſe. Quæ [3.] ſi nulla ſit, aut etiam hi ex probatis ſint, rejici non poſſunt. Hic illius teſtes repudiat: verba R. Meïr. Sapientes: Quandonam hoc obtinet? Si probetur, eos propinquos, aut alioquin ad teſtandum ineptos eſſe. Quòd ſi nihil tale ſit, rejici haud queunt.

§. II.

Digitized by Google

ב אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנין עלי שלושה רועי בקר ר׳ מאיר אומר יכול לחזור בו והכמים אומרים אינו יכול לחזור בו היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך ר׳ מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומ׳ אינו יכול לחזור בו ׃

§. II. Si ita dixerit: *Ego cauſam vel patri meo vel etiam tuo detulero fidens: imò etiam tribus bubulcis*; R. Meïr cenſet eum retractare poſſe: negant Sapientes. Si quis alteri teneatur juramentum præſtare, iſq; ei ſic dixerit: *vove mihi per vitam capitis tui*; R. Meïr cenſet, eum poſſe retractare: [4] negant Sapientes.

ג ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא ומלוים ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית אמר ר׳ שמעון בתחילה היו. קורין אותן אוספי שביעית. משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית אמר ר׳ יהודה אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות בלא הוא כשרין ׃

§. III. Iſti [5] rejectanei ſunt: [6] aleator, [7] fæneratores, qui [8] columbas volare docēt: nundinatores fructuū [9] anni ſeptimi. R. Simeon: Quondā [10] coactores fructuū ſeptimi anni indigitabantur; poſtquā [11] afflictiones creverunt, nūdinatores. R. Iehuda: Quando hoc obtinet? Si non aliam artem exerceant. Sed ſi, præter hanc, aliam artem colant, idonei ſunt.

ד ואלו הן הקרובים אחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו וחמיו וגיסו הן ובניהן וחתניהן וחורגו לבדו אמר ר׳ יוסי זו משנת ר׳ עקיבא אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו וכל הקרוב לו באותה שעה היה קרוב ונתרחק כשר ר׳ יהודה אומר אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב ׃

§. IV. Hi cenſentur ex [12] propinquis: frater, patruus, avunculus, ſororius, maritus amitæ & materteræ, vitricus, ſocer, [13] uxoris ſororis vir. ipſi nempe cum filiis & generis ſuis: at privignus ſolus. R. Ioſe ait, hanc eſſe R. Akibæ δευτέρωσιν: Miſnam a. antiquam ſic habuiſſe: Patruus, patruelis, & quicunque hæreditatem ejus adire poteſt; & quicunque illi affinis eſt ipſo illo tempore. Si affinis fuerit, atque [14] ſoluta ſit affinitas, jam habilis eſt. R. Iehuda: nihilominus ſi, mortuâ filiâ, filii ex illa ſuperſtitent, propinquus eſt.

§. V. Ami-

ה האוהב והשונא אוהב זה שושבינו שונא כל שלא דבר עמו ג׳ ימים באיבה אל לא נחשדו ישראל על כך ׃

§. V. Amicus atque inimicus. Amicus, ut paranymphus. Inimicus, ad quem tribus diebus verbum non fecerit odii cauſâ. Dictum ei eſt: Hæc [15] ſuſpicio in Iſraëlitam non cadit.

ו כיצד בודקין את העדים היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן ומוציאין את כל האדם לחוץ ומשיירין את הגדול שבהן ואומרין לו אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז ואחר כך מכניסין את השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהן מכוונין נושאים ונותנים בדבר שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי ׃ שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב ׃ ואחד אומר איני יודע ואפילו שנים מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין ׃

§. VI. Quomodo examinantur teſtes? Intrò vocatis terrorem incutiunt: deinde, exactis omnibus, reliquum faciunt maximum natu teſtium; & ita dicunt illi: *Cedo, qui noſti, hunc illi debere?* Si reſponderit; [16] *Ipſe mihi dixit: Ego iſti debeo:* aut; *Alius id mihi recitavit:* nihil teſtatus eſt: uſque eò dum dicat; *Nobis [17] præſentibus faſſus eſt adverſario ſuo, ſe ipſi debere ducentas drachmas.* Poſtea alterum teſtem intrò vocatum examinant. Si horum effata conſentire comperiantur, deliberant de cauſa. Si duo ipſum abſolvant, unus condemnet; abſolvitur. Si, duobus damnantibus, unus abſolvat, condemnatur. Si unus abſolvat, alter damnet, alter proteſtetur, rem ſibi non liquere; omninoque bini abſolvant vel condemnent, unus hæreat, adduntur judices.

ז גמרו את הדבר היו מכניסין אותן הגדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ומנין לכשיצא אחד מן הדיינים לא יאמר אני מזכה וחביריי מחייבים אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי

§. VII. Re confectâ, partes intrò vocantur. Qui natu maximus eſt inter judices, partibus nomine compellatis, alteri quidem ait; *Tu innocens es:* alteri autem; *Tu obligaris.* Quare non licet cuipiam judicum egreſſo di-

ב אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנין עלי שלושה רועי בקר ר׳ מאיר אומר יכול לחזור בו והכמים אומרים אינו יכול לחזור בו היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך ר׳ מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומ׳ אינו יכול לחזור בו ׃

§. II. Si ita dixerit: *Ego cauſam vel patri meo vel etiam tuo detulero fidens: imò etiam tribus bubulcis*; R. Meïr cenſet eum retractare poſſe: negant Sapientes. Si quis alteri teneatur juramentum præſtare, iſq; ei ſic dixerit: *vove mihi per vitam capitis tui*; R. Meïr cenſet, eum poſſe retractare: [4] negant Sapientes.

ג ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא ומלוים ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית אמר ר׳ שמעון בתחילה היו קורין אותן אוספי שביעית משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית אמר ר׳ יהודה אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות בלא הוא כשרין ׃

§. III. Iſti [5] rejectanei ſunt: [6] aleator, [7] fæneratores, qui [8] columbas volare docēt: nundinatores fructuũ [9] anni ſeptimi. R. Simeon: Quondã [10] coactores fructuũ ſeptimi anni indigitabantur; poſtquã [11] afflictiones creverunt, nũdinatores. R. Iehuda: Quando hoc obtinet? Si non aliam artem exerceant. Sed ſi, præter hanc, aliam artem colant, idonei ſunt.

ד ואלו הן הקרובים אחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו וחמיו וגיסו הן ובניהן וחתניהן וחורגו לבדו אמר ר׳ יוסי זו משנת ר׳ עקיבא אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו וכל הקרוב לו באותה שעה היה קרוב ונתרחק כשר ר׳ יהודה אומר אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב ׃

§. IV. Hi cenſentur ex [12] propinquis: frater, patruus, avunculus, ſororius, maritus amitæ & materteræ, vitricus, ſocer, [13] uxoris ſororis vir. ipſi nempe cum filiis & generis ſuis: at privignus ſolus. R. Ioſe ait, hanc eſſe R. Akibæ δευτέρωσιν: Miſnam a. antiquam ſic habuiſſe: Patruus, patruelis, & quicunque hæreditatem ejus adire poteſt; & quicunque illi affinis eſt ipſo illo tempore. Si affinis fuerit, atque [14] ſoluta ſit affinitas, jam habilis eſt. R. Iehuda: nihilominus ſi, mortuá filiá, filii ex illa ſuperſtitent, propinquus eſt.

§. V. Ami-

Digitized by Google

ה האוהב והשונא אוהב זה שושבינו שונא כל שלא דבר עמו ג׳ ימים באיבה אָל לא ז נחשדו ישראל על כך ׃

§. V. Amicus atque inimicus. Amicus, ut paranymphus. Inimicus, ad quem tribus diebus verbum non fecerit odii causâ. Dictum ei eſt: Hæc [15] ſuſpicio in Iſraëlitam non cadit.

ו כיצד בודקין את העדים היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן ומוציאין את כל האדם לחוץ ומשיירין את הגדול שבהן ואומרין לו אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז ואחר כך מכניסין את השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהן מכוונין נושאים ונותנים בדבר שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי ׃ שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב׃ ואחד אומר איני יודע ואפילו שנים מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין ׃

§. VI. Quomodo examinantur teſtes? Intrò vocatis terrorem incutiunt: deinde, exactis omnibus, reliquum faciunt maximum natu teſtium; & ita dicunt illi: *Cedo, qui noſti, hunc illi debere?* Si reſponderit; [16] *Ipſe mihi dixit: Ego iſti debeo:* aut; *Alius id mihi recitavit:* nihil teſtatus eſt: uſque eò dum dicat; *Nobis* [17] *præſentibus faſſus eſt adverſario ſuo, ſe ipſi debere ducentas drachmas.* Poſtea alterum teſtem intrò vocatum examinant. Si horum effata conſentire comperiantur, deliberant de cauſa. Si duo ipſum abſolvant, unus condemnet; abſolvitur. Si, duobus damnantibus, unus abſolvat, condemnatur. Si unus abſolvat, alter damnet, alter proteſtetur, rem ſibi non liquere; omninoque bini abſolvant vel condemnent, unus hæreat, adduntur judices.

ז גמרו את הדבר היו מכניסין אותן הגדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ומנין לכשיצא אחד מן הדיינים לא יאמר אני מזכה וחביריי מחייבים אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי

§. VII. Re confectâ, partes intrò vocantur. Qui natu maximus eſt inter judices, partibus nomine compellatis, alteri quidem ait; *Tu innocens es:* alteri autem; *Tu obligaris.* Quare non licet cuipiam judicum egreſſo dicere:

על זה נאמר הולך רכיל מגלה סוד ׃

cere: *Ego ſecundùm te judicavi, collegæ mei te condemnarunt. Sed quid facerem? Collegæ mei numero me vicerunt?* Hoc qui fecerit, in eum competit illud: *Qui prodit arcanum, calumniator eſt.* Prov. 11. 13.

ח כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין אמרו לו כל ראיות שיש לך הבא מכאן עד שלשים יום הביא בתוך שלשים יום סותר לאחר לי יום אינו סותר אמר רשב״ג מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים אמרו לו הבא עדים ואמר אין לי עדים אמרו הבא ראיה ואמר אין לי ראיה ולאחר זמן מצא ראיה ומצא עדים הרי זה אינו כלום אמר רשב״ג מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים לא היה יודע שיש לו ראיה ומצא ראיה אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה ואמר אין לי ראיה ראה שנתחייב בדין ואמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני או שהוציא ראיה מתוך אפונדתו הרי זה אינו כלום ׃

§. VIII. Dum quis argumentum dicere poteſt, inſtauratur cauſa. Si edixerint: *Omnes tuas probationes affer abhinc triginta diebus:* ſi attulerit cis trigeſimum diem, revocat judicium. Sin demum poſt elapſum trigeſimum diem, non item. R. Simeon filius Gamalielis: Quid faciet ille, qui demum poſt triceſimum diem repererit probationem? Iuſſus teſtes aut rationes proferre, ſi negaverit ſibi teſtes aut rationes ſuppetere; poſt tempus autem repererit, [18] nihil agit. [19] R.S.F.G: Quid, ſi neſciverit, teſtes rationeſve ſibi ſuppetere, & poſtea repererit? Iuſſus producere teſtes aut rationes, negavit, ſibi eſſe teſtes & rationes. Is, ſe videns victum judicio, ſi dicat: *Age tu N., & tu N. teſtimonium mihi perhibete:* aut, ſi rationem ex [20] manica depromſerit, nihil efficit.

NOTÆ AD CAP. III.

I. 1. Nam is arbiter, qui à quolibet litigantium conſtitutus fuerit, ipſius, à quo nominatus eſt, cauſam tuebitur (יְהַפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ) id.ô communi

communi conſenſu tertium adſciſcunt, qui in alterutram partem decidat. ומזה יצא הדין לאמתו דצייתי בעלי דינין לדינם ואמרי קושטא קא דייני לן שאנו הנודרים אותם: *atque hac ratione ſententia æqua & juſta exſiſtet. Nam auſcultabunt litigantes judicio illorum, dicentque: Rectè nobis pronunciarunt. Nam ipſi nos in illos compromiſimus.*

2. Neſciis partibus, ne ipſius in hanc quàm in illam potius partem favor propendeat.

3. אִם הָיוּ כְּשֵׁרִים *ſi idonei fuerint.* Si neque ob propinquitatem, neque ob aliam cauſam rejici poſſint, habentur ad judicandum idonei, licet fuerint homines *ἀργοὶ ϗ ἄπεργαλοι*, quos vocant יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת/

II. 4. Quo ſenſu hoc capiendum ſit, diſputatur in Gemara. Alii ajunt: לפני גמר דין אבל לאחר גמר דין ד"ה אין יכול לחזור בו *i. e. Diſſenſio eſt, utrum ante conſummationem judicii* queat retractare. *Nam poſt eam, indubium eſt apud omnes, retractare non poſſe.* Alii diſſenſionem eſſe ajunt, poſt conſummationem judicii. Alii utroque caſu: alii במחול לך: alii באתן לך/ Illud eſt, quum accuſator ait: *Si vel iſto judice, quamvis in idoneo, vel iſtis teſtibus, ſecundùm te pronuncietur: remiſſum tibi eſto debitum.* Poſterius autem, ſi accuſatus dicat: *Si vel patre tuo judice, vel fratre tuo teſte cauſam obtinueris, ſolvam tibi*: alii in utroque caſu. Denique alii dubitationem eſſe in eo aſſerunt, poſſitnè ante ſtipulationem (quam vocant קִנְיָן/ quum pars adverſa v. g. קָנָה מִיָּדוֹ שֶׁל תּוֹבֵעַ *adegit agentem, ut manu data ſibi firmaret, ſtaturum eum iſthoc judicio.* Quid autem ſit גְּמַר דִּין declarat Majemonides his verbis: לאחר שיקבל הדיין העדות ויאמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב: *poſtquam, auditis teſtibus, judex pronunciaverit hunc liberum, alterum ſontem.* Atque illud exſtat in Gemara fol. 6. pag. 2.

III. 5. Ut eſt in Thoſiphta, כל פסולי דמתניתא פסולי דרבנן נינהו *omnes qui hìc rejectanei cenſentur, decreto Rabb. tales ſunt.*

6. Rationes alii alias reddunt in Gemara. Prima hæc eſt: משום דהוה [a] אסמכתא ואסמכתא לא קניא *i.e. quia fortunâ res geritur. Jam ſors non acquirit.* Nam ubi dominii mutatio non fit ex pleno conſenſu,

a. i.e. ideò ſolet quis aſſentiri conditionibus luſûs, quia putat ſe victurum. אסמכתא David de Pomis: נדר או בטחון נבוב וריק *votum aut fiducia inanis & temeraria.*

conſenſu, ſed domino q. invito; rapina eſt. Alia: שאין עסוקין בְּיִשּׁוּב העולם / *quoniam non dant operam publico commodo.* Interdictum autem eſſe ajunt, niſi vel legi vel mercaturæ vel alii ſtudio aut artificio in commune utili incumbere. Hinc alii dicunt, ſi aliam præterea artem exerceat, à judicio agendo vel teſtimonio dicendo non arceri.

7. Atque idem ſtatutum eſt in eum, qui fœnore accipit pecuniam. Vtrumque enim habent, quaſi ſignatis tabulis abnegaret Deum Iſraëlis *vide in Baba Mezia. cap. 5.*

8. Qui columbas ad volatus certamen edocent, quique item columbas illices alunt. *vide Scal. ad Manil. lib. V. pag. 437. 438.* Hi tamen omnes, ſi deſiſtant incepto, admitti deinceps poſſunt. Hinc aleatorum tum probari reſipiſcentiam ajunt, quando, fractis fritillis, ne pro nihilo quidem ludunt: & fæneratorum, משיקרעו את שטריהן והזרו בהן חזרה גמורה ואפילו בנכרי לא מזפי • *quando, concerptis codicillis, ita incipiunt averſari priſtinum morem, ut ne apud alienigenas quidem fœnore occupent pecuniam ſuam.* Et ſic de cæteris.

9. Qui ad uſum, non ad quæſtum conceſſi ſunt.

10. Primò collectores in nulla ſuſpicione erant: ſed poſtquam inventi ſunt, qui, data pauperibus pecunià, colligendas fruges curarent quæſtûs & lucri gratia, id nominis ſortiti ſunt: habitique utriq; inteſtabiles. Quanquam alii aliter hæc explicant.

11. Quum exactores, Regum externorum edicto, certam frumenti ſummam ex agris cogerent. Qua neceſſitate compulſus R. Iannæus edictum propoſuit; פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא i.e. *Exite, ſeminate anno ſabbatico tributi nomine*: tum cæpti ſunt *coactores* admitti, ſoli verò nundinatores arceri. His enumeratis in Gemara adduntur, גזלנין / חַמְסָנִים *(i.e. qui, depensa pecunià, rem non venalem, invito domino, auferunt)* paſtores, המוכסין & הגבאין / Primi, quòd nihil non vel lucri vel libidinis cauſa videantur facturi. Paſtores, quòd deprehendantur pecora in alienos agros inigere. Tributorum exactores & telonas quod attinet מעיקרא סבור מאי דקיץ להו קא שקלי כיון דחזו דקא שקלי יתירא פסלינהו *Principio præſumebant, eos, quod fixum ipſis eſſet, capturos: poſtquam autem animadverſum eſt, amplius illos auferre, rejecti ſunt à judiciis.* Atque adeò

tantùm

tantùm valuit contra hos ſuſpicio, ut, ne tum quidem, quando reſtituiſſet publicanus id, quod injuriâ abſtulit, ad teſtimonii fidem admitteretur; tum quia ignorare, cui debeat reſtituere, præſumitur; tum quia, dum verſatur in illo munere, tanquam ad ingenium rediturus ſuſpectatur. ut docet Thoſiphtha. Præterea de his, (qui ſcil. ſunt פסולי דרבנן *i. e. decreto Magiſtrorum rejectanei:* non דאורייתא i.e. *legis* præſcripto) additur: כולן צריכין הכרזה בבית דין רועה פליג' בירח *requiri, ut pronuncientur ex judicum ſententia infames: de paſtore tamen diverſum ſentiri.* Item addunt: אוכלי דבר אחר פסולי לעדות Id in gloſſa explicatur; *qui accipiunt à Samaritano eleemoſynam.* neque enim דבר אחר hic poteſt eſſe חזיר *porcina*; ut animadvertit Thoſiphtha. Atque hi quidem omnes ad teſtandum non admittuntur, at non ſoli; ſed multi præterea, qui tamen plerique omnes his duabus regulis continentur, quas tradit hic Majemonides: *I. Quicunque dignum fuſtigatione crimen patraverit*; etiamſi in illo ad lucrum quæſtumque nullus reſpectus ſit. ut, qui carnem in lacte comedit, heterogeneis veſtitur &c. Ratio hæc eſt; quòd omnis flagellationis damnas, רשע à lege dicitur. Attamen hi quoq; pœnâ perſolutâ, in dignitatem priſtinam poſtliminiò reſtituuntur. *II. Quicunque per nefas pecuniam ceperit*, licet flagellationis damnas non ſit, inteſtabilis eſt.

IV. 12. Majemonides hanc halacham ſic explicat: Quis propinquorum de altero teſtimonium dicere poſſit vel non poſſit, hoc fundamento clareſcit: *Qui ex una ſtirpe exierunt, fratres ſcilicet vocantur*, ראשון בראשון / *Hi in ſe invicem teſtimonium dicere prohibentur. Atque hic gradus primus eſt. Secundus eſt eorum, qui ex fratribus ſororibusq; nati ſunt. Quos denotant Thalmudici his vocibus:* שיני בשיני / *Hi quoque adverſus ſe invicem teſtimonium non dicunt. Tertius eſt eorum, qui ex fratrum filiis generantur. quos indigitant:* שלישי בשלישי / *Horum teſtimonium admittitur. ut &* עדות שלישי בראשון i. e. *teſtimonium tertii de primo, ut, v.g. nepotis mei de fratre meo, recipitur: & viciſſim. Item* שלישי בשיני / *Deinde notandum, quòd in teſtimonio dicendo* אשה כבעלה והבעל כאשתו *conjuges eodem loco ſint.*

13. ג״ס explicatur בעל אחות אשתו /

14. Per mortem uxoris.

V. 15. Quòd falſum teſtimonium perhibeant in gratiam vel odium alterius.

VI. 16. הַלֹּוֶה is, qui debiti poſtulatur. Cauſam addit gloſſa Caph nachas: דעבידי אינשי למימר פלוני נושה בי כדי שלא יחזיקוהו עשיר · *Solent enim homines dicere; Iſte mihi mutuum dedit: ne divites eſſe probentur.*

17. Vt quidem eò fine nos adhibuerint, atque id à nobis petierint, ut teſtes ejus rei eſſemus. Nam ni ita fiat, poteſt evenire, ut quis, altero rogante, fateatur, ſe in ipſius ære eſſe; qui tamen, de ſolutione compellatus, poſſit excipere: משטה אני בך *jocabar tecum, quum debitum faterer.* Ideò requirunt, ut creditor teſtibus dicat coram debitore: אתם עדיי / *vos mihi teſtes eſtote.*

VIII. 18. Nam חיישינן שמא זייף שטר או שכר עדי שקר *veremur, ne libellum confinxerit, aut teſtes falſos conduxerit.*

19. De hoc Simeone filio Gamalielis ajunt: כל מקום ששנה רשב״ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה · *Quæcunque traditio in Miſchna noſtra R. Simeoni filio Gamalielis tribuitur, praxin ſibi conſentientem habet, præter illas, quæ ſunt in tract. Bava bathra cap. 10. §. 7. & Gittin cap. 7. §. 5. & hanc ipſam, quæ in præſenti loco occurrit.*

20. In Ebræo eſt: מִתּוֹךְ אֲפוּנְדָּתוֹ / ut alii codices habent: מתחת פונדתו Id Maimon. explicat: הבגד שלובש סמוך לבשרו Raſchi: לֹא יִכָּנֵס Idem occurrit & alibi, & in Berachóth, cap. 9. §. 5. הֲגוֹרָתוֹ להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו *Non aſſcendet quiſquam in montem ſanctuarii cum ſcipione ſuo, aut induſio, aut pulvere pedum.* Nam ibi in Caph nachath explicatur: בגד שלובשין תחת הבגדים לקבל הזיעה ואין דרך לצאת בו לבדו Quidam tamen dubiè per כיס & חגורה explicant. Huic quidem loco utraque ſignificatio competit: at aliis in locis non videtur ulla notio commodior eſſe, quàm *marſupii.* Quid ſi ſit Latinum *funda?* Sicut autem *ζώνη*, ita & illud פונדה dicamus ſumi pro כיס & חגורה /

CAP. IV.

Digitized by Google

פרק ד׳

א אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם מה בין דיני ממונות לדיני נפשות דיני ממונות בשלושה ודיני נפשות בכ״ג׳ דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה׃ דיני ממונות מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה׃ דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה׃ דיני ממונות הכל מלמדין זכות וחובה דיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה׃ דיני ממונות המלמד חובה מלמד זכות והמלמד זכות מלמד חובה דיני נפשות המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה׃ דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום׃ דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה לפיכך אין דנין לא בע״ש ולא בע״ט׃

C A P U T IV.

§. I. IN pecuniariis & capitalibus judiciis par ratio eſt [1] inquiſitionis & perveſtigationis. Q. D. *Unum* [2] *judicium* Levit. 24. 22.
ſit vobis. Hoc a. inter utrumque genus intereſt, quòd pecuniaria à tribus; capitalia à tribus & viginti adminiſtrantur: in illis, quam in partem ſuffragia colligi incipiant, nihil refert; in his tantùm ab abſolventibus fit [3] exordium, neutiquam à condemnantibus: illa in quamvis partem, unico præponderante ſuffragio, deciduntur; in his ut fiat abſolutio, unico ſuffragio condemnantes ſuperari ſatis eſt; ut autem condemnationis ſententia obtineat, [4] duo vincere ſuffragia neceſſe eſt. Illa ſive abſolvendi ſive condemnandi cauſa [5] revocantur; hæc non niſi jam condemnati abſolvendi gratia. In illis quilibet ad indicium ſive innocentiæ ſive debiti admittitur: in his quivis ad indiciū innocentię, non [6] omnes ad indicium culpę. In illis qui abſolverit abſolvendumque indicaverit; quique item condemnaverit ſuffragio vel indicio, ut mutet ſententiam, permittitur: in his qui condemnandū aliquem cenſuerit, poteſt abſovere: at non qui abſolverit, condemuare, [7] mutatâ ſententiâ, poteſt. Illa judicia agitan-

agitantur de die, & vel de nocte deciduntur; hæc de die agitantur, de die concluduntur. Illa in quamcunque partem eodem die deciduntur: in his die cæpti judicii ſententia abſolutoria perfertur, condemnatoria non niſi poſtridie. Quare nec pridie [8] Sabbati aut feſti exercentur.

ב דיני ממונות הטומאות והטהרות מתחילין מן הגדול דיני נפשות מתחילין מן הצד · הכל כשרין לדון דיני ממונות ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה ·

§. II. In pecuniariis judiciis, item de pollutionibus & purificationibus, ætate & prudentia provectior primus ſententiam dicit: in capitalibus à [9] latere fit exordium. [10] Quilibet de pecunia judicare poteſt; de capite non niſi ſacerdotes, Levitæ, & Iſraelitæ, ii, qui [11] filiam ſacerdoti collocare poſſint.

ג סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה ושני סופרי הדיינין עומדין לפניהן אחד מימין ואחד משמאל וכותבין דברי המזכין ודברי ט המחייבין ר׳ יהודה אומר ג׳ אחד כותב דברי המזכין ואחד כותב ו דברי המחמייבין והשלישי כותב דברי המזים ודברי המחייבין ·

§. III. Synedrium inſtar horrei dimidiati fuit, orbiculare, ut unus alterum contueri poſſet. Coram illis à dextra & læva ſtabant duo ſcribæ, qui abſolventium & condemnantium annotarent ſententias. R. Iehuda ait, tres: unus, qui abſolventium; alter, qui condemnantiũ; tertius, qui utrorumq; verba conſignaret.

ד וג׳ שורות של ת״ח יושבין לפניהן כל אחד ואחד מכיר את מקומו היו צריכים לסמוך סומכין מן הראשונה א׳ מן השנייה בא לו לראשונה ואחד מן השלישית בא לו לשנייה ובוררין להן עוד אחד מן הקהל ומושיבין אותו בשלישית ולא היה יושב במקומו של ראשון אלא יושב במקום הראוי לו ·

§. IV. Tres [12] ordines candidatorum coram illis ſedebant. Horum quiſque ſuum ſervabat locum. Si quem promoveri [13] neceſſitas exigeret, ex primo ordine is capiebatur. Tum [14] primus ſecundi ordinis in primum aſcendebat, ex tertio item in ſecundum; denique ex cætu delectus aliquis in tertio ordine non quidem in loco primi, ſed ſibi conveniente, collocabatur.

§.V. Quæ

ה כיצד מאיימין את העדים
על עדי נפשות היו מכניסין אותן
ומאיימין עליהם שמא תאמרו
מאומד ומשמועה עד מפי עד ומפי
אדם נאמן שמענו או שמא אי
אתם יודעים שסופנו לבדוק אתכם
בדרישה ובחקירה הוו יודעין שלא
כדיני ממונות דיני נפשות דיני
ממונות אדם נותן ממון ומתכפר
לו דיני נפשות דמו ודם זרעיותיו
תלויין בו עד סוף העולם שכן
מצינו בקין כשהרג את אחיו נאמר
בו קול דמי אחיך צועקים אינו אומר
דם אחיך אלא דמי אחיך דמו
ודם זרעיותיו דבר אחר דמי אחיך
שהיה דמו מושלך על העצים ועל
האבנים לפיכך נברא אדם יחידי
ללמדך שכל המאבד נפש. א׳ ם
מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו
אבד עולם מלא וכל המקיים נפש א׳
מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו
קיים עולם מלא ומפני שלום הבריות
שלא יאמר אדם לחבירו אבא
גדול מאביך ושלא יהו אפיקורוסים
אומרים הרבה רשויות בשמים
ולהגיד גדולתו של הקב״ה שאדם
טובע כמה מטבעות בחותם אחד
וכולן דומין זה לזה ומלך מלכי
המלכים הקב״ה טבע כל אדם
בחותמו של אדם הראשון ואין
אחד מהן דומה לחבירו · לפיכך

§. V. Quæ ratio erat terrorem incutiendi teſtibus ? Teſtes rei capitalis intrò vocatos admonebant, nequid ex [15.] conjectura aut rumore dicerent, etiamſi ex ore teſtis aut hominis fide digni audiſſe ſe affirment. item: Forte ignoratis nos perveſtigaturos [16.] tandem vos eſſe inquiſitione & indagatione. Ne ſitis neſcii, aliter ſe habere judicia, quæ de pecunia, quàm quæ de capite habentur. Nam in illis, pecuniâ datâ, peccatum piari poteſt. in his, ſi quid deliqueris, ſanguis rei & ſeminum ejus ad finem uſque ſeculi tibi imputatur. Ita enim de Caïno legimus, quum interfeciſſet fratrem ſuum: *vox ſanguinũ* Geneſ. 4.
fratris tui clamantium. Non, *ſan-* 10.
guinis, ſed *ſanguinum fratris tui:* ſc. ipſius & ſeminum ejus. Aliorum ſententia eſt, dici *ſanguines*, [17.] quia ſanguis ejus in ligna lapideſque diſperſus fuerit. Propterea homo ſolitarius conditus eſt, ut docereris, ſi quis animam ex Iſraële unam perdat, haberi à Scriptura, quaſi integrum mundum deſtruxiſſet: itemque qui unam ſervet, quaſi totum mundum conſervaſſet. deinde ob pacem hominum, ne quis ſe præſtantiore patre genitum gloriaretur: adhæc ne quis [18.] profanus anſam multorum [19] deorum aſſerendorum

Digitized by Google

כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי· נברא העולם ושמא תאמרו מה לנו ולצרה הזאת והלא כבר נאמר והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד וגומר ושמא תאמרו מה לנו לחוב ברמו של זה והלא כבר נאמר באבוד רשעים רנה·

rendorum haberet: denique ad indicandam Dei eminentiam. Nam homo quidem uno ab annulo, licet multa, non niſi conſimilia ſigna exprimit; at ille rex regum eminentiſſimorum, ſanctus ille & benedictus, omnium hominum formas à primi hominis [20] typo expreſſit, ita tamen, ut [21] nemo unus alteri conſimilis reperiatur. Quamobrem quilibet ſic debet cogitare, ſua cauſa mundum eſſe conditum. At enim dicetis fortaſſe: Quid opus eſt, ut ego me in tantas anguſtias intru-
Levit. 5. 1. dam; An neſcitis id, Q. S. E: *Si ipſe teſtis ſit, aut viderit, aut ſciat; niſi indicaverit, &c.* Forte excipietis, quid opus eſt, ut rei fiamus
Prov. 11. 10. ſanguinis hujus? At ſcriptum eſt: *Ob interitum improbi jubilum.*

NOTÆ AD CAP. IV.

I. 1. בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה habet textus Ebræus. Aliud inſuper vocabulum de examine teſtium adhibetur: בְּדִיקָה / quod habebis cap. ſequenti, nominatim §. 2. Si vocabulorum naturam ſpectes non aliter differunt, quàm ut primum notet, inquiſitionem, *ἀνάκρισιν*: alterum ſcrutationem, *ἐξέτασιν*: tertium rimationem *τῶν ῥωχμῶν ἀνερεύνησιν, ἢ τὴν διὰ κλειθρίων καὶ ῥωχμῶν ἐξερεύνησιν.* At apud Thalmudicos בריקה hoc diſtat à דרישה וחקירה / quòd, ut ait Maimonides, החקירה והדרישה הם הדברים המורים אל הענין בדין כגון כמה הלוה לו וכיוצא בזה: *inquiſitio & ſcrutatio inſtituatur de rebus ad merita cauſæ pertinentibus. v. g. quam ſummam mutuam dedit?* & ſimil. ובדיקה היא בדברים שאינם מורים בענין כגון איזה בגד היה לובש המלוה *verum* Bedikáh *eſt de rebus ad cauſæ eſſentiam non pertinentibus. v. g. quali veſte indutus fuerit creditor? & ſim.* Hæ rimationes in pecuniariis judiciis locum non habent, niſi quid occultum in cauſa verſetur, aut ſit דין מרומה *actio fraudulenta.* Tum etiam non nimis rigidè & accuratè percunctando fides teſtium in hiſce cauſis excuti debet, שמא תנעול דלת בפני לוין

ne forte

ne forte mutuum petentibus adimas occaſionem & copiam accipiendi. Nemo enim facilè pecuniam ſuam alteri credet, ſi illa à teſtibus adhibenda ſit ſuperſtitioſa diligentia, ut, ſi vel in minimo erretur, teſtimonium eorum neutiquam recipiatur.

2. Siquidem unum debet eſſe judicium, atque in capitalibus præceptum eſt; ודרשת וחקרת היטיב Deut. 13. 14. ſequitur idem de pecuniariis eſſe dicendum.

3. Iſta פתיחה quibus formulis peragatur, diſputatur in Gemara. Mihi illa, quam expreſſi, ſententia magis arridet.

4. Quomodo hoc poſſit fieri & hîc docetur à Maimonide, & à nobis explicatum ex Gemara eſt ſupra ad cap. 1. nota 52.

5. Agnito errore. Sed tamen cum hoc diſcrimine, quòd is, שאינו מומחה / ſi erret, domo ſolvere teneatur: at במומחה / ſiquidem judex haberi poſſit שגדול הימנו בחכמה ובמניין retractatur judicium: ſin, illo ſtatur. Erroris quoque differitas eſt. Nam quandoque erratur בדבר משנה; quandoque בשיקול הדעת / Quid autem hoc ſit, declaratur ſupra in Gemara fol. 6. p. 1. & hic fol. 33. pag. 1. his verbis: דטעה בשיקול הדעת היכי דמי וגו׳ כגון תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי ולא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר וסוגייא בעלמא אליבא דחד מינייהו ואזל איהו ועבד כאידך היינו שיקול הדעת i.e. *ſi quis erraverit in appendendis ſententiis. quomodo? &c. verbi gratia; duo doctores Miſchnici aut Thalmudici ſi diſſentiant inter ſe, neque definitum ſit, cujus ſententia in praxi teneat: quum neceſſe ſit alterutram obſervari in ſtilo judicii* (nam סוגייא eſt הילוך דינא) *tum iſte fecerit ſecundùm alterius præceptum: id vocatur ſententiæ ponderatio. τῆς γνώμης ταλάντωσις.* Igitur טעה בדבר משנה חוזר טעה בשיקול הדעת אינו חוזר i.e. *ſi erraverit in re, quæ ſanctione majorum definita ſit, retractat judicium: ſi verò in ponderatione ſententiæ, non retractat, nec judicatum ſolvit.* Doctores autem, de quorum ſententiis hîc agitur, non ejuſdem auctoritatis ſunt. Nam Thalmudici modeſtiores de ſe ipſis ſic profitentur: אנו אנן קטלי קני באגמא *Ecce nos ſumus calamorum lacuſtrium cæſores*, id eſt homines viles & nullo numero, comparati vel cum citerioribus doctoribus.

Digitized by Google

6. Vt ſi Candidatus aliquis Magiſterii, quem vocant תלמיד חכם aut תלמיד חכמים / ſurgens dicat: *Habeo, quo demonſtrem illum ſontem eſſe*; non auditur.

7. Subintellige, dum ventilatur cauſa, בשעת משא ומתן: attamen בשעת גמר דין i.e. *quum conſummatur judicium*, poteſt.

8. Gloſſa hujus Canonis hanc rationem ex Gemara dicit: שנמצא גמר דינו בשבת ולשהותו אחר השבת א״א מפני עינוי הדין ולדונו בו ביום א״א שאין די מיתו׳ ב״ד דוחין את השבת שלא תבערו אש למד על מחוייבי שריפה שאין שורפין אותם בשבת וה״ה לשאר חייבי מיתות׃

i.e. *Nam alioqui deciſio judicii in Sabbato exſiſteret. Jam autem proferre diem morti damnati nefas eſt, propter afflictionem judicii. neque eodem die ſuplicium capitis ab illo ſumi poteſt, ſiquidem quatuor ſupplicia capitalia Sabbatum non urgent. Nam præceptum hoc: Non accendetis, &c. Exod. 35. 3. evincit, uſtionem Sabbato non exerceri. Atque idem jus eſt reliquorum*, τῶν ἐπὶ θανάτῳ.

II. 9. Ab iis, qui ſedent ad latus præſidum. Nam grandiores natu & ſapientia facilè alios auctoritate in partes ſuas trahunt. Quare etiam ſententias patris & filii, itemque doctoris & diſcipuli, non niſi pro una cenſeri volunt Magiſtri.

10. Etiam Mamſer & allophylus ſeu proſelytus; dummodò ſit matre ſatus Iſraëlitide.

11. נָשָׂא eſt ducere uxorem. הִשִּׂיא collocare, ſeu ducendam dare. נָשׂוּי uxoratus, activa ſignificatione, ut כפוי טובה De hoc jure matrimonii contrahendi ſic loquitur Codex Kidduſchim cap. 4. §. 1. כהני לויי וישראלי מותרים לבא זה בזה *ſacerdotalis, Leviticus, Iſraëlita, jus inter ſe jungendæ affinitatis habent.* Et §. 4. *Qui volet uxorem ex ſacerdotali genere ducere, is neceſſe habet inquirere in quatuor matres ejus, quæ ſunt octo.* Nam quatuor in genere utroque, paterno & materno, ſpectantur. item §. 5. *Non inquirunt retro neque ab altari, neque ſuggeſto, neque à Senatu; omnes item, quorum parentes probantur eſſe ex judicibus & præfectis plebis, atque ex eleemoſynarum coactoribus, ſacerdotibus nuptum dant filias, neque inquiſitione opus eſt. Item qui aſſcriptus fuerit regiæ militia.*

David de Pomis.

III. Medius ſedebat Naſi i.e. *princeps*. Ad dextram ejus vicarius, qui di-

qui dicitur אב בית דין q. d. *pater ſenatûs*. Ad lævam is, qui καθ' ἐξοχὴν dicitur חָכָם i.e. *Sapiens*. σοφιστὴς diceret Ioſephus. Vide mihi, quæſo, Lector, hac occaſione ordinem Synagogę, quem potes perſpicere ex cap. III. tractatûs Horajoth, ubi ad Miſchnam extremam hæc habentur : ת״ר כשהנשיא נכנס כל העם עומדים לפניו
ואינם יושבים עד שיאמר שבו · כשאב ב״ד נכנס עושין לו בי שורות
אחד מכאן ואחד מכאן ואין יושבין עד שיושב במקומו · כשחכם נכנס
אחד עומד ואחד יושב במקומו · בני ת״ח ות״ח בזמן שרבים צריכין להם
מפסיעין על ראשי העם אף על פי שגנאי הוא לת״ח שיכנס באחרונה ·
יצא לצורך נכנס ויושב במקומו · בני ת״ח שממונין פרנסין על הציבור
בזמן שיש בהן דעת ללמוד נכנסין ויושבין בפני אביהן ואחוריהן כלפי
העם אין בהן דעת לשמוע נכנסין ויושבין אחורי אביהן ופניהם כלפי
העם · ר׳ אלעזר ב״ר צדוק אומר אף בבית חמשתה עושין אותן כניפין ·
אמר מר יצא לצורך נכנס ויושב במקומו אמר רב פפא לא אמרן
אלא לקטנים אבל לגדולים לא הוה ליה למיבדק נפשיה מעיקרא
דאמר רב יהודה אמר רב לעולם ילמד אדם עצמו להשכים ולהעריב
לעשות צרכיו כדי שלא יתרחק והאידנא דנפיש חולי אפילו גדולים
נמי · ר׳ אלעזר ב״ר צדוק אומר אף בבית המשתאות עושין אותן
סניפין אמר רבא בחיי אביהם ובפני אביהם מפני כבוד אביהן · אמר
ר׳ יוחנן בימי רשב״ג נשנית משנה זו · רשב״ג נשיא ר׳ מאיר חכם
ר׳ נתן אב ב״ד כי הוה עייל רשב״ג הוו קיימי כולי עלמא מקמיה כי הוו
עיילי ר׳ מאיר ור׳ נתן הוו קיימי כ״ע מקמייהו אמר רשב״ג a. בעינא
דליהוי היכירא בין דילי לדילהו · תקין הא מתניתא ההוא יומא לא
הוו התם למחר כי אתו חזו דלא קמו מקמייהו כדרגילא מילתא אמרי
מאי האי אמרי הכי תקין רשב״ג א״ל ר״מ לר׳ נתן אנא חכם ואת אב
ב״ד נתקן מילתא b. כל דלין א״ל ר׳ נתן מאי נעביר ליה נימא ליה
תני לן עוקצין דלא גמיר וכי לא ידע נימא ליה מי ימלל גבורות ה׳
ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה׳ למי שיכול להשמיע
כל תהלותיו ונעבריה ותהוי. את נשיא ואנא אב״ד שמעינהו רבי
יעקוב וגומר id eſt. T. M. *Principi intranti omnis populus aſſurgit, neque reſidunt, priusquam ipſe jubeat. Pater ſenatûs ubi intrat, duobus*

a. נ״א לא בעו למיהוי היכרא

b. נ״א כי לדירן

hinc inde ordinibus ſurgentibus excipitur: (in verſus, κατὰ ςίχους, humi ſedet omnis populus. Non ſurgunt igitur, niſi inter quos tranſit) *Sapiens quando intrat, unus ſurgit, alter ſedet. Diſcipuli ſapientum* (notat legis ſtudioſos, etiam, qui ad annos הוראה id eſt, docendi pervenit, jamque titulum Rabbini accepit, atque etiam inter Senatores eſt) *eorumque filii, quando multitudo eorum indiget induſtria, paſſibus diductis per capita populi incedunt; quanquam indecens eſt, ut ſapientiæ cultor poſtremus ſynagogam ineat. Si, urgente neceſſitate, exierit; revertitur ad locum ſuum. Liberi Doctorum, qui catui conſtituti ſunt rectores, ſi per ætatem apti ſint ad diſcendum, ingreſſi ſedent coram parentibus, tergum populo obvertentes. Sin per ætatem doctrinæ capaces non fuerint, ingreſſi conſident poſt parentes, facie ad populum ſpectante. R. Eleaſarus f. r. Zadoci ait: Etiam in conviviis* [a] *cuneorum in morem ſenioribus interſeruntur. Quod in iſta traditione dicitur, ſiquem urgeat neceſſitas, exire, atque redire in locum ſuum; id de minorennibus intelligendum docet R. Papa. Nam adultiores quod attinet, annon ſeipſos antea explorare debuiſſent? Dicit enim R. Jehuda verbis Raf: Semper ſe aſſueſaciat homo, ut mane ac veſperi naturæ ſuæ ſatisfaciat, ne elongetur* (de die à concionibus. Recedendum enim erat longiùs ad foricam) *Hoc autem tempore, quo morbi increbreſcunt, adultioribus quoque hoc conceditur. Dictum R. Eleaſari de adhibendis ad convivia liberis doctorum; intelligendum, vivis parentibus illorum atque præſentibus, honoris cauſâ, fieri. Ait R. Johannes, ſub R. Simeone filio Gamalielis hoc ita inſtitutum eſſe. R. S. F. G. princeps erat: R. Meir Sapiens: R. Nathan pater Senatûs. Intranti R. Simeoni F. G. omnis mundus aſſurgebat. Similiter intrantibus illis. Tum R. S. F. G.* [b] *Volo eſſe diſcrimen inter me & illos. Inſtituit igitur, ut, quomodo jam deſcriptum eſt, quilibet exciperetur. Eo die non aderant,* quo id conſtitutum eſt. *Poſtridie intrantes vident non ita ſibi, ut Principi aſſurgi. Ibi R. Meir ad R. Nathan: Ego Sapientis, tu Patris Senatûs perſonam geris. Age igitur comminiſcamur aliquid* [c] *contra hoc. Nathan, Quid faciemus? inquit. R. Meir: De pedunculis jubeamus ipſum diſſerere; in qua re rudis eſt. Quum hæſitabit, dicemus illi: Quis eloquetur Dei virtutem, prædicabit omnes ejus laudes? Nimirum, qui omnes Dei laudes recenſere valeat, illum decet loqui potentias Dei. Sic removebimus*

illum

a. סְנִיף juncturam, an cuneum, an fulcrum, an anſulam, repagulum, an aliter vertendum, in ambiguo eſt. Exod. 25. 29. R. Sol. notat, Rabb. alios per hanc vocẽ קשורת alios מנקיות exprimere. Vide eũ. & Menahoth cap. 11. §. 6. סנף eſt *jungere*. Affine Græco συναφής.

b. A. L. *Hi noluit diſcrimẽ eſſe inter me & ipſos.*

c. Sic gloſſ. Mallem: *pro nobis*; vel, *Secundùm nos.* aut juxta lectionem Beth Iſrael; *quodcunque nobis* ſuppetet.

illum à principatu: & tu quidem princeps eris; ego autem pater Senatûs. Hoc conſilium audierat quidam R. Jacob, &c. Tres hæ dignitates in Gloſſâ ita deſcribuntur: הנשיא הוא הירה בעל הדרשה ומלמד תורה ברבים׃ *Naſi ſeu Princeps, qui interpretandæ publicè Legis auctoritatem habet.* אב ב״ד הוא גרול שבדיינין שהדינין נפסקין על פיו׃ *Pater Senatûs is judicum anteceſſor, cujus ore lites deciduntur.* חכם הוא הגדול שבחכמים שנושאין ונותנין עמו בהלכה ויודע טעמי תורה ויושב לשמאלו של נשיא׃ *Sapiens is dicitur, qui inter doctores præcellit, cum quo de agendis communicatur, peritus ſenſuum & rationum legis. Is ad lævam Principis ſedet.* Tria hæc munera moriens R. Iehuda Sanctus ita diſtribuit, ut Gamalielem filium ſuum principem conſtitueret, Sapientis perſonam alteri filio Simeoni legaret, præſidem autem Senatûs R. Chaninam faceret. Verba hæc ſunt in Chethuvóth cap. 12. שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא חנינא בר חמא ישב בראש׃ *Simeon filius meus eſto Sapiens; Gamaliel filius meus eſto Princeps; Chanina fil. R. Chammæ præſideto.* quem honorem tamen ille non ſuſcepit vivo R. Aphas, qui illo major erat biennio & ſemeſtri. De his ſatis. Cæteri judices deinceps ordine ad dextram & ſiniſtram ſedebant. Nam Maimonides hìc deprehenditur erraſſe, qui ait, quò quiſque cæteris anteſteterit, ita ad ſiniſtram Principis propius ſediſſe. Nam Princeps medius erat, ad dextram Pater Senatûs, ad lævam Sapiens, qui tertius dignitate erat, &c.

IV. 12. Quorum ſinguli XXIII. candidatos habebant. Majem.

13. Vt, ſi quis Senatorum diem ſuum obierit: ait gloſſa. In Maim. hilch. Sanh. cap. 1. eſt אם נחלקו / Sed ſi de ſummo Senatu loquitur, non eſt verum.

14. כי ניידי כולהו ניידי ולימא להו עד האידנא הוה יתיבנא ברישא השתא מותביתו לי בדנבי אמרי ליה הכי הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים׃ i.e. *quum loco moventur, omnes moventur. Et ne quis cogitet, Hactenus ſedi in capite; nunc autem me collocatis in cauda, id eſt, inferiore loco: ideò dicunt ei: Eſto potiùs cauda leonibus, quàm caput vulpibus.*

15. אֲמַד eſt *æſtimare, taxare, conjicere.* Hinc אומד & אומדנא *æſtimatio, conjectura.* quæ eſt rei quædam q. menſuratio. Eſt enim

enim à מדר / Quid autem ſit מאומר explicant in Gemara. Verba habebis in Excerptis num. VI.

16. Planè eodem modo ſonat hoc in Ebræo, ut illud ad Hebr. 6. 8. *ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν.* q. diceres Ebr. אשר סופה להשרף /

17. His דם est נפש / Hi ſic philoſophantur: Animam Habelis non potuiſſe cælo recipi, quia nulla adhuc anima in cælum intraſſet: neque etiam inferno, quia corpus ſepultum nondum fuerit. Nam priusquam corpus ſepeliatur, animæ quietem non contingere.

Nec ripas datur horrendas nec rauca fluenta
Tranſportare priùs, quàm ſedibus oſſa quierunt.

Ideò anima Abelis in ſanguine ſuper ligna lapideſque diſſipata eſt, miſerùm! Præclaram hanc expoſitionem habes in Bereſchith Rabba cap. 22.

18. צדוקים / תועים / מינים / אפיקורוסים Rabbinis idem eſt.

19. רשויות plur. à רשות id eſt, licentia, facultas, poteſtas. notat hîc. אלוהות (nam ita in plurali appellant gentilium deos) per metonymiam adjuncti. Ita *ἐξουσίαις* pro *ἐξουσιάζουσι* dicitur Rom. 13. 1. In Gemara adhuc plures redduntur rationes, quare homo unicus principio ſit conditus: ut; ne improbi ſe putarent improbo parente creatos, atque ideò ab ejus moribus ſibi non eſſe deſciſcendum: neu defraudatores & raptores putarent nefas non eſſe, qui ſibi non attinerent, vexare & ſpoliare.

20. *Ita vocat animam rationis compotem, eam formam, per quam homo eſt homo: qua homines ſinguli ex æquo participant, licet accidentibus varientur.* Maimon.

21. Diſſimilitudo illa eſt בקול במראה ובדעת i. e. *in voce, facie, & ſenſu animi. In voce & facie, ob vitandos illicitos conjugii cœtus: in animi ſenſu, raptorum & defraudatorum cauſâ, &c.* Hæc in Gemara.

CAP. V.

Digitized by Google

פרק ה

CAPUT V.

א היו בודקין אותן בשבע חקירות באיזו שבוע באיזו שנה באיזה חדש בכמה בחודש באיזה יום באיזו שעה באיזה מקום רי יוסי אומר באיזה יום באיזו שעה באיזה מקום מכירין אתם אותו התריתם בו העובד עבודת כוכבים את מי עבד ובמה עבד׃

§. I. SEptem quæſtionibus teſtes examinantur, qua heptaëteride, quo anno, quo menſe, quoto die menſis, quo die, qua hora, quo loco? R. Ioſe ait: quo die, qua hora, quo loco; [1] noſtiſnè illum, [2] præmonuiſtiſnè illum? quum de idololatra quæſtio eſt; quem quo cultu affecerit?

ב כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח׃ מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים׃ ומה בין חקירות לבדיקות חקירות אחד אומר איני יודע עדותן בטילה בדיקות אחד אומר איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעים עדותן קיימת׃ אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטילה׃

§. II. Quiſquis in quæſtionibus rimationibuſque multus eſt, maximam laudem meretur. Factum aliquando eſt, ut [3] filius Zachęi in ficuum pedunculos inquireret. Quid intereſt inter perveſtigationes & rimationes? In illis, ſi alter teſtium ignorantiam ſuam profiteatur, teſtimonium illorum [4] non recipitur. In his etiamſi uterque neget, ſibi conſtare, teſtimonium tamen horum non labefactatur. Quòd ſi alter alteri contradicat, tum in perveſtigationibus tum in rimationibus par ratio eſt. Nec enim teſtimonium accipitur.

ג אחד אומר בשנים בחודש ואחד אומר בשלשה בחדש עדותן קיימת שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו של חדש׃ אחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה עדותן בטילה׃ אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש שעות עדותן קיימת׃

§. III. Si alter dixerit; *Secundo die menſis:* alter, *Tertio die menſis*; teſtimonium eorum firmum eſt. Nam hic præſumitur noſſe, menſem intercalatum eſſe, ille ignorare. Si dicat unus, *Tertio*; alter, *Quinto*: nihili eſt teſtimonium. Si unus dixerit, *horâ ſecundâ*; alter, *tertiâ*; recipitur teſtimonium.

אחד אומר בג׳ ואחד אומר בחמש עדותן בטילה ר׳ יהודה אומר קיימת • אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותן בטילה ה׳ שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב •

nium: Vnus ſi dicat, *Tertiâ*: alter; *Quintâ*: teſtimonium rejicitur. At R. Iehuda recipiendum cenſet. Si unus dicat; *Quintâ*: alter, *Septimâ*: teſtimonium rejicitur. Nam quintâ Sol verſus orientem, ſeptimâ autem occidentem verſus ſitus eſt.

ד ואחר כך מכניסים את השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהן מכוונין פותחין בזכות • אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות או אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו חובה משתיקין אותו • אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו ומושיבין אותו ביניהם ולא היה יורד משם כל היום כולו אם יש ממש בדבריו שומעין לו ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ובלבד שיהא ממש בדבריו :

§. IV. Deinceps intrò vocant alterum teſtium, eumque examinant. Si depoſitiones eorum inter ſe conſentiant, ſuffragia rogant facto exordio ab abſolventibus. Quòd ſi aliquis teſtium dicat, ſe habere, quo rei innocentiam demonſtret: aut candidatus, ſe habere, quo probet, ipſum teneri impoſito crimine, his quidem ſilentium imponitur: at ſi quis Candidatus, ſe habere argumenta innocentiæ, aſſerat; is ad judicum evocatus ſubſellia, inter illos conſidet; neque inde deſcendit toto die: & ſi quid attulerit, quod momenti alicujus ſit, audiunt ipſum. Quòd ſi ipſe reus ſe ajat habere, quo ſe defendat, auditur; dummodò ſolidum quid afferat.

ה אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר מזדווגין זוגות זוגות וממעטין במאכל ולא היו שותין יין כל היום ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה ולמחרת משכימין ובאין לבית דין המזכה אומר אני מזכה וזכה אני במקומי והמחייב אומר

§. V. Comperto, innocentem eſſe; abſolvunt: ſin; judicium ejus in craſtinum differunt, binique conveniunt, atque diminuto cibo, vino non guſtato toto die, inter ſe de cauſa conferunt; poſtridie matutinò curiam adeunt. tum is, qui abſolvit, ſic ait: *Ego abſolvo & in ea ſententia perſevero:*

אני מחייב ומחייב אני במקומי · המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה · אם טעו בדבר שני סופרי הדיינין מזכירים אותם אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדים למנין · י״ב מזכין וי״א מחייבין זכאי · שנים עשר מחייבין וא׳ עשר מזכין ואפילו אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע ואפילו עשרים ושנים מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין · עד כמה מוסיפין שנים שנים עד שבעים ואחד · שלשים וששה מזכין ושלשים וחמשה מחייבין זכאי · שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין :

perſevero: qui condemnat; *Ego condemno & in ea ſententia perſevero.* · Qui condemnaverat, ei licet abſolvere: at qui abſolverat, ei non eſt licitum, mutata ſententia, pœnæ reum adjudicare. Si qua in re hæſitent errentvè, ſcribæ illis, quid actum ſit, ſuggerunt. Si rei innocentia manifeſta ſit, abſolvunt: ſin minùs, conſurgunt ad numeranda ſuffragia. Si duodeni liberent, undecim puniant, liber eſt. Si duodecim pœnæ adjudicent, undecim reatu liberent; aut ſi xi. abſolvant, & xi. condemnent, & unus dicat: [5] *Non liquet mihi.* aut ſi vel xxii. abſolvant aut condemnent, uno hæſitante, augebunt numerum judicum. Quouſque? Binos adſciſcunt, uſque dum ſint lxxi. Si triginta ſex abſolvant, triginta quinque condemnent, liber abit. Si xxxvi. condemnent; xxxv.. liberent, inter ſe rem diſceptant, [6] donec ex punientibus aliquis, animadverſis contrariæ ſententiæ momentis, in illam tranſeat.

NOTÆ AD CAP. V.

I. 1. Id ita plenius in Gemara : מכירין אתם אותו נכרי הרג ישראל הרג התריתם בו קיבל עליו התראה התיר עצמו למיתה המית בתוך כדי דיבור : *noſtiſnè illum,* (qui occiſus eſt) *id eſt, utrum allophylum an Iſraëlitam occidit? præmonuiſtis illum? recepitnè in ſe admonitionem veſtram?* (his verbis : *Scio interdictum mihi eſſe, ne faciam.)*

faciam.) *ſeipſum morti mancipavit?* (his verbis: *Scio mihi pœnam mortis ſtatutam eſſe: nec alia conditione patrabo flagitium.* Nam ni ſeipſum morti addixerit, haud occiditur.) *occiditnè eo temporis intervallo, quo quis alterum affari poſſet?* (quo quis alterum ſalutare poſſet.nam dici poſſet,ſi moratus ſit paulò diutius;excidiſſe ipſi præmonitionem.) Hæc omnia quomodo probent ex Scriptura, explicare nimis tædioſum eſt.

2. Mirum ni verbum הַתְרָאָה eſt à תּוֹרָה ſicut הִתְחִיל à תְּחִלָּה/ Hinc התראה/ cujus ille finis eſt, להבחין בין שוגג למזיד *ut internoſcatur, ex errore, an data opera quis quid faciat.*

II. 3. בן זכאי/ Is eſt Rabban Iohannes filius Zachæi. Is annos octoginta natus in principatu ſucceſſit Simeoni, qui juſſu Titi interfectus eſt. Idem Iafne præſedit. & jam quadraginta annis ante ipſius principatum judicia capitalia deſierant. Idem inter diſcipulos Hillelis minimus natu fuit. atque de illo tempore accipi vult Gemara, quod hic dicitur בן זכאי/ quum ait fol. 41. pag. 1. תלמיד היושב לפני רבו הוה ואמר מילתא ומסתברא להו טעמיה וקבעוה בשמיה כי הוה למד בן זכאי הוה קרו ליה כתלמיד היושב לפני רבו כי הוא לימד הוה קרי ליה ר׳ יוחנן בן זכאי כי קרי ליה בן זכאי על שם דמעיקרא וכי קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי על שם דהשתא • quæ, ut facilia, non indigent interpretatione.

4. Ratio eſt: דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה id eſt, *exſiſtit enim teſtificatio, quæ vera an fraudulenta ſit, argumento nullo evinci poteſt.* At in בדיקות etiamſi uterque teſtis neget ſibi conſtare: quandoquidem ad ſubſtantiam cauſæ nihil faciunt, teſtificatio firmo ſtat talo, שאתה יכול להזימה/

V. 5. Fol. 17. fac. a. hæc habes illa de re: מהו דתימא האי דקאמר איני יודע כמאן דאיתיה דמי ואי אמר מילתא שמעינן ליה קמ״ל דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה:

quòd dicas, illius, qui ſe ignorare dicit, haberi tamen rationem, ut præſentis; & ſi dicat aliquid, audiri: ſubaudimus, quòd is, qui ſe ait ignorare, habeatur quaſi abſens eſſet, &, ſi ſententiam dicat (מראה פנים לחובה ומראה פנים לזכות ומשום הכי מספקא ליה׳ *ſi pro reo & contra ipſum argumenta dicat, atque ita oſtendat, ſibi dubiam atque ambiguam*

cauſam

cauſam eſſe) non audiatur. Sic intelligo; ejus, qui dicit, ſibi non liquere, rationem haberi, ad indicium faciendum, non ad ſententiam dicendam.

6. Si non conveniret inter illos, prodibat graviſſimus judicum atque in hæc verba pronunciabat: נזדקן הדין quibus innuebat, illo tempore cauſam ob difficultatem & rationum æquilibrium decidi non poſſe, ideoque amplius pronunciandum eſſe.

פרק ו

א נגמר הדין מוציאין אותו לסוקלו בית הסקילה היה חוץ לבית דין שנאמר הוצא את המקלל אחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו ואדם אחד רוכב הסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו אמר אחד יש לי ללמד עליו זכות הלה מניף בסודרין והסוס רץ ומעמידו ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ארבעה וחמשה פעמים ובלבד שיהא ממש בדבריו· מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו יוצא ליסקל וכרוז יוצא לפניו איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו:

CAPUT VI.

§. I. Confecto judicio, damnatum.[1] educunt v. g. ut lapidibus obruatur. Locus lapidationis[2] extra locum [illegible]i-cii fuit. Nam dicitur: [illegible]uc blaſphemum. Levit. 24. 14. Vnus officialium ſtat ad oſtium curiæ, tenens manu ſudarium: unus item, equo inſidens, tantum inter ipſum & ſe intervalli relinquit, ut commodè videre eum poſſit. Tum ſi quis ſe offerat, qui, damnatum inſontem eſſe, doceat; iſte ſudarium quatit: eques, concitato curſu, damnatum retrahit. Quinetiam ſi ipſe quid pro ſua innocentia oſtendenda ſe habere aſſerat,[3] quater quinquieſvè reducitur: dummodò in verbis ejus ſit ſolidi quippiam. Si hoc modo innocentia ejus comprobetur, liberum dimittunt: ſin minùs, prodit lapidandus, antecedente præcone atque in hæc verba conclamante: *Vir iſte N. N. filius N. N. prodit lapidandus, ob*[4] *culpam hanc*.

(Nam

(Nam illa quoque exprimitur) *ſuntque ejus facti teſtes N. N. & N. N. Quicunque ipſum inſontem docere poteſt, accedens rationes ſuas exponat.*

ב היה רחוק מבירת הסקילה
עשר אמות אומרים לו התודה שכן
דרך כל המומתין מתודין שכל
המתודה יש לו חלק לעולם הבא
שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע
בני שים כבוד ליהוה אלהי ישראל
ותן לו תודה ויען עכן את יהושע
Ioſ. 7. 19. ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה׳
אלהי ישראל וכזאת וגומר ומנין
שכיפר לו וידויו שנאמר ויאמר
יהשע מה עכרתנו יעכרך ה׳ [illegible]
הזה היום הזה אתה עכור וא[illegible]תה
עכור לעולם הבא ואם אינו יודע
להתודות אומרים לו אמור תהא
מיתתי כפרה על כל עונותי רבי
יהודה אומר אם היה יודע שהוא
מזומם אומר תהא מיתתי כפרה
על כל עונותי חוץ מעון זה אמרו לו
אם כן יהו כל אדם אומר כך כדי
לנקות את עצמן ׃

§. II. Quando decem cubita abeſt à loco lapidationis, jubetur confiteri. Nam id in omnibus, qui neci dantur, 5. obſervatur, ut confiteantur. Quiſquis n. confitetur, illi in futuro ſeculo ſors erit. quippe de Achane proditum memoriæ eſt, dixiſſe illi Iehoſuam: *Fili mi, tribue nunc gloriam Domino Deo Iſraëlis, & ede ipſi confeſſionem. Et reſpondit Achan: Sanè ego peccavi in DOMINUM Deum Iſraëlis, atque ſic &c.* Vnde conſtat expiaſſe eam confeſſionem peccatum ejus? Q. D. *Et inquit Joſua: Quid turbaſti nos? Turbabit te Dominus hoc die.* Hoc die turbaberis, non in futuro ſeculo. Quòd ſi neſciat, quomodo edenda confeſſio ſit, ſic jubetur dicere: *Sit mors mea expiationi pro omnibus peccatis meis*. R. Iehuda: Si ſciat, ſe teſtium 6. mendacio gravatum, ſic dicet: *Sit mors mea expiationi pro omnibus peccatis meis, hoc uno excepto crimine.* At enim id ſi admittatur, quilibet, ut 7. ſe purget, ſimiliter faciat.

ג היה רחוק מבירת הסקילה
ארבע אמות מפשיטין אותו בגדיו
האיש מכסין אותו מלפניו והאשה
מלפניה ומאחריה דברי רבי יהודה

§. III. Quando à loco lapidationis abeſt quatuor cubita, veſtes ei detrahuntur. Maris anteriora velantur: mulieris & poſteriora. ſic cenſet R. Iehuda. At ſapientes ſic pro-

וחכמים אומרים האיש נסקל
עירום ואין האשה נסקלה ערומה ׃

ד בית הסקילה היה גבוה
שתי קומות אחד מן העדים ב
דוחפו על מתניו נהפך על לבו
הופכו על מתניו אם מת יצא
ואם לאו השני נוטל את האבן
ונותנה על לבו אם מת בה יצא
ואם לאו רגימתו בכל ישראל
שנאמר יד העדים תהיה בו
בראשונה להמיתו ויד כל העם
באחרונה: כל הנסקלין נתלין ב
דברי רבי אליעזר וחכמים א
אומרים אינו נתלה אלא המגדף
והעובד ע״א האיש תולין אותו
פניו כלפי העם והאשה פניה
כלפי העץ דברי ר׳ אליעזר וחכמים
אומרים האיש נתלה ואין האשה
נתלית אמר להן ר׳ אליעזר והלא
שמעון בן שטח תלה נשים
באשקלון אמרו לו שמונים נשים
תלה ואין דנים שנים ביום אחד
כיצד תולין אותו משקעין את
הקורה בארץ והעץ יוצא ממנה
ומקיף שתי ידיו זו על גב זו ג
ותולה אותו רבי יוסי אומר הקורה
מוטה על הכותל ותולה אותו כדרך
שהטבחין עושין ומתירין אותו מיד
ואם לן עובר עליו בלא תעשה
שנאמר לא תלין נבלתו על העץ

ſic pronunciant: Marem nudum lapidibus obrui: mulierem non item.

§. IV. Locus lapidationis altus erat geminam hominis longitudinem. Teſtium alter inde reum detrudebat, ut in [8] lumbos caderet. Si converſus in pectus eſſet, in lumbos convertebatur. Hoc caſu mortuus ſi eſſet, ſatisfactum legi: ſin; alter lapidem ſublatum in pectus immittebat. Si hoc ictu moreretur, ſatisfactum: ſin; à toto Iſraële lapidibus cædebatur. Q. D. *Manus* Deut.17.7.
teſtium primò in illum ſit, & manus totius populi deinceps. Lapidati omnes ſuſpenduntur. verba R. Elieſeris. At Sapientes ajunt: Non ſuſpenditur niſi blaſphemus & idololatra. Mas ſuſpenditur, faciem populo obverſus. Mulier, faciem converſa ad arborem. V. R. Elieſ. At S. A. Mas ſuſpenditur, non item mulier. Quibus R. Elieſer: Atqui annon R. Simeon filius Schetach mulieres ſuſpendit Aſkalone. Quinimò, reſponſum eſt ab ipſis, octoginta ſuſpendit vice una: quum tamen ne bini quidem judicentur die uno. Quomodo [9] fit ſuſpendium? Trabs in terram depangitur; ex qua lignum exſtet: dein [10] revinctis manibus [11] ſuſpenditur. R. Ioſes ait: Trabs ad parietem inclinata

כי קבור תקברנו ביום ההוא כי
קללת אלהים תלוי מפני שבירך
את השם ונמצא שם שמים
מתחלל :

inclinata deſtituitur, tum ſuſpenditur; conſimiliter atque à laniis fieri conſuevit. Eveſtigio autem ſolvitur. Si pernoctet, interdicti violatio eſt. Q. D. *Ne*

Deut. 21. 23. *ſinas pernoctare cadaver ejus in ligno: ſed omnino ſepelias eum eodem die. Nam exſecratio Dei eſt ſuſpenſus, &c.* q. d. quare hic ſuſpenſus eſt? quia maledixit Deo. quo pacto nomen Dei profanationi eſt.

ה אמר ר׳ מאיר בשעה שאדם
מצטער מה הלשון אומרת כביכול
קלני מראשי קלני מזרועי אם כן
כביכול המקום מצטער על דמם
של רשעים שנשפך קל וחומר
על דמם של צדיקים ולא זו
בלבד אלא כל המלין את מתו
עובר בלא תעשה הלינו לכבודו
להביא לו ארון ותכריכים אינו
עובר עליו ולא היו קוברין אותו
בקברות אבותיו אלא שני בתי
קברות היו מתוקנין לבית דין
אחד לנסקלין ולנשרפין אחד
לנהרגין ולנחנקין :

§. V. A. R. Meir: Quum homo dolet, quid [12] lingua fatur? Si ita fas eſt loqui: *Caput mihi* [13] *dolet: brachium mihi dolet.* Quum hoc modo, [14] humanitùs loquēdo, Deus affligitur ſe ob ſanguinem improborum, multò magis ob ſanguinem juſtorum. Neque hoc tantùm, verùm etiam, quicunque ſinit cadaver mortui ſui pernoctare, interdictũ violat; niſi id faciat honoris cauſa, ut paret ei capulum & involucra. Lapidatus non ſepelitur in ſepulcris majorum ſuorum. Duo autem ſepulcreta à Senatu conſtituta fuerunt; unum lapidatis & uſtis: alterum gladio & laqueo interemtis.

ו נתעכל הכשר מלקטין את
העצמות וקוברין אותן במקומן
והקרובים באים ושואלים בשלום
הדיינים ובשלום העדים כלומר
דעו שאין בלבנו עליכם כלום
שדין אמת דנתם ולא היו
מתאבלין אלא אונגין שאין אנינות
אלא בלב :

§. VI. Quando [15] abſumta caro eſt, oſſa coacervata in privata ſepulcra inferuntur. Propinqui judices ut & teſtes ſalutant. quaſi dicerent: *Perſuaſum vobis ſit, nos nullo modo vobis ſuccenſere, quippe qui rectè judicaveritis.* Propinquos ſuos morte affectos non [16] plangunt, ſed [17] lugent. Luctus enim cordis eſt.

NOTÆ

NOTÆ AD CAP. VI.

I. 1. Antequam educeretur, amarus quidam potus ei exhibebatur. היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו id eſt. *Ei, qui ducitur ad mortem, præbetur granum thuris in poculo vini, ut alienetur mens ejus.*

2. חוץ לשלש מחנות / extra tria caſtra. Nam urbem Hieroſolymam in tria caſtra diſtinguunt. איכא עזרה מחנה שכינה והר הבית מחנה לויה וכל העיר מחנה ישראל i.e. *Erat atrium, caſtra Dei: mons ſanctuarii, caſtra Levitica: tota urbs, caſtra Iſraëlis.* Ità in omnibus urbibus locus ſupplicii extra muros erat. Cauſa intercapedinis eſt: כי היכי דלא מיתחזי ב״ד רוצחין אי נמי כי היכי דתיהוי ליה הצלה : *ut ne Senatus videretur cædibus delectari. vel etiam, ut, dum ducitur, argumento innocentiæ reperto, liberaretur.*

3. Quicquid afferret, reducebatur bis: דלמא מחמת בעתותא נסתמו טענותיו i. e. *forte enim ob terrorem interclusæ ſunt cauſationes ipſius.* exinde מסרינן ליה זוגא דרבנן אי איכא ממש בדבריו אין אי לא לא *addebant ei par ſapientum. Si quid, quod ad rem eſſet, afferret, reducebatur; ſin minùs, non.*

4. Locum tempuſque commiſſi criminis alii addi volunt, hanc ob cauſam; דילמא איכא דידעי ואתו ומזים להו *forte enim erit, qui conſcius ſit, atque is teſtes falſi convincere poterit.*

II. 5. Neque tamen id ita fieri neceſſe eſt, quaſi abſque eo foret, occidi non poſſet. Nam ita tenent Magiſtri, neminem ex propria confeſſione aut prophetæ vaticinio eſſe neci dandum. Quod autem ad Achanem attinet, הוראת שעה הוא *id extra ordinem factum eſt.*

6. זמם / מזומם eſt flagitium meditari & dolo agere. עדים dicuntur זוממין qui malitiosè teſtimonio ſuo alterum evertere ſatagunt. זוממי זוממים ſunt, qui dolo teſtes falſos aggrediuntur, ut illorum mendacium in lucem protrahant. הזים eſt teſtium malitiam argumentis detegere. מזומם eſt teſtium ſcelere ad pœnam perpulſus.

7. Id ne fiat, ſummopere cavent, כדי שלא להוציא לעז על בתי דינין ועל העדים *ne infamia aſpergantur Senatus & teſtes.*

IV. 8. מִשּׁוּם דְּלָא מָצוּ לְאַפּוּקֵי בִּזְכוּתַיְיהוּ nam ita non poſſent rei ſe defendere. Mulierum autem iſtud ſuſpendium fuit הוראת שעה extraordinarium & ſingulare quiddam. Ita enim fit aliquando, עב״ד מכין ועינשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה: *ut Senatus flagris cadat & ſupplicio afficiat, præter legis præſcriptum: non ut legem violet, ſed ut eam ſæpe quaſi communiat*, quò diligentiùs obſervetur. Qua de cauſa proditum memoriæ eſt ſub Græcorum imperio, qui Sabbato equo vectus eſſet, loris cæſum, aliumque item, quòd in propatulo ſubter ficu cum uxore congreſſus eſſet (הטיח את אשתו) lapidibus obrutum eſſe. Atque hoc quidem ea de cauſa, ne ob perſecutiones graves auctoritas legis & Senatus apud homines profanos (פרוצים) evileſceret.

Hoc idem habetur in Iebamoth cap. x.

9. Suſpendium lapidatorum præceptum tentur Deut. XXI. 22. 23. Non igitur כדרך שהמלכות עושה *ſicut à regibus fieri ſolet*, vivos ſuſpendunt, ſed mortuos; idque vergente ad occaſum ſole, ita ut אחד קושר אחד מתיר כדי לקיים מצות תלייה *uno ligante alter ſolvat, ad præcepto de ſuſpendio ſatisfaciendum.*

10. Iunctis. Id enim Ebræa vox præter alia ſignificat Rabbinis. ſic in Sabbat. cap. 11. 5. אם אינן (ר״ל הספינות) קשורות אף על פי שמוקפות אין מטלטלין מזו לזו׃ id eſt, *Si illæ (naves ſcilicet) colligatæ non ſint, licèt junctæ, nihil ex una in aliam effertur.* ſic & alibi. Vſurpant ſic & Syri.

11. Ex manibus cadaver ſuſpenditur.

V. 12. Putant condolere hominibus Deum; cujus planctum iſta formula explicant.

13. In Ebræo eſt: קלני מראשי / in quo exponendo torquent ſe ipſi Rabbini. Plerique id arripiunt, quòd קלני ſit q. איני קל .q. d. *non levis ſum ex capite.* Sed malim, τὸ ני pro affixo accipiens, ita declarare: Ego ſum levior meo capite. q. d. ita mihi dolet caput, atque ita mihi ponderoſum eſt, ut illud ſuſtinere nequeam. ני cum adjectivis participiiſque ſic jungi, ſi quis, fors, ignoret, is ſciat, eodem exemplo dici: תְּמֵהַנִי id eſt, *miror.* זכורני *meminens ſum.* מקובלני παρεδόθην. id eſt, *traditum mihi eſt.*

14. כביכול ὡς ἐπιδυνατόν. q. d. ita de Deo loqui nobis liceat,

ac ſi

ac ſi id de ipſo dici poſſet.

VI. 15. Quum putredine ſoluta caro oſſa deſtituerit. נתעכל in Ebræo eſt. Elię in Thiſbi eſt עִכֵּל *concoquere, digerere.* vide & Aruch. videtur ab אכל deſcendere. Et ſanè alii codices habent נתאכל/

16. Cauſa eſt: כדי שתהא בזיונן כפרה להן / *ut ignominia ipſis piamento eſſet.* ſive, ut quidam volunt, לפי שהאבלות חלה משיסתם הגולל והם לא נגמרה כפרתן עד שיתעכל הבשר והואיל ואירחי האבלות אירחי׃ *quia luctus demum locum habet, ex quo os ſepulcri lapide fuerit occluſum. Horum autem expiatio perfecta non eſt, ante carnis putredinem. Quoniam igitur impeditus eſt luctus initio, & impoſterum omittitur.* Luctus hic intelligitur, qui externo habitu & geſtu declaratur. quomodo ſæpe in ſcripturis capitur אֵבֶל / Qui à Senatu morte affecti ſunt, non lugentur: at qui juſſu regis conſiliique regii interfecti ſunt, eorum bona quidem fiſco regis inferuntur, at nec luctu hi carent, neque ſepulcris majorum prohibentur. *Maimonid. hilch. Ebel. cap. 1.* Luctus hoc ferè ritu peragitur: Veſtis, defuncto neceſſario, ſic præceptore, principe &c. atque audito exceſſu ejus, concerpitur: ploratus planctuſque fit: lugens alienis veſcitur epulis, phylacteria deponit, abſtinet carne & vino: quum infertur funus in ſepulcrum, antecedit diſcalceatus, exſerto humero. Ibi conducti adſunt ſiticines & qui leſſum faciant. Hinc eſt, quòd Ioſephus ſuper morte ſua falsò nunciata *πλείστους μισθώσασθαι αὐλητὰς, οἳ θρήνων ἐξάρχοιεν αὐτοῖς, ἀλ.* lib. 3. cap. λ. prodit. Id ex hiſtoria Euangelica notum quoque eſt. Sepulto, ſolennis conſolatio agitur: exin xxx. dieb. nevacula, veſte nitida, nuptiis abſtinet: primis ſeptem diebus non tondetur, ſed alit comam; veſtes non eluit, neque lotas induit, neque candidas & nitidas; præter faciem & manus non lavat, niſi ad detergendam ſpurcitiem; neq; ungitur; non utitur venere; diſcalceatus, operto capite ambulat; neminē ſalutat; in toro ſublimi non ſedet niſi Sabbato aut feſtis diebus: opus intermittit, neq; legi operam dat, niſi ſi in publicis cœtibus ejus requiratur ſcientia, atque tum aſſidenti proximè ſubmiſſa voce ſenſa ſua aperit, qui dictet interpreti, per quem populo explicentur. Ipſe enim interpretem tum non adhibet. Plura de his legere licet apud Maimon. in hilchos Ebel. Schiccard. de jur. reg. Hebr. c. vi.

Vide Tremell. ad Matth. 9. 23.

17. Quod

17. Quod hîc dicitur אוּנְגִּ׳ין Chaldaicè uſitato vocabulo, ex biblico ſermone diceretur מִתְאוֹנְנִים / Radix utraque conjungitur Eſa. 3. 26. אָנוּ וְאָבְלוּ Ibi tamen Kimchius אָנוּ ab אנה format; unde eſt אניה & תַאניה Thren. 2. 5.

פרק ז׳

א ארבע מיתות נמסרו לבית דין סקילה שריפה הרג וחנק׃ ר׳ שמעון אומר שריפה סקילה חנק והרג זו מצות הנסקלין׃

ב מצות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח את פיו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו׃ ר׳ יהודה אומר אף הוא אם מת בידם לא היו מקיימין בו מצות שריפה אלא פותחין את פיו בצבת שלא בטובתו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו אמר ר׳ אלעזר בן צדוק מעשה בבת כוהן אחת שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה אמרו לו מפני

CAPUT VII.

§. I. Quatuor [1] ſupplicia capitalia Senatui tradita ſunt: [2] lapidatio, uſtio, [3] interemtio, quæ fit gladio, [4] ſtrangulatio. R. Simeon ait: uſtio, lapidatio, ſtrangulatio, occiſio. Hactenus de præceptis ad primum genus ſupplicii pertinentibus actum eſt.

§. II. De urendis hæc ſtatuta accepimus. Damnatus fimo immergitur uſque ad genua. Tum linteum durum molli involvitur. Id collo ejus circumdatur; atque in diverſa hinc inde à duobus trahitur: eò uſque donec os hiſcat. Quo facto, [5] filum candefactum ori ejus illiquatur, quod in viſcera ejus deſcendens cibum uſtulet. R. Iehuda ait: Enimverò ſi moriatur in manibus illorum, non fuerit in illo peractum præceptum uſtionis. Ergo aperiunt os ejus forcipe, ipſo invito, & metallum candens ori illiquant, &c. R. Eleaſar filius Sadok ait: memorię proditum eſt, filiam ſacerdotis quandam, quæ ſcortata erat, aggeſtis

* circum-

שלא היה בית דין של אותה שעה בקי׃

circumquaque faſcibus cremiorum combuſtam eſſe. Illi reſponſum eſt: Ideò id factum eſſe, quòd Senatus ejus temporis [6] rudis ſtatutorum fuerit.

ג מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה ר׳ יהודה אומר ניוול הוא זה אלא מניחין את ראשו על הסדן וקוצץ בקופיץ אמרו לו אין מיתה מנוולת מזו׃ מצות הנחנקין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנים סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שנפשו יוצאה׃

§. III. Inſtitutum de puniendis gladio tale eſt. Caput ejus enſe præſecabatur, quomodo juſſu regio fieri aſſolet. R. Iehuda ait: Indecorum hoc quidem eſt. ſed caput impoſitum [7] trunco ſecuri præcidebatur. Reſponſum ei eſt: Turpius hoc genere mortis nullum eſt. Inſtitutum de [8] ſtrangulandis tale eſt: Damnatus fimo uſque ad genua immergitur. tum collo ejus circumdatum linteum durum, molli involutum, hinc inde diverſi trahunt, donec exſpiret.

ד אלו הן הנסקלין הבא על האם ועל אשת האב ועל הכלה ועל הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה את הבהמה והמגדף והעובד ע״ז והנותן מזרעו למולך ובעל אוב וידעוני והמחלל את השבת והמקלל אביו ואמו והבא על נערה המאורשה והמסית המדיח והמכשף ובן סורר ומורה׃ הבא על האם חייב עליה משום אם ומשום אשת אב ר׳ יהודה אומר אינו חייב אלא משום האם בלבד׃ הבא על אשת אב חייב עליה משום אשת אב ומשום אשת איש בין בחיי אביו בין לאחר

§. IV. Hi [9] lapidantur. Qui rem habet cum matre, uxore patris ſui, nuru, mare, jumento: Mulier item, quæ jumentum admittit: blaſphemus, idololatra, qui dederit ex ſemine ſuo Moleco, pythomantis, hariolus, profanator ſabbati [10] qui maledicit patri itemq; matri ſuæ, qui violat puellam deſponſam, ſeductor, qui ad apoſtaſiam impellit, magus, filius contumax & rebellis. Qui rem habet cum matre ſua, duplici nomine tenetur; quia cum matre, & cum uxore patris ſui. R. Iehuda ait: Non teneor, niſi quòd mater ſit duntaxat. Qui rem habet cum uxore patris,

מיתת אביו בין מן האירוסין בין מן הנשואין הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו ומשום אשת איש בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו בין מן האירוסין בין מן ט הנשואין והבא על הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה את הבהמה אם אדם חטא בהמה מה חטאת אלא לפי שבאת לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תיסקל׃ ד״א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה׃

duplici nomine reus eſt, quòd & patris uxor, & maritata eſt : ſive patre vivo, ſive eo defuncto, ſive duxerit eam (pater) domum, ſive deſponderit ſibi, nihil refert. Qui rem habet cum nuru ſua, duplici item reſpectu tenetur, quòd cum nuru, quòd cum maritata : perinde autem eſt, ſive vivat filius, ſive obierit, ſive duxerit, ſive deſponderit. Qui coit cum maſculo & jumento ; quæque ſuccumbit jumento. Si homo peccavit, quid peccavit beſtia? Sed quia per illam homini exitium procuratur, propterea edicit ſcriptura: Lapidetur. aut: ne quum jumentum agitur per plateas, dici poſſit: Hæc eſt illa beſtia, ob quam lapidibus obrutus eſt N. N.

ה המגדף אינו חייב עד שיפרש השם א״ר יהשע בן קרחה בכל יום דנין את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי נגמר הדין לא היו הורגים בכינוי אלא מוציאים כל אדם לחוץ ·a· ומשיירין את הגדול שבהן ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהם וקורעין ולא מאחין והשני אומר אף אני כמוהו׃

a. melior lectio ושואלין׃

§. V. Blaſphemus non tenetur, niſi [10] expreſſit nomen. A. R. Ioſua filius Carchæ: Toto die teſtes examinantur adhibito tecto nomine: v.g. *Percutiat Joſe Joſen.* Conſummato judicio morte non afficiunt ob ſolum tectum nomen ; ſed exactis omnibus interrogant vetuſtiſſimum teſtium, dicendo : Ediſſere, quodcunque audiviſti, expreſsè. Tum ille hoc refert. Iudices autem [11] ſtant erecti, veſteſque diſcerpunt, non [12] reſarciendas. Dein ſecundus tertiuſque ait : *Ego idem, quod ille, audivi.*

ו העיבר ע״א אחד העובד ואחד הזובח ואחד המקטר ואחד המנסך

§. VI. Idololatra. Perinde eſt, ſive quis idolo [13] cultum ſuum exhibuerit, ſive ſacrificium obtulerit,

lerit,

ואחר המשתחוה ואחד המקבלו עליו לאלוה והאומר לו אלי אתה אבל המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ והמרחיץ הסך והמלביש והמנעיל עובר בלא תעשה ט הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בלא תעשה הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו הזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו׃

letit, ſive ſuffitum fecerit, ſive libaverit, ſive adoraverit, ſive illud ſibi Deum fecerit, atque ipſum his verbis ſalutaverit: *Tu es Deus meus*. At qui amplexatur, oſculatur, convertit, collocat, lavat, ungit, veſtit, calceat, violat interdictum. Qui votum concipit in nomine ejus, quique id exſolvit in nomine ejus, violat interdictum. Qui ſe nudat coram Bahal [14] Phehor, is ordinarium illi cultum defert. Eadem ratio eſt, ſi quis [15] Mercoli lapidem jaciat.

ז הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש מסר למולך ולא העביר באש העביר באש ולא מסר למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש בעל אוב זה פיתום המדבר משיחיו וידעוני זה המדמר בפיו הרי אלו בסקילה והנשאל בהם באזהרה׃

§. VII. Qui dat ex ſemine ſuo [16] Molecho, non venit lapidandus, niſi & per ignem traduxerit: nam ſi alterum tantùm fecerit, evadit hanc pœnam. Qui ſpiritum habet, is eſt Pythomantis, qui loquitur ex [17] axillis ſuis. Hariolus is eſt, qui loquitur ore ſuo. Hi omnes lapidantur: at qui conſulit, increpatur [18].

ח המחלל את השבת בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם קללם בכינוי ר׳ מאיר מחייב וחכמים פוטרים׃

§. VIII. Qui violat Sabbatum, nim.in re, [19] quæ eum, qui ſciens volens patraverit, [20] exterminio addicit: eum autem, qui errore, ad ſacrificium piaculare obligat. Qui maledixerit patri matrivè, non tenetur hac pœna, niſi maledixerit illis adhibito nomine illo. Quòd ſi per cognomen, R. Meir damnat; at Sapientes pœna hac liberant.

§. IX.

ט הבא על נערה המאורשה אינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורסה והיא בבית אביה באו עליה שנים הראשון בסקילה והשני בחנק ·

§. IX. Qui ſtuprū infert adoleſcentulę deſponſatæ, non tenetur, niſi ſit [21] adoleſcentula virgo deſponſa, atque adhuc ſit in domo [22] patris ſui. Si cum duobus miſceatur, prior eſt lapidandus: poſterior ſtrangulandus.

י המסית זה הדיוט המסית את ההדיוט אמר לו יש יראה במקום פלוני כך אוכלת וכך שותה כך מטיבה כך מריעה כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזו אמר לשנים והם עדיו מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו אמר לאחד הוא אומר יש לי חברים רוצים בכך אם היה ערום ואינו מדבר בפניהם מכמינין לו עדים אחורי הגדר והוא אומר לו אמור מה שאמרת לי ביחוד והלה אומר לו והוא אומר לו היאך נניח את אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים אם חוזר בו מוטב ואם אמר כך היא חובתינו וכך יפה לנו העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לב״ד וסוקלין אותו: האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד אזבח אלך ואזבח נלך ונזבח אקטיר אלך ואקטיר נלך ונקטיר אנסך אלך ואנסך נלך וננסך אשתחוה אלך ואשתחוה נלך ונשתחוה המדיח

§. X. Seductor, is eſt laïcus ſeducens laïcum, his verbis: *Eſt deus in iſto loco, cui talis cibus, talis potus præbetur, à quo talia bona vel mala exſpectantur.* Ex omnibus, qui morti adjudicantur in lege, nulli inſidiæ collocantur, hoc excepto. Nam ſi ad binos ſic locutus ſit, illique teſtimonium de eo dixerint, in judicium vocatus lapidatur. Si ad unum quempiam, is dicet: *Socios habeo, qui idem volent.* Si ille cautus ſit, neque coram ipſis talia dicat, [23] teſtes poſt parietē abſconduntur. Tum, qui ab ipſo ad idololatriam invitatus fuerat, jubet eum repetere [24] in ſecreto, quod ei dixerat. Is ſi repetat, ille dicet: *Quomodo relinquemus Deum noſtrum, qui eſt in cælis, ut abeuntes colamus ligna & lapides?* Si pœniteat illum, benè eſt. At ſi dixerit; *Hoc tenemur facere, hoc decet nos* teſtes occultati poſt parietem abductum ad judices lapidibus cædunt. Qui dicit: *Colam, ibo culturus, eamus & colamus: ſacrificabo, ibo ſacrificatum, eamus ſacrifice-*

זרה האומר נלך ונעבוד ע״א ׃

ſacrificatum: ſuffiam, ibo ſuffitum facturus, eamus & ſuffitum faciamus: Libabo, ibo libatum, eamus libatum: adorabo, ibo adoratum, eamus adoratum; hac lege tenetur. Impulſor is eſt, qui dicit: *Eamus exhibituri cultum idolo.*

יא המכשף זה העושה מעשה ולא האוחז את העינים ר״ע משום ר׳ יהושע שנים לוקטין קישואין אחד לוקט פטור ואחד לוקט חייב העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור ׃

§. XI. Magus is eſt, qui rem patrat, non qui ludit oculos. R. Akiba ait nomine R. Ioſuæ: Duo carpunt cucumeres, quorum alter hac pæna tenetur, alter non. Is qui rem perpetrat, tenetur: qui oculos ludit, liber eſt.

NOTÆ AD CAP. VII.

I. 1. Ex quatuor ſuppliciis regi non niſi gladius conceditur. *Maimon. hilch. Sanh. cap. xiv.* Ordine a. verborum gravitas ſuppliciorum hîc indicatur, ut primum ſit omnium graviſſimum, & ſic deinceps. Id haud temerè aliàs à Magiſtris obſervatur: unde ajunt, כל מקום ששנו חכמים דרך מניין אין מוקדם ומאוחר idest, *ubicunque Sapientes tradiderunt per modum recenſionis, quid primum, quid poſtremum dicerent, inſuper habuerunt.* quæ loca excipit Gemara non aſſcribo, ut aliena & nimis prolixa. Neque verò ſine cauſa ſolliciti ſunt de diſcrimine ſuppliciorum. Nam, ſi quis duûm ſcelerum poſtuletur, graviore pæna plectitur.

2. Lapidatio in blaſphemum & idololatram ſtatuta eſt, crimina omnium maxima. Meritò igitur hæc maxima pæna cenſetur. Similibus rationibus de gravitate cæterorum diſputant.

3. Hoc ipſis vult הרג / Tamen notio verbi הרג generalior eſt; quippe quod aliis ſuppliciis quoque commodatur: ut lapidationi, Deut. 13. 9.

4. Aliter in Targum Ruth cap. 1. 17. ארבע דיני מותא לחייביא רגימת אבנא ויקידת נורא וקטילת סייפא וצליבת קיסא ׃ i. e. *Quatuor judicia mortis in nocentes: injectio lapidum, crematio ignis, interfectio gladii, ſuſpenſio ligni.* Ita κατὰ πόδας verſa hæc for...

...ant.

· II. 5.

II. 5. פתילה של אבר id eſt, *filum plumbi*. Majemon. פתילה דבר ניתך מן המתכות והם היו שורפין בעופרת מותכת. Id faciunt, uti idem docet, mortis accelerandæ cauſa. In omni enim genere mortem & facillimam & minùs turpem ſeligunt, vi præcepti: Diliges proximum tuum, ut teipſum.

6. Sadducæorum enim hæreſi infecti erant judices illius temporis, שאין להם אלא קרא כמשמעו / quibus nihil eſt authenticum, niſi Scriptura, *κατὰ τὸ ῥητὸν* accepta.

III. 7. עץ עבה תקוע בארץ כשל נפחים eſt סדן *lignum craſſum terræ impactum, quali utuntur fabri ferrarii.*

8. Huc pertinet regula: כל מיתה אמורה בתורה סתם אינה אלא חנק *Supplicium extremum, ſi non ſpecificetur, ſtrangulatio eſt.* Ratio non abſurda videtur eſſe: כל מקום שנאמר מיתה בתורה סתם אין אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה *ubicunque capitale ſupplicium non definitur, non licet tibi ad gravius trahere, ſed ad levius.*

IV. 9. Hoc genus mortis intelligunt, quoties, licèt non ſpecificato ſupplicio, additur: דמיהם בם / Sed audi AbenEſram ad Levit. 20. 9. דמיו בו' כמו דמו בראשו והנסקלים גם הנחנקים דמיהם בם וכלל אומר בכל המיתות כי צריכים אנחנו למסורת אבותינו כי לא נוכל להוציאם להמיתם מהכתוב וכולי i. e. *Sanguis ſuus ſuper eum.* q. d. *ſanguis ſuus ſit in capite ejus. De lapidandis & ſtrangulandis pariter exaudimus, ſanguinem eorum eſſe ſuper ipſis. Summatim dicendum eſt de omnibus ſuppliciis capitis, nos opus habere patrum noſtrorum traditionibus: quandoquidem ad mortem illos ex Scriptura educere non poſſumus.* Non poſſum autem mihi temperare, quin tibi lector, annumerem capita eorum, quæ Majemonides hic commentatur. Facem illa allucent multis dictis Thalmudicorum, & quid de adulterio, fornicatione, caſtimonia ſentiant Iudæi, declarant. *ἑκὰς δ᾽ ἑκὰς ἔστε βέβηλοι.* Principio verò quoſdam terminos explicat. 1. *quis* גדול / *vel* גדולה / id eſt, *adultus, adulta? R. Mas tredecim annorum & diei unius: qui duos produxerit pilos. Famella duodecim annorum & diei unius: quæ duos produxerit pilos. Infra illam ætatem & ſine iſthoc ſigno* קטן וקטנה *minorennes cenſentur.*

2. עונש

Digitized by Google

2. ענש *in ſequentibus eſt pœna flagri; aut capitis.* De re ipſa hæc tradit. *In inceſtu nihil intereſt, ſive mixtio fiat, prout ſolet, ſive aliter. idem de* מערה בזכור ובבהמה *habendum eſt.* מערה *dicitur* הכנסת *at vero* /המכניי כל האבי כלו *autem* משמשו/ המכניס כל העטרי׳ קצרה עטרה הנה הוא כמו שבא דרך אברים׃ *Ad ſupplicium alicui irrogandum non requiritur* הוצאת שכבת זרע *ſed tantùm* הכנסת האבר/ *Quis ſit coeuntium ſitus, nihil refert. Hîc incidit* משכב הפוך / *Pœna non afficitur, qui alio membro, præter* הזכרות / *ſtuprum commiſerit. Hoc dicitur* משמש מת *q.d.* באבר מת / *Sunt* מנאפים ביד ורגל / *qui perſonam interdictam* (אחת מן העריות) *ſubagitant, aut contrectatione laſciva aut oſculo libidinoſo, nutúque impudico eam violant. Hi flagris cæduntur. Hæc enim eſt vis præcepti Levit. 18. 6.* לא תקרבו לגלות ערוה *non accedetis ad retegendam nuditatem. cujus dicti ſenſus eſt:* הזהרו והתרחקו מן הדברים המקריבים ומביאים לגלות ערוה *Atque adeò his legibus omnia irritamenta libidinis prohibentur, ut ne formam quidem perſonæ interdictæ intueri liceat* במתכוון להנאה *cum animo, voluptatem ſuam explendi.* quod ſolent vocare, זון עיניו מן הערוה id eſt, *paſcere oculos illicito ſpectaculo.* [a] Ideoque perpulchrè Rabbini verbum נאף dici putant, quaſi נהנה לאף id eſt, *ex forma faciei voluptatem cepit.* Hæc enim eſt *μοιχεία ἡ δι᾽ ὀμμάτων. Attamen hi non plectuntur. Interim cælibi interdictum non eſt frui voluptate ex aſpectu:* אלא על דרך צניעות והפרישות *niſi ob modeſtiam & ſanctimoniam. Eſtque hoc* מן הדברים המותרים כדי שלא יגע באיסור *ex illis, quæ permiſſa ſunt, ut vetitum evitetur. quibus ipſis tamen ſancti homines curatè abſtinent. quò pertinet Job 31.1. Qui conſtuprat innuptam flagellandus eſt. At* תשמיש אברים *cæteraque non, item ut in* ערוה id eſt, *interdicta, etiam in* הפנויה *id eſt libera, flagri ſupplicium important. Nihilominùs ob* ייחוד פנויה i. e. *ſolitarium cum innupta commercium Magiſtri plagarum ſupplicium irrogant. Quidam Rabbi, quoties ex oratorio domum rediret, chirothecis aut etiam manibus ſororis ſuæ oſculum figebat. Is deſtitit tandem, poſtquam vidit,* שאין בו צר היתר *nullo reſpectu id licitum eſſe. Quo pertinet illud, quod fertur: Naſiræe, ex omni parte ad vineam ne accedito.* לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב׃ *Talia in omnibus* עריות *illicita ſunt. Pater tamen filiam, filium mater indulgentiùs oſculis & amplexationibus accipere*

a. Plautus d.ce:et: *Oculis epulas dare.*

Exſtat in Avoda Sara. cap. 1.

poſſunt : ille uſque ad annum nonum : hæc uſque ad annum duodecimum. Neque adeo muliere inde à tertio ætatis anno ad ullum miniſterium, qualia ſunt exhibendi cibi & potûs, manuum lavandarũ & ſim. uti licet, ſive ſit adoleſcentula, ſive adultior, ſive ſerva, ſive libera: ſive virgo, ſive nupta. Idque ideò שלא יבוא לידי הירהור / *ne in perverſas cogitationes incidat. Sed tamen hoc flagri pœna non eſt ſancitum. Ita abominandi, licet non puniantur, maſtrupatores,* המקשין עצמן / *& qui ſemen eliciunt voluptatis cauſa. Similiter de obſcœna mulierum commixtione cenſendum eſt. Hæ vocitari ſolent :* נשים המסוללות *Maritum autem quod attinet,* מה שירצה לעשות באשתו / זו בזו עושה / *Pii tamen atque honeſtatis amantes viri, omnia talia, quæ libidinis obſcœna argumenta ſunt, abominantur; beſtiales voluptates aſpernantur,* &, quantum in ipſis eſt, τὸν γάμον τίμιον, verba Apoſtoli, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον ἔχουσι καὶ διαφυλάττουσι, *nihil aliud quam propagationem humani generis intendentes. Tales meritò vocantur* מקדשין עצמן בשעת תשמיש / *Ideò neque ad lucernam opus conjugii peragunt, neque ſub dio, nec de die; & ſim. Nec ducunt aut nubunt ante ætatem idoneam. Nec incongruas nuptias conciliant inter ſenem & adoleſcentem. Si quis puellam violet tres annos natam, ipſe pœnæ ſubjacet : illa non ante ætatem adultiorem. In ſimilibus ſimilis ratio eſt. In dictis caſibus ſi ſint teſtes & præmonitio,* Senatûs *erit, exigere ſupplicium ab adultis : ſin, Deus puniet, idque inde a vigeſimo ætatis anno. Muliere adultera interdictum eſt viro; niſi ſi vi compreſſa ſit. &c.* De his ſatis; quibus, quia nonnullam utilitatem habitura videbantur, lectorem in tranſitu fraudare nolui. Chriſtiani eſt, ſinceram præceptorum divinorum mentem, quam à ſummo magiſtro didicimus, moribus exprimere; ſeduloque id operam dare, ne licentiæ potiùs quàm veræ libertatis auctor Chriſtus ab hoſtibus ſuis habeatur.

in Kidduſchin c. IV.

V. 10. Id eſt, maledicat nomen per nomen. id eſt, Deum nomine illo, quod proprium indigitant, שם עצם / appellatum. Huc afferunt Levit. 24. 16. וְנֹקֵב שֵׁם בְּנָקְבוֹ שֵׁם / verbum enim נקב triplicem notionem ſuſtinet. 1. לישנא דברוכי הוא id eſt, *notat exſecrationem*. Num. 23. 12. 2. notat מיברז *terebrare, perforare*. 2. Reg. 12. 10. Hac ſignificatione volunt interdictum eſſe, ne quis

cultro

cultro ſcindat nomen in membrana ſcriptum. argumento Deut. 12. 3. 4. Verùm hæc ſignificatio, ajunt, hîc locum non habet, quia בעינן שם בשם / Prima verò ſatis explicata eſt jam per illa: אֱלֹהִים לא תְקַלֵּל Ergo ad tertiam decurrendum, quæ eſt פָּרוּשׁ *exprimere* ſecundùm literas ſuas. ut Num. 1. 17. Quòd autem idem ſit נוֹקֵב & מְקַלֵּל probant ex Levit. 24. ubi quum verſ. 11. conjuncta fuiſſent, ויקוב & ויקלל / poſtea verſ. 14. dicitur: הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל / שֵׁם חדשא היא id eſt, quo ſubintelligi datur, idem id eſſe. R. Meir in extenſione præcepti à reliquis Magiſtris diſſentit. Hi enim tantùm ob nomen proprium (המיוחד) morte plecti blaſphemum: at ne quis cætera cognomina blaſphemia ſua violaret, id באזהרה i. e. increpatione & admonitione, quòd exterminii reus is ſit, ſancitum volunt. At R. Meir utrumque mortis pæna ſancitum contendit. Exterminii (כרת) reatum colligunt ex illis verbis: ונשא חטאו Confer Targum Hieroſolymitanum Deuteron. XXXII. אמר מושה נביא וי להון לרשיעיא דמדכרין שמא קדישא בגדיפין ארום לחד מן מלאכי מרומא לית אפשר למדכרא שמא מפרשא עד זמן דאנון אמרין קדוש קדוש קדוש תלת זמנין ומנהון יליף משה ולא הוה מדכר שמא מפרש עד זמן דהוה מחניך פומיה בעשרין וחדא מלין דאנון תמנין וחמשא אתין וגומ׳ i. e. *Ait Moſes: va iis, qui in exſecrationibus proferunt nomen ſanctum; ſiquidem nulli angelorum ſupernorum licet id enunciare, niſi quando τὸ τεʹσάγιον præmiſerit. a quibus didicit Moſes, ut non uſurparet nomen Dei expreſſum, antequam XXI. vocibus & XXCV. literis os ſuum initiaſſet.* Complectitur autem hoc præceptum non tantùm Iſraëlitas, ſed & Samaritanos & gentiles. Niſi quòd hos gladio puniendos dictitant. Nam כל מיתה אמורה בבני נח אינה אלא בסייף / quamvis alii dicant בְּחֶנֶק / Vide de his etiam in libro Siphra p. 53. Quæ autem hic accongeruntur in Gemara de ſeptem præceptis filiorum Noæ intempeſtivum eſſet aſſcribere. De nominum divinorum differentiis, & religione atque decretis Rabbinorum circa illa diligentiſſimè doctiſſimèque ſcripſit cl. vir D. Sixtinus Amama Ebraic. literarum profeſſor, præceptor meus & fautor maximopere honorandus, in diſſertatione ſua de nomine Tetragrammato, quam vide.

11. Aſſurgunt reverentiæ cauſa. Id diſcunt exemplo Eglonis regis Moabitarum. Iud. 3. 20. Mos diſcindendarum veſtium probatur ex 2. Reg. 18. 37. Hinc nata eſt regula: אחד השומע ואחד שומע מפי שומע חייב לקרוע: *Qui blaſphemiam audit vel ab ipſo auctore, vel ex alio, tenetur veſtem diſcerpere. Teſtes, quum recitant, non lacerant. Nam id jam antea factum ab ipſis eſt.* ex 2.Reg.19.1. Item: *Quiſquis audit* אזכרה *nomen Dei ex ore allophyli, non tenetur lacerare.* De Rabſake alia ratio erat. Is enim ישראל מומר היה *ex Iſraëlita factus erat apoſtata.*

12. לא מאחין ענין חיבור כעין אריגה שאין הקריעה נכרת אבל התפירה מותרת. i. e. *non concinnant aut copulant veluti textu, ita ut ruptura agnoſci non poſſit. At conſuere licet.* ſic Maimon. ad hunc locum. Iſta concinnatura peculiariter Alexandrina dicitur (איחוי אלכסנדרי/ אִחָה eſt labra veſtis inter ſe ſociare atque unire. ab אָח *frater* dictum) Iſtâ vetitâ, non interdicitur לשולל למלל וללקטן ולעשותם כעין סולמות i. e. *raptim* (& ſparſis acûs punctibus inſtar caninorum dentium, unde qui ita ſarcit dicitur מכלב) *aut ſolutiùs* (atque diſtantibus labris, ut filum intercurrens referat cirros aut peniculamentum iſtud, quod in ora telę è ſtaminis filis trama deſtitutis relinqui ſolet, & מלל dicitur) *aut non continua vel etiam ita ſpiſſa & craſſa ſutura, ut ſcalæ formam exprimat, conſuere.* Ita viſa mihi ſunt exponenda iſta Hebraica, quæ habentur apud Maimonidem in hilch. Ebel. cap. 9. Confer Aruch. Ratio autem quòd veſtis vel diſſuta vel malè conſuta geſtetur, eſt, ut ſemper ob oculos & animum verſetur mæroris aut indignationis mnemoſynon.

VI. 13. Diſſenſio hic quædam Magiſtrorum eſt: (fol. 61. b.) העובד ע"א מאהבה ומיראה. אביי אמר חייב רבא אמר פטור אביי אמר חייב דהא פלחה רבא אמר פטור אי קבליה עליה באלוה אין ואי לא לא. i. e. *Quod eum attinet, qui idolo cultum exhibuerit ex amore aut timore hominis; Abbai ait, eum teneri: Rabba, liberum eſſe. Iſte, quia ſanè cultum exhibuit. Hic, quia, niſi ipſum pro Deo receperit, coluiſſe non videtur.* Inſuper hic incidit העלם דבר/ & שגגת מעשה ut ſi eminùs εἰδωλεῖον conſpiciens, putet eam eſſe ędem ſacram Deo, atque ita genibus flexis reverentiam exhibeat; id eſſet שגגת מעשה *ignoratio*

ignoratio facti. אלא דחזא אנדרטא והשתחוה לו אי קבליה עליה באלוה מזיד הוא אי לא קבליה עליה באלוה לא כלום הוא אלא לאו מאהבה ומיראה i. e. *Sed ſi quis conſpicatus ſtatuam, incurvaverit ſe; ſiquidem eam Deum ſibi fecerit, pervicaciter peccat: ſin, nihil de ipſô aliud dici poteſt, quàm quòd nefas commiſerit, quod neque ex amore neque timore committendum fuerat.* Rabba negat eſſe verum: Sed èam eſſe שגגת מעשה *ignorantiam facti.* At באומר מותר *in illo, qui id ſibi licere ait*, vel quòd de idolis nihil præceptum, vel quòd certos tantum ritus interdictos putet, quod eſt קיום מקצת וביטול מקצת id eſt, *legem ex parte ſtabilire, ex parte tollere*; in illo, inquam, eſſe העלם דבר *juris ignorantiam*. Plures actus cultus idolo exhibiti בהעלם אחד *ex ignorantia una*, unam culpam important: & increpitatione באזהרה caſtigantur. Inter actus religioſos eſt השתחואה/ quam Talmudici definiunt: כפיפת קומה *flexio corporis.*

14. 15. De his dæmoniis conſule reverendi D. MATTHIÆ MARTINII præceptoris mei patris vicem obſervandi, etymologicum in *Phegor*, & *Mercurius*.

VII. 16. In honorem Molechi, quem volunt eſſe Solem, ſe ſuosvè per ignem agebant. Hujus cultûs non unam imaginem nobis Rabbini ex archivo traditionum aut conjecturarum ſuarum depromſerunt, his verbis fol. 64. pag. 2. דרך העברה היכי דמי אמר אביי שרגא דליבני במיצעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא רבא אמר כמשוורתא דפורייא׃ i. e. *per modum traductionis. Cujuſmodi illa eſt? Ait Abbai: Ordo laterum in medio erat. Ignis hinc inde ardebat. Rabba ait: Ut qui ſaltant in feſto ſortium.* ne ambulet, ſed ſaliat, quemadmodum pueri feſto ſortium ſolent, trans foveam, igne ſubter accenſo, ſaltare. Non abhorret ab hac ſuperſtitione iſte mos colendi Apollinis, id eſt Solis, quem Virgilius XI. Æneid. his verſibus exprimit:

Summe Deûm, ſancti cuſtos Soractis, Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna.

17. Ex

17. Ex variis partibus vocem ſibi reddendam à mortuo procurabant, ut capite, axillis, articulis, *αἰδοίῳ*. Horum quædam, ut primum genus, etiam Sabbato à maleficis perfici poterant, non etiam reliqua. vide Gemar.

18. Ex hoc cenſu ſunt 1. חובר Deut. 18. 11. qui ſocietatem cum dæmonibus init per ſacrificia & ſuffitus: ſive qui animalia incantat magna parvavé. unde eſt חבר גדול & חבר קטן / quo pertinet dictum Abhæi: האי מאן דצמיד זיבורא ועקרבא אע״ג דקא מיכוון (neque n. hic idem eſt cum 2. דורש אל המתים . דלא לזקו אסור בעל אוב) cujus hęc deſcriptio eſt: זה מרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרי עליו רוח הטמאה *Abſtinentia cibi eſuriem provocat, dein pernox in polyandrio decubat, quò ſpiritus immundus ejus pectori inceſſat.* Tum

Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturq; deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.

3. מעונן / is eſt המעביר שבעה מיני זכור על העין / ſecundùm alios, המחשב / aut à voce עוֹנָה derivato vocabulo, האוחאת העינים עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת ילמחר יפה ליקח ילימוי ערבי שביעיות חיטין יפות עיקורי קטניות מחיות רעות׃ id eſt, *qui reputat tempora & horas, aitq;, hodie auſpicatum eſt prodire: cras mercari: ſexto anno Schemitæ triticum bonum eſt: vulſa legumina non corrumpuntur.* 4. המנחש id eſt, παρατηρητὴς ἐνοδίων συμβόλων, φημῶν, οἰωνῶν, κληδόνων καὶ τοιουτοτρόπων φλυάρων μυρίων ἄλλων. ut qui dicit: פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו בנו קורא לו מאחריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו ושועל משמאלו אל תתחיל בי שחרית הוא ראש חדש הוא מוצאי שבת הוא׃

Excidit offa ex ore: ſcipio de manu: puer revocat: corvus accrocitat: hadus viam abſcindit ambulanti: à dextris anguis, vulpes à ſiniſtris occurrit: ne mihi primus verba facias: mane eſt: calendæ ſunt: primus hebdoma-

Digitized by Google

hebdomadis eſt. & ſim. Nam verbum נִחֵשׁ eſt *eventus eorumq́; ſigna obſervare*; *augurari*, *ominari*, *conjicere experientia aut ſagacitate*; quomodo de ſe Ioſeph patriarcha uſurpat, Gen. 44. 5. ſic 1. Reg. 20. 33. etiam *uſu & experientia diſcere*. Geneſ. 30. 27.

VIII. 19. מכלל דאיכא מידי דחילול שבת הוי ואין חייבין לא על שגגתו חטאת ולא על זדונו כרת מאי היא תחומין ואליבא דרי עקיבא הבערה ואליבא דרי יוסי id eſt, *Ergo eſt quippiam, quo Sabbatum velut profanatur, quod neque ſi quis per errorem fecerit, piaculo; neque ſi ſciens volens, exſcidio anima tenetur. Quodnam illud? Profectio ad terminos Sabbati.* (Iter Sabbati) *idq́; de ſententia Akibæ. Ignis*[a] *accenſio, idq́; de ſententia R. Joſæ.* At opera, quæ ad pænam capitis obligant, quadraginta una minùs habent ſtirpes: quæ אבות מלאכות dicuntur & recenſentur in cod. Sabb. cap. VII. §. 2.

[a]. quæ fit in ſanctuario. Vide R. Sol. ad Exod. 35. 3. & Mechilta fol. ult. col. 3.

20. Vbi deficiunt teſtes & præmonitio.

IX. 21. Quæ minor non ſit annis XII. & die uno: neque ſit בוגרת id eſt, ὑπέρακμος: quæ ſupra XII. annos, ſex menſes diem unum habeat.

22. Nam ſi à patre legatis ſponſi ad illum domum deducenda tradita ſit, non hac, ſed adulterii pæna tenetur: quæ eſt ſtrangulatio.

X. 23. In conclave intimum deducitur, inque eo lucerna accenditur, ut teſtes ejus loquentis faciem videre & ſonum audire poſſint.

24. Poteſt etiam verti: *Expreſſiùs*, *clariùs*, *apertiùs*. Ita בִּיחוּר pro בְּבֵירוּר uſurpatur in cod. Schekalim. cap. VI. §. 2. וידעו בייחוד ששם הארון נגנז *atque certò compererunt, iſtic* (בלשכת דיר העצים *in conclavi ſtrui lignorum deſtinato*, ſub terra) *conditam eſſe arcam federis*.

פרק ח

א בן סורר ומורה מאימתי נעשה בן סורר ומורה משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים בלשון נקיה שנאמ׳ כי יהיה לאיש בן בן ולא בת בן ולא איש הקטן פטור שלא בא לכלל מצות ׃

Deut. 21. 18.

ב מאימתי חייב משיאכל ם טרטימר בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי ר׳ יוסי אומר מנה בשר ולוג יין אכל בחבורת מצוה אכל בעיבור החדש אכל מעשר שני בירושלים אכל נבלות ׳ וטרפות שקצים ורמשים אכל דבר שהוא מצוה ודבר שהוא עבירה אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין שני זולל וסובא ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנ׳ אל תהי בסובאי יין זוללי בשר למו ׃

vers. 20.

CAPUT VIII.

§. I. Filius degener & rebellis. Qua ætate filius rebellis & contumax judicatur? [1] Ex quo duos pilos produxerit, uſq; dum barba inferiori veſtitus fuerit, non autem ſuperiori. Ita enim caſtiùs loqui amant Sapientes. Q. D. *Si fuerit cuipiam filius.* filius, non filia; filius, non vir. Parvulus liber eſt. non enim is præceptis comprehenditur.

§. II. Quando reus eſſe incipit? Si comedat carnis dimidiatam minam, vinique Italici ſextarium dimidiatum bibat. R. Ioſe ait, integram carnis minam, & integrum ſextarium vini. Verùm ſi comederit in convivio ex præcepto inſtituto, in intercalatione menſis; ſi in urbe Hieroſolymis ederit decimas ſecundas, ſi morticina, diſcerpta, abominabilia, reptilia voraverit, remque omnem, quæ lege permiſſa vel vetita ſit, adeoque cibi omne genus comedat, potuſque omne genus bibat, ni carnem voret, vinum bibat, filius contumax & rebellis non declaratur. Q. D. *Solel veſobe.* Quamvis enim huic ſanctioni expreſſa ratio non ſuppetat, at. quo id innuatur, ſuppetit:

Prov. 23. 20. Q. D. *Ne ſis in potoribus vini, & prodigus carnis.*

§. III.

Digitized by Google

ג גנב משל אביו ואכל ברשות אביו משל אחרים ואכל ברשות אחרים משל אחרים ואכל ברשות אביו אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים רבי יוסי ב״ר יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו ׃

§. III. Si furatus ex paterno domi comederit, ex alieno apud alios, ex alieno domi; non declaratur filius contumax & rebellis. niſi ſi furatus patri apud exteros voret. R. Ioſe ait: niſi ſuffuretur patri & matri.

ד היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה אביו אינו רוצה ואמו רוצה אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהו שניהם רוצים רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו נעשה בן סורר ומורה ׃ היה אחד מהם גידם או חיגר או אלם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנ׳ ותפשו בו אביו ואמו ולא גידמין והוציאו אותו ולא חיגרין ואמרו ולא אלמין בננו זה ולא סומין איננו שומע בקולנו ולא חרשין ׃ מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו חזר וקלקל נדון בכ״ג ואינו נסקל עד שיהו שם שלושה הראשונים שנאמר בנינו זה זהו שלקה בפניכם ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון פטור ואם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב ׃

§. IV. Alterutro parentum nolente, non declaratur filius immoriger & rebellis, uſque dum ambo id petant. R. Iehuda. Si mater ejus patri non conveniat, non declaratur talis, ut &c, ſi alteruter parentum ſit mancus, aut claudus, aut mutus, aut cæcus, aut ſurdus; Q. D. *Et apprehendent eum pater & mater* (Deut. 21. verſ. 19.) *ipſum*. Ergo ne ſit manci. *Educentq; eum*: ergo non claudi. *Dicentq;*: ergo non muti. *filius hic noſter*: (verſ. 20.) ergo non cæci. *non audit vocem noſtram*: ergo non ſurdi. Si admonitus aut loris cæſus coram triumviris ad ingenium redierit, viginti tribus judicandus ſiſtitur. At lapidibus non obruitur, niſi iſtic adſint tres illi priores judices. Q. D. *Filius hic noſter*. Ipſe ille ſcilicet, qui veſtro juſſu flagris laceratus eſt. Si aufugerit, nondum conſummato judicio, atque poſtea demum barbam inferiorem produxerit, liber eſt: At ſi conſummato judicio aufugerit, & poſtea barbam inferiorem produxerit, tenetur.

Digitized by Google

ה בן סורר ומורה נידון על שם סופו אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להן והנאה לעולם לצדיקים רע להן ורע לעולם יין ושינה לרשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם פיזור לרשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם כנוס לרשעים רע להן ורע לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם שקט לרשעים רע להן ורע לעולם ולצדיקים הנאה להן והנאה לעולם ׃

§. V. Filius immoriger & rebellis judicatur propter id, [2] ad quod tandem deveniet. Dicit enim Lex: Moriatur potius immunis à tanto flagitio, quàm poſtquam ſe eo obſtrinxerit. Nam mors improborum & ipſis & mundo prodeſt: juſtorum autem & ipſis mala eſt & mundo. Vinum & ſomnus improborum juvant & ipſos & cęteros: piorum, ipſis & reliquis malum important. Diſſipatio improborum ipſis & aliis utilis eſt: proborum cum ipſorum & aliorum damno conjuncta eſt. Congregatio improborum ipſis & mundo toti damnoſa eſt: proborum & ipſis & toti mundo affert emolumentum. Quies improborum ipſis reliquiſque detrimento: proborum & ipſis & reliquis commodo eſt.

ו הבא במחתרת נידון על שם סופו היה בא במחתרת ושבר את החבית אם יש לו דמים חייב אם אין לו דמים פטור ׃

§. VI. Conſimiliter qui cum perfoſſorio ingreditur alienam domum judicatur ob id, [3] in quod prolapſurus erat. Si cum perfoſſorio venerit, arcamque perfregerit, ſi ſit ei ſanguis, tenetur: ſi non ſit ei ſanguis, liber eſt.

ז ואלו הן שמצלין אותן בנפשם הרודף אחר חבירו להרגו ואחר הזכור ואחר הנערה המאורסה ׃ אבל הרודף אחר בהמה והמחלל את השבת והעובד ע״א אין מצילין אותן בנפשן ׃

§. VII. Iſti ſunt, [4] quorum cæde facta licet evadere: Qui alterum perſequitur animo occidendi: quivè inſectatur maſculum, quivè puellam deſponſatam. Sed qui ſectatur beſtiam, Sabbatum violat, idolo divinos honores defert, haud ſunt occidendi, ne peccent.

NOTÆ

NOTÆ AD CAP. VIII.

I. 1. Mirè hanc legem enervatum eunt ſuis traditionibus Rabbini, quod ſatis Miſchna edocet. Tempus, quod pœnæ hujus capax eſt, ultra tres menſes non eſt: nempe ex quo pili progerminare cœperint, uſque dum veſtiti pubertate fuerint.

V. 2. שסוף מגמר ניכסי אביו ומבקשי לימודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטס את הבריות. *Tandem enim abliguritis bonis paternis, cùm prout aſſueverat, genio indulgere amplius non poſſit, inſidebit compita & latrocinia exercebit.*

VI. 3. חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מימר אמר אי אזילנא קאי לאפאי ולא שביק לי ואי קאי לאפאי קטילנא ליה והתורה אמרה אם בא להורגך השכם להורגו. id eſt, *Certum eſt, neminem hominem de bonis ſuis conceſſurum. Iſte igitur ſic cum animo ſuo decernit. Si vadam, dominus ædium mihi obſiſtet, neque ſinet me. Si obſiſtet mihi, occidam eum. Jam lex ait: Qui te invadit, animo cædem faciendi; occupes cædem licet.* Monet Majemonides, quando effractor jam parat abitum, ſi teſtes haberi poſſint, occidi jure non poſſe: ſed ad reſtitutionem obligari. Confer Exod. 22, 1. 2.

VII. 4. Aut: qui, cæde ipſorum facta, liberandi ſunt, id eſt, impediendi, ne ſcelus perpetrent. Ita enim volunt intelligi. Probant ex Levit. 19. 16. לא תעמד על דם רעך *Non ſtabis* (ocioſus & iners) *ad ſanguinem proximi*; quum is de vita periclitatur. Vtrumque autem criminoſum eſt, ſe & alium negligere. Quouſque autem vita amanda & tuenda ſit, docet Gemara fol. 74. pag. 1. Audiamus egregiam regulam: א״ר יוחנן משום ר׳ שמעון נימנו וגמרו בעליית בית נתזא בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת אלילים וגילוי עריות ושפיכות דמים *Ait R. Johannes verbis R. Simeonis: Suffragiis rogatis decreverunt in cænaculo Netaſæ, Lyddis: De omnibus delictis,*

quæ vetat lex, ſi jubeatur homo delinquere aut mori, delinquet potius, quàm moriatur, præter idololatriam, inceſtum & homicidium. Sed his meritò obnunciatur ab Elieſere: *Diliges Dominum Deum tuum* בכל נפשך ובכל מאדך id eſt, *vel cum diſpendio vitæ atque ſubſtantiæ tuæ.* De homicidio non faciendo amore vitæ propriæ exſtat hoc apophthegma Rabbæ: ההוא אתא לקמיה דרבה ואמר ליה אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטילנא לך אמר ליה לקטליך ולא תיקטול מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי׃ Inepta eſt ratio. Putat enim Iſraëlitæ ſanguinem Deo multò cariorem eſſe, quàm ut ob delictum vitandum effundendus ſit. At gentili non conſtare in quo precio, & quàm rubicundus ſit apud Deum ſanguis ſuus. Ideoque præceptum tenaciſſimè obſervandum illi eſſe, quicquid de vita ipſius fiat. Quam tamen libertatem Iſraëlitæ concedunt, ea non ulteriùs ſe porrigit, quàm ad peccandum בצינעא / *clam*, non etiam בפרהסיא / id eſt, *palam* ſeu præſentibus, minimùm, decem hominibus, ne nomen Domini blaſphemetur. Ideò ſi quis jubeatur ליקטול אספסתא בשבת *pabulum metere Sabbato:* quum id publicè faciendum eſt, &, לעבורי מילתא קא בעי / . *is, qui jubet, non aliam ob cauſam hoc poſtulat, quam ut Iſraëlitam cogat delinquere, obſecundandum non eſt.* Nam in privatum uſum & clam ſine ſcandalo liceret. Objicientibus Eſtherem, quæ publicè alienigenæ nupſit, reſpondent: דקרקע עילם היתה id eſt, *Extra dubium eſſe, quod illa non agens, ſed patiens fuerit.* בֶן נוֹחַ Filius Noæ, qui ex Iſraëlis poſteris non ſit, iſto modo ſanctificare nomen Dei non tenetur. Probant exemplo Syri Naamanis. 2.Reg. 5.

פרק ט.

א ואלו הן הנשרפין הבא על אשה ובתה ובת כהן שזנתה יש בכלל אשה ובתה בתו ובת בתו ובת בנו ובת אשתו ובת בתה וברת

CAPUT IX.

§. I. Hi urendi ſunt: Qui init mulierem [1] & filiam ejus: filia ſacerdotis ſcortata. Quando dicitur: Mulier & filia ejus; intelligitur quoque filia ipſius

Digitized by Google

בנה חמותו ואם חמותו ואם חמיו · ואלו הן הנהרגין הרנצח ואנשי א עיר הנדחת רוצח שהכה את רעהו באבן או בברזל וכבש עליו לתוך המים. או לתוך האור ואינו יכול לעלות משם ומת חייב · דחפו לתוך המים או לתוך האור ויכול לעלות משם ומת פטור שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש פטור השיך בו את הנחש ר׳ מחייב וחכמים פוטרים: המכה את חבירו בין באבן בין באגרוף ואמדוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר מכן הכביד ומת חייב ר׳ נחמיה אומר פטור שרגלים לדבר:

ipſius atque filia filii filiævè, filia uxoris ejus, itemque neptis ejus, ſocrus ejuſvè mater; ut & mater ſoceri. Iſti ſunt, qui gladio puniuntur; Homicida, incolæ urbis ad idololatriam prolapſæ. Homicida, qui proximum ſuum percuſſit lapide, ferrove; aquęvè immerſerit, unde exire nequeat; ſive in ignem intruſerit, ut indè exire non poſſit, ac moriatur: is tenetur. Quòd ſi quem impulerit in aquam aut ignem, ſi inde exire aliquis potuiſſet, ille autem moriatur; liber eſt. Si canem ſerpentemvè in quem incitaverit quiſpiam, non tenetur. Si ſerpentem, qui mordeat, applicet, Rabbi teneri ait; ſapientes liberant. Si quiſpiam proximum percuſſerit lapide pugnovè, & letalis iſta plaga æſtimata ſit; ſi melius habere cæperit, poſtmodùm ingraveſcat, ita ut moriatur, reus eſt. R. Nehemias ait: Liber eſt. Nam res hæc ſuppeditat rationem evadendi ſupplicii.

ב נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם לנכרי והרג את ישראל לנפלים והרג בן קיימא פטור · נתכוון להכותו על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו והלכה לה על לבו והיה בה כדי להמית על לבו ומת פטור · נתכון להכותו על לבו והיה בה כדי להמית על לבו והלכה לה על ס· מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו ומת פטור · נתכוון להכות

§. II. Si quis in animo habuerit ferire beſtiam, atque interemerit hominem: ſive peregrinum, & interfecerit Iſraëlitam: ſive apoſtatam & cęciderit filium fœderis, liber eſt. Si intenderit femur cujuſpiam percutere, ubi ictus lethalis non fuiſſet; & telum pectori inciderit, letalem plagam fecerit, mortuuſque ea plaga fuerit, liber eſt. Si intenderit pectus letali plaga ferire, ictuſque in femur delatus letalis non ſit,

את הגדול ולא היה בה כדי ל
להמית הגדול והלכה לה על הקטן
והיה בה כדי להמית את הקטן
ומת פטור נתכוון להכות את הקטן
והיה בה כדי להמית את הקטן
והלכה לה על הגדול ולא היה בה
כדי ·a· להכות את הגדול ומת פטור
אבל נתכוון להכותו על מתניו והיה
בה כדי להמית על מתניו והלכה
לה על לבו ומת חייב · נתכוון ל
להכות את הגדול והיה בה כדי ל
להמית את הגדול והלכה לה על
הקטן ומת חייב ר״שא אפילו נתכוון
להרוג את זה והרג את זה פטור ·

a. melius להמית

non ſit, etiamſi moriatur alter, liber eſt. Si intenderit ferire adultum ictu haud letali, iſque impactus parvulo fiat lethalis, quamvis hic moriatur, liber eſt. Si intenderit cædere parvulum plaga lethali, eaque illata adulto mortifera non ſit, ut ut moriatur, liber eſt. Verùm ſi intenderit quempiam ferire in lumbis tam fortiter, ut illo ictu interfici potuiſſet; iſque deferatur in pectus, vitamque ei eripiat, tenetur. Intenderit adulto letalem plagam infligere, atque ea parvulo inflicta ipſum occiderit, tenetur. R. Simeon ait: Etiamſi in animo habuerit hunc interficere, atque interimat illum, liber eſt.

ג רוצח שנתערב באחרים כולן
פטורין רבי יהודה אומר כונסין א
אותן לכיפה כל חייבי מיתות
שנתערבו זה בזה נידונין בקלה
הנסקלין בנשרפין ר״שא נידונין
בסקילה שהשריפה חמורה וחכ״א
נדונין בשריפה שהסקילה חמורה
אמר להן ר״ש אילו לא היתה
שריפה חמורה לא ניתנה לבת כהן
שזנתה אמרו לו אילו לא היתה
סקילה חמורה לא ניתנה למגדף
ולעובד ע״א הנהרגין בנחנקין ר״שא
בסייף וחכמים אומרים בחנק ·

§. III. Homicida ſi admiſceatur [2] aliis, omnes liberi ſunt. R. Iehuda ait: [3] Carceri induntur cuncti. Omnes qui mortis rei ſunt, ſi permiſceantur, leviori afficiuntur ſupplicio. Si lapidandi urendis, R. Simeon ait: Lapidantur. Nam uri gravius eſt. At ſapientes ajunt: Vruntur. Lapidatio enim gravius ſupplicium eſt. His objecit R. Simeon: Niſi ignis ſupplicium gravius eſſet, neutiquam in filiam ſacerdotis ſcortantem ſtatutum eſſet. Illi reſponſum eſt: Niſi lapidatio gravior pœna eſſet, haud irrogaretur blaſphemo, & idololatræ Cædendi ſtrangulandis: R. Simeon ait; Gladio. at Sapientes: Laqueo.

§. IV.

ד מי שנתחייב בשתי מיתות
בֹּ״ד נידון בחמורה עבר עבירה
שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה
רבי יוסי אומר נדון בזיקה ט
הראשונה שבאת עליו ׃

§. IV. Qui duplici ſupplicio tenetur, graviori plecti[tur]. Si quis flagitium commiſerit, quod diverſas pœnas commereatur, graviori plectitur. R. Ioſes ait: Plectitur pro ratione [4] primi reſpectus, quo deliquit.

ה מי שלקה ושנה בֹּ״ד מכניסין
אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורין
עד שכריסו מתבקעת ההורג נפש
שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה
ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ ׃

§. V. Si quis loris cæſus reciderit, juſſu judicum arcæ inditus, [5] hordeo cibatur, donec venter ejus rumpatur. Si quis ſine [6] teſtibus cædem fecerit, inditus arcæ cibatur pane ærumnæ & aqua anguſtiæ.

ו הגונב את הקסוה והמקלל
בקוסם והבועל ארמית קנאין ט
פוגעין בו ׃ כהן ששימש בטומאה
אין אחיו הכוהנים מביאין אותו
לבֹּ״ר אלא פרחי כהונה מוציאין
אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו
בגזירין ׃ זר ששימש במקדש רעֹ״א
בחנק וחכמים אומרים בידי שמים ׃

§. VI. Si quis ex ſacra [7] ſupellectile quid furetur; maledicat per [8] idolum: concumbat cum pagana, [9] zelotæ [10] incurrunt in eum. Si quis ſacerdos in impuritate ſacra obierit, non fratres ejus ſacerdotes eum in judicium adducunt: ſed [11] juvenes ſacerdotum extra atrium protracti cerebrum fuſtibus elidunt. Peregrinus ſi ſacra fecerit in ſanctuario, R. Akibha hunc laqueo plectit: At ſapientes ejus pœnam [12] Deo relinqui judicant.

NOTÆ AD CAP. IX.

I. 1. Levit. 18. 17. & 20. 14. Poſterius maximè ſpectatur hic. Non lubet convectare nugas Magiſtrorum, quæ eis ex mala interpretatione vocis אתהן propullularunt. Optimè AbenEſra id explicat per, זאת או זאת /

III. 2. Reis: non כשירים inſontibus. Atque adeò ſi ille, cujus cauſa nondum deciſa eſt, aliis immiſceatur, ita ut dignoſci

Digitized by Google

nequeat: neque judicium ejus conſummatur, neque ullus eorum plecti. Hæc eſt quorundam Magiſtrorum ſententia. R. Iehuda, ſi teſtes auditi, cauſaque cognita & diſceptata ſit, cunctos arcæ robuſteæ indi cenſet.

3. כיפה Explicat R. Iehuda: מְלֹא קוֹמָתוֹ clariùs מושב מאסר שעושין בבית הסהר גבהו כשיעור קומת האדם שוה בשוה ואין לו שם מקום להתפשט ולא לישן׃ id eſt, *Clauſtrum in carcere altitudine æquans hominis menſuram examuſſim, ita arctum, ut porrigendi ſe ad ſomnum capiendum facultas nulla ſit.* Et hodieque in uſu ſunt tales arcæ, in quibus, qui induuntur, neque erecti ſtare, neque ſedere, neque adeò cubare poſſint. Hæ rectè כיפות à flexu neceſſario corporis dicerentur. Rabbi Salomo per hanc vocem explicat הַמַּהְפֶּכֶת Ierem. 29. 26. ubi Targum כֵּיפְתָּא Non nemo ducit à כפת / vincire. Sed non aſtipulatur forma. Quid ſi referamus ad כוף / quod eſt *torquere* & *ἀναγκάζειν, βιάζεσθαι*, Talmudicis uſitatiſſimum? Placet ad כפף reducere, cui etymologiæ origo vocis Ebrææ à Ieremia uſurpatæ concinit.

IV. 4. Vt verbi gratia: חמותו ונעשית אשת איש נדון בחמותו אשת איש ונעשית חמותו נדון באשת איש id eſt, *ſi ſocrum violaverit, quæ alteri ſe conjugaverit, ob ſocrum violatam plectitur,* igne ſcilicet: *ſi uxorem alterius, quæ ſocrus ejus facta ſit, ob adulterium plectitur,* laqueo. Id vocant זיקה ראשונה i. e. באיסור שהוזקק תחלה להזהר ולפרוש ממנו *ob interdicti rationem, qua principio tenebatur à patrando crimine ſe abſtinere.*

V. 5. Contractis primùm cibi potuſque defectu viſceribus, ut mox dicet.

6. Vt ſi unicus adſit teſtis: ſi præmonitio ſufficiens non præceſſerit, iſvè ad præmonitionem ſemel iterumque repetitam ſiluetit, vel capite annuerit; (הרכין בראשו) vel teſtes in בדיקות vacillaverint, quamvis in חקירות ſteterint, &c.

VI. 7. Id eſt, כְּלֵי שָׁרֵת / ſumtum ex Num. 4. 7. קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ Onkelos: קְסְוַת נִיסוּכָא /

8. Hac formula: יכה קוסם את קוסמו id eſt, *πλῆξαι τὸ μαντικὸν τοῦτο εἴδωλον τὸν τὸ μάντευμα αὐτῷ ὑπαγορεύοντα.* Putat nimirum

mirum maledicens, Deum verum eſſe oraculi auctorem: atque eum poſſe à ſimulachro vel dæmone lædi. יכהו קוסם לו ולקונו ולמקנו id eſt, *percutiat idolum iſtum & dominum ejus, & qui ipſi bona ſua poſſidenda tribuit.* qui ſanè Deus eſt.

9. Timentes Domini, qui flagrant zelo gloriæ divinæ. Quanta ſcelera hujus tituli obtentu patraverint nefarii homines Hieroſolymis, docet Ioſephus in libris ἁλώσεως.

10. Illique vitam adimunt. quod tamen oportet fieri in ipſo facto; præſentibus, minimùm, decem Iſraëlitis. Zelotarum autem hoc jus eſt: הבא לימלך אין מורין לו ולא עוד אלא שאם פרש זמרי והרגו פינחס נהרג עליו נהפך זמרי והרגו לפנחס אין נהרג עליו שהרי רודף הוא. *Si quis zelotes veniat conſilium experiturus, nemo ipſi impertit. atque etiam, ſi Zimri diſceſſiſſet, & tum demum eum interfeciſſet Phinehas, interficiendus ipſe fuiſſet. aut, ſi converſus Phinhaſum occidere occupaſſet, judicium capitis ei ſubeundum non fuiſſet. Nam iſte ipſius imminebat cervicibus.*

11. פרחי כהונה q. d. *οἱ ἀνθοῦντες τῆς ἱερωσύνης.* veſticipes. Gloſſa enim Caph nachas ita explicat: כהנים בחורים שמתחיל זקנם לפרוח id eſt, *ſacerdotes juvenes, quorum barba incipit efflorescere.*

12. מיתה בידי שמים / levius id quidquam eſt, quàm כָּרֵת / *exterminium.* Nam exterminii poſt mortem pœna luitur. Mors θανάτου cum vita reatum aufert. Subjacent huic illa peccata, quæ flagellationem merentur, ſi adſint teſtes & præmonitio: ut ſi peregrinus ſacra faciat, aut pollutus, aut qui eodem die lotus eſt; aut qui non indutus ſacerdotali amictu; aut qui debet piacularem hoſtiam: aut qui illotis manibus pedibuſvè: quivè ebrius, nudovè capite, &c.

Digitized by Google

פרק עשירי ·

CAPUT X.

א אלו הן הנחנקין המכה אביו ואמו וגונב נפש מישראל וזקן ממרא על פי בית דין ונביא השקר והמתנבא בשם ע״א והבא על אשת איש וזוממי בת כהן ובועלה · המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה זה חומר במקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב והמכה לאחר מיתה פטור: הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו ר׳ יהודה אומר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שני׳ והתעמר בו ; ומכרו · הגונב את בנו רבי יוחנן בן ברוקא מחייב וחכמים פוטרים · גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין רבי יוחנן בן ברוקא מחייב וחכמים פוטרין:

§. I. ISti ſtrangulantur. Qui [1] patrem matremve pulſaverit: qui animam ex Iſraële furatus fuerit: preſbyter edicto Senatus obnitens: mendax vates: & qui vaticinatur in nomine idoli: qui cum [2] alterius uxore concumbit: qui filiam ſacerdotis [3] falsò detulerint: & qui [4] cum ea concubuerit. Pulſator parentum non tenetur, niſi livorem in illis effecerit. Hoc gravius eſt in eo qui maledicit, quàm qui pulſat: quòd qui exſecratur illos poſt funera, reus fit; qui verò eos mortuos ferit, haud tenetur. Plagiarius non tenetur, niſi animam furto ſurreptam ad ſe deduxerit. R. Iehuda ait: niſi in poſſeſſionem ſuam deduxerit, abuſuſque ea ſit. Q. D. Et

Deut. 24. 7. abuſus fuerit eo, aut vendiderit eum. Si quis furetur filium ſuum, R. Iohannes cenſet, teneri: at Sapientes liberant. Si quis furetur eum, qui [5] dimidia ex parte ſervus eſt, dimidia ex parte liber, R. Iohannes filius Beruka teneri ait, at Sapientes liberant.

ב זקן ממרא על פי בית דין שני׳ כי יפלא ממך דבר למשפט וגומ׳ שלושה בתי דינין היו שם אחד שיושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית · באים לזה

Deut. 17. 8.

§. II. Senior qui edicto Senatus refragatur: Q.D. Si quod negocium vires tuas excedat ad judicandum &c. Tria judicum collegia iſtic fuerunt; unum ſedens juxta aditum montis ſanctuarii: alterum ſedens ad oſtium atrii:

שעל פתח הר הבית ואומר כך
דרשתי וכך דרשו חביריי כך
לימדתי וכך לימדו חבירי אם
שמעו אומרים להם ואם לאו
באין להם לאותן שעל פתח העזרה
ואמר כך דרשתי וכך דרשו חביריי
כך לימדתי וכך לימדו חביריי אם
שמעו אומרין להם ואם לאו אלו
ואלו באים לב״ד הגדול שבלשכת
הגזית שממנו יוצאה תורה לכל
ישראל שנאמ׳ מן המקום ההוא
אשר יבחר ה׳ חזר לעירו ושנה
ולימד כדרך שהיה למד פטור
ואם הורה לעשות חייב שני
והאיש אשר יעשה בזדון אינו
חייב עד שיורה לעשות תלמיד
שהורה לעשות פטור · נמצא
חומרו קולו ·

atrii: tertium ſedens in [6] conclavi ex cæſo lapide ſtructo. Primò adibatur iſtud, quod ad aſſcenſum montis ſanctuarii ſedebat; tum ſic agebat Senior: Ego hunc ſenſum ex ſacra pagina [7] depromſi; ſocii mei iſtum: ego ſic docui, ſocii mei hoc modo. Si illi, quid in illa cauſa ſtatuendum eſſet, traditione accepiſſent, hoc illis communicabant. Sin minùs, pariter ad judices juxta atrii oſtium ſedentes pergebant. His, expoſita difficultate, ſi quid conſtaret, docebantur: ſin minùs, omnes cōjunctim ad Synedrium magnum recurrebant. Nam ab illo egreditur lex omni Iſraëli. Q. D. E loco illo, quem deliget Deus. Reverſus in urbem ſuam ſi tradat doceatque ſicut didicit, [8] liber eſt: ſi autem facere præceperit, reus fit. Q. D. Et vir, qui fecerit præfractè. Non ſcilicet tenetur, niſi faciendum præceperit. Diſcipulus, ſi faciendum præceperit, liber eſt. Nam quod in hoc graviſſimum eſt, in illo leviſſimum [9].

Deut. 17. 10.

ג חומר בדברי סופרים מבדברי
תורה האומר אין תפלין כדי
לעבור על דברי תורה פטור חמש
טוטפות להוסיף על דברי סופרים
חייב ·

§. III. Graviùs peccatur circa verba ſcribarum, quàm verba legis. Si quis dicat; Phylacteria nihili ſunt, ita ut tranſgrediatur legem, [10] liber eſt. Quinque capſulę ſunt in phylacterio: ita ut addat verbis Scribarum, reus eſt.

ד אין ממיתין אותו לא בבית
דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה

§. IV. Non occiditur à judicibus Civitatis ſuæ: non à Synedrio, quod Iafne eſt: ſed ad

 ſummum

אלא מעלין אותו לבית דין הגדול
שבירושלים ומשמרין אותו עד
הרגל וממיתין אותו ברגל שנאמ׳
Deut. 17. 13. וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון
עוד דברי רבי עקיבא רבי יהודה
אומר אין מענין את דינו של זה
אלא ממיתין אותו מיד וכותבין
ושולחין שלוחין בכל המקומות
איש פלוני בן איש פלוני נתחייב
מיתה בבית דין ׃

ſummum Senatum, Hieroſolymam deducitur, atque iſtic in cuſtodia aſſervatur uſque ad feſtum, & in feſto interficitur. Q. D. Et totus populus audiet & timebit, neque ampliùs præfractè agent. verba R. Akibę. R. Iudas ait: Non reddunt acerbum ejus judicium dilatione longa, ſed quamprimum eum occidunt, literaſque conſcribunt, & nuncios undequaque dimittunt, hac formula: [11] Vir ille N. N. filius illius N. N. ex ſententia Senatus ſupplicio capitis affectus eſt.

ה נביא השקר המתנבא מה
שלא שמע ומה שלא נאמר לו
מיתתו בידי אדם אבל הכובש את
נבואתו והמוותר על דברי נביא
ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתו
בידי שמים שנאמ׳ אנוכי אדרש
Deut. 18. 18. מעמו ׃

§. V. Vates mendax, is ſcilicet, qui vaticinatur, quod non audivit, & quod ipſi dictum non eſt, ab hominibus morte plectitur. Sed ſi quis prophetiam ſupprimat, aut addiderit ad verba prophetæ, ſuavè ipſius verba non obſervaverit, is à Deo punietur. Q. D. Ego requiram ab illo.

ו והמתנבא בשם ע״א ואומר
כך אמרה ע״א אפילו כיון את
ההלכה לטמא את הטמא ו
ולטהר את הטהור ׃ הבא על
אשת איש כיון שנכנסת לרשות
הבעל לנשואין אף על פי שלא
נבעלה הבא עליה הרי זה בחנק
וזוממי בת כוהן ובועלה שכל
הזוממין מקדימין לאותה מיתה
חוץ מזוממי בת כהן ובועלה ׃

§. VI. Et qui prophetat in nomine idoli, his verbis: Sic dicit Iupiter &c. etiamſi nihil in receptis ſtatutis mutet, ſed quod impurum eſt vel purum, tale judicet. Qui concumbit cum uxore aliena, quando illa ad maritum domum deducta in matrimoniũ eſt, licet cognita ab illo non ſit. Is igitur ſtrangulatur, ut & falſi delatores filiæ ſacerdotis. Omnes enim, qui alienæ vitæ inſidias ſtruunt, ipſi in eandem pœnam incidunt, exceptis delatoribus filiæ ſacerdotis & ejus violatore.

NOTÆ

NOTÆ AD CAP. X.

Hoc caput alicubi ultimo loco ponitur. Neque nulla ratio eſt. Nos ſecuti ordinem vulgatiorem ſumus. Ita quum de tribus ſuppliciis capitis actum ſit, quartum ſubjungimus. Sequenti agetur de pœna excluſionis ex futuro ſeculo. quanquam ibi de apoſtatis quoque agitur: verùm non quatenus gladii pœnam merentur maximè, ſed quia & futuræ vitæ exſortes ſunt.

1. Ex regula, quam habes cap. 7. not. 8. Quærunt, quid ſit faciendum לשליח lictori, ſi pater veniat flagris lacerandus? Reſpondetur: לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו׃ id eſt, *Neutiquam filio miniſterium imponitur patris cædendi vel diris devovendi, præter* τὸν πλάνον: *Nam ei parcere nefas eſt.* Deut. 13. 8.

2. Kimchius tamen ad Ezech. 16. 40. agnoſcit ſupplicium adulterii eſſe lapidationem. Idem docetur Ioh. 8. 5. Monitum hoc & à Cl. v. d. Sixt. Amama in Antibarb. Bibl. libr. 3. pag. 961.

3. Quare his non fiebat, quod accuſatæ machinati erant? Quia Deut. 19. 19. dicitur, *quemadmodum machinatus fuerat adverſus* FRATREM *ſuum.* Ergo quod ſupplicium illi, qui ſacerdotis filiam vi conſtupraſſet, idem, qui ſtupri falsò inſimulaſſent, irrogabatur.

4. Si nupſerit. Si deſponſata ſit, uterque καταλευσιμος. Diſſentiunt tamen Rabbini. Alii enim dicunt urendam בין בעולה בין ארוסה *ſive deſponſa, ſive domum deducta ſit.* inter quos & Aben-Eſra. De פנויה *libera* ſermonem non eſſe Levit. 21. 9. omnes consentiunt. Qui cum poſtremis ſentiunt neceſſariò ſupplicium ignis gravius habent, quàm lapidum. Id enim in vulgarem puellam, quæ deſponſa ſtuprum admiſerit, ſtatuitur. Deut. 22. 24. De hac re vide Gemaram primo capite ſeptimo. vid. R. Sol.

5. In lege eſt: מאחיו מבני ישראל è fratribus ſuis filiis Iſraël. Sub fratribus poſſent & ſervi intelligi, qui ſunt אחים במצוות *fratres in præceptis.* Tenentur enim, quibuſcunque fœminæ, legibus.

Quum

Quum igitur adjicitur, *filiis Iſraël*, diſceptant, an ſub hac voce quoque comprehendantur ſemiliberi. Nam ſervos excipi non dubitant. Per ſemiliberos intelligi putem ſervos alienigenas nondum planè manu emiſſos. Nam כולו משוחרר. וגר לא ממעט מבני ישראל id eſt, *plenè liberatus & proſelytus à filiis Iſraël non excipiuntur.* ut docet Thoſiphtha. fol.86. pag. 1. In Qidduſchin refertur, quæ inter Iſraëlitas conditionis & nativitatis ſit differitas. *cap.4. §.1.* Decem genera hominum (יוחסין) aſſcenderunt ex Babylonia: Sacerdotales, Levitæ, Iſraëlitæ, nati ineptis ad ſacerdotium, proſelytis; libertini; nati ſpuriis; Nethinæi; qui matrem agnoſcerent, patrem autem incertum haberent; denique expoſitii. Ebrea ſic habent, ſi quis requirat: כהני לויי ישראלי חללי גירי הרירי ממזירי נתיני שתוקי בדוקי Libertinis matrimonia cum Levitico genere concedebantur. iidem cum Nethinæis &c. nuptias contrahere poterant. Ergo licet hi media quadam conditione fuiſſe videantur, non eſt tamen, quare ſemiſervi cenſendi & ex Iſraëlitarum numero excludendi ſint. Hîc quum me non explicarem, ſubvenit Maimonides in Hilchos Abhadim c.7. ubi ſic ait: *Si quis manu miſerit dimidia ex parte ſervum ſuum codicillo, non acquirit ſervus dimidiatus; ſed, ut antea, ſervus reputatur. Sed ſi, accepto v. g. dimidiato ipſius precio, eum juſſerit eſſe dimidia ex parte liberum, maximè ſi vendiderit illum aut donaverit, pro reliqua parte, acquirit, & ſemiliber, ac ſemiſervus eſt. Item, ſi quis duorum ſervus ab altero dominorum manumittatur &c.* Adde ex cod. Gittin cap. IV. §.5. & cod. Edujos cap.1. §.13. *Qui ex ſemiſſe liber & ſervus eſt, hoc die hero, altero ſibi inſervit. ita domus Hillelis. At contra domus Schamei: Vos quidem hero caviſtis, at non ipſi ſervo. Nam, quum liberis opera danda ſit, neque ancillam, neque liberam ducere poterit. Adigitur ergo herus, ut eum manu emittat: ſcribitq; libellum in dimidium precii. Subſcripſit ſecta Hillelis verbis Schamei.*

II. 6. Quod in atrio בתוך העזרה exſtructum erat.

7. דרשתי Id verbum eſt Rabbinis 1. ſubtili quadam indagine argumentum vel ſignum rei latens in verbis eruere. 2. ſpecialiùs, ſenſus myſticos conſectari. 3. ſenſum Scripturæ ſive literalem ſive allegoricum publicè explanare. Hinc דרך דרש dicitur, quum, quod innui atque indigitari aliquo modo in hoc loco videtur, argutè, alio loco collato, enucleatur. Quò pertinet illud non infrequens: אין ראיה

Digitized by Google

אין ראיה לדבר אלא זכר לדבר id eſt, *quamvis certa ἀποδείξει probari non poſſit, exſtat rei hujus ſignum aliquod*, quod ejus memoriam nobis refricet, aut de illa indaganda admoneat. Item מדרשים ſunt commentarii, quæ in allegoriis & latentibus ſenſibus explicandis verſantur: in quibus hoc obſerves, exemplis vel veris vel fictis aut parabolis maximè textum illuſtrari, & in quos quo ſenſu verba illius rectè quadrent, demonſtrari. בתי המדרש ſunt auditoria, ubi publicè à Doctoribus lectiones & interpretationes ſcripturæ peraguntur.

8. Non intelligitur hic aliud negocium, quàm שזדונו כרת ושגגתו חטאת id eſt, quod per proterviam exterminii, per ignorantiam piaculi obligationem injicit. vel ut R. Iehuda ait: על דבר שעיקרו על פי התורה ופירושו מדברי סופרים Is reſpicit hæc verba: מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים אשר יורוך Deutero. 17. 11. In primo genere eſt eſus fermentati in Paſchate. in altero phylacteria. Circa ſupplicium hæc cautio adhibetur. Si Senex & judices utrique παραδόσει nitantur, non punitur: nec, ſi utrique privata opinione & judicio; nedum ſi ille παραδόσει. hi δοκήσει. Si verò his traditionem citantibus, ipſe ſibi aliter videri dicat, interficitur. Eleaſarus tamen quidam, judicium Senatus, præ accepta à majoribus doctrina, ſub pœna capitis ſequendum tradit: neque quempiam liberat, niſi qui faciendum non doceat. quem ſequitur Maimon. in hilch. Mamrim. Aqabia Mahalaleëlis in quatuor capitib. diſſenſit à Sapientum collegio, nec tamen plexus eſt: ſive quòd præceptorum ſuorum auctoritate niteretur: ſive quòd ad factum ipſe non prorupit aut exſtimulavit alios. Senatum ſummum ſine exceptione convenit audire 1. in iis, quæ majores à Moſe accepta de manu in manus poſteris ſuis tradiderunt. Agnoſcuntur autem talia (דברי קבלה) hoc infallibili ſigno, quòd de illis nulla uſpiam diſſenſio eſt. 2. in legis interpretatione; quam ex ſuo ſenſu dictaverint. 3. in ritibus, conſuetudinibus, ſcitis legis communiendæ cauſa factis. In duobus his poſterioribus, quod major pars ſenatorum ſtatuerit, id obtinet. Poſſunt tamen quædam horum convellere alius ſeculi judices: atque etiam conſuetudines, decreta, ſcita; ſi iſtos priores vincant numero & ſapientia; niſi ad legis obſervantiam urgendam ea inſtituta introducta ſint, aut obſervatio illorum per totum Iſraëlem diffuſa ſit. Atque adeò ſi quid oneris

populo imponat Senatus, cui ferendo maxima pars non ſit: aut decreto facto non recipiatur atque obſervetur: ſive poſt tempus apud plurimos in deſuetudinem abeat, ſcitum aboletur. Senatus ſæpe extra ordinem aliquid facit, quod aliis non eſt ſemper imitandum: aliquando interdicit, quod de lege licet, hoc fine, ut quæ de eodem genere illicita ſunt, non habeātur pro licitis, ſed majori cautelā vitentur. Dum in liſcath haggaſith in ſanctuario Synedrium ſedebat, ob iſtam auctoritatem ejus, non fuit diſſenſio in Iſraële, quæ non ſtatim tolleretur. Iſto ſublato, natæ ſunt diſſenſiones. Quæ tamen ne animos hominum in ſuſpenſo teneant, tutiſſimum eſt, ut in re quæ ad legem pertinet, ſententiam quamque duriſſimam & graviſſimam ſequaris: in ſcitis Scribarum leviſſimam eligas. Hæc ſunt apud Maimonid. in dicto tractatu.

9. Docere, antequam ei id competat, nempe ante 40. annum ætatis, ut docet R. Salomo, graviſſimum eſt in diſcipulo: id comparatum cum peccato Senioris, leve eſt. aut, id ei liberationis cauſa eſt. Senſus eodem recidit.

III. 10. Liber quidem eſt à ſupplicio Doctoris refractarii, at non à pœna hæreſeos. Iſte enim legem abnegat. At ſi quis agnoſcens phylacteria eſſe præcepta à lege, at tanti non eſſe, ut omitti non poſſint, pœnam capitis non ſubit. Nemo enim ob tranſgreſſionem præceptorum affirmativorum capite plectitur. Maimonides in Comm. Primum iſtud clariùs in ſupra dicto tract. cap. III. Qui legem oralem abnegat, non eſt Senior refractarius, de quo in lege præcipitur: ſed ille inter [a] hæreticos cenſendus, ejuſque nex omnibus commendata eſt. Nam poſtquam innotuit, eum abnegare legem oralem, deprimunt eum non extollunt; ſicut cæteros ſectarios, atheos, qui negant legem è cœlo eſſe, proditores, apoſtatas, qui univerſi inter Iſraëlitas non habentur, neque opus habent teſtibus & præmonitione, neque judice (utpote αὐτοκατάκριτοι) quique horum unum interfecerit, rem gratam Deo fecerit, & offendiculum de medio ſuſtulerit. Non tamen in horum filios idem jus eſt. Nam hi habentur, ut qui in pueritia in captivitatem abducti in gentiliſmo educantur, qui omnibus modis per benevolentiam ad pœnitentiam ſunt alliciendi. Hæc ibi.

[a] מין eſt Iſraëlita, qui idolum colit & alia contra legem facit ad irritandum Deum להכעיס, Hunc & qui legem abnegat, tollere oportet quà virtute quà dolo. Aliter cum gentilibus, & qui parvum pecus paſcunt, agendum; quorum neque exitium, neq. ſalus, ſi in diſcrimine ſint, procuranda. *Idem hil. Rozeach cap. 4.*

IV. 11.

IV. ארבעה צריכין הכרזה מסית ובן סורר ומורה וזקן .דז ממרא ועדים זוממין / *Quatuor hominum genera præconio egent: Seductor, filius rebellis, doctor refractarius, teſtes falſi.*

פרק יא

א כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ואלו ישראלים שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים אין תורה מן השמים ואפיקורוס ר׳ עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאך אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו׃

ב ג׳ מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעו״ה ג׳ מלכים ירבעם אחאב ומנשה ר׳ יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעו״ה שנ׳ ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו ירושלים למלכותו אמרו לו למלכותו השיבו ולא לחיי העו״ה השיבו ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגיחזי׃

CAPUT XI.

§. I. OMni [1] Iſraëlitæ [2] futuri ſeculi ſors eſt. Hi tamen ex Iſraëlitis vitæ æternæ exſortes erunt: Qui negat in vitam revocandos eſſe mortuos: legem eſſe à cœlo: [3] Epicureus. R. Aqiba ait: Is quoque, qui libros [4] extraneos legit: qui [5] adſuſurrat plagæ hæc verba: *Omnem morbum, quem impoſui Ægyptiis, non imponam tibi. Nam ego Dominus medens tibi.* Exod. 15. 26. Abba Schaül: Is quoque, qui [6] nomen ſuis literis pronunciat.

§. II. [7] Tres reges & quatuor idiotæ vitę ęternę exſortes erunt. Tres reges, Ieroboamus, Achabus, Manaſſes. R. Iehuda ait: Manaſſi erit ſors in futuro ſeculo. Q. D. *Et ſupplex illi factus eſt, & exorari ſe paſſus eſt Deus, atque auſcultavit deprecationem ejus, reductumque Hieroſolymam reſtituit regno ſuo.* 2. Paral. 33. 13. Reſponſum ei eſt: Reſtituit illum regno, ſed non vitæ æternæ. Quatuor idiotæ: [8] Bileamus; Doëgus; Achithophel; Gechaſi.

ג דור המבול אין להם חלק
לעולם הבא ואין עומדין בדין
Gen. 6. 3. שנאמ׳ לא ידון רוחי באדם ל
לעולם דור הפלגה אין להם
חלק לעולם הבא שנא׳ ויפץ ה׳
Gen. 11. 8. אותם משם על פני כל הארץ
ויפץ ה׳ אותם בעולם הזה ו
ומשם הפיצם ה׳ בעולם הבא
אנשי סדום אין להם חלק לעולם
הבא שנאמ׳ ואנשי סדום רעים
וחטאים לה׳ מאוד רעים בעולם
Gen. 13. 13. הזה וחטאים לעולם הבא אבל
עומדין בדין רבי נחמיה אומר אלו
ואלו אין עומדין בדין שנאמ׳ על כן
לא יקומו רשעים במשפט וחטאים
בעדת צדיקים על כן לא יקומו
רשעים במשפט זה דור המבול
וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי
Pſalm. 1. 5. סדום אמרו לו אינם עומדין בעדת
צדיקים אבל עומדין בעדת ב
רשעים׃ דור המדבר אין להם
חלק לעולם הבא ואין עומדין
בדין שנאמ׳ במדבר הזה יתמו
ושם ימותו דר״ע רבי אליעזר אומר
עליהם הוא אומר אספו לי חסידי
כורתי בריתי עלי זבח עדת קרח
Num. 14. 35. אינה עתידה לעלות שנאמ׳ ותכס
עליהם הארץ בעולם הזה ויאבדו
Pſal. 50. 5. מתוך הקהל בעולם הבא דר״ע
ר׳ אליעזר אומר עליהם הוא אומר
ה׳ ממית ומחיה מוריד שאול ויעל׃

§. III. Qui diluvio periêre, vitæ futuræ exſortes erunt, neque etiam [9] ſiſtentur judicio. Q. D. [10] *Non judicabit ſpiritus meus de homine in æternum.* Seculum diſſipationis exſors erit futuræ vitæ. Q. D. *Et diſpulit DOMINUS ipſos inde ſuper faciem omnis terræ. Et diſpulit illos Dominus,* id de hoc ſeculo: *inde* diſpulit eos; hoc de vita futura capiendum eſt. Viris Sodomæ nulla pars erit in vita æterna. Q. D. *Viri Sodomæi erant mali & peccatores Domino valde.* Ex eo, quòd mali & peccatores dicuntur, gemina ipſorum pœna tum in hoc, tum in futuro ſeculo, ſubintelligenda venit. Attamen [11] ſtant in judicio. R. Nehemias ait: neutri horum ſiſtuntur judicio. Q. D. *Propterea non ſtabunt impii in judicio:* hoc eſt ſeculum diluvii. *& peccatores in cœtu juſtorum:* hi ſunt Sodomæi. Reſponſum illi eſt: Non quidem ſtant inter juſtos, at ſtant tamen in cœtu improborum. Seculum, quod in deſerto periit, exſors erit vitæ futuræ, neque ſtabit in judicio. Q. D. *In deſerto hoc abſumentur, atque ibi morientur.* V. R. Akibæ. R. Elieſer ait: De iis dicit: *Congregate mihi pios meos, qui mecum pepigerunt fœdus ſuper ſacrificio.*

Cœtus

Digitized by Google

עשרת שבטים אינן עתידין לחזור
שני וישליכם אל ארץ אחרת
כיום:הזה מה היום הולך ואינו
חוזר אף הם הולכים,ואינם חוזרים
דר"ע ר׳·אליעזר אומר מה היום
מאפיל ומאיר.אף עשרת השבטים
שאפל להן כך עתיד להאיר להן·

Cœtus Corachi non emerget iterum: Q. D. *Et cooperuit illos* Num.16.
terra; (ſcil. Ea temporalis pœna 33.
eſt) *perieruntq́, è medio cœtus* (Ea æterna pœna eſt) V. R. Aqibæ.
R. Elieſer ait: De ipſis dicit: 1.Sam.2.6.
DOMINUS occidit, & viviſicat, detrudit in infernum, & educit. Decem tribus non revertentur. Q. D. *Et abjecit eos Deus in terram aliam, ſicut dies hic.* Deut. 29.
Dies abit non redit:• atque etiam illi abeunt, non redeunt. V. R. 28.
Aqibæ. R. Elieſer ait: Velut dies inducit tenebras & viciſſim lucem: ita etiam decem tribus, quas modò caligo tenet, futurum eſt, ut luce nova colluſtrentur.

ד אנשי עיר הנדחת אין להם
חלק לעולם הבא שני יצאו אנשים
בני בליעל מקרבך וידיחו את
יושבי עירי ואינם נהרגין עד שיהיו
מדיחיה מאותה העיר ומאותו
השבט ועד שיודח רובה ועד
שידיחוה אנשים· הדיחוה נשים
או קטנים או שהודח מיעוטה או
שהיו מדיחיה מחוצה לה הרי
אלו כיחידים וצריכין שני עדים
והתראה לכל א׳ וא׳ זה חומר
ביחידים מבמרובים שהיחידים
בסקילה לפיכך ממונם פלט
והמרובים בסייף לפיכך ממונם
אבד·

§. IV. Cives urbis depulſæ carent ſorte futuri ſeculi. Q. D.
Exierint viri nequam è medio tui Deut. 13.
atque impulerint cives ſuos. Non 13.
occiduntur, niſi ſi ſeductores ejus urbis ex illa orti ſint, & quidem eadem ex tribu, & plerique cives ad apoſtaſiam impulſi ſint, fecerintque id viri. Nam ſi fœminæ ſeduxerint, aut adoleſcentes; aut pars minor civium defecerit:• aut ſi ſeductores extranei fuerint: tùm privatis & ſingulis æquiparantur, requiruntur q; cùm teſtes bini, tum præmonitio in ſingulis. Hoc gravius eſt in ſingulis, quàm in univerſitate: quòd ſinguli lapidatione puniuntur, ideoque opes eorum evadunt: multi autem gladio, ideoq; opes eorum pereunt.

ה הכה תכה את יושבי העיר
וגו׳ החמרת וגמלת העוברת
ממקום למקום הרי אלו מצילין

§. V. *Cadendo cades incolas* Ibid. verſ.
urbis illius, &c. 12. Agaſonum 15.
& camelariorum turbæ; locum identi-

אותה׃ החרם אותה ואת כל
אשר בה וגומ׳ מכאן אמרו נכסי
צדיקים שבתוכה אובדין שבחוצה
לה פליטין ושל רשעים בין ת
שבתוכה בין שבחוצה לה הרי
אלו אובדין׃

ו ואת כל שללה תקבוץ אל
תוך רחובה אם אין לה רחוב
עושין לה רחוב היתה רחובה הוצה
לה כונסין אותה לתוכה ושרפת
באש את העיר ואת כל שללה
ולא שלל שמים מכאן אמרו
ההקדשות שבה יפדו ותרומות
ירקבו מעשר שני וכתבי קדש
יגנזו׃ כליל לה׳ אלהיך אמר ר״ש
אמר הקדוש ברוך הוא אם אתם
עושין דין בעיר הנדחת מעלה אני
עליכם כאלו אתם מעלים עולה
כליל לפני והיתה תל עולם לא
תבנה עוד לא תעשה אפילו גנות
ופרדסים דברי ר׳ יוסי הגלילי רבי
עקיבא אומר לא תבנה עוד לכמו
שהיתה אינה נבנית אבל נעשית
גנות ופרדסים׃ ולא ידבק בידך
מאומה מן החרם שכל זמן
שהרשעים בעולם חרון אף בעולם
אברו רשעים מן העולם נסתלק
חרון אף מן העולם׃

identidem mutantes, ipſam pœnæ eripiunt. *Devove illam, & quicquid in illa.* Hoc loco nititur id, quod ſtatuunt Sapientes : Opes juſtorum, quæ in illa ſunt, pereunt : quæ extra illam, evadunt: improborum a. ſive in illa, ſive extra illam reperiantur, pereunt.

§. VI. Omneq; ſpolium ejus coacervabis in forum ejus. Si forum non habeat, faciunt ei forum. Si id extra eam ſit, quicquid in eo, intra urbem cogunt. Et exures igne urbem illam & omne ſpolium ejus: non autem ſpolium cœli, ſeu res ſacra. Hinc iſta ſanctio eſt: Res ſacræ quæ ſunt in illa, redimentur ; ablationes putreſcent: decimæ ſecundæ & ſcripta ſacra recondentur. Holocauſtum Domino Deo tuo. Ait R. Simeon : Sic dicit Deus: ſi jus feceritis in civitatem prolapſam ad idololatriam, id reputabo, quaſi holocauſtum mihi oblatum à vobis ſit. Eritque acervus æternus, non ædificabitur amplius. ne in hortos quidem & pomaria cedet. V. R. Ioſæ Galilæi. R. Aqiba ait: Non ædificabitur amplius ad priſtinam formam ; at hortos & pomaria iſtic inſtitui licet. Neque hærebit in manu tua quicquam ex devoto. Nam quamdiu improbi in mundo ſunt, iræ divinæ fervor mundo incumbit. His è medio ſublatis, fervor iræ divinæ ceſſat quoque.

NOTÆ

Digitized by Google

NOTÆ AD CAP. XI.

1. Etiam illi, qui ſupplicio capitis affectus eſt. Expiat enim peccatum, uti ajunt, mors corporis. Rationem hujus Miſchnæ afferunt ex Eſai. 60. 21.

2. עולם הבא eſt ſeculum *τῆς μισθαποδοσίας*. Quæ illius conditio futura ſit, inter Iudæos alii aliter ſentiunt: uti narrat R. Moſes. *Sunt enim, qui ſentiant, juſtos in paradiſo quodam omnibus rebus ad amœnitatem corporis inſtructiſſimo ſine labore & moleſtia vitam inter epulas agitaturos: improbos autem in incendio tartareo graviſſima corporis tormenta perpeſſuros. Alii hac ſpe ſunt, Meſſiam, quum venerit, pacatiſſimum ſeculum allaturum, ita ut in deliciis omnibus in perpetuum ſint victuri, terra ipſa veſtes textas, & panem coctum præbente. Denique fœcundis matrimoniis juſtos ſimili propagine orbem eſſe repleturos. Summam pœnarum, quas lex improbis comminatur, hanc eſſe, in tali conſortio non eſſe. Tertii ſunt, qui putent, juſtos ad priſtinæ vitæ uſum & conditionem reverſuros. Id maximam mercedem eſſe. Graviſſimum ſupplicium, non reviviſcere. Præter hos ſunt qui dicant, præmium pœnamque hujus vitæ limitibus terminari. Plurimi quoque hæc omnia conjungenda cenſent.* Addit Rabbi, *omnes hos decipi, neque ſcire, quid demum ſit ſummum bonum. Opus virtutis ſummum bonum eſſe. Id propter ſeipſum expetendum eſſe. Homines vero, pueris ſimiles, ad id non poſſe niſi per præmia & mercedes adduci. Legem ſe noſtris accommodare ſenſibus, & temporalem & æternam mercedem promittendo. Ejus mentem aliam non eſſe, quàm omnia, quæ ad virtutis exercitium requiruntur, ſuppeditanda probis; ſubducenda improbis eſſe: donec hi ad ſummam virtutem, illi ad deſperatam malitiam progrediantur. Conſequens eſſe, ut probi omnibus liberati corporeis labibus & impedimentis, qualia ſunt cibus, potus, & ſimilia his, ad ſummum illud gaudium, quod in Dei viſione conſiſtit, in æternum poſſidendum admittantur. Hanc eſſe τὴν ἀνάστασιν. Summam pœnam eſſe, illud exterminium, quod lex comminatur, ut anima hominis mali non ſit viva. Abſurdum eſſe dictu, malos victuros, qui viventes mortui ſint. Dies Meſſiæ nihil aliud eſſe, quam regnum*

Chriſti

Digitized by Google

Chriſti corporale, ſub quo nihil futurum ſit diverſum à more cæterorum ſeculorum, niſi libertas & pax inuſitata & ἀφθονία *atque* εὐπορία *omnium rerum.* Iudæi in his nihil admodum deſiderant, niſi quòd vellent Magiſtrum ſuum explanatiùs dixiſſe, non ſolas animas juſtorum, ſed ipſa quoque corpora beatitate æterna fruitura. Deinde an improbos æterni cruciatus maneant, perſiſtentibus ipſorum animabus, revocandiſque in vitam corporibus, non ſatis apertè videtur dixiſſe. Atque etiam de hac re ipſi non idem ſentiunt. Gemaræ Doctores quid hac de re tradant, in Excerptis videbimus.

3. Hoc nomine, quod à פקר deductum volunt, indigitatur is, qui non credit fundamenta religionis, ſpernit ſapientes &c. Fundamenta tredecim ſunt. Ea breviter indicabo. 1. *Eſſe Deum, perfectiſſimam ejus eſſe eſſentiam, eumque omnium, quæ ſunt, cauſam eſſe.* 2. *Unum illum eſſe. Non tamen ut genus, neque ut ſpecies, neque ut ſpecies ſpecialiſſima, neque ut corpus in infinitas partes diviſibile: ſed ita ut omnem multitudinem & compoſitionem excludat.* 3. *Eundem eſſe incorporeum & nullis corporeis accidentibus obnoxium.* 4. *Eſſe omnium primum.* 5. *Eum dignum cultu, honore atque obſervantia eſſe.* 6. *Eſſe prophetiam.* 7. *Moſen prophetarum patrem eſſe.* 8. *Legem eſſe a cœlo & totam & omnes ejus partes, ita ut nihil in illa ſit non divinum.* 9. *Ejus explicationem* (העתק) *eſſe à Deo, ita ut nihil addi demive poſſit.* 10. *Deum omnia facta hominum noſſe: atque omnia gubernare.* 11 *Eum præmia pœnaſque tributurum rectè aut ſecus factorum.* 12. *Venturum Meſſiam. Ideò eum exſpectandum: ſed tempus adventus ejus non eſſe indagandum.* 13. *Revicturos mortuos. Cuncti Iſraëlitæ, niſi hæc fundamenta abnegent, vitam æternam poſſidebunt.* Hæc volui ex Maimonidæ commentario breviter indicare. Totum illum adſcribere & vertere, nimis prolixum & non neceſſarium erat. Stylus ejus eſt perquam facilis, ita ut in verſione labor nobis ſumendus non fuerit. Videat illum, cui lubet, & qui habet.

4. Inter illos ponitur etiam Ben Sira: cujus proverbia exſtant illuſtrata à principe philologiæ ſacræ I. DRUSIO. Legere autem non omninò prohibetur; (Nam quare ipſi ſententias ejus, eas quidem, quas maximè culpant, adſcriberent?) ſed legere cum tali æſtimio, ut verbi divini ſtudio antehabeas.

5. Super-

5. Superſtitioſum enim id eſt, &, maximè quia hæc dicentes deſpuebant, ſumma cum irreverẽtia divini nominis conjunctum. Rabbenu Aſcher hæc addit: דווקא היכא דמזכיר שם שמים ומיהו איסורא איכא אפילו אינו מזכיר שם שמים ואפילו בלא רקיקה כדאיתא בפרק ידיעות הטומאה ר״יב״ל מסדר להני קראי וגאני והיכי עביד הכי והאר״יב״ל אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני ואלא כי קאמר אסור דאיכא מכה אסור ותו לא והתנן הלוחש על המכה אין לו חלק לעולם הבא הא איתמר עלה אמר ר׳ יוחנן ברוקק לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה והא דאמר בשילהי במה אשה לאישתא צמירתא לימא וירא אליו מלאך ה׳ וגומ׳ אלמא מותר להתרפאות בדברי תורה אישתא צמירתא חולה שיש ביה סכנה הוא׃ id eſt, *Simpliciter, ubi ſit mentio nominis divini. Eſt tamen interdictum & quando nomen Dei non commemoratur, nec deſpuitur, ſicut eſt in capite II. cod. Schebuoth. R. Johannes filius Levi ordine recitabat iſtos verſus* (carmen contra dæmonas & plagas, quod ex verbis certis Pſalmorum. 30. 91. 3. conſarcinatum in dedicatione ſancti, ut quum atrio urbive acceſſio adjecta eſſet, ſolebat cantari) *quando cubitum iret. Quid autem erat, cur ita faceret? quippe quum idem dixerit, nefas eſſe per verba legis ſanari. Aliud eſt, ſi* [a] *quis illis adverſus incurſum dæmonum muniatur. At quod dicit vetitum eſſe, in vulnere nefas eſt, cæteroquin non. Accepimus enim: Qui admurmurat vulneri, non eſt ei ſors in futuro ſeculo. Quod ecce de vulnere dicitur. Ait R. Johannes: Miſna illa de illo capienda eſt, qui deſpuit.* (Hoc vult, opinor; iſta regula non omne genus vetiti, ſed tantùm certum aliquod, cui pœna ſit exterminium, contineri) *Nam nomen Dei ad ſputi ejaculationem non memoratur. Quod autem in fine capitis VI. cod. Sabbath dicitur: Super* [b] *febri ardente dicat: Apparuit illi angelus Domini, &c. ex quo ſanè apparet, licere verbis legis ſanari: alia ratio eſt. Nam talis morbus eſt, ut in periculum vitæ homines adducat.* Quòd in vitæ periculo iſta certorum verborum admurmuratio permittitur, cordatiores Rabbini negant ideo fieri, quia putent in illis verbis vim ullam eſſe ad morbos ſanandos: quum lex ad animę medicinam non corporis hominibus data ſit; ſed ut ægris, qui id fieri expetunt ob ſuper-

a. כדי שתגן עליו זכות קריאתן *ut cum protegat meritum recitationis.* Rambam.

b. צמירתא aliàs eſt *calculus* in Bava Mezia cap. VII. אישתא קרחת eſt *febris.* Aruch: אישתא צמירתא eſt חמה שאוחזת שלשה ימים רצופין ואין נחלצת מן הכיני Haud ſcio annon voluerit καῦσον dicere.

ſuperſtitionem, ſatisfiat, atque anxietas & ſollicitudo aliqua ex parte adimatur. *Maimonid. hilch. Avoda Sara. cap. 11.*

6. Tetragrammaton. Vide cl. v. d. S. Amamæ diſſertationem de Nomine יהוה, num. 38.

II. 7. Non hi ſoli. Sed hi tanquam cæterorum exemplaria proponuntur.

8. Licet is Iſraëlita non fuerit. Nam חסידי אומות העולם *pii è gentibus* participes vitæ æternæ erunt, inquit Maimonides.

III. 9. Vltima quippe de his & peremtoria ſententia pronunciata eſt. Neceſſe igitur non eſt, ut judicio ſiſtantur, tanquam re adhuc integra.

10. In Caph nachath hęc habetur nota: לא דין ולא רוחי שאין עומדין בדין ואין להם רוח לחיות עם הצדיקים· id eſt, *nec judicium nec ſpiritus. Nam in judicio non ſtabunt & ſpiritus non erit illis, ut vivant cum juſtis.*

11. Fortaſſe enim per pœnas uſque ad יומא דדינא רבא diem magni judicii toleratas ſatisfactum erit pro peccatis ipſorum; ut jam in juſtorum ſortem tranſſcribi poſſint. Habent Iudæi ſuum quoque Purgatorium.

V. 12. Nam ſi triginta diebus ſubſiſtant illic, in habitatoribus cenſentur.

סליקא לה מסכת סנהדרין·

EXPLICIT CODEX SANHEDRIN.

CODEX

מסכת מכות
פרק א

א כיצד העדים נעשים זוממין מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה אין אומרין יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו אלא לוקה ארבעים מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לגלות אין אומרין יגלה זה תחתיו אלא לוקה מ׳ מעידין אנו באיש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה והלא בין היום ובין למחר סופו ליתן לה כתובתה אלא אומרין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה ירשנה בעלה׃

CODEX MACCOTH.
CAPUT I.

§.I. QVomodo [1] teſtes [2] pro falſariis puniuntur? Si dicant; *Teſtamur adverſus* [3] *N. N. quòd ſit* [4] *filius expulſæ, aut filius ejus matris, cui calceus traditus ſit:* non [5] ſtatuunt judices, ut [6] ille vel ille pro tali habeatur vice alterius, de quo teſtati erant falsò, ſed infligunt ipſis [7] XL. plagas. Si ſic; *Teſtamur de iſto, quod* [8] *exſilii pœnam demeritus ſit:* non jubent teſtem ipſum exſulare, ſed is XL. plagis cæditur. Si ſic; *Teſtamur de iſto, quòd repudiaverit uxorem ſuam non renumerata ipſi dote:* atqui [9] annon ſive hodie, ſive cras tandem dabit ei dotem ſuam? Æſtimant, [10] quantum quis det pro dote ejus, ſi vidua fiat aut matrimonio exigatur; atque ſi diem obierit, maritus ejus adeat hæreditatem.

ב מעידין אנו באיש פלוני ש שהוא חייב לחבירו אלף זוז על מנת ליתנן לו מכאן ועד שלשים יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין נותנן מכאן ועד שלשים יום בין נותנן מכאן ועד עשר שנים׃ מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים

§. II. Si ſic; *Teſtamur, iſtum debere alteri M. drachmas, hac lege, ut ſolvat ei cis triceſimum diem*; iſte autem dicat, *abhinc decimo anno:* æſtimant [11] quantum quis det, ut ſint in manu ejus M. drachmæ, ſive eas reddat triceſimo die, ſive decimo anno. Si ſic; *Teſtamur, iſtum alteri debere CC. drachmas:* atque inveniantur mendaces, vapulant & ſolvunt.

זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין דר״מ וחכ״א כל המשלם אינו לוקה ׃

Neque enim quæ [12] cauſa illis flagra imponit, ad ſolutionem quoque obligat. verba R. Meïr. At Sapientes ajunt: Qui ſolvit, non vapulat.

ג מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב מלקות מ׳ ונמצאו זוממין לוקין שמונים משום לא תענה ברעך עד שקר ומשום ועשיתם לו כאשר זמם דר״מ וחכ״א אין לוקין אלא ארבעים ׃ משלשין בממון ואין משלשין במכות כיצד העידוהו שהוא חייב לחבירו ר׳ זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהם אבל אם העידוהו שהוא חייב מלקות מ׳ ונמצאו זוממין כל אחד ואחד לוקה ארבעים ׃

Exod. 20. Deut. 19.

§. III. Si ſic; *Teſtamur, iſtum mereri XL. ictus flagri*; & comperiantur mendaces: octoginta plagas accipiant: idque vi duplicis interdicti; *Non dices in proximum tuum teſtimonium falſum*: &; *Facies ipſi, ſicut machinabatur.* verba R. Meïr. At Sapientes ajunt: Non [13] feriuntur niſi XL. ictibus. [14] Tripertitò pecunia ſolvenda ipſis injungitur, at non tripertitò plagas dividunt. Quomodo? Si teſtentur, iſtum alteri debere CC. drachmas, inveniantur que mendaces, trientem quiſque ejus ſummę ſolvit. Sed ſi, mereri XL. plagas; deprehenſo ſcelere, quilibet XL. plagis mulcatur.

ד אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו את עצמן כיצד אמרו ם מעידין אנו באיש פלוני שהרג את הנפש אמרו להן היאך אתם ם מעידין שהרי נהרג זה או ההורג היה עמנו אותו היום במקום פלוני אין אלו זוממין אבל אמרו להם היאך אתם מעידין שהרי אתם ש הייתם עמנו אותו היום במקום פ פלוני הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהם ׃

§. IV. Teſtes ſceleris non damnantur, niſi ſi [15] ipſos ſe ſceleris aſtringant. Quomodo? ut ſi dixerint; *Teſtes nos ſumus, iſtum homicidium perpetraſſe*: iiſque objiciatur: *Quomodo vos poteſtis ejus rei teſtes eſſe, ſiquidem occiſus ille aut qui percuſſit illo die nobiſcum fuit in iſto loco?* hi non ſunt ſceleris rei. Sed ſi objectū ſit ipſis; *Quomodo poteſtis vos teſtes eſſe, quippe qui* [16] *nobiſcum fueritis illo die iſto in loco?* mendaces ſunt, & occiduntur juxta teſtimoniū eorū.

§. V. Hos

ה באו אחרים והזימום באו
אחרים והזימו׳ אפילו מאה כולם
יהרגו ר׳ יהודה אומר איסטסית
היא זו אינה נהרגת אלא כ
כרת הראשונה בלבד ׃

§. V. Hos ſi alii convincant mendacii, atque illos viciſſim alii, licet centum ſint, omnes interficiendi ſunt. R. Iehuda ait: [17] Iniquum hoc quidem eſſet. Sed [18] non interficitur niſi prima manus teſtium duntaxat.

ו אין העדים זוממין נהרגין עד
שיגמר הדין שהרי הצדוקין אומרים
עד שיהרג שני נפש תחת נפש
אמרו להם חכמים והלא כבר
נאמר ועשיתם לו כאשר זמם
לעשות לאחיו והרי אחיו קיים
אם כן למה נאמר נפש תחת
נפש יכול משעת שקבלו עדותן
יהרגו׃ ת״ל נפש תחת נפש הא אינן
נהרגין עד שיגמר הדין ׃

§. VI. Teſtes mendaces non occiduntur, [19] niſi latâ jam de reo ſententiâ. Nam quòd Saducæi dicunt, niſi morte affectus ſit; Q. D. *Anima pro anima:* Exod. 21. 23. reſponſum illis eſt à Sapientibus; Annon præceptum exſtat: Deut. 19. 19. *Et facies ipſi, quemadmodum machinatus fuerat facere fratri ſuo?* Scilicet [20] fratre ejus vivo. At ſi ita, quare dicitur: *Animam pro anima.* Forteanex eo tempore, quo teſtimonium eorum receptum eſt? Nota dictum: *Animam pro anima.* En igitur non ſunt interficiendi, niſi perlatâ in reum mortis ſententiâ.

ז על פי שנים עדים או שלושה
עדים יומת המת אם מתקיימת
העדות בשנים למה פרט הכתוב
בשלשה אלא להקיש שלשה
לשנים מה ג׳ מזמין את השנים
אף שנים יזימו את השלשה
ומנין אפילו מאה תלמוד לומר
עדים ר״שא מה שנים אינן נהרגין
עד שיהיו שניהם זוממין אף שלשה
אינן נהרגין עד שיהיו שלשתן ז
זוממין ומניין אפילו מאה ת״ל עדים
ר״עא לא בא השלישי אלא

§. VII. *Ex ore* [21] *duorum aut trium teſtium interficietur, qui mori meretur.* Deut. 17. 6. Si ſtat duorum teſtimonium, quid opus erat Scripturam ſpeciatim ternos definire? Non aliam ob cauſam, niſi ut trium teſtificationem cum duorum ex æquo comparet. Nam uti tres convincunt binos, ita tres bini. Vndenam, quòd vel [22] centenos? Q. D. *Teſtes* infinitè. R. Simeon ait: Quid duo? non occiduntur, niſi uterque ſit ſcelere alligatus: ita nec tres, niſi

להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו ואם כן ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה ·

univerſi ſceleris ſint convicti. Vndenam, quòd vel [23] centum? Q.D. *Teſtes*, infinitè. R. Akiba ait: Mentio tertii non fit, niſi ut æqualis pœna cum cæteris ipſi mentienti imponatur. Atque ſi quidem eadem pœna vindicat Scriptura in eum, qui complicem ſe facit aliis in patrando crimine, qua in auctores ipſos; quanto magis, qui factoribus legis agglutinatur, eandem cum illis mercedem reportabit?

ח מה שנים נמצא א׳ מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה נמצא א׳ מהן קרוב או פסול עדותן בטלה מניין אפילו מאה ת״ל עדים אמר רבי בר״א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר רבי אומר אחד דיני ממונות וא׳ דיני נפשות בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהן מה יעשו שני אחין שראו באחד ת שהרג את הנפש ·

§. VIII. Quid bini? Si reperiatur inter illos unus vel ob neceſſitudinem vel alia de ratione rejectaneus, fides teſtimonio non eſt: ita ſi inter tres eadem ratione. Vndenam, ſi vel in [24] centum? Q.D. *Teſtes*. Ait R. Ioſe: Hoc de quo genere cauſarum dicitur? De capitalibus. At verò in pecuniariis judiciis teſtimonium per reliquos firmum erit. Rabbi ait: Par ratio eſt in capitalibus pecuniariiſque judiciis, dum præmonuerint illos. At ſiquando non præmonuerint illos, quid facient fratres duo, qui quem ſpectaverint homicidium committentem?

ט היו שנים רואין אותו מחלון זה ושנים רואין אותו מחלון זה ואחד מתרה בו באמצע בזמן ת שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת ואם לאו הרי אלו שתי עדויות לפיכך נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין ו והשנייה פטורה רבי יוסי אומר

§. IX. Si [25] de diverſis bini ſpectarint feneſtris, aliuſq; in medio præmonuerit; quando ſe mutuò conſpexerint, una teſtificatio eſt; ſin, duæ ſunt teſtificationes. Quare ſi unum par inveniatur mentitum eſſe, iſte præmonitor cum ipſis interficitur, alterum par impune eſt. R. Ioſe ait: Nemo unquam interficitur, [26] niſi ore ſuo

Digitized by Google

לעולם אינו נהרג עד שיהי׳ פי שני עדים מתרין בו שני על פי ב׳ עדים ר״א ע״פ ב׳ עדים שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן ׃

ſuo uterque teſtis admonuerit, Q. D. *Ex ore duorum teſtium.* Quo dicto & aliud quippiam innuitur, videlicet ne Senatus [27] per interpretem audiat teſtes.

י מי שנגמר דינו וברח ובא לפני אותו בית דין אין סותרין את דינו כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידים אנו באיש פלוני שנגמר דינו בבית דין של פלוני ופלני ופלוני עדיו הרי זה יהרג ׃ סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ ׃ סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חבלנית ר׳ אלעזר בן עזריה אומר אחד לשבעים שנה ר״ט ור״עא אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם רשב״גא אף הן מרבין שופכי דמים ב בישראל ׃

§. X. Si quis confecto judicio aufugerit, reductus in idem judicium ſi ſit, non inſtauratur cauſa. Vbicunque duo exſtiterint, qui teſtari poſſint adverſus alterum, ejus cauſam iſtis judicibus, iſtis teſtibus, judicatam eſſe; occiditur. Synedrium [28] obtinet in terra ſancta, & extra ejus fines. Synedrium [29] ſi quem interficiat unum heptaëteride, vocatur perditorium. R. Elieſer filius Aſariæ ait: Si unum LXX. annis. R. Tarphon & R. Akiba ajunt: Si interfuiſſemus nos Senatui, [30] nemo unquam homo interfectus fuiſſet. R. Simeon filius Gamalielis: Etiam [31] hi multiplicant homicidas in Iſraële.

NOTÆ AD CAP. I.

I. 1. Agitur hoc capite de pœna teſtimonium falſum dicentis. De ea generalis lex eſt: *Omnino facietis ei, quemadmodum molitus erat facere fratri ſuo.* Hæc talio, quamvis in aliis idem genus pœnæ & ſupplicii requirat, in quibuſdam tamen id non obſervatur, ut, qui dolo malo falſum teſtimonium in ſacerdotalem virginem dixerit, quòd ſcortata ſit, non, ut illa, crematur, ſed, ut adulter, laqueo necatur. Fit etiam ut falſatôr fuſtigatione plectatur, licet is, cui crimen intenderat, ei ſupplicio non ſubjacuiſſet. Deut. XIX. 19.

2. Ebr. *fiunt falſatores*, ſcilicet non argumento, aut ſententia, ſed pœna.

3. Qui

3. Qui quidem ex ſacerdotali gente ſit.

4. Præcipit lex, ne ſacerdotes filii Aharon (ſub quibus intelligunt Rabb. Levitas. *vide Siphra fol.46. col.4.*) ducerent expulſam. *Levit. XXI. 7.* neque ſacerdos ſummus viduam. *ibid. verſ. 14.* utrumque ſub pœna plagarum XL. una minus. Expulſæ æquiparant Scribæ eam, quæ calceum detraxit leviro, quam forma paſſiva, ſignificatione activa, (quod inſolens non eſt) חלוצה appellitant. *vide paſſim in cod. Jebamoth, nominatim cap. 2. §. 4. Siphra fol. 47. cap. 2.* Idque ipſum ſanciunt pœna verberis, quod iis, qui decretis præſulum contraveniunt, ſolet irrogari, & מכת מרדות dicitur. *Maim. hilch. Iſſure biah. cap. 17.*

5. Quia illa pœna in poſteros ejus redundaret. Iam dicit lex: *Facietis EI.* Ipſi, non ſemini ipſius.

6. De teſtibus ſacerdotibus hoc quoque intelligendum eſt.

7. Numerus rotundus, pro XXXIX.

8. Quòd imprudens quempiam occiderit.

9. Hoc vult; poſſe fieri, ut ille deinceps repudiet, aut moriatur, & reſtituenda ſit uxori dos, atque ita damnum non faciat ob illorum teſtimonium; ideoque puniendos falſos teſtes non videri.

10. Hîc Gemara ſatis conciſè & obſcurè: כיצר שמין אמר רב חסרא בבעל רב נתן בר׳ אושעיא אומר באשה אמר רב פפא באשה ובכתובתה• Quæ ut percipiantur, annotanda quædam ſunt. *Maim. hilch. Iſchuth. cap. 16.* Opes, quas affert mulier marito, ſive prędia ſint, ſive ruta cæſa ſeu mobilia, ſive ſervitia, licet dotali inſtrumento perſcripta ſint, dicuntur, non כתובה id eſt, dos, ſed נדוניא / Quòd ſi maritus in ſe receperit illorum bonorum evictionem (אחריות) in ipſius poteſtatem transferuntur, ipſiusque èmolumento vel damno augentur minuunturvè. Tum vocantur נכסי צאן ברזל / Si non receperit horum evictionem, manent in poteſtate mulieris, ipſique augentur & minuuntur. Tum dicuntur נכסי מלוג / Sub quo nomine veniunt & illa, quæ non intulit, atque in dotali inſtrumento perſcripta non ſunt, quæque hæreditate aut dono ad ipſam poſt initum matrimonium pervenerunt. Dotem uxor non niſi poſt mortem mariti ſub juramento, detracto cultu ejus, recipit; & quidem non ex fundo melioris notæ, quem vocant שדה עידית / ſed ex deter-

deterrimo, quem vocant זיבורית: at, miſſo nuncio, ſine juramento. Illam receptionem vocant גוביינא/ Hæc Maim. d.l. Iam liquida eſt R. Salomonis commentatio, quæ ſic habet: *Dotis jus dubium & incerti eventus eſt penes virum & uxorem. Hanc; ut ſi repudietur aut vidua fiat, omnem recipiat. Illum; ut, ſi uxori ſuperſtites, hæres ſit. Melius autem eſt jus viri, quàm mulieris.* חדא שהוא אוכל תמיד פירות הקרקע המיוחד לכתובתה ועוד שהוא מוחזק ועומד והיא מחסרא גוביינא׃ *Primò, quòd fructus prædii dotalis ſemper percipit. Deinde, quòd vir in poſſeſſione eſt: mulier exactione opus habet. Vir igitur majoris quàm illa vendet jus ſuum. Raf Chaſda ſentit id ſolvi a teſtibus, quanti jus mariti vendi poſſet: R. Nathan, quantum de dote ſupereſt, detracto eo precio, quo mulier uſumfructum* (טובת הנאה) *& jus ſuum venderet: R. Papa huic aſſentitur, niſi quòd excipit peculium mulieris, quod* נכסי [a] מלוג *Ebræis dicitur. Quanquam enim & quoad propria mulieris bona, quorum, illa viva & ſtante matrimonio, fructus percepturus, &, ipſa defuncta, hæreditatem aditurus fuiſſet, teſtimonio ſuo damnum ipſi allaturi fuiſſent: id tamen non tenemur penſare, quia de dote, non de peculio, teſtatos ſe, & an propria bona habuerit mulier, ignoraſſe, cauſari poſſunt.* Idem cenſet R. Aſcher de bonis, quorum evictionem in ſe recepit maritus נכסי צאן ברזל/ Nec malè quadrat, quòd ajunt, voluiſſe R. Chaſdam, in æſtimatione ſpectari mariti vivacitatem & mores; R. Nathan, uxoris: R. Papam, & hoc & qualitatem dotis & dotalis prædii. Vt ut ſit, ſecundùm R. Paſam eſt praxis. *Vide R. Salomonem & R. Aſcher & Maimon. hilch. Eduth. cap. XXI. in init.*

a. vide Ba-ha Aruch de hac voce.

II. 11. Qui alteri mutuum dat ſine præfinitione temporis, quo reſtituat, ante tricesimum diem non poteſt exigere. Nomen autem X. pòſt anno ſolvendum, an à ſeptimo anno, qui *annus remiſſionis* dicitur, expungatur, diverſæ referuntur eorundem auctorum ſententiæ, affirmans & negans. Si dicamus remitti, teſtes falſos omnem ſummam læſo exſolvere oportebit. Si tamen mutuum ſub pignore datum ſit, aut quis tabulas ſuas Senatui tradiderit, id debitum non tollitur. Atque etiam qui in X. annos crediderit, veriſimilius eſt, non aboleri id debitum per annum ſeptimum. Nam cui necdum competit actio, is eam remittere non poteſt. Hoc igitur Schebiith cap. x. §. 2.

N caſu

caſu æſtimatur, quanti interſit debitoris, ſi, quod X. anno pendendum erat, poſt XXX. diem cogatur ſolvere. Ea ſumma à teſtibus debitori ſolvitur. Sic explicat Maimonid. in hilch. Eduth. d. l. quanquam verba Miſnæ ſic ſonent, ut accipi poſſint de dubia die.

12. Pœna flagri ex illo: *Non dices in proximum tuum teſtimonium falſum.* Pœna ſolutionis ex illo: *Facietis ei, ſicut machinatus fuerat.*

Deut. xxv. 2. III. 13. Ratio horum eſt, Q. D. *pro ſcelere ipſius.* non *pro ſceleribus.*

14. Si tres teſtes ſint. Nam quot teſtes ſint, in tot portiones multa ſolvenda dividitur.

IV. 15. Animadvertendum eſt, quid interſit inter הכחשה & הזמה/ de quo Maimonid. hilch. Eduth. cap. 18. ההכחשה בעדות עצמה זאת אומרת היה הדבר הזה וזאת אומרת לא היה הדבר הזה או יבא מכלל דבריהם שלא היה והזמה בעדים עצמן ואלו העדים שהזימום אינן יודעים אם נהיה הדבר או לא היה׃ id eſt, *Hacchaſchâh ſive contradictio eſt circa ipſum teſtimonium: ſi unum par teſtium dicat rem factam, alterum neget: aut ſi ex utrorumque verbis conſequatur rem factam non eſſe. Haſſamâh autem eſt ſive mendacii evictio, quum, quicquid de facto ipſo ſit, teſtes circa ſe ipſos mentiti probantur.* Hæc, niſi præſentibus prioribus teſtibus, non fit. Illa, & abſentibus. Adeò ut ſi ſecundi teſtes in abſentia priorum de ſcelere eorum teſtati ſint, atque antea moriantur, quàm iſti præſentes eſſe poſſint, non mendacii evictio, ſed contradictio habenda ſit. Quando teſtes ſibi contradicunt, teſtimonium rejicitur. Nam quo ſtandum ſit, haud apparet. Neque, ut in ſuffragiis, contradicentibus teſtibus, multitudo ſequenda eſt: ſed omnes repellendi ſunt. Hæc Maimonides.

16. Gemara docet, *quòd ſi qui teſtentur, in orientali plaga arcis homicidium à quoquam commiſſum eſſe, ipſique probentur tum temporis ad occidentem fuiſſe: ſi acies hominis ab orientali ejus parte ad occidentalem pertingere poſſit, non haberi pro falſariis: Item ſi qui teſtantes, mane primo hebdomadis Soræ cædem factam, probentur eodem die veſperi Neerdæ fuiſſe, ſi quis Sora Neherdam à mane ad veſperam pervenire*

pervenire poſſit, non damnari. Item ſi primi teſtentur primo hebdomadis cædem factam, alii rurſus, eos hac die ſecum fuiſſe, cædemque poſtridie perpetratam; atque etiam ſi pridie Sabbati cædem factam doceant: priores morte mulctari. דבעידנא דקא מסהד גברא לאו בר קטלא הוא׃ *quia, quo tempore in reum teſtimonium dicebant, mortem non ſit commeritus. Ita in cæteris & in pecuniariis,* אי בעידנא דקא מסהדי גברא בר תשלומין הוא אין משלמין *ſi, quo tempore ajebant ipſum debitorem mulctæ factum eſſe, factus ſit, ipſi non mulctantur.*

V. 17. Vocis originariæ neque una eſt apud omnes ſcriptio, neque interpretatio. Maimonides ſcribit איסטטסים & deducit ab איסטיס / quod ſit *color Indicus*. Eſt ipſum *Iſatis*. *Videri rem hanc ſimilem cacabo pleno hujuſmodi liquore, quem quiſquis tangat, coloretur.* Aruch legit אסטטסים / atque hanc ait eſſe mentem, quòd videantur conjuraſſe, ut, qui de homicidio iſto teſtimonium dicerent, eum falſi inſimulent. Eſt, opinor, Græcum ϛάσις. R. Alphes à סטיה deducit, id eſt, *declinatio, perverſitas, pravitas*. Nam & alicubi אסטטיה ſcribitur. vid. Aruch & David de Pom.

18. *Non obtinet R. Jehudæ ſententia, ſed Sapientum. ita, ut ſi primi teſtes teſtati ſint, quòd Ruben Simeonem occiderit: hoſque Levi & Dan fraudis inſimulaverint: itidem, ſi ſecundum tertiumve par teſtium conſenſerit in teſtimonio cum primis; atque hos quoque teſtentur Levi & Dan præſentes non fuiſſe, &c. ex horum teſtimonio omnes interficiantur. Quòd verò ſi ſecundum par teſtium, quos audiendos negat R. Jehuda, non invenerit, qui mendacii evincant, recipitur teſtimonium; ſed cum homicida Rubene primi teſtes interficiuntur. aut ſi hi, qui primos teſtes doli mali inſimulabant, Levi & Dan, doli mali convincantur, ipſi hi cum homicida necantur.* Hæc Maimonides in Commentario. Quæ partim in Gemara exemplo firmantur. ההיא איתתא דאתאי סהדי ואישתקור אייתי סהדי ואישתקור אזלא אייתי סהדי אחריני דלא אישתקור אמר ריש לקיש הוחזקה זו אמר ליה ר׳ אליעזר אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו / *Mulier citaverat teſtes. Hi falſi convincebantur. Iterum alios, qui & ipſi falſi criminatores habebant. Produxit tertios, quorum fidem nemo accuſaret. Keſch Lakiſch ait, ſatis argumenti eſſe,* quòd ipſa teſtes

conduxiſſet. *R. Elieſer contra: Num ſi illa ſuſpecta eſt, Iſraël omnis ſuſpectus eſt?*

VI. 19. Maim. hilch. Eduth. cap. XX. princ. *Falſi teſtes non occiduntur, nec vapulant, nec ſolvunt, niſi uterque aptus ſit ad teſtandum, uterque convincatur; & quidem judicatâ cauſâ. Sed ſi unus convincatur, aut uterque ante conſummationem judicii, aut, licet judicata cauſa, ſi unus ſit propinquus aut rejectaneus; aut ſumto ſupplicio capitis de reo, non occidentur. At verò, verberibus punito reo, cæduntur & hi: pecunia privato, ea reſtituitur, hique damnum, quod incurriſſet, compenſant. Si teſtes ita continuaverint teſtimonium, ut ſalutis à diſcipulo dicendæ præceptori ſpatium non intercedat, pro uno jugo (כת) habentur: atque omnes convinci oportet. Sin; pro multis habentur paribus aut collegiis teſtium, quorum uno cadente, non cadit alterum: nec ad pœnam falſi irrogandam univerſorum convictio requiritur.*

20. Eò abripit Rabbinos ſtudium ἀνθολκῆς, ut, quia Saducæi, niſi interfecto reo, teſtem negant interfici poſſe, eorum odio, non niſi ſuperſtite reo plecti aſſerant. quaſi verò machinatio non fuerit, vel crimen non habeat, quando, quod machinati, obtinuerunt.

Maimon. hilch. Eduth. c. 5. VII. 21. Vnus teſtis ad teſtimonii dictionem non admittitur: niſi in Sota, id eſt, muliere adulterii rea, ne bibat aquas amaras, & in junice decollanda, ne id fiat. Cæterùm unicus teſtis, qui quidem ad dicendum teſtimonium non ineptus ſit, catenus in pecuniariis admittitur, ut is, in quem dicit, ad juramentum adigatur. Ideò עד אחד שיודע בחבירו עון דבר שאינו ראוי להשביעו לא יעיד עליו ואם העיד לוקה משום דאפיק שום בישי id eſt, *teſtis unicus ſi conſcius ſit alterius delicto, ſi id ad juramentum non obſtringat reum* (vid. Maimon. hilch. Tohen. cap. 5.) *ne proferat. Si proferat, loris caditor.* Huc pertinet, quod eſt in Peſachim cap. X. (En Iſraël fol. 95. col. 4.) *Tres odit Deus: qui aliud ore profert, aliud in corde gerit reconditum: qui conſcius teſtimonium detrectat dicere: tertium,* הרואה דבר ערוה בחברו ומעיד בו יחידי *qui quum crimen viderit in proximo, ſolus teſtatur.* כי הא דטוביה הטא אתא זיגוד ואסהיד ביה קמיה דרב פפא נגדיה רב פפא אמר טוביה חטא וזיגוד מנגד.

מנגד אל אין ארת לחורך קמסהדרת בירה שם רע בעלמא קא מפקרת עלרה. *Exemplo eſt, quòd quum Tobias peccaſſet, venit Zigod, dixitque adverſus ipſum teſtimonium coram R. Papa. Is juſſit illum loris concidi. Tum ille: Tobias peccavit, & Zigod vapulabit? Sanè quidem; inquit R. Papa. Nam quia ſolus teſtari auſus es, liquidò diffamationis culpa teneris.* Hinc natum adagium, de quo vide Druſ. Adag. Ebr. dec. 5. ad. 2. Animadvertendum hac occaſione eſt in notis F. Iunii b. m. ad Deut. 19. ℣ſ. 16. not. 6. quòd dicit: *Etſi in omnibus aliis cauſis minimùm duo teſtes ex lege requiruntur: tamen in religionis negocio unus teſtis ad* [a] *quæſtionem habendam ſufficit. adeò vult Deus magiſtratibus conſervationem doctrinæ commendatam eſſe. Eſt autem appendix legis, quæ habetur ſuprà 17.2.* At verò quod lex cap. 17. verſ. 6. vetat quempiam ex unius teſtimonio interfici, id cum lege de puniendo falſorum deorum cultore ita connexum copulatumque eſt, ut ejus gratia maximè dici videatur. Quid, quòd *Laanóth bo ſárah* cap. 19. v. 16. non eſt: *teſtificari apoſtaſiam?* Nam quid prohibet, omnem ἀνομίαν hoc nomine inſigniri? AbenEſra, unde id D. Iunius didiciſſe videtur, dicit: לענות בו סרה; כמו עז׳ id eſt, *ad teſtificandum adverſus ipſum defectionem: v. g. idololatriam.* Et quis ſcit, annon ille hoc voluerit, *Teſtem falſum apertè à Deo deſciſcere?* Nam ſanè, quòd ſciam, ענות עון או חטא באיש *de quopiam peccatum aut delictum reſpondere*, non dicitur: ſed ut verſ. 18. שקר ענרה *mendacium reſpondit*, ita hic, *defectionem reſpondere*, de ipſo teſtimonio accipiemus. Adhæc, ſi maximè de religione ſermo ſit, unde colligetur, unum iſtic ſufficere teſtem? Non video. Accedit, quòd de cauſis quibuſvis, de quibus alter alterum in jus vocare poteſt, ſermo eſt. quod ex his verbis apparet: *Et ſtabant viri, quibus lis, &c. verſ. 17.*

a. Si hoc vult; uno indice, inquiri de facto debere: & in aliis æquè criminibus, ſi inquiſitio inſtitui poſſit, quòd res pluribus præſentib. geſta ſit, dubium non eſt, quin debeat fieri.

22. 23. Quando ſociant teſtimonium, ita ut pro uno teſtium jugo vel collegio vel grege aut manu habendi ſint. אמר רבא והוא שהעידו כולם בתוך כדי דיבור אל רב אהא מרפתי לרבינא מכדי תוך כדי דיבור היכי דמי כדי שאילרת תלמיד לרב מארה טובא הוו אמר לירה כל חד וחד כתוך כדי דיבור של הבירו. *ait Rabba: Hoc ipſum fit, quando univerſi teſtantur intra id intervallum, quo*

 quis

quis ſermonem facere poſſit. Rabbina rogatus à R. Acha Dapthenſi, ſpacium hoc cujusmodi ſit? reſpondit: quod ſufficiat diſcipulo ad ſalutandum vel rogandum præceptorem. At, inquit, centum nimium multi ſint. Quando, inquit ille, quiſque teſtificationem ſuam cum alterius continuat iſthoc temporis intervallo. Ita pro uno teſtimonio habebitur, atque pœna falſi locum non habebit, niſi convictis omnibus, neque ſtabit tamen teſtificatio, deprehenſo uno falſatore vel propinquo, &c. Ni ita junxerint, poſteriorum teſtium integra eſt fides, deque primis convictis ſupplicium ſumi poteſt.

VIII. 24. Maimon. hilch. Eduth. cap. V. במה דברים אמורים בזמן שנתכונו כולן להעיד *De quo caſu hoc capiendum eſt? Quando omnes ad teſtimonium dicendum ſe comparaverunt.* Quare ſi multi teſtes in judicio producantur הכי אמרינן להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתו נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אי אמרי למיחזי אתו מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש • *ſic dicimus ipſis: utrum ſpectandi gratia an teſtandi acceſſiſtis? Si dicant, animo teſtandi, ſi unus inventus ſit neceſſarius aut rejectaneus, nulla eſt teſtificatio. Si dixerint, ſpectandi gratia, quid facient duo fratres, qui una homicidii ſpectatores fuerint?* Quòd ſi nemo à teſtimonio rejici poſſit, ſive teſtandi ſive ſpectandi animo acceſſerint, ubi præceſſerit admonitio, fertur ſententia. *vide Maimon. d.l. Plura, qui volet, leget apud R. Aſcher.*

Gem fol. 6. pag. 1.

IX. 25. Si teſtes duo de diverſis feneſtris proſpectaverint, monitorque ipſos ſimul, aut hi monitorem viderint, ſociatur teſtimonium. Sin, eſt עדות מיוחדת *teſtimonium unius hominis.* Ita ſi unus poſt alium caput è feneſtra extulerit, & partem facti quiſque viderit, non recipitur teſtimonium. & ſim. quòd ſi bini ex utraque feneſtra deſpexerint, quid ſtatuendum ſit, ex Miſna clarum eſt. *vide Maimon. d. tract. cap. IV.* ubi adſtruitur hæc generalis regula.

עידי נפשות צריך שיהיו שניהם רואים את העושה עבירה כאחד וצריכין להעיד כאחד ובבית דין אחד אבל דיני ממנות אין צריכין לכך •

Teſtes rei capitalis oportet pariter facinus ſpectaſſe, pariter teſtari, coram eiſdem judicibus. Teſtes cauſæ pecuniariæ nihil neceſſe eſt.

26. Exci-

26. Excipitur inimicus, ſi cædem fecerit: magus, veneficus & ſimil.

27. הנהו לעוזי דאתו לקמיה דרבא אוקי רבא תורגמן בינייהו והיכי עביד הכי והתנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן רבא מידע הוה ידע מה דהוו אמרי ואהדורידה הוא דלא הוה ידע· Hoc vult, Rabbam quandoque jus reddentem barbaris interpretem apposuiſſe; non quòd non intelligeret, ſed quia lingua ipſorum ipſis reſpondere nequiret.

X. 28. Intra fines terræ ſanctæ in quoque diſtrictu & urbe conſtituuntur judices: extra eam non in quibuſvis municipiis, ſed tantùm in eparchiis. *Sic Gem.* Promoti in terra ſancta agunt judicia civilia & criminalia extra terram, dum Synedrium eſt in terra Iſraël, atque etiam reſidet in templo. Hinc expulſo Senatu, ceſſant capitis judicia. Factum hoc XL. annis ante templi everſionem. De quo alibi. *vid. Maim. in comm. & hilch. Sanh. cap. XIV.*

29. *ὑπερβολικώτερον* hæc dicuntur, ſi non & ſtatuuntur. R. Moſes Maimonides certè quidem molliùs interpretatur in hilch. Sanh. cap. XIV. צריכין בית דין להתיישב בדיני נפשות ולהמתין ולא יאיצו וכל בית דין שהרגו נפש בשבע שנים הרי אלו חבלנין אף על פי כן אם אירע להם להרוג בכל יום ויום הורגין· *Neceſſe eſt, ut judices tergiverſentur & tardent in cauſis capitalibus, ne præcipitent ſententiam ferre. adeoque quod judicum collegium unum occiderit ſeptennio hominem, perditorium eſt. Nihilominus, quotieſcunque quis dignus morte invenietur, occidatur.* Scilicet *Ad pœnitendum properat, citò qui judicat.*

30. Ita quæſtionibus teſtes exagitaſſemus, ut conſtare non potuiſſent.

31. Rectè. Nam ſi tanta impunitas ſcelerum foret, quis timeret ſibi à Senatûs vindicta. quò pertinet dictum R. Chaninæ vicarii Sacerdotum: הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו· *Ora pro ſalute regis. Nam abſque ejus terrore foret, alter alterum vivum devoraret.* In probos crudelis eſt, qui erga improbos mitis. *Nos barbari*, inquit Varro, *quòd innocentes in gabalum ſuffigimus homines; vos non barbari, quòd noxios abſolvitis?*

Pirke Avoth. cap. III. §. 2.

Digitized by Google

abſolvitis? Vtrumque barbarum & immane; *utrumque Deus exſe-*
Prov. 17. 15. *cratur, & qui abſolvit nocentem, & qui innocentem damnat.* De te-
ſtibus hactenus ſparſim non pauca dicta ſunt: ad quæ, amice lector, hoc cape ἐπίμετρον, ex Maimonidæ tractatu, cui hilchos edath ſive conſuetudines in teſtimonio dicundo, titulus eſt. 1. Teſtes non niſi præſente litigante audiuntur, niſi is æger ſit; aut iter ſit teſti atque reus citatus non compareat. *cap. 3.* 2. Teſtes oportet proprio ore teſtimonium dare in cauſis pœnalibus. Scripta teſtificatio in pecuniariis locum tantùm habet. *cap. eod.* 3. Vir magnus in rebus vilibus & in minori judicio non tenetur teſtimonium dare. *cap. 1.* Sacerdos ſummus non niſi in regem & coram magno Synedrio teſtimonium dicit. *cap. eod.* 4. Cædes ſi ſit commiſſa inſpectantibus judicibus rei capitalis, hi non poſſunt ipſum morti addicere: ſed poſſunt coram aliis judicibus teſtari. quia dicit lex: *judicabit cœtus, & abſolvet cœtus. cap. 5. annotat. ad lit. 7.* Quare etiam ſi, quum ſententiæ judicum rogantur, omnes uno ore condemnent, neque ullus ſit, qui pro reo liberando quid afferat; liberatur. *hilch. Sanhed cap. 9.* 5. Decem hominum genera à teſtimonio dicundo rejiciuntur: mulier, & qui dubii ſexus ſunt: ſervi & ſemiliberi: minor XIII. annis: delirus, ſtolidus, fatuus, inſanus; epilepticus (נכפה): חרש ſive is lingua, ſive auribus captus ſit: cæcus: ſceleratus, de quo ad Sanhed. cap. 3. §. III. not. 11. ultra eos, qui iſtic cenſentur, obſervandum eſt, non recipi teſtimonium eorum, qui in terra Iſraël alunt parvum pecus (מגדלי בהמה דקה) quale eſt grex capellarum. Numquid, quia *novella ſata carpendo corrumpunt, non minimùm vites atque oleas*; atque *ejus ſaliva fructuus venenum eſt?* Quare etiam legibus Colonicis cautum erat: *Colonus in agro ſurculario ne capra natum paſcat.* quod meminit Varro de re ruſtica lib. primo. Accenſetur עם הארץ id eſt, homo de fece plebis, qui nec credendorum nec jurium
cap. 11. omninoque turpis & honeſti notitiam aut curam habet. Nam כל תלמיד חכם בחזקת כשר עד שיפסל. כל עם הארץ. בחזקת שהוא פסול עד שיוחזק שהוא הולך בדרכי הישרים id eſt, *omnis ſtudioſus legis præſumitur probus, donec contrarium probetur: omnis rupex præſumitur inteſtabilis, donec probetur mores honeſtos colere.* Octava claſſis

claſſis eſt hominum contemtibilium, ut qui in publico fruſtum panis vorant, nudique opus faciunt; aut qui eleemoſynam ethnici palam percipit.. His enim pudor non eſt. Nona neceſſariorum. Decima, quorum intereſt. Supervacuum eſt numerare proditores, ſectarios, atheos, apoſtatas. Nam hi quidem gentilibus inferiores ſunt. Gentes non מעלין nec מורידין id eſt, neque ſublimantur neque deprimuntur, ſed pro iis habentur, qui ſunt: atque etiam, qui inter ipſos probi exſiſtunt, futuri ſeculi erunt participes. At hi uſque deprimuntur, & futuræ vitæ exheredes ſunt. *(Hæc capitibus 9. 10. 11.)* 6. Proſelyti non continentur בדין קרובים ſub jure neceſſariorum: adeoque gemini fratres, ſi proſelyti fiant, in ſe teſtimonium mutuò dicere poſſunt. *cap. 13.* 7. Cavendum ſedulò, nequis cum rejectaneis, maximè qui propter facinus arceantur, ad dictionem teſtimonii ſe ſiſtat. Nam & ipſi hoc ignominioſum erit, rejici cum aliis: & nocebit cauſæ. *cap. 10.* 8. Si quis, ſe à judiciis arceri, contendat, ei non creditur, niſi per duos alios id probetur. *cap. 12.* 9. Rejectanei per ſupplicium flagri, ſolutam mulctam ſeu damni compenſationem atque pœnitentiam integram & notoriam reſtituuntur. *cap. eod.* 10. Teſtis ſi neget ſibi conſtare, petente actore aut reo, jurat. *(cod. Schevuoth. cap. 4. §. 3.)* 11. Codicilli ſic confirmantur; ſi judices teſtium ſcripturam agnoſcant, aut ſi teſtes coram judicibus ſignent, aut recognoſcant; aut, his defunctis, alii eſſe ſcripturam ipſorum teſtentur; (inter quos poſſunt eſſe fratres, liberi, diſcipuli. *cap. 7.*) aut id collatis aliis tabulis fiat manifeſtum. *cap 6.* 12. Falſi evictio fit ex circumſtantia temporis & loci potiſſimùm. *cap. 1.* 13. Etiam in tabulis, ſi profiteantur teſtes, ſe eo die & loco, qui in tabulis exſtat, ſignaſſe & deprehendantur alibi tum fuiſſe. Sin, non rejiciuntur tabulæ, ideo quia, qui dies in eis ſcriptus eſt, eo probentur abfuiſſe. v. g. Scriptum ſit in tabulis: Hieroſolymis Calendis Niſan. Probentur teſtes eo die fuiſſe Babylone: nihil refert. שאיפשר שכתבוהו ואיחרוהו וכשהיו בירושלים בא׳ באדר כתב שטר זה שם ואיחרו זמנו וכתבו זמנו בניסן • *Poteſt enim fieri, ut ſcripto codice, tempus addere diſtulerint: & præſentibus illis Hieroſolymis Calendis Adar ſcriptus ſit libellus, tempus autem poſt menſem demum additum. cap. 19.* Hoc variè variis de cauſis fieri poteſt, adeò ut teſtes ante diem ſignatum in tabulis ſupremum diem ſuum

obiiſſe aliquando deprehendantur. Pluribus hoc cur dicerem, lector, non parva cauſa erat. 14 Teſtes rei capitalis, ſi mendacium dixiſſe probentur, licet nondum de dolo malo coram convicti ſint, quamvis, quem occiſum dixerant, vivus ſanuſque compareat, non accipiunt plagas X L: ſed judices jubent ipſos feriri מכת מרדות verbere rebellionis (an caſtigationis?) prout viſum fuerit. *cap. 18.* 15. Qui teſtes falſi pœnam luerunt, miſſis literis in omnibus judiciis annunciari oportet, ex lege Deut. 19. 20. *cap. eod.* 16. Teſtis officium eſt, ne latam ſententiam approbet: neque partium cauſam agat. Contingit hoc tamen in pecuniariis. *cap. 5.* 17 Damnatos capitis, teſtes interficiunt. 18. Homicidam, quem teſtes non interfecerint, quivis interficit. *hilch. Sanh. cap. 13.* 19. Qui damnatus vi reſiſtit, quò minùs uſitatum ſupplicium de eo ſumatur, neque vinciri poſſit, teſtes quoquo modo poſſunt de medio tollunt. 20. Reliquum populum manus ei injicere fas non eſt. Si teſtes mutilaverit: liber abit. Si hi mutili fuerint ab initio, in eum populo omni jus eſt. *cap. 14. eod. tract.*

פרק ב׳

א אלו הן הגולין ההורג נפש בשגגה היה מעגל במעגילה ונפלה עליו והרגתו היה משלשל בחבית ונפלה עליו והרגתו היה יורד בסולם ונפל עליו והרגו הרי זה גולה אבל אם היה מושך במעגלה ונפלה עליו והרגתו היה דולה בחבית ונפסק החבל ונפלה עליו והרגתו היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו הרי זה אינו גולה זה הכלל כל שבדרך ירידתו גולה ושלא בדרך ירידתו אינו גולה׃

CAPUT II.

§. I. HI exſulant. Qui quem [1] imprudens interfecerit. Si, hoc [2] cylindrum impellente, is in quem ceciderit eumq; exanimaverit: hôc dolium fune demittente, illud elapſum quem oppreſſerit: per gradus deſcendens, in quem irruerit, eique vitam ademerit, exſulat. Sed ſi, hoc cylindrum attrahente, is relapſus in quem ceciderit; hoc dolium fune ſurſum verſum trahente, id, rupto fune, quem oppreſſerit; per gradus aſſcenſum moliens

נשמט הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה וחכ״א גולה מן העץ המתבקע רבי אומר גולה וחכמים אומרים אינו גולה ׃

moliens delapſuſque alium offenderit, mortemque ei intulerit, non exſulat. Summa; quod per deſcenſum factum eſt, ob id exſulat: quod non per deſcenſum, ob id non exſulat. Si ferrum ex [3] manubrio excuſſum quem interfecerit, Rabbi ait, [4] non exſulare: at Sapientes ajunt, exſulare. Si ferrum à ligno, dum finditur, repulſum ſit, Rabbi ait, exſulare, negant Sapientes.

ב הזורק אבן לרשות הרבים והרג הרי זה גולה רבי אליעזר בן יעקוב אומר אם משיצאתה האבן מידו הוציא הלז את ראשו וקבלה הרי זה פטור ׃ זרק את האבן לחצרו והרג אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה ואם לאו א אינו גולה שנאמ׳ ואשר יבא את רעהו ביער מה היער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם יצא חצר בעל הבית שאין רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אבא שאול אומר מה חטבת עצים רשות יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב״ד ׃

§. II. Qui lapidem in [5] publicum [6] projiciens quempiam occiderit, exſulat. R. Elieſer filius Iacobi ait: Si poſtquam lapis emiſſus è manu ipſius fuerit, [7] alter capite prolato exceperit, liber eſt. [8] Iactaverit lapidem in atrium ſuum, cædemque fecerit; ſi læſo eò intrandi [8] jus eſt, exſulat: ſin; non exſulat. Q. D. *Et qui cum altero in ſilvam ierit.* Nimirum ſilva publicus Deut.19.5.
locus eſt, ut jus ſit lædenti & læſo in illam ingredi. Excipitur igitur atrium privatum, in quod intrandi jus alteri non eſt. Abba Saül ait: Quid lignicidium? Liberæ facultatis eſt. Non [9] tenentur igitur pater, qui ferit filium; magiſter, qui diſcipulum caſtigat; miniſter Senatûs.

ג האב גולה על ידי הבן והבן גולה ע״י האב הכל גולין ע״י ישראל וישראל גולין על ידיהן חוץ מעל ידי גר תושב וגר תושב אינו גולה אלא על ידי גר תושב הסומא אינו גולה ד״ר יהודה ר״מ אומר גולה

§. III. Pater cauſa filii, filius cauſa patris exſulat: quilibet cauſa Iſraëlitæ, Iſraëlita cujuſvis cauſa, excepto [10] inquilino advena. Inquilinus non exſulat, [11] niſi inquilini causâ. Cæcus non exſulat, verba R. Iehudæ. at R. Meir

 con-

Digitized by Google

obiiſſe aliquando deprehendantur. Pluribus hoc cur dicerem, lector, non parva cauſa erat. 14 Teſtes rei capitalis, ſi mendacium dixiſſe probentur, licet nondum de dolo malo coram convicti ſint, quamvis, quem occiſum dixerant, vivus ſanuſque compareat, non accipiunt plagas XL: ſed judices jubent ipſos feriri מכת מרדות verbere rebellionis (an caſtigationis?) proůt viſum fuerit. *cap. 18.* 15. Qui teſtes falſi pœnam luerunt, miſſis literis in omnibus judiciis annunciari oportet, ex lege Deut. 19. 20. *cap. eod.* 16. Teſtis officium eſt, ne latam ſententiam approbet: neque partium cauſam agat. Contingit hoc tamen in pecuniariis. *cap. 5.* 17 Damnatos capitis, teſtes interficiunt. 18. Homicidam, quem teſtes non interfecerint, quivis interficit. *hilch. Sanh. cap. 13.* 19. Qui damnatus vi reſiſtit, quò minùs uſitatum ſupplicium de eo ſumatur, neque vinciri poſſit, teſtes quoquo modo poſſunt de medio tollunt. 20. Reliquum populum manus ei injicere fas non eſt. Si teſtes mutilaverit: liber abit. Si hi mutili fuerint ab initio, in eum populo omni jus eſt. *cap. 14. eod. tract.*

פרק ב׳

א אלו הן הגולין ההורג נפש בשגגה היה מעגל במעגילה ונפלה עליו והרגתו היה משלשל בחבית ונפלה עליו והרגתו היה יורד בסולם ונפל עליו והרגו הרי זה גולה אבל אם היה מושך במענלה ונפלה עליו והרגתו היה דולה בחבית ונפסק החבל ונפלה עליו והרגתו היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו הרי זה אינו גולה זה הכלל כל שבדרך ירידתו גולה ושלא בדרך ירידתו אינו גולה׃

CAPUT II.

§. I. HI exſulant. Qui quem [1] imprudens interfecerit. Si, hoc [2] cylindrum impellente, is in quem ceciderit eumq; exanimaverit: hôc dolium fune demittente, illud elapſum quem oppreſſerit: per gradus deſcendens, in quem irruerit, eique vitam ademerit, exſulat. Sed ſi, hoc cylindrum attrahente, is relapſus in quem ceciderit; hoc dolium fune ſurſum verſum trahente, id, rupto fune, quem oppreſſerit; per gradus aſſcenſum moliens

נשמט הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה וחכ״א גולה מן העץ המתבקע רבי אומר גולה וחכמים אומרים אינו גולה •

moliens delapſuſque alium offenderit, mortemque ei intulerit, non exſulat. Summa; quod per deſcenſum factum eſt, ob id exſulat: quod non per deſcenſum, ob id non exſulat. Si ferrum ex [3] manubrio excuſſum quem interfecerit, Rabbi ait, [4] non exſulare: at Sapientes ajunt, exſulare. Si ferrum à ligno, dum finditur, repulſum ſit, Rabbi ait, exſulare, negant Sapientes.

ב הזורק אבן לרשות הרבים והרג הרי זה גולה רבי אליעזר בן יעקוב אומר אם משיצאתה האבן מידו הוציא הלז את ראשו וקבלה הרי זה פטור: זרק את האבן לחצרו והרג אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה ואם לאו אינו גולה שנאמ׳ ואשר יבא את רעהו ביער מה היער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם יצא חצר בעל הבית שאין רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אבא שאול אומר מה חטבת עצים רשות יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב״ד •

§. II. Qui lapidem in [5] publicum [6] projiciens quempiam occiderit, exſulat. R. Elieſer filius Iacobi ait: Si poſtquam lapis emiſſus è manu ipſius fuerit, [7] alter capite prolato excepetit, liber eſt. Iactaverit lapidem in atrium ſuum, cædemque fecerit; ſi læſo eò intrandi [8] jus eſt, exſulat: ſin; non exſulat. Q.D. *Et qui cum altero in ſilvam ierit.* Nimirum ſilva publicus Deut.19.5.
locus eſt, ut jus ſit lædenti & læſo in illam ingredi. Excipitur igitur atrium privatum, in quod intrandi jus alteri non eſt. Abba Saül ait: Quid lignicidium? Liberæ facultatis eſt. Non [9] tenentur igitur pater, qui ferit filium; magiſter, qui diſcipulum caſtigat; miniſter Senatûs.

ג האב גולה על ידי הבן והבן גולה ע״י האב הכל גולין ע״י ישראל וישראל גולין על ידיהן חוץ מעל ידי גר תושב וגר תושב אינו גולה אלא על ידי גר תושב הסומא אינו גולה ד״ר יהודה ר״מ אומר גולה

§. III. Pater cauſa filii, filius cauſa patris exſulat: quilibet cauſa Iſraëlitæ, Iſraëlita cujuſvis cauſa, excepto [10] inquilino advena. Inquilinus non exſulat, [11] niſi inquilini cauſâ. Cæcus non exſulat. verba R. Iehudæ. at R. Meir

השונא אינו גולה ר׳ יוסי בר
יהודה אומר השונא נהרג מפני
שהוא כמועד ר׳ שמעון אומר יש
שונא שאינו גולה כל שהוא יכול
לומר לדעת הרג אינו גולה ושלא
לדעת הרג הרי זה גולה ׃

contrarium cenſet. [12] Oſor non exſulat. R. Ioſes filius R. Iehudæ ait: Oſor occiditur. Eſt enim, velut teſtato & evicto propoſito. R. Simeon : Eſt inimicus, qui non exſulat. De quocunque poteſt dici, quòd ſciens occiderit, non exſulat. de quo non poteſt dici, quòd ſciens; exſulat.

ד להיכן גולין לערי מקלט
לשלש שבעבר הירדן ולשלש
שבארץ כנען שני׳ את ג׳ הערים
Num. 35. 14. תתנו וגומ׳ עד שלא נבחרו שלש
שבא״י לא היו שלש שבעבר הירדן
קולטות שני׳ שש ערי מקלט ט
תהיינה עד שיהיו שלשתן קולטות
Ibid v. 13. כאחד ׃

§. IV. Quorſum fugiunt exſules? Ad [13] urbes receptûs,tres ultra Iordanem ; tres, quæ ſitæ ſunt in terra Canaan. Q.D. *Tres urbes conſtituetis*, &c. Donec ternæ illæ in terra Iſrael delectæ non erant, ternæ illæ ultra Iordanem non recipiebant. Q. D. *Sex urbes receptûs erunt*. Ex quo ternæ iſtæ conſtitutæ fuerunt, pariter recipiebant.

ה ומכוונות להן דרכים מזו לזו
Deut. 19. 3. שני׳ תכין לך הדרך ושלשתי וגומ׳
ומוסרין לו שני ת״ח שמא יהרגנו
בדרך וידברו אליו ר׳ מאיר אומר
אף הוא מדבר על ידי עצמו שני׳ וזה
דבר הרוצח ׃

§. V. [14] Itinera expedita illis munita habebant, de hac urbe ad illam. Q. D. *Parato tibi viam ad eas, &c.* Duos illi adjungebant legis ſtudioſos; ne forte (vindex) in via ipſum occideret: ut cum ipſo loquerentur. [15] R. Meir: Ipſe quoque pro ſe verba faciebat. Q. D. *Atque hæc oratio homicidæ.*

Deut. 19. 4.

ו ר׳ יוסי בר״ יהודה אומר בתחלה
אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין ל
לערי מקלט וב״ד שולחין ומביאין
אותו משם מי שנתחייב מיתה ב
בב״ד הרגוהו שלא נתחייב מיתה
פטרוהו מי שנתחייב גלות מחזירין
אותו למקומו שני׳ והשיבו אותו

§. VI. R. Ioſes filius R. Iehudæ ait: olim ſive quis volens, ſive imprudens cædem feciſſet, ad urbem receptûs antevertebat; & Senatus miſſis miniſteriis publicis eum inde retrahebat. Qui à Senatu ad mortem damnabatur, occidebatur; qui non condemnaretur,

העדה אל עיר מקלטו וגומ׳ א
אחד משוח בשמן המשחה ואחד
המרובה בבגדים ואחד שעבר
ממשיחתו רבי יהודה אומר אף
משוח מלחמה מהזיר את הרוצח
לפיכך אימותיהן של כוהנים ס
מספקת להן מחידה וכסות כדי
שלא יתפללו על בניהן שימותו ׃
נגמר דינו ומת כהן גדול הרי זה
אינו גולה אם עד שלא נגמר
דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו
ולאחר מכן נגמר דינו הוזר ב
במיתתו של שני ׃

retur, liber dimittebatur; qui exſilium mereri judicabatur, in locum priſtinum deportabatur. Q. D. *Et remittet eum cœtus ad urbem receptûs ejus, &c.* Num. 35. 25. Æquali jure Sacerdos [16] unctus oleo unctionis, & [17] cultu ſacerdotali inveſtitus, & [18] qui abiit miniſterio ſacerdotali, atque, ex ſententia R. Iehudæ, etiam qui [19] belli cauſa unctus eſt, (morte ſua) reſtituunt homicidas. Propterea matres ſacerdotum victum atque amictum illis ſufficiunt, ne filiorum ſuorum mortem precibus accelerarent. Si conſummato homicidæ judicio Sacerdos moriatur, [20] non exſulat. Sin verò ante cauſæ deciſionem is decedat, ſurrogatoque in ipſius locum alio, cauſa finiatur, hujus morte poſtliminiò in patriam reſtituitur.

ז נגמר דינו בלא כ״ג ההורג
כ״ג וכ״ג שהרג אינו יוצא משם
לעולם ואינו יוצא לא לעדות
מצוה ולא לעדות מכון ולא לעדות
נפשות ואפילו ישראל צריכים לו
ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן
צרויה אינו יוצא משם לעולם
שני אשר נס שמה שם תהא
דירתו שם תהא מיתתו שם תהא
קבורתו ׃ כשם שהעיר קולטת כך
תחומה קולט ׃ רוצח שיצא חוץ
לתחום ומצאו גואל הדם רבי יוסי
הגלילי אומר מצוה ביד גואל הדם
ורשות ביד כל אדם ר׳ עקיבא

§. VII. Qui in interregno damnatus ſit, aut Sacerdotem ſummum occiderit, aut ipſe Sacerdos ſummus, ſi cædem patraverit, nunquam egreditur aſylo: non ad teſtificationem [21] præcepti, aut rei pecuniariæ vel capitalis, etiamſi populus Iſrael ipſius ope indigeat, v. g. ſi vel exercitûs imperator ſit, ut Ioab filius Tſeruja, non abit inde. Q. D. *Quò confugit.* Ibid. ibi erit ipſius commoratio, ibi obitus, ibi ſepultura. Sicut urbs, ita territorium ejus recipit. Homicida ſi limitibus urbis [22] egreſſus ſit, deprehenditque cum [23] vindex ſanguinis, R. Ioſe

Digitized by Google

אומר רשות ביד גואל הדם וכל אדם אין חייבין עליו׃ אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום או עומד חוץ לתחום ונופו נוטה לתוך התחום הכל הולך אחר הנוף הרג באותה העיר גולה משכונה לשכונה ובן לוי גולה מעיר לעיר׃

Galilæus ait: Præceptum eſt in manu vindicis; facultas in manu cujuſvis. R. Akiva: Facultas eſt penes vindicem, cæteri non tenentur ad pœnam illius nomine. Arbor ſi ſita ſit intra urbis fines, ramis extra illos prominentibus. (ſub ramis tutus eſt): aut extra fines, ramis intra illos exſtantibus, ſtirps ramos ſequitur. Si in ea ipſa urbe cædem fecerit, ex vico in vicum tranſit: at Levita de urbe in urbem.

ח רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להן רוצח אני אמרו לו אף על פי כן יקבל מהן שנאמ׳ וזה דבר הרוצח׃ מעלים היו שכר ללוים דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר לא היו מעלים להן שכר וחוזר לשררה שהיה בה דברי רבי מאיר ר׳ יהודה אומר לא היה חוזר לשררה שהיה בה׃

§. VIII. Homicida, qui confugit ad aſylum, ſi incolæ eum honore volent afficere, dicet illis: 24. *Homicida ego ſum.* Si illi contrà; *Nihilo minus:* recipiat. Q. D, *Atque hæc oratio homicidæ.* Mercedem 25. Levitæ conferebant: verba R. Iehudæ. R. Meir ait: Non afferebant ſecum mercedem Levitæ. In dignitatem priſtinam 26. reſtituebantr. verba R. Meir. Negat R. Iehuda.

NOTÆ AD CAP. II.

I. 1. Lex hac de re exſtat Exod. 21. 13. וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה׃ *Si quis tamen non quæſiverit, ſed Deus ipſe objecerit manui ejus; conſtituam tibi locum, quo ille confugiat.* Item Num. 35. verſ. 11. 12. 13. 14. 15. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 32. Deut. 19. à verſ. 2. ad 14. Vbi Scriptura variis vocabulis definit, in cujus gratiam conſtituendæ ſint urbes receptûs, Rabbini ſuo more per oppoſita, &c. id explicant. ut quum dicitur בשגגה; *per errorem*, vulgo accipi docet Gemara, פְּרָט לְמֵזִיד

ut o-

ut opponatur, qui pervicaciter cædem patraverit. Sed quia מֵזִיד פשיטא בר קטלא הוא *pervicax notoriè reus mortis eſt*, malunt alii פרט לאומר מותר *opponi eum, qui licitum cenſet*. Abhæus diverſus ab aliis abit, eum, qui flagitium licere ſibi autumat, propiorem invito (לאנוס) quàm pervicaci ſtatuens. Quum dicitur, בבלי דעת *ſine ſcientia*; excludi cenſent ſaltem cui aliter evenerit, atque intenderat: ut, qui, ictu in beſtiam directo, hominem offenderit. Vbi dicitur, בפתע *derepente*, accipiunt פרט לקרן זוית *ita ut excludatur is, qui cum cultro ex platea hac circa angulum domus dextrorſum vel ſiniſtrorſum pergens de improviſo in quempiam inciderit.* Vbi dicitur, בלא איבה *ſine ſimultate*; excipi inimicum. ubi, הדפו / *impulerit*: ſi corpore ſuo eum offenderit. השליך עליו *projecerit in eum*: includi demiſſionem, quæ ad ſublevationem neceſſaria eſt (ירידה שהיא צורך עליה) ut ſi lignicida corpus flectat in pronum, ut ſecurim fortiter ligno impengendam eò ſublimiùs efferat. בלא צדייה (quod deducunt à צד latus) excludi illum, cui ictus in hoc latus directus in alterum latus deferatur. לא צדה *non quæſiverit*; excludi, qui volens per duo cubita, per quatuor jactum impulerit. Quum cuipiam per ſcalam aſſcendenti gradus frangatur, deſcenſio ſit an aſſcenſio quærunt: & diſcrimen ſtatuunt, ſi איתלע à vermibus arroſus fuerit, aut דלא מיהדק qui non ſatis arctè aptatus fuerit. Item lanius (קצב) utrum demittens ſecurim ante ſe, an poſt ſe, an utroque modo, ſi quem læſerit, exſilium mereatur? Vide Maim. hil. Rotſeach cap. VI.

2. Olim planis (שוין) non, ut nos, declivib. ſeu faſtigiatis (משופעין) tectis utebantur. Ea luto incruſtabant. Id lapide terete in longitudinem aliquantulum porrecto æquabant. Ei lapidi erant anſulæ, quibus apprehenderetur. Sic Toſiphtha. Parum diſſident reliqui commentatores. Sunt enim, qui lignum eſſe dicunt. Sunt, qui tecta plana, ſed luto altiùs in medio accongeſto clivata paululum fuiſſe, ad aquæ defluxum.

3. Id eſt, בית יד שהוא תקוע בו q.d. *domus manûs ſive manubrium, in quo ferrum fixum eſt.*

4. Quia in lege Deut. 19.5. non manubrium (עץ המבקע) intelligatur, ſed lignum, quod quis vult findere, dictumque aliàs fuiſſe, מעצו *a ligno ſuo*. Neque obſtare, quòd verbum נשל communiter pronun-

pronuncietur נְשַׁל / ut interſeratur inter primam & ſecundam literam הברה שׁל א"ף או של ה"א id eſt, vocalis A. Nam poſſe, ſcripturam ſequendo, legi נִשֵׁל / Hoc volunt, quum dicunt, יש אם למסורת i.e. כמו שנמסר כתבה של תיבה למשה אנו צריכין לדורשה *Eſt mater Traditioni, id eſt, quemadmodum ſcriptura dictionis Moſi tradita eſt, ita opus eſt, nos illam explicare.* Sic R. Sol. Qui hic ſe opponunt Rabbi, dicunt יש אם למקרא / *Eſt mater lectioni* i. e. lectio recepta nobis attendenda eſt. Ita erit: *Dejecerit* (lignicida) *ferrum de ligno.* Secundùm iſtum, *Elidatur ferrum à ligno.* Maimonides *in hilch. Rotſeach. extrem. cap. VI.* pronunciat, cui de manubrio ferrum delapſum ſit, exſulare; ſi lignum fiſſum in alterum exſiluerit, non exſulare. quia id non ſit מכחו vi ipſius primò factum, ſed מכח כחו ex vi roboris ſui conſequenter. Quod declaratur in Gemara hoc exemplo: מאן דשדא .a. פיסא לדיקלא ואתר המרי ואזול תמרי וקטיל · *ſi quis projiciat glebam in palmam, decutiatque dactylos, hique delapſi quem exaniment.*

vide Bahal Aruc in אם / Confer Capell. de antiq. punctorum l. 2. cap. 8.

a. id eſt, רגב גוש עפר ·

II. 5. רשות eſt ἐξουσία. *facultas, poteſtas.* Eſt & proprietas, ſive quod in poteſtate cujuſquam eſt. Hinc רשות היחיד privata poſſeſſio. רשות הרבים locus publicus. Differt ab utroque כרמלית id eſt, locus nec plenè publicus, neque plenè privati dominii. ut; איצטבא id eſt, ςιβάς. *vide cod. Sabb.*

vide Bahal Aruc.

6. Hoc qui faciat, poſſit videri non longè abeſſe ab eo, qui ſciens prudens delinquit. Veruntamen, ſi fecerit eo tempore & loco, ubi homines adeſſe non aſſolent, & forte fortuna quempiam læſerit, exſulat. *Maimonid.*

7. הלזה & הלז & הלה Rabbinis eſt: *Iſte.*

8. Impetratum à patrefamilias.

9. Quia in officio faciendo occupati fuerunt, ubi ſi quid præter ſpem & animi propoſitum evenerit, non imputatur.

III. 10. גֵּר הוֹשָׁב / Eum ſic definit Maimonides *in hilch. Iſſure biah. cap. XIV.* זה גוי שקיבל עליו שלא יעבוד עבודה זרה עם שאר המצוות שנצטוו בני נח ולא מל ולא טבל הרי זה מקבלין אותו והוא מחסידי אומות העולם · *Eſt Gos ſeu peregrinus, qui renunciavit idololatriæ, reliquaque præcepta filiorum Noæ in ſe recepit, quique nec circum-*

circumciſus nec baptiſatus eſt. Hic recipitur; eſtque ex probis gentium mundi. Dicitur תושב ſive *inquilinus*, quia non alia conditione licet illi habitare in terra Iſraël. Opponitur גר צדק q. d. *advena juſtitiæ* qui per מילה וטבילה *circumciſionem & baptiſmum* in populum Dei cooptatur.

11. Nam ſi Iſraëlitam occiderit, capite plectitur. *vide Maimon. hilch. Rozeach cap. V.*

12. Quo ſigno is agnoſcatur, docet Sanhed. cap. III. §. 5. nempe, qui cum altero ſimultatis cauſa tribus diebus verba non fecerit.

IV. 13. Omnes reliquæ civitates Levitarum, quæ XLII. erant, occiſoribus receptui erant, item ut reliquæ VI. Cum hoc tamen diſcrimine, quòd 1. cæteræ neſcios juris & qui non receptûs & ſecuritatis causâ eò venerant, non protegebant, ut VI. illæ eximiæ. 2. in aſylis peculiariter delectis mercedem commorationis percuſſor non ſolvebat: in reliquis verò eam patrifamiliâs pendere tenebatur. *Maimon. hilch. Rothſeach. cap. VIII.* Tectum aræ (גג של מזבח) in templo (æde ſeculorum) quoque eſt receptui ſacerdoti, qui ſacris operatur, שהעבודה בידו/ *Idem d. t. c. v.* Conditio horum oppidorum ſic in Gemara declaratur *fol. 10. p. 1.*

ערים הללו אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות ואין מושיבין אותן אלא במקום מים ואם אין שם מים מביאין להם מים ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין נתמעטו אוכלוסיהן מוסיפין עליהן נתמעטו דיוריהן מביאין להם כהנים לוים וישראלים ואין מוכרין בהן לא כלי זיין ולא כלי צידה ד"ר נחמיה וחכמים מתירין ושוין שאין פורסין בתוכן מצודות ואין מפשילין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם׃ id eſt, *Ad aſyla non deligunt caſtella neque urbes magnas, ſed oppida mediocria: conſtituuntur eadem non niſi locis aquoſis, aut quò aqua deduci poſſit, nec niſi ubi ſit copia rerum venalium; nec niſi populoſis. Si populus eorum habitatoresque diminuantur, novi illò ex ſacerdotibus, Levitis, Iſraëlitiſque cæteris deducuntur. Non veneunt ibi arma aut venationis inſtrumenta, ex ſententia R. Nehemiæ; quod tamen Sapientes*

permittunt. In hoc tamen conſentiunt, neque retia iſtic expandi neque reſtes fieri, uti ne pes vindicis eò acceſſum habeat. Cavet quoque Gemara (*fol. eod. pag. 2. fin.*) ne in aſylo plures ſint percuſſores, quàm cives, neque deſit Senatus. *Maimon. d. tr. cap. VII.* De nominibus & diſpoſitione aſylorum habebis in Excerptis.

V. 14. Lata ne minùs XXXII. cubita. Hermæ (איסטליורת *ςύλοι*, *ut eſt in Bammidb. rab. par. 23.*) in compitis erant, quibus inſcriptum erat, *Miclat*, id eſt, *Aſylum*, ut percuſſor ſciret, quà ſibi fugiendum eſſet. Vias oportebat à lamis, petris, eminentiis, immunes eſſe. Quotquot annis menſis Adar quintadecima emittebantur, qui eas hyemalibus corruptas imbribus, repararent; ponteſque, ſi flumina intercurrerent, labefactos aut excuſſos reſtituerent. *Maimon. d. tr. cap. VIII.*

15. Annectit Gemara: מאי לאו דמתרו ביה דאי קטיל בר קטלא הוא אלא כדתניא וידברו אליו דברים הראויים לו אומרים לו אל תנהגו מנהג שופכי דמים בשגגה בא מעשה לידו / *quidnam? Non, ut monerent ipſum; quòd, ſi hunc percuſſerit, capite pœnas daturus ſit: ſed, ut traditum eſt, loquentur cum illo, quæ ei apta ſunt: ut; Ne faciatis ut homicidæ; imprudens fecit.* Mitigare verbis debebant vindicis furorem. Nam ſanè poterat vindex illum inter viam, dum fugit, dum reducitur, dum remittitur, impunè interficere: ex plerorumque ſententia; quæ nititur hoc fundamento, quòd illa verba, ולו אין משפט מות *& ipſi non eſt judicium capitis*, ad vindicem; illa autem: כי לא שונא וגו׳ *nam non oderat, &c.* ad principium verſus: *Ne perſequatur*, referenda ſint. Eam ſententiam probat Maimon. *d. tr. cap. V.*

Deut. 19. 6.

VI. 16. Ita ἐχρίσθησαν omnes ſummi Sacerdotes uſque ad Ioſiæ tempora, ſub quo oleum unctionis abſconditum eſt.

17. Qui inde à temporibus Ioſiæ miniſtrarunt, non unctione, ſed cultu ſacerdotali, qui erat in [a] octo partibus, initiabantur atque dignoſcebantur.

a. de quibus vide Exod. cap. XXIIX. & XXXIX.

18. Cui vitium accidit: aut qui vicem Sacerdotis impurati obierat, eoque ſanato in ordinem ſuum rediit.

19. Vt militum animos ad fortitudinem & alacritatem verbis accendat:

Digitized by Google

accendat: & ſi quæ alia negocia in expeditione ſacerdotis præſentiam requirant, ea procuret.

20. Quia non exſilium, ſed mors Sacerdotis expiat cædem. Sententia hæc eſt Abhæi. *fol. 11. pag. 2.*

VII. 21. Vt de viſa ſuo tempore, id eſt nocte XXX, nova Luna.

22. Per contumaciam. *Gem. fol. 12. pag. 1.*

23. גּוֹאֵל הַדָּם *vindex ſanguinis*, is eſt, definiente Maimonide, כל הראוי לירושה id eſt, *quicunque* (occiſi) *hæreditatem poteſt adire.* Ex lege tenetur is in homicidam vindicare. [a]. Nepos patris ſui percuſſorem avum ulciſcitur. Vbi non eſt hæres qui vindicet, aut ſi vindici voluntas & animus vel facultas deſit interfectorem perſequendi, Senatus ab illo ſupplicium ſumit. Nec Senatui, nec Vindici [b]. lytrum ab homicida, ne moriatur, nevè exſulet, accipere licet. Neque enim vita interemti eſt poſſeſſio Senatus aut ullius hominis, ſed Dei; qui ejus interfectionem vult ſanguine percuſſoris lui. *Maimon. ſæpe laudato tract. cap. 1.* Occidit vindex, in quos Senatui jus ſupplicii non eſt. ut ſi in cæde verſetur lata culpa, aut tanta inconſiderantia & temeritas, ut propior ſit voluntario homicidæ, quàm invito: item ſi cædis ſit unicus teſtis, neque adfuerit, qui præmonitione ſua à facinore abſterreret, ſi inciderit in manus vindicis, impune de medio tollitur. Quare huic cura & cautela adhibenda eſt, ut ejus manus evadat. *Ibid. cap. VI.*

a. Gem. fol. 12. pag. 1.

b. Num. xxxv. 31. 32.

VIII. 24. Neminem honores indebitos ſibi arrogare, vel oblatos admittere æquum eſt. Quò pertinet illud veluti proverbio ab Ebræis uſurpatum *ex codice Schebuth cap. ult.* חדא דחכים בחד מכילא ומוקירין ליה בגין תרין צריך למימר בחד מכילא אנא חכים׃ id eſt, *Is, qui unum caput juris didicit, ſi honore afficiatur propter duo, unum ſe ſcire, profiteri debet.*

25. Habitationis. Vtrum de 6. Aſylis eximiis, an de 42. reliquis Levitarum oppidis diſſenſio ſit in Miſna, dubitant Doctores Talmudici. Alimoniam ſervo in exſilium miſſo, (nam hoc quoque ad rem pertinet) definit Maimonides, non præberi ab hero: ſervum tamen hero acquirere. *d. tract. cap. VII.*

26. Ad eorum, qui negant, ſententiam accedit Maimon. *ibid.*

P 2 CAP. III.

פרק ג׳

א ואלו הן הלוקין הבא על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו ועל אחות אשתו ועל אשת אחיו ועל אשת אחי אביו ועל הנדה אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר · אלמנה וגרושה חייבין עליה משום שני שמות גרושה וחלוצה אינו חייב אלא משום אחד בלבד ·

CAPUT III.

§. I. [1] HI [2] vapulant. Qui concumbit cum [a] ſorore ſua, vel [b] amita, vel matertera, vel [c] ſorore uxoris, vel [d] glore, vel [e] uxore patrui, vel cum [f] menſtruata: vel cum [g] vidua, ſi ſit ſacerdos ſummus; vel cum [h] repudiata & cui calceus traditus eſt, ſi ſit ſacerdos gregarius; vel cum [i] ſpuria & [k] Nethinæi generis, ſi ſit Iſraëlita; vel cum Iſraëlitide, ſi ſit ſpurius vel Nethinæus. Ob viduam & eandem repudiatam tenentur duplici [3] nomine: ob repudiatam eandemque à leviro rejectam non tenentur niſi unico duntaxat nomine.

ב הטמא שאכל את הקדש והבא אל המקדש טמא והאוכל חלב ודם ונותר ופיגול וטמא השוחט והמעלה בחוץ והאוכל חמץ בפסח והאוכל והעושה מלאכה ביום הכפורים והמפטם את השמן והמפטם את הקטורת והסך בשמן המשחה והאוכל נבלות וטרפות שקצים ורמשים · אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו כמה יאכל מן הטבל ויהא חייב ר״א כל שהוא וחכ״א כזית אמר להם ר״ש אין אתם מודים לי באוכל נמלה כל שהוא

§. II. Item pollutus, [l] qui ſacrum comederit, [m] quique in ſacrarium ſe immundus intulerit, qui [n] adipem, [o] ſanguinem, [p] reſiduumque & abominabile & [q] immundum comederit. Qui [r] jugulaverit, aut obtulerit foris, [s] fermentatum Paſchate comederit, [t] cibum ſumſerit, opuſque fecerit die Expiationis, [u] oleum [4] paraverit, [x] ſuffimentum confecerit, [y] unxerit ſe oleo ſacro, [z] morticina & diſcerpta, [a] abominabilia & reptilia ederit. Qui [b] fructus non [c] decimatos [c] decimalvè primas à quibus capta non ſit ablatio, [d] decimas ſecundas, [e] rem ſacram non redemtam ederit.

a. Lev. 18. 9. 11. & 20. 17.
b. ib. 18. 12. 13. & c. 20. 19.
c. ib. 18. 18.
d. v. 16. & c. 20. 21.
e. c. 18. 14. & 20. 20.
f. c. 18. 19.
g. c. 21. 14.
h. ib d. v. 7.
i. Deut. 23. 2.
k. Lev. 19. 20. Deut. 7. 3.
l. Levit. 7. 20. 21. & 22. 4. &c. conf. 12. 4.
m. Num. 5. 3. & 19. 13.
n. Lev. 7. 23.
o. ib. v. 26. & 17. 10.
p. c. 7. 15. &c. & c. 19. 6. 7.
q. c. 7. 19. & 11. 34.
r. c. 17. 2. 3. 8. 9. Deut. 12. 13.
ſ. Exo. 12. 25.
t. Lev. 23. 29. 30.

שהוא חייב אמרו לו מפני שהוא
כברייתא א״ל אף חטה אחת
כברייתה ·

ederit. Quantum de non decimato edet, ut fiat reüs? R. Simeon ait: Quantumvis. Sapientes: quod oleę magnitudinem ęquet.

Ad illos R. Simeon, Num, inquit, non fatemini, ſi quis de formica quantumcunque edat, teneri? Sanè quidem, inquiunt illi: verùm ea eſt quaſi integra [6] creatura. Imò, ſuſcipit ille grana ſingula tritici quaſi integra creatùra ſunt.

u. Ex. 30. 33
x. ib. v. 38.
y. ib. v. 33.
z. Lev. 17. 15. 16.
a. Lev. 11. Deut. 14.
b. Lev. 27. 30. Num. 18. 21. Levit. 22. 15.

ג האוכל ביכורים עד שלא קרא
עליהן· קדשי קדשים חוץ לקלעים
קדשים קלים ומעשר שני חוץ
לחומה· השובר את העצם בפסח
הטהור הרי זה לוקה ארבעים
אבל המותיר בטהור והשובר
בטמא אינו לוקה ארבעים ·

§. III. Qui [f] primitias comederit antequam ſuper illis recitaverit [carmen lege præſcriptum, Hieroſolymis] : [g] ſancta ſanctorum extra peripetaſmata: [h] ſacra leviora & decimas [i] ſecundas extra muros. Qui [k] agni paſchalis puri os fregerit; quadragenas plagas accipit: non etiam, qui de puro reliquum facit, aut polluti os frangit.

c. Num. 18. v. 26.
d. Deut. 14 23.
e. Lev. 27. 13.
f. Deut. 26.
g. Lev. 10.
h. Deut. 12. 17.
i. Ibid.
k. Exo. 12. 46.

ד הנוטל אם על הבנים רבי
יהודה אומר לוקה ואינו משלח
וחכ״א משלח ואינו לוקה· זה הכלל
כל מצות לא תעשה שיש בה
קום עשה אין חייבין עליה ·

§. IV. Qui [l] aufert matrem ſuper pullis, R. Iehuda ait, vapulat, & non dimittit. at Sapientes: Dimittit, nec vapulat. Hæc generalis regula eſt: Nullo interdicto, in quo ſit faciendi præceptio, quiſquam ad ſupplicium obligatur.

l. Deut. 22. 6.

ה הקורח קרחה בראשו והמקיף
פאת ראשו והמשחית פאת זקנו
והשורט שריטה אחת על המת
חייב שרט שריטה א׳ על ה׳ מתים
או ה׳ שריטות על מת א׳ חייב על
כל א׳ ואחת על הראש שתים אחת
מכאן ואחת מכאן ועל הזקן שתים
מכאן וב׳ מכאן וא׳ מלמטה ר׳ אליעזר
אומר אם נטלו כולו כאחד אינו

V. [m] Qui [7] calvitiem in capite ſuo facit, & [8] qui [n] angulos capitis ſui circumtondet, barbæq; angulum corrumpit, qui ſe ſecat una cæſura ob defunctum, tenetur. Vna ſecuerit ſe cæſura ob quinos demortuos, aut quinis cęſuris ob unum, ob quamlibet tenetur. In capite bis, ſemel ſcil. in utroque latere, peccatur. In

m. Lev. 21. 5. Deut. 14. 1.
n. Lev. 19. 27.

חייב אלא אחרת ואינו חייב עד
שיטלנו בתער ר׳ אליעזר אומר
אפילו לקטו במלקט או ברהיטני
חייב ׃

barba quinquies: videlicet bis in utroque latere, ſemel inferiùs. R. Elieſer ait: Si totam una vice dejecerit, una culpa eſt. Nec tenetur, niſi novacula auferat. R. Elieſer ait: Etiam ſi [9] forpice vel aſcia demetat, tenetur.

o. Lev. 19. 28.

ו הכותב כתובת קעקע כתב
ולא קעקע קעקע ולא כתב אינו
חייב עד שיכתוב ויקעקע בדיו
ובכחול ובכל דבר שהוא רושם
ר״ש בן יהודה משום ר״שא אינו
חייב עד שיכתוב שם השם שני
וכתובת קעקע לא תתנו בכם
אני יהוה ׃

§. VI. Qui [o] ſcribit ſcripturam ſtigmatis: [10] Scripſerit & non inciderit, inciderit & non coloraverit, haud tenetur, uſque dum tinxerit & inciderit. Iſtud, atramento, ſtibio aliave ulla re colorante. R. Simeon filius Iehudæ verbis R. Simeonis ait: Non tenetur, niſi [11] nomen aliquod ibi inſcripſerit. Q. D.

p. Ibid. [p] *Et ſcripturam ſtigmatis non facietis in vobis. Ego DOMINUS.*

q. Num.6.

ז נזיר שהיה שותה ביין כל
היום אינו חייב אלא אחרת אמרו
לא אל תשתה אל תשתה והוא
שותה חייב על כל אחת ואחרת ׃

§. VII. [q] Naſiræus ſi toto die ſe ingurgitet vino, una culpa tenetur. Si quis ſemel iterumque monuerit, ne bibat; ipſeque nihilominùs potitet, toties ſupplicium commeretur.

ח היה מיטמא למתים כל היום
אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל
תיטמא אל תיטמא והוא מטמא
חייב על כל אחרת ואחרת׃ היה
מגלח כל היום אינו חייב אלא
אחת אמרו לו אל תגלח אל תגלח
והוא מגלח חייב על כל אחרת
ואחרת׃ היה לבוש בכלאים כל
היום אינו חייב אלא אחת אמרו
לו אל תלבש אל תלבש והוא
פושט ולובש חייב על כל אחרת
ואחרת ׃

r. Lev. 19. 19.

VIII. Si polluatur ob funus die toto, ſemel reus eſt. Si ſemel iterumque admonitus, multiplicata culpa eſt. Tondeatur toto die, una culpa eſt: ſi admonitus ſæpius, multiplex. Toto die [r] heterogeneis veſtiatur, una: admonitus deponat [vel ſolvat, vel ad deponendum ſe componat] & reſumat, [religetque & exuere intermittat] multiplex culpa eſt.

IX. Eſt,

Digitized by Google

ט יש חורש תלם אחד וחייב
עליו משום ח' לאוין החורש בשור
ובחמור והן מוקדשין בכלאים ב
בכרם ובשביעית ויום טוב וכהן
ונזיר בבית הטומאה חנניה בן
חכינאי אומר אף הלובש כלאים
אמרו לו אינו השם אמר להם אף
לא הנזיר הוא השם ·

IX. Eſt, qui unum ſulcum agat, & fiat reus violati octuplicis interdicti. Qui arat junctis bove & aſino, ſi ſacti ſint, in agro heterogeneis conſito, in vinea, anno ſabbatico, feſto, ſacerdos aut Naſiræus loco contaminato. Chanania filius Chachinai ait: Etiam qui heterogeneis amictus. Reſponſum illi eſt: Non eſſe idem nomen. Quibus ille: Neque, quòd Naſiræus, ad idem nomen quicquam attinet.

י כמה מלקין אותו ארבעים חסר
אחת שנאמ' במספר ארבעים מנין
שהוא סמוך לארבעים ר' יהודה
אומר ארבעים שלימות הוא לוקה
והיכן הוא לוקה את היתירה בין
כתפיו ·

X. Quot verberibus afficitur ſons? Quadraginta una minùs. Q. D. *Numero quadragenarii*, Deut. 25. 2. 3.
id eſt, numero, qui proximus eſt quadragenario. R. Iehuda ait: Quadraginta, pleno numero, infliguntur ipſi. Quanam igitur parte accipit ictum abundantem? Inter ſcapulas.

יא אין אומדין אותו אלא במכות
הראויות להשתלש אמדוהו לקבל
מ' לקה מקצת ואמרו אינו יכול
לקבל ארבעים פטור אמדוהו ל
לקבל שמנה עשרה משלקה אמרו
יכול הוא לקבל מ' פטור עבר א
עבירה שיש בה שני לאוין אמדוהו
אומר אחד לוקה ופטור ואם לאו
לוקה ומתרפא וחוזר ולוקה ·

§. XI. Non addicitur plagis, niſi quæ trifariam dividi poſſint. Si XL. ferre poſſe æſtimatus ſit, &, parte toleratâ, videatur reliquas ſuſtinere non poſſe, dimittitur. Si XIIX. addictus ictibus, poſtquam eos recepit, appareat, & reliquas potuiſſe perferre, liber abit. Crimen ſi commiſerit, in quo ſit duplicis interdicti violatio, ſi una æſtimatione ad plagas damnatus ſit, iis acceptis, abit liber. Si diverſa; vapulat, &, poſtquam ſanatus fuerit, reliqui ictus ipſi irrogantur.

§. XII.

Digitized by Google

יב כיצר מלקין אותו כופת שתי ידיו על העמוד הילך והילך וחזן הכנסת אוחז בבגדיו אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבו והאבן נתונה מאחריו חזן הכנסת עומד עליה ורצועה של עגל בידו כפולה אחת לשנים ושנים לארבעה וב׳ רצועות עולות ויורדות בה ׃

§. XII. Quomodo fit flagellatio? Aſtringit [quis] ambas ejus manus ad columnam. Tum miniſter publicus veſtem ejus arreptam [detrahit], ſive rumpatur ſive diſſuatur, uſque dum denudet pectus. Lapis ponè illum collocatus eſt, in qua ſtat lictor, manu tenens [15] lorum bubulum complicatum primò ut ex ſimplici ſit duplex, iterum, ut ex duplici fiat quadruplex. In illo [14] duo lora ſunt, quæ aſſcendant & deſcendant.

יג ידה טפח ורחבה טפח וראשה מגיע על פי כריסו ומכה אותו שליש מלפניו ושתי ידות מלאחריו ואינו מכה אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה שני והפילו השופט והמכה מכה בידו אחד בכל כחו ׃

§. XIII. Manubrium palmi longitudinē habet: latum eſt palmum: extremitas ejus ad os ventris pertingit. Hoc cum ferit trifariam, ita ut trientem ictuum adverſo, beſſem averſo infligat. Non ferit ſtantem, neque ſedentem, ſed inclinatum. Q.D. *Et*
Deut. 25.2 *proſternet eum judex.* Qui ferit, una manu cædit, quantum poteſt.

Deut.28. 58. 59. יד והקורא קורא אם לא תשמור לעשות וגומ׳ והפלא ה׳ את מכותך ואת מכות וגומר
Deut.29.9 וחוזר לתחלת המקרא ושמרתם את דברי הברית הזאת וגומ׳
Pſ.78.38. וחותם והוא רחום יכפר עון וגומ׳ וחוזר לתחילת המקרא ואם מת תחת ידו פטור הוסיף לו עוד רצועה אחת ומת הרי זה גולה על ידו נתקלקל בין בריעי בין במים פטור ר׳ יהודה אומר האיש בריעי והאשה במים ׃

§. XIV. Et [14] præco clamat: *Si non ſervaveris, ut facias. &c. mirabiles faciet DOMINUS plagas tuas & plagas ſeminis tui, &c.* atque id repetit ab initio. *Et cuſtodietis verba fœderis hujus &c.* finitque: *Et ipſe eſt miſericors, &c.* iidemque ab initio iterat. Si moriatur ſub manu ejus, liber eſt. Si unum lorum addiderit, & tum moriatur, exſulat. Sons ſi conſpurcet ſe fimo aut obſcœno liquore, liber eſt. R. Iehuda ait: Mas fimo: femella lotio.

§. XV.

טו כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתותן שני ונקלה אחיך לעיניך משלקה הרי הוא כאחיך דברי ר׳ חנניא בן גמליאל אמר ר׳ חב״ג מה אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו ר׳ שמעון אמר ממקומו הוא למד שני ונכרתו הנפשות העושות וגומ׳ ואומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הא כל היושב ולא עבר עבירות נותנין לו שכר כעושה מצוה ר׳ שמעון ב״ר אומר הרי הוא אומר רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש וגומ׳ ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות׃

§. XV. Omnes rei exterminii poſtquam vapularunt, ab exterminio liberi ſunt. Q. D. *Et frater tuus evileſcat coram oculis tuis.* Poſtquam vapulavit, quaſi frater eſt. verba R. Chananię filii Gamalielis. Ait R. Chan. fil. Gamal. Quod ſi, qui unam culpam in ſe admiſit, anima ſua multatur, quantò magis, qui unum præceptum effecerit, anima ſua donabitur? R. Simeon ait: Id quidem ex ſuo loco diſcere eſt. Q. D. *Et exſcindentur animæ, quæ fecerint, &c. Quæ faciet homo & vivet in illis.* En omni,. qui deſidens nihil contra præceptum committit, datur merces, quaſi præceptum impleſſet. R. Simeon filius Rabbi ait: Ecce dicit Scriptura: *Tantùm obfirma te, ne comedas ſanguinem. Nam ſanguis eſt anima, &c.* Quid? qui ſanguine, re, quam abhorret hominis anima, abſtinet, mercedem accipit: quantò magis, qui rapina & inceſtu, quæ anima hominis concupiſcit & expetit, ſe non contaminat, proderit ſibi & progeniei ſuæ, poſteriſque propaginis ſuæ uſque ad finem omnium generationum?

Deut. 25. 4.
Lev. 18. 29.
ibid. v. 5.
Deut. 12. 23.

יו רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שני׳ יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר׃

§. XVI. R. Chanania fil. Akaſiæ ait: Voluit Deus Iſraëlem meritis augere.[15] Propterea multiplicavit illis legem & præcepta. Q. D. *DOMINUS delectabatur propter juſtitiã ejus, magnificabat doctrinã & reddebat magnificum.*

Eſai. 42. 21.

NOTÆ AD CAP. III.

I. 1. Gloſſa Caph nachath ex R. Sol. טובא איכא דלוקין בר מאילין אלא תנא חייבי כריתות לאשמועינן דיש מלקות בחייבי כריתות ותנא אלמנה וגרושה לאשמועינן שאלמנה וגרושה חייבין עליה משום ב׳ שמות ותנא טבל ומעשר א׳ שאין אזהרתם מפורשת. i. e. *Plures ſunt, qui flagri pœna obligantur, præter iſtos. Verùm hîc indigitantur* 1. *qui rei ſunt exterminii; ut intelligatur, flagrum in reos exterminii competere.* 2. *vidua eademque repudiata, ut intelligatur, duplici ratione ipſius nomine pœnæ ſubjacere.* 3. *fructus nondum rectificati & decimæ primæ, quia interdictum de his expreſſum non eſt.* Maimonides hilch. Sanhedrin cap. XVIII. & XIX. cùm generatim atque universè, tum ſigillatim, quæ facinora pœnam flagri mereantur, deſcribit. Nobis ſufficiet quædam faſtigia & capita delibaſſe. Succumbit huic ſupplicio, qui violat 1. interdictum, quod Exciſionem animæ comminatur, morti autem corporis non addicit. *v. g. qui adipem, ſanguinem, fermentatum in Paſchate edit.* 2. interdictum, quod mortis θενλατυ commination ſancitur. *v. g. ne quis veſcatur fructibus non rectificatis : ne quis ſacerdotum pollutus pura ablatione.* [Notavimus ad cap. IX. Sanh. not. 12. ex mente Maimon. intereſſe inter Exciſionem כָּרֵת / & mortem θενλατον, מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם / Ille igitur per hanc intelliget mortem repentinam, inſoliti & horrendi exempli, quam מיתה משונה appellitant, & præmaturam. Quam tamen alii Rabbini quoque מִיתַת כָּרֵת vocant. ut in illo, מת בחמשים זו היא מיתת כרת / *Si quis quinquagenarius decedat, mors exterminii eſt.* Seu potiùs עד המשים id eſt, *ante L: annum.* Sic eſt in Kimchio ad Eſa. 3 S[illegible]. Quid per כרת ab interpretibus intelligatur, diſci poteſt ex cl. d. AMAMÆ Antibarb. pag. 954. &c.] 3. interdictum operis (לאו שיש בו מעשה) *v. g. de veſtibus ex lano linoque non texendis.* Nam interdictum, quod non eſt de opere, *ſed v. g. de ſermone, affectu, &c.* ſi violetur, ad flagra non obſtringit. Vapulat tamen perjurus (נשבע ומימר) & qui ditis devovet ſe vel proximum per Nomen. 4. interdictum, quod

Moed Caton. cap. 3.

quod transfertur ad mandatum, (לאו שניתק לעשה) ni mandatum fecerit. *v. g. qui matrem pullis incubantem aufert; ni captam dimiſerit.* 5. interdictum denique quodvis aliud, quod non pœna capitis aut compenſatione damni dati, ſeu dupli, quadruplivè, &c. reſtitutione ſancitum ſit, neque ſit (לאו בכללות) interdictum plura complectens, niſi quando Scriptura aut majorum inſtitutio id in plura interdicta tribuerit. (Quod interdictum omnis cauſæ vel pœnam aggravantis vel à corporis ſupplicio liberantis expers eſt, id לאו גרידא dicitur, q.d. *interdictum circumciſum. Maim. in comm.*) Neque prætermittendum, neminem, ſicut neque in re capitali, ſuo ſolius indicio huic pœnæ ſubjici. Nam perpetuò licet ſuſpicari, eum, qui de ſeipſo indicium faciat, ad id faciendum vel animi morbo & mentis quadam alienatione, vel vitæ tædio impelli. In illum, qui flagellatus ob crimen aliquod, in eodem iterum deprehendatur, quid ſtatuatur; ſuprà in Sanhedr. cap. IX. §. 5. vidimus. Id Maimonides hoc capite ad tertiò iteratam facinoris perpetrationem reſtringit.

2. Vocabulum ex Lexicis notum. Hinc מלקות & aliquando מלקות ארבעים / *ſupplicium 40. plagarum.* Quando Rabbini volunt indicare, quempiam hoc ſupplicjo teneri, ſæpe dicunt הוא סופג מ׳ *accipit & admittit quadragenas*, velut aquam ſpongia. Nam ibi verbi hujus uſus propriè eſt. Eſt inſuper aliud ſupplicium plagarum, quòd extra fines terræ Canaan tum ob contumaciam & violationem præceptorum, itemque neglectam teſtium admonitionem, atque etiam ob violationem interdictorum, quę à Scribis poſita ſunt; irrogabatur. Hęc propriè fuſtigatio eſt. Baculo enim verbera infligebantur. Certus plagarum numerus in hoc genere nuſquam comparet. Nam is gravitati criminis attemperatus erat. Atque ex arbitrio judicum id totum pendebat. poteratque ad necem quoq; ſontis procedi. *vide Maimon. d. tr. cap. 16. & 18. & alibi paſſim. Aruch in* מרד / *Infra in Excerptis cap. 1. Gem. Sanhedr. num. IX. n. 3.* Rabbini, duo hæc genera quando inter ſe comparant, ſic dicunt: מכת מרדות דרבנן & מלקות דאורייתא /

3. Gloſſ. Caph nach. ב׳ אזהרות ששניהם מפורשין במקרא i. e. *duplicis interdicti, quorum utrumque lege explicatum eſt.*

II. 4. פִּיַּסָּם est רֹשׁ *πιαίνειν* Aruc. המבשם והממלח כל הבשמים לעשות הקטורת id eſt, *qui ad ſuavitatem componit & contemperat aromata ad faciendum ſuffimentum.* Allegat Targum Hieroſolymitanum, in quo hoc פִּיַּסָּם רקח respondeat. Sed non reperio.

5. טבל compoſitam eſſe volunt vocem ex לא i.e. *non* & טָב i. *bonus.* Sunt enim fructus, de quibus primitiæ, ablatio magna, decimæ primæ & ſecundæ; decimæque primæ, à quibus ablatio ſive decimæ de decimis ſepoſitæ atque perſolutæ non ſunt. תבואה שלא נתקנה בודאי *proventus non liquido rectificatus*, ait Aruch. cujus etymologia ſtolida eſt. Mihi fit veriſimilius, inde dici, quòd ſancta his adhuc eſſent immerſa.

6. בריה ſive בריא in ſtatu emphatico בריתא eſt *κτίσις*. quod plerumque de hominibus, maximè in plurali בריות uſurpatur. Hic tamen, docente Gemara fol. 17. pag. 1. intelligitur animans. Toſiphta paulò generaliùs, quod conciſum in partes nomen ſuum non retinet. Non libet ulteriùs hoc perſequi.

V. 7. Qui volſella vel unum pilum canum extraxerit, tenetur hac pœna. Gem. fol. 20. 2.

8. Gem. ead. pag. זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו i. e. *qui tempora ſua depilat, ita ut ſimilia ſint fronti, & ei, quod eſt poſt auriculas, glabro.* vide R. Sol. in comm. ad Leviticum. Maimon. hilch. Avoda Sara cap. XI. לא יגלח מן הצדדין ויניח השיער באמצע *non à lateribus tondebitur, relicta in medio coma, quæ dicitur* בלורית guam vocem hoc modo explicat & Raſchi in fine Sota. (Permiſſum tamen hoc iis, qui in exſilio regum & principū familiaritate gaudent. *Maim. d. loco.*) Herodotus Melpom. cap. CLXXV. de Macis. λόφους κείρονται. τὸ μὲν μέσον τῶν τριχῶν ἀνιέντες αὔξεσθαι, τὰ δὲ ἔνθεν καὶ ἔνθεν κείροντες ἐν χροΐ. id eſt, *criſtas tondendo efficiunt. Nam in medio capillos ſinentes creſcere, utrinque in cute raduntur.* Malè Valla, niſi fallor, *ſummum capitis verticem radunt*, &c. *in orbem.* Talmudicum iſtud בלורית voce λόφος, *criſta*, vel *caprona* verterem.

9. R. David de Pomis vertit, *forfex.* Gloſſa Caph nachath: מלקחיים ללקט השער id eſſet *volſella*, quod eſt propius vocis origini.

Digitized by Google

gini. Attamen Maimon. in comm. alteram vocem ita explicat; quòd ſit *inſtrumentum ferreum eradicans pilos atque evellens ab radice.*

V I. 10. Cultro incidebant carni literarum notas. inciſuras atramento, ſtibiovè inficiebant.

11. Alicujus idoli: non Dei.

X. 12. Gemara. מ"ט אי כתיב ארבעים במספר הוה אמינא ארבעים במניינא השתא דכתיב במספר ארבעים מניין שהוא סוכם את ארבעים אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאלו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא · *Quare? Si ſcriptum eſſet,* Quadraginta in numero, *dicerem intelligi,* quadraginta numero: *nunc verò, quia ſcriptum eſt,* cum numero quadraginta, *intelligo numerum, qui numerat X L. Ait Rabba: Quàm ſtulti ſunt reliqui mortales, qui coram libro legis aſſurgunt, & non coram viro eminenti?* (ſic vocant Sapientes, maximè capita Synagogæ. de quo forte alibi) *Nam ecce in lege ſcriptum eſt, X L. & venerunt Magiſtri noſtri & detraxerunt unam.* Egregiè! Alii pro ſigno habent, quòd אחיך in numeris valet xxxix. Veriſſima ratio diminuti numeri eſt, quam revelat Maimon. hilch. Sanhed. cap. 17. ne, ſi lictor per errorem unam plagam addidiſſet, legem tranſgreſſus videretur. Nam ultra XL. ictus procedere, lege prohibitum eſt: pauciores autem irrogare, non item eſt nefas.

X I I. 13. Perinde eſt, ſive unum lorum tribus plicis aut flexuris, ſive duo lora, ſingula ſingulis plicis compoſita ſint, (quemadmodum opinatur R. Sol.) ut quatuor lora efficiantur. Quo animadverſo, labat, quod dicitur; *ſingulos ictus triplices fuiſſe.* Nam quadruplices forent.

X I V. 14. Qui inter judices præſtabat, hos verſus recitabat. Alter numerabat plagas. Tertius jubebat lictorem ferire, hoc verbo: *Hakkêhu.* id eſt, *Cade illum.* Plura de hoc ſupplicio vide in abbreviaturis D. Buxtorfii, in ep. dedic.

X V I. 15. Nam ſi quis Iſraëlita ex D C X I I I. præceptis legis unum aliquod, ut par eſt, ſine ulla admixtione humanæ intentionis, ex amore fecerit, heres vitæ æternæ futurus eſt. *Maimon. in comm.*

סליקא לה מסכת מכות ·

F I N I T C O D E X M A C C O T H.

אמונות אגדות ומדרשים
מלוקטים מגמרא
סנהדרין
כאשר הם מחוברים בבירת ישראל •

EXCERPTA GEMARÆ THALMUDICÆ

tractatûs de Synedrio.

פרק א׳ דיני ממונות •

Geneſ.49. 10. א תניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבבבל שרודין את ישראל בשבט • ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל ב שמלמדין תורה ברבים •

CAPUT I.

I. 1. TRaditur. *Non recedet ſceptrum à Juda.* Hi ſunt 2 æchmalotarchæ Babylonici, qui dominantur Iſraëli ſceptro. *Et legiſlator è medio pedum ejus.* Hi ſunt poſteri 3 Hillelis, qui docent legem publicè.

NOT. 1. Eſt in Gemara fol. 5. pag. 1. Quæſitum erat, quiſnam cauſas pecuniarias ſolus judicare poſſet? quem vocant מֻמְחֶה לָרַבִּים / Additum; talem, niſi ab æchmalotarcha veniam impetraſſet, ad reſtitutionem, ſi quando erraſſet, teneri. Quòd autem æchmalotarchæ Babylonici major ſit in hoc negocio auctoritas, definit hæc ſententia: מהכא להכא ומהתם להתם מהני ומהכא להתם נמי מהני • i. e. *Hinc*, ab Æchmalotarcha, poteſtatem judicandi impetraſſe, *hic* in Babylone; *& iſtinc* à principe, qui eſt in terra ſancta, *iſtic*, in terra ſancta, *prodeſt*: *conſimiliter & hinc*, *iſtic prodeſt*. Rationem petunt ex recepta vaticinii Iacobæi interpretatione, in quo *Mechokek* pro inferiore poteſtate & principatu, *Schebet* autem pro exſuperantiore capiunt. Vera autem hujus diſcriminis ratio videtur illa eſſe, quam explicat R. Salomo: *quia* יש להם כוח ורשות מאת מלכי פרס • *poteſtas illis* (æchmalotarchis) *eſt a re-*

eſt à regibus Perſidis. Auctor Thoſiphtæ annotat: *Superiores eſſe ſapientia & definiendis licitis vetitiſque principes terræ Iſraël: at quod attinet* הפקעת ממון ליפטר דהפקר בית דין הפקר i. e. *extorſionem pecuniæ, ut liberi ſint* (à reſtitutione) *ut,* [a] *quod à Senatu publicatum eſt, publicum ſit; poteſtate anteire æchmalotarchas. Illos enim oriundos eſſe ex maribus: illos autem ex fœmellis. Id tradi in Hieroſolymitano.* nimir. tract. Chilajim. ubi ad illuſtrandam R. Iehudæ Sancti humilitatem, hæc ipſius verba referuntur: אין סליק רי הונא ריש גלותא להכא מיתב לירה לעיל מיני דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין דהוא מן דכריא ואנא מן נוקבייא· *Si aſcendat Raf Huna princeps captivitatis huc, collocarem eum ſuprà me. Nam ipſe ex Jehuda eſt, ego verò ex Benjamine. Atque adeo ipſe à maribus eſt, ego à fœmellis.* Sed quid hoc ad tribum Iudæ? Rurſum in Chethuboth. cap. 4. genus ejuſdem principis Iehudæ à Schephatjah, quem David ex Abital ſuſcepit, *2. Sam. 3. 4.* arceſſitur. Fortean inde maternum genus deduxerit. Mihi non liquet.

2. In Chronico Ebræorum parvo, quod vocant, deducuntur per continuam ſeriem æchmalotarchæ Babylonici à Iechonia uſque ad Chiſkijæ (quem pravè quidam, ut mea fert opinio, Hillelis fratrem volunt, filium: cujus nomen non additur. Poſt illum hæc legas: וכד שכיב פש נתן בעמי אמו הוא נתן דצוציתא ושכיב נתן ועמד אחריו רב הונא בנו· i. e. *Mortuo iſto, ſuperfuit Nathan ex cognatis matris ejus. Hic eſt Nathan* [b] *Deſoſitha.* Huic mortuo ſucceſſit Raf Huna filius ejus. Ab hoc deinceps numerantur poſteri ad Mar Sutram, qui niſi natus fuiſſet, omnis interierat familia Davidica. Si dicamus uxorem illam Chiſkijæ à Davide fuiſſe, qui ſciemus, an à maribus? Nam משפחת אם אינה משפחה *ut eſt in Bava bathra. cap. 8.*

3. In Bereſch. rab. par. 98. fol. 110. col. 2. hæc habes. *Hillel ex quibus oriundus fuit? Ait R. Levi: Genealogia inventa fuit Hieroſolymis, in qua ſcriptum erat: Hillel à Davide oriundus eſt.* In libro Cabbalæ R. Abraham bar dijor fol. 53. pag. 2. *Hillel fuiſſe dicitur frater Ezechiæ, qui fuerat Naſi Babylone, ortus à Zerubbabele.* Quod quidem impoſſibile eſt, ſi ſub ejus Chiſkijæ patre Schechanjah,

quem

a. Id jus probatur in Hieroſolymitano tractat. Schekalim c. 1. ex Eſra 10. 8.

b. Poſtea occurrit eodem cognomine עקבן דצוציתא. At in extrema Gemara quinti capitis Sabbath legimus עקבן filiū נחמיה (in Seder olam nepos ejus dicitur) æchmalotarcham eſſe eundem נתן דצוציתא. Tanta eſt certitudo in genealogia Iudæorum! Ratio cognominis declaratur in Aruch in נתן.

Digitized by Google

quem auctor Cabbalæ ejus proavum facit, deſtructum templum eſt. quemadmodum traditur in Seder Olam Zuta fol. 35. pag. 2. Is Hillel factus eſt Naſi in terra Iſraël centum annis ante templi everſionem. Occaſio narratur in Pheſachim cap. 6. Succeſſit in principatu illis, qui בני בתירה vocantur. Caſaubonus hunc vult eundem eſſe cum eo, quem Ioſephus Πολλίωνα vocat. De ipſo Iacobi vaticinio hîc agendi locus non eſt, neque adeo neceſſe eſt Iliada poſt Homerum ſcribere. vide ſis cl. v. D. SIXTINI AMAMA Antibarbarum pag. 444. & ſeqq. Hoc certum eſt, quantumvis in particulis ejus vaticinii explicandis diſſideant interpretes, Iudæos vel ſola hac ſua gloſſâ convinci ſatis poſſe pervicaciæ. Nam ubi jam æchmalotarchæ Babylonici ex ſtirpe Davidis orti? Quæ in ſucceſſione illorum certitudo? ubi Hillelis poſteri? quæ in horum ſtirpe deſignanda conſtantia? quæ utrorumque majeſtas? ubi judicia? ubi ſacra? ubi tribus? ubi imperia & magiſtratus? Veritas ſanè doctiſſimo & Chriſtianis infenſiſſimo Rabbino Davidi Kimchio expreſſit, ut fateretur, eam prophetiam, quæ eſt Hoſ. 3. 4. *Diebus multis deſidebunt Iſraëlitæ, nullo rege, nullo principe, nullo ſacrificio, ſtatua, amiculo, imaginibus*: id, inquam, omne in ipſorum hodiernum exſilium convenire. *Hi*, inquit, *ipſi ſunt dies captivitatis, in qua nos verſamur hodie: quando nobis neque rex eſt, neque princeps ex Iſraële. Nam ſub poteſtate gentium ſumus & regum atque principum eorum. Nullum nobis eſt neque Dei veri neque idoli colendi inſtrumentum. Ita nos hodie in hoc exſilio vivimus, omnes filii Iſraëlis.* Æquè enim hoc de Iudæis hoc tempore verum eſt, atque olim de decem tribubus fuit; de quibus tamen propriè Hoſeç prophetia intelligenda videtur.

Ioſ. ant. lib. 15. c. 1.

ב רבי אליעזר בר׳ יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע וכל הבוצע הרי זה חוטא וכל המברך את הבוצע הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה׳ אלא יקוב הדין את ההר שנאמר כי המשפט לאלהים הוא וכן מושה היה אומר יקוב הדין את ההר אבל אהרן אוהב

Pſal. 10. 3.

Deut. 1. 17.

II. R. Elieſer filius Ioſæ Galilæi ait: [1] Non eſt licitum *litem inter* [2] partes componere: atque adeo quicunque pacem facit, peccat: quinetiam, qui benedicit pacificatori, blaſphemat. Q. D. *Pacificatori qui benedixerit, ſpreverit Deum.* Sed jus perforet montem. Nam, *Iudicium Dei eſt.* Eo animo Moſes fuit; jus

montes

שלום ורודף שלום ומשים שלום
בין אדם לחבירו שני תורת אמת
היתה בפיהו וגו׳ • ר׳ אליעזר אומר
הרי שגזל סאה של חיטים וטחנה
ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד
מברך אין זה מברך אלא מנאץ
ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה׳ •
ר׳ מאיר אומר לא נאמר בוצע
אלא כנגד יהודה שני ויאמר יהודה
אל אחיו מה בצע כי נהרוג את
אחינו וכל המברך את יהודה הרי
זה מנאץ וע״ז נאמר ובוצע ברך וגו׳
ר׳ יהשע בן קרחה אומר מצוה
לבצוע שני אמת ומשפט שלום
שפטו בשעריכם • והלא במקום
שיש משפט אין שלום ובמקום
שיש שלום אין משפט אלא איזהו
משפט שיש בו שלום הוי אומר
זה ביצוע • וכן בדויד הוא אומר
ויהי דוד עושה משפט וצדקה
והלא כל מקום שיש משפט אין
צדקה צדקה אין משפט אלא
איזהו משפט שיש בו צדקה הוי
אומר זה ביצוע • אתאן לת״ק דן
את הדין זיכה את הזכאי וחייב
את החייב וראה שנתחייב עני
ממון ושלם לו מתוך ביתו זהו
משפט וצדקה משפט לזה ת
שהחזיר לו ממונו וצדקה לזה
ששלם מתוך ביתו קשיא ליה
לרבי האי לכל עמו לעניים מיבעי

montes debere perrumpere. Verùm Aharon amabat pacem & ſectabatur eam, conciliabatque inter ſe partes. Q. D. *Lex veritatis erat in ore ipſius, &c.* Dixit Mal.2.6.
item R. Elieſer: En qui ſatum tritici eripit alteri, & ex eo commolito coctoque placentam 3· ſeparat, 4· quomodo benedicet? Non is benedicit, ſed blaſphemat. Nam *Raptor, ſi benedicat, blaſphemat Deum.* Pſal.10.3.
R. Meir: Luctatoris nomen optimè in Iehudam competit. Nam *Dixit Jehuda* Gen.37.26
ad fratres ſuos: Quid lucri; ſi occidamus fratrem noſtrum? Quiſquis igitur laudat Iehudam, blaſphemus eſt. Nam *Qui benedicit lucratori, blaſphemat.* Pſal.10.3.
R. Ioſua: Præceptum eſt pacificare. Q. D. *Veritatem & judicium pacis judicate in portis veſtris.* Zach.8.16. vid. R. D. K. & R. Sol.
At annon, ubi judicium eſt, ibi pax non eſt? rurſumque ubi pax, ibi judicium non eſt? Quale igitur eſt judicium, in quo ſit pax? Sic habe, illam eſſe amicam partium conciliationem. Ita de Davide legimus: *Et David exercebat jus & 5· benignitatem.* 2. Sam.8.15.
At annon, ubi eſt jus, ibi benignitatis; ubi eſt benignitas, ibi juris locus non eſt? Quale ergo illud judicium, in quo ſit beneficium? Tranſactio. Ventum eſt ad doctorem, cujus primo loco

לידה אלא אעפ שלא שילם לו
מתוך ביתו זהו משפט וצדקה
משפט לזה שהחזיר לו ממונו
וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת
ידו ופליגא דרבי תנחום בר
חנילאי דא״ר ת״ב לא נאמר
מקרא זה אלא כנגד מעשה
העגל שני וירא. אהרן ויבן מזבח
לפניו מה ראה אמר ר׳ בנימין בר
יפת אמר רבי אלעזר ראה חור
שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא
להו השתא עבדו לי כדעבדו ב
בחור ומיקיים בי אם יהרג במקדש
ה׳ כהן ונביא ולא הויא להו
תקנתא לעולם מוטב דליעבדו
לעגלא איפשר הויא להו תקנתא
בתשובה •

mentio facta eſt, Elieſerem: is hanc rem ſic explicabat. Iudicabat David judicium, abſolvendo inſontem, ſontem condemnando. Quòd ſi quem contigiſſet damnari pauperem ad reſtituendam pecuniam, de ſuo largiebatur. Ita beneficium juri dicundo miſcuit. Huic reddere ſuum, jus erat: alteri ſolvendum dare, beneficentia. Opponi poteſt huic ſententiæ, quod dicitur: *Omni populo ſuo.* pro quo dicendum fuiſſet: *Pauperibus.* Enimverò, inquit Rabbi, quamvis non ſolveret domo, nihilominus fuit judicium & beneficium. Illi judicium, cui ſuum reſtituebat: huic beneficium, ex cujus manu rapinam tollebat. Quod attinet illud dictum Pſal. 10. 5. de eo diſſentit R. Thanchum, qui id non aliò putat pertinere, quàm ad vituli fabricationem. Q. D. *Et vidit Aharon & ædificavit altare coram eo.* Quid vidit? Ait R. Binjamin, &c. Vidit Chur jugulatum coram ſe. Tum cogitavit: Si non obedivero illis, eodem modo mecum agent: atque ita implebitur in me iſtud: *An in ſanctuario Domini occidetur ſacerdos & propheta?* atque ita non eveniret illis reparatio in æternum. Bonum factum, ut adorent vitulum: Fortè culpa hæc corrigetur per pœnitentiam.

Exo. 32. 5.

Thren. 2. 20.

NOT. 1. De pacificatione cæptum erat agi. Tres aſſignabat R. Meir; R. Simeon binos, qui tranſigerent. Sapientes unum ſufficere decreverunt. Id obtinet. Tranſactio non prodeſt, etiamſi tribus arbitris, ſine קנ״י ſtipulatione & promiſſione, quæ manu data firmetur. Hoc enim vult phraſis קָנָה מִיָּדוֹ/ Illud קנ״י in מחילה ſeu condonatione non requiritur. Quo caſu *acceptilationem* poſſimus dicere. Liceatnè, & quo tempore liceat inter partes litem componere

ponere judi. i. in hac & ſequenti pericopa docetur, inſertis, ut ſolet, floſculis abſurdarum & alienarum allegationum atque expoſitionum. Quidam Rabbini id moris habebant, ut, ſi quis alterum apud illos poſtularet, ante omnia exquirerent, vellentne tranſigere, an jure experiri; his verbis: אִי דִּינָא בָּעֵיתוּ אִי פְּשָׁרָה בָּעֵיתוּ Si judicium peterent, ad pacem faciendam illos cohortari, religio erat quibuſdam, inter quos & R. Elieſer fil. Ioſæ. Alii contra id & pium & præſcriptum lege cenſebant: ut R. Iuda fil. Corchæ.

2. לבצוע / Thalmudicis uſitatum verbum eſt, quod David de Pomis explicat: שפט לשים שלום *arbitrum eſſe ineundæ concordiæ.* Hinc ביצוע dicitur, *arbitrium, tranſactio, pacificatio.* quod aliàs dici ſolet פשרה / quo ipſo declarat Kimchius ad Zechar. 8. 16. Etymologia dubia eſt. An, quia eſt cauſæ confectio? Nam ביצע eſt *confecit.* An, quia hoc modo lucrantur ſumtus liti impendendos, mutuamque concordiam, pacem atque amicitiam? aut, quia vix concordia initi poteſt, quin pars aliqua de ſuo jure decedat, quod vel habet, vel putet ſe habere: id quod alteri parti lucro imputetur? Nam בצע *lucrari eſt.* An etiam, quia partes ab invicem *divelluntur?* Nam & hoc ſignificat בצע /

3. הפריש / Chaldæis uſitatum eſt אַפְרֵשׁ ea ſignificatione, qua Ebręi dicunt הֵרִים / unde תְּרוּמָה / quod *oblationem* Latini, Chaldęi אַפְרָשׁוּתָא vertunt. Malim *ablationem.* LXX. *ἀπαρχή.*

4. כיצד / *πῶς*; q. d. כְּאֵיזֶה צַד / i. e. *ſecundùm quod latus ſive reſpectum*:

5. משפט וצדקה / Hi Rabbini, ut patet, vocem צְדָקָה pro חֶסֶד *clementia, benignitate, beneficentia* accipiunt. Nec temerè aliter. Habebimus infra quoque luculentum exemplum. Kimchius idem in animo habuit, licet judicio clementiam non admiſceat. Sic enim ait: *Judicabat ſecundùm jus & æquum, ſi qua lis uni eſſet cum altero,* גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו / *atque etiam benignum ſe illis præbebat, ſi quis ipſius ope indigeret.* R. Levi: *Ecce* צדקה *amplius quid notat, quàm* משפט / *Nam judicium eſt id, ad quod jus nos obligat.* At צדקה *ſive juſtitia eſt, quod exigit virtus perfecta, ut ſuum unicuique tribuamus, ſive ad benignitatem id pertineat, ſive ad jus.*

Alluſit forte Rabbi illud Ariſt. 5. Nic. 3. ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μὲν ἐστὶ τελεία ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἀλλὰ πρὸς ἕτερον Schindlerus in voce צדקה monet, ſi quando hoc exemplo duo iſta jungantur משפט וצדקה tum illud de ſontium coërcitione, hoc de juſtorum defenſione accipiendum eſſe. Latiſſimè patet harum vocum צדיק & צדקה uſus. Meritò illam, ſpectata quoque thematis prima ſignificatione, cum Polo Pythagoreo poſſumus appellare ἁρμονίαν καὶ εἰρήνην τᾶς ὅλας ψυχᾶς μετ' εὐρυθμίας. Eſt igitur 1. rectitudo Deo digna in actionibus, affectu, ſi ita fas loqui, & decreto. cui in homine κατ' ἀναλογίαν reſpondet τὸ νόμιμον (vide ſis Deut. 32. 4. & 6. 25. Eccl. 7. 20.) Nam Dei menſura nulla eſt niſi ipſe; hominis non ipſe, ſed Deus. Homo etiam juſtus dicitur, qui initia & ſtudium ſerium juſtitiæ habet. 1. Pet. 4. 18. εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, &c. 2. ſpecialiùs notat in Deo veracitatem & fidem. Nehem. 9: 8. Eſai. 45: 23. ſic δικαιοσύνη Rom. 3: 5. reſpondet ei, quod in præcedentibus dicebatur πίστις καὶ ἀλήθεια. quanquam Illyricus & alii ad juſtitiam correctivam hoc trahant. Hac notione ei opponitur ἄδικος Ebr. 6: 10. niſi malis vertere *iniquus*. 3. clementiam ac benignitatem. Pſal. 145. 17. Eſai. 45. 24. auctore Illyrico, & 1. Sam. 12. 7. 4 hinc eſt, quòd *Tſedakah* pro eleemoſyna capitur. *vide Schindl. Lexic.* 5. in judiciis pœniſque Dei agnoſcitur ejus juſtitia i. e. ipſum jus habere puniendi peccata (quod dicitur δικαίωμα τοῦ θεοῦ. Rom. 1. 32.) ea odiſſe, neque fovere impunitate; non terrere vanis minis, neque ſe pati μυκτηρίζεσθαι. 2. Chron. 12: 6. Eſr. 9. 15. Nehem. 9. 33. Pſalm. 7. 12. vide & Rom. 3: 26. Apocal. 16: 7. 6. Eſt &, ubi τὸ ἐπιεικέστερον notat, i. e. quod ſua natura neque juſtum neque injuſtum eſt, niſi ex comparatione. Tale quid innuitur Geneſ. 18. 25. 2. Theſſ. 1. 6. 7. Aliquando negat injuriam & malitiam, quod eſt τὸ ἀκατάιτιατον. ut Geneſ. 20. 4. & ſæpe in Pſalmis. Atque ita quædam ἤτοι μέρη τῆς δικαιοσύνης ἐστὶ ἢ παρακολουθοῦντα αὐτῇ (verba Ariſtotelis) ipſius juſtitiæ nomine inſigniuntur. Sed hæc hactenus: de quibus plenè & accuratè dicere alius eſt & loci & judicii.

III. R. Si-

ג־ ר׳ שמעון בן מנסיא אומר
ש׳נים שבאו לפניך לדין עד שלא
תשמע דבריהן או משתשמע
דבריהן ואי אתה יודע להיכן הדין
נוטה אתה רשאי לומר להן צאו
ובצעו משתשמע דבריהם ואתה
יודע להיכן הדין נוטה אי אתה
רשאי לומר להם צאו ובצעו שנ׳
פוטר מים ראשית מדון ולפני
התגלע הריב נטוש קודם ש׳נ׳תגלע
הריב אתה יכול לנטשו · וריש
לקיש אמר שנים שבאו לדין אחד
רך ואחד קשה עד שלא תשמע
דבריהם או משתשמע דבריהם
ואי אתה יודע להיכן דין נוטה אתה
רשאי לומר להם אין אני נזקק
לכם שמא נתחייב חזק ונמצא
חזק רודפו משתשמע דבריהן ואתה
יודע להיכן הדין נוטה אי אתה
יכול לומר להן איני נזקק לכם
שנאמר לא תגורו מפני איש ·
ר׳ יהושע בן קרחה אומר מנין
לתלמיד שיושב לפני רבו וראה
זכות לעני וחובה לעשיר מנין
שלא ישתוק שנאמ׳ לא תגורו
מפני איש · רבי חנין אומר לא
תכנים דבריך מפני איש ויהיו עדים
יודעים את מי הן מעידים ולפני
מי הן מעידים ומי עתיד ליפרע
מהן שנאמר אלהים נצב בעדת־
אל וכן ביהושפט הוא אומר ויאמר

III. R. Simeon f. Manaſſæ.
Si te duo juris cauſa adeant, pri-
uſquam eos audias, aut, quum
audieris, antequam tibi conſtet,
quò jus inclinet; licet dicas illis:
Exite, tranſigite inter vos. Quòd
ſi exploratum habeas, cum quo
faciat jus, haudquaquam licet
illos pacis ineundæ cauſa dimit-
tere. Q.D. *Laxa*[1] *aquam initio* Prov. 17. 14.
litis, &c, priuſquam lis conſeratur,
deſiſte. Ergo antequam[2] com-
mittantur partes ut liquida fiat
cauſa, potes recuſare judicium:
poſt illa nō item. Reſch Lakiſch:
Si inter duos tibi judicandum ſit,
quorum alter ſit præfractus &
potens, alter mollis & imbecil-
lus, antequam cognoſcas cauſam,
aut, auditâ, quo jus vergat, per-
ſpexeris, licet tibi illos dimittere,
quòd nolis te ipſorum negocio
immiſcere. Nam fortè durus ille
condemnandus veniet: qui ipſi
infeſtus futurus ſit. Si audieris,
auditamque perſpexeris, evade-
re non potes. Nam lex vetat
quempiam timere. R. Ioſua fil. Deut. 1. 17.
Carchæ: Vbinam docemur, di-
ſcipulo ſapientis, qui ſedet coram
præceptore ſuo, ſi videat homi-
nem tenuem habere bonam cau-
ſam, divitem verò malam, + ſi-
lendum non eſſe? Ex eo, quod
dicitur: *Non timebitis quem-*
piam. R. Channin: Ne + con-

לשופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי אם ליהוה שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה תלמוד לומר עמכם בדבר משפט אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות׃

tineas verba in cujuſquam gratiam. Et; teſtes ſciant, cui & coram quo teſtimonium dicant & quis vindicaturus ſit. Q. D. *Stabunt duo iſti viri, quibus lis, coram DOMINO, &c.* Sciant item judices, quem & coram quo judicent, & quis exacturus ſit ab illis. Q. D. *Deus ſtat in cœtu deorum.* Ita legimus de Ioſaphato. *Dixit judicibus: videte, quid faciatis. Neque enim vos homini, ſed Domino judicabitis.* Ne fortè judex ſic cogitet: quid mihi cum hac moleſtia? ideò [5.] occurrit: *vobis cum eſt in verbo judicii.* Nimirum [6.] aliud nihil judex habet ſequendum, quàm quod oculi ejus vident.

Deut. 19. 17.
Pſal. 82. 1.
2. Chron. 19. 6.

NOT. 1. Hoc ſenſu illud accipitur: *Omitte litem, quæ aqua ſimilis eſt, in initio.*

2. לפני התגלע הריב / Circuitione uſus ſum, quia diverſa verbi hujus apud Magiſtros interpretatio eſt: quæ tamen utraque hoc loco ſpectatur. Aben Eſra & R. Levi per התערב *miſceri, conſeri,* exprimunt. R. Sol. per התגלה *apparere, clareſcere.* Mercerus utramque ſignificationem jungendam cenſet.

3. Magna alioqui præceptori reverentia debetur à diſcipulo. ut, שלא יורה הלכה במקום רבו אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות׃ *ne jus reſpondeat, ubi præceptor ejus habet, niſi ſi inde abſit tria miliaria. Gem. Sanh. fol. 5. pag. 2.* multò minùs, ut intercedat ipſius judicio. Atque adeò capital fecerit, ſi id fecerit, ut eſt in Berachoth. cap. 5. כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה / Quidam, quum id non obſervaſſet, morte repentina plexus eſt. Eruvin. cap. 6. Sed juſtitiæ major eſt habenda ratio, quàm honoris.

4. Dubius fui, quomodo verterem. Conſtanter in textu & commentario R. Sol. legitur תְּכַנִּים / Id notat, εἰσπορεύειν, *introducere, intergerere.* In Thoſiphta verò conſtanter תְּכַנּוּ / Explicatur in Gemara, quòd הָאי לָא תְּגוּרוּ לִישָׁנָא דְּכַנּוּשֵׁי הוּא / quaſi eſſet

eſſe ab אגר / id enim eſt קוה / *collegit.* Ideo verti, *contineas.* vide quoque R. Sol. ad Deut. 1. 17.

5. ת״ל / integrè, תַּלְמוּד לוֹמַר / Formula hæc adhibetur, quoties aliquid in textu, ſcrupuli dubiique eximendi cauſa, de induſtria poſitum diligenter animadverti jubent. Poteſt verti: *Doctrina eſt, dicere.* q. d. Sapienter & ſcitè dictum eſt. vel: *Documentum eſt, dicere.* q. d. Dubium omne tollit, quòd ita dicitur, &c. Rectè David de Pomis: *La fraſe la dottrina. il modo del dire te inſegna, &c.*

6. Id ex vi phraſeos דְּבַר הַמִּשְׁפָּט colligunt. vide R. Sol. ad dictum locum. Sic cenſent, judici *id eſſe ſequendum, quod convenit eum, ex ſide eorum, quæ probantur.* ff. de offic. præſ. l. 6. §. 1.

ד אמר רב המנונא אין תחלת
דינו של אדם נידון אלא על דברי
תורה שני פוטר מים ראשית
מדון· אמר רב הונא האי תיגרא
דמיא לצינורא דבידקא דמיא
כיון דרווח רווח אביי קשישא אמר
דמי לגודא דגמלא כיון דקם קם·
ההוא דהוה קאמר ואזיל טובירה
דשמע ואדיש חלפיה בישתא מאה
אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא
כתיב פוטר מים ראשית מדון
ריש מאה דיני·וההוא דהוה קאמר
ואזיל אתרתי תלת גנבא לא
מיקטל אמר ליה שמואל לרב
יהודה קרא כתיב כה אמר יהוה על
שלשה פשעי ישראל וגומ׳· ההוא
דהוה קאמר ואזיל שב בירי
לשלמנא וחד לעובד ביש אמר
ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב
כי שבע יפול צדיק וקם וגומ׳ ההוא
דהוה קאמר ואזיל דמבי דינא

IV. Dixit R. Hamenuna: Nulla de re priùs judicabitur homo, quàm de ſtudio legis. Q. D. *Omittere*[1] *aquas, initium litis ſive judicii eſt.* R. Huna: [2] Lis ſimilis eſt [3] meatui [4] ſtagni exundantis; qui ſi largior fiat, uſque fit latior. Abhai ſenior ait: Similis eſt [5] tabulæ pontis, quæ, ut firmata eſt, firma perdurat. Dictitaverat quiſpiam: *Beatus, qui audit &* [6] *ſilet. Centum enim mala prætervehuntur ipſum.* Tum R. Samuel ad R. Iehudam: Verſus in Scriptura exſtat in eandem ſententiam. *Laxans aquam, initium litis.* Nam id Intelligendum eſt, quaſi diceret, [7] *caput centum litium.* Quidam dixerat: *Ob duo aut tria fur non occiditur.* Ait R. Samuel ad R. Iehudam: Scriptura aſſtipulatur. *Sic ait Dominus; ob tria peccata Iſraelis, &c.* Am. 2. 3. Item: [8] *Septem ſoveæ*

שקלו גלימיה ליזמר וליזיל ב
באורחא אמר ליה שמואל לרב
Prov. 24. 14. יהודה קרא כתיב וגם כל העם הזה
על מקומו יבא בשלום׃ ההוא דהוה
קאמר ואזיל היא ניימא ודיקולא
שפיל אמר ליה שמואל לרב יהודה
Exo. 18. 23. קרא כתיב בעצלתים ימך המקרה
וגו׳׃ ההוא דהוה קאמר ואזיל גברא
דרחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם
אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא
Eccleſ. 10. 18. כתיב גם איש שלומי אשר בטחתי
בו אוכל לחמי וגו׳׃

pacifico: at una operanti malum. R. Sam. ad R. Iud. Hoc eſt, quod Scriptura dicit: *Septies cadet juſtus & ſurget, &c.* Item: *Cui Senatus abſtulit* [9] *pallium* (alienum): *is* [10] *canens ambulet in publico.* R. Sam. ad R. Iehud. Huc pertinet illud: *Etiam omnis populus iſte in locum ſuum veniet cum pace.* Item: [11] *Iſta dormit, & calathus mergitur.* R. Sam. ad R. Iehud. Hoc innuit Scriptura: *Pigris manibus, concidet contignatio, &c.* Item: *Vir, in quo confiſus ſum,* [12] *projecto pugno* (contra me) *adſtitit.* R. Sam. ad R. Iehudam: Concinit Scripturæ
Pſal. 41. 10. dictum; *Etiam vir pacis meæ, in quo confiſus eram, qui edit panem meum, &c.*

ה ההוא דהוה קאמר ואזיל כי
רחימתן הוה עזיזא אפותיא
דספסירא שכבין השתא דלא עזיזא
Ex. 25. 22. רחימתין פוריא בר שיתין גרמידי
לא סגי לן אמר רב הונא קראי
כתיבי מעיקרא כתיב ונועדתי לך
שם ודברתי אתך מעל הכפורת
ותניא ארון תשעה וכפורת טפח
הרי כאן עשרה וכתיב והבית אשר
בנה המלך שלמה ששים ארכו
ועשרים אמה רחבו ושלשים אמה
1. Reg. 6. 2. קומתו ולבסוף כה אמר ה׳ השמים
כסאי והארץ הדום רגלי׃

V. Vſurpaverat quidam iſthoc dicterium: *Donec amor noſter fortis erat, in lamina gladii dormiebamus: nunc, quum ille debilis eſt, lectus ſexaginta cubita latus neutiquam capit nos.* Ait R. Huna: Exſtant Scripturæ dicta. Principio ſcriptum eſt: *Et conveniam tecum ibi, & loquar ad te à propitiatorio.* Accepimus autem arcam fuiſſe altam novem, & operculum palmum unum. Eſt igitur altitudo decem palmorum. Iam legimus item: *Domus, quam ædificavit Solomo, ſexaginta cubita longa, viginti lata, alta triginta.*
Eſa. 66. 1. Tandem, *Sic dicit Dominus: Cœlum ſolium meum eſt, & terra ſcabellum pedum meorum.*

NOT. 1.

Digitized by Google

NOT. 1. Per aquam intelligi volunt legem, quæ aquæ comparatur Eſai. 55. 1. De ſtudiò legis principiò examinabitur homo, quum judicio Dei ſiſtetur: tanquam de re leviori. Nam ita habetur in Schabbath. cap. 2. בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִין אָדָם לַדִּין אוֹמֵר לוֹ נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה עָסַקְתָּ בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה צִפִּיתָ לִישׁוּעָה פִּלְפַּלְתָּ בְּחָכְמָה הֵבַנְתָּ דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר וַאֲפִילוּ ° הָכִי אִי יִרְאַת יְהוָה הִיא אוֹצָרוֹ אִין אִי לָא לָא׃ Nam, ut ibidem eſt, homo licèt profundiſſimè eruditus, ſi timore Dei careat, ſimilis eſt theſaurario, qui cùm intimi habeat ærarii claves, exterioris oſtii, quâ ingrediatur, non habet. ° Eſa. 33. 6.

2. תִּיגְרָא / תָּגָר eſt קטטא *lis, rixa.* Formatum videtur, mutata ſervili in radicalem, ex illo Deut. 2. 24. וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה Hinc Chald. איתגר *contendere.* Pſalm. 35. 1. ubi & in fœminina forma nomen eſt תִּגְרְתִּי / Sed neſcio, an ſatis rectè; ſicut ibidem קִרְבִי pro קִרְבָתִי / Rabb. frequens eſt קָרָא תָּגָר i.e. *accuſare, increpare, objurgare, conqueri, litem intendere.* Iiſdem literis ſubeſt & alia ſignificatio. תַּגָּר i.e. *mercator.* Id autem eſt ab אִתְאַגַּר / quod ſcribitur potiùs אִתַּגַּר *mercedem accipere, quæſtum facere, lucrari, negociari.* Hinc Arabes fecerunt verbum תגר *negociari.* תאגר *negociator.* תִּגָארָה *negociatio, commercium, quæſtus.* Hoc Rom. 6. 23. ponitur pro *ὀψώνια.*

3. צינורא Aruch explicat מרזב i. e. *canalis ſeu ſulcus aquæ.* Hoc modo & in Thargum uſurpatur. vide Lexica.

4. בירקא דמיא / In Aruch, exemplis collatis, apparet eſſe *ſtagnum, lacum.* Atque ſic explicat David de Pomis. Eodem modo בצע pro ſtagno, lacuvè ponitur. Kimchius ad Iud. 4: 11. בצעי מים ſunt גבים מלאים מים בשדות i. e. *lamæ, foveæque quæ in agris ſolent eſſe plenæ aquæ.* quod ſpectaſſe putat Chaldaïcum interpretem, qui אלון בצענים vertit מישר אגניא / Ita eſt in Thalmud, pravè quoſdam pro מֵי בֵּצִים id eſt *albumine ovi*, exaudiſſe מֵי בצעים i. e. *aquas lacuſtres*, aut etiam *paluſtres.* Nam R. Sol. ibi per Gallicum *marez* exponit. Sanhed. fol. 5. pag. 2. Exod. 8. pro אגמים Targ. Hieroſolym. habet בִּצַיָּא /

5. גורא

5. גורדא דגמלא Aruch. נסרים של גשר *tabulæ pontis.* גמלא pons ex aſſeribus compaginatus: Fortè à camelo, quòd ejus tylum curvamine pleriquc pontes imitantur. Frequens hoc eſt in Thalmud.

6. אריש i. e. הֶחֱרִישׁ / שָׁתַק. ut gloſſ. & Aruch explicant. Ita dicitur: כלביא אכלין ומרשין *canes ſilentes vorant.*

7. מאה דינין / Dividunt, ut liquet, vocem מרין / quæ eſt in toties citato proverbio. Nam in eo variis modis explicando omne horum Rabbinorum acumen occupatur.

8. שב pro שבע poni, non eſt novum.

9. גלימידה gloſſa, טליתו / *pallium.* Sed hoc ipſum obſcurius eſt. Eſt à טלל / ut indicat Elias in Thiſbi. aut à נטל / ut & Aruch docet. Tametſi is ponat, quaſi radix eſſet טלה / Invenitur etiam מטלית / item מטוטלת / id eſt *panniculus.* notat & *libella plumbum:* vel à נטל *pondus*, ut vult Aruch; vel à טלטל *hinc inde movere.*

10. ליזמר וליזיל i. e. יְזַמֵּר וְיֵהָלֵךְ / Lamed tertiis perſonis futuri prꝭfixum ferè in Thalmud imperativi ſignificationem importat. In Arabica lingua ſimilis ل uſus eſt. Sententia hæc citatur à Kimchio ad Zachar. 8. 18.

11. In fœminam pigram dicitur, quæ omiſſo negocio, in ripa fluminis ſupina dormit, interim dum inſtrumentum ejus undis abreptum demergitur.

12. אריידה לגזיזה gloſſ. הרים אגרופו / In locutione hac eſt pleonaſmus affixi. ל quartum caſum notat. Ab הֵזָּה eſt אַדֵּי Chald. *ſparſit, projecit, porrexit.* Aruch. הרים כלי זיינו עלי i.e. *Extulit contra me arma ſua.* *Geſum*, ob ſoni affinitatem poſſimus fortè dicere. Si primum eſt; à גזז deductum videri poſſit; quòd, manu in pugnum contracta, digiti quaſi detonſi videantur.

ו אמר רבי שמואל בר נחמני אמ׳ ר׳ יונתן כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה בישראל שני אלהים נצב בעדת אל וכל שאינו דן דין אמת לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שני

VI. Dixit R. Samuel Nachmanides, dixiſſe R. Ionathan: Quicunque judex juſtum atque rectum fert judicium, facit, ut majeſtas Dei ſuper Iſraëlem habitet. At, qui non fert judicium æquum & juſtum, in cauſa eſt. ut abeat

Digitized by Google

משוה עניים מאנקת אביונים
עתה אקום ואמר רבי שמואל בר
נחמני אמר ר׳ יונתן כל דיין
שנוטל ממון מזה ונותן לזה
שלא כדין הקב״ה גובה ממנו
נפשו שנ׳ אל תגזל דל כי דל הוא
וגו׳ כי ה׳ יריב ריבם וקבע את
קבעיהם נפש׃ וא״רש בר נחמני א״ר
יונתן לעולם יראה דיין עצמו
כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו
וגיהנם פתוחה לו מתחתיו שנ׳ הנה
מטתו שלשלמה ששים גיבורים
וגו׳ מפחד בלילות מפחדה של
גיהנם שדומה ללילה׃ דרש
רבי יאשיה ואי תימא רב נחמן
בר יצחק מ״ד בית דוד כה אמר
ה׳ דינו לבקר משפט והצילו גזול
מיד עושק וכי בבקר דנין וכל
היום אין דנין אלא אם ברור
לך הדבר כבקר אמרהו ואם לאו
אל תאמרהו ר׳ חייא בר אבא
אמר ר׳ יונתן מהכא אמור לחכמה
אחותי את אם ברור לך הדבר
כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו
ואם לאו אל תאמרהו א״ר יהושע
ב״ל י׳ שיושבין בדין קולר תלוי
בצואר כולן פשיטא לא׳ צריכא
אלא לתלמיד היושב לפני רבו׃

abeat ab Iſraële. Sic enim ait: *Ob vexationem pauperum & gemitus egenorum, nunc ſurgam.* Pſal. 12.6.
Idem dixit: Quicunque judex præter fas pecuniam, uni abjudicatam, alteri addicit; ab illo Deus aufert animam ejus. Q.D. *Ne diſpolies pauperem eò, quod pauper eſt, &c. Nam Dominus aget cauſam eorum, & ſpoliatoribus eorum animam eripiet.* Prov. 22. 21. Et; Perpetuò judex ita cogitet, quaſi gladius eſſet interſertus lumbis ſuis, & ſubter illũ infernus apertus eſſet. Q.D. *Lectus Solomonis ſexaginta fortibus, &c. propter timorem nocturnum.* Cant. 3.7.8 id eſt, ob metum gehennæ, quæ nocti ſimilis eſt. Ait R. Ioſias, &, ſi dicas, Nachman fil. Iſaci. Quid hoc, quod ſcriptum eſt: *Domus Davidis; ſic ait Dominus. Judicate judicium manè, & eum, qui injuriam patitur, ex manu oppreſſoris eripite?* Ierem. 21. 12. atqui annon judicandum eſt toto die? Verum. Sed hoc innuitur, niſi ita liquida ſit tibi cauſæ veritas, tanquam lux matutina, non perferendã eſſe ſententiam. Dixit R. Ionathan. Ex hoc: *Dic ſapientiæ, ſoror mea es.* Prov. 7. 4. Si tibi res ita explorata ſit, ſicut ſoror tua, qua tibi interdictum eſt, perferas: ſin, ne proferas ſententiam. R. Ioſua filius Levi: Si decem in judicio ſedeant, columbar impendet univerſorum cervicibus. Manifeſtum eſt, id intelligi neceſſe non eſſe, niſi de diſcipulo, [1] qui ſedet coram magiſtro ſuo.

 NOT. 1.

Digitized by Google

NOT. 1. Obſervato, magiſtrum ſuum in errore verſari, ſi non intercedat, pœnam non effugiet. Ita R. Sol.

ז רב הונא כי הות אתי דינא
לקמיה מיכנף ומייתי עשרה רבנן
מבי רב אמר כי היכי דלימטייה
שיבא מכשורא רב אשי כי הוה
אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי
להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא
אמר כי היכי דלמטייה שיבא
מכשורא כי אתא רב דימי אמר
דרש רב נחמן בר כהן מ״ד מלך
במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות
יהרסנה אם דיין דומה למלך
שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ
ואם דומה לכהן שמחזר בבית
Prov.29.4. הגרונות יהרסנה • דבי נשיאה
אוקמו דיינא דלא הוה גמיר אמרו
ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה
דריש לקיש קום עליה באמורא
קם גהין עליה ולא א״ל ולא מידי
פתח ואמר הוי אומרים לעץ הקיצה
עורי לאבן דומם הוא יורה הנה
הוא תפוס זהב וכסף וכל רוח אין
בקרבו ועתיד הקב״ה ליפרע מ
מעמידין שנאמ׳ וה׳ בהיכל קדשו
הס מפניו כל הארץ •

VII. Raf Huna, ſi qua lis decidenda ipſi offerretur, [1] circumiēs cogebat decem magiſtros ex familia [2] Raf: hac mente, [3] ut ad ipſum *(de pœna iniqui judicii)* perveniret, [4] quaſi ſcobs de trabe. R. Aſche quandocunque ipſi [5] cadaver offerretur, *(ut judicaret, eſſetnè eſui permiſſum, annon?)* circumiens adducebat omnes [6] lanios [7] urbis Machaſję; ut ipſi eveniret quaſi ſcobs de trabe. Quum veniſſet R. Dimi, dixit: R. Nachmanis talis commentatio eſt ſuper illo, quod ſcriptum eſt: *Rex judicio ſtabiliet terram: at vir oblationum depopulabitur eam.* Si judex fuerit ſimilis regi, qui nulla re indiget, ſtabiliet terram: at ſi ſimilis ſit ſacerdoti, qui circuit horrea, vaſtabit illam. Familiares principis legerant judicem, [8] qui conſtitutionum παρεσπαραδεδότων atque explicationum legis rudis eſſet. Dixerunt igitur Iehudæ [9] interpreti Reſch Lakiſch: Adſta illi in [10] concione. Adſtitit, & ſe inclinavit juxta illum. At iſte [11] nihil quidquam ei dictavit. Tum

Hab.2.19. ille: *Væ*, inquit, *illis, qui dicunt ligno, evigila; expergiſcere, lapidi muto. Illenè docebit, qui, quum ſit coopertus auro atque argento, ſpiritûs expers eſt?* Profectò Deus ulciſcetur eos, qui hunc judicem

ibid. v. 20. fecerunt. Q. D. *Dominus in templo ſancto ſuo. Conticeſce coram eo, omnis terra.*

VIII.

Digitized by Google

ח אמר ריש לקיש כל המעמיד
דיין על הצבור שאינו הגון כאלו
נוטע אשרה שנאמ׳ שופטים
ושוטרים תתן לך בכל שעריך
וסמוך ליה לא תטע לך אשרה כל
עץ א״ר אשי ובמקום שיש ת״ח
כאלו נטעו אצל מזבח שני אצל
מזבח ה׳ אלהיך · כתיב לא תעשו
אתי אלהי כסף ואלהי זהב אלהי
כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי
האי דעץ ואבן שרי אמר רב אשי
אלוה הבא בשביל כסף ואלוה
הבא בשביל זהב · רב כי הוה
אתי לבי דינא אמר הכי ברעות
נפשיה לקטלא נפיק וצבי ביתיה
לית הוא עביד וריקן לביתיה
עייל הלואי שתהא ביאה כיציאה
כי הוה חזי אמבוהא דספרי א
אבתריה אמר אם יעלה לשמים
שיאו וגו׳ כגללו לנצח יאבד וגו׳
מר זוטרא חסידא כי מכתפי ליה
בשבתא דריגלא אמר הכי כי לא
לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור ·

VIII. [11] Reſch Lakiſch: Quicunque conſtituit ſuper cœtum judicem ineptum, eſt quaſi plantaret lucum. Q.D. *Judices & præfectos conſtitues tibi in omnibus portis tuis.* Deut. 16. 18. Cui ſubjungitur. *Ne plantes tibi lucum de ullo genere arborum.* ibid. v. 21. R. Aſche: Si illic, ubi ſunt diſcipuli ſapientum; eſt, quaſi plantet lucum propter altare. Q.D. *Juxta altare DOMINI Dei tui.* Scriptum eſt: *Non facies mecum deos argenteos aureosvè.* Exod. 20. 23. Hos colere nefas eſt. Ergonè lapideos adorare licitum eſt? Ait R. Aſche: Intellige deum i.e. judicem, qui conſtituitur [13] ob aurum & argentum. Raf, quando ibat ad curiam ſic dictitabat: Sponte [14] mea prodeo ad necem: requiſita domus meæ non procuro; & vacuus domum revertor. Eſt & in Ioma cap. VIII. O utinam reditus ſit, ſicut exitus! Quum reſpiceret [15] turbam legis petitorum ſe ſequentem, *Etiamſi*, inquit, *in cœlum aſcendat excellentia ejus, &c.* Iob. 20. 6. 7. *ſicut ſtercus ejus in perpetuum vileſcet, &c.* Mar Sutra Chaſid, quum humeris illum tollerent in [16] ſabbatho feſti, ſic ait: *Nam non in æternum robur: & num corona in ſeculum & ſeculum?* Prov. 27. 24.

N O T. 1. Vſum verbi, qui apud Arabas eſt, attendi in verſione. Certum aliàs, apud Rabbinos eodem modo, ut in Thargum, uſurpari כנף pro *colligere*. ut in illo Berachoth, cap. I. ליכנפי למר עשרה וליצלי *aggregentur domino* (ſive *tibi*. i.e. cures convenire) *decem homines, qui orent.*

2. Hic fuit caput univerſitatis Soranæ. Exceſſit anno 4003. qui

לירה אלא אע״פ שלא שילם לו מתוך ביתו זהו משפט וצדקה משפט לזה שהחזיר לו ממונו וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו ופליגא דרבי תנחום בר חנילאי דא״ר ת״בח לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל שני וירא. אהרן ויבן מזבח לפניו מה ראה אמר ר׳ בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר ראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו ב בחור ומיקיים כי אם יהרג במקדש ה׳ כהן ונביא ולא הויא להו תקנתא לעולם מוטב דליעבדו לעגלא איפשר הויא להו תקנתא בתשובה •

mentio facta eſt, Elieſerem: is hanc rem ſic explicabat. Indicabat David judicium, abſolvendo inſontem, ſontem condemnando. Quòd ſi quem contigiſſet damnari pauperem ad reſtituendam pecuniam, de ſuo largiebatur. Ita beneficium juri dicundo miſcuit. Huic reddere ſuum, jus erat: alteri ſolvendum dare, beneficentia. Opponi poteſt huic ſententiæ, quod dicitur: *Omni populo ſuo.* pro quo dicendum fuiſſet: *Pauperibus.* Enimverò, inquit Rabbi, quamvis non ſolveret domo, nihilominus fuit judicium & beneficium. Illi judicium, cui ſuum reſtituebat: huic beneficium, ex cujus manu rapinam tollebat. Quòd attinet illud dictum Pſal.
10. 5. de eo diſſentit R. Thanchum, qui id non aliò putat perti-
Exo. 32. 5. nere, quàm ad vituli fabricationem. Q. D. *Et vidit Aharon & ædificavit altare coram eo.* Quid vidit? Ait R. Binjamin, &c. Vidit Chut jugulatum coram ſe. Tum cogitavit: Si non obedivero illis, eodem modo mecum agent: atque ita implebitur in me
Thren. 2. 20. iſtud: *An in ſanctuario Domini occidetur ſacerdos & propheta?*
atque ita non eveniret illis reparatio in æternum. Bonum factum, ut adorent vitulum: Fortè culpa hæc corrigetur per pœnitentiam.

NOT. 1. De pacificatione cæptum erat agi. Tres aſſignabat R. Meir; R. Simeon binos, qui tranſigerent. Sapientes unum ſufficere decreverunt. Id obtinet. Tranſactio non prodeſt, etiamſi tribus arbitris, ſine ק״ן ſtipulatione & promiſſione, quæ manu data firmetur. Hoc enim vult phraſis קָנָה מִיָּדו/ Illud ק״ן in מחילה ſeu condonatione non requiritur. Quo caſu *acceptilationem* poſſimus dicere. Liceatnè, & quo tempore liceat inter partes litem componere

ponere judicii, in hac & ſequenti pericopa docetur, inſertis, ut ſolet, floſculis abſurdarum & alienarum allegationum atque expoſitionum. Quidam Rabbini id moris habebant, ut, ſi quis alterum apud illos poſtularet, ante omnia exquirerent, vellentné tranſigere, an jure experiri; his verbis: אִי דִינָא בָּעֵיתוּ אִי פְּשָׁרָה בָּעֵיתוּ Si judicium peterent, ad pacem faciendam illos cohortari, religio erat quibuſdam, inter quos & R. Elieſer fil. Ioſæ. Alii contra id & pium & præſcriptum lege cenſebant: ut R. Iuda fil. Corchæ.

2. לבצוע / Thalmudicis uſitatum verbum eſt, quod David de Pomis explicat: שפט לשים שלום *arbitrum eſſe ineundæ concordiæ.* Hinc ביצוע dicitur, *arbitrium, tranſactio, pacificatio.* quod aliàs dici ſolet פשרה / quo ipſo declarat Kimchius ad Zechar. 8. 16. Etymologia dubia eſt. An, quia eſt cauſæ confectio? Nam ביצע eſt *confecit.* An, quia hoc modo lucrantur ſumtus liti impendendos, mutuamque concordiam, pacem atque amicitiam? aut, quia vix concordia iniri poteſt, quin pars aliqua de ſuo jure decedat, quod vel habet, vel putet ſe habere: id quod alteri parti lucro imputetur? Nam בצע *lucrari eſt.* An etiam, quia partes ab invicem *divelluntur?* Nam & hoc ſignificat בצע /

3. הפריש / Chaldæis uſitatum eſt אַפְרֵשׁ ea ſignificatione, qua Ebręi dicunt הֵרִים / unde תְּרוּמָה / quod *oblationem* Latini, Chaldęi אַפְרָשׁוּתָא vertunt. Malim *ablationem.* LXX. *ἀπαρχή.*

4. כיצד / *πῶς*; q. d. כְּאֵיזֶה צַד / i. e. *ſecundùm quod latus ſive reſpectum*:

5. משפט וצדקה / Hi Rabbini, ut patet, vocem צְדָקָה pro חֶסֶד *clementia, benignitate, beneficentia* accipiunt. Nec temerè aliter. Habebimus infra quoque luculentum exemplum. Kimchius idem in animo habuit, licet judicio clementiam non admiſceat. Sic enim ait: *Judicabat ſecundùm jus & æquum, ſi qua lis uni eſſet cum altero,* גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו / *atque etiam benignum ſe illis præbebat, ſi quis ipſius ope indigeret.* R. Levi: *Ecce* צדקה *amplius quid notat, quàm* משפט / *Nam judicium eſt id, ad quod jus nos obligat.* At צדקה *ſive juſtitia eſt, quod exigit virtus perfecta, ut ſuum unicuiq; tribuamus, ſive ad benignitatem id pertineat, ſive ad jus.*

 Alluſerit

Alluſerit forte Rabbi illud Ariſt. 5. Nic. 3. ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἀλλὰ πρὸς ἕτερον Schindlerus in voce צדקה monet, ſi quando hoc exemplo duo iſta jungantur משפט וצדקה, tum illud de ſontium coërcitione, hoc de juſtorum defenſione accipiendum eſſe. Latiſſimè patet harum vocum צדיק & צדקה uſus. Meritò illam, ſpectata quoque thematis prima ſignificatione, cum Polo Pythagoreo poſſumus appellare ἁρμονίαν καὶ εἰρήναν τᾶς ὅλας ψυχᾶς μετ' εὐρυθμίας. Eſt igitur 1. rectitudo Deo digna in actionibus, affectu, ſi ita fas loqui, & decreto. cui in homine κατ' ἀναλογίαν reſpondet τὸ νόμιμον (vide ſis Deut. 32. 4. & 6. 25. Eccl. 7. 20.) Nam Dei menſura nulla eſt niſi ipſe; hominis non ipſe, ſed Deus. Homo etiam juſtus dicitur, qui initia & ſtudium ſerium juſtitiæ habet. 1. Pet. 4. 18. εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, &c. 2. ſpecialiùs notat in Deo veracitatem & fidem. Nehem. 9: 8. Eſai. 45: 23. ſic δικαιοσύνη Rom. 3: 5. reſpondet ei, quod in præcedentibus dicebatur πίστις καὶ ἀλήθεια. quanquam Illyricus & alii ad juſtitiam correctivam hoc trahant. Hac notione ei opponitur ἄδικος Ebr. 6: 10. niſi malis vertere *iniquus*. 3. clementiam ac benignitatem. Pſal. 145. 17. Eſai. 45. 24. auctore Illyrico, & 1. Sam. 12. 7. 4. hinc eſt, quòd *Tſedakah* pro eleemoſyna capitur. *vide Schindl. Lexic.* 5. in judiciis pœniſque Dei agnoſcitur ejus juſtitia i. e. ipſum jus habere puniendi peccata (quod dicitur δικαίωμα τοῦ θεοῦ. Rom. 1. 32.) ea odiſſe, neque fovere impunitate; non terrere vanis minis, neque ſe pati μυκτηρίζεσθαι. 2. Chron. 12: 6. Eſr. 9. 15. Nehem. 9. 33. Pſalm. 7. 12. vide & Rom. 3: 26. Apocal. 16: 7. 6. Eſt &, ubi τὸ ἐπιεικέστερον notat, i. e. quod ſua natura neque juſtum neque injuſtum eſt, niſi ex comparatione. Tale quid innuitur Geneſ. 18. 25. 2. Theſſ. 1. 6. 7. Aliquando negat injuriam & malitiam, quod eſt τὸ ἀκαταίτιατον. ut Geneſ. 20. 4. & ſæpe in Pſalmis. Atque ita quædam ἤτοι μέρη τῆς δικαιοσύνης ὄντα ἢ παρακολουθοῦντα αὐτῇ. (verba Ariſtotelis) ipſius juſtitiæ nomine inſigniuntur. Sed hæc hactenus: de quibus plenè & accuratè dicere alius eſt & loci & judicii.

III. R. Si-

Digitized by Google

ג׳ ר׳ שמעון בן מנסיא אומר
שנים שבאו לפניך לדין עד שלא
תשמע דבריהן או משתשמע
דבריהן ואי אתה יודע להיכן הדין
נוטה אתה רשאי לומר להן צאו
ובצעו משתשמע דבריהם ואתה
יודע להיכן הדין נוטה אי אתה
רשאי לומר להם צאו ובצעו שנ׳
פוטר מים ראשית מדון ולפני
התגלע הריב נטוש קודם שנתגלע
הריב אתה יכול לנטשו ׃ וריש
לקיש אמר שנים שבאו לדין אחד
רך ואחד קשה עד שלא תשמע
דבריהם או משתשמע דבריהם
ואי אתה יודע להיכן דין נוטה אתה
רשאי לומר להם אין אני נזקק
לכם שמא נתחייב חזק ונמצא
חזק רודפו משתשמע דבריהן ואתה
יודע להיכן הדין נוטה אי אתה
יכול לומר להן איני נזקק לכם
שנאמר לא תגורו מפני איש ׃
ר׳ יהושע בן קרחה אומר מנין
לתלמיד שיושב לפני רבו וראה
זכות לעני וחובה לעשיר מנין
שלא ישתוק שנאמ׳ לא תגורו
מפני איש ׃ רבי חנין אומר לא
הכניס דבריך מפני איש ויהיו עדים
יודעים את מי הן מעידים ולפני
מי הן מעידים ומי עתיד ליפרע
מהן שנאמר אלהים נצב בעדת
אל וכן ביהושפט הוא אומר ויאמר

III. R. Simeon f. Manaſjæ. Si te duo juris cauſa adeant, priuſquam eos audias, aut, quum audieris, antequam tibi conſtet, quò jus inclinet; licet dicas illis: Exite, tranſigite inter vos. Quòd ſi exploratum habeas, cum quo faciat jus, haudquaquam licet illos pacis incundæ cauſa dimittere. Q.D. *Laxa*[1] *aquam initio litis, &, priuſquam lis conſeratur, deſiſte.* Ergo antequam[2] committantur partes ut liquida fiat cauſa, potes recuſare judicium: poſt illa nõ item. Reſch Lakiſch: Si inter duos tibi judicandum ſit, quorum alter ſit præfractus & potens, alter mollis & imbecillus, antequam cognoſcas cauſam, aut, audita, quo jus vergat, perſpexeris, licet tibi illos dimittere, quòd nolis te ipſorum negocio immiſcere. Nam forte durus ille condemnandus veniet: qui ipſi infeſtus futurus ſit. Si audieris, auditamque perſpexeris, evadere non potes. Nam lex vetat quempiam timere. R. Ioſua fil. Carchæ: Vbinam docemur, diſcipulo ſapientis, qui ſedet coram præceptore ſuo, ſi videat hominem tenuem habere bonam cauſam, divitem verò malam, [3] ſilendum non eſſe? Ex eo, quod dicitur: *Non timebitis quempiam.* R. Channin: Ne[4] contineas

Prov. 17. 14.

Deut. 1. 17.

Digitized by Google

לשופטים ראו מה אתם עושים
כי לא לאדם תשפטו כי אם ליהוה
שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה
Deut. 19. 17. תלמוד לומר עמכם בדבר משפט
אין לו לדיין אלא מה שעיניו
רואות ׃

tineas verba in cujuſquam gratiam. Et; teſtes ſciant, cui & coram quo teſtimonium dicant & quis vindicaturus ſit. Q. D. *Stabunt duo iſti viri, quibus lis, coram DOMINO, &c.* Sciant item judices, quem & coram quo judicent, & quis exacturus ſit ab

Pſal. 82. 1. illis. Q. D. *Deus ſtat in cœtu deorum.* Ita legimus de Ioſaphato

2. Chron. 19. 6. *Dixit judicibus: videte, quid faciatis. Neque enim vos homini, ſed Domino judicabitis.* Ne fortè judex ſic cogitet: quid mihi cum hac moleſtia? ideò [5] occurrit: *vobis cum eſt in verbo judicii.* Nimirum [6] aliud nihil judex habet ſequendum, quàm quod oculi ejus vident.

NOT. 1. Hoc ſenſu illud accipitur: *Omitte litem, quæ aquæ ſimilis eſt, in initio.*

2. לפני התגלע הריב / Circuitione uſus ſum, quia diverſa verbi hujus apud Magiſtros interpretatio eſt: quæ tamen utraque hoc loco ſpectatur. Aben Eſra & R. Levi per התערב *miſceri, conſeri,* exprimunt. R. Sol. per התגלה *apparere, clareſcere.* Mercerus utramque ſignificationem jungendam cenſet.

3. Magna alioqui præceptori reverentia debetur à diſcipulo. ut, שלא יורה הלכה במקום רבו אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות ׃ *ne jus reſpondeat, ubi præceptor ejus habet, niſi ſi inde abſit tria miliaria. Gem. Sanh. fol. 5. pag. 2.* multò minùs, ut intercedat ipſius judicio. Atque adeò capital fecerit, ſi id fecerit, ut eſt in Berachoth. cap. 5. כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה / Quidam, quum id non obſervaſſet, morte repentina plexus eſt. Eruvin. cap. 6. Sed juſtitiæ major eſt habenda ratio, quàm honoris.

4. Dubius fui, quomodo verterem. Conſtanter in textu & commentario R. Sol. legitur תַּכְנִיס / Id notat, εἰσπορεύειν, *introducere, intergerere.* In Thoſiphta verò conſtanter תַּכְנוּס / Explicatur in Gemara, quòd וְהָאִי לָא תָגוּרוּ לִישָׁנָא דְּכַנּוֹשֵׁי הוּא / quaſi eſſet

eſſet ab אגר / id enim eſt קָנָה / *collegit*. Ideo verti, *contineas*. vide quoque R. Sol. ad Deut. 1. 17.

5. ת״ל / integrè, תַּלְמוּד לוֹמַר / Formula hæc adhibetur, quoties aliquid in textu, ſcrupuli dubiique eximendi cauſa, de induſtria poſitum diligenter animadverti jubent. Poteſt verti: *Doctrina eſt, dicere*. q. d. Sapienter & ſcitè dictum eſt. vel: *Documentum eſt, dicere*. q. d. Dubium omne tollit, quòd ita dicitur, &c. Rectè David de Pomis: *La fraſe la dottrina. il modo del dire te inſegna,&c.*

6. Id ex vi phraſeos דְּבַר הַמִּשְׁפָּט colligunt. vide R. Sol. ad dictum locum. Sic cenſent, judici *id eſſe ſequendum, quod convenit eum, ex fide eorum, quæ probantur.* ff. de offic. præſ. l. 6. §. 1.

ד אמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה שני פוטר מים ראשית מדון׃ אמר רב הונא האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא כיון דרווח רווח אביי קשישא אמר דמי לגודא דגמלא כיון דקם קם׃ ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה דשמע ואדיש חלפיה בישתא מאה אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון ריש מאה דיני׃ ההוא דהוה קאמר ואזיל אתרתי תלת גנבא לא מיקטל אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב כה אמר יהוה על שלשה פשעי ישראל וגומ׳׃ ההוא דהוה קאמר ואזיל שב בירי לשלמנא וחד לעובד ביש אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב כי שבע יפול צדיק וקם וגומ׳ ההוא דהוה קאמר ואזיל דמבי דינא

IV. Dixit R. Hamenuna: Nulla de re priùs judicabitur homo, quàm de ſtudio legis. Q. D. *Omittere* [1] *aquas, initium litis ſive judicii eſt.* R. Huna: [2] Lis ſimilis eſt [3] meatui [4] ſtagni exundantis; qui ſi largior fiat, uſque fit latior. Abhai ſenior ait: Similis eſt [5] tabulæ pontis, quæ, ut firmata eſt, firma perdurat. Dictitaverat quiſpiam: *Beatus, qui audit &* [6] *ſilet. Centum enim mala prætervehuntur ipſum.* Tum R. Samuel ad R. Iehudam: Verſus in Scriptura exſtat in eandem ſententiam. *Laxans aquam, initium litis.* Nam id Intelligendum eſt, quaſi diceret, [7] *caput centum litium.* Quidam dixerat: *Ob duo aut tria fur non occiditur.* Ait R. Samuel ad R. Iehudam: Scriptura aſſtipulatur. *Sic ait Dominus; ob tria peccata Iſraelis, &c.* Item: [8] *Septem foveæ pacifico:* Am. 2. 3.

Digitized by Google

שקלו ·גלימיה ליזמר וליזיל ב
באורחא אמר ליה שמואל לרב
Prov. 24. 14. יהודה קרא כתיב וגם כל העם הזה
על מקומו יבא בשלום· ההוא דהוה
קאמר ואזיל היא ניימא ודיקולא
שפיל אמר ליה שמואל לרב יהודה
Exo.18.23. קרא כתיב בעצלתים ימך המקרה
וגו׳· ההוא דהוה קאמר ואזיל גברא
דרחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם
אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא
Eccleſ. 10. 18. כתיב גם איש שלומי אשר בטחתי
בו אוכל לחמי וגו׳·

pacifico: *at una operanti malum*. R. Sam. ad R. Iud. Hoc eſt, quod Scriptura dicit: *Septies cadet juſtus & ſurget*, *&c.* Item: *Cui Senatus abſtulit* [9] *pallium* (alienum): *is* [10] *canens ambulet in publico*. R. Sam. ad R. Iehud. Huc pertinet illud: *Etiam omnis populus iſte in locum ſuum veniet cum pace.* Item: [11] *Iſta dormit, & calathus mergitur*. R. Sam. ad R. Iehud. Hoc innuit Scriptura: *Pigris manibus, concidet contignatio, &c.* Item: *Vir, in quo confiſus ſum*, [12] *projecto pugna* (contra me) *adſtitit*. R. Sam. ad R. Iehudam: Concinit Scripturæ
Pſal.41.10. dictum; *Etiam vir pacis meæ, in quo confiſus eram, qui edit panem meum, &c.*

ה ההוא דהוה קאמר ואזיל כי
רחימתן הוה עזיזא אפותיא
דספסירא שכבין השתא דלא עזיזא
Ex. 25. 22. רחימתין פוריא בר שיתין גרמידי
לא סגי לן אמר רב הונא קראי
כתיבי מעיקרא כתיב ונועדתי לך
שם ודברתי אתך מעל הכפורת
ותניא ארון תשעה וכפורת טפח
הרי כאן עשרה וכתיב והבית אשר
בנה המלך שלמה ששים ארכו
ועשרים אמה רחבו ושלשים אמה
1.Reg.6.2. קומתו ולבסוף כה אמר ה׳ השמים
כסאי והארץ הדום רגלי·

V. Vſurpaverat quidam iſthoc dicterium: *Donec amor noſter fortis erat, in lamina gladii dormiebamus: nunc, quum ille debilis eſt, lectus ſexaginta cubita latus neutiquam capit nos.* Ait R. Huna: Exſtant Scripturæ dicta. Principio ſcriptum eſt: *Et conveniam tecum ibi, & loquar ad te à propitiatorio.* Accepimus autem arcam fuiſſe altam novem, & operculum palmum unum. Eſt igitur altitudo decem palmorum. Iam legimus item: *Domus, quam ædificavit Solomo, ſexaginta cubita longa, viginti lata, alta triginta.*
Eſa. 66.1. Tandem, *Sic dicit Dominus: Cœlum ſolium meum eſt, & terra ſcabellum pedum meorum.*

NOT. I.

N O T. 1. Per aquam intelligi volunt legem, quæ aquæ comparatur Eſai. 55. 1. De ſtudiò legis principiò examinabitur homo, quum judicio Dei ſiſtetur: tanquam de re leviori. Nam ita habetur in Schabbath. cap. 2. בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִין אָדָם לַדִּין אוֹמֵר לוֹ נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה קָבַעְתָּ עִתִּים לְהוֹרָה עָסַקְתָּ בִּפְרִיָּה וְרִבְיָה צִפִּיתָ לִישׁוּעָה פִּלְפַּלְתָּ בְּחָכְמָה הֵבַנְתָּ דָבָר מִתּוֹךְ דָּבָר וְאַפִּילוּ הָכִי אִי יִרְאַת יְהוָה הִיא אוֹצָרוֹ אִין אִי לָא לָא׃ ° Eſa. 33. 6. Nam, ut ibidem eſt, homo licèt profundiſſimè eruditus, ſi timore Dei careat, ſimilis eſt theſaurario, qui cùm intimi habeat ærarii claves, exterioris oſtii, quâ ingrediatur, non habet.

2. תִּיגְרָא / תֶּגֶר eſt קטטא *lis, rixa.* Formatum videtur, mutata ſervili in radicalem, ex illo Deut. 2. 24. וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה Hinc Chald. איתגר *contendere.* Pſalm. 35. 1. ubi & in fœminina forma nomen eſt תִּגְרָתִי / Sed neſcio, an ſatis rectè; ſicut ibidem קְרָבִי pro קְרָבָתִי / Rabb. frequens eſt קְרָא תֶּגֶר i. e. *accuſare, increpare, objurgare, conqueri, litem intendere.* Iiſdem literis ſubeſt & alia ſignificatio. תַּגָּר i. e. *mercator.* Id autem eſt ab אִתְאַגַּר / quod ſcribitur potiùs אִתַּגַּר *mercedem accipere, quæſtum facere, lucrari, negociari.* Hinc Arabes fecerunt verbum תגר *negociari.* תגאר *negociator.* תַּגָּארָה *negociatio, commercium, quæſtus.* Hoc Rom. 6. 23. ponitur pro ὀψώνια.

3. צינורא Aruch explicat מרזב i. e. *canalis ſeu ſulcus aquæ.* Hoc modo & in Thargum uſurpatur. vide Lexica.

4. בירקא דמיא / In Aruch, exemplis collatis, apparet eſſe *ſtagnum, lacum.* Atque ſic explicat David de Pomis. Eodem modo בצע pro ſtagno, lacuvè ponitur. Kimchius ad Iud. 4: 11. בצעי מים ſunt גבים מלאים מים בשדות i. e. *lamæ, foveæque quæ in agris ſolent eſſe plena aquæ.* quod ſpectaſſe putat Chaldaïcum interpretem, qui אלון בצענים vertit מישר אגניא / Ita eſt in Thalmud, pravè quoſdam pro מֵי בֵּצִים id eſt *albumine ovi*, exaudiſſe מֵי בצעים i. e. *aquas lacuſtres*, aut etiam *paluſtres.* Nam R. Sol. ibi per Gallicum *marez* exponit. Sanhed. fol. 5. pag. 2. Exod. 8. pro אגמים Targ. Hieroſolym. habet בִּצַּיָּא /

5. גורא דגמלא Aruch. נסרים של גשר *tabula pontis*. גמלא pons ex aſſeribus compaginatus: Fortè à camelo, quòd ejus tylum curvamine plerique pontes imitantur. Frequens hoc eſt in Thalmud.

6. אריש i. e. שָׁתַק / הֶחֱרִישׁ. ut gloſſ. & Aruch explicant. Ita dicitur: כלביא אכלין ומרשין *canes ſilentes vorant.*

7. מארה דינין / Dividunt, ut liquet, vocem מרון / quæ eſt in toties citato proverbio. Nam in eo variis modis explicando omne horum Rabbinorum acumen occupatur.

8. שב׳ pro שבע poni, non eſt novum.

9. גלימידה gloſſa. טליתו / *pallium*. Sed hoc ipſum obſcurius eſt. Eſt à טלל / ut indicat Elias in Thiſbi. aut à נטל / ut & Aruch docet. Tametſi is ponat, quaſi radix eſſet טלת / Invenitur etiam מטלית / item מטוטלת / id eſt *panniculus*. notat & *libella plumbum*: vel à נטל *pondus*, ut vult Aruch; vel à טלטל *hinc inde movere.*

10. ליזמר וליזיל i. e. יְזַמֵּר וְיֵהֵלוֹךְ / Lamed tertiis perſonis futuri præfixum ferè in Thalmud imperativi ſignificationem importat. In Arabica lingua ſimilis τῷ ל uſus eſt. Sententia hæc citatur à Kimchiò ad Zachar. 8. 18.

11. In fœminam pigram dicitur, quæ omiſſo negocio, in ripa fluminis ſupina dormit, interim dum inſtrumentum ejus undis abreptum demergitur.

12. אריידה לגזיזיה gloſſ. הרים אגרופו / In locutione hac eſt pleonaſmus affixi. ל quartum caſum notat. Ab הִזָּה eſt אַזֵּי Chald. *ſparſit, projecit, porrexit*. Aruch. הרים כלי זיינו עלי i.e. *Extulit contra me arma ſua*. *Geſum*. ob ſoni affinitatem poſſimus fortè dicere. Si primum eſt; à גזז deductum videri poſſit; quòd, manu in pugnum contracta, digiti quaſi detonſi videantur.

ו אמר רבי שמואל בר נחמני
אמ׳ ר׳ יונתן כל דיין שדן דין אמת
לאמתו משרה שכינה בישראל
שני אלהים נצב בעדת אל וכל
שאינו דן דין אמת לאמתו גורם
לשכינה שתסתלק מישראל שני

VI. Dixit R. Samuel Nachmanides, dixiſſe R. Ionathan: Quicunque judex juſtum atque rectum fert judicium, facit, ut majeſtas Dei ſuper Iſraëlem habitet. At, qui non fert judicium æquum & juſtum, in cauſa eſt, ut abeat

Digitized by Google

משוש עניים מאנקת אביונים עתה אקום ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר׳ יונתן כל דיין שנוטל ממון מזה ונותן לזה שלא כדין הקב״ה גובה ממנו נפשו שני אל תגזל דל כי דל הוא וגו׳ כי ה׳ יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש׳ וא״ר ש בר נחמני א״ר יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו שני הנה מטתו שלשלמה ששים גיבורים וגו׳ מפחד בלילות מפחדה של גיהנם שדומה ללילה· דרש רבי יאשיה ואי תימא רב נחמן בר יצחק מ״ד בית דוד כה אמר ה׳ דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין אלא אם ברור לך הדבר כבקר אמרהו ואם לאו אל תאמרהו ר׳ חייא בר אבא אמר ר׳ יונתן מהכא אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו אל תאמרהו א״ר יהושע ב״ל י׳ שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן פשיטא לא׳ צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו·

abeat ab Iſraële. Sic enim ait:
Ob vexationem pauperum & gemitus egenorum, nunc ſurgam. Pſal. 12. 6.
Idem dixit: Quicunque judex
præter fas pecuniam, uni abjudicatam,
alteri addicit; ab illo Deus
aufert animam ejus. Q. D. *Ne* Prov. 22.
diſpolies pauperem eò, quod pauper 21.
*eſt, &c. Nam Dominus aget
cauſam eorum, & ſpoliatoribus eorum
animam eripiet.* Et; Perpetuò
judex ita cogitet, quaſi gladius
eſſet interſertus lumbis ſuis, &
ſubter illũ infernus apertus eſſet.
Q. D. *Lectus Solomonis ſexaginta* Cant. 3. 7. 8
*fortibus, &c. propter timorem
nocturnum.* id eſt, ob metum gehennæ,
quæ nocti ſimilis eſt. Ait
R. Ioſias, &, ſi dicas, Nachman
fil. Iſaci. Quid hoc, quod ſcriptum
eſt: *Domus Davidis; ſic* Ierem. 21.
ait Dominus. Judicate judicium 12.
*manè, & eum, qui injuriam patitur,
ex manu oppreſſoris eripite?*
atqui annon judicandum eſt toto
die? Verum. Sed hoc innuitur,
niſi ita liquida ſit tibi cauſæ veritas,
tanquam lux matutina, non
perferendã eſſe ſententiam. Dixit
R. Ionathan. Ex hoc: *Dic ſa-* Prov. 7. 4.
pientiæ, ſoror mea es. Si tibi res ita
explorata ſit, ſicut ſoror tua, qua
tibi interdictum eſt, perferas: ſin, ne proferas ſententiam. R. Ioſua
filius Levi: Si decem in judicio ſedeant, columbar impendet univerſorum
cervicibus. Manifeſtum eſt, id intelligi neceſſe non eſſe,
niſi de diſcipulo, [1] qui ſedet coram magiſtro ſuo.

 NOT. I.

NOT. 1. Obſervato, magiſtrum ſuum in errore verſari, ſi non intercedat, pœnam non effugiet. Ita R. Sol.

ז רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה מיכנף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דלימטייה שיבא מכשורא רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי דלמטייה שיבא מכשורא כי אתא רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מ״ד מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר בבית
Prov.29.4. הגרנות יהרסנה · דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר אמרו ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא קם גחין עליה ולא א״ל ולא מידי פתח ואמר הוי אומרים לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוס זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו ועתיד הקב״ה ליפרע מ מעמידין שנאמ׳ וה׳ בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ ·

VII. Raf Huna, ſi qua lis decidenda ipſi offerretur, [1] circumiēs cogebat decem magiſtros ex familia [2] Raf: hac mente, [3] ut ad ipſum *(de pœna iniqui judicis)* perveniret, [4] quaſi ſcobs de trabe. R. Aſche quandocunque ipſi [5] cadaver offerretur, *(ut judicaret, eſſetnè eſui permiſſum, annon?)* circumiens adducebat omnes [6] lanios [7] urbis Machaſię; ut ipſi eveniret quaſi ſcobs de trabe. Quum veniſſet R. Dimi, dixit: R. Nachmanis talis commentatio eſt ſuper illo, quod ſcriptum eſt: *Rex judicio ſtabiliet terram: at vir oblationum depopulabitur eam.* Si judex fuerit ſimilis regi, qui nulla re indiget, ſtabiliet terram: at ſi ſimilis ſit ſacerdoti, qui circuit horrea, vaſtabit illam. Familiares principis legerant judicem, [8] qui conſtitutionum παρεσπαρδότων atque explicationum legis rudis eſſet. Dixerunt igitur Iehudæ [9] interpreti Reſch Lakiſch: Adſta illi in [10] concione. Adſtitit, & ſe inclinavit juxta illum. At iſte [11] nihil quidquam ei dictavit. Tum
Hab.2.19. ille: *Væ*, inquit, *illis, qui dicunt ligno, evigila; expergiſcere, lapidi muto. Illene docebit, qui, quum ſit coopertus auro atque argento, ſpiritûs expers eſt?* Profectò Deus ulciſcetur eos, qui hunc judicem
ibid. v. 20. fecerunt. Q. D. *Dominus in templo ſancto ſuo. Conticeſce coram eo, omnis terra.*

VIII.

ח אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין על הצבור שאינו הגון כאלו נוטע אשרה שנאמ׳ שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וסמוך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ א״ר אשי ובמקום שיש ת״ח כאלו נטעו אצל מזבח שני אצל מזבח ה׳ אלהיך • כתיב לא תעשו אתי אלהי כסף ואלהי זהב אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי האי דעץ ואבן שרי אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב • רב כי הוה אתי לבי דינא אמר הכי ברעות נפשיה לקטלא נפיק וצבי ביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל הלואי שתהא ביאה כיציאה כי הוה חזי אמבוהא דספרי א אבתריה אמר אם יעלה לשמים שיאו וגו׳ כגללו לנצח יאבד וגו׳ מר זוטרא חסידא כי מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר הכי כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור •

VIII. [12] Reſch Lakiſch: Quicunque conſtituit ſuper cœtum judicem ineptum, eſt quaſi plantaret lucum. Q.D. *Judices & præfectos conſtitues tibi in omnibus portis tuis*. Cui ſubjungitur. *Ne plantes tibi lucum de ullo genere arborum*. R. Aſche: Si illic, ubi ſunt diſcipuli ſapientum; eſt, quaſi plantet lucum propter altare. Q. D. *Juxta altare DOMINI Dei tui*. Scriptum eſt: *Non facies mecum deos argenteos aureoſvè*. Hos colere nefas eſt. Ergonè lapideos adorare licitum eſt? Ait R. Aſche: Intellige deum i.e. judicem, qui conſtituitur [13] ob aurum & argentum. Raf, quando ibat ad curiam ſic dictitabat: Sponte [14] mea prodeo ad necem: requiſita domus meæ non procuro; & vacuus domum revertor. O utinam reditus ſit, ſicut exitus! Quum reſpiceret [15] turbam legis peritorum ſe ſequentem, *Etiamſi*, inquit, *in cœlum aſſcendat excellentia ejus, &c. ſicut ſtercus ejus in perpetuum vileſcet, &c.* Mar Sutra Chaſid, quum humeris illum tollerent in [16] ſabbatho feſti, ſic ait: *Nam non in æternum robur: & num corona in ſeculum & ſeculum?*

Deut. 16. 18.

ibid. v. 21.

Exod. 20. 23.

Eſt & in Ioma cap. VIII.

Iob. 20. 6. 7.

Prov. 27. 24.

N O T. 1. Vſum verbi, qui apud Arabas eſt, attendi in verſione. Certum aliàs, apud Rabbinos eodem modo, ut in Thargum, uſurpari כנף pro *colligere*. ut in illo Berachoth, cap. I. ליכנפי למר עשרה וליצלי *aggregentur domino* (ſive *tibi*. i.e. cures convenire) *decem homines, qui orent*.

2. Hic fuit caput univerſitatis Soranæ. Exceſſit anno 4003. qui

 eſſet

eſſet à nato Chriſto CCXLIII. niſi me fallit calculus. Illi, anno 4010, ſucceſſit R. Huna.

3. כִּי הֵיכִי דְ formula à Lexicographis & Grammaticis, quos vidi, omiſſa. Frequentiſſimi uſus eſt. Nunc eſt adverbium ſimilitudinis, nunc conjunctio finalis.

4. Hanc phraſin habes & apud R. Sol. Hoſ. 8. 6. ubi vocem שבבים explicat.

5. טריפתא / Rabbi Elias de hac voce ſic ait: *Infinitè Tereſa eſt caro animalis a fera dilaniati. Magiſtri noſtri per metaphoram utuntur quoque de reliquis cibis vetitis. Appellant ita quoque foramen pulmonum, quæque pertinent ad id judicium. Ita dicunt: XVIII. Tereſoth, &c.* Idem verbum uſus quoſdam habet vulgò ignoratos. In Cod. Berachoth, cap. 5. §. 5. יודע אני שהוא מטורף *Scio, hunc moriturum.* Hac occaſione emendemus verſionem noſtram Cod. Sanhed. cap. 9. §. 2. ubi hæc ſunt verba. *ſive apoſtatam & ceciderit filium federis.* Apoſtatam Ebræi indigitant vel voce משומד / imprimis ſi timore perſecutionis defecerit; vel כומר i.e. ἀλλοιωθέντα ſive παρεκτραπέντα. vel, ni fallor, נופל / Filium federis dicunt בן ברית id eſt, *federatus.* קְיָּם eſt quidem Chaldæis שבועה & ברית / *ſacramentum, fedus*; ſed Rabbinis hac formula non uſurpatum, quod ſciam. Repone igitur hæc verba: *ſive ullum dubia vivacitatis, & ceciderit quempiam certa vivacitatis.* R. Solomonis gloſſa hæc eſt: אנפלים לא מחייב דכמו דקטיל דמי / id eſt, *Cauſa* Nefalim *non tenetur. Nam habentur, quaſi occiſi eſſent. Nefil* eſt fœtus abortivus. Quo nomine hîc, latiori ſignificatu, comprehendunt eum fœtum, qui non exactis menſibus ejectus ſit. De hoc Maimonides in hilch. Rozeach c. 2. אם נולד לפחות מט׳ חדשים הרי הוא כנפל עד שישהה ל׳ יום וההורגו בתוך ל׳ יום אינו נהרג עליו׃ *ſi natus ſit ante exactum nonum menſem, prò abortivo habetur, dum ſupervivat ad triceſimum uſque diem. Qui igitur ante XXX. diem eum exanimaverit, capite non plectitur.* Idem obſervatur in eo, qui vitio vel vulnere tali laboret, ut medici judicent, niſi quid morte . jus acceleret, cum tamen ex illa cauſa ille moriturum. Is homo dicitur *Tereſah.* Idem quoque obſervatur in illo, qui animam agit: quem

Digitized by Google

quem vocant נוסס / Si videlicet ſit גוסס בידי אדם id eſt, *ab hominibus in eum locum redactus, ut morti propinquus ſit.* Nam ſi ſit גוסס בידי שמים / *divinitùs*, vel morbi vi *eò redactus*, non idem jus eſt. Hæc Maimon. d. loco. Habemus, quid ſit *Nefalim.* Puer, שכלו חדשיו *qui exacto juſto tempore editus eſt*, illis opponitur. De hoc in cod. Iebamoth cap. IV. §. 1. הנולד בזמן שהולד של קיימא *qui natus eſt eo tempore, quo tempore editi ſolent eſſe vitales.* Eum ibi בר קיימא dici autumo. A verbo טרף dicitur ספינה מטרפת בים / *navis, quæ in mari naufragio perit.* Iesamoth cap. ultimo in Gemara.

6. Laniorum ea maximè cura eſt, ut ne quid vitii inſit pecudi: item ne quid ipſa mactatione peccetur, quò minùs cæſis veſci liceat. Hinc liber שחיטות ובדיקות pro mactatoribus conſcriptus eſt, niſi me fallit memoria, à lanio.

7. מת notat עיר / ut in illo proverbio: למת ירקא ירקא שקול id eſt, *in urbem oleribus abundantem fer olus.* מתא מחסיא eadem eſt, quę כורא / vide, quæ citat D. Buxtorfius ex Itinerario Benjaminis in Tiberiade cap. 6. Mentio hujus oppidi ſæpe occurrit. Iſthic R. Aſche fuit ראש ישיבה ſexaginta annos, ut docet R. Abraham in Cabbala fol. 62. Ejus hoc elogium eſt, quòd *poſt exceſſum Rabbinu Haccadoſch uſque ad R. Aſche eruditio, pietas, modeſtia & dignitas non fuerint uno in loco.*

8. דלא גמיר vide quæ notavimus ad caput 1. Miſchnę Sanhedr. de requiſitis judicum, qui δόκιμοι haberi poſſint.

9. 10. Habebant Magiſtri ſuos interpretes, qui, quę ipſis illi ſubmiſſiùs dictabant, publicè auditorib. proponerent. Inſigne magiſtralis dignitatis eſt, habere interpretem. Is dicebatur etiam אמורא / ut in Berachoth cap. 9. Conjector illi, qui hoc ipſi ſomnium retulerat: חזינא בר חֲמָרָא דקאי אאיסדאי וניער id eſt, *vidi pullum aſini aſtantem cervicali meo, rudentemque*, reſpondit: מלכא הוית וקאים אימוראה עלך i. e. *Rector univerſitatis eris, aſtabitque tibi interpres.* Ita in Sota cap. 7. laudatur πραότης R. Abbæ, דאיהו אמר חדא טעמא ואמר אמוריה חד טעמא ולא קפיד׃ *qui, quum ipſe aliam ſententiam dixiſſet, & interpres aliam pronunciaſſet, non ſuccenſuit.* Ibi gloſſa: אמורית המתרגם לרבים מה שהוא לוחש לו בערת הדרשה׃ In eo loco, quem nos tractamus, habemus eandem vocem, cui appoſui num. 10.

num. 10. Non habui, quomodo id verterem aliter; quàm *concionem*. quæ ſolet dici פרקא / An tamen aliàs iſta ſignificatione occurrat אמורא / equidem ignoro. R. Sol. ſic expl. קום עליה / באמורא להשמיע לציבור מה שילחוש לך / Forte ב habet vim τῶ כ/

11. וְלָא מִידֵי / Eadem forma dicitur ולא כלום / Sanhed. fol. 49. 2. כל מעשה יום הכפורים האמורים בסדר אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה ולא כלום id eſt, *quæcunque ordine peragenda in die Expiationis præcipiuntur, ſi, ordine perverſo, unum alteri præmiſerit, nihil fecerit.* Sic ולא חרא / fol. 41. pag. 2. מטיבותיה דמר אמרי ביה טובא מנזיהותיה דמר לא אמרי ביה ולא חרא i.e. *Si dominus benignitate utatur, plurimum ea de re dicetur: ſin ſeveritate, nihil omnino.* ὐκ ἂν εἴποιμι ὐδὲ ἕν. Hæc quæ clara ſunt, comparata inter ſe; ſingula non perſpecta negocium faceſſunt.

12. Hic inter doctores Thalmudicos non ultimæ auctoritatis eſt. Egit aliquando ducem prædonum. A R. Iohanne ad ſtudium legis revocatus eſt, data ipſi in uxorem ſorore forma præſtantiſſima. Quomodo ex indignatione R. Iohannis mortuus ſit, habes in Baba Mezia cap. 7. Vixit ſub principatu Iehudæ ſancti, qui codicem Talmudicum conſarcinavit.

13. Præſertim ſi emerit eam dignitatem. Quali judici aſſurgere vel ullum honorem exhibere, crimen eſt. ut tradit Maimon. hilch. Sanhed cap. 3. ex tr. Hieroſol. Bechoros. ubi dicitur, ipſius pallium æſtimandum eſſe כמרדעת החמור / *tanquam clitellas aſini.*

14. In originario tertia perſona utitur loquens de ſeſe. quod frequentiſſimum eſt. Ità dicunt; ההוא גברא i.e. Ego. Sic Matth. 8. ὐκ ἔχει ὁ ὑὸς τῦ ἀνθρώπυ ὅπυ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ.

15. אמבוהא / explicat Aruch המון / Gloſſ. סיעת אנשים / David de Pomis videtur alicubi legiſſe אמבוקא /

16. Triginta diebus ante feſtum, de ejus ritibus & ceremoniis Rabbini conſulebantur & reſpondebant publicè. Hi ſi ætate provectiores eſſent, ne vel cœtui, vel ſibi moleſtiam afferrent, à ſervis ſe ad Synagogam jubebant lectica deportari. Eo honore ne animus Mar Sutræ efferretur, שלא תזוח דעתו עליו / caducitatem ſuam atque ὐδὲ εἶναι ſibi in memoriam revocabat.

IX. Bar

Digitized by Google

ט דרש בר קפרא מנא הא מילתא דאמור רבנן הוו מתונין בדין דכתיב ולא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים · א״ר אלעזר מנין לדיין שלא יפסיע על ראשי עם קדש שני לא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים אשר תשים אשר תלמדם מיבעי ליה א״ר ירמיה ואי תימא ר׳ חייא בר אבא אלו כלי הדיינין כי הא דרב הונא כי הוה נפיק לדינא אמר הכי אפיקו לי מאני חנותא ומאי נינהו חוטרי וסנדלי שיפורי ורצועי ·

IX. Bar Caphra: Quid eſt, quod dixerunt ſapientes: [1] *Eſtote tardi in judicando?* Nam ita ſcriptum eſt: *Non aſcenderis gradibus, &c.* cui ſubjicitur: *Atque hæc ſunt judicia.* R. Eleaſar: Exod.20.26. ibid.21.1. Vnde diſcimus, quòd judex non debeat [2] ingredi per capita populi ſancti? Quia dicitur: *Non aſcendes gradibus, &c.* cui ſubnexum eſt: *Hæc ſunt judicia, quæ pones coram illis. Quæ docebis illos*; fuiſſet dicendum. R. Ieremias, aut, ſi mavis, R. Chaja filius Abba: Innuuntur inſtrumenta judicum. Ita R. Huna, quando prodiret domo, ad jus publicè reddendum, his verbis utebatur: *Efferte mihi inſtrumenta tabernæ.* Quænam illa? [3] Virgæ, [4] calcei, [5] tubæ, [6] lora.

N O T. 1. Exſtat in Pirke Aboth in principio.

2. Interim dum habebatur concio, populus humi ſedebat. Tum ſi cui exeundum eſſet aut intrandum, divaricatis paſſibus, videbatur incedere per capita populi. Id quia inter alia caverat R. Eleaſarus, dixit, propterea ſe vitam produxiſſe. in Sota cap. 7. In Iebamoth, cap. 12. legitur id tamen R. Iſmaël filius Ioſæ neceſſariò feciſſe אגב יוקריה i. e. *ob corporis gravitatem.* Simul enim intrantibus in Synagogam, קלילי עול q. d. *leves inceſſu* ipſum anteverterant. Illum quum ſine cauſa reprehendiſſet Abdan ſive Abba Iudan diſcipulus R. Iehudæ ſancti, notabiliter punitus eſt, &c.

3. Gloſſa. מקל למכת מרדות עד שיחזור בו id eſt, *baculus ad plagam contumaciæ, donec reſipiſcat.* Id intelligendum puto de eo, qui auctoritatem judicum præfractè aſpernatur; vel etiam, qui ſatis convictus fateri non vult. In Aruch hæc invenio ſuper iſto ſupplicio. *Flagellatio, quæ lege præcepta eſt, competit in reos violati interdicti,* (id vocant לאו או אזהרה) *& poſtulat æſtimationem & præmonitionem & plagarum numerum tripertitum. Sed qui violat*

præceptum,

præceptum, (vocant מצורת עשה & ציוי) *ex decreto Magiſtrorum vapulat, ſine æſtimatione & numero, uſque dum animam exſpiret. Eodem ſupplicio afficitur, qui ſtatutis Rabbinorum inobediens fuerit. Ob illam rebellionem* מכרת מרדות *appellatur.*

4. לחליצה inquit gloſſa. vide Deut. 25. 9.

5. Denunciandis anathematis. His enim promulgandis judices, maximè univerſitatum Præſides & Princeps, buccinas adhibebant. Id liquet ex eo, quod recitatur in Kidduſchin cap. IV. ההוא גברא דעל לבי מטבחייא בפומבדיתא אמר להו הב לי בשרא אמרו ליה נטר עד דשקיל שמעיה דרב יהודה בר יחזקאל ברישא וניהב לך אמר מאן יהודה בר שויסקל דקדים לי דשקיל מן קמאי אזלו אמרו ליה לרב יהודה איקפיד אפיק שיפורי ושמתיה וכולי i. e. *Venerat quidam ad macellum Pumbeditha petens carnem. Jubebatur præſtolari, dum auſcultator* (miniſter) [a] *R. Jehuda fil. Jechiſkeelis accepiſſet. Tum ille: Quis eſt Jehuda, inquit,* [b] *bar Schaviſkel qui me potior ſit, ut prior me accipiat? Relatum id R. Jehudæ. Is, ægrè ferens injuriam, prolatis tubis hominem excommunicavit.* Non addo plura ad eum morem oſtendendum. Quoniam autem hoc pertinet ad Ebræorum diſciplinam, pauca quædam hîc addam de anathemate, decerpta maximam partē ex tractatu Maimonidę, hilchoth Thalmud Thorah cap. duob. ultimis. 1. *Excommunicatio* dicitur נִדּוּי χωρισμὸς & שמתא / De qua voce poſtea. *Excommunicare* eſt נִדָּה & שִׁמֵּת / quæ verba non tantùm de leviore, ſed & de graviore indifferenter uſurpantur. 2. Formula levioris anathematis hæc eſt: פלוני יהיה בשמתא *N. N. anathemate obſtrictus eſto.* 3. Si quis legis doctorem aut ſtudioſum contumelia affeciſſet, læſus vel alii ipſius cauſa, ſi abſenti vel defuncto inſultaſſet, injuriantem anathemate perſequuntur. Licet tamen condonare, niſi res in propatulo geſta ſit. Publicum Doctoris ludibrium in legis contemtum redundat. Hanc ob cauſam Doctor legis honorem ſuum remittere non poteſt. Ubi res clam & ſine ſcandalo geſta eſt, magni animi & ſapientis eſt, injuriam contemtu vindicare. 4. Qui ob læſam Magiſtralem reputationem anathemate percutitur, inſuper libra auri, læſo ſolvenda, multatur. 5 Tale anathema ſi à Principe inflictum ſit, ab omni-

Beth Iſrael fol. 56.

a. Is ibi tum erat Præſes Academię.

b. שויסקי genus edulii eſt. R. Sol. expl. צלי *aſſum.* voluit indigitare *lurconem* (גרגרן) quaſi Plautino more diceret, *Optophagonidas.*

ab omnibus: ſi à quo doctore, ab ejus diſcipulis: quod à diſcipulo, ab inferioris conditionis hominibus, non à magiſtro, obſervatur. Quod totus Iſraël decrevit, non obſervat Princeps, &c. Remittitur à læſo, ſi ei ſatisfecerit: aut, eo mortuo, à tribus aliis cujuſvis ordinis hominibus, urovè magiſtralis dignitatis. 6. Qui ob aliam quam cauſam à quocunque & quacunque anathemate percuſſus ſit, obſervatur id anathema à quovis. 7 Cauſę, ob quas anathema denunciatur, ſunt XXIV. Qui legis ſtudioſum contumelia afficit: miniſtrum publicum ſpernit: alteri ſervilem conditionem falsò objectat: die à judicibus dicta per contumaciam emanet: ſtatuta Scribarum non ſervat: ſententiæ judicum renititur: noxium quid domi ſuæ aut in ſuo alit aut habet: fundum vendit pagano, ni vicino Iſraëlitæ damnum inde ortum præſtet: coram paganis judicibus teſtimonium in Iſraëlitam dicit & ad ſolutionem pecuniæ teſtimonio perpellit: popa qui non ſecernit donaria: qui feſtivitatem iterare in exſilio negligit: opus facit pridie paſchatis à meridie: nomen Dei temerè pronunciat: profanationis ejus anſam dat vulgo: inducit vulgum ad ſacra in loco non ſacro comedenda: annos computat neomeniaſque figit extra limites terræ ſanctæ: cæco ponit offendiculum i. e. filium adultum verberat: præceptum facturis impedimento eſt: lanius, qui pecudem morboſam exhibuiſſe deprehendatur: quique cultrum ſuum coram Sapiente non exploraverit (duodecim in carne & ungue ductibus): המקשה עצמו לדעת / qui cum uxore à ſe dimiſſâ familiare commercium habet: legiſperitus, qui ob illaudabilem vitam malè audit: quique alteri ob cauſam non juſtam anathema denunciat. Hi omnes anathemati obnoxii ſunt. Hæc apud Maimonidem in gloſſa locis ex Talmude citatis illuſtrantur. De ultimo exemplum apponemus ex Gem. Moed Caton c. 3. עין ישראל fol. 159. col. 1.

ריש לקיש הוה מינטר פרדסא אתה ההוא גברא קא אכיל תאיני רמא ביה קלא לא אשגח ביה אמר ליהוי ההוא גברא בשמתא א״ל אררבה ליהוי ההוא גברא כשמתא אם ממון נתחייבתי לך נידוי מי נתחייבתי לך אתא לבי מדרשא אמרו ליה שלו נידוי שלך אינו נדוי מאי תקנתיה זיל גביה דלישרי לך לא ידענא ליה א״ל זיל לגבי נשיאה דלישרי לך וכולי׳ *R. Simon fil. Lakiſch cuſtodiebat hortum. Venit quidam & ficus cœpit vorare. Ille inclamare: hic*

non nauci facere. Tum ille: Excommunicatus eſto. Tu viciſſim, inquit alter, excommunicatus eſto. Nam ſi ad pecuniam tibi obſtrictus ſum, numquid anathemati obnoxius ſum? Adiit R. Lakiſch ſuper hoc Schola rectores. Reſponſum eſt: Ipſius anathema anathema eſt: tuum nullum eſt. Quid remedii? Age cum ipſo, ut remittat tibi. At non novi, inquit, qui ſit. Adi ergo principem, ut remittat tibi, &c. 8. Excommunicatus non tondetur; non lavatur; ubi decem hominum præſentia requiritur, ipſe non adhibetur: nemo cum ipſo ſedet intra quatuor cubitorum ſpatium. Interim docet, docceturque, operam locat ſuam & conducit aliorum. Qui in anathemate moritur, ejus lecto, quum effertur, lapis injicitur, &c.

Beth Iſrael fol. 18. c. 1.

9. Anathema ſtatim remitti poteſt. cap. I. Nedarim. אמר ר׳ אבא הוה קאימנא קמיה דרב הונא שמעה לההיא איתתא דאפקרת הזכרת השם בפומה לבטלה שמתה ושרא לה לאלתר באנפה • ש״מ תלת ש״מ השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו • וש״מ נדהו בפניו אין מתיר לו אלא בפניו • וש״מ אין בין נידוי להפרה ולא כלום • id eſt, *Ait R. Abba: Steti coram R. Huna, cùm audiens quandam nomen Dei in vanum proferre, eam excommunicaret: & ſtatim, ea præſente, anathema relaxaret. Tria hinc obſervanda. Primum, quòd, quiſquis audit nomen Dei à proximo in vanum pronunciari, teneatur illi anathema denunciare. Deinde, quòd, cui coram inflictum eſt anathema, non niſi coram remittatur. Tertium, excommunicationem poſſe è veſtigio reſcindi.* 10. Iudices quandoque terminum ſtatuunt anathemati, [atque etiam in honorem excommunicantis intra certum tempus, non breve, illud non remittunt.] 11. Qui cis XXX. diem remiſſionem non petivit, iterum excommunicatur. Si alteros XXX. dies prætetlabi ſinat ſine pœnitentia, devovetur. 12. Id peculiariter dicitur הַחֵרִים & בָּרֵד׳ / 13. Devotionis hæc formula eſt: פלוני מוחרם וארור בו אלה בו שבועה בו נדוי • *N. N. devotus & maledictus eſto. In illo ſit exſecratio, in illo juramentum, in illo anathema.* 14. Devotus non docet, non docetur; niſi quod ſecum ſtudet: operam non locat nec conducit: nemo cum ipſo commercium habet, niſi quantum ad victum ejus pertinet. 15. Qui cum devoto ederit, biberit, ad ipſum intra quatuor cubita acceſſerit, exſecrationi ipſe quoque obnoxius eſt. 16. Qui ſimpliciter excommunicatus

Digitized by Google

municatus eſt (מנודה) eſt ille quidem מובדל מן הציבור *ſeparatus à cœtu*, ita ut pro vero membro eccleſiæ non habeatur; non tamen videtur eſſe ἀποσυνάγωγος, quia doctrinæ particeps eſt. 17. Faciunt quidam tertium gradum anathematis שמתא / In qua ſententia apud Ebræos reperio eſſe Eliam & Davidem de Pomis. Et ſunt fortè plures, ut Gerſon ille, qui per נח״ש vetat epiſtolas ab alieno aperiri. Sed locum, quo id probetur, proferri non video. Maimonides ultra חֵרֶם non progreditur. Et ex ſupra allegatis patet, verbum שימת ſimplicem quoque excommunicationem notare. Vocem שמתא formantes ex שם תהא aut שם מיתה aut שם אתה / hariolantur. Veriſimile eſt eſſe Arabicam vocem. vide D. Martini Etymologicum in *Maran atha*. Hoc eſt 1. Cor. 16. 23. quem locum, ut obiter hoc addam, ſic interpretatur Arabs:

ומן לא יחב רבנא יסוע אלמסיח פליכן מחרומא מן רגא אלרב •

i.e. *Et, qui non diligit Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ſit devotus à ſpe Domini.* Accipit, opinor, quaſi Apoſtolus Græcè ſic ſcripſiſſet: *ἔςω ἀνάθεμα τοῦ κυρίου* ſive *ἀπὸ τοῦ κυρίου τοῦ ἐρχομένου*. De his plus ſatis hoc loco.

6. Ad flagellationem. Supra in tract. Maccoth cap. ultimo.

י ואצוה את שופטיכם בעת
ההיא אמר ר׳ יוחנן כנגד מקל
ורצועה תהא זריז • שמוע בין
אחיכם ושפטתם צדק א״ר חנינא
אזהרה לדיין שלא ישמע דברי
בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו
ואזהרה לבעל דין שלא יטעים
דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין
חבירו קרי ביה נמי שמע בין
אחיכם בר כהנא מלא תשא לא
תשיא • ושפטתם צדק אמר ר
ריש לקיש צדק את הדין בלבך
ואחר כך חתכהו • בין איש ובין

X. *Et præcepi judicibus veſtris* Deut. 1. 16.
die illa. R. Iohannes: 1. Ad & ſeq.
virgam & lorum paratus eſto.
*Audiendo inter fratres veſtros, &
judicabitis juſtitiam.* R. Chanina: Monetur judex, ne audiat
verba unius partis, abſente altera.
Monetur item litigans, ne guſtum
actionis ſuæ præbeat, [cauſamvè
ſuam verbis commendet] judici,
abſente adverſario. Poteſt enim
& legi שַׁמֵּעַ i. e. *recenſere.* Raf
Cahana hoc inde *conficit, quòd
dicitur,* ló thiſſá: *quod legi poteſt,* Exod. 23. 1.
ló 2. thaſſi. *Et judicabitis juſti-
tiam.*

Digitized by Google

אחיו אמר רב יהודה אפילו בין
בית לעלייה ובין גיזרו אמר רב
יהודה אפילו בין תנור לכירה ·
לא תכירו פנים במשפט רבי
יהודה אומר לא תכירהו · ר׳
אליעזר אומר לא תנכרהו · א
אושפיזכניה דרב אתה לקמיה
לדינא אמר ליה לאו אושפיזכני
את א״ל אין א״ל דינא אית לי א״ל
פסילנא לך לדינא א״ל רב לרב
כהנא פוק דייניה חזייה דהוה גאים
אמר ליה אי ציית ציית ואי לא
מפיקנא רב מאונך · כקטון כגדול
תשמעון אמר ריש לקיש שיהא
חביב עליך דין של פרוטה כדין של
מאה מנה למאי הילכתא אי ליטא
לעיוני ביה ומיפסקיה פשיטא אלא
לאקדומיה · לא תגורו מפני איש
אמר רב חנין אל תכנים דבריך
מפני איש · כי המשפט לאלהים
הוא אמר רבי חמא בר חנינא אמר
הקב״ה לא דיין לרשעים שנוטלין
מזה ממון ונותנין לזה שלא כדין
אלא שמטריחין אותי להחזיר ם
ממון לבעליו והדבר אשר יקשה
מכם אמר רבי חנינא ואי תימא רי
יאשיה על דבר זה נענש משה
שנאמר ויקרב משה את משפטן
לפני יי · מתקיף ליה רב נחמן בר
יצחק מי כתיב ואשמיעכם ושמעתיו
כתיב אי גמירנא גמירנא ואי לא

tiam. Reſch Lakiſch: Iuſtifica judicium in corde tuo, poſtea decide. *Inter virum & fratrem*. R. Iudas: Etiam ſuper domo & tabulato. *Et inter advenam ſuum*. R. Iudas: Etiam ſuper furno & cacabo. *Ne Takkiru faciem in judicio*. R. Iudas, *Non* [a] *agnoſces*, vertit. R. Elieſer explicat: Non [b] *Thenakkerehu*, i. e. *pro alieno habebis*. [3] Hoſpes Raf, quum vellet eum in cauſa quadam ſua judicare, ſic illi ait: Annon tu hoſpes meus es? Faſſo illo; litem ſibi eſſe cum altero, indicat. At Raf, oſtendens, ſe [4] iſto judicatu prohiberi, Raf Cahanam delegavit, ut ei jus diceret. Hic, videns iſtum efferri, ſic ait: Tu ſi auſcultes, bene eſt: ſin, [5] auferam Raf ex opibus tuis. *Parvum æquè ac magnum audietis*. Reſch Lakiſch: Tam libenter de obolo judicabis ac de centum minis. Quorſum attinuit hoc præcipi? Dici poteſt, ad excitandam curam, quò cauſa quæque ex æquo & bono definiatur. verùm [hoc maximè illo præcepto ſpectatur,] Prævertendum eſſe exiguæ quoque cauſæ. *Ne timeatis quempiam*. R. Channin: Ne contineas verba tua in gratiam ullius hominis. *Nam Dei eſt judicium*. R. Chamma, &c. Dicit Dominus: Non ſufficit improbis illis, quòd injuſtè huic auferunt,

a. ſi amicus ſit.
b. ſi inimicus ſit.

Digitized by Google

אזילנא וגמירנא אלא כדתניא
ראויה פרשת נחלות שתכתב
על ידי משה רבינו אלא שזכו
בנות צלפחד ונכתב על ידן • ב
ראויה היתה פרשת מקושש
שתכתב על ידי מושה רבינו אלא
שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו
ללמדך שמגלגלין חובה על ידי
חייב וזכות על ידי זכאי כתיב ואצוה
את שופטיכם בעת ההיא ו
וכתיב ואצוה אתכם בעת ההיא
אמר רבי אלעזר אמר רבי ה
שלמאי אזהרה לציבור שתהא
אימת דיין עליהם ואזהרה לדיין
שיסבול את הציבור עד כמה אמר
ר' חנין ואי תימא רבי שבתאי
כאשר ישא האומן את היונק •

auferunt, alteri dant pecuniam; ſed mihi quoq; negocium faceſſunt, ut reſtituam ſuum cuilibet. *Et ſi qua res vobis difficilior erit, &c.* R. Chanina, &c. Hanc ob rem punitus eſt Moſes. Nam dicitur: *Et adduxit judicium earum ad Dominum.* Reprehendit illum R. Nachman, &c. 6. Nunquid ita ſcriptum eſt: *Et declarabo vobis?* Imò verò: *Et audiam.* q. d. Si accepero, bene eſt: ſin, vadam, ut edocear. Sic igitur ſe res habet, ut accepimus: Debuiſſe ſectionem de hæreditatibus adeundis ſcribi per Moſen, niſi filiæ Zalophchad id commeritę fuiſſent, ut ipſarum occaſione conſignaretur. Itemq; caput de colligente ligna ſabbatho per Moſen primò tradendum fuiſſe, ſed meruiſſe iſtum violatorem Sabbathi, ut ipſius cauſa conſcriberetur. Diſcimus, culpam in reum; meritum in bene-merentem devolvi. Scriptum eſt: *Et præcepi judicibus, &c.* item: *Præcepi vobis.* Monetur cœtus, ut revereatur judicem: judex, ut ferat cœtum. In quantum? R. Channin: Sicut nutritius fert infantem lactentem.

N O T. 1. Nam præceſſerat v͏̃ſ. 15. de שֹׁטְרִים / Præceptum igitur judicibus eſt, ut pœnarum terrore populum in officio contineant, adhibito tamen benignitatis & humanitatis temperamento.

2. Ex eo, quòd eædem literæ diverſimodè legi poſſunt, diverſam præceptionem exſtruunt. *Naſa* eſt *ferre, tollere, accipere, &c.* in hiphil *ferendum, accipiendum præbere.* ita *naſa* eſt *uxorem ducere. hiſſi, collocare in matrimonium.* נשא עצה eſt *conſilium ſumere.* Hiſsi Etzáh, *conſilium dare.*

3. Vt liquet ex hoc loco, אושפיזכן eſt hoſpes, & qui accipit & qui accipitur domo. Sota cap. 7. Benjamin dicitur אושפיזכן לגבורה id eſt, hoſpes Dei. Quod quomodo intelligendum ſit, docetur in tract.

in tract. Megillah cap. IV. *Hieroſolymia in confinio duarum tribuum, Judæ & Benjaminis, ſita erat. Mons ædis, cellæ & atria in tribu Judæ cenſebantur. In tribu Benjaminis porticus, templum, ſanctum ſanctorum.*

4. Quia tibi ob beneficium obligatum me putas. Poſſet enim fieri, ut vel ipſe malè judicem: vel ut ingratus habear à te, ſi contra te; vel ab adverſa parte, ſi ſecundùm te pronunciavero, malè judicaſſe exiſtimer. Cæterùm quòd lex tam ſtrictè δωροδοκίαν omnem prohibet, hoc Magiſtri ita interpretantur, quòd nulli liceat in illum jus dicere, à quo vel verbo vel facto officium prꝫſtitum ſit, unde animus judicis ad illius, quàm ad partis adverſę favorem, poſſit eſſe propenſior. De hac re Maimonides in hilchóth Sanhed. cap. XXIII.

Beth Iſrael fol. 15. col. 3. Nos quædam verbis Talmudicis è Gemara ipſa proponere non pigebit. In tractatu Chethubóth cap. XIII. non abſurda alluſione vocabuli שוחד i. e. *donum*, explicatur ejus aſpernandi ratio, his verbis: מאי טעמא דשוחדא כיון דמשקל שוחד מיניה איקרבת דעתיה לגביה והוי כגופיה ואין אדם רואה חובה לעצמו מאי שוחד שהוא חד ׃

Quæ ratio eſt interdicti muneris? Quando munus accepit judex, ita ad dantem ejus mens accedit, ut quaſi idem efficiatur. Jam nemo ſeipſum damnaverit. Quid enim eſt Schochad? Schehu chad. i. e. quo unus efficitur. (Tam bona eſt hæc alluſio, quàm illa *Teſtamenti* apud IC. quòd ſit *teſtatio mentis*. Atque etiam ſicut שלהבת à להב factum eſt, ita non alienum eſt, שוחד à יחד / quæ vox unionem ſignificat, eſſe formatum.) Iam generalis eſt præceptio, לא לידון איניש למאן דרחים ליה ולא דסני ליה דרחים ליה לא חזי ליה חובא דסני ליה לא חזי ליה זכותא ׃ *Ne quis amico atque inimico judex ſit. Amico, quia ejus culpam; inimico, quia ejus innocentiam videre nequit.* Ob eandem cauſam judicare non licet ei, qui mutuum vel utenſile commodatò accipit: niſi tamen ipſe habeat, quod viciſſim commodare poſſit. Verba Thalmudica hæc ſunt: האי דיינא דשאיל שאילתא פסול למידן דינא ולא אמרן אלא דלית ליה לאושולי אבל אית ליה לאושולי לית לן בה ׃ Quanta ſoleat eſſe animi inclinatio erga illum, qui officium prꝫſtitit, iſthoc exemplo docetur.

Digitized by Google

docetur. רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה רגיל אריסיה דהוה מייתי ליה כל מעלי שבתא כנתא דפירי יומא חד אייתי ליה בה׳ בשבתא א״ל מאי שנא האידנא א״ל דינא אית לי ואמינא אגב ארחאי אייתי ליה למר לא קביל מיניה א״ל פסילנא לך לדינא אותיב זוגא דרבנן וקא דיינן ליה בהדי דקא אזיל ואתי אמר אי בעי טוען הכי ואי בעי טוען הכי אמר תפח נפשם של מקבלי שוחד ומה אני שלא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי כך מקבלי שוחד עאכו׃ *R. Iſmaëli fil. R. Joſæ hortulanus quotquot ſeptimanis pridie Sabbathi ſolebat afferre corbem fructuum. Is cùm aliquando feria quinta afferret, rogatus ab illo, quid cauſæ eſſet, quare maturaſſet afferre, reſpondit, litem ſibi eſſe; ideoque iter ingredienti ſibi viſum, fructus ſecum deferre. Is recuſavit accipere, ſimulque indicavit non eſſe ſibi integrum, ut cauſam ipſius judicaret. Dedit igitur alios judices. Atque quum ibi inambularet, ſecum cogitavit, quomodo agere hortulanus ſuus poſſet. Tandemque affectum ſuum deprehendens, ſic ait: Pereat anima eorum, qui munus accipiunt. Nam quid illi non facerent, quum ego, qui nihil accepi, & meum, ſi libuiſſet accipere, accepiſſem, iſto modo affectus ſim?* Ob eandem religionem judicatu abſtinuerunt & alii, quibus à litigante officium præſtitum eſſet; ut R. Samuel דהוה עבר במברא אתא ההוא גברא יהב ליה ידיה *cùm exſcendentem pontone quidam manu adjuviſſet.* Amemar, דהוה יתיב וקא דאין דינא פרח גדפא ארישיה אתא ההוא גברא שקליה *quòd, ei judicanti quum pluma in caput delata eſſet, quidam eam abſtuliſſet.* Mar Vkba דהוה שדי רוקא קמיה אתא ההוא גברא כסייה *quòd, quum exſpuiſſet ante ſe, quidam ſalivam operuiſſet.* Plura, qui volet, videat eodem capite: in quo monetur, æquum tamen eſſe, ut judex ab utraque parte mercedem vacationis ſuæ & intermiſſæ operæ accipiat; vel uti detur, qui ipſius opus faciat. Ita R. Huna כי הוה אתי דינא לקמיה אמר להו הבו לי גברא דדלי לי בהדיקאי ואידן לכו דינא quum cauſa judicanda ipſi offerretur, dicebat; Date mihi hominem, qui in ſepto meo hauriat (aquam, quâ hortum riget. Viſum ita eſt explicare, à חרק deducto vocabulo, quod eſt *ſpina.*)

5. Oſtendam tibi, quàm fruſtra confidas neceſſitudine illa, quæ tibi eſt cum Raf. Nam niſi dicto audiens ſis, ob contumaciam

te anathemate percuſſurus ſum.

6. קִי / eſt Græcum μή; Matth. 7. 9. μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ;

Deut. 31. 23. 7. יא כתיב כי אתה תביא. וכתיב כי תבוא א״ר יוחנן אמר לו משה ליהושע אתה והזקנים שבדור עמהם אמר לו הקב״ה טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור אין שני דברים לדור וכן בדוד הוא אומר ויקם דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אם אחי למה עמי ואם עמי למה אחי אמר רי אלעזר אמר להם דוד לישראלים אם אתם שומעים לי אחי אתם ואם לאו עמי אתם ואני רודה אתכם במקלות׃

1. Chron. 28. 2.

XI. Scriptum eſt: *Nam tu introduces.* &: *Nam tu intrabis.* R. Iohannes: Dixerat Moſes Iehoſuæ: Tuo & ſeniorum, qui erunt illa tempeſtate, *ductu intrabit populus in terram promiſſam.* At Deus ſic ei dixit: Cape virgam, qua ferias verticem illorum. Dux unus eſto quolibet ſeculo, ne bini. Ita de Davide: *Conſtitit David in pedes ſuos & dixit: Audite me, fratres mei & populus meus.* Quid voluit ſibi hac tam diverſa compellatione? R. Eleaſarus: Si obſequentes eritis meo imperio, pro fratribus vos habebo: ſin; *ſciatis*, vos populum meum eſſe, & me dominaturum in vos cum virgis.

N O T. Hæc explicatione non egent. Quæ habuimus hactenus inde à num. II. in Gemara ordine penè non turbato nec interrupto continuantur. Vnde, quæ ſingulorum mens ſit, quilibet poteſt perſpicere.

Ad §. 11. Miſchnæ. יב תנו רבנן אין מעבירין את השנה אלא במזומנין לה מעשה בר״ג שאמר השכימו לי ז׳ לעלייה השכים ומצא ח׳ אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא ה שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי אמר ליה שב בני שב ראויות כל השנים כלן

XII. T. M. *Annus non intercalatur niſi ab iis, qui ei rei legati ſint.* Exemplum eſt in R. Gamaliele. Is dixerat: *Cras manè ſiſtite vos* [1] *mecum ſepteni in cœnaculo.* Matutinò reperit octo. Tum ait: *Quiſquis veſtrum ſine venia aſcendit, faceſſat hinc.* Surrexit Samuel Parvus, &, *Ego*, inquit, *is ſum, qui ſine venia huc aſcendi; verùm non ut intercalarem, ſed ut diſcerem ritus intercalandi,*

Digitized by Google

להתעבר על ידיך אלא אמרו
חכמים אין מעברין את השנה
אלא במזומנים לה ולא שמואל
הקטן הוה אלא איניש אחרינא
ומחמת כיסופיה הוא דעבד כי הא
דיתיב רבי וקא דריש והריח ריח
שום אמר מי שאכל שום יצא
עמד ר׳ חייא ויצא עמדו כלן
ויצאו בשחר מצאו ר״ש ב״ר לרבי
חייא א״ל אתה הוא שציערת
לאבא אמר ח״ו לא תהא כזאת
בישראל ור׳ חייא מהיכא גמיר
ליה מר׳ מאיר דתניא מעשה
באשה אחת שבאת לבית מדרשו
ר״מ אמרה לה רבי אחד מכם
קדשני בביאה עמד ר״מ וכתב
לה גט כריתות ונתן לה עמדו
כתבו כלם ונתנו לה ור״מ מהיכא
גמיר ליה משמואל הקטן ושמואל
הקטן מהיכא גמיר ליה משכניה
בן יחיאל דכתיב ויען שכניה בן
יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא
אנחנו מעלנו וגו׳ ושכניה בן יחיאל
מהיכא גמיר ליה מיהושע דכתיב
ויאמר ה׳ אל יהשע קום לך למה
זה נופל על פניך חטא ישראל
אמר לפניו רבש״ע מי חטא אמר
לו וכי דילטור אני לך הטל
גורלות ואי בעית אימא ממשה
דכתיב עד אנה מאנתם •

landi, ad hoc adductus ſum. Cui ille: *Conſide*, inquit, *fili mi, conſide. Omnes anni mererentur per te intercalari. Verùm hoc ſpectamus, quod præceperunt Sapientes: Ne intercaletur annus, niſi per delegatos.* Non autem Samuël is erat, qui illegitimè ſe adjunxerat: ſed alius quiſpiam. Atque hoc ipſum fecit ignominiæ ejus cavendæ gratia. Sic quum Rabbi ſederet & concionem haberet, olfecit odorem allii. Tum ait: *Qui allium comedit, exeat.* Surrexit R. Chaja & exivit. Eum omnes ſecuti ſunt. Manè obviam ei factus R. Simeon filius Rabbi, ait ipſi: *Tun' es ille, qui heri moleſtia affeciſti patrem meum?* Reſpondit alter: *Abſit. ne fiat ſic in Iſraële.* Iam R. Chaija undenam hoc didicit? A R. Meir. Accepimus enim, quòd, cùm mulier quædam in Scholam ejus ingreſſa diceret: *Rabbi, unus ex vobis deſponſavit me ſibi coïtu.* tum R. Meïr ſurrexerit & ſcripſerit ei libellum repudii, eumque dederit ipſi: & reliqui omnes ſimiliter fecerint. R. Meïr unde ſic edoctus fuit, *ut honori alterius conſuleret?* A R. Samuele Parvo. Vnde is? A Schechania filio Iechiel: Q. S. E. *Et reſpondẽs Schechanjah* Eſræ 10. 2.
&c. dixit ad Eſram: Nos prævaricati ſumus contra Deum noſtrum, &c. Cujus exemplo didicit hoc

Iof. 7. 11. Schechanjah? Ioſuæ. Nam *dixit Dominus ad Joſuam: Surge. quid procumbis in faciem tuam? Peccavit Iſraël.* Dixit igitur: O Domine univerſi, Quis eſt qui peccavit? Tum Deus; *Num ego*, inquit, *delatoris vicem tibi ſum? Projice ſortes.* Quòd ſi illud quoque requi-
Exod 16. 28. ras, dicam, exemplo Moſis. Q. S. E. *Quouſque reſpuitis?*

יג׳ תנו רבנן משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה מלאכי ג נסתלקה רוח הקדש מישראל ואף על פי כן היו משתמשין בבת קול פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא׃ שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי ח שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים א את עיניהם בשמואל הקטן ג וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי ענו תלמידו של הלל אף הוא א אמר בשעת מיתתו שמעון ג וישמעאל לחרבא וחברוהי ל לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאן עתידין למיתי על עלמא ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות׃

XIII. Tradunt Magiſtri: Ex quo mortui ſunt prophetæ poſteriores Haggæus, Zacharias, Malachias, ablatus eſt [4] Spiritus ſanctus ab Iſraële. Nihilominus tamen uſi ſunt [5] filia vocis. Aliquando [6] accumbentibus in cœnaculo domûs Goriæ Hierichunte, accidit vox cœlitùs: *Eſt hic, qui dignus eſſet, ut quieſceret ſuper eo gloria Dei, ſicut ſuper Moſe: enim ſeculum ejus indignum eſt.* Tum conjecerunt ſapientes oculos ſuos in Hillelem ſenem. Eum, quum exceſſiſſet è vivis, hoc planctu proſecuti ſunt: [7] *Ubi* [8] *pius, ubi manſuetus, diſcipulus Eſræ?* Rurſum, accumbentibus [9] Iafne in cœnaculo, ſimilis vox audita eſt. qua percepta, in R. Samuëlem Parvũ Sapientes obtutũ fixerunt. Hunc mortuum ſic planxerunt: *Ubi pius, ubi manſuetus, diſcipulus Hillelis?* Idem moriturus ait: *Simeon & Iſmaël gladio: ſocii ejus cædi: reliquus populus ſpoliationi* deſtinatus eſt. *Denique magnæ calamitates incumbent mundo.* Iudam ben Baba eodem elogio ornare voluiſſent, niſi temporis calamitate interclusi fuiſſent. Nam juſſu regis occiſi non planguntur.

NOT. 1.

N O T. 1. נשיא מן המנין i. e. princeps de numero futurus erat.

2. Rabbi Iehuda ſanctus filium habuit præter Rabban Gamalielem III., quem in principatu ſibi voluit ſuccedere, *(Chethubhóth cap. 12.)* R. Simeonem hunc, qui cum R. Vſchahja fratre, *(Eruvin c. 5.* is quoque dicitur בִּרְבִּי) & R. Chaja conſcripſit Barjeſoth & Mechilthoth. Hi ultimi fuerunt ex iis, quos Thannaim dicunt. *ita habetur in libro Cabbalæ Abrahami fol. 60. pag. 2.* D. Buxtorf. *in comment. maſor. cap. VII.* allegat libri Schalſchelet fol. 34. ubi fit mentio Rabbi Hillelis principis, qui fuerit filius ejuſdem Iehudæ principis, ultimus promotorum in terra Iſraëlis. Is computum Ebræorum, quo hodie utuntur, inſtituiſſe dicitur. *Vide Scalig. in Canonib. Iſagogicis. Cunæum de rep. Hebr. lib. 1. 13.*

3. אַבָּא idem eſt in Targum & Thalmud quod Ebræis אָבִי / ſic Geneſ. 24. 7. מִבֵּית אַבָּא וּמֵאֲרַע יַלְדוּתִי / Ita præcedenti capite בֵּינָא וּבֵינָךְ i. e. בֵּינִי וּבֵינֶךָ /

4. Quinque defuiſſe templo ſecundo, 1. Arcam cum ἱλαςηρίῳ & Cherubim. 2. ignem οὐρανοπετῆ. 3. שכינה 4. Spiritum ſanctum. 5. Vrim & Thymmim; eique rei indicio eſſe, quod Hag. 1. 8. ה vocis אֶכָּבְדָ in ſcriptione omittitur: traditum eſt in Ioma cap. 1. Spiritum ſanctum anno ſecundo Darii defeciſſe, annotant. Spiritus ſanctus & שכינה quid differant, obſcurum eſt. Diſtinguit quidem R. David Kimchi *præfat. comment. in Pſalmos* inter רוח הקדש & נבואה / verùm hoc loco רוח הקדש generalem notionem habet. Deinde Elias in Thiſbi docet, שכינה eſſe idem cum רוח הקדש / Quid igitur eſt illud, quod tertio loco à templo ſecundo abfuiſſe ajunt? David de Pomis autumat, Deum dici שכינה ideò, quia in omni ubi ſit præſens. Sed obſervare licet, hoc vocabuli ut plurimum notare gratioſam Dei præſentiam evidenti & glorioſo ſigno certo in loco manifeſtatam. Ita dicitur: שכינה בחלק בנימין וסנהדרין בחלק של יהודה i.e. [a] *Habitatio divinitatis eſt in portione Benjaminis & Synedrium in portione Judæ.* in Zebachim cap. 14. item in Roſch haſſchana cap. 4. *Decem profectionibus diſceſſit* שכינה 1. *ab* ἱλαςηρίῳ *decedens inſedit Cherubim.* 2. *inde ad limen* (מפתן)

[a] vide, quæ ſupra num. x. not. 3. ex codice Megilláh citavimus.

 3. *inde*

3. inde in atrium. 4. hinc ſuper altare. 5. deinceps in tectum. 6. inde in murum. 7. hoc relicto in urbem. 8. deſerta urbe in montem. 9. à monte in deſertum. 10. poſtremò à terra in cœlum migravit. Huc diverſos Scripturæ locos citant. Viri quidam doctiſſimi autumant Euangeliſtam alluſiſſe hanc phraſin in illo: καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Hæc de שכינה per occaſionem. Quod de ſpiritus ſancti ablatione dicitur, id probè convenit cum illo Ioh. 7. 39. οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον. & quòd quidam diſcipuli negant ſibi compertum, εἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν. Actor. 19.

5. Thoſiphtha. *Sunt, qui dicant, non ipſam vocem editam de cœlo auditam fuiſſe, verùm ex illa exortam aliam vocem; ſicut contingit, quum quis fortiter ferit, ſecundum ſonum eminùs percipi. Quam ob cauſam iſtud genus oraculi vocatur Filia vocis.* Mirum, ni Echo voluit dicere; quam aliàs appellant הברה aut קול דממה/ Reperitur quoque in Thargum Hieroſol. בְּרַת קָלָא / Et ἀληθωτικῶς בְּנַת קָלָא Actor. 12. 22. in Syro. Ibi Tremellius notat, hac locutione *verba diſtincta & articulata* intelligi, *ut ſint velut partus à voce efformati.*

6. היו מסובין/ Grammaticæ analogiæ hæc vox neutiquam convenit. Putem eſſe effictam ad formam Phahul ex nomine מֵסַב / quod eſt Cant. 1. 12. quaſi ב eſſet radicale.

7. Tale elogium promittitur omni, qui conſtituit orationi ſuæ certum locum. Berachoth cap. 1.

8. חָסִיד à חֶסֶד dicitur. Tribuitur Deo. tum eſt עושה חסד Ier. 3. 12. Pſ. 145. 17. Targum ferè מַכְנֵי לְמֶעְבַּד טַבְוָן/ Quando de homine dicitur cum reſpectu ad Deum, item aliquando, quum abſolutè ponitur, ut Pſalm. 4. 4. & 32. 6. Iunius *benignè acceptum* &c. vertit. Alibi tamen, quum abſolutè, *benignum, beneficum.* Pſ. 12, 2. 18, 26. 43, 1. Mich. 7. 2. LXX. haud temerè aliter, quàm ὅσιος. ita & de Deo: ὅσιος ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Pſalm. 145. 17. Hinc Arabs, ſecutus vulgatum, באר i. e. *purus.* Id à mente ejus loci alieniſſimum eſt. Thargum, ubi de homine, vel ipſum חסיד retinet, vel per טָב / צַדִּיק / זַכָּאָה / &c. exponit. Paſſivè uſpiam interpretandi non video cauſam. Conſiderandum, an ſemper

ſatisfiat

ſatisfiat intentioni Scripturæ, ſi de actu vel qualitate hominis non accipias. ut 1. Sam. 2. 9. Pſ. 16. 10. Pſ. 37. 28. Pſ. 50. 5. Pſ. 86. 2. Pſ. 116. 15. Rabbini diſtinguunt inter צַדִּיק & חָסִיד / Hac mente dicunt: הָאי מַאן דְּבָעֵי לְמֶיהֱוֵי חֲסִידָא לִיקַיֵּים מִילֵּי דְאָבוֹת *ſi quis cupit evadere pius, impleat verba patrum.* Gloſſa. *Is, quem juſtum* (צַדִּיק) *vocamus, quod rectum eſt, facit, quum ſe occaſio offert: at Chaſid majorem curam & perſpicaciam adhibet, ut bene ſaciat etiam diligentiùs, quàm juris regula exigit.* לפנים משורת הדין q.d. *intra lineam juris.* Ita R. Iſmaël in Berachoth cap. 1. precatur; *ut Deus velit cum populo ſuo agere benignè, atque intrare illis intra lineam juris.* וְתִכָּנֵס לָהֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין / vel, ut gloſſa loquitur, לִפְנִים מִן הַשּׁוּרָה / Earum precum hæc mens eſt; Ne Deus obſervet cum illis τὸ ἀκριβοδίκαιον, ſed יַשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם כְּפִי שְׁלֵמוּתוֹ *copiosè effundat ſe ſuper illos* κατὰ τὴν τελειότητα ἑαυτοῦ. Perfectius enim eſſe videtur benefacere non-merenti aut malè merenti, quàm præmium tribuere non niſi merenti. Vide Matt. 5. 48. In Pirke Abhoth cap. 2. hæc legitur Hillelis ſententia: אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד i.e. *Homo brutus* (rupex) *& doctrinæ expers, non timet peccare: nec homo* [a] *plebejus religioſus eſt.* Quòd ſi ille ſe ad religionem applicet, ea erit moroſitas & ſuperſtitio & κακοζηλία mera. Quam ob rem dicitur in tract. de Sabbath. cap. 6. אם עם הארץ הוא חסיד אל תדור בשכונתו . *Idiota ſi religioſus eſſe velit, ne habites in vicinia ejus.* Talis perverſa religio notatur quoque in Sota cap. 3. hal. 4. חָסִיד שׁוֹטֶה וְרָשָׁע עָרוּם וְאִשָּׁה פְּרוּשָׁה וּמַכּוֹת פְּרוּשִׁין הֲרֵי אֵלּוּ מְכַלֵּי עוֹלָם . *Religioſus* [a] *fatuus, ſceleſtus callidus, mulier* [b] *ſancta, plaga* [c] *ſanctorum conficiunt mundum.* ([a] *ut ſi quis, quia periculoſum ſit mulierem contueri, negligat illam in aqua de vita periclitantem.* [b] *quæ ſimulat ſanctimoniam, ut ſolent magæ & veneficæ.* [c] *hypocritarum, qui, ut alius ſanctiores videantur, ſibimet ipſis plagas infligunt.*) Veram pietatem & religionem inter maximas laudes celebrium Rabbinorum poni videmus. Fuerunt, quibus id epitheti κατ' ἐξοχὴν tribueretur. ut: שמעון חסידא & מר זוטרא חסידא / ita ר' יהודה הקדוש / Obiter notandum, ab eadem radice Thalmudicis & pahul in uſu eſſe: ut; כלה נאה וחסודה *ſponſa pulcra & gratioſa.* Chethubhoth. c. 2.

a. איש המוני, qui nunquam ſectatus eſt pietate & eruditione claros viros, quorum uſu ad veram legis intelligentiam & conſuetudinem pietatis perveniret. *Vide de hoc nomine Sota cap. 3.*

9. Dicta

[a] Ἰάμνεια Ioſepho, Strab. & aliis.

9. Iabne, [a] quæ & אֵיבְלִין / abfuit Ioppe tribus milliatibus. ut docet cl. Buxtorf. comm. Maſ. cap. 5. Sedit ibi R. Iohannes & R. Gamaliel ſecundus, filius Simeonis, nepos Gamalielis primi, quem Pauli Apoſtoli præceptorem fuiſſe credibile eſt. Hæc fuit quinta Synedrii in exſilium abeuntis ſtatio. Nam quot ſtationibus ſive σταθμοῖς ſub templo primo Schechina ab Iſraële receſſit, totidem Synedrium, ſub templo ſecundo: de quibus vide in Roſch haſſchana cap. 4. Sunt autem hæ. Propria ſedes Synedrii magni erat Liſcath haggaſith, de qua alibi. Inde [b] abierunt [1] *lachanujoth*, quod ſonat *ad tabernas*. Is locus erat circa ſanctuarium, ut monet Aruch. Poſtea [2] lehar habbajith, id eſt, *in montem ſanctuarii*. tum ceſſarunt capitalia judicia, ob multitudinem latronum. Inde [3] in urbem ipſam diſceſſum eſt. Rabban Gamaliel ſenior, Hillelis nepos, Pauli præceptor [4] Vſcham profectus eſt. R. Iohannes filius Zachæi, deſtructo templo, & Rabban Gamaliel II. [5] Iaſne præſederunt. Rabban Simeon filius Gamalielis [6] Vſcham reverſus eſt. Rabbi Iehudah ſanctus, quum interea [7] in finitimam urbem Schepharham migraſſet Synedrium, tranſtulit illud ad [8] Beth Schehatim. Quum in morbum incidiſſet, [9] Sephorem urbem à vico Nazareth tribus leucis diſſitam tranſportatus eſt. Denique, ut perhibent, cum Antonino Pio Cæſare familiariter egit [10] Tiberiade.

[b] Factum 40. annis ante everſionem templi. Iam tum ceſſarunt judicia capitalia. Sabb. c. 1.

ad §. III.

יד אמר ליה אביי לרב יוסף מיסמך סבי בשלשה מנא לן אי לימא מדכתיב ויסמוך את ידיו עליו סברי משה יחיד הוה אי הכי תסגי בחד וכי תימא משה במקום שבעים וחד קאי אי הכי ליבעי ה׳ שבעים וחד קשיא · אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי בידא ממש סמכינן ליה א״ל סמכינן ליה בשמא קרו ליה רבי ויהבו ליה רשותא למידן דיני קנסות · וחד לא סמיך והאמר רב יהודה אמר

Num. 27. 23.

XIV. Dixit [1] Abhai ad R. Ioſeph: Presbyterum per tres creari, undenam diſcimus? Dici poteſt, ex eo, Q. S. E. *Et impoſuit illi manus ſuas.* Quandoquidem Moſes unus fuit, ſi hoc ſpectatur, unus ſufficiet. At dices, cum vice LXXI. eſſe: ſi id attenditur, LXXI. requirentur. Hoc difficultatem habet. Dixit R. Acha ad R. Aſche: Num manu ſimpliciter fit promotio? Is reſpondit: Nomine promovendi appellato, eique tributo Magiſtri titulo,

רבי ברכם זכור אותו האיש לטוב
ורבי יהודה בן בבא שמו ש
שאילמלא הוא נשתכחו דיני קנסות
נשתכחו נגרוסינהו אלא בטלו
דיני קנסות מישראל שפעם אחת
גזרו מלכות שמד על ישראל שכל
הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ו
עיר שסומכין בה תחרב ותחומין
שסומכין בהן יעקרו מה עשה רבי
יהודה בן בבא הלך וישב לו בין
שני הרים גדולים ובין שני תחומי
שבת בין אושא לשפרעם וסמך
שם ה׳ זקנים ואלו הן רבי מאיר
ורבי יהודה ורבי שמעון ורבי יוסי
ור׳ אלעזר בן שמעון רב אויא
מוסיף אף ר׳ נחמיה כיון שהכירו
אויבים בהם באו להרגם א״ל
בני רוצו אמרו לו רבי מה תהא
עליך אמר להן הריני מוטל לפניכם
כאבן שאין לה הופכים אמרו לא
זזו משם עד שנעצו בו ג׳ מאות
לונכיאות של ברזל ועשאוהו כ
ככברה ר׳ יהודה בן בבא אחריני
היו בהדיה והאי דלא חשיב להו
משום כבודו דר׳ יהודה בן בבא
ורבי מאיר ר׳ יהודה ב״ב סמכו
והאמר רבה בר בר חנה אמר ר׳
יוחנן כל האומר על רבי מאיר
שלא סמכו ר׳ עקיבא אינו א
אלא טועה סמכיה ר׳ עקיבא ולא

titulo, fit promotio, atque facultas conceditur ipſi decidendi cauſas pœnales. Vnus non promovet. Atqui refert R. Iehuda, dixiſſe Rabbi: Enimverò memineris iſtius viri in bonum (Ei R. Iehudæ ben Baba nomen fuit) quòd, abſque illo fuiſſet, oblivioni tradita fuiſſent judicia pœnalia. Quin diſci quibant. Imò [2] abolita fuiſſent ex Iſraële. Regio [3] edicto quondam ſancitum erat, ut quicunque judicem crearet, & qui judex creatus eſſet, interficerentur: qua in urbe res geſta eſſet, ea ſolo æquaretur; quibuſq; in finibus, *eorum incolæ* exſularent. Quid R. Iudas ben Baba? Profectus ſubſtitit inter duos montes magnos, atque inter duos [4] terminos Sabbathi, inter Vſcham & Schepharham, ibique quinque manu impoſita in ſeniorum numerum allegit. Hi erant R. Meir, R. Iehuda, R. Simeon, R. Ioſe, R. Eleaſarus fil. Simeõis. R. Vjas addit R. Nehemiam. Prodita re, hoſtes ad ipſorum cædem properant. Ibi R. Iehuda cæteros ad fugam hortatur. Quid igitur te fiet? rogant iſti. Quibus ille oſtendit, ſe vicem ſaxi coram ipſis projectum, fuga ſe eripere non poſſe. Narratur, perſecutores inde non diſceſſiſſe, priuſquam configerent illum trecentis [5] lanceïs

קיבלו דאכתי הזה יניק סמכיה רי יהודה לב וקבלו ·

5· lanceis ferreis, facerentq; cribri inſtar *confoſſum*. Adfuerunt quidem R. Iehudæ ben Baba alii *in actu hoc*, ſed illi ob honorem ipſius non nominantur. Attamen R. Meïr an ab ipſo promotus eſt? Rabbah barbar Channah quidem affirmabat, errare, quicunque cenſerent, cum à R. Akiba promotum non eſſe. Id verò non recipitur. Nam is tum temporis adhuc infans erat. Ideò à R. Iehuda ben Baba potiùs promotus eſſe creditur.

NOT. 1. Verum nomen ejus erat Nachmani. *Peſachim cap. 10. vid. D. Buxtorf. de abbrev. pag. 19.* Tantorum erat meritorum, ut cœlitùs ſalutaretur pridie Sabbati ſingulis hebdomadis.

2. Non poterant cauſæ pœnales niſi à promotis in terra ſancta judicari. quod alibi indicatum eſt.

3. Regum externorum edicta, quibus obtemperare per conſcientiam non poſſent, שְׁמָדוֹת ſolent appellari, q.d. ἐξολοθρεύσεις: quippe ad perniciem vel animæ vel corporis excogitata. Sæpe etiam גזרות / R. Iehuda ben Baba ſub Adriano interfectus eſt. Socius fuit Akibæ.

4. תחום שבת eſt iter Sabbati, quod ex Ioſ. 3. 4. definitur bis mille cubitis: uti refert Elias ex R. Solom. vide in Etym. D. Martini *Sabbati iter*. Eſt & terminus ejus itineris. Ambiguum eſt igitur, an Vſcha & Scheparham Sabbati itinere, an duobus, diſtiterint.

5. לונביות ſcriptum erat. Sed rectè David de Pomis כ reſtituit. Eſt enim vel Græcum λόγχη, vel Latinum *Lancea*.

טו ר׳ חנינא ור׳ הושעיא הוה קא משתקיד ר׳ יוחנן למיסמכינהו לא הוה מסתייעא מילתא הוה קא מצטער טובא אמרו ליה לא נצטער מר דאנן מרבית עלי ל קאתינן דאמר ר׳ שמואל בר ב נחמני א״ר יונתן מנין שאין נסמכין לבית עלי שני לא יהיה זקן

1. Sam. 2. 32.

XV. R. Chaninam & R. Hoſchajam ſtudebat R. Iohan. promovere. Non ſucceſſit. Id quum valde moleſtè ferret, dixerunt: Ne crucieris. domine. Nos enim è familia Eli oriundi ſumus. Nam, quod verbis R. Ionathanis refert R. Samuel, non fit ſenior ex familia Elis. quoniam legimus: *Non erit ſenior in domo tua ullo tempore*

בביתך כל הימים מאי זקן אי לימא זקן ממש והכתיב כל מרבית ביתך ימותו אנשים אלא סמיכה׃

tempore. Quid *Senior?* poſſet dici: *vetuſtus* ſimpliciter. At ſcriptum eſt: [1] *Omnis ſoboles domus tuæ morientur viri.* Enimverò promotio *indicatur.* ibid. v. 33.

N O T. 1. Hoc volunt: non ſine cauſa utrumque dici, nec eſſe eundem utriuſque ſenſum: ſed Deum altero dicto minari præmaturam poſteris mortem, altero, ſi contingat eis vitam ob pietatem prolongari, honórem tamen negare. vide ſis R. Levi ad eum locum.

יו רבי זירא הוה מיטמר מלמססכיה דאמר ר׳ אלעזר לעולם הוי קבל וקיים כיון דשמעה להא דרבי אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עונותיו אמצי ליה אנפשיה כי סמכוה לרבי זירא שרו ליה הכי לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן׃

XVI. R. Sira [1] occulebat ſe, ne promoveretur. Nam dixit R. Eleaſar: [2] *Perpetuò ſis obſcurus & eris ſuperſtes.* At quum audiviſſet R. Eliaſari dicterium hoc: *Nemo ad dignitatem evehitur, quin ei remittantur peccata:* id revocavit ad animum. Promoto ita accinuerunt: *Sine* [3] *oculorum infectione aut fucò, aut fractis crinibus rupicapra gratioſa.*

N O T. 1. Recitatur idem in Gemar. Biccurim cap. III. dialecto Thalmudica, his verbis: רבי זירא הוון בעיי למניותיה והוא לא מקבל עילויה כד שמע הדין תניי דתניא חכם חתן נשיא גדולה מכפרת קביל עילויה מתמני׃

2. Eadem mens eſt iſtius: אוי לה לרבנותא שמקברת את בעליה id eſt, *Væ principatui; quia ſepelit, qui eum obtinent.* ſcilicet ob curas & ſollicitudines inevitabiles, aut delicta, in quæ ob licentiam facilis lapſus eſt, & in eminentioribus ſunt inſigniora & magis noxia.

3. כחל eſt calliblepharum, quo oculi; שרק minium, quo genæ linuntur: פירכוס eſt קליעת שער. *κόμης ἐμπλοκαί.* יַעֲלַת חֵן deſumtum ex Proverb. 5. 19. Carmen hoc proprium eſt virgini ſponſæ שמעלה חן בלא קישוט id eſt, *quæ ſine cultu nuda forma placet.*

Ad §. VI.
Num. 11.
26.

יז ת״ר וישארו שני אנשים
במחנה י״א בקלפי נשתיירו ה
שבשעה שאמר לו הקב״ה למשה
verſ. 16. אספה לי שבעים איש מזקני
ישראל אמר משה כיצד אעשה
אברור ששה מכל שבט ושבט
נמצאו שנים יתרים אברור חמשה
חמשה מכל שבט ושבט נמצאו
עשרה חסרים אברור ששה
משבט זה והי׳ משבט זה הריני
מטיל קנאה בין השבטים מה עשה
בירר ששה ששה והביא שבעים
ושנים פיתקין על ע׳ כתב זקן
שנים הניח חלק בללן ונתנן ב
בקלפי אמר להם באו וטלו ט
פתקיכם כל מי שעלה בידו זקן
אמר כבר קדשך שמים מי שעלה
בידו חלק אמר המקום לא חפץ
בך אני מה אעשה לך כיוצא
Num. 3. 47. בדבר אתה אומר ולקחת חמשת
חמשת שקלים לגולגולת אמר
משה כיצד אעשה להן לישראל
אם אומר לו תן לי פדיונך וצא
יאמר לי כבר פדאני בן לוי מה
עשה הביא עשרים ושנים אלפים
פיתקין וכתב עליהם בן לוי ועל
שלשה ושבעים ומאתים כתב ע
עליהם חמשת שקלים בללן ונתנן
בקלפי אמר להו טלו פתקיכם
מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר
פראך בן לוי מי שעלה בידו חמשת

XVII. T.M. *Et relicti ſunt duo viri in caſtris.* Sunt qui cenſeant, in urna relicta [ipſorum nomina.] Nam quum Moſi ita à Deo edictum eſſet; *Congrega mihi L X X. viros è Senioribus Iſraëlis :* cogitavit, quomodo eſſet id effecturus. Nam, inquit, ſi ſenos ex quaque tribu legam, ſupererunt duo. Si V., deerunt X. Si ex illa tribu quinos & ex alia ſenos, invidiam inter eas conciliabo. Quid egit? Legit ſenos ex ſingulis, dein LXXII. pittacia, quorum L X X. inſcripta voce *S E N I O R*, duo pura erant, confuſim in urnam indidit, & ſingulos ſingula educere juſſit. Cui obveniſſet *S E N I O R*, dixit: *Jampridem te ſanctificavit Deus.* Cui pura tabella; *Deus non expetit te. Quid faciam tibi?* Affine eſt huic rei, quod legimus: *Accipies quinos ſiclos pro quoque capite.* Dubitabat Moſes, quid ageret. Nam ut quemque ſui precium exigeret, dicturus fuiſſet, ſe per Levitam redemtum. Ergo igitur duobus & viginti millibus tabellarum inſcripſit, *L E V I T A.* itemque tribus & ſeptuaginta millibus ac ducentis: *Q V I N Q V E S I C L I.* Miſtas ollæ indidit, juſſitque quemque ſingulas capere. Cui obveniſſet *L E V I T A*, liberatum

שקלים אמר לו תן פדיונך וצא
תנא ר׳ שמעון אומר במחנה
נשתיירו בשעה שאמר לו הקדוש
ברוך הוא למשה אספה לי
שבעים איש אמרו אלדד ומידד
הן אינן ראויין לאותה גדולה אמר
הקב״ה הואיל ומעטתם עצמיכם
הריני מוסיף גדולה על גדולתכם
ומה גדולה הוסיף להם שהנביאים
כולן נתנבאו ופסקו והם נתנבאו
ולא פסקו ומה נבואה נתנבאו
אמרו מושה מת יהושע מכניס
את ישראל לארץ אבא חנין
אומר משום ר׳ אליעזר על עסקי
שליו הן מתנבאים עלי שליו עלי
שליו רב נחמן אמר על עסקי גוג
ומגוג היו מתנבאים שני כה אמר
ה׳ צבאות האתה הוא אשר דברתי
בימים קדמונים ביד עבדי נביאי
ישראל. הנבאים בימים ההם
שנים להביא אותך עליהם וגו׳
אל תיקרי שנים אלא שנים איזו הן
שנים נביאים שנתנבאו בפרק
אחר נבואה אחת הוי אומר אלדד
ומידד• אמר מר כל הנביאים כולן
נתנבאו ופסקי והן נתנבאו ולא
פסקו מ׳ לן דפסקו אילימא מדכתיב
ויתנבאו ולא יספו אלא מעתה
קול גדול ולא יסף הכי נמי דלא
אוסיף הוא אלא דלא פסק הוא
אלא הכא כתיב ויתנבאו התם

ratum à Levita ajebat: cui, *V. SICLI*, redemtionis precium
dare jubebat. Tr. R. Simeon:
In caſtris manſerunt. Nam edicto
Dei propoſito, Eldad & Medad
ad invicem dixerunt: *Nos pro-
fectò iſti dignitati impares ſumus.*
Quare dixit Deus: *Quandoqui-
dem vos ipſos minuiſtis, ego ſuper
dignitatem veſtram addam digni-
tatem.* Quænam illa? Quòd
cæteri quidem prophetæ deſtite-
rũt vaticinari, hi non. Quodnam
eſt illud vaticinium? 1. *Moſes
moritur, Joſua Iſraëlem introducet
in terram promiſſam.* Abba
Channin ait verbis R. Elieſeris,
vaticinatos illos eſſe de coturni-
cibus: *Aſſcende coturnix, aſſcende
coturnix.* R. Nachman: De
Gog & Magog. Q.D. *Tunc is* Ezech. 38.
es, de quo locutus fueram diebus 17.
*priſcis per ſervos meos prophetas
Iſraëlis, qui prophetarũt ſchanim.*
ne legas *ſchanim* id eſt, *annos:* ſed
ſchenajim id eſt, *bini.* Qui pro-
phetæ uno articulo bini prophe-
tarunt idem vaticinium? Puta,
Eldad & Medad. Vndenam,
cæteros deſtitiſſe? Poteſt dici,
Q.S.E. *atque vaticinati ſunt &* Num. 11.
non jaſaſu. Atqui tum illud: 25.
voce magna, & non jaſaf. eſſet Deut. 5. 23.
quoque exaudiendum, quòd non
addiderit. Verùm id notat, non
2. deſiiſſe. Enimverò inde rectiùs

 argumen-

כתי' מתנבאים עדיין מתנבאים והולכים בשלמא למ"ר משה מת היינו דכתיב אדני משה כלאם אלא למ"ד הנך תרתי מאי אדני משה כלאם דלאו אורח ארעא דהוה ליה כתלמיד המורה לפני רבו בשלמא למ"ד הנך תרתי היינו דכתיב מי יתן אלא למ"ד משה מת מי ניח הוה ניחא ליה לא סיימו קמיה מאי כלאם א"ל הטל עליהם צרכי ציבור והן כלין מאליהן ·

argumentum petitur, quòd hîc quidem dicitur; *vaticinati ſunt:* iſtic verò; *prophetantes.* Adhuc ſcil. prophetabant & pergebant. Conceſſo, ſi quis eos dicat prophetaſſe: *Moſes morietur.* (Nam hoc innuitur illo, *Domine mi Moſes, inhibe illos.*) ſed qui iſta duo jungit, quorſum dicet pertinere iſtud: *Inhibe illos?* Quia [3] incivile fuiſſet, ſi Ioſua erga Moſen ſe geſſiſſet, quaſi [4] diſcipulus docens, quid fieri debeat, præſente magiſtro. Concedamus ei, qui utrumque conjungit; Q.S.E. *Quis dabit, &c.* verùm qui cenſet, id eos vaticinatos; *Moſes moritur.* numquid putabit hoc ipſi (*Moſi*) arriſiſſe? Non deſtiterunt coram ipſo. Quid enim aliud hoc, *Inhibe eos,* quàm quaſi diceret, *Impone ipſis curam cœtus, atque* [5] *ista ſua ſponte ceſſabunt?*

N O T. 1. Baal Turim hanc prophetiam exſtruit ex primo & ultimo literarum pari in voce מ'תנבאי"ם / quibus deſignentur hæ voces: מֹשֶׁה תָנוּחַ יְהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס *Moſe, occumbes: Joſua introducet.*

2. Sic Onkelos vertit: לָא פָסְקִין /

3. אוֹרַח אַרְעָא & דֶּרֶךְ אֶרֶץ morum civilitatem, concinnitatemque & honeſtatem notat Rabbinis. Hinc eſt ſententia Rabban Gamalielis III. *Avóth cap. 2.* יָפֶה תַלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן · id eſt, *Pulcrum eſt ſtudium legis ſociatum honeſtati civili* (הנהגת מידות טובות). *Nam opera utrique impenſa peccati recordationem abolet.*

4. vid. Exc. III. not. 3.

5. Ratio eſt in Thoſiphtha: דאין שכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה · id eſt, *Quia numen non ſupervenit inter angores, ſed inter lætitiam.* Hoc animadvertunt ad 2. Reg. 3. 15.

XVIII.

יח תניא כל עיר שאין בה
עשרה דברים הללו אין ת״ח
רשאי לדור בתוכה ב״ד מכין ו
ועונשין וקופה של צדקה נגבית
בשנים ומתחלקת בג׳ ובית
הכנסת ובית המרחץ ובית הכסא
רופא ואומן ולבלר וטבח ומלמד
תינוקות משום ר׳ עקיבא אמרו
אף מיני פירא מפני שמיני פירא
מאירין את העינים׃

XVIII. Trad. Nefas eſt diſcipulum Sapientum commorari in urbe decem rebus deſtituta; collegio judicum, qui feriant multentque *ſontes*: arca eleemoſynæ, quæ à duobus corrogetur, à [1] tribus verò erogetur: ſynagoga: balineo: forica: [2] medico: [3] chirurgo: libellario: lanio: ludimagiſtro. Verbis Akibæ fertur, etiam [4] fructuum generibus. Nam fructus oculos illuſtrant. Ad §. ult.

NOT. 1. Id præcipitur quoque in Cod. Pheáh. c.8.§.7. Ratio eſt, quia ad diſpenſationem eleemoſynæ æſtimatio opum & indigentiæ petentis requiritur. Nam qui 200. nummos (ר׳ זוז) i. e. 50. ſiclos argenteos, (Eſt enim *זוז* quadrans ſicli) vel 50. nummos mercatura occupatos poſſideret, eum nefas erat beneficiis pauperum participare: *ut ibidem dicitur* §. 8. 9. Hæc igitur res, quum judicii alicujus inſtar ſit, non poteſt commodè per pauciores tribus fieri. R. Ioſe dictitabat: *Sit portio mea potiùs inter collectores eleemoſynæ, quam diſtributores.* Poſſunt nimirum facillimè & judicio & affectu decipi, ut pravè eleemoſynam diſpenſent. *in Sebabb. cap. 16.* Diſtributio fit quaque hebdomade pridie Sabbati.

2. Vt gloſſa vult, ad circumciſionem peragendam.

3. Is enim κατ' ἐξοχὴν אוּמָּן dicitur. Nam ea vox generaliter *artificem* notat. Ebræi explicant, מַקִּיז דָּם *vena ſector.*

4. פירא pro פֵּרִי in plurali פֵּירוֹת / ſic, פֵּירָא רַבָּה / פֵּירָא זוּטָא id eſt, פֵּירוֹת גְּדוֹל וְקָטוֹן Aruch in פר / Iubet Akibha ſtudioſos ſectari locos abundantes fructibus omne genus, ut ob εὐτέλειαν victûs impendere ſe totos legis ſtudio poſſent.

יט ת״ר ושמת עליהם שרי אלפים
ושרי מאות שרי חמשים ושרי
עשרות שרי אלפים שש מאות

XIX. T. M. *Et conſtitues ſuper illos chiliarchas, centuriones, præfectos quinquagenis & denis.* Chiliarchæ fuerunt [1] DC: Centuriones Exod. 18. 21.

שרי מאות ששת אלפים שרי
חמשים שנים עשר אלף שרי
עשרות ששת רבוא נמצאו
דייני ישראל שבעת רבוא
ושמונת אלפים ושש מאות ·

tutiones ſexies mille : præfecti quinquagenis duodecies mille: præfecti denis decies mille. Efficitur, judicum Iſraëlis ſeptem myriades, octo millia & ſexcentos fuiſſe.

N O T. 1. Nam ſexaginta myriades hominum exiiſſe Ægypto dicuntur. Quomodo autem hunc computum tueri conentur, docet Toſiphta: quam vide, ſi lubet.

פרק ב׳ כהן גדול ·

א פסקא מלך לא דן ולא דנין
אותו · אמר רב יוסף לא שנו אלא
מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דן
ודנין אותו דכתיב בית׳ דוד כה
אמר ה׳ דינו לבקר משפט ואי
Ier. 21. 11. לא דיינינן להו אינהו היכי דייני
והכתיב התקוששו וקשו ואמר
ריש לקיש קשט עצמך ואחר כך
קשט אחרים אלא מלכי ישראל
מאי טעמא לא משום מעשה
שהיה דעבדיה דינאי מלכא קטל
נפשא אמר להו שמעון בן שטח
לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו
שלחו ליה עבדך קטל נפשא
שדריה להו שלחו ליה תא אנת
נמי להכא והועד · בבעליו אמרה
תורה יבא בעל השור ויעמוד על
שורו אתא ויתיב אמר ליה שמעון
בן שטח ינאי המלך עמוד על

CAPUT II.

I. 1. Segmentum. *Rex nec judicat, nec judicatur.* R. Ioſeph: Traditio hæc non attinet, niſi ad reges Iſraël. Nam qui ex familia Davidis ſunt, judicant & judicantur. Q. S. E. *Domus Davidis, ſic dicit Dominus: Exercete quolibet mane jus.* Atqui, niſi in jus vocari poſſent, ipſi quomodo judicarēt? Q. S. E. *Perveſtigamini & perveſtigate.* id eſt, auctore R. Lakiſch, *Corrige te ipſum primum, deinde corrige alios.* Reges Iſraël quare non? Propter id, quod in ſervo [2] Iannæi regis accidit. Is homicidium commiſerat. Simeon fil. Schatach hortabatur ſapientes, ut id animadverterent, & judicium de ipſo haberent. Hi [3] mandant ipſi: *Servus tuus homicidium perpetravit.* Mittit illum. Mandant ei de-

רגליך ויעידו בך ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד שנא' ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' אמר ליה לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חביריך נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע נפנה לשמאלו כבשו פניהם בקרקע אמר להם שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו·

ei denuo: *Tu ipſe quoque ſiſtas te, & teſtimonium accipias. Nam*
de heris lex ait: Veniat poſſeſſor Exo.21.29
bovis & conſiſtat juxta bovem ſuum. Venit, aſſedit. Tum Simeon filius Schetach ad illum converſus, *Rex Jannai*, inquit, *ſurge in pedes tuos, tum teſtimonium de te dicetur. Neque putes te coram nobis ſurgere ſed coram illo, quo jubente, mundus exſtitit.*
Q. D. *Stabuntque duo iſti viri,* Deut. 19.
quibus lis eſt, &c. Tum ille, 17.
Non ex tuo juſſu, inquit, *ſed pro eo, quòd cenſebunt collegæ tui.* Converſus dextrorſum & ſiniſtrorſum vidit omnes in ſolum oculos defixiſſe. quibus Simeon: *Voſne cogitabundi? Futurum eſt, ut cogitabundus aliquis vos ulciſcatur.* Confeſtim Gabriel illos humi afflixit, ita ut omnes animam efflarent. Ea tempeſtate factum eſt decretum: *Rex nec judicet, nec judicetur: nec teſtimonium dicat, neque in ipſum dicatur.*

N O T. 1. Particulæ Miſchnæ aut Thalmudis hoc titulo latiùs explicandæ ſolent proponi.

2. Iannæi Alexandri, fratris Ariſtobuli, filii Hyrcani regum. Sub ipſo legum periti, quos חכמים nuncupare amant, Ioſephus σοφιστὰς appellat, cognomen פרושים i. e. *ſanctorum* (quod eſt, q. d. κεχωρισμένον πάντων μολυσμάτων) adepti ſunt. *ut eſt in Chronico regum ſub templo ſecundo.* His primò addictiſſimus fuit. Poſtea quum in feſto Scenopegias ſacra obiens à primoribus populi de more (*vid. Cod. Succ. cap. 4. §. 4.*) palmarum citrorumque thyrſis appetitus eſſet, illoque indignante proceſſum eſſet ad exprobrationem captivitatis, quæ illum ad ſacerdotium ineptum redderet, cædem inter ipſos edidit maximam. *Kidduſchin cap. III.* Quo tempore ad ſex millia interfecta *ſcribit Joſeph. ant. Jud. lib. 13. cap. 21.* Evaſit

pernicìem Simeon filius Schetach præſes Synedrii à ſorore occultatus. *Sota cap. IX.* Hinc bellum cum Iudæis apertum, in quo immaniſſimè ſe geſſit. Cœnans aliquando in edito loco cum concubinis, DCCC. captivorum ſe ſpectante cruci ſuffigi, & in oculis eorum conjuges liberoſque trucidari juſſit. *Joſ. lib. eod. cap. 22. Chronicon reg. templ. ſec. pag. 93.* An Rex Ebræorum ſubjacuerit judicio Synedrii diſputat cl. Schiccardus adverſus Caſaubonum, *de jur. reg. Eb. c. 2.*

3. Ita uſurpat hoc verbum Eutropius lib. V. *Senatui mandavit, bellum ſe ei ob injurias illaturum.*

Vide Kimch. ad 1. Sam. 18. 22.
ב שאלו תלמידיו את ר׳ יוסי
היאך נשא דוד שתי אחיות
בחייהן אמר להן מיכל אחר מיתת
מירב נשאה ר׳ יהשע בן קרחה
אומר קדושי טעות היו לו במירב
2. Sam. 3. 14. vid. ibi Kimch.
שנאמר תנה את אשתי את
מיכל אשר ארשתי לי במאה א
ערלות פלשתים מאי תלמודא
אמר רב פפא מיכל אשתי ולא
מירב אשתי מאי קידושי טעות
דכתיב והיה האיש אשר יכנו ,
1. Sam. 17. 25.
יעשרנו המלך עושר גדול וגו׳
אזל קטליה אל״ מלוה אית לך
גבאי והמקדש במלוה אינה מ
מקודשת אזל יהבה לעדריאל
1. Sam. 18. 19.
דכתיב ויהי בעת תת את מירב
בת שאול לדוד אמר ליה אי בעית
דאתן לך מיכל זיל אייתי לי מאה
ערלות פלשתים אזל אייתי ליה
אמר ליה שאול מלוה ופרוטה א
אית לך גבאי שאול סבר מלוה

II. R. Ioſes rogatus à diſcipulis, quo jure David duas ſorores, viva utraque, duxiſſet, reſpondit; Michalem ei poſt obitum Merabh nupſiſſe. R. Ioſua fil. K. ait, erroneas fuiſſe cum Merabh nuptias. Q. D. *Cedò uxorem meam Michalem, quam deſpondi mihi C. præputiis Philiſthæorum.* Quid argumenti? Ait R. Papa: quòd dicitur, *uxorem meam Michalem*, non *Merabem uxorem meam*. Quæ ſponſalia erronea? Q. S. E. *Eritque, ut, quicunque percuſſerit illum, eum Rex ditet, &c.* Fecit id David. Saül ipſi dixit: *Mutuum tibi debeo.* Iam ſi quis deſpondeat mutuo, nihil agit. Ergo collocavit eam Adrieli; ac Davidi dixit: *Si vis, ut dem tibi Michalem, vade, affer mihi centum præputia Philiſthæorum.* Attulit. Saul: *Mutuum & 1. argentum acceptum tibi fero.* Putabat enim Davidem animum ad mutuum adjecturum.

ופרוטרה דעתירה אמלורה ודוד
סבר מלורה ופרוטרה דעתירה א
אפרוטרה ואי בעירת אימא דכ״ע
מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטרת
ושאול סבר לא חזי ולא מידי ודוד
סבר חזי לכלבי ושונרי ורבי יוסי
האי תנה את אשתי את מיכל מאי
דריש ביה ר׳ יוסי לטעמיה דתניא
ר׳ יוסי היה דורש שתי מקראות
מעורבין כתיב ויקח המלך את שני
בני רצפה בת איה אשר ילדה
לשאול ארמוני ואת מפיבושת
ואת חמשת בני מיכל אשר ילדה
לעדריאל המחולתי וכי מיכל
לעדריאל נתנה והלא לפלטי בן
ליש נתנה דכתיב ושאול נתן את
מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש
וגו׳ אלא מקיש קידושי מירב
לעדריאל לקדושי מיכל לפלטי
מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה
אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה
ורבי יהשע בן קרחה נמי הכתיב
את חמשת בני מיכל בת שאול וכי
מיכל ילדה והלא מירב ילדה אמר
לך רבי יהשע מירב ילדה ומיכל
גידלה לפיכך נקראו על שמה
ללמדך שכל המגדל יתום בתוך
ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו
רבי חנינא אומר מהכא ותקראנה
לו השכנות שם לאמור יולד בן
לנעמי וכי נעמי ילדה והלא רות
ילדה אלא רות ילדה ונעמי גידלה

jecturum. David contra Saülem argentum intendere cogitabat. Quòd ſi vis, dicam: Toti mundo apparet, ſi *mutuum* & *argentum* jungantur, intendi argentum. Saul putabat, id non videri ullo modo. David contra, id vel canibus ac felibus videri. Quòd autem attinet R. Ioſen, quid is obſervavit in illo, *Cedò uxorem meam Michalem*, faciens ad ſuam ſententiam? Duorum verſiculorum, in quibus permiſtio quędam eſt, ſenſu ſubnixus eſt. Scriptum: *Cepit Rex duos filios Rizpæ, quos peperit Saüli, &c.* & *quinq; filios* 2. Sam. 21. 8.
Michalis, quos peperit Adrieli Mecholathæo. Atqui num Michal Adrieli data eſt, ac nó potiùs Palti filio Lajiſch? Q.S.E. *Saul autem dedit Michalem filiam, uxorem Davidis, Palti, &c.* 1. Sam. 25. 44.
Nempe hac locutione exæquatum intelligimus utrumque matrimonium, tanquam vitio confectum. Inſuper Ioſua filius Corchæ in iſto: *quinque filios Michalis, &c.* obſervat, eos non à Michale, ſed à Merabe editos eſſe. Quocirca ſic cenſet, Merabem eos peperiſſe, Michalem eduxiſſe; ideò de hujus nomine appellari. Hinc diſci: quòd qui orphanum domi ſuæ educit, in ſcriptura habeatur, quaſi genuiſſet. Ita R. Chanina filium Ruthę ob educationis mo- Ruth. 4. 17.

 leſtiam

לפיכך נקרא על שמה ר׳ יוחנן
אמר מהכא ואשתו היהודיה ילדה
1. Chron. 4. 18. את ירד אבי גדור וגו׳ אלה בני
בתיה בת פרעה אשר לקח לו מרד
מרד זה כלב ולמה נקרא שמו מרד
שמרד בעצת המרגלים וכי בתיה
ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד
ילדה ובתיה גידלה לפיכך נקראו
על שמה ר׳ אלעזר אמר מהכא
גאלת בזרוע עמך בני יעקוב ויוסף
סלה וכי יוסף ילד והלא יעקוב ילד
Pſ. 77. 16. אלא יעקב ילד ויוסף כלכל לפיכך
נקראו על שמו׃

leſtiam Noomi aſſignari obſervat. R. Iohannes hinc idem colligit, Q. D. *Uxor ejus* [2] *Iudæa peperit Iaredum, &c. Hi ſunt filii Bithjæ filiæ Pharaonis, quam duxerat Mared.* Mered is eſt Chaleb: ſic dictus, quòd obſtiterit conſilio exploratorum. At num Bithja peperit? nonne Iochebed? Iochebed peperit, eduxit Bithja, ideò hujus nomen ferunt. R. Eleaſar animadvertit, ideò, quia Ioſeph aluit Iſraëlitas, ejus filios dici.

NOT. 1. פרוטה / Cod. Kidduſchin cap. 1. §. 1. *Uxor acquiritur tribus modis; acquirit ſeipſam duobus. Acquiritur argento, libello, coïtu. Argento: ſecta Schammai ait; denario, aut quod valet denario. Secta Hillelis ait:* Peruta, *aut quod tanti eſt. Quantum igitur valet* Peruta? *octava parte aſſarii Italici.* Gloſſ. פרוטה *dimidium eſt grani argenti.* חצי שעורה של כסף / Vide Etymol. D. Mattinl in *Minutum*.

2. Iudæam dici autumant Bithjam, abnegatâ idololatriâ. Iudæus enim dicitur כָּל הַכּוֹפֵר בעֲ״ז *Megil. cap. 1.*

ג אמר ר׳ שמואל בר נחמני
א״ר יונתן כל המלמד בן חבירו
Num. 3. 1. 2. תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו
שני ואלה תולדות אהרון ומשה
וכתיב אלה שמות בני אהרון לומר
לך אהרן ילד משה לימד לפיכך
Eſ. 29. 22. נקראו על שמו לכן כה אמר יהוה
אל בית יעקב אשר פדה את
אברהם וכי היכן מצינו ביעקב

III. D. R. Samuel, &c. Quiſquis docet alterius filium, fit ipſi quaſi parens. Q. D. *Hæ ſunt generationes Aharonis & Moſis.* Item: *Hæc ſunt nomina Aharonidarum.* Scilicet, Aharon genuit, docuit Moſes. *Dicit DOMINUS domui Iacobi, qui liberavit Abrahamum.* Quando liberavit Iacobus Abrahamum?

Liberavit

שפראו לאברהם א״ר יהודה
שפראו מצער גידול בנים והיינו
דכתיב לא עתה יבוש יעקב וגו׳
לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא
עתה פניו יחורו מאבי אביו׃

Liberavit eum à moleſtia liberorum educandorum. Hinc dicitur: *Non erubeſcet Jacobus* coram patre, *neque exalbeſcet* coram avo.

ד׳ כתיב פלטי וכתיב פלטיאל
אמר ר׳ יוחנן פלטי שמו ולמה
נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל
מן העבירה מה עשה נעץ חרב
בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר
זה ידקר בחרב והכתי׳ וילך אתה
אישה שנעשה לה כאישה והכתיב
הלך ובכה על מצוה דאזיל מיניה
עד בחורים שנעשו שניהם בחורים
שלא טעמו טעם ביאה אמר רבי
יוחנן תוקפו של יוסף ענותנותו של
בועז תוקפו של בועז ענותנותו
של פלטיאל בן ליש תוקפו של
יוסף ענותנותו של בועז דכתיב ו
ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש ו
וילפת מאי וילפת אמר רב ג
שנעשה בשרו כראשי לפתות׃
תוקפו של בועז ענותנותו של
פלטי בן ליש כראמרן׃

IV. Scriptum *Palti*, & *Paltiel*. 1. Sam. 26.
R. Iohannes: Palti proprium 1.
nomen eſt: Paltiel dicitur, quia 2. Sam. 3.
eripuit eum Deus à delicto. Nam 15.
quid egit? Fixit gladium inter ſe & ipſam (*Michalem*), cogitans ſi quis venerem ſollicitaret, gladio ſectum iri. *Vir ejus* dicitur, verſ. 16.
quia amore maritali eam complexus eſt. *Ibat flens*, quòd amitteret præcepti [obſervandi occaſionem]. *uſque ad bachurim*; id notat, utrumque factum quaſi adoleſcentem, [agnito], eos venerem non guſtaſſe. R. Iohannes: 1. Maxima Ioſephi continentia, modeſtia Boaſi: Boaſi maxima continentia verecundia quædam Paltielis reſpectu fuit. De Boaſo Ruth. 3. 8.
hoc legitur: *Circa medium noctis conſternatus eſt homo, vajillapher*; quod indicat, 2. Carnem ejus factam eſſe ſimilem capitibus 3. raporum, quæ *lephathóth* dicuntur. De Paltiele ex dictis liquet.

N O T. 1. Gloſſ. *Quod maximum in Joſepho, ei par eſt minimum in Boaſo.* Nam quæ in Ioſepho fuit maxima abſtinentia, collata cum ea Boaſi, non adeò ardua & difficilis videbitur. Ioſeph laudatur, quòd turpi & nefanda atque periculoſa venere non auſus ſit uti: Boas quòd expoſita nec, ut videbatur, culpanda aut intuta

Digitized by Google

libens ſe abſtinuerit: Paltiel inſuper, quòd uxorem & quotidie ſibi accubantem non violaverit. Thokeph *dicitur res magna atque difficilis & inſignis* (שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם) / Anváh *autem factum haud inſigne, carens nomine, quod quis facit ex pudore aut integritate indolis ſuæ.* Hæc gloſſa. *Anáu* cujus abſtractum *Anváh* & *Anaváh* à verbo ענה *anah*, quod eſt *affligi*, *humiliari*, *humiliare ſe*, *&c.* latam valdè ſignificationem habet. Notat *afflictum* & *injuriis aliorum expoſitum*: [a] *tolerantem injuriæ*, סבלן / *humilem & modeſtum*, שפל (ita R. Levi ad Prov. 3. 34. *Anavim* dicit, *qui debitum cuique honorem deferunt, ſeque deprimunt*) *verecundum nec projectum ad peccandum*: (quo ſenſu ſæpe opponitur רשעים & לצים &c. hinc AbenEſra ביישנים Pſalm. 1. & צנועים לדבר ליצנותא Prov. 3.) item *placabilem, placidum, comem, benignum, humanum*, φιλαίθρωπον &c. quo ſenſu Deo tribuitur ענוה Pſal. 18, 36. (diverſum ſentit R. Sol.) & Chriſto Pſalm. 45, 5. Targum ferè עַנְוָן & עִנְוְתָן & עִנְוְתָנוּת LXX. πρᾶ@-, πραότης.

a. Ita עלוב quod propriè eſt *afflictus*, uſurpatur pro סבלן / *patiens*, *manſuetus*, *comis*.

2. בָּשָׂר id eſt, הָאֵבֶר / Ita uſurpatur Levit. 6. 3.

3. לפתות / Targum ad idem alluſit, ſed timorem ſpectavit, non concupiſcentiam.

ה תו״ר מקום שנהגו נשים לצאת
אחר המטה יוצאות לפני המטה
יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר
מטתו של אבנר שנ׳ והמלך דוד
הולך אחר המטה אמרו לירה ל
1. Sam. 3. 31. לא היה הדבר אלא לפייס את העם
ונתפייסו שהיה דוד יוצא מבין ב
האנשים ונכנס לבין הנשים ו
ויוצא מבין הנשים ונכנס לבין
האנשים שנאמר וידעו כל העם
ibid 37. וכל ישראל כי לא היתה מהמלך
להמית את אבנר · דרש רבא
מאי דכתיב ויבא כל העם להברות
את דוד וקרינן להברות בתחלה

V. T. M. Vbi mos mulierum eſt, prodire poſt funus, prodeunt; ante funus, prodeunt. R. Iehudáh: Perpetuò mulieres ante feretrum prodeunt. Nam de Davide accepimus, poſt funus prodiiſſe. Q. D. *Et rex David ſequebatur feretrum.* Illi reſponſum eſt: Davidem hoc feciſſe populi placandi gratia: qui tum demum perſuaſus eſt, quum ille à viris ad mulieres, iterumque ad viros ſe contuliſſet. Q. D. *Agnovit omnis Iſrael, non fuiſſe à Rege, ut interficeretur Abner.* Obſervat Rabba quòd ſcribitur: *venitque*

Digitized by Google

להכרותו ולבסוף להברותו • אמר
רב יהודה אמר רב מפני מה נ
נענש אבנר מפני שהיה לו ל
למחות בשאול ולא מיחה • רי
יצחק אמר מיחה ולא נענה ,
ושניהם מקרא אחד דרשו ויקונן
אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות
אבנר ידיך לא אסורות ורגליך
לא לנחשתים הוגשו מ״ר לא
מיחה הק״ ידיך לא אסורות ורגליך
לא לנחשתים הוגשו מ״ט לא
מחית כנפול לפני בני עולה נפלת
ומאן דאמר מיחה ולא נענה
אתמוהי מתמה הכמות נבל ימות
ידיך לא אסורות ורגליך לא
לנחשתים מכדי מחויי הא מחית
מאי טעמא כנפול לפני בני עולה
נפלת למאן דאמר מיחה מאי
טעמא איענישׁ אמר רב נחמן בר
יצחק ששהה מלכות בית דוד שתי
שנים ומחצה •

venitque totus populus [1] להכרות, ibid.35.
& legitur, להכרות, quo innuatur, animum primò illis fuiſſe, regis affectum dignoſcere: poſtea voluiſſe ipſum cibo reficere. Raſ ait: Quare punitus eſt Abner? Eò quòd, quum [2] impedire deberet Saülem, id non fecit. R. Iſaac: Interceſſit, ſed non auditus eſt. Vnum locum obſervat uterque: *An ſicut moritur improbus, mori decuit Abnerum? Manus tua vincta non fuerant, nec pedes compedibus inditi.* Is, ibid. v. 34.
qui negat interceſſiſſe, ſic agit. [3] *Nec vinctus nec compeditus eras*, quare non interceſſiſti? [Ideoque] *ſicut quum quis cadit coram improbis, cecidiſti.* Alter, qui ait interceſſiſſe, ſed non auditum, ſic iſta explicat. Miratur & ſtupet [David]: *Tene inſtar fatui mori? Nec manus vinciri nec pedes cõpediri paſſus es.* quandoquidem ſedulò avertiſti Saülem, quare, *ut quis cadit coram improbis, cecidiſti?* Hic igitur, quid cauſæ dicit, quare punitus ſit? Quia regnum Davidis annos [4] duos cum dimidio remoratus eſt.

NOT. 1. Obſervat hoc Kimchius: qui tamen negat in ullo correctiſſimorum librorum, vel in Maſora, hanc ſcriptionis diverſitatem à ſe & à R. Ionáh deprehenſam.

2. Ne cæderet ſacerdotes.

3. q. d. quum multum poſſes apud Saülem, quare auctoritatem tuam non interpoſuiſti?

4. Poſt mortem Saülis David Chebrone tribûs Iudæ regnum obtinuit ſeptem annis & ſemeſtri, *2.Sam.2,11*. Iſchboſchet duobus

annis

Digitized by Google

annis regnavit, ibid. verſ. 10. Inde concluditur in Sepher Olam Rabba cap. 13. נמצאת מלכות ישראל בטלה חמש שנים i.e. *efficitur Iſraëlem rege caruiſſe annis quinque*. Hoc ſpectatum eſt in præſenti loco Gemaræ. nim. ni Abner Iſboſetum regem feciſſet, Iſraëlitas regnum Davidi tradituros fuiſſe, anno ſexto interregni. R. Levi ben Gerſom ſic de re hac loquitur: *Si Iſchboſcheth non regnavit amplius duobus annis, neceſſe eſt, ut ex tribus unum ſtatuatur: vel quòd diſtulerit Abner, eum facere regem, V. annis & ſemeſtri à morte Saulis.* (Hic mendum eſt ſine dubio. Sed ſenſum continuo.) At hoc veriſimile neutiquam eſt, quum potiùs id facere neceſſum habuerit *ſtatim* poſt *mortem Saülis: ne David totum regnum interea occuparet. vel ita hoc accipi poteſt, quòd diſtulerint Iſraëlitæ, tanto temporis ſpatio a morte Iſchboſcheti, Davidi regnum deferre. Verùm neque hoc credibile eſt, quum jam tum iſto adhuc ſuperſtite animi ipſorum ad Davidem recipiendum inclinaverint* (2. Sam. 3. 17.) *Tertium eſt, ut iſtos quinque annos partim inter mortem Saülis & regnum Iſchboſethi, hujuſque item exceſſum & regnum totius Iſraëlis interceſſiſſe dicamus. At verò hoc ipſum quoque ob eaſdem cauſas à veritatis ſimilitudine abhorret. Mihi videtur indicare voluiſſe ſcriptor, id, quod inter Abnerum & Joabum geſtum eſt, contigiſſe exactis annis duobus Iſboſeth: ut iſta ita connectantur:* Et duobus annis regnaverat, & exivit Abner, &c. *Primis igitur duobus annis non fuit bellum inter Davidem & domum Saülis, atque etiam tum non fuit bellum apertum, niſi quòd Abner hoſtiliter agendi princeps fuit, &c.* Sic ſenſiſſe & Iunium ſuſpicor; qui vertit: *regnaverat*.

ו רבי יוסי אומר כל האמור
בפרשת מלך מלך מותר בו רבי
יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו
Deut. 17. 15. אלא כדי לאיים עליהם שני שום
תשים עליך מלך שתהא אימתו
עליך וכן היה רבי יהודה אומר
שלש מצות נצטוו ישראל ב
בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך
ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות

VI. R. Ioſes: Quicquid dicitur in capite de Rege, ejus rex jus habet. R. Iehudah: Hoc caput pertinet tantùm ad terrorem populo incutiendum. Q. D. *Præficies tibi regem*, ut timor ejus ſuper te ſit. Item dicit R. Iehuda: Tria injuncta ſunt Iſraëlitis, quæ facerent ingreſſi in terram ſanctam: conſtituere ſibi regem, exſcindere Amalekitas, exſtruere ædem

להם בית הבחירה׃ ר׳ נהוראי
אומר לא נאמרה פרשה זו אלא
כנגד תרעומתן שנ׳ ואמרת אשימה
עלי מלך וגו׳ ׃ תניא ר׳ אליעזר
אומר זקנים שבדור כהוגן שאלו
שני תנה לנו מלך לשפטינו אבל
עמי הארץ שבהם קילקלו שני
והיינו גם אנחנו ככל הגוים ׃
ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו׃ תניא
אידך רבי יוסף אומר שלש מצות
נצטוו ישראל בכניסתן לארץ
להעמיד להן מלך ולהכרית זרעו
של עמלק ולבנות להם בית
הבחירה ואיני יודע אי זה תחלה
כשהוא אומר כי יד על כס יה
מלחמה לה׳ בעמלק הוי אומר
להעמיד להם מלך תחלה ואין
כסא אלא מלך שנ׳ וישב שלמה
על כסא יהוה למלך ועדיין איני
יודע אם להכרית זרעו של עמלק
תחלה ואם לבנות בית הבחירה
כשהוא אומר והניח ה׳ לכם מכל
אויביכם וגו׳ והיה המקום אשר
יבחר ה׳ וגו׳ הוי אומר להכרית
זרעו של עמלק תחלה וכן בדוד
הוא אומר ויהי כי ישב המלך דוד
בביתו וה׳ הניח לו מסביב וכתיב
ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה
נא אנכי יושב בבית ארזים וגו׳ ׃

ædem electam id eſt templum. R. Nehorai: Caput hoc tantùm oppoſitum eſt ipſorum murmurationi. Q.D. *diceſque, faciam mihi regem, &c.* ibid. Traditio R. Elieſeris: Seniores iſtius temporis rectè & ordine poſtularunt; *Da nobis regem, qui jus dicat nobis.* 1. Sam. 8. 6. Sed vulgus hominum, qui erant inter eos, perverse; *ut ſimus inſtar reliquarum gentium nos quoque, & judicet nobis rex noſter & exeat ante nos.* [1] Alia traditio. R. Ioſes: Eorum, quæ injuncta ſunt Iſraëli, quodnam primum ſit faciendum, non liquet. Imò id innuitur, Q. D. *Nam manus ſuper ſolium Dei, bellum futurum Domino contra Amalec.* Exod. 17. 16. Dic; primum eſt, creare regem. Solium enim notat regiam majeſtatem. Q. D. *Sedit Solomo in ſolio Domini, &c.* 1. Chron. 29. 23. Nondum apparet, ex duobus reliquis quodnam prius. Quando dicit: *Quum vobis quietem præſtiterit Deus ab omnibus hoſtibus, &c.* Deut. 12. 10. *quo loco eliget Deus, &c.* verſ. 11. intelligendum datur, ante ædificationem templi fuiſſe exſcindendum Amalec. Ita de Davide: *Quum ſederet domi ſuæ, & Deus ei quietem præſtitiſſet circumquaque, &c.* 2. Sam. 7. 1. dixit Rex *Nathani: Ecce ego habito in domo cedrina, &c.* verſ. 2.

NOT. 1. אידך eſt אַחֵר / *alius.* Ponitur & pro במקום אידך / *alibi.* Tum illi reſpondet, הכא / *hic.* Putem dici quaſi אִי דַּךְ i.e. לֹא זֶה / Nam quod non eſt idem, diverſum eſt. Sic dicunt Rabb. זולתו i.e. *alter.* & Arabes עַיְרָה / Cætera non ſunt obſcura.

1.Chron. 29.23. ז ריש לקיש בתחלה מלך שלמה על העליונים שני וישב שלמה על כסא ה׳ ולבסוף מלך על התחתונים שני כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה 1.Reg.4. 24. vide Iunium. רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבי וכשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו ולבסוף לא מלך אלא על ישראל שני אני Eccl. 1.12. קהלת הייתי מלך על ישראל וגו׳ Eccl. 1.1. ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים שני דברי קהלת בן דוד מלך ב בירושלים ולבסוף לא מלך אלא על מטתו שני הנה מטתו ת של שלמה וגו׳ ולבסוף לא מלך אלא על מקלו שני מה יתרון ל לאדם בכל עמלו וגו׳ וכתיב זה היה חלקי מכל עמלי רב ושמואל ט חד אמר מקלו וחד אמר גונדו הדר או לא הדר רב שמואל חד אמר הדר וחד אמר לא הדר מ״ד לא הדר מלך והדיוט ומ״ד הדר מלך הדיוט ומלך ׃

VII. Reſch Lakiſch: Initio regnavit Solomo & in [1] ſuperos. Q. D. *Sedit Solomoh in ſolio Dei.* [2] Poſteà *tantùm* inferis imperavit. Q. D. *Dominatus eſt ultra flumen à Thiphſach ad Azza.* Raf & Samuel: alter horum ait, Thiphſach fuiſſe ſitum in uno extremo mundi, Azzah in altero. Alter ait: propinquas fuiſſe: ſed ſicut has urbes, ita totum mundum tenuiſſe. Deinceps ſoli Iſraëli præfuit: Q. D. *Ego Cohéleth fui rex ſuper Iſraëlem.* Poſtea duntaxat Hieroſolymis: Q. D. *Verba Cohéleth filii Davidis, regis Hieroſolymorum.* Tandem non niſi lectum ſuum tenuit; Cant. 3. 7. Denique [3] nihil præter baculum, vel, ut alius vult, pallium: quod innuitur Eccleſ. 1. 3. & 2, 10. Reſtitutus eſt, annon? Raf ait. Samuel negat, &c.

NOT. 1.

N O T. 1. Per ſuperna ſpiritus intelliguntur. In Gemar. Megill. cap. I. Solomóh iis accenſetur, qui dominati ſunt בַּכִּפָּה id eſt, *in omnia, quæ cœli fornix ambitu ſuo complectitur.* Referuntur paſſim in Talmude Solomonis in dæmonas imperia. Ioſephus quoque 8. antiq. cap. 2. de eo ſic ait: παρέσχε δ' αὐτῷ μαθεῖν ὁ θεὸς καὶ τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων τέχνην εἰς ὠφέλειαν καὶ θεραπείαν τοῖς ἀνθρώποις. ἐπῳδάς τε συνταξάμενος, αἷς παρηγορεῖται τὰ νοσήματα, καὶ τρόπους ἐξορκώσεων κατέλειπεν, οἷς ἐνδούμενα τὰ δαιμόνια, ὡς μηκέτ' ἐπανελθεῖν, ἐκδιώκουσιν. Eam medicinam apud ipſos tum quoque plurimi uſus & virtutis fuiſſe affirmat. Prudentiores tamen Rabbini hanc omnem τερατολογίαν de imperio Solomonis ad modeſtiam revocant. Dicunt enim, Solomonem mente atque intellectu omnia creaturarum genera ita perluſtraſſe, ut ea ſibi quaſi ſubjecta & obnoxia haberet: atque ob exſuperantiam ſapientiæ in eum ab omnium terrarum regibus cultum, reverentiam, ſtudia, munera, obſequia denique promte collata fuiſſe. Quinetiam ſapientia præſtantes viros non injuria *melachim* vocari, εἶναι τῶν βασιλέων ὄντας βασιλικωτέρους. quæ notio in Thalmude frequentiſſima eſt.

2. Quum ſeſe amoribus exterarum dediſſet.

3. Regno depulſus ab Aſmadæo principe dæmoniorum, uti eſt in tractat. Gittin. cap. V I I.

ח לא ירבה לו נשים על
יה̈ מ̈ל שני ויולדו לדוד בנים ב
בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם
היזרעאלית ומשנהו כלאב ל
לאביגיל וגו׳ והג׳ אבשלום בן
מעכה וגו׳ והר׳ אדניה בן חגית
והה׳ שפטיה בן אביטל והו׳ יתרעם
לעגלה אשת דוד וכתיב ואם
מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה
כהנה שית וכהנה שית הוו

VIII. 1. *Nec multiplicet ſibi mulieres.* nimir. ultra octodecim. Vnde hoc? Q. D. *Nati ſunt Davidi filii in Ebron: primus Amnon ex Achinoam, &c. ſecundus. Chileabh ex Abigail, &c. III. Abſchalom ex Mahacha, &c. IV. Adonijah ex Chaggith. V. Schephatjah ex Abbital: VI. Jithreham ex Egla uxore Davidis.* Alibi dicitur: *Si parum id eſt, addam tibi totidem, totidem.*

Deut. 17. 17.
2. Sam. 3. 2. 3. 4. 5. ubi vide Kimchiū.
2. Sam. 12. 8.

להו תמניסרי והא הות מיכל
אמר רב עגלה זו מיכל ולמה
נקרא שמה עגלה שחביבה
עליו כעגלה וכן הוא אומר לולי
Iud. 14. 19. הרשתם בעגלתי וגו׳ ומי הוו לה
למיכל בני והכתיב ולמיכל בת
שאול לא היה לה ולד עד יום
2. Sam. 6. 23. מותה אמר רב חסדא עד יום מ
מותה לא היה לה ביום מותה
היה לה מכדי בנים היכי קא
חשיב. להו בחברון ואלו מעשה
דמיכל בירושלים היה דכתיב
ומיכל בת שאול נשקפה בעד
החלון ותרא את המלך דוד מפזז
2. Sam. 6. 16. ומכרכר לפני ײ ותבז בו בלבה
ואמר רב יהודה ואי תימא רב
יוסף שקלתה מיכל למיטרפסה
אלא אימא עד אותו מעשה
2. Sam. 5. 13. היה לה מכאן ואילך לא היה לה
והכתיב ויקח דוד עוד פילגשים
ונשים בירושלים למלויי שמונה
עשרי מאי נשים ומאי פילגשים
אמר רב יהודה אמר רב נשים
בכתובה ובקדושין פילגשים בלא
כתובה ובלא קדושין אמר רב
יהודה אמר רב ארבע מאות ילדים
היו לו לדוד כולן בני יפת תואר היו
ומגדלי בלורית היו וכולן יושבין
בקרנות של זהב ומהלכי בראשי
גייסות היו והם בעלי אגרופים
של בית דוד אמר רב יהודה תמר

Bis totidem ſunt duodecim: quę ſummã faciunt octodecim, Atqui Michalem quoque duxerat. Egla eadem eſt, quæ Michal; ſic dicta, quòd junicis inſtar eam in deliciis haberet. Ita legimus: *Niſi araſſetis vitula mea, &c.* Sed num Michali liberi fuerunt? Atqui S. E. *Michali filiæ Saulis non fuit filius uſque ad diem mortis ejus.* R. Chaſda: Vſque ad diem mortis non habuit, [2] ipſo die mortis habuit. Siquidem filii fuerunt, quomodo eos recenſet Ebrone, quum factum Michalis Hieroſolymis contigerit? Q.D. *Michal per feneſtram proſpectans, &c.* Pertulit igitur Michal [3] pœnam ſuam. Quare dicendum eſt, habuiſſe quidem illam liberos ante iſthoc factum, poſt illud non habuiſſe. Atqui S. E. *David inſuper duxit uxores & concubinas Hieroſolymis.* Nimirum ad explendum numerum XVIII. Quid uxores, quid concubinæ? Ait Raf: Vxores, dotali inſtrumento & ſponſalibus. * Concubinæ ſine his. Idem dixit, Davidem CCCC. natos ex [captivis fœminis] [4] forma præſtantibus ſuſcepiſſe, eos alere [5] comam, vehique [6] curribus auratis ſolitos eſſe, turmas duxiſſe, eoſque eſſe valentes pugno de domo Davidis. Raf Iehudáh: Thamar filia formoſæ

בת יפת תואר היתה שני דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך אי סלקא דעתך בת נשואין היא אחתיה מי הוה שריא ליה אלא שמע מיניה׳ בת יפת תואר היתה וכולי ותקח תמר אפר על ראשה ואת כתונת הפסים אשר עליה קרעה תנא משמיה דרבי יהשע בן קרחה גדר גרול גדרה תמר באותה שעה אמרו לבנות מלכים כך לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה אמר רב יהודה: אמר רב באותה שעה גזרו על הייחוד ועל הפנויה ·

formoſæ fuit: Q. D. *Loquere, quæſo, cum rege. Neque* 7. *enim me tibi interdicet.* Si dicas, è matrimonio genitam, num ſororem ducere illi licebat? Igitur ſubintelligere eſt, filiam captivæ fuiſſe, &c. *Et Thamar acceptum cinerem* inſperſit *capiti ſuo, diſcinditque tunicam verſicolorem, qua induta erat.* Traditur verbis R. Ioſuæ fil. Corchæ: Sepem inſignem ſepivit Thamar. Nam eo tempore dictum eſt: Si filiabus regiis ſic factum eſt, quid privatis fiet? Si ſic agitur cum pudicis, quid fiet 8. procacibus? Raf: Illo tempore decretum factum eſt de ſecreto cōmercio 9. & 10. cœlibe.

2. Sam. 13. 13.

2. Sam. 13. 19.

N O T. 1. Vide, ſis, de polygamia regum Ebræorum doctiſſ. viri d. Wilhelmi Schickardi tractatum de jure regio cap. III. theor. 9.

2. Tres quidam numerant fœminas, שמתו חיות i. e. quæ in partu obierunt: Rachelem, nurum Elis, Michalem. *vide Kimchium ad 2. Sam. 6. 23.*

3. למטרפכה / Kimchius עונש / gloſſ. פרעון חטאה / David de Pomis: עונש · נפח · וחלק · *condemnatio, tumor, portio.* Ita ſe ait reperiſſe in Aruch ſuo magno manu ſcripto. In Baſileenſi tamen non habetur נפח / nec חלק ſimpliciter, ſed חֶלְקוֹ וְגוֹרָלוֹ מִן הָעוֹנֶשׁ Eſt fortè *τῆς τιμωρίας ὠζεὶ μετάῤῥιψις.*

4. יְפַת תֹּאַר / Ex Deut. 21. 11. ubi ſic annotat R. Sol. *Lex concupiſcentiæ hic aliquo modo veliſicatur. Nam, niſi id permiſſum eſſet, tamen homo militaris inſuper habito præcepto captivam violaſſet. Interim ſi quis hic ſibi non temperet, eventurum tandem eſt, ut odio illa ipſa ſit, quemadmodum verſ. 15. innuitur, atque ut filios degeneres, contumaces & refractarios progignat. quod ut indigitetur, huic textui*

caput de filio immorigero ſubnectitur. verſ. 18. Rectè igitur hoc inter ea, quæ ob cordis duritiem Iudæis conceſſa ſunt, numerabimus. Matth. 19, 8.

5. De his alibi dicitur: היו מסתפרים קומי ומגדלים בלורית מאחרי ערפם *tonſis fuiſſe primoribus capillis, atque cæſariem in cervicem dependulam aluiſſe.* (Ita hîc R. Solomo explicat. Hoc etiam erat מדרכי האמורי *ex Amorrhæorum* Iſraëlitæ non imitandis *moribus. Bava Camma cap. 7. in Beth. Iſr. fol. 61. col. 4.* Id docet Maimon. *in hilch. Avod. Sar. c. 11.* his verbis: ולא יגלח השיער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפרע מלאחריו i. e. *neque radet capillos fronti imminentes inter utramque aurem, relictâ in occipite cæſarie.* Vnde apparet vel בלורית eſſe infinitè jubam promiſſam, ut Aruch explicat, צצית השיער / vel iſta verba diſtributivè non copulativè eſſe capienda; non ut idem ſit מסתפר קומי *primores tonſus crines,* ἐπιϑοκέμης. & מגדל בלורית *criſtam medianam alens.*) Hos ajunt in exercitu quidem fuiſſe, incutiendi terroris cauſa, לבעותי עלמא / Sed in aciem cum reliquis Iſraëlitis prodire, ob ignobilitatem, prohibitos fuiſſe. *Kiddusſchim cap. IV. Beth Iſr. fol. 58. col. 1.*

6. קָרוֹן eſt *currus.* ut Cod. Berach. cap. IV. §. 6. *Si quis navi,* (או בקרון) *currurè aut pontone vehatur,* orans *cor ſuum ad ſanctum ſanctorum convertet.* Alioquin iiſdem literis יושבי קרנות dicuntur *homines ocioſi,* qui in angulis vicorum amant deſidere, ut, quæ in publico fiunt, pro lubitu poſſint arbitrari. Rectiùs tamen, quum ſignificat עגלות / ſcribitur קרונות /

7. Nam *nato ancilla aut peregrina non eſt cognatio patris.* ait
Exo. 21.4. gloſſa ex Cod. Iebamoth. Hi ſiquidem ventrem ſequuntur. De
Deut.7.4. ancilla ſic exſtat: *Mulier & nati ejus.* De peregrina: *Nam abduceret filium tuum, &c.* Vnde concludunt, *natum Iſraëlitide duntaxat filium Iſraëlitæ dici poſſe, non etiam, qui ex peregrina* (ſcil. בגיותה / *in gentiliſmo ipſius*) *ſuſceptus ſit.* ſic habet gloſſa ad Iebamoth. cap. 2. §. 5. R. Solomoh ad laudatum Deuteronomii locum: *Filius filiæ tuæ ex Chutæo, filius tuus eſt: at filius filii ex Chuthæa natus, filius tuus non cenſetur, ſed mulieris peregrinæ, &c.* Sic & R. Levi ad 2. Sam. 13. 13.

8. [illegible]רין

8. פרוץ & צנוע oppoſita ſunt, quorum hoc notat eum, qui conſcius debilitatis ſuæ non in omnium oculos & ora ſe confidenter ingerit, *verecundum*, *modeſtum*, *humilem*: illud deſignat eum, qui ſeptum pudoris perfringit, *impotem ſui*, προπαλῆ, *audacem*, *irreverentem*, *inverecundum*, *&c.* פרוץ בנררים ובשחוק *eſt profuſus in juramenta & cachinnos*. Dammai. cap. 2. Hinc fœminina פרוצה & Chaldaïca forma פריצתא Megill. cap. 1. צנועה de virgine, atque adeò omni muliere cum laude dicitur; de quo expreſſum putarim καλάκλεισος, quod eſt 2. Maccab. 3. Eſt enim הַצְנֵעַ *recondere*, *recludere*, uſu Thalmudico. בְּצִינְעָא *clam*, *occultè*.

9. Cum aliena uxore. ייחוד ſignificat μένωσιν & ἕνωσιν. Deo applicant, quum ejus ἑνότητα volunt dicere. Monuimus alibi, בייחור eſſe aliquando idem quod בבירור / Hîc notat μόνους καὶ κεχωρισμένους τῶν ἄλλων ἐνοῦσθαί τινας. Eruvin cap. 10. אסירא אתתא ליחודי בהרי גברא דלא דידה איהו נמי אסור ליחודי בהרי אתתא דלאו דידיה׃ i. e. *Nefas, & mulierem cum viro non ſuo, & virum cum aliena muliere ſolos unà eſſe.* In Kidduſchin cap. IV. de hac re agitur. Ibi in Gemara vetatur, *ne puer cis triceſimum diem denatus à muliere & viro ſolis ad ſepulturam efferatur*, ut gloſſ. ait, משום ייחוד /

10. i. e. על ייחוד הפנויה / *de ſolitario cum innupta conſortio.* Id tamen Davidi conceſſum eſt; *infra num. XIV.* Quinetiam ſunt, qui duobus רווקים id eſt, cœlibibus viris cohabitandum & condormiendum negitent. *Kidd. cap. IV.* unde inſignis prædicatur modeſtia & caſtimonia illius ævi, quo R. Iehuda ben Gerim vixit, quum ſex ſtudioſi uno, ob paupertatem, pallio tecti legi operam dantes omni ſuſpicione vacaverint. *Gemar. Sanhed. fol. 20. pag. 1.*

ט ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר רב יהודה אמר רב מלמד שביקש להולמו ולא הולמתו ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותא אמר רב יהודה אמר רב כולן נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים היו׃

IX. *Atque Adonijah filius* 1. Reg. 1. 5.
Chaggith efferebat ſe, dicendo: Ego regnabo. R. Iehuda: Expetivit, ut ſe [1] ſtringeret: at non ſtrinxit. *Comparavitque ſibi currus* ibid.
& equites, & L. viros, qui ante ſe currerent. Quid [2] magni? R. Iehuda: Omnib illis fuit exemtus [3] ſplen, & excavatæ [4] plantę pedũ.

NOT. 1.

NOT. 1. Subintell. *corona*. Idem habetur in Avodáh Saráh cap. 3. Vbi, quod eſt 2. Sam. 12. 30. *& fuit in capite ejus:* explicatur, *convenit ejus capiti*. Idque in mercedem & teſtimonium obſervatæ legis ipſi eveniſſe, Pſ. 119. 56. innui. Item 2. Reg. 11. 12. *Eduxerunt filium Regis, & impoſita eſt ipſi corona & teſtimonium* את נזר ואת העדות / Ibi *Neſer* per *Chelilá* explicant. At per *Edúth* putant ſignificari, teſtimonio fuiſſe generi Davidico, ut, qui regno deſtinatus eſſet, ejus apiè capiti ſederet, depreſsâ ſupra frontem cavernulâ, phylacteriis recipiendis accommodatâ: qui verò non eſſet regno deſignatus, eum nullo modo ſtringeret. Hoc vocant הלם/

2. Kimchius legit מעליותא / quod idem eſt. Ei opponitur גריעותא /

3. *Splen gravat hominem. Eo igitur curſores hi, beneficio cujuſdam medicamenti, ut* ἀσπλήνου, *levati erant*.

4. *Plantæ eorum carne erant deſtitutæ, ut ſine damno poſſent currere per carduos & ſpinas*, ait gloſſa.

1. Reg. 4. 26. י רב יהודה רמי כתיב ויהי
לשלמה ארבעים אלף ארוות
סוסים למרכבו וכתיב ויהי לשלמה
2. Chr. 9. 25. ארבעת אלפים ארוות סוסים
הא כיצד אם ארבעים אלף א
אצטבלאות היו כל אחד ואחד
היו בו ארבעת אלפים ארוות
ואם ארבעת אלפים אצטבלאות
היו כל אחד ואחד היו בו ארבעים
אלף ארוות ׃

X. R. Iehuda contendit hæc: *Erant Solomoni quadragies mille præſepia equorum, ad currus ejus, &c.* Et, *quater mille præſepia equorum.* Quomodo? [1] Aut fuerunt $\overline{\text{XLM.}}$ ſtabula, quorum ſingula haberent $\overline{\text{IVM.}}$ præſepia: aut $\frac{\text{IV.}}{\text{M.}}$ ſtabula, quorum ſingula haberent $\frac{\text{XL.}}{\text{M.}}$ præſepia.

NOT. 1. Si ſic conciliemus, nimia iſta multitudo equorum erit. Kimchius ſic citat Thalmudicorum ſententiam: XL. *fuerunt ſtabula, ſingula* $\overline{\text{IVM}}$ *equis, aut* $\overline{\text{XLM.}}$ *ſtabula, ſingula XL. equis inſtructa*. Perverſiſſimè R. Sol. R. Levi ſimplicem ſenſum aperit; *altero loco equos, altero præſepia, deſtinata equorum decuriis, numerari*. Eum ſequitur Iunius.

XI. R.

יא אר׳ יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם כתיב לא ירבה לו נשים אמר שלומה אני א ארבה ולא אסור וכתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו וכתיב ולא ירבה לו סוסים ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתיב ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו׳ ׃

XI. R. Iſaac: Quare non ſunt revelatæ rationes legis? Siquidem expreſſis rationib. duûm præceptorum, in iis ipſis offendit maximus omnis memoriæ vir. Vnum eſt: *Ne multiplicet ſibi uxores*, &c. Solomon contra: Deut. 17. 17. Egomet ducam quàm plurimas: certus, quòd non deſciſcam. *Factum igitur, ut, quum conſenuiſſet Solomôh, tranſverſum agerent animum ejus mulieres.* 1. Reg. 11. 4. Alterum eſt: *Ne multiplicet equos, &c.* Deut. 17. 16. Solomoh contra: Multiplicabo; neque tamen retrò agam populum in Ægyptum. Hinc conſecutum eſt illud: *Et venit currus ex Ægypto cum ſex, &c.* 1. Reg. 10. 29.

יב משנה׃ מלך כותב לו ספר תורה לעצמו׃ גמ׳ אמר רבי אבא אמר רבא אף על פי שהניחו לו לאדם אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו שני ועתה כתבו לכם את השירה איתיביה אביי וכותב לו ספר תורה לשמו ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו מלך אין הדיוט לא לא צריכא לשתי תורות אחת שהיתה יוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו ׃

XII. Mischna. *Rex ſcribet librum legis ipſe ſibi, &c.* Gemara. Rabba: Etiamſi à parentibus relictus cuipiam ſit liber legis; jubetur tamen ipſe deſcribere. Q.D. *Nunc autem ſcribite vobis hoc carmen.* Deut. 31. 19. Subjecit Abhai: *Et ſcribet ſibi ipſi librum legis.* Tantúmne, ut non [1] utatur patrio? Atque adeo Rex tenetur ſcribere, non etiam idiota? Idiota [1] non opus habet gemino legis exemplo. At enim, Deut. 17. 18. ut traditione accepimus quod de rege dicitur: *Scribetque ſibi iterationem, &c.* exigit, ut duo legis exempla in [1] uſum ſuum ſcribat, quorum alterum cum ipſo prodeat & revertatur domum, alterum in archivis repoſitum maneat.

N O T. 1. יתנאה / Id propriè eſt ἀγλαΐζεσθαι, καλλωπίζεσθαι. Sed paſſim notat, *uti*. Ita in Roſch haſſchanáh cap. 1.

Digitized by Google

Qui primo menſe prodiens vides arbores frondentes, ſic dicat: Benedictus ſit, qui, nihil in mundo ſuo ut deeſſet, fecit; atque in illo creavit animantes bonas, arboreſque bonas ad utilitatem hominum. Ebraicè ſic ſonat: להתנאות בהם בני אדם / quod R. Solomo per uſitatiſſimum ליהנות exponit. In Siphri col. 179. ſententia, quam impræſentiarũ tractamus, ſic exprimitur: שלא יהא נאות בשל אבותיו/ Ita dicitur: אין נֵיאותין מִמֶּנּוּ id eſt, *non percipiunt inde uſum.* Cod. Sabbath cap. 3. §. 6.

2. Gloſſa: אלו היה הדיוט סגי ליה בחדא ומלך בעי תרתי id eſt, *Si privatus eſſet, unus codex ſufficeret: at Rex duplici opus habet.*

3. Ad verbum: *εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ.* Ita in illo vulgari: לעולם יעסוק אדם בתורה בין לשמה בין שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה · i. e. *Perpetuò operam det homo legi, ſive propter ipſam* (ad verbum: *in nomen ejus*) *ſive alia intentione. Nam, qui eam didicerit quamvis non propter ipſam, eò perducetur, ut ei propter ipſam* (id eſt, eo fine, ut legem Dei cognoſcat & obſervet) *ſtudium ſuum impendat.*

יג אמר מר זוטרא ואי תימא
מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה
לישראל בכתב עברי ולשון הקדש
חזרה וניתנה להם בימי עזרא
בכתב אשורית ולשון ארמי ביררו
להן ישראל כתב אשורית ולשון
הקדש והניחו להדי[illegible]ות כתב
עברית ולשון ארמית מאן הדיוטות
אמר רב חסדא כותאי מאי כ
Deut. 17. 18. כתב עברית אמר רב חסדא כתב
ליבונאה · וכתב את משנה התורה
הזאת כתב הראוי להשתנות למה
נקראת אשורית שעלה עמהם
מאשור · תניא רבי אומר בכתב
זה ניתנה תורה לישראל כיון

XIII. Mar Sutrà, &c, ſi dicas, Mar Vkba: 1. Principio data eſt Iſraëli lex ſcripturâ 2 Ebræa & linguâ ſanctâ. Poſtmodùm tempore Ezræ data illis eſt ſcripturâ Aſſyria, linguá Chaldæâ. Iſraël legit ſibi ſcripturam Aſſyriam & linguam ſanctam, relictâ idiotis ſcripturâ Ebræâ & lingua Chaldæa. Quinam ſunt iſti idiotæ? Chuthæi. Quæ ſcriptura Ebręa? Scriptura 3. Libanica. *Et ſcribet permutationem legis hujus.* id eſt, ſcripturâ, quam mutari oportet. Quare dicitur ſcriptura Aſſyria? Quia aſcendit cum ipſis ex Aſſyria. Trad. Rabbi ait: Hac ipsâ ſcripturâ data eſt Iſraëli lex. At

quum

שחטאו נהפך להן לרועץ כיון שחזרו כהן החזירו להן שני שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך למה נקרא שמה אשורית שמאושרות בכתב ר׳ שמעון אומר משום ר׳ אליעזר בן פרטא שאמר משום ר׳ אלעזר המודעי כתב זה לא נשתנה כל ג עיקר שני ווי העמודים מה עמודים לא נשתנו אף ווים לא נשתנו ואומר ואל היהודים בכתבם ו ובלשונם מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה אלא מה׳ אני מקיים את משנה התורה ש הזאת לשתי תורות אחת שיוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאת ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה ב בזרועו שנאמ׳. שויתי ה׳ לנגדי תמיד ואידך האי שויתי מאי דריש ביה ההוא מיבעי ליה לכדרב חנה בר ביזנא א״ר שמעון חסידא ש המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו וכול׳׃

quum peccaſſent, verſa illis eſt in
crucem & tormentum: quum
verò pœnitentiam egiſſent, reſti-
tuta ipſis eſt. Q. D. *Revertimini* Zach. 9. 12.
ad munitionem, vincti ſpei, etiam
hoc die eum, qui indicet, iteratò
reſtituam tibi. Quare autem
hæc ſcriptura dicitur Aſſchurith?
Quia *μακαρισμοὶ* hac ſcriptura
editi ſunt. R. Simeon nomine
R. Eleaſari filii Partæ, qui ipſe
verbis R. Eleaſari Modeïtę dixit:
Scriptura hæc nunquam ullo
modo immutata fuit. Q. D.
Uncini columnarum. Sicut Exod. 27.
columnæ non mutantur, ita nec 10.
uncini. Item: *ad Judæos linguâ* Eſter. 8. 9.
& ſcripturâ eorum. Vti lingua
eorum immutata non eſt, ita nec
ſcriptura. Quid igitur faciam
illo: *Permutationem legis hujus?* Deut. 17.
Intellige duo legis exempla, quo- 18.
rum alterum in archivis habeat
reconditum, alterum ſecum effe-
rat & domum referat. Atque
hoc ipſum *literarum & membra-*
næ ſubtilitate ita concinnum habe-
bat amuleti inſtar, ut *vel* brachio
appendere commodè poſſet.

Q. D. *Poſui Dominum coram me ſemper.* Quòd dictum alius, Pſal. 16. 9.
R. Channa bar Biſna, hoc ſenſu interpretatur: Ei qui orat convenire, ut ſe ita gerat, quaſi Deus coram ipſo præſens adeſſet, &c.

N O T. 1. Quæſtio eſt inter Chriſtianos Philologos, An lingua Hebræa ante Abrahami commigrationem Cananæis fuerit vernacula? Item, an aliis, quàm quibus nunc ſcribitur, characteribus ſacer codex ſcriptus fuerit ante Eſrę tempora? Vtrumque aſſerit

vir ſtupendæ peritiæ Ioſephus Scaliger. Vide in libris de Emend. tempor. & in Notis ad Euſeb. Lib. 3. ep. 242. ad R. Thomſonem, & lib. 4. ep. 362. ad S. Vbertum. Vide etiam Hieronymi prol. Galeatum & ſuper Ezech. 9. 4. Autorē libri de punctorum antiquit. lib. 1. cap. 6. & his ſe opponentem in utroque Nicol. Fullerum miſc. lib. 4. cap. 4. quod ad formam literarum Wilh. Schiccard. de numm. item de jure Regio Hebr. Ebræi antiquiores, ut vides, non idem ſentiunt: neque in explicandis eorum ſententiis citeriores conveniunt. *Vide En Iſraël fol. 142. 143. comment. in 1. caput Megillàh.* Pauca notabo. Tabulas federis & volumen legis eodem charactere, quo hodieque editum eſt, ſcripta in arca fuiſſe aſſervata, omnibus acceptum eſt. Privata legis exempla vel ab initio ſive ob religionem ab omnibus, ſive à vulgo ob majorem uſum, quia non fuerit illicitum, profano charactere, qui Samaritarum eſt; vel ab initio quidem ſacro, ſed, ejus obliterata notitia per intermiſſionem legendi & ſcribendi verbi divini, quando, Deo relicto, idolis ſervierunt, profanis literis vulgo ſcribi ſolita fuiſſe; poſt exſilium autem vel ſacri characteris vulgo conceſſum, vel profani in lege deſcribenda ſublatum uſum, vel ſacrum ſive ab Aſſyriis didicitum, ſive ab Angelo monſtratum Danieli in convivio Belſazari, atque ab ipſo & Eſra & paucis peritis aliis in Aſſyria explicatum & in uſum revocatum eſſe autumant, qui mutationem in ſcripturæ forma accidiſſe aſſerunt. Nam nemo eſt, quod ſciam, qui Eſram novos characteres excogitaſſe dicat. Vnus obſtrepit omnibus R. Simeon, negans ullam in ſcriptura ſacræ paginæ mutationem accidiſſe.

2. R. Sol. של בני עבר הנהר *τῶν πέραν τȣ̃ ποταμȣ̃.* Transeuphratæorum. i.e. Cananæorum. Ita Tranſalpini dicuntur, reſpectu Italię ſcilicet, quamvis nobis Ciſalpini ſint. Ita Geneſ. 40. 25. Ioſeph ſe dicit furto ſublatum מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים / q. d. *ἐκ τῆς γῆς τῶν περαίων.*

3. Ita memini expreſſum in Maſio ad Ioſuam. qui, quum hoc ſcriberem, ad manum non erat. R. Sol. אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות. *literæ unciales, quales ſcribunt vulgo in amuletis & ſchedulis poſtium.*

4. תִּרְעַץ / Targ. תְּבַרֵּת Exod. 15. 6. hinc רועץ /

5. R. Sol.

5. R. Sol. כל אונקלאות דומין לווין אלמא בימי מושה עשויין הווין כעין שלנו id eſt, *uncini tabernaculi ſextæ literæ ſimiles erant. Ergo ſanè ſexta litera etiam tempore Moſis inſtar uncini pingebatur.* Bonum argumentum, ſi uncini appellatio à literæ forma; & non appellatio literæ à forma uncini petita eſt. Ita v. g. ſi quis *jod* Latinum vellet dicere *juncum*, ob formę ſimilitudinem; num propterea figura τȣ̃ *Jod* tam antiqua, quàm *junci* nomen, credi oporteret?

יד אמר ר׳ יעקוב א״ר יוחנן אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדוניה מותרת לשלמה דמלך היה ומלך משתמש בשרביטו של מלך ואסורה לאדוניה דהדיוט הוא אבישג מאי היא דכתיב והמלך דוד זקן בא בימים ויאמרו לו עבדיו יבקשו וגו׳ וכתיב ויבקשו נערה יפה וגו׳ וכתיב והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סוכנת ותשרתהו אמרה נינסבן אמר לה אסירת לי אמרה ליה חסירה לגנבא נפשיה לשלמנא נקיט אמר להו קראו לי לבת שבע וכתיב ותבא בת שבע אל המלך ההדרה אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה קינחה בת שבע בשלש עשרה מפות׃

XIV. R. Iacob, &c. Abiſag [1] Solomoni poterat nubere, non autem Adonijæ. Solomo enim Rex cùm eſſet, regio poterat uti ſceptro. Adonia autem privatus erat. At quid [2] Abiſag? Scriptum de illa: *Et Rex David* 1. Reg. 1. 2.
quum eſſet ſenex, provectus ætate, &c. dixerunt ſervi ejus: Quæratur, &c. quæſita eſt puella formoſa, &c. eratque puella illa admodum pulchra. Fuitque regi in deliciis, atque miniſtravit ei. Illa dixit ad Regem: Ducat me [rex ſibi in uxorem] Rex contrà: Nefas eſt, ut te ducam. Tum illa: Adime furi furandi copiam, geret ſe inſtar viri probi. *Juſſit* 1. Reg. 1. 28.
ille vocari intrò Bathſebam. Venitque Bathſeba ad regem in pene- 1. Reg. 1. 15.
trale. R. Iehudę: Ea hora extersit ſe Bathſeba tredecim panniculis.

NOT. 1. Regis viduam non niſi Rex ducit: ejuſque mula vel equo vehi, aut alia regio inſtrumento neminem privatum uti fas eſt. Quòd igitur Abiſagem petit Adonia ſibi uxorem dari, qua, ut regia pellice vel ancilla privatum uti illicitum erat; affectati regni crimen eſt.

2. Poterat dici, quòd ne Solomoni quidem jus ejus ducendæ fuerit; quippe quæ uxor patris videatur fuiſſe. Demonſtratur

 igitur

igitur in ſequentibus admodùm rabbinicè, Abiſagem Davidi non nupſiſſe, non, quòd ad venerem effœtus eſſet, ſed quòd ultra octodecim ducere non liceret.

טו אמר רב שמן בר אבא בוא
וראה כמה קשים גרושין שהרי
לדוד התירו לו ליחד ולא התירו
לו לגרש אמר ר׳ אלעזר כל
המגרש את אשתו ראשונה אפילו
מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר
Mal.2.13. וזאת שנית תעשו כסות דמעה את
מזבח יי׳ וגו׳ וכתיב ואמרתם על
מה וגו׳ והיא חברתך ואשת
בריתך. וכולי אמר רבה בר בר
חנה א״ר יוחנן קשה לזווגם
כקריעת ים סוף שנ׳ אלהים מושיב
יחידים ביתה מוציא אסירים
Pſal.68.7. בכושרות אל תקרי מוציא אסירים
אלא כמוציא אסירים אל תקרי
בכושרות אלא בכי ושירות ם
איני והאמר רב יהודה אמר רב
ארבעים יום קודם יצירת הולד בת
קול יוצאת ואומרת בת פלוני
לפלוני לא קשיא הא בזווג
ראשון הא בזווג שני א״ר שמואל
בר נחמן לכל יש תמורה חוץ
מאשת נעורים שנ׳ ואשת נעורים
כי תמאס׳ מתני ליה רב יהודה
לרב יצחק בריה אין אדם מוצא
קורת רוח אלא מאשתו ראשונה
שנ׳ יהי מקורך ברוך ושמח ם
Eſa.54.6. מאשת נעוריך אמר לו כגון מאן

XV. R. Schaman: Veni & vide, quàm gravia ſint repudia. Nam Davidi potiùs eſt conceſſum cum innupta cohabitare, quàm ullam uxorem repudiare. R. Eleaſar: Quicunque primam uxorē repudiat, ejus cauſa ipſum altare lacrimas profundit. Q.D. *Atque hoc ſecundum facitis, operiendo lacrimis altare Domini, &c. Dicitis autem: Qui? &c. At illa eſt ſocia tua & uxor fœderis tui.* Rabbáh bár bár channáh, &c. Tam difficile eſt ipſos [*virum & fœminam*] copulare, quàm mare rubrum diſſcindere. Q.D. *Qui collocat ſolitarios in domo, educit vinctos catenis. Motzi aſirim baccoſcharóth.* ne legas: *Motzi*, ſed, *Chammotzi* id eſt, ſicut qui educit. Nec legas; *baccoſcharóth*: ſed, [1] *Bechi veſchiróth*, i.e. ploratus & carmina. Ita ne? At dixit Raf: [2] XL. diebus ante formationem pueri in utero exit vox, dicens: *Filia hujus N. N. illi N. N.* nubet. Enimverò alterum de primis nuptiis, alterum de ſecundis intelligendum eſt. R. Schemuel: Quælibet res penſari poteſt, præter uxorem juventutis. Q.D. *Tanquam uxorem juventutis, quæ ſpernitur.*

אמר לו כגון אמך איני והא מקרי
ליה רב יהודה לרב יצחק בריה
ומוצא אני מר ממות את האשה
אשר היא מצודים וחרמים ואמר
לו כגון מאן ואמר לו כגון אמך
מתקיף תקיפה עבורי מיעברא
במילי· אמר רבי שמואל בר א
וניא אשה גולם היא ואינה
כורתת ברית אלא למי שעשאה
כלי שני כי בעליך עושיך יי׳ צ
צבאות שמו·

ſpernitur. R. Iehuda R. Iſaacum filium ſuum ſic inſtituit: Homo non invenit refrigerium animæ, niſi in uxore ſua prima. Q. D. *Eſto fons tuus benedictus & oble-* Prov. 5,
ctare cum conjuge adoleſcentiæ 18.
tuæ. Rogabat patrem filius, cujuſmodi uxorem indigitaret. Reſpondit ille: Inſtar matris tuæ, Itane? At quum idem locum hunc recitare ipſum juſſiſſet: *In-* Eccl. 7. 26.
venio rem morte acerbiorem, mulierem, quæ eſt inſtar laquei & retis. iſque rogaſſet, Qualis nam illa eſſet? Reſpondit quoque; Inſtar matris tuæ. Ita eſt. Sed mater ejus ita morata erat, ut valdè quidem exardeſceret, ſed in 3. propoſito non eſſet pertinax. R. Samuel: Mulier eſt 4. vas imperfectum, neque init fœdus niſi cum eo, à quo vas perfectum efficiatur. Q. D. *Maritus tuus factor tuus. Dominus Zebaóth nomen* Eſa. 54. 5.
ejus eſt.

N O T. 1. Hoc vult. Velut quòd Deus eduxit vinctos ex Ægypto, ſtupendæ & divinæ potentiæ opus fuit: ita fletum ob defunctam & cantus ob novas nuptias ſociare, res difficillima eſt: & penè incredibilis.

2. Antequam puer naſcatur, jam ei deſtinata eſt conſors. Ita tamen, ut maturæ preces plurimùm hac in re valeant. Id volunt.

3. מיעברא במילי poteſt ſimpliciter interpretari: *Sed verbis facilè flectitur.* Gloſſa. מעברת על מידותיה / *Middóth* variè uſurpatur. Notat 1. ſortem, quæ cuique tributa eſt ut: זבלון הידה מתרעם על מידותיו *Zabulon murmurabat de ſorte ſua.* Megill. c. 1. 2. retributionem præmii aut pœnæ. ut: מידה טובה מרובה ממדת הפורענות· i. e. *præmium pœnâ amplius eſt.* Sota cap. 1. & paſſim. 3. Id juris, quod quis habet, vel habere ſibi videtur. ut: המעביר על מדותיו מעבירין לו על פשעיו דמפייסין לירה ומפייס· i. e. *Qui jus ſuum remittit,* (neque vindictam exigit ab altero illatæ injuriæ) *ejus delicta prætermittuntur: qui ſe placabilem exhibet, alios facile placat.*

Ioma

Ioma cap. 2. In Taanith c. 3. narratur Akiba præ R. Elieſere pluvias impetraſſe, non quòd hoc ille probior eſset, ſed quòd hic אינו מעביר על מידותיו id eſt, *non ita de jure ſuo concederet*, ſicut alter. Peſach. cap. 1. *Triplex hominum genus diligit Deus: non iracundum, non ebrioſum*, ומי שאינו מעמיד על מידותיו *& non pertinax*. i. e. non rigidum in autoritatis uſurpatione, immite in injuriæ ultione, aut præfractum in ſententiæ aut propoſiti retentione. + qualitates & habitus animi, mores, &c. Quod in Berachoth c. 1. R. Iſmaël Deum orat, שיגולו רחמיו על מידותיו neſcio ad hanc, an ad illam ſignificationem referam. Malim tamen ad illam. In illo Iefamoth cap. 6. תפלתן של צדיקין מהפכת מידותיו של הקב״ה ממדת רגזנות למדת רחמנות • notat *voluntatis divinæ affectum & inductionem animi ejus* (כביכול) *precibus juſtorum mutari*.

4. גולם gloſſa. כלי שאינו נגמר / Dicitur ita & fœtus nondum perfectus, & homo ruſticus, q. d. homo ἀτελής, deformatus, non omnibus virtutum, quæ animæ velut partes ſunt, lineamentis conformatus.

פרק ג׳ זה בורר •

א תניא כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמים על השטר אלא אם כן יודעין מי חותם עמהם ולא היו יושבין בדין אלא אם כן יודעין מי יושב עמהם ולא היו נכנסין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מסב עמהם •

CAPUT III.

I. TRad. In more erat [1] prudentiorib. Hieroſolymitanorum, ne libellum ſubſignarent, antequam reſciſsent, quis cum ipſis ſignaturus eſset, nec juris dictionem reciperent, priuſquam comperiſsent, quis cum ipſis judicaturus eſset; nec convivium inirent, antequam didiciſsent, quos accumbentes ſibi habituri eſsent.

NOT. 1. נקיי דעת i.e. *puri mente*. εὐγνώμονες, καθαρᾷ καὶ εἰλικρινεῖ τῇ γνώμῃ χρώμενοι. Poſses etiam: εὐσυνείδητοι.

II. R.

ב א״ר אושעיא מאי דכתיב ואקח לי שתי מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שנעימין זה לזה בהלכה חובלים. אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלין זה לזה בהלכה ויאמר אלי אלה בני היצהר העומדין וגו׳ יצהר א״ר יצחק אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית ושנים זתים עליה אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרירין זה לזה בהלכה כזית׃ כתיב ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהם כנפים ככנפי החסידה ותשאנה האיפה בין השמים ובין הארץ ואומר אל המלאך הדובר בי אנה המה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחאי זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל וגסות הרוח לבבל נחית והאמר מר עשרה קבין גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחת כל העולם כלו אין לבבל נחית ואישתרבב הוא דאשתרבב לעילם דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית בארץ שנער שמע מיניה׃ וגסות לבבל לא והאמר מר סימן לגסות הרוח

II. R. Vſchaja: Quid illud,
Q. S. E. *Cepi bacillos duos, quo-* Zach. 11. 7.
rum unum vocavi, Noam, ideſt,
ſuavitatem: alterum, Chobelim
i. e. corruptores? *Suavitas* indi-
gitat diſcipulos Sapientum, qui
degunt in terra Iſraël, qui ſuavi-
ter ſe invicem excipiunt in per-
tractandis ſtatutis de religione.
Corruptores; ii ſunt D. S. qui
Babylone degunt: qui de ſtatutis
diſputantes alter alterum ſtudet
evertere. *Et dixit ad me: Illi* Zach. 4. 14.
filii oleæ, qui perſtant, &c. *Oleæ*;
hi ſunt D. S. in terra Iſraël, qui
in diſputationibus ſe faciles præ-
bent, inſtar olei olivæ. *Et duæ* Zach. 4. 3.
oleæ juxta illam: Hi ſunt D. S.
in Babylonia, qui ſibi invicem
amari ſunt circa ſtatuta; ſicut
olea. *Sublatiſque oculis vidi duas* Zach. 5. 9.
mulieres prodeuntes, quæ habebant
ventum in alis ſuis. Alæ autem
erant ipſis inſtar ciconiæ. Hæ fe-
rebant Epham, &c. Rogavi an-
gelum loquentem mecum: Quor-
ſum iſti deferunt Epham? Is re-
ſpondit: Ut ei domum ædificent
in terra Sinear. R. Simeon fil.
Iochai: Hæc eſt hypocriſis &
ſuperbia, quæ Babylonem dela-
tæ ſunt. Superbia Babylonem?
Atqui accepimus: Decem cabi
ſuperbiæ in mundum delati ſunt;
horum novem ſortiti ſunt Ela-
mitæ: reliqui unum. Ita eſt. In

עניות ועניות לבבל נחית מאי
עניות עניות תורה דכתיב אחות
לנו קטנה ושדים אין לה ואמר
ibid. רבי יוחנן העילם שזכתה ללמוד
ולא זכתה ללמד מאי בבל אמר
רבי יוחנן בלולה במקרא בלולה
במשנה בלולה בתלמוד · במחשכים הושיבני כמתי עולם
Cant.8.8. אמר ר׳ ירמיה זה תלמודה של
בבל ·

Babylonem demiſſus eſt, & exundavit. quodque abundavit, in Elam confluxit. Conſiderandum quoque, Q. D. *ad ad ſecandum 'ab, id eſt, ipſi domum.* Exaudi hinc. Ergo negabitur ſuperbia in Babylonem deſcendiſſe? Atqui, ait ille, ſignum faſtûs inopia eſt. Inopia autem Babyloniis contigit. Quæ inopia? Legis. Q. D. *Soror nobis parvula eſt, deſtituta uberibus.* Illa eſt Elam, quæ meruit diſcere, at non docere. · Quid Babel? Con-
Thren.3.6. fuſa in ſtudio Scripturæ, Miſchnæ, Talmudis. *In tenebris me collocavit, ſicut mortuos ſeculi.* R. Ieremias: Hæc eſt doctrina Babylonica.

ג אמר רב יהודה סתם רועה
פסול סתם גבאי כשר אבוה דרבי
זירא עבד גביותא תליסר שנין כי
הוה אתי ריש נהרא למתא כי הוה
חזי רבנן אמר להו לך עמי בא
בחדריך כי הוה חזי איניש דמתא
אמר ריש נהרא אתא למתא
Eſa.26.20. והאידנא נכיס אבא לפום ברא
וברא לפום אבא ומגנזו כולי עלמא ·
כי אתי אמר ליה ממאן נבעי כי ניתא
נפשיה אמר ליה שקולי תליסר
מעי דציירי לי בסדינאי והדרו ליה
לפלניא דשקלתינהו מיניה ולא
איצטריכו לי ·

III. [1] Simpliciter paſtor, ineptus eſt, [ad dicendum jus & teſtimonium] [2] ſimpliciter publicanus non prohibetur. Pater R. Siræ egit publicanum tredecim annis. Quum exſpectaretur [3] præfectus vectigalibus in urbe illa, ſi quem videret è [4] dominis noſtris, dicebat illi: *Vade popule mi: intra penetralia tua.* Si quem alium ex inhabitatoribus urbis conſpicaretur, dicebat ei: Præfectus vectigalium mox aderit, qui hoc tempore patrem in oculis filii, filium in conſpectu patris trucidabit. Sic [5] occultabantur univerſi. Quum veniſſet, dixit illi: A quo petemus *vectigal?* Ille non iratus, dixit illi: Accepi tredecim nummos, quos linteo illigarem; eos reſtituite illi N.N. à quo accepiſti. Neque n. eis indigeo.

N O T. 1. Hoc ipſo, quòd paſtor eſt, licet nondum compertum ſit, gregem ejus aliorum arvis immiſſum eſſe. ait gloſſa.

2. Non convictus, quòd plus ſtato exegerit.

3. ריש נהרא q. d. præfectus fluvio. Ita in Taanith cap. III. illud Malach. 2. 9. *Etiam ego vos feci contemtos & abjectos*, explicatur : שלא מוקמי מנן רישי נהרי ולא גזיריטפי *i. e. quòd non legunt ex nobis præfectos vectigalibus* (מוכסין gloſſ.) *& milites* (פרדיוטין *ςρατιώτας*)

4. Ita ſapientes & eorum auditores honoris cauſa appellitare conſueverunt.

5. Simulatâ *ἐπιγαιθρωπία* vectigali fraudare publicanum inſtituerat. Egregium ſcilicet *κατόρθωμα*!

ד רבי חייא בר זרנקי ורבי
שמעון בן יהוצדק היו קאזלי לעבר
שנה בעסיא פגע בהו ריש לקיש
איטפל בהדייהו אמר איזיל אחזי
היכי עבדי עובדא חזייה לההוא ב
גברא דקא כריב אמר להם כהן
והוריש אמרו לו יכול לומר אגיסטון
אני בתוכו תו חזייה לההוא גברא
דהוה כסח בכרמי אמר להו כהן
וזמר אמרו לו יכול לומר לעקל
בית הבד אני צריך אמר להם הלה
יודע אם לעקל אם לעקלקלות
הי אמר להו ברישא אי לימא הא
קמייתא אמר להו ברישא הא
נמי לימרון אגיסטון אני בתוכו א
אלא הא אמר להו ברישא והדר
אמר להו הך מאי שנא כהן משום
דחשידי אשביעית דתנן סאה ט
תרומה שנפלה למאה סאין של

IV. R. Chaja filius Zarnoki & R. Simeon fil. Ichozadak vadebant, ut intercalarent annum in [1] Aſia. Incidit in illos Reſch Lakiſch, atque ſociavit ſe illis, eo animo, ut videret, quid acturi eſſent. *Inter viam* videns quempiam arantem, ait : *Hic, ſacerdos quum ſit*, [2] *arat*. Tum illi: *Poteſt cauſæ hoc dicere, quod* [3] *operam ſuam alteri locaverit*. Iterum vidit quempiam putantem vites. Tum ait : *Iſte, quem ſacerdotem eſſe ſuſpicor ; vites putat.* Illi contra : *Licet dicere, quòd his indigeat ad conficiendos* [4] *qualos prelorum*. Replicat ille: *Cor ejus ſciet, utrum qualos, an* [5] *legi fraudem facere cogitet*. Quid horum primò dixit ? Poteſt dici, eum ipſos ita eſſe allocutum, ut modò narratum eſt. Atqui tum ſecundo facto quoque mercenariam ope-

שביעית תעלה פחות מיכן ירקבו
והוינן בה אמאי ירקבו ימכרו לכהן
בדמי תרומה חוץ מדמי אותה כאה
אמר רי חייא משמיה דעולא זאת
אומרת נחשדו כוהנים אשביעית
אמרנ טרודא הוא דין כי מטו
להתם סליקו לאיגרא שלפוה
לדרגא מתותיה׃ אתא לקמיה
דרבי יוחנן אמר ליה בני אדם
חשודין על השביעית כשרין לעבר
שנה הדר אמר לא קשיא לי
מידי דהוה אגי רועי בקר ורבנן
אחושבנייהו סמוך הדר אמר לא
דמי התם הדור איסנו ועיברוה
להחוא שתא הכא קשר רשעים
הוא וקשר רשעים אינן מן המניין׃
אמר רבי יוחנן דא עקא׃ כי אתו
לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה קרי
לן רועי בקר ולא מהית ולא מידי׃
אמר להו ואי קרי לכו רועי צאן
מאי אמרי ליה׃

ram obtendiſſent. Verùm hoc quidem *(de putatore)* primò evenit, deinde alterum *(de aratore.)* Quid autem diverſi eſt in ſacerdote, *(ut eum peculiariter indigitavet?* Quòd de anni ſeptimi fructibus ſuſpectantur. Traditur enim, [6] *Si ſatum ἀπαρχῶν inciderit in centum ſata proventus anni ſabbathici, ſi minus inde recipias, computreſcant.* Atqui ſubjicere eſt: Quare putreſcerent? Vendantur potius ſacerdoti precio vili, ut ἀπαρχὴ vendi ſolet, præter illud ſatum unicum. Ait R. Chaja verbis Vlæ: Hinc eſt, quòd legis: ſuſpectari [7] ſacerdotes de ſabbaticis proventibus. Illi igitur ad ſe invicem: *Homo importunus iſte eſt.* Quum veniſſent illò, *(quo tendebant)* aſſcenſo tecto ſcalam attraxerũt deſubter. Venit ad R.. Iohannem; eique dixit: *Num homines ſuſpecti de anno ſabbatico idonei ſunt, qui intercalent annum?* &c; *Non obſtat mihi quicquam, quòd id fieri ſolitum ſit per tres bubulcos. Nam Magiſtri nitebantur* [8] *ſuo calculo.* Addidit: *Hoc ſeculum non eſt illi ſimile.* [a] *Illo tempore ſpectata prope omnium fides fuit, atq; ita ſecurè poterant intercalare annum: at hic eſt conſpiratio improborũ; quæ nullo debet eſſe numero.* Tum R. Iohannes: *Hæc calamitas eſt!* inquit. Iſti, quum acceſſiſſent R. Iohannem, conqueſti cum ipſo ſunt, quòd, illo ipſos vocánte bubulcos, nullo modo interceſſiſſet. *Quid igitur dixiſſem,* inquit ille, *ſi vos opiliones appellaſſet?*

a. Ita ex gl. R Sal. Poſſes & ſic: *Illo ſeculo, numeratis ſuffragiis intercalabant;*

N. O T.. 1. Extra fines terræ Canaan. Verùm non, ut ibi edicerent, ſed ut computarent duntaxat. Liquet autem ex narratione,

ratione, fuiſſe annum ſeptimum ſacræ heptaëteridos, quo non temerè menſis Adar geminabatur, uti diximus ad Miſchnæ cap. 1.

2. Aratio inde à Paſchate & Pentecoſte anni ſexti, pro conditione agrorum, vetita erat. vide de his in Cod. Schebiith. cap. 1. 2.

3. Ebr. אגסטון אני בתוכו / quod gloſſa exponit שָׂכִיר Aruch legit אגסון / & interpretatur אריס / *hortulanus.* Senſus eſt; poſſe fieri, ut ille ſacerdos, qui arabat, à gentili conductus eſſet, aut etiam ab Iſraëlita ob tributum. quod vocant ארנונא / Is eſt certus numerus cororum, qui de annuis proventibus regi cedebant. Hinc eſt in Vajicra rabba, paraſch. 1. דֵין חָמֵי חַקְלֵיהּ בַּייְרָא כַּרְמֵיהּ בַּייְרָא וְיָהֵיב אַרְנוֹנָא וְשָׁתֵיק יֵשׁ לָךְ גִּיבּוֹר גָּדוֹל מִזֶּה׃ i. e. *Iſto, qui videns agrum ſuum & vineam incultam, pendit nihilominùs tributum, & muſſat, quid fieri fortius poteſt?* Vide jam ad Miſchnæ cap. 3. not. 10.

4. *Vas eſt, quo cumulus olivarum* (תפוח של זיתים) *conſtringitur & coërcetur, quando vecte impoſito exprimitur.* gloſſa. Aruch: עֶקֶל *notat qualum,* (כפיפה/ *quod eſt* סל גדול מגומא/ *ait David de Pomis.*) *quo oleæ coërcentur.* (ſeu, *in quo oleæ exprimuntur*) *ſimilis corbi eſt, niſi quòd non ita denſo vimine plexus ſit,* (אֵינָהּ כוּלָּהּ גְּדוּלָה) *ſed ſagenæ aut muliebris reticuli more grandioribus maculis conſertus. Oleis igitur prelo expreſſis, ſuperſit amurca* (גפת) *Ita voco grana olivarum. Ex his, inditis qualo, quicquid reliquum eſt olei exprimitur, &c.* vide etiam in לולב / בית הבר eſt *trapes, mola olearia, q. d. domus vectis.* In Baba bathra cap. 4. §. 5. penè omne ejus inſtrumentum deſcribitur, הגלגל / הקורה / הים / הממל / הבתולות / העכירין / de quibus conſulenda Gemara.

5. In Ebræo eſt paronomaſia, in vocibus לעקל & לעקלקלות i. e. לעבור על דרת /

6. Hæc poſſunt intelligi ex Codice Therumoth, nominatim quinto capite in principio & Baal Aruch in voce דמע / Adſcribere illa non eſt operæ.

7. Gloſſa paulò aliam ſuſpectationis cauſam indicat. *Sacerdotes,* inquit, *ſuſpectabantur, quòd proferrent annum ſeptimum ultra tempus abolitionis, permittendo ejus proventus, propterea quòd reliqua eſſent illis ablationes & ſancta ſanctorum.* Nam quia Levit. 25. 12. dicitur, מן השדה תאכלו את תבואתה׃ *de agro veſcemini proventu ejus:* indicari

Bb 3 cari

cari videtur, non ultrà. quàm quique fructus in agro durent, quod inde domum delatum ſit, comedendum eſſe. Id dicit Siphra col. 214. כל זמן שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית · כלה מן השדה כלה מן הבית וכול / Penè eadem Raſchi ad eundem locum. Percunte igitur fructu ab agro, neceſſariò ſit (ביעור) abolitio è domo. Quæ autem in agro perdurant, aboleri nihil neceſſe eſt. vide Cod. Nidda cap. VI. §. 8. Atque idipſum eſt alterum genus ביעור/ quod ad Miſnæ cap. 1. not. 9. lit. a. pag. 8. innuimus.

8. Cùm propter phraſin tum propter hiſtoriam aſſcribam locum ex Gemar. Sanhedrin cap. 2. fol. 18. pag. 2. הנך ג׳ רועי בקר דהוו קיימי ושמעינהו רבנן דקאמרי הד אמר אם בכיר ולקיש כחדא יינץ דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם תור בצפר בתלג ימות ובטיהרא בטול תאינה ידמוך ישלח משכיה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם קידום תקיף להדא יהא יפח בלועך נפיק לקיבליה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר ועיברוה רבנן להיא שתא ותסברא רבנן ארעוותא סמוך אלא רבנן אחושבנייהו סמוך ורועי בקר איסתיועי הוא דאיסתייעא מילתייהו · i. e. *Tres quondam bubulci ſtantes à Magiſtris auditi ſunt. Primus dicebat: Si herba prima & corda ſimul germinet, Adar eſt: ſin; haud eſt Adar. Alter; Si bos manè nive* (gelu) *obrigeſcat, meridie autem in umbra ficus procumbat, laxans pellem; Adar eſt; ſin, non eſt Adar. Tertius: Si eurum vehementiſſimè ſpirantem adverſo ore exceptum ambulans feras, Adar eſt; ſin minùs, non eſt Adar. Tum cum annum intercalarunt Magiſtri. Putaſne eos bubulcis fiſos? Suo ſubnixi erant calculo. At illorum indicio ſententia ipſorum firmabatur.*

ה. מאי קשר רשעים שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא חזקיה הוה דריש בחדסר רבוותא כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלם כתב שבנא פיתקא שדי בגירא מ שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו שנאמר כי הנה

V. Quid, [1] *conſpiratio impiorum?* Ad Schebnam confluebat concio tredecim myriadum. Chiskiam ſequebantur undecim. Quum Sanherib obſediſſet Hieroſolyma, Sebna ſchedam emiſit ſagittæ circumligatam. In ea ſcripſerat: *Sebna cum eis, qui ipſum ſectantur, pacem tecum facere*

הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם
על יתר היה קא מספי הזקיה
אמר דילמא חס ושלום נטיירה
דעיתיה דהכרה בתר רובא כיון
דרובא מימסרי אינהו מימסרי
בא נביא ואמר לו לא תאמרון
קשר לכל אשר יאמר העם הזה
קשר כלו קשר רשעים הוא וקשר
רשעים אינו מן המנין הלך להצוב
לו קבר בקברי בית דוד בא נביא
ואמר לו מה לך פה ומי לך פה כי
חצבת לך פה קבר הנה יי
מטלטלך טלטלה גבר אמר רב
טלטולא דגברא קשה מדאיתתא
ועוטך עטה אמר ר' יוסי ברבי ח
דינא מלמד שפרחה בו צרעת
כתי' הכא ועטך וכתיב התם ועל
שפם יעטה צנוף יצנופך צנפה
כדור אל ארץ רחבת ידים · תנא
הוא בקש לעשות גדולה לעצמו
וקלון לבית ארוניו לפיכך נהפך
כבודו לקלון כי הוה נפיק איהו
אתא גבריאל אחריה לדשא באפי
משרייתיה אמרו ליה משרייתך
היכא אמר להן מרדו ואהדרו בי
אמרו לידה אם כן אחוכי קא מ
מחייכת בן נקבוהו בעקביו ותלאוהו
בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותו על
הקוצים ועל הברקנים אמר
רבי אליעזר שבנא בעל הנאה
הידה כתיב הכא לך בא אל

*cere cupiunt : Ezechias cum ſuis
complicibus pacem non deſiderat.*
Huc quadrat illud : *Impii con-
tendunt arcum, &c.* Verebatur Pſal.11.2.
Ezechias, ne forte, quod abſit,
Deus cum majore parte faceret.
Parte enim maxima ſe dedente,
reliquos quoque dedendos co-
gitabat. Miſſus propheta eſt, qui
ipſi diceret : *Ne id appelletis con-* Eſai.8.13.
*federationem, quodcunque populus
hic vocat confœderationem.* Omnis
hæc conſpiratio, hominum im-
proborum eſt conciliabulum :
quod nullo debet eſſe in numero.
Ivit *Sebna*, ut ſepulcrum ſibi ex-
cidendum curaret inter ſepulcra
domûs Davidicæ. Adortus eum Eſa.22.16.
propheta eſt his verbis : *Quid
tibi hic? aut quis tibi hic? ut
excideres tibi hic ſepulcrum? Ecce
Deus te agitabit agitatione viri.*
Nimirum, ait Raf, ejactus viri
vehementior eſt ac fœminæ. *Te-
gendo obteget te.* R. Ioſe: Lepra
te percutiet. Nam alluditur illud:
Velabit myſtacem. Volvendo Lev.13.45.
volvet te, pilam in terra ſpacioſa.
Trad. Iſte ſtudebat ſibi parare di-
gnitatem, herili autem proſapiæ
ignominiam: Ideò converſus eſt
honor ejus in ignominiam. Nam,
ipſo *urbe* egreſſo, Gabriel clauſit
portâm coram exercitu ejus. Ro-
gatus igitur *ab hostibus*, ubi nam
eſſent, qui cum ipſo ſe tradere
vellent

הסוכן וכתיב התם ותהי למלך סוכנת ׃

vellent Sennacheribo; commentus eſt, eos rebellaſſe, mutatâ ſententiâ. Tum illi: Si ita eſt, profectò illuſiſti nobis. Quare perforatis ejus calcaneis, atque, *inſerto loro*, caudis equorum revinctum per ſpinas carduoſque hominem raptarunt. R. Elieſer: Sebna homo 4· voluptuarius fuit. Quod indicatur voce *Sochén*.

NOT. 1. Illa occaſione hæc dicuntur, quia Reſch Lakiſch intercalatores vocarat, impiorum conciliabulum: & ut oſtendatur, numerum improborum probis licet paucis non præjudicare.

2. מניין dicitur Senatorum in partes diſceſſio. Sic dicitur, עמדו למניין / *diſceſſionem fecerunt*, contractis illis, quorum eadem eſſet ſententia, ut, quæ ex omnibus numero ſuffragatorum prævaleret, dignoſci quiret. Ita dicitur: נמנו & Chaldaicè אימנו / i. e. *decretum per diſceſſionem fecerunt*. Ergo אינו מן המניין notat, aliquem tanti non eſſe, ut ipſius ſuffragium numerari debeat. Lex ſanè vetat ſecundùm plures pronunciare in malum. Exod. 23. 2. vide R. Sol. ad Eſai. 8. 13.

3. Kimchius aliovorſum hæc accipit: hoc ſcilicet ſenſu, quòd jactatio & exſilium viri ſit gravius & durius muliebri. ſiquidem fœmineus ſexus miſericordiam omnium infirmitate ſua ſollicitet.

4. Poſſem vertere πελύχεησιν. Neque repugnat vox *Sochén*. Sed ſuffragatur meæ verſioni hæc ſententia, quæ exſtat in Sota c. IX. משרבו בעלי הנאה נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נות בעולם ׃ i. e. *Ex quo crevit multitudo delicioſorum everſa ſunt judicia, corruptique mores, neque eſt, quod placeat* Deo *in mundo*. οὐκ ἔστιν εὐδοκία ἐν τῷ κόσμῳ. Vide ibi gloſſam.

Deut. 24. 16. ו לא יומתו אבות על בנים מה״ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעוון בנים ובנים בעוון אבות הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים·ובנים לא יומתו

VI. *Ne interficiuntor patres filiorum cauſa.* Quid iſtis verbis docetur? Num hoc: Interficiendos non eſſe patres ob culpam filiorum & vice verſa? Atqui id ſatis cavetur iſtis: *Quiſquis ob peccata ſua morietur.* Enimverò ſenſus

על אבות בעדות אבות ובנים
בעון אבות לא הכתיב פוקד עון
אבות על בנים התם כשאוחזין
מעשה אבותיהם בידיהן כדתניא
אף בעונות אבותם אתם ימקו
כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהם
אתה אומר כשאוחזין או אינו אלא
כשאין אוחזין כשהוא אומר איש
בחטאו יומתו הרי כשאוחזין מעשה
אבותיהן בידיהן וכשאין אוחזין לא
והכתיב וכשלו איש באחיו איש
בעון אחיו מלמד שכולם ערבים
זה לזה התם כשהיה בידם
למחות ולא מיחו ׃

ſenſus eſt, non eſſe plectendos patres ex teſtimonio filiorum: neque filios ex teſtimonio parentum. Ergo ob peccata patrum filii non plectuntur? Atqui S.E. *Qui viſitat peccata patrum in filios*. Exod. 20. 4. Nempe quando ipſi participant opus paternum. Conſentit accepta à majoribus explicatio ejus dicti: *Etiam in peccatis patrum ſuorum cum ipſis tabeſcent*. Levit. 26. 39. Quando ſc. apprehendunt opus patrum. Quid ais? quum apprehendunt opus patrum. Ergo, quum non apprehendunt, *quiſque ſua culpa morietur?* ita ut, ſi ſceleris conſortes fuerint, plectantur cum iis; ſin, non? At S.E. *Corruet quiſque* Levit. 26. 37.
1. *in fratre ſuo*, i.e. crimine fraterno. Docemur omnes pro reliquis
2. ſpopondiſſe. Iſthic verò, quòd, quum potuiſſent inhibere peccata, non fecerunt.

N O T. 1. ב exponunt per בשביל / Neque hoc inſolens. Simplicius tamen eſt exponere: *Impinget unus alteri*, ob fugæ trepidationem.

2. Ajunt Iudæi, in monte Ebal & Gariſim Iſraëlitas pro ſe invicem fidejuſſiſſe: atque ex eo tempore unum ob alterius delictum plexum fuiſſe. Vide R. Sol. ad Deut. 29. verſ. ult. ex Sanh. c. 6. & tr. Sota.

ז מאיימין על הערים היכי אמרין
להו אמר רב יהודה הכי אמרינן
להו נשיאים ורוח וגשם אין איש
מתהלל במתת שקר אמר ליה
רבא יכלי למימר שב שני הוה
כפנא ואבבא דאומנא לא חליף
אלא אמר רבא אמרינן להו מפץ

VII. *Terrorem incutiunt teſtibus*. Quonam modo? R. Iehuda: Hoc illis inculcamus: *Nubes ventuſque ſine pluvia*, 1. *vir qui gloriatur dono mendacii*. Prov. 25. 14. Rabba: Poſſunt dicere: *Septem annis ſit fames: ſed ad januam artificis non pervadit*. Verùm inculcamus eis

Prov.25. 18. וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר אמר ליה רב אשי יכלי למימר שב שני הוה מותנא איניש בלא שניה לא שכיב אלא אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא אמרי להו סהדי שקרא אאוגרייהו זילי דכתיב והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו לאמור ברך נבות אלהים ומלך ·

hoc: *Marculus, gladiuſque & ſagitta acuta viro, qui falſum teſtimonium dicit adverſus proximum ſuum.* Ait R. Aſche: Poſſent dicere; *Sit mortalitas* [peſtilentia] *ſeptem annis; attamen nemo moritur anno non ſuo.* Idem dicebat, ita ſe accepiſſe à Nathane filio Mar Sutræ, hoc ipſis proponi, quòd *Teſtis mendax conductori ſuo vilis eſt.* Q. D.

1.Reg.21. 13. *Collocarunt duos homines* [2] *nequam; qui teſtimonium contra ipſum dixerunt, quòd maledixiſſet Deo & regi.*

NOT. 1. q.d. ob virū ψευδομάρτυρον. Falſa teſtimonia ſterilitate plecti innuit etiā Ionathan Vzielides in paraphraſi IX. præcepti.

2. Tales quæſierant, tales ſubornari Iſabel juſſerat. ℣1.10. Hoc lucrantur teſtes falſi, ut, quibus mendacio ſuo proſunt, ab iis pro hominibus ſceleratis habeantur.

ח אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני דאמר רבי שמלאי הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען ומפני מה לא טען לו הקב״ה לפי שלא טען הוא מאי הוה ליה למימר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין דברי הרב שומעין · אמר חזקיה מנין שכל המוסיף גורע שנאמר כי אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא
Gen.3.3. תגעו בו רב משרשיא אמר מהכא
Ex.25.10. אמתים וחצי ארכו רב אשי אומר
Ex.26.6. עשתי עשרה יריעות ·

VIII. R. Samuel, &c. Vnde eſt, *quòd Seductor non accuſatur coràm?* Ab exemplo Serpentis antiqui. Nam, ait R. Samlai, multa poterat ſerpens cauſari, quæ non protulit. Quî factum, quòd non [1] oppoſuit ſuas cauſationes Deo? Quia Deus primus non [2] incuſavit eum. Quid autem cauſę poterat dicere? Verbanè Magiſtri an diſcipuli potiùs audienda eſſent? Sanè Magiſtri. Ait Ezechias: Vnde, quòd, [1] qui addit, minuit? Q. D. *Nam dixit Deus: Ne edatis de illa, neque attingatis eam.* R. Meſcharſcheja: Hinc: *Duo cubita cum dimidio longitudo ejus.* R. Aſche: *Undecim cortinas.*

NOT. 1.

N O T. 1. כעו competit actori (צועק) & reo (נצעק) eſtque *accuſavit, cauſatus eſt, excepit, argumenta dixit.*

2. In Bereſchith Rabba paraſcha xx. *Deus cum viro & mulie-re ſermonem contulit* (נשא ונתן) *non autem cum Serpente. Nam cogitabat Deus: Serpens hic vaferrima beſtia eſt, cui reſponſio non deerit. Si enim adoriar eum verbis, ſic excipiet: Quum ego & tu ipſis præceptum dederimus, quare, miſſo facto tuo præcepto, meo obſe-cuti ſunt? Quapropter ſine mora decidit ejus cauſam.* Sed mihi quidem hoc non ſatis cauſæ eſſe videtur, ut, qui de ſeductione ad idololatriam ſuſpectus eſt, ſine accuſatione pereat. Nam ſi quæſtio, cur fecerit, omittenda eſt, non ſtatim de facto ipſo quæri & examinari reus non debet. R. Moſes Maimonides [a] de ſeductoris judicio hæc habet: *Seductoris judicium non eſt cæteris judiciis, quæ de capite aguntur, ſimile. Occultant ipſi teſtes* (vide Miſnam c. VII. §. 10.) *non exigitur in illo præmonitio: quòd ſi abſolvatur, revocari in judicium poteſt, ſi quis accuſator veniat: ſi damnatus ſit, nemo pro illius inno-centia auditur,* ואין טוענין לו *neque cauſam facti ab ipſo exigunt, & in ipſum judicat vetulus, eunuchus, illiberis. ne miſericordia ipſius commoveantur. Nam ſeveritas* (אכזריות)*, quæ exercetur in eos, qui populum ad vanitatem abducunt, beneficii in hominum genus collati loco eſt, &c.*

a. in hilchos Sanhedrin cap. XI.

3. Docetur, nihil mutandum in præcepto. Eva addiderat de ſuo: *Ne tangitote.* Quum igitur tactum innoxium deprehendiſſet, ad guſtandum prorupit. In reliquis exemplis, ſi dematur litera, creſcet numerus: ut, ex אמתים i.e. *duo cubiti*, erit מתים per ſyncopen מ̃ת א / i.e. CC. & : עשתי עשרה i.e. XI. demto ע / erit שתי עשרה / i.e. XII.

ט ההוא תלמידא דאפיק מילתא דאיתמר בי מדרשא דרי׳ אמי בתר עשרין ותרתין שנין ׃ ואפקירה רבי אמי מבי מדרשא ואכריז עליה דין גלי רזיא הוא׃

IX. Diſcipulo cuidam, qui quod in ſchola R. Ammi dictum erat, poſt duos & viginti annos eliminaverat, educto ex Synago-ga acclamari juſſit idem Rabbi: *Hic eſt proditor arcanorum.*

פרק ד׳ אחד דיני ממונות׃

Deut. 16. 20.

א תנו רבנן צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה אחר ר׳ אליעזר ללוד אחר ריב״ז לברור חיל׃ תנא קול ריחים בבורני שבוע הבן שבוע הבן שם׃ אור הנר בברור חיל משתה שם משתה שם׃ ת״ר צדק תרדוף הלך אחר חכמים לישיבה אחר ר׳ אליעזר ללוד אחר ריב״ז לברור חיל אחר ר׳ יהושע לפקיעין אחר ר״ג ליבנה אחר ר׳ עקיבא לבני ברק אחר ר׳ מתיא לרומי אחר ר׳ חנינא בן תרדיון לסיכני אחר ר׳ יוסי לציפורי אחר ר׳ יהודה בן בתירא לנציבין אחר ר׳ יהושע לגולה אחר רבי לבית שערים אחר חכמים ללשכת הגזית׃

CAPUT IV.

I. *T. M. *Juſtitiam, juſtitiam perſequeris.* Sectare judices optimos quoſque. Perſequere R. Elieſerem, uſque Lyddam: R. Iohannem f. Zachæi ad Beror Chajil. Trad. Vox [1] molæ in Burane hæc eſt: [2] *Septimana filii, ſeptimana filii iſtic.* Lumen lucernæ in Beror Chajil clamat: *Iſtic* [3] *epulum, iſtic epulum.* T. M. *Juſtitiam ſectabere.* Docemur, ſequendos eſſe ſapientes ad Scholam; R. Elieſerem uſque Lyddam, &c. R. Ioſuam ad Phekihin: R. Gamalielē Iafnen: R. Akibam ad Bené barák: R. Matthiam Romam uſq; R. Chaninam fil. Tardejon ad Sichene: R. Ioſen Sepphorim: R. Iudam fil. Bethira Niſibin: R. Ioſuam in [4] exſilium: Rabbi *Jehudam* ad Beth Searim: [5] Sapientes ad ſenaculum ex lapide cæſo ſtructum.

NOT. 1. Qua aromata teruntur infantuli fovendo vulneri.

2. ברית מילה / *circumciſio*, ait gloſſa, *ſic dicitur, quia ſeptimanâ exactâ fit.* Natalem diem vocant יום ישוע הבן / Convenit phraſis Scripturæ, זכר המליטה i. e. *ἐζωλόκησε υἱόν.*

3. Peracta circumciſione. Interdictus fuerat hic ritus ab Ethnicis Monarchis. Igitur timoris ſolertiâ in compendium præconii lucernis accenſis feſtivitatem religionis ſuæ conſortibus & amicis indicabant.

4. Pumbe-

4. Pumbeditham. שעיקר ישיבות בבל שם היתה / *Nam inibi fuit caput univerſitatum Babylonicarum.*

5. Intelligit Syncdrii ſummi ſenatores.

ב אחת דבר אלהים שתים
זו שמעתי וגומר ׃ מקרא אחד
יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד
יוצא משתי מקראות דבי ר׳
ישמעאל תנא וכפטיש יפוצץ ס
סלע מה פטיש זה מתחלק לכמה
ניצוצות אף מקרא אחד יוצא
לכמה טעמים ׃

II. *Unum locutus eſt Deus:* Pſ.62.12.
[1] *bis id:pſum audivi, &c.* Vnum
Scripturæ dictum multos ſenſus
parit; at duo unum eundemque
ſenſum non penitùs indicant. Fa-
miliares R. Iſmaëlis tradunt: *Et* Ier.23.29.
ſicut malleus diſſipans petram.
Malleüs in aliquot fragmenta [2]
diſſilit. Conſimiliter dictũ unum
in multos ſenſus ſe diffundit.

NOT. 1. R. Sol. ibi: שָׁמַעְתִּי מִתּוֹכָהּ שְׁתַּיִם i.e. *ex illo uno duo exaudivi.* unum nempe de Dei robore, alterum de bonitate.

2. Pro מתחלק quidam legunt מחלק / quod eſt *dividit*. Sed in Thoſephóth defenditur tamen iſta quoque lectio, quia fieri poſſit, ut non tantùm malleüs (קורנס) ſi fortiter in adamantem (סנפרינון) adigatur, ſed ipſa quoquè incus diſſiliat.

ג קח את ראשי העם והוקע
אותם אם העם חטאו ראשי
העם מה חטאו אמר רב יהודה
אמר רב אמר לו הקב״ה למשה
חלק עליהם בתי דינין מאי טעמא
אי לימא שאין דנין שנים ביום
אחד והאמר רב חסדא לא שנו
אלא בשתי מיתות אבל במיתה
אחת דנין אלא כדישוב חרון אף
מישראל ׃

III. *Apprehende capita po-* Num.25.4.
puli, & ſuſpende illos. Si pec-
cavit populus, quid admiſerunt
capita populi? Raf Iehuda: Dixit
Dominus Moſi: Iudices in illos
per [1] conſiſtoria diſpone. Quare?
Dici poteſt, quia conſiſtorium
unum non judicat eodem die bi-
nas capitales cauſas. At, inquit
R. Chaſda, id ipſum non intelli-
gitur, niſi de duplici mortis ge-
nere. Si unum illud ſit, licet in
plures ſententiam ferre. Verùm
illius facti ea vera cauſa eſt, ut
[2] averteret ſe fervor iræ divinæ
ab Iſraële.

NOT. 1. Ita accipiunt iſtum verſiculum: *Aſſume capita populi*, ut, partiti hanc provinciam, per conſeſſus examinent idololatriæ reos: qui convicti fuerint, *eos jube ſuſpendi*. Nam הוקע eſt illis, non activum ſimpliciter, ſed יוצא לשנים פעולים i.e. *tranſiens in duo paſſa*: ſive per Metonymiam id Moſi attribuitur, quod ejus juſſu faciunt publica officia. Hunc ſenſum ſecuti ſunt & Aben Eſra & R. Sol. & Onkelos. Quare hic ſequendus ſit Iunius, rationem non video.

2. *Properatâ pœnâ tanti flagitii, omnibuſque principibus pro honore Dei laborantibus*. gloſſâ. Nam plaga quædam θεήλατος eo die XXIIIM. de populo exanimavit. *1. Corinth. 10*. Ea facto Phinchaſi compreſſa eſt. *Num. 25. v. 8*. Ponamus mille judicio interfectos. *ex verſ. 5*. erit ſumma cæſorum XXIV. chiliades. Sed & aliæ rationes non improbabiles conciliandorum numerorum in Apoſtolo & Moſe in promtu ſunt, quas omitto.

ד אמר רבי אלעזר כל תענית שמלינין בה צדקה כאלו שופך דמים שני צדק ילין בה ועתה מרצחים והני מילי בריפתא ובתמרי אבל זוזי וחיטי ושערי לית לן בה׃

Eſai. 1. 21.

IV. R. Eleaſarus: Si quo jejunio 1. noctem unam differatur eleemoſyna, eſt, quaſi quis ſanguinem funderet. Q. D. *Juſtitia* 2. *pernoctabat ibi, nunc autem latrones*. Id capiendum tamen eſt de pane & dactylis. Nam de nummis, tritico, hordeóve intelligi nolumus.

NOT. 1. In noctibus jejuniorum ſolebant pauperibus dare eleemoſynam, alibi quidem cibum, alibi nummos & ſimilia, quæ edi ſtatim non poſſent. Qui cibum paratum; ſi neglexiſſent, ſpemque pauperum fruſtrarentur, ut eſurirent, in cauſa erant.

2. i.e. de nocte exercebatur liberalitas erga pauperes. Eam à Rabb. *Tſedakah* appellari tralatitium eſt. At paulò ante *melinim* notat *differre, protollere*. Ex eodem loco Rabb. colligunt, neminem ritè primo actæ cauſæ die in capitali judicio condemnari. *vide ibi R. Sol. & R. D. Kimchi.*

V. *Septa*

ה סוגה בששנים שאפילו
כסוגה של שושנים לא יפרצו
בהן פריצות והיינו דאמר ליה
ההוא מינא לרב כהנא אמריתו
נדה שרי ליחודי בהדי גברא
איפשר אש בנעורת ואינה מ
מהבהבת אמר ליה התורה
העידה עלינן סוגה בששנים ש
שאפילו בסוגה של ששנים לא
יפרצו בהן פרצות ריש לקיש אמר
מהכא כפלח הרמון רקתך אפילו
ריקנין שבך מלאין מצות כרמון
ר' זירא אמר מהכא וירח את
ריח בגדיו אל הקרי בגדיו אלא
בוגדיו דאפילו בוגדים שבהם יש
בהם ריח · הנהו בריוני דהוון ב
בשבבותיה דרבי זירא דהוה
מקרב להו כי היכי דניהדרו ב
בתשובה והוו קפדי רבנן כי נח
נפשיה דרבי זירא אמרו עד
האידנא הוה קטינא חריך שקי
דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן
בעי עלן רחמי הרהרו בליבייהו
ועבדו תשובה ·

V. *Septa liliis.* quòd licet Cantic.7.
modò liliis interſepta ſit (*Ec-* 3.
cleſia Judaica), non facient in
ſepto rupturam. Hoc eſt, quod
dicebat quidam Sectarius ad Raf
Cahana: Vos dicitis, non eſſe ve-
titum, ut menſtruata ſola ſit cum
viro. Eſtnè poſſibile, ut ignis
admoveatur ſtuppæ, & non in-
flammet illam? Suſcipit ille: Lex
pro nobis teſtimonium dicit, his
verbis; *Septa liliis:* quòd modò
liliis intercluſi non effringant.
Reſch Lakiſch inde hoc conclu-
dit: *Sicut fruſtum malogranati* Cant.6.5.
rakkatéch. Innuitur, & *Rekanim*
i. e. vanos homines, qui ſunt in
te, plenos eſſe præceptis inſtar
malogranati. R. Sira hinc idem
efficit: *Olfecit odorem* בגדיו / Ne Gen.27.
legas *Begadaú*, ſed *Bogedaú*; 27.
quòd & in prævaricatoribus, qui
ſunt inter illos, ſit fragrantia.
Erant quidam [1] homines nequam
in vicinia R. Siræ. Eos ipſe ac-
cedebat frequenter, ut pœniten-
tiam agerent. Iſti nihilo ſecius
[2] vexabant [3] dominos noſtros.
Illo defuncto, ſic ad ſe invicem dixerunt: Hactenus fuit [4] mancus
ille, ambuſtus crura, qui miſericordiam Dei noſtra cauſa imploraret.
Nunc quis pro nobis deprecabitur? Hoc quum apud animum ſuum
cogitarent, ad frugem redierunt.

N O T. Quæ antecedunt in hoc verſu Cantici, de Synedrio
interpretantur, quæ non fuit operæ aſſcribere.

1. בורים explicat gloſſa, i. e *rupices.* Ita alibi.
2. Hoc modo verti, quia etiam Guid. Fabricius hoc verbum ex-
ponit,

ponit, *ad iram provocare.* quod eſt ציער / הקניט / הכעיס &c.

3. vide ſupra cap. III. exc. 3, not. 4.

4. קטינא eſt חיגר / *claudus.* Alius codex: הריכא קטין שקי'/ Gloſſa. *Rabbi Sira mancus* (גוצא) *fuit, ex ea cauſa, quòd ſe aliquando in fornace candente probavit.* Fabulam habes in Baba Mezia cap. VII. R. Siram, quum Babylone in terram ſanctam iret, iteratis jejuniis petiviſſe, primò, ut doctrinæ Babylonicæ, illius diſputatoriæ & vitilitigatoriæ oblivio ipſum caperet: deinde, ut ne, ipſo ſuperſtite, R. Eleaſarus moreretur; ne ad ipſum cura cœtûs devolveretur: tertiò, ne ignis gehennæ ipſi nocere poſſet. Et, quantum profeciſſet precibus & jejunio, in fornace ſuccensâ experiebatur.

Ad §. V. ו תניא אמר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר ؛ ואמרתי לו רשע מי הרג לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שהרי אמרה תורה על פי שנים עדים יומת המת היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו אמרו לא זזו משם עד שבא נחש והכישו ומת · והאי בר נחש והאמר רב יוסף וכן תני דבי חזקיה מיום שחרב בית המקדש אעפ שבטלה סנהדרי ד׳ מיתות לא בטלו לא בטלו והא בטלו אלא דין ד׳ מיתי לא בטל מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו · מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו · מי שנתחייב ט

VI. Trad. Simeon filius Schatach: 1. Videam ſolatium, ſi non vidi aliquem perſequi proximum ſuum uſque in locum ruderoſum, ipſoſq; inſecutus reperi hunc quidem manu cruentum gladium vibrantem, iſtum autem percuſſum & palpitantem, ac dixi ad illum: Improbe, quis noſtrûm occidit iſtum? Verùm quid agam? Nam ſanguis tuus non eſt traditus in manû meam. Etenim, *ex ore duorum aut trium teſtium occidetur, qui mori meruit.* Qui novit ſenſus hominum, te, ut homicidam, puniat. Non diſceſſerunt inde, ut perhibent, quin iſtum ſerpens morſu exanimaret. Igiturnè à ſerpente debuit iſte interfici? Atqui exſtat traditio Ezechiæ: Ex quo deſtructum eſt ſanctuarium, tametſi ſynedrium defecit, non defecerunt tamen quatuor ſupplicia capitis. Non ceſſarūt? Enimverò deleta quidem

ſunt

הריגה או נמסר למלכות או לסטין באים עליו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסונכי אמרי ההוא חטא אחריתי הוה ביה דאמר מר מי שנתחייב שתי מיתות בית דין נדון בחמורה •

ſunt illa, ſed judicium horum ſuppliciorum non defecit. Nam, qui lapidari meretetur, is aut è tecto decidebat, aut à beſtia dilaniabatur: qui cremari; aut in ignem incidebat, aut à ſerpente percutiebatur: qui gladio cædi, aut in regis aut in latronum manus deveniebat: qui laqueo ſuffocari, is aut aquis ſubmerſus, aut ſynanche interibat. Reſponſum eſt, iſtum homicidam alius inſuper criminis reum fuiſſe. Iam autem accepimus; *Si quis duplici nomine mortis reus ſit, graviore ſupplicio affici.*

N O T. Exſtat hæc pericopa Sanhedr. fol. 37. pag. 2. Atque hoc exemplo declaratur, quid ſit מאומר i. e. *ex ſuſpicione.*

1. Iurantis formula. R. Sol. in Maccoth c. 1. fol. 5. p. 2. monet explicari vel per ἐυφημισμὸν, pro, *Ne videam conſolationem.* vel ſic; *videam conſolationem*, nim. mortuis filiis meis. Ita quidam Eleaſarus jurans hac utebatur formula: אקפח את בני i. e. *ſim ſuperſtes liberis meis.*

ז אמר רב יהודה בריה דרבי חייא גלות מכפרת עון מחצה מעיקרא כתיב והיית נע ונד ולבסוף כתיב וישב בארץ נוד • אמר רב יהודה גלות מכפרת שלשה דברים שני כה אמר יי׳ היושב בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר והיוצא אל הכשדים והיתה לו נפשו לשלל וחי רבי יוחנן אמר מכפרת על הכל שני כה אמר יי׳ כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה

VII. Ait R. Iehudáh fil. R. Chajæ: Exſilium expiat peccatum ex dimidia parte. Nam primò dicitur: *Ero vagabundus & jactabor.* Poſtea autem: [1] *Habitavit in terra* Nod. i. e. *agitationis.* Ejuſdem hoc eſt dicterium. Exſilium tria expiat. Q. D. *Manens in urbe hac morietur gladio, fame, peſtilentia. Quiſquis autem ad Chaldæos exibit, ei ſua anima erit præda, & vivet.* R. Iohannes: Omnem pœnam tollit. Q. D. *Dicit Dominus: ſcribite* [2] *virum hunc illiberem, qui non proſperabitur in diebus ſuis, neque*

Gen. 4. 14.
ib. d. v. 16.
Ier. 21. 9.
Ier. 22. 30.

ובתר דגלה כתיב ובני יכניה אסיר בנו שאלתיאל בנו וגו׳ ·

neque ullus ex ſemine ejus, ut ſedeat in ſolio Davidis & dominetur in Jehuda. Poſt exſilium
1. Chron. 3. 17. ejus dicitur: *Filii autem Iechoniæ vincti,* [3] *Schealthiel filius ejus, &c.*

N O T. 1. Ad mentionem Caïni hæc dicuntur. Habitare eſt contrarium vagationi: &, quia ſolum *Nod* poſtea exprimitur, vagationem remiſſam eſſe exiſtimant. Hic autem נָע & נָד non, ut apud pleroſque interpretes, pro ἰζοδυναμοῦσιν haberi videntur.

2. De Iechonia ſermo eſt. Vide ibi Kimchium.

3. Schealthielem, Zerubbabelem, Nehemiam eundem eſſe volunt. Quæ de ea re nugantur, piguit aſſcribere.

ח. יהודה וחזקיה בני רבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה רבי ולא הוו קאמרו ולא מידי אמר להו אגברו חמרא ארדדקי כי היכי דלימרו מילתא כיון דאיבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל אלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל שני והיה למקדש ולאבן. נגף ולצור מכשול לשני
בתי ישראל אמר להם בני קוצים אתם מטילים לי בעיני אמר לו
Esa. 8, 14. רבי חייא רבי אל ירע בעיניך יין נתן בע׳ אותיות וסוד ניתן בע׳ אותיות נכנס יין יצא סוד אמר רב חסדא אמר מר עוקבא· ואמרי ליה אמר רב חסדא דרש מרי בר מר מאי דכתיב, וישקוד ״׳ על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ״׳ אלהינו משום דצדיק ״׳ וישקוד ״׳ על ט

VIII. [1] Iehuda & Chiskias filii R. Chajæ aliquando in convivio accumbentes coram Rabbi (Iehuda Sancto) ne verbulum quidem faciebant. Ibi ille (ſervis): *Vinum paulò meracius infundite pueris, uti quippiam loquantur.* Quum inciperent hilareſcere, in hæc verba ſilentium ruperunt: *Non venit filius David,* [2] *priuſquàm defecerint duæ* [3] *proſapiæ ex Iſraële; nempe, Stirps capitum diſperſionis Babylonicæ & principum in terra Iſraëlis.* Q. D. [4] *Erit in ſanctificationem & in lapidem alliſionis & rupem offenſionis duabus familiis Iſraëlis.* Quibus ille, *Filii*, inquit, *vos ſpinis oculos meos configitis.* Suſcipit R. Chaja: *Rabbi, ne ægrè feras. JAJIN* i.e. vinum *exprimit numerum* [5] *ſeptuagenarium.* [6] *SOD* i.e. myſterium, tantun-

Digitized by Google

הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה
עשה הקדוש ב״ה עם ישראל
שהקדים גלות צדקיה ועוד גלות
יכניה קיימת דכתיב בגלות יכניה
החרש והמסגר אלף חרש כיון
שפותחין הכל נעשו כחרשין מסגר
כיון שסוגרין בהלכה שוב אין
פותחין וכמה היו אלף עולא אמר
שהקדים שני שנים לונושנתם
אמר רב אחא בר יעקוב שמע מינה
מהרה דמרי עלמא תמני מאה
וחמשין ותרתין הוו •

tantundem. Nimirum, ingreſſo vino egreditur ſecretum. Ait R. Chaſda, &c. Quid eſt illud, Q.S.E. *Vigilavit Dominus ſuper malo, ut id in nos induceret, quoniam Tſaddik eſt Dominus Deus noſter?* Dan. 9.14.
Num quia Tſaddik *i.e. pius & clemens* eſt, ideò vigilavit ad malum? Sanè maximum Dei munus eſt, quòd maturavit captivitatem Zedekiæ, dum ex captivitate Iechoniæ multi adhuc ſuperſtites eſſent. Nam de illa exſtat: *Hecharáſch vehammaſgér millenos.* 2. Reg. 24. 14.16.
Priori voce inſigniuntur illi, quibus loquentibus reliqui ſunt *kechereſchim* i.e. tanquam muti. Altera illi, qui quando eſſent *Sogerin*, clauderent & irreſolubilem judicarent quæſtionem quamlibet, nemo impoſterum aperire tentabat. Milleni hi erant. Ait Vla: Quòd antevertit duobus annis τὸ *Venoſchamém* i.e. *& veteres facti fueritis.* Deut. 4. 25.
Raf Acha fil. Iacobi: Subintellige; *Citò* Dei in annum octingenteſimum, quinquageſimum ſecundum fuit collatum. ibid. v. 26.

NOT. 1. Nulla alia hujus colloquii recitandi occaſio eſt, quam allegata Raf Iehudæ in ſuperiori pericopa auctoritas. Familiare Thalmudicis, ad mentionem cujuſquam Doctoris alia ejuſdem dicta quantumvis aliena ſubnectere.

2. At quomodo hoc conſonat cum Excerpto 1. cap. 1.? Iſtic dicebatur, non defecturam utramque ſtirpem, priuſquam veniſſet Silo i.e. Meſſias. Hîc, non venturum Meſſiam priuſquam defecerint. Tametſi, ſi allegatus locus Eſaiæ ſpectetur, videantur hoc potiùs velle, cum adventu Meſſiæ eas defecturas. Sed illud phraſis ipſa, ſi quid video, non indicat.

3. בתי אבות / πατριαί. Perhibent Iudæi, utramque familiam eſſe à Davide (de quo alibi diximus) Atque inter Babylonienſes principatum à nemine geſtum eſſe, qui ex illa proſapia non eſſet.

In terra autem Iſraël ad principis dignitatem præter Hillelis poſteros & alii admiſſi ſunt; ut R. Iohannes fil. Zachæi: R. Eleaſar: R. Akiba.

4. Subint. Meſſias filius David, ſicut hic & in novo Teſtamento Luc. 2. 34. exponitur. Notatu digniſſima eſt hæc Rabbinica de Chriſti perſona teſtificatio. Qui ab Eſaia dicitur DOMINUS Zebaoth, is Rabbinis eſt filius David. Conſiderandum etiam, quòd agnoſcunt, eventurum, ut Meſſias ejuſque doctrina ſcandalo ſit & ſummo exitio principibus populi Iſraëlitici, propter inobedientiam dubio procul. τίς γὰρ τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν; Ioh. 7.

5. *Iod* eſt nota denarii. Iteratum valet XX. Adde L., quem numerum litera *Nun* exprimit, habebis LXX.

6. *Samech* valet LX: *Vau* VI: *Daleth* IV. Habes tantundem.

7. *Veneſchantem* in numeris facit DCCCLII. Exſilium autem Iſraëlitarum accidit in annum DCCCL. ab ingreſſu in terram Canaan. Id ſic colligunt. Ab egreſſu ex Ægypto anno ſupra quadringentos octogeſimo ſtructum eſt templum. 1, *Reg.* 6. 1. Templum ſupponunt annos CCCCX. ſteriſſe. Efficientur DCCCXC. Deduc XL. annos, quibus in deſerto vagati ſunt. Reliqui fient anni DCCCL. Quòd ſi pœnam eorum in duos amplius annos diſtuliſſet Deus, πανωλεθρία exſcindi habuiſſent, quod comminatur citatus Deuteronomii verſiculus; *futurum eſt, ut pereatis celeriter è terra illa, &c.* Confer, ſi placet, R. Saadiam ad Dan. 9. 14. & R. Solom. ad Deut. 4. 25.

ט ת״ר אדם נברא בערב שבת ומפני מה שלא יהו מינין אומרין שותף היה לו להקב״ה במעשה בראשית דבר אחר שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית · ד״א כדי שיכנס למצוה · ד״א כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן והתקין סעודה ואחר כך הכניס אורחין שני הכמות בנתה וגו׳ טבחה טבחה וגו׳

IX. Trad. Mag. Adam conditus eſt pridie Sabbathi. Quamobrem? Ne dici poſſet, hominem in creando mundo operam Deo ſociaſſe. Vel: ut ſi animus ejus efferretur, dici ipſi poſſet: *Muſca te prior condita eſt.* Vel: ut ſtatim ſubjiceretur legi. Vel: Ut ſine mora convivium ſtructum iniret. Fecit enim Deus ſimiliter ut rex mortalis, qui ante omnia palatium ſtruit atque abſolvit, deinde epulum apparat,

atque

שלחה נערותיה תקרא וגו׳ חכמות
בנתה זו מדתו של הקב״ה שברא
את כל העולם כולו בחכמה וכו׳ •

atque tum demum intrò deducit hoſpites. Hoc innuitur in iſto: *Sapientiarum ſumma ædificavit* Prov. 9.
domum ſuam, excidit columnas 1. 2.
ſuas ſeptem, mactavit pecudes ſuas, temperavit vinum ſuum, etiam inſtruxit menſam ſuam, miſit puellas ſuas, clamat, &c. Sapientiæ exſtruxit. Is eſt modus Dei, qui omnia creavit per Sapientiam.

N O T. In Miſchna actum de gloria Dei, quæ in conditu hominum refulget. Hîc per occaſionem de hominis creatione tractat Gemara. Nos quædam prætermittimus.

י אמר רבי אחא בר״ חנינא
שתים עשרה שעות הוי היום שעה
ראשונה הוצבר עפרו שניה נעשה
גולם שלישית נמתחו אבריו
רביעית נזרקה בו נשמה חמישית
עמד על רגליו ששית קרא שמות
שביעית נזדווגה לו חוה שמינית
עלו למטה שנים וירדו ארבעה
תשיעית נצטווה שלא לאכל מן
האילן עשירית סרח אחת עשרה
נידון שתים עשרה נטרד והלך לו
שני אדם ביקר בל ילין אמר רמי
בר חמא אין חיה רעה שולטת
באדם אלא אם כן נדמה לו
כבהמה שני נמשל כבהמות נדמו •

X. R. Acha filius R. Chaninæ: Duodecim horæ diei cùm ſint, primâ [1] coacervatus eſt pulvis, ex quo homo conderetur: ſecundâ, facta eſt [2] maſſa: tertiâ conformata ſunt membra ejus: quartâ anima ei indita eſt: quintâ in pedes ſurrexit: ſextâ, dictavit nomina: ſeptimâ juncta ipſi eſt Eva: octavâ in lectum aſcenderunt bini, deſcenderunt [3] quaterni: nonâ interdictum acceperunt de eſu pomi: decimâ lapſus eſt: undecimâ judicatus eſt: duodecimâ expulſus abiit. Q. D.
Adam in decore non pernoctat. Pſ. 49.13.
Ait Rami filius Chamæ: [4] Non dominaretur in hominem bellua ulla, niſi ipſe belluæ ſimilis effectus eſſet. Q. D *Subjacet alienæ* Pſ. 49.13.
potentiæ, quia *ſimiles beſtiis effecti ſunt.*

N O T. 1. Omnes terrarum orbis partes aliquid ad hominis ſubſtantiam contuliſſe docent. quod exſequi non libet.

2. *Gólem* eſt maſſa carnea, rudis & informis.

3. Nempe Adam, Eva, Cajin & ejus gemella ſoror.

4. Obſervandum de amiſſione imaginis Dei & dominii in bruta.

 XI. Ac-

יא תנן התם רבי אליעזר אומר
הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה
שתשיב לאפיקורוס א״ר יוחנן לא
שאנו אלא אפיקורוס גוי אבל א
אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר
טפי אמר רבי יוחנן כל מקום
שפקרו המינים תשובתן בצדן
נעשה אדם בצלמנו ואומר ויברא
אלהים את האדם בצלמו · הבה
נרדה ונבלה שם שפתם וירד ייי
לראות את העיר ואת המגדל כי
Gen.1.26. שם נגלו אליו האלהים ואומר
Ibid. v.27. העונה אותי ביום צרתי · כי מי גוי
Gen.11.7. גדול אשר לו אלהים קרובים
ibid. v.5. אליו כייי אלהינו בכל קראינו אליו
Gen 35.7. ibid.v.3. ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ
אשר הלכו לו אלהים לפדות לו
Deut.4.7. לעם · עד די כרסוון רמיו ועתיק
יומין יתב הנך למה לי כדרב יוחנן
2.Sam.7.23. דאמר ר׳ יוחנן אין הקדוש ברוך
הוא עושה דבר אלא אם כן נמלך
בפמליא של מעלה שני בגזרת
Dan.7.9. עירין פתגמא ובמימר קדישין מ
שאלתא התינח כולהי עד די כרסוון
רמיו מאי איכא למימר אחד לו.
ואחד לדויד דתניא אחד לו ואחד
לדוד דברי רבי עקיבא אמר לו
רבי יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה
Dan.4.14. שכינה חול אלא אחד לדין ואחד
לצדקה קבלה מיניה או לא קבלה
מיניה תא שמע דתניא אחד לדין

XI. Accepimus [1] iſtic, R. Elieſerem dictitaſſe: Eſto ſedulus in diſcenda lege, ut noris, quid reſpondendum ſit hominib. prophanis. R. Iohannes: Non indigitatur hac ſententia propriè niſi gentilis. Multò magis autem contra Iſraëlitam, qui à religione ſua defecerit, muniendi ſumus. Plurimum enim tales depravant. Quemcunque [2] verſum hæretici corruptelis ſuis obtendunt, is reſponſionem adjunctam habet. *Faciamus hominem ad imaginem noſtram.* & dicit: *Creavitq́, Deus hominem ad imaginem ejus. Age, deſcendamus & confundamus, &c. Et deſcendit Dominus, &c. Nam ibi apparuerunt dii, &c.* & dicit: *Qui exaudit me in die anguſtiæ meæ. Nam quæ exſiſtit gens, cui ſint dii propinqui ipſi, ſicut Dominus Deus noſter, quotieſcunque invocamus illum? Et quæ ſimilis populo tuo Iſraëli natio unica in terra, quam liberatum ipſi in populum profecti ſunt dii? Uſque dum* [3] *ſolia poſita ſunt, & vetus dierum conſedit.* Hęc autem (pluralia) quem ſenſum habent? Ex ſententia R. Iohannis, Deus nihil facit, niſi habito conſilio cum familia ſuperna. Q.D. *In decreto vigilum ſententia, & in verbo ſanctorum rogatio.* Eſto, omnia alia ſic capiantur; at de illo: *uſque*

ואחד לצדקה דברי עקיבא א״ר
אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך
אצל הגדה כלך אצל נגעים ואהלות
אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף
כסא לישב עליו שרפרף להדום
רגליו · אמר רב נחמן האי מאן
דידע לאהדורי למינים כרב אידית
ליהדר ואי לא לא ליהדר · אמר
ההוא מינא לרב אידית כתי׳
ואל משה אמר עלה אל ה׳ עלה
אלי מי[illegible]ליה אמר ליה זהו ם
מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב
כי שמי בקרבו אי הכי ניפלחו ליה
כתיב אל תמר בו אל תמירני בו
אם כן לא ישא לפשעכם למה
לי אמר ליה הימנותא דידן דאפילו
בפרונקא נמי לא קיבלנוה דכתיב
ויאמר אליו אם אין פניך הולכים
וגו׳ אמר ליה ההוא מינא לר׳
ישמעאל ב״ר יוסי כתיב וי״י המטיר
על סדום ועל עמורה גפרית ואש
מאת י״י מאתו מיבעי ליה אמר
ליה ההוא כובס שבקיה אנא ם
מהדרנא ליה דכתיב ויאמר למך
לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי
למך נשי מבעי ליה אלא משתעי
קרא הכי הכא נמי משתעי קרא
הכי אמר ליה מנא לך הא מפרקיה
דרבי מאיר שמיע לי דאמר ר׳ ,
יוחנן כי הוה דריש ר׳ מאיר

uſque dum ſolia jacerentur : quid
dicendum eſt? Vnum ipſi, alte-
rum Davidi. Ita accepimus di-
xiſſe R. Akibam. Huic autem
R. Ioſe, Akiba, inquit, uſquequò
numen [4] facies profanum? Sed
thronorum alter judicio, alter
[5] clementiæ poſitus fuit. Acce-
pitnè ab ipſo, annon? Veni, audi,
quod traditum eſt, dixiſſe R. Aki-
bam, quòd alter judicio, alter
clementiæ collocatus eſſet: eique
dixiſſe R. Eleaſarum filium Aſa-
riæ: Akiba, quid tibi cum [6] hi-
ſtoriis? [7] Abi ad plagas & tento-
ria. Enimverò unus thronus ſe-
dili erat, alter ſcabello. Ait Raf
Nachman: Qui ſcit hæreticis re-
ſpondere, velut R. Idith, reſpon-
deat: qui non, ne tentet. Ag-
greſſus erat hæreticus quidam R.
Idith his verbis: S. E. *Et ad* Exo. 24. 1.
*Moſen dixit: Aſſcende ad Do-
minum.* Dicendum fuiſſet; *Aſ-
ſcende ad me.* Hæc, inquit ille,
verba notant [8] Metatron, cujus
nomen [9] nomini domini ipſius
geminum eſt. Q.S.E. [10] *Nam* Exod. 23.
nomen meum eſt in medio ejus. Si 21.
ita eſt, cultum ei exhibeamus.
S. E. [11] *Ne permutes cum ipſo.* ibid.
id eſt, ne me cum ipſo permutes.
Si ita eſt, illa verba: *Non condo-
nabit defectionem veſtram*; quid
volunt? Hæc eſt, inquit, [12] fides ibid.
noſtra. Quare & pro legato non
recepi-

Digitized by Google

Exo.33.15. בפירקידה הזרה דריש תילתא
שמעתא הילתא אגדתא תילתא
מתלי ואמר רי יוחנן שלש מאות
Gen. 19. משלות שיעלים היו לו לרי מאיר
24. ואנו אין לנו אלא שלש אבות אכלו
בוסר ושיני בנים תקהינה · מאזני
Gen. 4. 23. צדק אבני צדק צדיק מצרה נחלץ
ויבא רשע תחתיו ·

recepimus illum. Q.S.E. *Niſi facies tua nobiſcum proficiſcatur, &c.* Dixit quidam hæreticus ad R.Iſmaëlem filium R.Ioſe: S.E. *Et Dominus pluit, &c.* [13] *à Domino.* *A ſe*, oportebat dici. Suſcipit fullo; Omitte illum: Ego reſpondebo ipſi. Q.S.E. *Dixit Lamech uxoribus ſuis, Ada & Zilla; auſcultate vocem meam, uxores Lamechi.* Dicendum erat; *uxores meæ.* Sed ſcriptura [14] hac formula narrativa utrobique utitur. Vndenam, inquit illi, hoc didiceras? Ex concione R.Meir notaveram, inquit. Nam dicit R.Iohannes: R.Meir in concione ſua expoſuit tres de religione, tres item de re geſta traditiones, treſque apologos. Item: Trecentos habebat R. Meir apologos vulpium: nos autem non niſi [15] tres. *Patres comederunt omphacem, & dentes filiorum ſtupent.*
Ier. 31. 29. *Bilanx*
Lev. 19. 36. *juſta, pondus juſtum.* *Juſtus ex anguſtia eripitur, venitque impro-*
Prov. 11. 8. *bus in locum ejus.*

NOT. 1. Seu, *alicubi*. Ita enim ſolent Thalmudici citare. Iſtud Eleaſari apophthegma exſtat inter ſententias patrum cap. 2. §. 14. Integrum ita habet: הוי שקוד ללמוד תורה מה שתשיב לאפיקורסים ודע לפני מי אתה עמל ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך *i. e. Eſto vigilans ad diſcendam legem, & quid reſpondendum ſit hominibus hæreticis: ac noris coram quo labores, atque fidelem eſſe, qui opus tibi injunxit, ut perſolvat tibi mercedem induſtriæ tuæ.* Convenit iſtud Apoſtolicum 1. Pet. 3. 15. ἕτοιμοι δὲ ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος, &c.

2. Operę pretium eſt noſſe, contra quos hæc diſputentur. Nam eorum quidem, qui πολυθεΐαν inducunt, errorem jugulat aſtructa teſtimoniis & argumentis Dei unitas. At verò fruſtra eſt, qui eam Chriſtianis opponit, qui quum tres perſonales modos in divinitate agnoſcant, unum nihilominus Deum & Dominum ſe adorare profitentur,

Digitized by Google

tentur, fruſtra, inquam, eſt, niſi demonſtret, eam trinitatem cum unitate non poſſe conſiſtere. quod quidem clamant non ſolùm hodierni Iudæi, ſed etiam, proh dolor! qui Chriſtiani & eſſe & haberi volunt, Socini diſcipuli: neutri tamen ſolidè probant. Neque enim eſt oppoſitio ſecundùm idem, quando tres modi perſonales & una eſſentia dicitur. Sicut enim ſuppoſitum quodvis ex duobus conficitur, naturâ videlicet ſingulari & ſubſiſtentia, quorum illud potentiæ, hoc actûs inſtar eſt; fatente Goſlavio non ſemel in libello de perſona adverſus Iac. Martinium: ita [a] negari nequit, *Perſonam* concretè ſumtam, quæ eſt *ſuppoſitum intelligens*, ex individua natura, ſed certa, i.e. intellectuali, & ſubſiſtentia ſua, quam *perſonalitatem* barbari vocant, tanquam ſubſtantiali modo, conſtitui. Nam licet, ſi ſuppoſita animata & inanimata atque intelligentia inter ſe comparentur, *intellectus* eſt, qui Perſonam à cæteris ſuppoſitis ſegregat; ſicut quum *ſimitatem*, naſi curvitatem definientes, à reliquis curvitatibus naſi indicatione diſtinguimus, non ab intrinſeca eſſentia ſed à materiali ſubſtrato differentia petitur: manet tamen ſubſiſtentia velut actus tam in Perſona, quàm in ſuppoſito quovis. Non enim ſemper, quod in definitione ſumitur pro differentia, id in ente ipſo actus, nedum actus ultimus eſt. Iſti autem componentes perſonam ex natura individua ſive ſubſtantia prima aut ſuppoſito, (Idem enim hæc ipſis valent) & intellectu, in abſurdum incurrunt ſine dubio. Vel enim faciunt perſonam ens per accidens, ſi intellectus eſt aliquid præter eſſentiam individuam v. g. Petri aut Gabrielis, videlicet facultas intelligendi. τὰ γὰρ καθ' ὑποκειμένου συμβεβηκότα. Ariſt. 1. poſt. 4. Atqui ipſi perſonam ſubſtantiam eſſe affirmant; ideoque negant ſubſiſtentiam vel perſonalitatem eſſe *modum*; quia *modus* non ſit ſubſtantia. Sin verò intellectum capiunt pro natura rationis compote, v. g. humanitate Petri; quomodo componunt perſonam ex natura & natura: ſive ex ſe ipſa? Neque verum eſt, *ad ipſam numero eſſentiam conſtituendam ſubſiſtentiam* ſive ſuppoſitalitatem *omnino requiri.* Neque hoc negato, *falſum* fit, *quod tanquam principium quoddam pueris in ſcholis traditur, videlicet, primam ſeu numero eſſentiam de ſubjecto non prædicari.* Nam omnes ſingulares ſubſtantias exſiſtere neceſſe eſt non dependenter à ſubjecto, quod accidentium eſt; neque ut de ſubjecto, inferiori ſcilicet, velut genus

a. Vide Goſl. ibid. p. 21. in fine c. 5. part. 1. Vid. Goſl. d. l bello. & Soc. Fragm. Catech. prioris c. 11. p. 153.

Goſlav. d. lib. p. 12.

pag. 80. pag. 79.

Socin. d. loco.

Digitized by Google

aut ſpecies prædicentur in *quid*. At, *Anuon*, inquit, *ſi eſſentia iſta vel eſſe vel conſiderari poſſet ſine ſubſiſtentia, meritò dici poſſet, ubi ſubſiſtentia acceſſerit, illam de ſubjecto illo prædicari?* nimirum, eſſentiam de ſubſiſtentia. Sed fallitur. Non enim ut de inferiori dicitur eſſentia de perſona, ſed ut habitum de habente: ſic, v. g. hæc perſona ſive Pater eſt Deus, vel habet divinam eſſentiam. in quo nihil eſt abſurdi. Ita enim & non aliter de quolibet ſuppoſito poteſt natura prædicari. Nam in abſtracto naturam de ſubſiſtentia velle enunciare, eſt formam materiam eſſe velle aſſerere. Earum enim inſtar ſe ſe habent in ſuppoſito ſubſiſtentia atque eſſentia: uti Goſlavius per totum librum ſuum contendit. Nec magis verum eſt, ſubſtantiam ſecundam à prima hoc differre, *quòd illa ſine certa ac propria ſubſiſtentia conſideretur, hæc verò minimè*. Quanquam in illo termino, *Subſtantia prima*, inſignis eſt ambiguitas. Significet enim aliquando ſanè ſubſtantiam individuam; attamen ferè philoſophi id vocis uſurpant pro ſubſtantia ultimò actuata & completa: aſſeruntque ſubſtantiam primam idem eſſe cum ſuppoſito. Quod diſſimulans Goſlavius lectori fucum facere ſtudet. Quò pertinet, quòd *Perſonam* nunc ſuppoſitum intelligens, nunc ſubſtantiam primam intelligentem, nunc ſubſtantiam individuam intelligentem definit. Quòd autem Socinus aſſerit, *Eſſentiam, quæ aliud reipſa eſt a perſona, non eſſe primam ſeu numero ſubſtantiam, ſed ſecundam, ſive eſſentiam ſpecie*; ſi *Perſona* vocabulum abſtractè ſumit, falſum eſt: quanquam neque exigitur, uti *REIPSA*, ſtricto ſenſu, aliud ſit ſubſiſtentia à natura ſingulari intelligente: ſufficit, modaliter differre. Alioqui *Perſona* concretè dicta & eſſentia individua differunt, ut includens & incluſum; quod cùm Goſlavius d. tract. ex Suarez citat & probet de ſuppoſito in genere, de perſona quoque fateri neceſſe habet. *Ratio enim ſuppoſiti in ratione perſonæ ineſt. Cui enim definitio competit, eidem competit & ratio. Perſona autem & ſuppoſitum differunt tantùm facultate intelligendi.* Quòd quum ita ſit, non eſt idem natura, & modus ille ſubſtantialis, quæ ſubſiſtentia aut ſuppoſitalitas & ſpeciatim perſonalitas dicitur. Quare nec, illo multiplicato, iſtam multiplicari neceſſe eſt. Sed non tractamus hoc ex profeſſo. Hos igitur miſſos faciamus. Iudæis autem non abſurdè, opinor, poteſt oggeri, quod apud Cabbaliſtas exſtat. Numerant illi in deſ-

Socin. d. loco.

Soc. Inſt. Chriſt. rel. pag. 9.

pag. 20.

pag. 15.

pag. 21.

in deitate X. Sephiroth, q.d. Numerationes. Id negant quicquam derogare unitati Dei, hac ſimilitudine. *Fac decem homines pares & ſimiles ſibi reliqua omnia, nomine ſolo & reſpectibus diſcrepantes. Eos ſi unà contuearis eodem in cubiculo, decem agnoſces: quippe locis circumſcribuntur & diſcriminantur. Si diverſis diverſi in partibus occurrant, unum hominem decies tibi obvium factum dices. Atqui cum divinis Sephiroth ita comparatum eſt, ut virtus hujus ſit in altera, neque locis diſtent. Imò verò hæ ſunt locus univerſi & univerſum eſt locus earum: vita ſtabilitaſque earum ab ipſis eſt, neque egent loci corporei terminis; ſed ita ſibi mutuò connexæ copulatæque ſunt, velut pruna ignis inſinuatus eſt, &c.* Verba aſſcripſiſſem ex libro Cabbaliſtico Scepha Tal, poſt præfat. fol. 1. col. 3. niſi me prolixitas diſcurſûs conſerti ex meris battologiis, ipſaque facilitas abſterruiſſet. In præfatione ejuſdem libri affertur hanc in rem ſimilitudo circulorum ductorum circa unum centrum, inter quos centrumque ipſum, niſi materia & loci termini obſtarent, quoad eſſentiam nullum diſcrimen eſſet. Agnoſcant igitur iidem non diſſimili in re, divinam naturam relationum ad ſe diſtinctione, modorumque ſubſiſtendi notis non multiplicari; quum propter ſummam ſimplicitatem atque immenſitatē ejus una ſit in alterâ perſona, omneſq; ſe mutua & ἀσυγχύτῳ περιχωρήσει complectantur, ac propter cumulatiſſimam abſolutiſſimamque perfectionem divinitatis ſingulis ſingulæ eſſentiis ad ſui conſtitutionem non indigeant. Nos verò miſellos homunciones pudeat iſtius arrogantiæ, ut divinæ revelationis fidem de noſtri ſenſus imbecillitate & rerum conditione terrenarum libremus, qui non meruimus ad certam & plenam noſtri met cognitionem aſpirare. In locis allegatis non hoc in argumentum pluralitatis trahitur, quòd Deus plurali numero *Elohim* dicitur. ne quis putet jam tum in Iudæos tortam fuiſse eam rationem, quam quia non ſatis firmam deprehenderunt, non injuria doctiſſimi viri contra adverſarios non admodum urgendam judicarunt: memores illius, quod monet Auguſtinus de Civit. Dei lib. 10. c. 23. *Nobis autem ad certam regulam loqui fas eſt, ne verborum licentia etiam de rebus, quæ his ſignificantur, impiam gignat opinionem. Nos itaque non dicimus duo vel tria principia, cùm de Deo loquimur: ſicut nec duos Deos vel tres nobis licitum eſt dicere: quamvis de unoquoque loquentes, vel de Patre, vel de filio,*

Digitized by Google

vel de ſpiritu ſancto, etiam ſingulum quemque Deum eſſe fateamur. Quare uti tres deos, ita *tres Elohim* (quod Apoſtoli non aliter, quàm voce Θεὸς, reddunt) dicere refugiamus: ne indiſciplinatis verbis utentes hoſtibus veritatis ludibrium debeamus, & infirmis animis ſcandalum objiciamus. His tamen contradicunt quidam, non niſi obſtrigillandi cauſa, ut videtur. *Tria*, inquiunt, *conjuncta ſolidè probant. 1. Numerus pluralis Elohim. 2. Explicatio Geneſ. 1. verſ. 2. 3. & Pſalm. 33. 6. 3. Manifeſta pluralitas perſonarum. Geneſ. 1. 26.* Non, ſi aliunde perſonarum pluralitas colligitur, vox *Elohim* id ipſum evincere probatur. Neque verſ. 2. & 3. Gen. I. ſenſum pluralem ejus vocis aſtruit, ſed etiam, ut videtur, deſtruit. Nam profectò verſ. 2. dicitur *Rúach Elohim.* ubi ſi *Elohim* eſt plurale, dicendum eſt, aut Spiritum S. à tribus perſonis ſpirari; aut ſpiritûs nomine non deſignari tertiam perſonam. Fallor? An hîc mihi oggeretur, ſatis eſſe, ut duas perſonas vox *Elohim* notet? Quod ſi quis dicet, quanquam debile eſt, videat, quæſo, verſ. 3. *Elohim dixit.* Per אֲמִירָה volunt intelligi verbum ὑποστατικόν: qui eſt Filius Dei. Eumne igitur à duabus reliquis perſonis dicemus progigni? Atque etiamſi certum ſit, plures perſonas vel iſtis verſibus vel Pſalm. 33. 6. indigitari, tamen iſta loca continere explicationem vocis *Elohim*, liquidò probari non poteſt. Conſideranda hæc fuerant illi, qui negat eam vocem ſingularem ſenſum uſpiam habere: ſed & hanc & quæ hoc exemplo terminationem pluralem habent, quoties cum ſingulari conſtruuntur diſtributivo ſenſu eſſe capienda
Geneſ. 39. 20. aſſeverat. Nam quid faciet iſto: וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אותו i. e. *Et cepit domini Joſeph.* & ſim. Tota igitur ſpecies probandæ pluralitatis in divinis eſt in verbis pluralibus Deo attributis: quibus accedit illud ex Daniele de thronis. Hæc dicta nec aſpernanda penitùs ſunt; neque tamen, liceat ingenuè dicere, quod ſentio, par omnia momentum habent. Nam quod ex Geneſ. XXXV. 7. citatur, nihil vetat de angelis accipi. vide cap. XXVIII. verſ. 12. Apparuerant enim angeli, non ſolus Deus: quanquam de ſolius Dei nomine locum appellaverit. Domus enim patrisfamilias nomen gerit, non famulitii. Deut. IV. 7. comparatur Deus verus cum diis gentilium; hoc ſenſu: Non eſſe ullam gentem quantumvis magnam, quæ habeat colatque

Digitized by Google

colatque deos tam expoſitos ipſi & tam paratos ad exaudiendas ſupplicationes. Si placet vertere, *deus propinquus*, jam manifeſtè pluralia pro ſingularibus ſine ullo myſterio ponuntur. Sed 2. Sam. VII. 23. de Deo Iſraëlis ſermo eſt, quod non tam ex hoc loco, quàm ejus parallelo 1. Chron. 17. 21. comparet: non tàntùm quia dicitur הָלַךְ pro הָלְכוּ / *ivit* pro *iverunt*: & *Haelohim* i.e. *Deus ille*; ſed maximè ob connexionem orationis & ſecundæ perſonæ notas antecedentes & conſequentes, quæ convincunt tertiam pro ſecunda poni. Audiendus igitur hic Socinus planè non eſt, dum de dis gentilium interpretatur. Is, uti demonſtret, voci *Elohim* quando plurale jungitur, id pluralitatem perſonarum non evincere, in omnia ſe vertit. Agit de Ioſ. 24. 19. אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא i.e. *dii ſanƈti ipſe.* In fragm. resp. ad arg. pro Trinit. pag. 50.
& Geneſ. XX. 13. הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים i.e. *In errorem* (ſeu potiùs incertam peregrinationem; πλάνην Græci dicerent) *egerunt me dii.* Ibid. p.46. & ſeqq.
Sic ait, *in iſtis & qui ſimiles ſunt loci, habitam fuiſſe rationem terminationis nominis* Elohim, *quæ eſt numeri pluralis, & quamvis de uno tàntùm ſit ſermo, nomina quoque & verba illi adjunƈta fuiſſe pluralis numeri amplioris adhuc honoris gratiâ, &c.* Deinde, *teſtimonium Geneſ. XX. 13. de angelis interpretari* quoſdam noſtrorum. *Si quis contendat, agi ibi de Deo, ei conſiderandum eſſe 1. Sam. 28. 13. ubi non de Deo, ſed de alia quadam re unica ſermo ſit. Oſtendi idem exemplo aliorum nominum.* Ita Ezech. XLVI. 6. vitulum filium bovis immaculatos ſive immaculatorum. *Ita ut vel ad vitulum vel ad bovem referatur, &c. Quin ipſum nomen* Elohim *appellativè poſitum & ſingularis omnino ſignificationis cum adjeƈtivo plurali jungi in primo præcepto decalogi. Non habebis* Elohim acherim, &c. *Id vertendum*; Non habebis alium deum. *Nam eſſe in Hebræo:* Non erit tibi, &c. In hoc poſtremo Elohim omnino plurale eſt, ſive diſtributivè explices: *Non erit tibi* ullus *deorum aliorum*: ſive per Enallagen *Erit* pro *erunt* capiamus. velut dicitur Geneſ. 1. 15. *Sit luminaria.* Fit enim ob frequentiſſimum uſum verbi ſubſtantivi, ut non tantùm cum pluralibus maſculinis, ſed etiam fœmininis ſingularibus in forma ſingulati maſcula conſtruatur. Ita dicitur: כִּי יִהְיֶה נַעֲרָה בְתוּלָה Deut. XXII. 23. In Ezechiele *Bakar* non *bovem*, ſed *armentum* ſine dubio notat. Conferatur Gen. XVIII. 7. & Iob. 1. 14.

Hoc quum ſit collectivum, non aſpernatur adjectivum plurale. In loco 1. Sam. XXVIII. 13. antequam quid certi definiatur, conſiderandæ ſedulò ſunt facti totius circumſtantiæ. Non improbabiliter dicit R. Levi ben Gerſom cum νεκυομαντεία ita comparatum eſſe, ut nefandi ſacri adminiſter incantamentis exciat ſpeciem aliquam mortui, atque ea ſoli ipſi ſpectabilis ſit: deinde is qui conſulit, ſolus auribus reſponſum percipiat. Juſſerat Saül educi ſibi Samuelem. Aſſcendunt dii de terra. Maga conſternatur. Num Samuelis aſpectu? Non videtur. ſed inopino & terribili ejus comitatu. Jubet illam Saül eſſe bono animo, rogatque qua ſpecie ſit is, qui cum diis iſtis aſſcenderat. Non affero hæc, ut ſolida: ſed ſaltem, ut non aliena. Si licet Socino adjungere Deo in divinis revelationibus angelos, liceat & nobis ſuppoſititio iſti Samueli diabolos. Niſi profectò commentitia iſta ſcena fuit magæ nequiſſimæ, quæ regem, quem probè noverat, præ terrore penè exanimem hoc modo luſui & deridiculo habuit. Non poſſum rejicere P. Martyris interpretationem, qui per *Elohim* intelligit *virum aliquem principem & excellentem*; quod de Kimchio videtur mutuatus: neſcio tamen, quomodo id non ſatisfacit. Solent magæ ſuis nugis divinam venerationem quandam & ſacrum honorem & quam non τερθρείαν affingere. Quid igitur fabulæ huic convenientius fuit, quàm fœmellam fatidicam inſolita & auguſta ſpecie deorum èxſternari, quorum quoque indicio regem agnoſceret ſcilicet, ad aſtruendam luſibus ſuis fidem? Demus autem, iſtic *rem unam diverſam à Deo* intelligi. Attamen nondum argumentis vicit, eum morem loquendi verè in Deum ſolum convenientem, per vulgi pravam conſuetudinem ad alia non eſſe detortum. Ita uti יהוה proprium Dei nomen eſſe

Exo. 32. 5. haudquaquam deſineret, licet probetur vitulum aureüm hoc nomine ab Iſraëlitis in deſerto eſſe inſignitum. Neque pluris apud nos eſt B. Calvini authoritas, quàm ſcripturæ. Ille quidem ad Gen. 20. 13. ſic ait: *Quia hic habetur pluralis numerus; libenter de Angelis expono, &c. Quidam nimis argutè perſonarum collegerunt trinitatem, quaſi ſcriptum eſſet: Dii me fecerunt errare. Fateor quidem nomen Elohim pro Deo paſſim accipi in ſcriptura: ſed tunc ſemper verbi numerus eſt ſingularis. Ubi autem accedit verbum plurale, tunc*

angelos

angelos vel principes ſignificat. Dum ſolidioribus argumentis intentus fuit doctiſſimus vir, humaniter lapſus eſt: non cogitans, 2. Sam. 7. 23. ad Deum dirigi orationem Davidis, &, quod ἰζοδυναμεῖ, Ioſ. 24. 19. epithetum plurale addi. Hæc eo duntaxat fine à me dicuntur, ut appareat, neque eos fungos eſſe, qui in talibus locis adorandum illud myſterium cum veneratione commemorant: neque ſolum Socinum ſapere aut rationibus tam validis inſtructum eſſe, ut valdè, piis & attentis, metuendus ſit. Duo ſuperſunt dicta, de quibus agendi una ratio eſt. Primum eſt Geneſ. I. 26. alterum Geneſ. XI. 7. Conſiderabimus, quotquot nobis occurrent apud interpretes Ebræos & Fauſtum Socinum hujus phraſeos expoſitiones, ex quarum ipſa varietate manifeſtum eſſe poteſt, non eſſe nihili argumentum, quod inde petitur. Socinus. *Si Hebraicum verbum,* (נַעֲשֶׂה) *per præſentis temporis vocem in ſubjunctivo, quemadmodum factum eſt, latinè exprimi debet, crediderim defendi poſſe, nullam verbo iſto ſignificari pluralitatem perſonarum, & tamen locutionem ejuſmodi eſſe, quam loquendi uſus in omnibus linguis requirere videatur: cùm neceſſe ſit, ut quævis unica & ſimpliciſſima perſona, ſi per verbum præſentis temporis ſubjunctivi modi decretum aliquod, ſuum ipſius tantùm, ſignificare velit, plurali numero utatur; præſertim ubi conſultatio ſimul aliqua, quam ſecum ipſa fecerit, ſubindicanda fuerit. Nam ſi quis in iſtis Hannibalis verbis,* Liberemus diuturna cura populum Romanum: *verbum* Liberemus *in* Liberem *mutet, aut nihil eum dicentem faciet, aut certè non id, quod vult, & inuſitatiſſimo loquendi modo utentem.* Et p. 173. *In locutionibus, quæ decretum aliquod & ſui ipſius adhortationem continent, ſingulari non eſt locus.* Ita ne hoc tibi, Socine, ſine ratione credi poſtulas? Cæteras linguas non moramur. In Hebraica ſcimus, id, quod de neceſſitate aſſerit, non modò verum, ſed eum uſum primæ pluralis nativæ ejus indoli & elegantiæ omnino non convenire. Nam quomodo non advertit in eo dicto, quod ipſe citat, Ier. 5. 5. אֵלְכָה לִּי אֶל הַגְּדֹלִים *Age, adeam magnates*; primam futuri ſingularis perſonam in decreto & cohortatione ſui, quod dicunt Ebræi לשון זירוז / poni? Adde Hoſ. 2. 7. אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל אִישִׁי הָרִאשׁוֹן *Age, redeam ad virum meum priorem.* & cap. 5. verſ. 15. אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי *age, redeam.*

Fragment. Catechiſm. prioris pag. 168.

pag. 170.

pag. 171.

Reſp. ad arg. pro Trinit. pag. 70.

redeam ad locum meum. Pſalm. 73. 15. אִם אָמַרְתִּי אֲסַפְּרָה כְמוֹ *Si dixiſſem: Narrem ſicut illi.* Pſalm. 12:6. עַתָּה אָקוּם *nunc exſurgam.* Verùm docet nos Socinus, quo in loco futurum pro adhortatione capiendum & per præſens ſubjunctivi vertendum ſit. *Ubi ſimplex*, inquit, *eſt decretum alicujus facienda rei, ſine pollicitatione aut prædictione ulla; ibi futuri temporis verbum abruptè prolatum, quod ſc. ad quidquam vel expreſſum vel ſubauditum nullam relationem habeat, ut in hoc loco contingit, vix uſquam uſurpatum invenietur.* Mira res. quaſi verò ad decreti formulam quicquam interſit, ex abrupto proferatur, an cum indicatione cauſæ: aut ullum decretum ſit, quod ſine cauſa fiat, atque adeò in hoc ipſo nulla cauſa ſubaudiri poſſit: aut etiam decretum proferri ſine prædictione aliqua poſſit. Adhibetur ab Ebræis futuri prima perſona aliquando in precibus, quando, quid fieri à nobis vel de nobis optemus vel nolimus, ſignificantes, petimus ab eo, in cujus manu id eſt, nobis id vel concedi, vel dari, vel averti. Eſt ergo elliptica loquendi forma. ut: Num. 20. 17. נַעְבְּרָה נָּא *tranſeamus, quaſo* i.e. permitte nobis ut tranſeamus. 2. Sam. 16. 9. אֶעְבְּרָה נָּא וְאָסִירָה *tranſeam & auferam.* i.e. *permitte, ut tranſeam.* ſic alibi. poſſunt hæc ad optativum referri. In deliberatione adhibetur interrogativè: ut 1. Reg. 22. 5. הַאֵלֵךְ *an ibo?* Sic propriè vertitur. Nam iſtud: *Eloquar, an ſileam?* eſt quaſi dicat, *utrum melius eſt, utne eloquar, an ut ſileam?* niſi eſt potentiale, quale Græcis: ἐξείποιμι ἄν, ἢ σιγήσαιμι; Ita Marc. 12. 14. δῶμεν ἢ μὴ δῶμεν; Ita per futurum ſibi deliberanti & ſe interroganti quis reſpondet, faciendo decretum; quale eſt Geneſ. 2. 17. אֶעֱשֶׂה *faciam.* 6: 6. אֶמְחֶה *delebo.* ubi ſi vertas, *fabricer, deleam:* erit vel ellipſis, vel ſui quædam vehementior in alteram partem impulſio. Sic ſi c. 18. 17. Deus ſibi deliberanti: הַמְכַסֶּה אֲנִי *num celabo?* reſpondiſſet; לֹא אֲכַסֶּה *non celabo.* vel אַל אֲכַסֶּה *ne celem.* Decreti facti pronunciatio ſive ſignificatio non niſi futurũ agnoſcit. Eſt enim effectus futuri denunciatio: in quo genere eſt prędictio, pollicitatio, comminatio, &c. Obvia ſunt exempla. Circa actionem ipſam occurrit ſui quædam ad agendum excitatio & inſtigatio: quæ commodiſſimè exprimitur per ſubjunctivi pręſens; quod imperativo

tum

Digitized by Google

tum quaſi vicarium eſt. Nam is, qui ſe cohortatur, quaſi juſſu aliquo ſe videtur ad propoſitum exſequendum impellere. Neque hîc quicquam intereſt, abruptè an allegatâ vel ſubauditâ causâ proferatur. Vbi verò ex abrupto ponitur, rem magnam, conſilium repentinum, affectum vehementem indicat: & ſim. Enimverò exemplum exceptione majus habemus in Cantico cap. 3. verſ. 2. *In lecto meo in noctibus quæſivi, quem diligit anima mea: quæſivi eum & non reperi.* אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה *ſurgam, age, & circumeam, &c. quæram, &c. quæſivi eum & non inveni.* Hic doctiſſimus Mercerus: *Surgam quæſo,* Verba Sponſæ ad ſeipſam, itaque ſubaudiendum, Tum dixi apud me, Age *ſurgam & circumluſtrem urbem.* Seipſam excitat, ut eat ad quærendum abſentem amicum ubique locorum. Suppetias fert ipſum Targum ſic παραφράζον: אָמְרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִלֵּין לְאִלֵּין נְקוּם וְנֵיזֵל וְנִסְחַר לְמַשְׁכַּן זִמְנָא· i. e. *Dicunt filii Iſraël ad ſe invicem: Surgamus, atque abeamus & circumdemus tabernaculum condictionis.* (ſive τῆς προθεσμίας, vel τῆς κυρίας interpretatur Ebraicum אֹהֶל מוֹעֵד) Adde Eſ. 5. 1. אָשִׁירָה נָּא Quæ oratio tam abrupta non minùs ſenſu, quàm verbis eſt, atque illa, de qua agimus. Nec refert utrum, *Cantabo nunc:* vertas, ut ſit decretum; an: *Cantem,* ut ſit ſui excitatio. Neceſſe igitur planè non eſt, ut, qui ſeipſum adhortetur, pluralem uſurpet. At enim *ubi conſultatio ſubindicatur.* Logi! Si conſultatio eſſet, dictum eſſet הֲנַעֲשֶׂה, *Faciemúſne?* Iam quis putabit, hoc poſſe indicari voce *Faciamus?* Niſi ita fortaſſe; *Faciamus, ſi nobis videbitur.* aut, quia id abeſt, *faciamus, ſi faciemus.* Nugæ. Et cui fini conſultatio? *Ut ſcilicet hac ratione innueretur, quanti momenti fuerit hominis creatio.* Scilicet ad dignitatem hominis monſtrandam pertinebat, creatis reliquis omnibus, facere Deum deliberantem, velletne hominem eſſe, ſicut illa, quæ propter ipſum nimirum creaverat, an non. Verum eſt, Theologos & veteres & recentiores hîc de conſilio admonere. Et Chryſoſtomus. Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ δημιουργούμενος, ὅτι τοσαύτης βουλῆς καὶ σκέψεως ἐδέησε τῷ δημιουργῷ πρὸς τὴν τούτου κατασκευήν; τὸ τιμιώτερον ἁπάντων ζώων, &c. & in peculiari capite, ubi de hoc loco agit; διὰ τοῦτο βουλὴ καὶ σκέψις καὶ ἀνακοίνωσις, οὐκ

ἐπειδὴ ὁ Θεὸς βουλῆς δεῖται (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ τῷ σχήματι τῶν ῥημάτων τὴν εἰς τὸν γενόμενον ἡμῖν ἐνδείκνυται τιμήν. Attamen hæc ita accipio, quòd quum iſta verborum ſolennitate Deus ſe ad condendum hominem quaſi præparaverit, ex eo liqueat, non ſine magno conſilio hominem à Deo creatum, imò verò ipſum totius fabricę caput & ſummam eſſe. Ideoque iſti βουλὴν ita generaliter dixerunt, ut deliberationem, voluntatis inclinationem, propoſiti promulgationem, exſequendi incitationem videantur comprehendiſſe; quæ diverſa, ut natura, ita & formulis eſſe, quis non agnoſcit? Hoc igitur conſiderato, cadunt omnia illa ſomnia de conſilio cum angelis habito. Quod tamen non aſpernata eſt Socini prudentia. Propriè Deus à nemine conſilium petit. Eſa. 40. 14. Eſt tamen, ubi humano more introducitur cum familia cœlica conſilium iniens, ut 1. Reg. 22: 18. 19. 20. 21. At hîc nec mentio eſt, nec locus, ejus conſultationis. Et ſanè utrumque abſurdiſſimum eſt, vel ex figurato ſermone proprium conſilium; vel nullis circumſtantiis imaginem conſultationis exſtruere. Si demus eſſe conſultationem, nonne tamen ſingulari utendum fuiſſet, loquenti de opere, cujus non modò ſocios, ſed miniſtros illos habiturus non eſſet? De illo mox plura. Non majoris momenti eſt, quòd Deum more regio de ſe in plurali locutum ait. Verum eſt, hoc ita ſolere fieri, quando edicta ſua proponunt, aut omnino cum aliis loquuntur. Hîc autem Deus vel decretum ſuum pronunciat, vel potius ſeipſum velut imperio quodam ad faciendum id, quod decreverat, excitat & inſtigat.

Reſp. ad arg. pro Trinit. pag. 60.

Sed videamus, num Ebræa lingua agnoſcat eum morem. *Hujus rei,* ait, *indicia extant aliqua in ſacris literis, ut 1. Reg. 12. 9. & 2. Paral. 10. 9.* Hoccine eſt probare, *elegantem & conſuetum eſſe* hunc loquendi modum *in lingua Hebraica?* Aperta eſt communicatio. Tribuitur n. conſiliariis reſponſio, ſive quia de eorum conſilio, ſive quia eorum miniſterio erat reſpondendum. Et profectò quadrat hoc egregiè, cum conſiliariis, & iis quidem, in quorum conſortio enutritus erat, pro regia majeſtate loqui, cum populo verò loquentem ejus nullam rationem habere. Deinde *Rex Iſraëlis Achabus*

1. Reg. 22. 13.

cum ſervis ſuis verba faciens, eodem modo locutus eſt. Scitiſne quod noſtra ſit Ramoth Gilead? Nos autem ceſſamus, &c. Mihi ſic videtur, arrogan-

arrogantiùs multò potuiſſe Achabum loqui in ſingulari. Nam nunc quidem videtur agnoſcere, quæ poſſidet, non tam ſua eſſe, quàm totius populi; denique quæ agat, non ſuis tantùm imperiis, ſed & populi vel ſaltem ducum conſenſu & voluntate, conſilio, ope, virtute atque induſtria ſuſcipi, geri, confici & poſſe & debere. Si aliter eſt, quare cum prophetis & Micha eodem loco in ſingulari loquitur? *Modeſtiæ* igitur potius eſt, ſic loqui, quàm auctoritatis; *quaſi is, qui de ſeipſo loquitur, ſibi ipſi ſoli nihil vendicare audeat, ſed in omnibus, quæ dicat aut faciat, ſocios & adjutores quoſdam habere ſe profiteatur.* Neque ſi detur, *ab antiquiſſimis temporibus in Hebræa lingua receptum & uſitatum fuiſſe, ut nomina imperium & dominationem ſignificantia, numero plurali pro ſingulari efferrentur*; ex illo efficietur quoque, *elegans & conſuetum in eadem lingua cenſendum eſſe, ut, qui imperant, & dominantur, de ſe ipſis loquentes, pluralem numerum pro ſingulari uſurpent.* Nam quare non magis ſequitur, ut qui cum eminentioribus agunt, velut ſubditi cum rege, in plurali eos alloquantur? quod civile & modeſtum habetur in linguis vulgariis hoc tempore, quòd ita declaremus, nos illos, quibuſcum agimus, non ut ſolos deſpicere, ſed quaſi multos venerari; at in Ebraica lingua exemplum non habet, quod ſciam. *Sed quid opus eſt*, inquit, *vel ad uſum Hebrææ linguæ, vel ad morem loquendi eorum, qui auctoritate & dominatione ſunt præditi, confugere, cum apud ipſos Græcos & Latinos frequentiſſimum ſit, ut privati homines cum de ſeipſis loquuntur, plurali numero pro ſingulari utantur? Cujus rei in Hebraica ipſa lingua veſtigia aliqua, ſeu mavis initia quædam apparere, cui mirum videri debet? Dominus quidem ipſe Jeſus cùm ea lingua uteretur, quæ ex antiqua Hebraïca fluxerat, de ſeipſo, cum tamen ſine dubio unica perſona eſſet, numero plurali locutus invenitur, idque verbis non paucis.* Eò res redit, ut poſthabito uſu Ebrææ linguæ illius interpretatio ex conſuetudine Græcæ & Latinæ ſit accerſenda, ſi Socino ſtatur. Non injuria Calvinum dixiſſe puto, barbarum iſtum eſſe loquendi morem. Non quòd non elegans ſit Græcis & Latinis, ſed quòd cum Ebræi ſermonis ſimplici & infucatâ elegantia non concinit. Vſus quidem eſt Dominus Ieſus lingua ea, quæ ex antiqua fluxerat, ſed tamen ita fluxerat, ut multum cœni turbidi ex conſortio [illegible]erſatum, Chaldæorum, Græcorum, Romanorum, quorum imperia paſſa eſt

pag. 64.

pag. 60.

pag. 63.

Fr. cat. pr. pag. 173.

 natio

natio Ebræa, admixtum illi eſſet. Quare & ſequioribus temporibus *veſtigia* hujus moris pauciſſima reperiri ut dem, *initia* tamen ut inveniantur, nunquam efficiet. Nam quod iſtic tralatitium, hic rarum eſt: id hos potiùs ab iſtis, quàm iſtos ab his ſumſiſſe, credendum eſt. Neque putandum eſt Moſen, ſiquidem omninò uſpiam exſtare talem morem novit, in conditu rerum cum magno periculo offenſionis ſine juſta cauſa voluiſſe Deo tribuere. Exempla, quæ ex Novo Teſtamento citari poſſunt, haud moramur. Quæ ex veteri, ab AbenEſra doctiſſimo Grammatico ψευδομάρτυρες appellantur. Nam Geneſ. 29. 27. וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת eſſe poſitum pro וְנִתְּנָה i. e. *& dabitur* (quanquam malo, *& dabimus*, ſcil. ego, uxor, familia, cognati, &c.) Num. 22. 6. אוּכַל נַכֶּה בּוֹ eſse infinitum, ut נַקְרֵה (Sed eſt Segol. mallim; *fortaſſe obtinebo, ut percutiamus*, ego ſcilicet cum exercitu meo, *ipſum*.) Daniel. 2. 36. *dicemus coram rege*. Eſse Chaldaïcum: ideoque nihil ad Ebræum attinere. Nec diſciplicet, conferri hic verſ. 30. עַל דִּבְרַת דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדְעוּן q. d. Ebr. בַּעֲבוּרָם אֲשֶׁר יוֹדִיעוּ אֶת הַפִּתְרוֹן לַמֶּלֶךְ *eorum cauſa, qui Regi ſunt indicaturi interpretationem*. qui ſunt מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד *cultores Dei*. inquit AbenEſra. Cui tamen arriſerit magis R. Solomonis expoſitio, utatur, mea cauſa, judicio ſuo. Sed veriſimile eſt, Danielem ſtipatum ſociorum ſuorum comitatu coram Rege comparuiſſe, qui ſimul cum reliquis divinis ad cædem quærebantur. Quorum reſpectu dicit quoque verſ. 23. *verbum Regis notum feciſti NOBIS*. Dictat mihi animus, citari alicubi in hanc rem & illud, Cant. 1. 4. נָרוּצָה & נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה *curremus, lætabimur*. Sed commodè explicatur: *Trahe me, poſt te curremus*, ego & *puellæ, quæ te amant*; aut, *recti, qui te diligunt*. Nec abſurdum, Sponſam, quæ eſt Eccleſia, de ſe in ſingulari & plurali loqui. ſic, cap. 8. 8. *Soror nobis eſt parvula*. niſi Sponſum voce *nobis* ita complectitur, ut illo: *quid faciemus ſorori noſtræ, &c.* cui reſpondet Sponſus; *Si murus ſit, ædificemus, &c.* Item illud Iob. 37. 19. *Fac nos certiores, quid dicemus illi. Nos* i. e. me & præſentes amicos tuos. Plura mihi non occurrunt. Ex dictis liquet, quænam illa ſint ſive *initia* ſive *veſtigia*, quique illi uſus linguæ,

linguæ, de quo gloriatur. quem ſi agnoviſſent veteres & recentiores Ebræi, nunquam ad alia quævis commiuiſcenda doctiſſimi illorum ingenium ſuum contuliſſent. Quandoquidem igitur omninò placet vocem נַעֲשֶׂה vertere, *Faciamus*; videndum nunc poſtremò eſt, annon Deus quid aliud præter ſe juſſu aliquo ad agendum cohortetur. Duæ hic ſe offerunt ſententiæ. Primam examinabimus Moſis Gerundenſis, quam, didicitam ab Ioſefo Kimchio, ut ſolidiſſimam omnibus reliquis præfert. Ea eſt, Deum allocutum eſſe terram; hoc ſenſu: Hactenus ad verbum meum omnes partes mundi vel exſtiterunt, vel alia corpora produxerunt: moliendum nunc illud naturæ cœleſtis & terreſtris confinium, Homo. Hic mihi terra corpus è potentia ſna proferat. Ego verò illi ſpiritum æthereum indam. Hoc eſt נַעֲשֶׂה ſcilicet אֲנִי וְהָאָרֶץ Argutè. Sed neſcio, an ſatis rectè terræ tribuatur hominis עֲשִׂיָּה i.e. *factio, formatio.* Verùm dabimus, terræ hoc poſſe tribui, ſicut Habac. 3. 17. dicitur; שְׁדֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל *ager non fecit cibum*: ſi tam ſitè potentia telluris humanum corpus, quàm plantæ; atque ita *homines è terra nati* ſint, *ut blitum.* quod cenſuiſſe Empedoclem, Varro *Sat. Men. Eumenid.* auctor eſt. Nam quòd Geneſ. 1. 11. attribuitur terræ הַדְשָׁאָה ſive *herbificatio*, ſi ita fas loqui; quod ex verſ. 12. diceremus הוֹצָאַת דְּשָׁאִים *protruſionem herbarum*: itemque quòd הוֹצָאַת נֶפֶשׁ חַיָּה verſ. 12. eidem aſſignatur, id non fit, quia materiam naſcentibus præbuit; ſed quia Deus illi vim quandam ſeminalem indidit, atque inſuper eam facultatem, ut illam particulam, unde corpora viventia exiſtere habent, ſinu ſuo conceptam fovere atque, una cum reliquis generationi rerum cooperantibus cauſis, fingere & formare poſset. quod quotidiana experientia in ſativo & animali genere comprobat. Quare rectè S. Aug. de Civ. D. l. 13. c. 24. *Scriptura animam rationalem non ſicut aliarum carnium, aquis & terra producentibus, ſed Deo flante creatam voluit intelligi.* Vbi tamen animadvertendum, Deo ſingulariter fictionem animantium verſ. 25. aſſcribi, ſive quia cauſis naturalibus non naturaliter uſus; (Requirit enim naturalis ordo generationis, prolixius ſpatium) ſive propter animalia perfectiora in ferino, pecuino & reptili genere id maximè dicitur; quod utrumque in verſibus 20, & 21. quoque intelligendum datur.

 In ho-

In homine non poteſt cogitari, quid aliud terra ad ipſius fabricam, quàm materiam conferat. Nam tale corpus, quod animæ multò nobiliori, quàm ut à materia dependeat, habitaculum, atque ad actiones tam varias tamque nobiles edendas habile eſſet, vi terræ formatum, planè incredibile eſt. Superat enim hoc naturæ corporeæ intentionem & potentiam. Accedit, quòd homo, nec corpus humanum quidem, ad ſimilitudinem atque imaginem terræ conditus non eſt. Nam quod terra erat, id factum eſt, ut terræ ſimile amplius non
Aug 13 de Civ. Dei 3. eſſet. Nam *quod eſt terra, non hoc eſt caro: quamvis ex terra facta ſit caro.* Neque enim ſufficit, ut homo cum humo habeat quandam cognationem: ſed opus eſt, ad ſimilitudinem propiorem obtinendam efformatum atque effigiatum eſſe. Hæc ſola ratio jugulat iſtud commentum. Altera ſententia Aben Eſræ: *Omnem creaturam in honorem hominis juſſu Dei eſſe factam, plantaſque & animalia à terra & aqua fuiſſe edita; exinde affari Deum angelos: Faciamus homi-*
* Reſp. ad arg. pro Trinit. p. 51. 55. *nem, & laboremus in eo nos, non verò terra & aqua.* Socinus *quanquam non aſſerit hoc loco Deum cum angelis locutum, non tamen ita abſurdum eſſe ſtatuit, affirmare, hominem ad imaginem & ſimilitudinem angelorum fuiſſe creatum, & partem aliquam angelos in hominis*
pag. 57, *creatione habuiſſe. Primum, quia in utriſque ſit ſimilitudo mentis & rationis, gloriaque & imperii, atque etiam Pſal. 8. in hominis encomio parvam & temporiam inter hominem & angelos differentiam ſignificari: & nos in futuro ſeculo angelis pares futuros, Luc. 20. 36. quo demum tempore divinam hominis imaginem ſuis numeris abſolutam fore, neminem poſſe ambigere.* Reſp. *Elohim* hic non ſignificat angelos, ſed eum ipſum qui hominem, & univerſa creavit. vide vſ. 27. Non autem quærimus, an poſſit dici, quòd homo ſit angelis aliquomodo ſimilis, ſed an uſpiam dicatur, hominem eſſe creatum ad
pag. 58. imaginem angelorum. *Secundum, quia apertiſſimum ſit, Deum iis creaturis, quorum miniſterio ad opera excellentiſſima facienda utitur, id tribuere, & cum illis communicare, quod ipſius proprium eſt: præſertim cùm creatio hominis non ea fuerit, quæ ſolo Dei juſſu ſit facta, &c. Nam antequam homo verè homo eſſet, formatum primùm è terræ pulvere eum fuiſſe legimus, & deinde inſpiratum ſive inſufflatum fuiſſe in faciem, ſeu potius in nares ejus, ſpiraculum vitæ, id eſt, ſpiritum vitalem. Quæ licèt à Deo facta eſſe dicantur, vix tamen fieri poteſt, quin*

angelorum

Digitized by Google

angelorum miniſterio in ipſis Deus ſit uſus, ut verba Formare, ſeu Fingere & Inſpirare ſeu Inſufflare demonſtrare poſſunt. Nequeo cogitatione aſſequi, quare iſta angelis magis competant, quàm Deo; ſiquidem propriè ſumta ne illis quidem, at metaphoricè non niſi Deo conveniant. Eſt enim ſolus Deus rerum conditor & formator. Et quid, quæſo, præſtitiſsent angeli officii? Corraſiſsent, credo, ex omnibus partibus terræ pulverem, unde humanum ędificaretur corpus; quod Rabbini nugantur. An præſentiorem atque ſubjectiorem divinæ potentiæ materiam potuerunt efficere? Num agentia naturalia, quæ huic operi nulla erant, ad agendum admovere? Nam generare, creare, mutare, (niſi quoad locum) & qualitatibus imbuere res, angelorum non eſt: nuſquam de illis legimus ſaltem. Tum verò luculentus & locuples ſatis eſt verſus 27. qui adverſus Socinum & Aben Eſram teſtimonium dicat. Is clamat, Deum condidiſse hominem non angelos; ad ſimilitudinem creantis, non creaturæ. Examinavimus, quæ nobis hanc in rem occurrerunt. Quare, quum nec conſultatio ſit; nec, ſi ſit, id quicquam obſit, nec aliorum agentium ad pariter agendum cohortatio, ſed vel ſuimet excitatio, vel ſimpliciter voluntatis declaratio, quæ nec cohortationis neceſsaria formulâ, neque imitatione regum, ac ne modeſtiâ quidem, quin nec uſu linguæ vero, proprio, priſco & eleganti, plurali numero concepta ſit; quid concludemus, niſi, ſi non probandæ perſonarum pluralitati invictum argumentum, tamen eſse id compertæ & probatæ de hoc articulo veritatis inſigne monimentum. ſive mavis Ebraicè, אם איננו ראיה לדבר זכר הוא לדבר / Hic finio; quæ dicta à me ſunt, doctiorum ſubjiciens judicio & correctioni.

3. Saadia, Aben Eſra, Iunius non Deo, ſed regibus, quorum hiſtoria in præcedentibus eſt, ſolia hæc attribuunt, hoc ſenſu: עַד אֲשֶׁר הוּשְׁלְכוּ כִּסְאוֹת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה *dum everſa atque abjecta ſunt ſolia regum iſtorum.* Atque adeò ſingulariter vetuſto dierum thronus tribuitur. Alioqui eſset explicandum ex verſ. 26. וְדִינָא יְתִיב *& judicium conſidebit.* Inter homines ferè plures judicant & pluribus ſellæ ponuntur. Inde Φράσις trahitur ad divinum judicium, in quo non tantùm unus præſidet, ſed ſedet omninò judex, Deus. Nam de Michaële archangelo non poſsunt verba accipi. Angeli ipſi

ipſi θρόνοι dicuntur, quia Deus per ipſos judicia ſua exercet, ut videatur quodammodo in ipſis ſedere. Id eſt, *judicare omnia cum tranquillitate, placidiſſimus, ſereniſſimus, pacatiſſimus.*

4. Hominem juxta illum collocando. שאתה מושיב בשר ודם אצלו ὅτι σάρκα καὶ αἷμα καθίζεις παρ᾽ αὐτῷ.

5. Nota צְדָקָה & דין invicem opponi. de quo ſupra cap. I. Exc. num. II. not. 5. Vti autem hic *benignitati*, ita alibi quoque *miſericordiæ* à Rabbinis *thronus* aſſignatur. *Avoda Sara c. 1.* כיון שרואה העולם כולו מתחייב בדין עומד מעל כסא הדין ויושב על כסא רחמים׃ *Quando videt totum mundum damnabilem eſſe in judicio, ſurgens à throno judicii conſidet in throno miſericordiæ.* Ita Heb. 4. 16. θρόνος τῆς χάριτος dicitur, ſive ex hac formula, ſive τὸ ἱλαστήριον alludit, in quo Deus ſedebat inter Cherubim. quod Lutherus amat vertere **der gnadenſtuel.** Quin Ier. 17. 12. Deo dicitur eſſe *Solium gloriæ, excelſum, ab initio in loco ſanctuarii Iſraëlis.*

6. *Aggadah* & *Haggadah*, hoc Hebræa, illud Chaldæa forma eſt factorum ſecundùm circumſtantias & partes atque cauſas ϖαρα-δοτικὸς vel ingenii acumine & ſolertia inventa explicatio. Ei opponitur ferè שמעתא & שמעתתא i.e. הילכות דינין ואיסור וטהרות *audita ſive* ϖαραδόσεις *de juribus, interdictis & puritatibus.* Sota cap. VII. Beth Iſraël fol. 46. col. 4. ר׳ אבהו ור׳ חייא בר אבא אקלעו להה֘וא אתרא ר׳ חייא בר אבא דריש שמעתא ור׳ אבהו דרש אגדתא שבקו כ״ע לר׳ חייא בר אבא ואתו לקמיה דר׳ אבהו חליש דעתיה א״ל ר׳ אבהו אמשול לכם משל למה הדבר דומה לשני בני אדם שנכנסו לעיר אחת אחד מוכר מיני אבנים טובות ומרגליות ואחר מוכר מיני סדקית אל מי קופצים לא על מי שמוכר מיני סדקית׃ i.e. *R. Aſhu cum R. Chaja eodem loci appulerant. Hic jura, ille hiſtorias ediſſerere aggreſſus eſt. Tum, R. Chajia relicto, omnes ſe ad R. Aſhu conferre. Ille quidem hoc ægre ferebat. Aſt hic, ſimiliter mihi, inquit, videtur evenire, ac quum gemmarius pariter & [a] ſcrutarius mercatum adeunt. Nam iſte quidem ab omnibus relinquitur, ad hunc autem omnes emendi cauſa convolant.*

a. qui, quæ ad mundum muliebrem pertinent, venalia habet. Ita explicant gloſſæ Ebraicum. מחט סרקית eſt acus concinnatoria, qua ſilia vel veſtium (סרקים) conſuuntur. Ex hac origine מיני סדקית eſſent veſtes acu pictæ, vel textæ, vel conſutæ: & ſim.

7. כלך

7. כלך i.e. לך לך vel לכה לך *vade, abi, &c.* Hoc tamen ne confundas cum כלך i. e. *metaxa, ſericum medii generis, aut ſerici ſtuppa: item furfures.* Nam explicant per Arabicum חושקר, quod Rabbini כושקר ſcribunt.

8. Elias in Thiſbi. *Mitatron princeps faciei. Dicitur eſſe angelus ille, qui ſemper videt faciem ſummi regis. de quo dicitur:* Nam nomen meum in medio ejus. *Nam nomen ejus eſt ſicut nomen heri ſui. Audivi de*[b] *Cardinale diſcipulo meo, quod* מטטור mitatur *lingua Javan ſit* legatus. *Et fortaſſe ita eſt.* Aruch ex Ielammedenu citat אני הולך לפניהם מטטור & alia. Poſtea ait: נראה שעניין הקדמה הוא *videtur habere ſenſum præcurſionis. ſive præverſionis.* Poſſe quoque à cuſtodela dici, autumat; à מטרה quod ex נטר / Moſes Gerundenſis animadvertit in Exod. XII. verſ. 24. quod Deus dixerat ſeipſum facturum cap. XI. 4. hic Angelo ὀλεθρεύοντι (Hebr. 11. 28.) attribui. Reſpondet, Dominum ipſum feciſſe, & non על ידי מלאך שליח או שרף *per manum legati miniſtri aut Saraph:* ſed intelligi מרת הדין q.d. τὸ μέτρον τῆς κρίσεως. vim illam, qua Deus omnia adminiſtrat, præſertim judicia. Eam dici Magiſtris מטטרון / quæ vox ex lingua Iavan deſumta ſit, notetque מורה דרך i.e. *viæ indicem.* Inter alia exempla ex Siphri allegat: אצבע יהוה נעשה מטטרון למשה *digitus Domini fuit Moſi dux itineris.* Ne quis dubitet. eſt Latinum *Metator.* De quo vide Etymol. D. Martinl in *Mctor.*

b. Is eſt Ægidius, Auguſtinianus. *Scalig. ep. 135.*

9. מטטרון in numeris valet tantundem, quantum שדי / *Schaddai.* nempe CCCXIV.

10. Nicolaus Lyranus. *Et nomen meum in illo eſt. ac ſi dicatur, qui obedit ei, obedit & mihi, & qui rebellat ei, rebellat & mihi. ſecundum quod & Salvator Luc. X. 16. Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Hoc ſenſu quoque AbenEſra hanc particulam ad illud: *Cave, &c.* refert. Sic quòd dicitur non *Jedabber* i.e. loquatur, ut orationis contextus poſtulabat; ſed *Adabber* i.e. loquar; explicatur in Schemos rabba: אם מקבלין אתם הימנו כאלו לי אתם מקבלים i. e. ἐὰν δέξησθε παρ᾽ αὐτοῦ, ἐμὲ δέξεσθε. Phraſis[a] non abhorrens Matth. 10.4. ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται.

a. Vid. Cl. V. D. Heinſ. Ariſt. Sacr. pag. 289.

quod Lucas dicit ἀκοῦσαι, i. e. ὑπακοῦσαι Chaldæis קַבֵּל מִן שְׁמַע eſt ὑπακοῦσαι. Hoc obiter. Aben Eſra ait, ſimiliter eſſe, ac ſi quis Solis luce noctem illuſtrari dicat, quæ in corpore Lunæ reflexa in terram ſpargit radios. Sic, quod Legatus de Principis mandato dicit, eſſe quaſi ipſe princeps dixerit. Extra dubium id quidem eſt. Ad illa: *Non condonabit, &c.* Lyranus: *Quia non eſt in poteſtate nuncii aliquid agere propria autoritate, ſed ſecundùm voluntatem mittentis.* Ioſ. 24. 19. hoc de Deo ipſo dicitur: אֵל קַנּוֹא הוּא לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם: *Deus Zelotes ipſe eſt. Non condonabit defectiones veſtras.* Hæc verba: *Nam nomen meum in medio ejus:* poſſent ad proximè antecedens quoque non ineptè cuiquam videri referenda, ut intelligatur conſtans & inconniva præſcripti divini, quæ ſit in angelo, obſervantia; propter quam Iſraëlitæ non debeant opinari ipſum delicta ſua neglecturum. Monet tale quid & Nachmanides. Haud facilè poſſum pronunciare, quid de eo loco ſentiendum videatur. Neque ſanè eſt hoc juvenilis judicii. Adverſus Iudæos quidem impræſentiarum pro recepta de increato angelo acceptione ſufficiet explicatio Moſis Nachmanidæ Gerundenſis, qui, poſteaquam de creato angelo & principe gentis multa dixiſſet, ſic infit: ועל דרך האמת המלאך הזה שהובטחו בו בכאן הוא המלאך הגואל אשר השם הגדול בקרבו כי ביה יהוה צור עולמים והוא שאמר אנוכי האל ביתאל כי דרך המלך לשכון בביתו ויקראנו הכתוב מלאך בעבור היות כל הנהגת העולם הזה במדה ההיא / paulò poſt: והנה כאשר המלאך הזה שוכן בקרב ישראל לא יאמר הקב״ה כי לא אעלה בקרבך כי שמי בקרבו והוא בקרב ישראל אבל כשחטאו בעגל רצה לסלק שכינתו מתוכם ושיהיה מלאך משלוחיו הולך לפניהם ובקש משה רחמים וחזר ושיכן שכינתו בתוכם i. e. *Ut ex veritate rem expediamus, Angelus, qui hîc promittitur, eſt angelus ille redemtor, in cujus medio eſt Nomen illud magnum. Nam in Jah Jehovah rupes ſeculorum. (Eſ. 26: 4.) Et is eſt, qui dicit: Ego ſum Deus Bethel. (Gen. 31. 13.) Nam conſuetudo regis eſt, manere domi ſuæ. vocatque illum ſcriptura angelum, propterea quòd omnis hujus mundi gubernatio adminiſtratur per hanc virtutem, ſive maris* μέτρον,

μέτρον, aut τρόπον ſeu modum. (quem modum nos non dubia fide in Filio Dei agnoſcimus, *per quem æternus Pater & ſecula condidit: qui eſt ſplendor gloriæ & character ſubſtantiæ ejus, & portat omnia verbo potentiæ ſuæ.* Heb. 1.) pòſt: *Atque ecce, quando Angelus hic habitat in medio Iſraëlis, non dicit Dominus ſanctus & benedictus: Nam non aſcendam in medio tui.* Exod. 33. 2. *Nam inquit, nomen meum eſt in medio ejus. Jam ipſe eſt in medio Iſraëlis.* (Senſus eſt, præſente Angelo, in quo ſit nomen Dei, non poſſe Deum dici abſentem) *Sed quum Iſraëlitæ in vitulo deliquiſſent, voluit auferre præſentiam ſuam ex medio illorum, atque ut angelus quidam ex miniſtris ſuis ipſos deduceret. Moſes autem miſericordiam Dei implorans obtinuit, ut denuò præſentiam ſuam inter ipſos collocaret.* Expoſitioni ſuę firmandæ adducit verba Midras rabba, quæ reperio in Schemoth rabb. paraſcha XXXII. extrema: Ecce ego mitto Angelum. *Dicit Sanctus & Benedictus ille ad Moſen: Qui patres cuſtodivit, idem cuſtodiet filios. Atque ita reperis in Abrahamo,* Gen. 24. 7.
quando benedixit Iſaaco filio ſuo, dixiſſe ipſi: Dominus Deus cœlorum, &c. is mittet angelum ſuum ante faciem tuam. *Et Jacobus pater noſter quid dixit filiis ſuis?* Angelus qui me liberat, &c. *Dixit* Gen. 48. 16
illis: Ipſe redemit me ex manu Eſavi: ipſe eripuit me de manu Labanis: ipſe me aluit & ſervit tempore famis. Dixit Dominus Moſi: Etiam nunc idem, qui cuſtodivit patres, ſervabit filios. Q. D. Ecce ego, &c. *Ubicunque angelus apparet, Dei majeſtas* (השכינה) *apparet.* Q. D. Et apparuit illi angelus Domini in flamma ignis. Exod. 3. 2.
& ſtatim; Atque inclamavit illum Deus. *Quinetiam qua hora* verſ. 4.
Iſrael clamaverit coram illo, veniet ipſis ſalus. Ita in rubo. Q. D. Ecce clamor filiorum Iſraël venit ad me. *Ita in Gideone.* Et venit verſ. 9.
angelus Domini, &c. & dixit? Vade in robore hoc tuo & ſer- Iud 6. 14.
vabis Iſraëlem. *Ita olim quando manifeſtabitur, Redemtio ſuperveniet Iſraëli.* Q. D. Ecce ego mittam angelum meum, & expediet Mal. 3. 1.
viam ante faciem meam. Ad Deum ab his Rabbinis iſta dicta, ut apparet, referuntur. Si igitur in deitate eſt mittens & miſſus, quomodo non erit alius atque alius? Quidni enim ſic confidenter concluderemus? Nam licet *mittendi* verbum apud Ebræos ita latum ſit, ut, præter alia multa, *manus* ſeu virtus, Pſ. 144. 7. & paſſim; *verbum* ſeu imperium, Pſalm. 147. 15. 18. *ira*, Exod. 15. 7. Iob. 20. 23.

 miſericor-

miſericordia, Pſal. 57.4. *auxilium*, Pſal. 20.3. *lux, veritas*, Pſ. 43.3. *mitti*, id eſt, edi, exſeri, exhiberi, porrigi, &c: homo quoque *os* ſuum *mittere in malum*, i.e. in re mala occupare, Pſal. 50.19. Deus etiam ſimpliciter *mittere de cœlo*, per eclipſin ſubintellecta voce *manum*, *&c.* Pſ. 18.17. dicatur: attamen hoc in loco, ubi, qui mittitur, legatus ſive angelus Dei, in cujus medio ſit nomen ejus, vocatur; eique actiones & facultates ſuppoſiti, ut loqui, imperare, velle, remittere peccata aut eadem imputare & perſequi, percipere, intelligere, tribuuntur, ipſa phraſis nos adigit, ut aliam mittentis, aliam miſſi perſonam intelligamus.

11. Meliùs à מָרַר ſignificatione מרה *rebellandi*, arceſſitur. Fit enim, ut formæ inter ſe commutent. Ita dicimus שָׂרַר & שָׂרָה *dominari*. Quamvis in rebellando ineſt ſignificatio permutationis. Vide Aben Eſram.

12. Eum, ut miniſtrum, non condonaturum; neque jus condonandi habere. Quare Moſes petit, ut ipſe cum illis proficiſcatur. Hoc vidimus refutatum à Nachmanide.

13. Sirmienſe Concilium apud Socrat. l. 2. c. 30. ita de hoc loco. εἴτις τὸ ἔβρεξε κύριος παρὰ κυρίου μὴ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκλαμβάνει, ἀλλὰ αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγοι βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω. ἔβρεξε γὰρ κύριος ὁ υἱὸς παρὰ κυρίου τοῦ πατρός. i.e. *Si quis hoc*, Pluit Dominus à Domino, *non de Patre & Filio capiat, ſed ipſum à ſe dicat pluiſſe, anathema ſit. Pluit enim Dominus i.e. Filius, a Domino i.e. Patre.* At Chryſoſtomus de eodem loco. μὴ ξενιζέτω σὲ, ἀγαπητὲ, τῶν ῥημάτων ἡ συνθήκη. ἰδίωμα γὰρ τοῦτό ἐστι τῆς γραφῆς. καὶ ἀδιαφόρως οὕτω πολλάκις τίθησι τὰ ῥήματα. ὃ δὴ νῦν ἐστιν ἰδεῖν. ἔβρεξε γάρ, φησι, κύριος θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα εἴπῃ, ὅτι κύριος τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγε. &c. id eſt, *ne te perturbet, dilecte, verborum compoſitio. Proprietas enim hac eſt ſcripturæ. & indifferenter ita ſæpe collocat vocabula. quod quidem nunc videre eſt.* Dicit enim, Pluit Dominus ſulfur & ignem à Domino cœlitùs, *ut oſtenderet, quòd Dominus vindictam induxerit, &c.* Eadem ratione non pauci quà veteres quà recentes Theologi tam Pontificii, quàm noſtrates explicant.

14. Non infrequens eſt, nomen loco pronominis repeti. Zach. 1. 16. *ſuper Jeruſalem*, pro, *ſuper illam*. 1. Sam. 12. 11. *Et Samuelem* i.e. *me*. Geneſ. 2. 20. *Et Adamo* i.e. *& ſibi*. Exod. 24. 1. 2. *ad Dominum* i.e. *me*.

15. Gloſſa habet explicationem. Videat, qui volet. Nobis aſſcribere non eſt operæ.

יב אמר ליה קיסר לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא דכתיב ויפל יי׳ אלהים תרדמה על האדם ויישן א״ל ברתיה שבקיה דאנא מהדרנא ליה · א״ל תנו לי דוכוס א׳ אמר לה למה ליך ליסטין באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון ש״ל זהב אמר לה הלואי שיבא עלינו בכל יום ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו א״ל הכי קאמינא אלא לישקליה בהדיא א״ל איתי לי אומצא דבישרא אייתי לה אותבה הותי בחשא אפיקתא אמרה ליה אכול מהאי אמי לה מאיסא לי אמרה ליה אדם הראשון נמי אי הוה שקילי בהדיא הוה מאיסא ליה א״ל קיסר לר״ג ידענא אלהייכו מאי קא עביד והיכן יתיב איתנגיד ואיתנח א״ל מאי האי אמי בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי גיעגועין עליו בעינא דמהוית ליה ניהלי א״ל מי ידענא היכא ניהו אמר ליה דאיכא בארעא לא ידעת דאיכא בשמיא ידעת · א״ל קיסר לר״ג כתיב מונה מספר לכוכבים

XII. Ait [1] Cæſar ad R. Gamalielem: Deus veſter fur eſt. Q. S. E. *Injecit Dominus Deus ſoporem in Adamum, ut dormiret.* Gen. 2: 21. Ibi filia ejus, Permitte, quæſo, inquit, ut reſpondeam illi. Inſit igitur: Legate mihi præfectum. Cui rei? Sunt enim nos aggreſſi hac nocte prædones, qui, vaſe argenteo ablato, aureum ſubſtituerunt. Utinam, inquit, qualibet nocte hujuſmodi prædones meam domum invaderent! Putaſnè igitur, ſuſcipit illa, iniquè actum eſſe cum primo homine, ſi pro ablata coſta reddita illi eſt ancilla, quæ miniſtret ipſi? Sic ajo, inquit ille; palàm auferret. Tum illa: Cedò mihi [2] carnem crudam. Allatam poſuit ſub cinere, quumque eduxiſſet, juſſit ipſum comedere. Ille verò aſpernari. Quid mirum, inquit, & hominem primum aſpernaturum fuiſſe, ſi palam coſta ipſi erepta fuiſſet? Eundem ſic aliquando adortus eſt: Mihi exploratum eſt, inquit, quid Deus veſter agat, & & ubi ſedeat. Ille ſuſpirium ducere. Quid ſibi vellet, rogat

מאי רבותיה אנא מצינא למימנר
כוכבי אייתי חבושי שדינהו ב
בארכילא וקא מהדר להו א״ל
מנינהו א״ל אוקמינהו א״ל רקיעא
נמי הכי הדרא איכא דאמרי הכי
א״ל קיסר מנו לו כוכבי אמר ליה
רבן גמליל איבא לי ככיך ושניך
כמה הוו שדא ידיה לפומיה
Pſ.147 4. וקא מני להו אמר ליה דאיכא
בפומך לא ידעת דאיכא ברקיעא
ידעת׃

alter. Filium, inquit, habeo in maritimis urbibus, quem impenſè amo: quæſo te, exhibe illum mihi. Contra alter: Num ego ſcio, ubinam ſit? At tu, inquit Gamaliël, ſi, quid rerum in terra geratur, ignoras, quomodo eris conſcius illorum, quæ fiunt in cœlis? Alio tempore ſic ei dixit: S. E. *Qui ſupputat numerum ſtellarum.* Quid hoc eſt eximii? Equidem poſſum illas numerare. Tum ille cotonea mala cepit, eaque in corbem conjecta hinc inde agitavit: juſſitque illa ipſum numerare. Quin tu igitur, ait alter, ſiſtis corbem? Suſcipit alter, cœlum eodem modo rotatur. Alii referunt, eum hoc modo cum ipſo egiſſe. CÆS. Numerata mihi eſt ſtellarum multitudo. GAM. Cedò, quot habes dentes? Tum ille indita ori manu numerare. Ibi Gamaliël: Ignoras id, quod in ore tuo eſt; & jactas te ſcire, quod in cœlo eſt.

NOT. 1. Baſileënſis codex habet כופר / i. e. *abnegator.*
2. אומצא explic. David de Pomis בשר חי / i.e. *caro cruda.*
3. ניהלי particula uſitata admodum Talmudicis, quam tamen apud Lexicographos nō reperio. Vis ejus ex his phraſib. diſci poteſt: יְהֵיבְנָא לְהוּ נִיהֲלֵיה i. e. *dabo illa ipſi.* *En Iſrael fol.* 56. *col.* 3. אמטיוה ניהליה *attulerunt eum* (piſcem) *ipſi.* antea dixerat לְגַבֵּיה / Ibid. fol. 73. col. 3. ita cum מסר conſtruitur fol. 108. col. 1. &c.

יג אמר ליה קיסר לרבי תנחום
תא ליהוי כולן לעמא חד אמר
ליה לחיי אנן דמהלינן לא מצינן
מיהוי כוותייכו אתון מהילתו והוו
כוותן אמר ליה מימר שפיר ק
קאמרת מיהו כל דזכי למלכא

XIII. Colloquium Cæſar cum R. Tanchum tale habuit. CÆS. Age, coaleſcamus nos omnes in populum unum. THAN: Per vitam meam, inquit, nos circumciſi non poſſumus vobis ſimiles fieri: vos igitur circum-

לישדיוה לביבר שריוה לביבר
ולא אכלוה אמר ליה ההוא מינא
האי דלא אכלוה משום דלא כפין
הוא שדיוה לדידיה ואכלוה • אמר
ליה קיסר לרבן גמליאל אמריתו
כל בי עשרה שכינתא שריא כמה
שכינתא איכא קרייה לשמעיה
מחייה בהפתקיה אמר ליה אמאי
מחית ליה דעל שמשא בביתא אל״ל
קיסר שמשא אכולי עלמא ניחא
אמר ליה ומה שמשא דהוא חד
מן אלפא אלפי רבוון דשמשי
קמי קודשא בריך הוא ניהא
אכולי עלמא שכינתא דקודשא
בריך הוא על אחת כמה וכמה •
אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו
אלהיכו גחכן הוה דקאמר ליה
ליחזקאל שכב על צדך השמאלית
וכתיב ושכבת על צדך הימינית
אתא ההוא תלמידא אמר ליה
מאי טעמא דשביעתא אל״ל השתא
אמינא לכו מילתא דשוייא ל
לתרויהו א׳ הקדוש ברוך הוא
לישראל זרעו שש והשמיטו שבע
כדי שתרעו שהארץ שלי היא והן
לא עשו כן אלא חטאו וגלו מנהגו
של עולם מלך בשר ודם שסרחה
עליו מדינה אם אכזרי הוא הורג
את כולן אם רחמן הוא הורג הציין
אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר
את הגדולים שבהן בייסורין אף כך

circumcidimini & ſite nobis ſimiles. CÆS. Rectè dixiſti. Attamen quicunque [1] verbis vincit Regem, in vivarium conjici dignus eſt. Conjectus eo, neque tamen violatus à beſtiis eſt quod quum quidam hæreticus ideò factum diceret, quia non eſurirent; ipſe injectus eſt: quem è veſtigio feræ dilaniarunt. Alia occaſione Cæſar & R. Gamaliel ſic collocuti ſunt. CÆS. Dicitis, [2] denis quibuſvis intereſſe numen: quot igitur ſunt numina? Vocat ille [3] cubicularium ſeu accenſum ejus. Quum veniſſet, percutit ejus cervicem. Tum Cæſ. Quare pulſas illum? GAM. Quia Sol intravit in cubiculum Cæſaris. CÆS. Sol toti incumbit mundo. GAM. Sol, qui eſt unus ex miniſtris Dei, toti mundo adeſt; quantò magis numen ipſum? Hæreticus quidam ad R. Aſhu dixerat: Deus veſter geſticulatoriam exercet, quando præcipit Ezechieli, *Cuba nunc in lævo, nunc in dextro latere.* Ez. 4. 4.6.
Interdum accedit diſcipulus, qui rogat, quænam eſſet cauſa anni ſabbatici. Adhæc ille: Vno reſponſo utrique veſtrum ſatisfaciam. Præceperat Deus Iſraëli: Sex annis ſeretis, ſeptimo intermittite: ut ſciatis, meam eſſe terram. Poſtquam hi non fuerunt obedientes, in exſilium acti ſunt.

Regum

הקדוש ברוך הוא מייסר את יחזקאל כדי למרק עוונותיהן של ישראל׃

Regum terrenorum iſte mos eſt. Si rex ſit ſeverior & rigidior, cives rebelles omnes occidit: ſi moderatior, partem eorum interficit: ſi ſumma ſit ejus clementia, eminentiores caſtigat. Ita Deus noſter Ezechielem affligit, ad abſtergenda peccata Iſraëlis.

NOT. 1. Ad verbum *juſtificat*. Gloſſa: נוצחו ומשתיקו בדבריו ומביישו *qui eum vincit, verbis ad ſilentium adigit & pudefacit.* Vſurpatur & alibi, ut in Aboda Sara c. 1. in hiſtoria Ketiæ bar Schallum, in Beth Iſrael fol. 153. col. 2. Eſtne hoc, quod in

a. Matth. 11. 19. Luc. 7. 35. [a] Euangelio dicitur: *Sapientia juſtificata eſt a filiis ſuis?* Quod Lutherus: Muß ſich rechtfertigen laſſen. Vide de hac phraſi D. Sculteti obſervationes in Matthæum cap. XXXIV.

2. Ad verbum: *omni domo decem hominum.* בי׳ eſt à בית, reſecta ultima litera. בית vocant conſiſtorium, collegium. Vſum nota in hiſce: אריא אבי תרי לא נפיל *Leo binos non invadit.* Sabbat c. 23. En Iacob. fol. 77. col. 1. רי יהודה הזנהו לבי תרי דקא פרצי בריפתא *R. Jehuda conſpicatus duos, qui pane (tanquam pila) luderent, &c.* Taanith c. 3. En Iac. fol. 137. col. 4.

3. Miniſtrum. ad verbum, *Auditorem.* Hîc puto intelligi oſtiarium ſeu admiſſionalem, quem Græci εἰσαγγελέα.

Pſ. 145. 9. Thren. 3. 25.

יד רבי אלעזר רמי כתיב טוב יי׳ לכל וכתיב טוב יי׳ לקויו משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה משקה את כלו כשהוא עודר אינו עודר אלא טובים שבהם׃

XIV. R. Eleaſar dicta hæc inter ſe contendebat: *Bonus eſt Dominus erga omnes.* &: *Bonus eſt Dominus erga exſpectantes eum.* Similiter atque homo hortum totum omneſque herbas in eo rigat; at paſtinationem non niſi bonis herbis adhibet.

Ad verba: *Quamobrē quilibet &c.* a 1. Reg. 22. 36. b. Prov. 11. 10.

טו ותעבור הרנה במחנה אמר רבי אחא בר חנינא באבוד רשעים רנה באבוד אחאב בן עמרי רנה ומי חדי קודשא בריך הוא במפלהן של רשעים והכתיב כצאת לפני

XV. [a] *Tranſivitque clamor per caſtra.* Ait R. Acha: [b] *Quum pereunt improbi, cantus.* Ita, percunte Achabo filio Homri, plauſus fuit. Numquid igitur gaudet Deus pernicie improborum?

החלוץ אומרים הודו לייי כי לעולם
חסדו ואמר ר' יונתן מפני מה לא
נאמר בהודאה זו כי טוב לפי שאין
הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן
של רשעים דאמר רבי שמואל
בר נחמן אמר רבי יונתן מאי ד
דכתיב ולא קרב זה אל זה כל
הלילה באותה שעה בקשו מלאכי
השרת לומר שירה לפני הקדוש
ברוך הוא אמר להן הקב"ה מעשה ידי
טובעים בים ואתם אומרים ת
שירה לפני אמר ר' יוסי בר חנינא
הוא אינו שש אבל אחרים משיש
דכתיב והיה כאשר שש ייי וגו'
דיקא נמי דכתיב ישיש ולא כתיב
ישוש שמע מנה •

borum? Sanè. S. E. *Quum* prodiret ante expeditum exercitum, dicerent: Confitemini Domino. Nam in ſeculum benignitas ejus. 2. Chron. 20. 21. Quare autem, verba R. Ionathanis, omittitur in confeſſione hac: *Nam bonus eſt?* Pſal. 118. verſ. 1. Quia Deus non lætatur exitio improborum. Dicit enim R. Samuël, tradidiſſe R. Ionathanem: Quid Q. S. E. *Non propinquavit alter ad alterum tota illa nocte?* Exod. 14. 20. Illa eadem hora volebant angeli miniſtratores carmen accinere Deo. At Deus ipſis edixit: Opus manuum mearum mari mergitur, & vos carmen caneretis coram me? Ait R. Ioſe: Ipſe non lætatur, ſed alios oblectat. Obſerva quoque, ſcribi *Jaſis*, non *Jaſus*. (Quorum hoc notat, *lætabitur*: illud propriè eſt; *oblectabit*) Inde ſubintelligi datur.

יז והזונות רחצו וגו' א"ר אלעזר
למרק שתי חזיונות אחת של
מיכיהו ואחת של אליהו במיכיהו
כתיב אם שוב תשוב בשלום לא
דבר ייי בי באליהו כתיב במקום
אשר לקקו הכלבים את דם נבות
רבא אמר זונות ממש אחאב איש
מצונן היה ועשתה לו איזבל שתי
צורי זונות במרכבתו כדי שיראה
אותם ויתחמם • ואיש משך בקשת
לתומו וגו' רבי אלעזר אמר
לפי תומו רבא אמר לתמם ב

XVI. *Et meretrices laverunt, &c.* 1. Reg. 22. 36. Ait R. Eleaſarus: Ad poliendum duas viſiones, unam Michæ; Eliæ alteram. De Micha S. E. *Si revertendo reverteris in pace, non locutus eſt Dominus per me.* ibid. v. 28. De Elia: *Quo in loco linxerunt canes ſanguinē Nabothi, &c.* 1. Reg. 21. 19. Rabba ait, intelligendas ſimpliciter meretrices. Achabus fuit frigidus (in venerem). Curavit igitur Iſabel pingendas in curru ejus imagines duarum meretricum, ut ipſarum aſpectu incaleſceret. *Quidam, adducto arcu* 1. Reg. 22. 33.

חזיונות אחד של מיכיהו ואחד של
אליהו ׃

1. Reg. 18. 3. יז כתיב ויקרא אחאב אל עובדיהו
אשר על הבית ועובדיה היה ירא
את יי׳ מאד מאי אמר ליה אמר ר׳
יצחק הכי אמר ליה ביעקוב כתיב
נחשתי ויברכני יי׳ בגללך וביוסף
Geneſ. 30. 27. כתיב ויברך יי׳ את בית המצרי
בגלל יוסף וביתיה דההוא גברא
Gen. 39. 5. לא קא מבריך שמא לא ירא
אלהים הוא יצאת בת קול ואמר
ועובדיה היה ירא את יי׳ מאד
וביתו של אחאב אינו מזומן
לברכה אמר רבא גדול שנאמר
בעובדיה יותר ממה שנאמר ב
באברהם אבינו דאלו באברהם לא
כתיב מאד ובעובדיה כתיב מאד
ואמר ר׳ יצחק מפני מה זכה עובדיה
לנביאות מפני שהחביא מאה
נביאים במערה דכתיב ויהי בהכרית
איזבל את נביאי יי׳ ויקח עובדיה
מאה נביאים ויחבאם חמשים
Gen. 32. 6. 7. חמשים מאי שנא חמשים חמשים
אמר ר׳ אלעזר מיעקוב למד והיה
המחנה הנשאר לפלטה ר׳ אבהו
אמר לפי שלא היתה המערה
Obad. 1. מחזקת יותר מחמשים איש ׃ חזון
עובדיה כה אמר יי׳ אלהים לאדום
מאי שנא עובדיה לאדום א״ר יצחק
אמר הקב״ה יבא עובדיה שדר בין

ex integritate ſua, percuſſit, &c. R. Elcaſarus: Omnibus viribus ſuis. Rabba: Ad implendas duas viſiones Michæ & Eliæ.

XVII. S.E. *Et accivit Achab Obadiam præfectum domui ejus. Erat autem Obadia numinis reverens valde.* Quid dixit illi? Vti fert ſententia R. Iſaci, hoc dixit ei: De Iacobo ſcriptum eſt: *Experimento didici, ut benedixerit mihi Dominus tua cauſa.* Item de Ioſepho: *Benedixit Dominus domui Ægyptii illius propter Joſephum.* Attamen domui meæ benedictio non evenit. Forte quia tu Deum non times. Edita cœlo vox eſt: *Obadjah timet Deum valde*, ſed domus Achabi benedictionis capax non eſt. R. Abba: Majus eſt, quod de Obadia, quàm quod de Abrahamo prædicatur. Nam *valde* de Abrahamo non dicitur. R. Iſaacus: Quare meruit Obadia, ut prophetiæ ſpiritu afflaretur? Quia C. prophetas abſcondidit in ſpecu. Quòd autem quinquagenos ſingulis antris occuluit, fecit vel imitans prudentiam Iacobi, ut his deprehenſis, cæteri evaderent: vel quia plures antrum idem non capiebat. *Viſio Obadiæ. Sic ait Dominus Deus Edomo, &c.* Quid cauſæ eſt, cur Obadia in Edomum vaticinaretur præcipuè? R. Iſaac: Convenit,

שני רשעים ולא למד ממעשיהם
ויתנבא על עשו שדר בין שני
צדיקים ולא למד ממעשיהם ·
אמר אפרים מקשאה תלמידו
של רבי מאיר משום ר׳ מאיר
עובדיה גר אדומי היה והיינו
דאמרי אינשי מיניה וביה אבא
ליזיל ביה נרגא ·

יח ויך את מואב וימדדם בחבל
השכיב אותם ארצה וימדד שני
חבלים להמית וגו׳ א״ר שמעון
בן יוחאי מיניה וביה אבא ליזיל
ביה נרגא · כי אתא רב דימי אמר
ירך מתוכה מסרחת · ויקח את
בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו
ויעלהו עולה אל החומה · רב
ושמואל חד אמר לשם שמים
וחד אמר לשם ע״ז בשלמא למאן
דאמר לשום שמים היינו דכתיב
ויהי קצף גדול על ישראל כדרב
יהושע בן לוי דר׳ יהשע ב״ל רמי
כתיב וכמשפטי הגוים אשר
סביבותיכם לא עשיתם וכתיב
עשיתם כמתוקנין שבהן לא עשיתם
אבל כמקולקלין שבהן עשיתם ·
ויסעו מעליו וישבו לארץ אמר רבי
חנינא בר פפא אותה שעה ירדו
שונאיהם של ישראל למדרגה
התחתונה ·

venit, ut is, qui inter duos improbos vivens, non traxiſſet labem ex illorum moribus, mitteretur ad eum, qui inter duos probos vivens mores illorum non imbibit. Ait Ephrajim: Oppoſuit illi diſcipulus R. Meir hujus verbis: Obadjam proſelytum Edomæum fuiſſe. Hoc eſt, quod vulgò dicitur: *Ex ſe in ſe ſylva, ſi induatur ſecuri.*

XVIII. *Percuſſit Moabum menſuſque eſt fune, &c.* R. Simon 2. Sam. 8. 2.
fil. Iochai: Hoc eſt, quod vulgo dicitur: *Ex ſe in ſe ſylva, ſi induat ſe ferro.* R. Dimi: *Femur ex ſe putredinem contrahit:* *Captumq; filium ſuum primogenitum, qui ipſi ſucceſſurus erat, obtulit in holocauſtum, &c.* 2. Reg. 3. 27.
Raf & Samuel: Alter ait, in honorem Dei. alter: in honorem idoli. Illum hoc movet: *Fuit ira magna in Iſraëlem.* ibid.
At his verbis quem ſenſum attribuet alter? Reſpondendum eſt de ſententia R. Ioſuæ fil. Levi, qui iſta dicta inter ſe opponebat. *Et pro conſuetudine gentium, quæ ſunt* Ezech. 5. 7.
circa vos, non feciſtis. &: *Secundùm inſtituta gentium feciſtis.* ibid. 11. 12.
Nimirum, non bona, ſed peſſima quæque illorum facta æmulati eſtis. *Et profecti ab illo reverſi ſunt ad terram.* ibid.
R. Chanina: Ea hora detruſi ſunt [1] improbi Iſraëlis ad imum uſq; [2] barathrū.

Digitized by Google

NOT. 1. In Ebræo eſt: *Hoſtes Iſraëlis.* Formula hæc, quæ uſitatiſſima eſt, non alios, quàm Iſraëlitas intelligunt. Ità in Maccoth cap. II. fol. 10. p. 1. חרב על שונאיהם של ישראל שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד׳ i. e. *Enſis in hoſtes Iſraelis, qui ſinguli ſeorſim operam dant legi.* Simile eſt in Bava bathra cap. I. (Beth Iſrael. fol. 74. col. 2.) רב פפא הוה סליק בדרגא אישתמיט כרעיה בעי למיפל חלש דעתיה אמר השתא איחייב מאן דסני לן כמחללי שבתות וכעובדי עז וכולי׳ *R. Papa aliquando, quum aſſcenderet per gradus, fruſtrato veſtigio, pene delapſus fuerat. Qua re perculſus ait: Hac hora, qui odit nos* (id eſt, Ego ipſe) *commeritus fuerat pœnam violatoris Sabbati aut cultoris falſorum deorum, &c.* Senſus eſt, ſine dubio ob magnum aliquod ſuum peccatum, ſe in id diſcrimen veniſſe. Sic autem loquuntur, כאדם שתולה קללתו בחבירו inquit R. Sol. *ſicut homo, qui ſui exſecrationem in alterum transmovet* per εὐφημισμὸν, quaſi ominis deteſtandi gratiâ: ὡς ἀποδιοπομπούμενος καὶ ἀφοσιούμενος τὸν οἰωνόν. Facile adducor, ut credam 1. Sam. 25. verſ. 22. eandem eſſe ſententiam, ubi David hac formula juramentum concipit: *Sic faciat DOMINUS hoſtibus Davidis, & ſic addat; ſi reliquero, &c.* Ad quem locum Kimchius לאיבי דוד׳ כינוי הוא לדוד׳ i. e. *Per hoſtes Davidis ipſum Davidem ſub alio nomine obliquè & obſcurè innui*; tradit.

2. דַּרְגָּא eſt *ſcala.* מַדְרֵגָה eſt *locus ſcalaris.* (ut monet doctiſſ. Fullerus in Miſcellan.) i. e. faſtigium, ad quod non niſi ſcalis applicitis aſſcendi vel deſcendi poteſt.

פרק הי היו בודקין׳

Ad Miſn. III. תנא דבי רי ישמעאל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני א אביהן שבשמים כל חדש וחדש דיין אמר אביי הילכך נימרינהו מ מעומד מרימר ומר זוטרא מכתפי אהדדי ומברכי אמר ליה רב אחא

CAPUT V.

Traditio domus R. Iſmaëlis: Si [1] non meruiſſent Iſraëlitæ, niſi ut quotquot menſibus [2] ſalutarēt patrem ſuum cœleſtem, ſatis hoc ipſis foret. Ait Abhai: Idcircò ſtantes recitabunt benedictiones. Maremar & Mar Sutra invicem

לרב אשי במערבא מברכי ברוך
מחדש חדשים אמר ליה האינשי
דידן נמי מברכי אלא כדרב יהודה
דאמר רב יהודה בא"י אשר ב
במאמרו ברא שחקים וכול׳ •

invicem 3· portabant atque ita benedicebant. Ait R. Acha ad R. Aſche: In occidente benedicunt hac formula: 4· *Benedictus ſit, qui renovat menſes.* Cui ille: En noſtri homines ſic quoque benedicunt. Verùm, ut ait R. Iehudah, In terra Iſrael hæc formula obtinet: *Qui verbo ſuo condidit atherem, &c.*

N O T. 1. Senſus: Si Deus ipſos nullo alio præcepto dignatus eſſet, ſatis beneficum ſe erga ipſos præſtitiſſet.

2. Benedictionem lunæ novæ quotquot menſibus pronunciant. Hoc eſt quaſi Patris cœleſtis faciem viſere, ſalutare, amplexari. Hoc vult phraſis illa, הקביל פנים / Ita in Berachoth c. 9. (En Iaacob fol. 43. col. 1.) היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת זוכה להקביל פני שכינה • *Qui de ſynagoga in ſcholam, de ſchola in ſynagogam continenter ſe confert, merebitur ad Dei aſpectum admitti.* In Ioma cap. 8. (En Iac. fol. 110. col. 2.) quæſitum erat, quare Deus in deſerto potiùs quotidie, quàm ſemel in anno Manna voluerit dare? Reſpondetur, ſi filio in ſingulos dies victus ſtatutus ſit, neceſſe eſſe, שיקביל פני אביו בכל יום ויום ut patrem adeat quotidie. Ita Iſraelitas quotidiano beneficio, ut corda ad Deum diſponerent, admonitos fuiſſe. R. Iehudah Princeps quum in itinere quempiam legiſperitorum, captum oculis, ſalutandi cauſa cum R. Chaja acceſſiſſet, hanc benedictionem abiens ab illo tulit: אתם הקבלתם פנים הנראים ואינם רואים תזכו ותקבלו פני שכינה הרואה ואינה נראה • *Vos, qui ſalutaſtis eum, qui cernitur, ſed non cernit, mereamini admitti ad Deum, qui cernit, non cernitur.* Chagigah cap. 1. קבל est לקח / *accipere, excipere.* Sed malo referre ad קבל, i.e. לקראת / לנוכח / &c. *obviam, coram, ex adverſa.*

3. מכתפי eſt *geſtantes, bajulantes.* humeris ſuppoſitis propriè, καλωμίζοντες. Ita in Sabbath. cap. 16. fol. 119. non ſemel. Rabbini ad Sabbatum ſe comparabant, מכתפי ועיילי מכתפי ונפקי *inferentes & efferentes* aliquid utenſile, quaſi hoſpitem accepturi eſſent.

Sic igitur autumo, hos Rabbinos mutuò ſe elevaſſe, idque vice illius ſaltûs, quem in benedictione lunæ adhibent. Nam ſic reperio in libello quodam precum, poſt formulam benedicendi; ורוקד ג׳ פעמים ואומר כשם שאני רוקד ואיני יכול ליגע בך כך לא יוכלו כל אויבי ליגע בי לרעה · *Deinde ter ſubſultat, ſic dicens: Quemadmodum ego ſubſiliens te nequeo attingere: ita neque hoſtes mei valeant ad me pertingere, ut mihi noceant.*

4. Formulam integram benedicendæ Lunæ habes in libellis precum, & Latinè in Synagoga D. Buxtorfii cap. XVII.

פרק ו׳ נגמר הדין ·

Ad Miſn. II. Ioſ. 7. 19. א תן תודה אמר רבינא שחודי שחדיה במילי אמר ליה כלום אני מבקש ממך אלא הודאה תן לו תודה והיפטר ·

verſ. 11. ב׳ חטא ישראל א״ר אבא בר זבדא אף על פי שחטא ישראל הוא · אמר ר׳ אבא היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה ואסא קרו ליה · וגם עברו

ibid. את בריתי אשר צויתי אותם גם לקחו מן החרם גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם א״ר אלעאי רבי יהודה בר מספרתא מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה שני׳ ה׳ גם · וא״ר אלעאי משום ר׳ יהודה בר מספרתא עכן מושך בערלתו היה כתיב הכא וגם עברו את

CAPUT VI.

I. E*De confeſſionem.* Ait Rabbina: [1] Suavidicis dictis eum aggreſſus eſt, hoc modo: Numquid ego aliud à te poſtulo, quàm confeſſionem? Fatere factum, & liber eſto.

II. *Peccavit Iſrael.* Ait R. Abba bar Zabda: Etiamſi deliquiſſent, [2] Iſraelem tamen appellat. Hoc eſt, quod vulgo dicitur: Myrtus inter urticas ſita, myrti nomen habet, atque ſic appellatur. *Etiam tranſgreſſi ſunt*, &c. Ajunt Magiſtri, hic innui, quòd Achan pentateuchum legis integrum violaverit, quia quinquies *Etiam* repetitur. Ait item R. Aleai verbis R. Iehudę: Achan [3] præputium ſibi feciſſe, quia ut Geneſ. 17. verſ. 14. ita hic rupti federis increpitatio ſit. Nam liquidò,

בריתי וכתיב התם את בריתי הפר
פשיטא מהו דתימא במצות גופיה
לא פקר קא משמע לן • וכי עשה
נבלה בישראל א״ר אבא בר זבדא
מלמד שבעל עכן נערה המאורסה
כתיב הכא וכי עשה נבלה וכתיב
התם כי נבלה עשה בישראל
פשיטא מהו דתימא כולי האי לא
פקר נפשיה קא משמע לן • רבינו
אמר דינירה כנערה המאורסה
דבסקילה א״ל ריש גלותא לרב
הונא כתיב ויקח יהשע את עכן בן
זרח וגו׳ ואת בניו ואת בנותיו וגו׳
אם הוא חטא בניו ובנותיו מה
חטאו א״ל ולטעמיך אם הוא חטא
כל ישראל מה חטאו דכתיב וכל
ישראל עמו אלא לרדותן הכא נמי
כדי לרדותן • וישרפו אותם באש
ויסקלו אותם באבנים בתרתי אמר
רבינא הראוי לשריפה לשריפה
הראוי לסקילה לסקילה וארא
בשלל אדרת אחת ומאתים שקל
כסף רב אמר איצטלא דמילתא
ושמואל אמר סרבלא דצריפא •

liquidò, ſi dixeris in præcepto ad corpus ſuum pertinens illum ſe non proſtituiſſe, id nobis ſubintelligendum datur. *Et quia fecit* verſ. 15.
ſtultitiam in Iſraele. Idem auctor eſt: quia phraſis hæc de violatio- Deut. 22.
ne puellæ deſponſæ uſurpatur, 21.
Achanem eodem ſe crimine maculaſſe. Id enim manifeſtò colligi, licèt quis cogitet, illum non in tantum flagitium ſe effudiſſe. Rabbinu ait: Eidem ſupplicio, cui puella deſponſa, ſubjectus eſt; quod eſt lapidatio. Ait Æchmalotarcha ad R. Hunam:
S. E. *Apprehenditque Joſua* verſ. 24.
Achanem, &c. & filios ejus atque filias, &c. Si ipſe peccavit, liberi ejus quid deliquerunt? Imò, inquit ille, quid putas totum
Iſraëlem peccaſſe? Q. S. E. *Et* ibid.
totum populum cum ipſo. Scilicet ad illos [4] erudiendos. Atque hîc etiam ad erudiendum ipſos.
Et combuſſerunt eos igne, ac ob- verſ. 25.
ruerunt lapidibus. An utroque ſupplicio? Ait Rabbina: Prout cuique [5] conveniebat, ita vel lapidatione vel igne interficiebatur.
Conſpicatus ſum inter ſpolia Addereth unam & CC. ſiclos verſ. 21.
argenti. Raf ait, fuiſſe [6] ſtolam laneam. Samuel: [7] Chlamydem candore nitidiſſimo.

ג׳ ויהי בהיות יהשע ביריחו
וישא עיניו וירא וגו׳ ויאמר לא
כי אני שר צבא יי׳ עתה באתי היכי

III. *Factumque quum Jehoſua* Ioſ. 5. 13.
ad Hierichuntem eſſet, vidit, &c. dixitque: Non. Sed ego ſum princeps exercitûs DOMINI.

Modò

עביד הכי והאמר ר׳ יוחנן אסור לו
לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה
חיישינן שמא שד הוא שאני התם
דקאמר ליה אני שר צבא יי׳ עתה
באתי ודילמא משקר גמירי דלא
מפקי שם שמים לבטלה אמר
ליה אמש בטלתם תמידי של בין
הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד
תורה על איזה מהם באתה אמר
ליה עתה באתי מיד וילך יהשע
בלילה ההוא בתוך העמק ואמר
רבי יוחנן מלמד שהלך בעמקה
של הלכה אמר ר׳ שמואל בר
אוייא משמיה דרב גדול תלמוד
Ioſ. 8. 13. תורה יותר מהקרבת תמידין
שני עתה באתי׃ אמר ליה אביי
לרב דימי האי קרא במערבא
במאי מוקמיתו ליה אל תצא לריב
מהר פן מה תעשה באחריתה ב
בהכלים אותך ריעך ריבך ריב את
ריעך וסוד אחר אל תגל בשעה
Prov. 25. 8. 9. שאמר לו הקב״ה ליחזקאל לך
אמור להם לישראל אביך האמורי
ואמך חתית אמרה רוח פסקונית
לפני הקב״ה רבונו של עולם אם
יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך
Ezech. 16. 2. אתה אומר להם ומכלים אותם
ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל
תגל ומי אית ליה רשותא כולי
האי אין דאמר רבי יוסי בר חנינא
שלוש שמות יש לו פיסקון איטמך

Modò veni. Quî fuit adductus, ut [8] ſic faceret? Quum R. Ioh. vetet de nocte quempiam ſalutare. [9] Nam verendum eſt, ne ſit dæmon, qui nobis ſit obviam. Diverſum hic eſt, quum Angelus, quis eſſet, declaraverit. Atqui id confictũ eſſe poterat. Quinimò accepimus, [10] Nomen Dei in vanum non efferri. Sic igitur is ait ipſi: Heri omiſſum à vobis eſt juge ſacrificium, quod offerri debet inter veſperas: & [11] nunc omittitis ſtudium legis. Vtrius cauſa veniſti? Reſpondit: *Nunc veni.* (q. d. ob præſentis temporis officium) Eveſtigio *abiit Joſua* [12] *eadem nocte in vallem.* id eſt, in profunditatem præcepti. Ait R. Samuel verbis Raf: Exinde patet, ſtudium legis exſuperantius eſſe omnibus ſacrificiis. Ait Abhai ad R. Dimi: Quonam refertis vos, qui in occidente habitatis, iſtum verſum: *Ne efferaris velociter ad jurgium, ne forte neſcias, quid agendum tibi, quum te contumelia affecerit proximus tuus. De tua re litiga cum proximo tuo, & ſecretum alterius ne aperias?* Quum Deus Ezechieli edixiſſet: *Vade, dic eis: Pater tuus Amoræus, mater tua Chitthæa,* tum [13] ſpiritus deciſorius coram Deo ſic egit: Domine mundi, quum Abrahamus & Sara tibi

סיגרון · פיסקון שפוסק דברים
כלפי מעלה · איטמון ·שאוטם
עונותיהן של ישראל · סיגרון כיון
שסוגר שוב אינו פותח · היערוך
שועך לא בצר א"ר אלעזר לעולם
יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא
לא הקדים אברהם תפלה לצרה
בין ביתאל ובין העי לא נשתייר
משונאיהן של ישראל שריד ופליט
ריש לקיש אמר כל המאמץ עצמו
בתפלה מלמטה אין לו צרים מ
מלמעלה ר' יוחנן אמר לעולם
יבקש אדם רחמים שיהו הכל
מאמצין את כוחו ואל יהו לו צרים
מלמעלה ·

tibi ſiſtentur, æquius eſt te illis met objectare, atque eos pudore afficere. Quod habes adverſus quempiam, id cum eo diſcepta, & ſecretum alienum ne reveles. Nunquid [11] tanta ipſi poteſtas eſt? Eſt ſanè. Quare etiam, uti ab R. Ioſe didicimus, tria nomina ſortitus eſt, ut diceretur, Phiſkon, Itmon, Sigron. Phiſkon, quia intercedit divinę ſentẽtię. Itmon, quòd obturat ſeu obtegit peccata Iſraëlis. Sigron, quòd quum hic clauſerit, nemo aperit. *An* Iob.36.20.
diſponetur clamor tuus, quandò non eſt anguſtia? R. Eleaſar: Perpetuò homo precibus ſuis præoccupet calamitatem. Nam ni Abraham precibus fuſis inter Bethelem & Ai prævertiſſet cladem: ex hoſtibus Iſraëlis non relictus fuiſſet ullus. Reſch Lakiſch ait: Qui ſemet precibus munit infernè, hoſtes deſuper non habet. R. Iohannes: Semper homo miſericordiam imploret, ut cuncti ipſi opitulentur, non autem adverſentur deſuper.

NOT. 1. q. d. λόγοις αὐτὸν ἐδίκαζεν. Quod ſigmentum, quo Ioſuæ ſimulatio & mendacium & fides fracta imponitur, ut indignum tanto imperatore jure merito redarguit Maſius.

2. Non, *populum*. ſed dignatur illos ſancto nomine.

3. R. Sol. משך את עור אמתו תמיד עד שנשתרבבה וכסתה את ראש הגיר שלא ראה מהול · *Frequenter attrahendo cutim pudendi effecerat, ut promineret & glandem cooperiret, atque incircumciſo ſimilis eſſet.* Fiebat id quoque ferramentis chirurgi opera. vide Bezam & Iunium in notis marginalibus ad 1. Cor. VII. 18.

4. Vt ſpectato ipſius ſupplicio, caverent ſibi, ne in devotis prævaricarentur impoſterum.

עביד הכי והאמר ר׳ יוחנן אסור לו
לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה
חיישינן שמא שד הוא שאני התם
דקאמר ליה אני שר צבא יי׳ עתה
באתי ודילמא משקר גמירי דלא
מפקי שם שמים לבטלה אמר
ליה אמש בטלתם תמידי של בין
הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד
תורה על איזה מהם באתה אמר
ליה עתה באתי מיד וילך יהשע
בלילה ההוא בתוך העמק ואמר
רבי יוחנן מלמד שהלך בעמקה
של הלכה אמר ר׳ שמואל בר
אוייא משמיה דרב גדול תלמוד
Iof. 8. 13. תורה יותר מהקרבת תמידין
שני עתה באתי׃ אמר ליה אביי
לרב דימי האי קרא במערבא
במאי מוקמיתו ליה אל תצא לריב
מהר פן מה תעשה באחריתה ב
בהכלים אותך ריעך ריבך ריב את
ריעך וסוד אחר אל תגל בשעה
Prov. 25. 8. 9. שאמר לו הקב״ה ליחזקאל לך
אמור להם לישראל אביך האמורי
ואמך חתית אמרה רוח פסקונית
לפני הקב״ה רבונו של עולם אם
Ezech. 16. 2. יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך
אתה אומר להם ומכלים אותם
ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל
תגל ומי אית ליה רשותא כולי
האי אין דאמר רבי יוסי בר חנינא
שלוש שמות יש לו פיסקון איטמס

Modò veni. Quî fuit adductus, ut [8] ſic faceret? Quum R. Ioh. vetet de nocte quempiam ſalutare. [9] Nam verendum eſt, ne ſit dæmon, qui nobis ſit obviam. Diverſum hic eſt, quum Angelus, quis eſſet, declaraverit. Atqui id confictû eſſe poterat. Quinimò accepimus, [10] Nomen Dei in vanum non efferri. Sic igitur is ait ipſi: Heri omiſſum à vobis eſt juge ſacrificium, quod offerri debet inter veſperas: & [11] nunc omittitis ſtudium legis. Vtrius cauſa veniſti? Reſpondit: *Nunc veni.* (q. d. ob præſentis temporis officium) Eveſtigio *abiit Joſua* [12] *eadem nocte in vallem.* id eſt, in profunditatem præcepti. Ait R. Samuel verbis Raf: Exinde patet, ſtudium legis exſuperantius eſſe omnibus ſacrificiis. Ait Abhai ad R. Dimi: Quonam refertis vos, quî in occidente habitatis, iſtum verſum: *Ne efferaris velociter ad jurgium, ne forte neſcias, quid agendum tibi, quum te contumelia affecerit proximus tuus. De tua re litiga cum proximo tuo, & ſecretum alterius ne aperias?* Quum Deus Ezechieli edixiſſet: *Vade, dic eis: Pater tuus Amoræus, mater tua Chitthæa,* tum [13] ſpiritus deciſorius coram Deo ſic egit: Domine mundi, quum Abrahamus & Sara tibi

Digitized by Google

סיגרון · פיסקון שפוסק דברים
כלפי מעלה · איטמון שאוטם
עונותיהן של ישראל · סיגרון כיון
שסוגרו שוב אינו פותח · היערוך
שועך לא בצר א״ר אלעזר לעולם
יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא
לא הקדים אברהם תפלה לצרה
בין ביתאל ובין העי לא נשתייר
משונאיהן של ישראל שריד ופליט
ריש לקיש אמר כל המאמץ עצמו
בתפלה מלמטה אין לו צרים מ
מלמעלה ר׳ יוחנן אמר לעולם
יבקש אדם רחמים שיהו הכל
מאמצין את כוחו ואל יהו לו צרים
מלמעלה ·

tibi ſiſtentur, æquius eſt te illis met objectare, atque eos pudore afficere. Quod habes adverſus quempiam, id cum eo diſcepta, & ſecretum alienum ne reveles. Nunquid [13] tanta ipſi poteſtas eſt? Eſt ſanè. Quare etiam, uti ab R. Ioſe didicimus, tria nomina ſortitus eſt, ut diceretur, Phiſkon, Itmon, Sigron. Phiſkon, quia intercedit divinę ſententię. Itmon, quòd obturat ſeu obtegit peccata Iſraëlis. Sigron, quòd quum hic clauſerit, nemo aperit. *An diſponetur clamor tuus, quando non eſt anguſtia?* Iob. 36.20. R. Eleaſar: Perpetuò homo precibus ſuis præoccupet calamitatem. Nam ni Abraham precibus fuſis inter Bethelem & Ai prævertiſſet cladem: ex hoſtibus Iſraëlis non relictus fuiſſet ullus. Reſch Lakiſch ait: Qui ſemet precibus munit infernè, hoſtes deſuper non habet. R. Iohannes: Semper homo miſericordiam imploret, ut cuncti ipſi opitulentur, non autem adverſentur deſuper.

NOT. 1. q. d. λόγοις αὐτὸν ἐδίκαζεν. Quod figmentum, quo Ioſuæ ſimulatio & mendacium & fides fracta imponitur, ut indignum tanto imperatore jure merito redarguit Maſius.

2. Non, *populum*. ſed dignatur illos ſancto nomine.

3. R. Sol. משך את עור אמתו תמיד עד שנשתרבבה וכסתה את ראש הגיד שלא ראה מהול · *Frequenter attrahendo cutim pudendi effecerat, ut promineret & glandem cooperiret, atque incircumciſo ſimilis eſſet.* Fiebat id quoque ferramentis chirurgi opera. vide Bezam & Iunium in notis marginalibus ad 1. Cor. VII. 18.

4. Vt ſpectato ipſius ſupplicio, caverent ſibi, ne in devotis prævaricarentur impoſterum.

5. Vt jumenta lapidibus cæderentur: cætera comburerentur.

6. Sonat Græcum, στολὴ μηλωτή. R. Sol. טלית של צמר נקי בן יומו שמכסים (al. שמכבסים) למילתא מלבישין לביש שלא יתלכלך צמרו / quæ verba in mendo cubare non dubito.

7. R. Sol. צבוע בצריף שקירין אלו״ם i. e. *tincta alumine.*

8. Vt adoraret. vid. verſ. 14. Angelus autem iſte, qui ſe adorari patitur, cujuſque præſentia locus, in quo Ioſuæ apparuit, ſanctificatur, ita ut calceum detrahi imperet, non dubitamus, quin ſit ille *quem adorant omnes angeli cœli*, à quo illis omne robur atque efficacia tribuitur, qui Dan. 10. verſ. ult. Michaël Princeps Eccleſiæ & Princeps maximus, *cap. 12. 1.* dici videtur. Ideò quòd Ioſ. VI. 1. dicitur: *Allocutus eſt DOMINUS Jehoſuam*; id propriè de Angelo hoc, non per communicationem quandam metonymicam, dictum intelligimus. Quanquam non omninò falſum eſt, dici aliquando Deũ loqui, quando per os alterius, aut miniſter ipſius verbis, loquitur. Ita Eſai. VII. 10. *Addidit DOMINUS loqui ad Achaſum.* Ita vertit Iunius, in infinito. Ita explicat Targum, R. Sol. R. David. Si tamen quis putet, דַּבֵּר iſthic imperativum potius eſſe, is me ſibi habebit aſſentientem.

9. Præſertim in locis incultis & inhabitatis; ait Thoſiphta.

10. Hoc vult forte: Satanæ non concedi tantum, ut ſanctum illud & tremendum nomen in vanum & ad decipiendos homines uſurpet.

11. Quod ob bellicas occupationes de die non potuiſtis facere, id nunc ſaltem de nocte erat faciendum, ut legis ſtudio incumberetis. Atqui vos & nunc in munitionibus pernoctatis. Vide Kimchii judicium de hac gloſſa.

12. Gabriel. ut vult R. Sol. Sed Gabriel nuſquam princeps populi Dei dicitur: verùm ipſe potius à Michaële juvari indiget. *Dan. 9. 21. & 10. 13.*

13. Niſi quem excellentiorem angelis hîc indigitant Rabbini, oportet illos nimis eſſe brutos. Filius Dei ſolus is eſt, qui iratum Patrem ut placet merito ſuo intercedit: peccata noſtra contegit; ſpretuſque malitiosè omnem gratiæ ſpem intercludit.

IV. Se-

ר׳ פיסקא לנקות עצמן וינקו את עצמן כדי שלא להוציא לעז על בתי דינים ועל העדים · תנו רבנן מעשה באחד שיצא ליהרג אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ובית דין וכל ישראל מנוקים והעדים לא תהא להם מחילה לעולם כששמעו חכמים לדבריו אמרו להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא יהרג ויהא קולר תלוי בצואר העדים פשיטא כל כמיניה לא צריכא דקא הדרי בהו סהדי וכי הדרי בהו מאי הוי כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לא צריכא דאף על גב דקא יהבי טעמא למילתייהו כי ההוא מעשה דבעא מיכסא ·

IV. Segmentum. *Ut ſe culpa ſuſpicione liberent, &c.* T. M. Contigit, ut quis, cùm educeretur ad mortem, ſic diceret: Si ego hoc crimine, cujus poſtulatus ſum, teneor, ne ſit mors mea expiationi pro omnibus peccatis meis. Si verò ab illo immunis ſum, expiet illa quidem delicta mea, & judices, cum toto Iſraële, culpa careant; at teſtib. nunquam detur venia. Quibus verbis auditis, Sapientes dixerunt: Quandoquidem ſententia de illo lata eſt, reduci non poteſt. Omnis igitur pœna teſtium impendeat cervicibus. Sanè, in omni ſimili caſu non opus eſt, ut teſtes in ſuſpicionem vocentur. Nam hîc teſtimonium ſuum retractaverant. Sed licèt retractent, quia qui ſemel indicium fecit, id revocare nequit, nihil opus eſt, quantumvis verba ſua ratione aſſtruant: uti factum in iſtoc caſu telonę. Ad Miſn. caud.

N O T. Totam fabulam enarrat R. Solomo. Summa hæc eſt. Eximii cujuſdam ſapientis, & telonę funera ſimul efferebantur. Interventu turmæ hoſtilis pompa diſiecta eſt. Interim à diſcipulo magiſtri feretrum obſervabatur. Poſtridie, permutatis capulis, quamtumvis reclamante diſcipulo, præter meritum uterque vel honorate, vel viliter humatus eſt. Quam ob rem quum diſcipulus in fermento jaceret; in ſomnis ei aſſiſtens præceptor, qua re ipſe temporariam ignominiam, iſte honorem commeritus eſſet, aperit. Porrò telonam in Orco extremos cruciatus perpeſſurum, donec Simeon Setachides ei vicarius ſuccederet: quòd is magas Askalonitides non puniret. Monitus Setachides, aſtu iſtas magas interemit. Harum propinqui, ſycophantia inter ipſos compoſita, filio ipſius crimen

intendunt. Is damnatur: educitur: orationem, quæ in textu eſt, habet. Commoti teſtes, vindictæ ſtudio ſe crimen excogitaſſe fatentur. Iudices ſententiam pronunciatam ob confeſſionem illorum non mutant.

Deut. 21. 23.

ה כי קללת אלהים תלוי׳ אמר רבי מאיר משלו משל למה הדבר דומה לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא ללסטיות צורת המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר המלך תלוי צורת המלך והורידוהו ׃

V. *Maledictio Dei eſt ſuſpenſus.* R. M. it: Res hæc iſto ſimili ſolet illuſtrari. Sint duo fratres gemini, quorum alter rex conſtituatur à popularibus, alter latrocinia exerceat. Hunc rex apprehenſum jubeat in crucem agi. quiſquis eum viderit, ob formæ ſimilitudinem, regem iſtic pendere, dixerit. Quam ob rem Rex illum detrahi de cruce imperet.

N O T. Hoc vult, indignum eſſe imagine Dei, ad quam homo formatus ſit, (שעשוי בדיוקנו של מקום) ſi ſuſpēſus in patibulo relinquatur. Vide R. Sol. in comm. ad Deuteron. ubi monet קללה ſignificare זילזול i.e. *contemtum, ignominiam:* uti & 1. Reg. 2, 8. De hac ſententia, quam agnoſcit & Toſtatus Abulenſis Epiſcopus, mox aliquid dicam: Nunc qui mihi commodiſſimus ſenſus viſus ſit, ut potero, explicabo. Deus omnia in univerſum peccata exſecratur (*Deut. XI. 28. XXVII. 26.*) eaque non vult remittere ſine aliquo odii ſui adverſus illa demonſtratione, *Exod. XXXIV. 7.* Ideoque ante omnia ad ejus maledicti deletionem ex ineffabili miſericordia conſtituit unum illud ſufficiens & ſolum conſcientias purificans piamentum, mortem filii ſui dilecti; *Rom. III. 25. Hebr. IX. 14. X. 1. 2. 14.* atque illud pro ratione Veteris Eccleſiæ externis & ſacramentalibus quibuſdam expiationibus voluit ſignificari. Itaque & involuntariis & per ignorantiam atque imprudentiam admiſſis, atque etiam omnibus pœnitentium peccatis ἀπολυτρώσεως ſacramentum conſtitutum erat, victimarum cæſio. *Vide Leviticum, nominatim cap. XVI. 16. 21. 22.* Nam ad peccatorum expiationem Iſraëlitis pecudum ſanguis erat datus. *Levit. XVII. 11. Hebr. IX. 13. 22.* Ita tamen, ut à criminum macula verè conſcientiam purgare non poſſent: quod teſtatur epiſtola ad

Hebræos

Hebræos *cap. X. 1. 2. 3. & maximè v. 4. His contradicentem Socinum vide in ſcripto de Chriſto Servatore l. 2. c. 14. pag. 226. edit. Sibr. §. Quod etſi.* Quamvis autem pro gravioribus facinoribus per contumaciam perpetratis, ut ſunt cædes, adulterium, &c. peculiariter inſtitutum ſacrificium non legamus: tamen neque horum deſperata ſalus erat, quia maledictionem Dei ipſos ferre in corpore ſuo oporteret: ſed illa pœnæ perlatione ulteriori ſupplicio animæ corporiſque eximebantur. Itaque niſi ſanguine homicidæ fuſo terram voluntario homicidio inquinatam non *piari* docet liber Num. *cap. X X X V. 33.* Hoc in graviſſimorum criminum ſupplicio lapidatione apertiùs ob ſacramentalem reſpectum teſtatus eſt Deus. Nam quum lapidatorum cadavera ob execrationem exuperantiorem integrum diem juſſerit ἐξηλιασθῆναι, oſtendit, ſuſpenſum exſecrationem ſuam revera ferre uſque ad veſperam. Quia verò ejus memoriam & opinionem ſuſtinere neceſſe eſt, quamdiu in ligno relinquitur, quandoquidem legi unius ſolis ignominia ſatis eſſe factum voluiſſet Deus, corpora quoque in ſepulcrum ex eo inferri mandavit. Politicum hìc fuit, puniri ſcelera graviſſima violentæ mortis genere graviſſimo & ignominia poſt mortem; alioſque à facinoribus pœna reorum abſterreri: Ceremoniale & typicum, ac propheticum, quòd in ſimilitudine ſupplicii Chriſti inſignis cujuſdam exſecrationis latione & deletione externâ, ejus maledicti, quod morti æternæ addicit peccatores, abolitio, per Chriſtum facienda, umbrabatur & præmonſtrabatur. Nam ni tale ſacrificium reſtaret, actum erat de ſalute plexorum. Siquidem morte corporis non poteſt Dei indignatio verè & in ſolidum tolli. Paulus, quando in ea ad Galatas *cap. I I I. v. 13.* per Chriſtum nos à maledicto legis redemtos docet, eum pro nobis maledictionē factum eſſe hujus verſus auctoritate efficit. Nam quum Chriſtus noſtram vicem ob noſtra peccata voluntate ſua & Patris mortem & ignominium in cruce ſubierit, eſſe dubium non poteſt, quin exſecrationem, cujus illa effectum & nota erat, ſimul in ſe receptam aboleverit: ita ut nullius hominis conſcientia unquam aliter à maledictione, quàm vi crucis Chriſti liberetur. Non videntur ſatisfacere, qui, quod Moſes dicit, *Exſecrationem Dei eſſe ſuſpenſum*; accipiunt de deteſtabilitate hujus ſupplicii, ſive id eſt imaginis divinæ atque ita ipſius Dei *dehonoratio* (ſic Lyra)

injuria & contumelia; ſive Deus miſeratione ſuæ creaturæ deteſtatur tam immane ſupplicium; ſive quia ſpectantibus horrorem incutit, ejuſque deteſtationem exprimit. Nam ob hominum deteſtationem non appellatur *exſecratio Dei*, niſi *Elohim* vertas *judicem*: quod frivolum eſt. Deinde ſi contumelia Dei eſt & Deo ingratum ſuſpendi, quare ſuſpenditur? aut quomodo hoc Apoſtolus detorquet ad maledictionem legis, quæ homini à Deo impoſita incumbit; ſi hæc injuria in Deum ipſum redundat, & paſſivè *exſecratio Dei* dicitur? ſin verò *relinqui* ſolùm *in patibulo* ignominia Dei eſt, vel ideo maximè, quia ita animis hominum iſta ingeneratur opinio, quòd animæ poſt mortem non ſuperſint, uti cenſet Maſius, quomodo ad Chriſtum accommodabitur, qui de cruce detractus eſt? Ut ut rem conſiderem, non video, quomodo in iſta applicatione ſit ἀπόδειξις & vis ad probandum ulla. ita ut [a] Socinus fortè rectè dixiſſe videatur, *Amavit Paulus, ut in aliis ſæpe ſolet, in exſecrationis verbo argutus eſſe.* Quod quàm ſit reverenter & rectè atque circumſpectè dictum, ipſius viderint diſcipuli. Non autem poteſt iſtos juvare, quod dicunt, fuiſſe ſimul adumbrationem crucis Chriſti maledictionem tollentis. Non enim conſiſtit hic typus in ſimilitudine mortis violentæ & ignominioſæ, ſed inſuper in ſimili, licet non æquè perfecta & latè patente ratione ſubitæ atque ſublatæ divinæ exſecrationis. Multò minùs mihi videntur legis hujus ſenſum aſſequi, qui ſolam ceremonialem præfigurationem tollendæ exſecrationis agnoſcunt: *quòd alioqui neque ſecundùm naturæ legem, neque ſecundùm jura civilia, neque per ſe ipſum denique, qui ſuſpenſus eſt, Deo ſit exſecrabilis*: quaſi is ſenſus eſſet; Demendum de patibulo cadaver, quia ſimilitudinem ſupplicii ſubierit ejus, quo Legis & Dei maledictio ſit abolenda. Ita ut *ſuſpenſus tantùm ſecundùm legem ceremonialem ſit exſecrationi Deo* (verba D. Iunii in Parallelis) Nam hi tollēdo realem maledictionem ſubeundam & exantlandam à ſuſpenſo Veteris ſeculi, id eſt, figuræ veritatem, inanem reddunt & in nudis verbis relinquunt adumbrationem atque præfigurationem. Ideo videntur quidam pro adumbratione *prædictionem* dixiſſe, &, quia ab illa prædictione ad procurandam ſepulturam videbant conſequentiam nullam eſſe, nullas non convectarunt rationes, quare terra profanetur relicto in furca cadavere; ne homines feritati aſſueſce-

a. De Servatore part. 2. c. 1. pag 109. col. 1. ed. Sibr.

aſſueſcerent; ne videantur judices ſuppliciis delectari, &c. quas ego rationes veras & graves agnoſco, ſed in textu non video. Multò meliùs Hieronymus *comment. in epiſt. ad Galatas* ſentit: *Non ideo maledictus, quia pendet; ſed ideo pendet, quia maledictus.* Neque tamen hic ſententiam ſuam mihi probat Cajetanus, quam citat & recipit Cornelius à Lapide, quòd *Deus nec cadavera ſupereſſe voluerit, in pœnam & infamiam tantorum ſcelerum, ob quæ omnino interimi & quaſi annihilari merebantur, utpote toti exſecrabiles & indigni terram tangere & afflare.* à qua non multum abhortet D. Iunii nota marginalis ad Deuteronomium: Omnes *maleficos eſſe Deo exſecrationi; ac proinde non debere palam & diu coram Sole exſtare execrationem, &c.* His ſuſpenſus, ex legitima cauſa, manet ſub exſecratione poſt illum diei unius ἐξηλιασμόν. quod non ita eſt. Nam perſoluta pœna à facinoroſo ordinationi divinæ ſatisfactum eſt; ut mortalis judex ab illo nullam amplius exigere poſſit; neque Deus quidem exacturus ſit, ſi ante mortem ſolum illud conſcientiæ mundans ſacrificium fide vera amplexus ſit. Sepultura enim eſt conſolationis, & ignominię, non augendæ, ſed minuendæ cauſa illi conceſſa. Intelligimus igitur ſuſpenſum, ob crimina, eſſe ſub exſecratione Dei uſque ad veſperam; à judicibus verò oſtentari & à populo exiſtimari talem, quaſi legi nondum ſatisfeciſſet, quouſque relinquitur in patibulo: quod facinus & judices immanitatis & æſtimatores iniquos inſatiabilis odii coarguit: qua re ira & maledictio Dei in ipſorum capita & terram ipſam propter ipſos provocatur. Atque hoc ſenſu dicuntur *terram polluere*, relinquendo in patibulo cadavere ſuſpenſi. Chriſtus igitur, qui ob crimina, quamvis non ſua, exigente ſummo judice, in crucem ſuffixus eſt, jure concluditur execrationem legis morte & ignominia illa ſua tuliſſe & ſuſtuliſſe. Atque ita typus externus tollendę maledictionis, ad mortem & ignominiam temporalem obligantis, in veritate piamenti, τȣ̃ μόνȣ τελειωτικȣ̃, fuit adimpletus.

ו אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחאי רמז לקבורה מן התורה מנין ת״ל כי קבור תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה

VI. Ait R. Iohannes verbis R. Simeonis filii Iochæi: Innuitur à lege ſepultura. Vbinam? Hoc verſu: [1] *Omnino ſepelies eum.* Deut. 21. 23.
2. Schabor rex ad R. Chaſdam ait:

אל׳ שבור מלכא לרב חסדא
קבורה מדאורייתא מנא לכו
אישתיק ולא אמר ולא מידי אמר
ליה רב אחא׳ בר יעקוב אימסר
עלמא בידי דטיפשאי איבעי ליה
למימר כי קבור דליעביד ליה ארון
תקברנו לא משמע ליה וליםא
מראקבור צדיקי מנהגא בעלמא
מראקבריה רחמנא למשה דלא
אשתני ממנהגא · תא שמע וספדו
לו כל ישראל וקברו אותו דלא
אשתני ממנהגא · לא יספדו ולא
יקברו לרומן על פני האדמה יהיו
דלשתנו ממנהגא · איבעיא להו
קבורה משום בזיונא הוא א
או משום כפרה הוא למאי נפקא
מניה דאמר לא תקברנו לההוא
גברא אי אמרת משום ביזיונא
הוא לאו כל כמיניה אלא אי
אמרת משום כפרה הוא דאמר
לא בעינא כפרה מאי תא שמע
מראקבור צדיקי אי אמרת משום
כפרה הוא צדיקי לכפרה צריכי
אין דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ
וגו׳ תא שמע וספדו לו כל ישראל
וקברו אותו אי אמרת כי היכי
דתיהוי ליה כפרה הנך נמי ליקברו
כי היכי דתיהוי להו כפרה האי
דצדיק תיהוי ליה כפרה הנך לא
ליהוו כפרה · תא שמע לא יספדו
Eccl.7.20. ולא יקברו דלא היהוי להו כפרה ·

ait : Vbinam putatis in lege ſepulturam præcipi ? Is obticuit, & nihil penitus reſpondit. Ad hæc R. Acha filius Iacobi: Traditus eſt mundus in manum ſtultorum. Iſthoc oportebat ipſum proferre: *Sepeliendo* i. e. condendo ipſum in ſarcophagum, *ſepelies eum.* Id verò non ita exaudiebat. Hoc igitur attuliſſet: quod juſti ſepulti ſunt. Moris id erat. At, quòd Deus Moſen ſepelivit. Ne ſcilicet præter morem cum ipſo ageretur. Age, audi: *Et planxerunt eum omnis Iſrael atque ſepeliverunt eum.* Vt ſolitum honorem adipiſceretur. Iſtud ſaltem : *Non plangentur, neque humabuntur. In fimum redigentur in ſuperficie agri.* Nimium ut inſolitum in illis exemplum ſtatueretur. Quæſitum eſt, utrum humatio ignominiæ vitandæ, an piamenti causâ, requiratur. Nam quid inde colligimus, ſ [quòd non obtemperatur,] Si quis ſe vetet ſepeliri? Si dixeris, ignominiæ cauſa requiri humationem; annon in ſimili re *obtemperatur illi?* Si dicas, Ad piamen pertinere; qui piationem aſpernetur; quid *ei proderit humatio?* Age, exaudi inde, quòd juſti ſepulti ſunt. Nunquid a. juſti indigent expiatione? Sanè quidem. Q. D. *Nam nemo eſt juſtus*

איבעיא להו הספדא יקרא דחיי
הוא או יקרא דשכיבי הוי למאי
נפקא מינה דאמר לא תספדור
לההוא גברא אי נמי לאפוקי ם
מיורשין מאי תא שמע ויבא
אברהם לספוד לשרה ולבכותה
אי אמרת משום יקרא דחיי הוא
משום יקרא דאברהם משהו לה
לשרה שרה גופה ניחא לה
כי היכי דמייקר בה אברהם תא
שמע וספדו לו כל ישראל וקברו
אותו ואי אמרת משום יקרא דחיי
הוא הני בני יקרא נינהו ניחא
להו לצדיקי דנתייקרו בהו אינשי
תא שמע לא יספדו ולא יקברו אי
אמרת משום יקרא דשכבי ת
שפיר דהני לא בני יקרא נינהו
אלא אי אמרת יקרא דחיי הוא הא
נמי יספדו כי היכי דתיהוי להו ,
יקרא לאינשי לא ניחא להו
דנתיקרו ברשיעיא • תא שמע
בשלום תמות ובמשרפות א
אבותיך המלכים הראשונים וגו׳
אי אמרת יקרא דחיי הוא מאי
נפקא ליה מינה הכי קאמר ליה
לייקרו בך ישראל כי היכי ל
דאיתיקרו באבהתך • תא שמע
נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך
יהודה שגירר עצמותיו של אביו
במטה של חבלים וא״א יקרא דחיי
הוא מ״ט עביד הכי משום דתיהוי

juſtus in terra; &c. Age, audi:
Planxeruntque illum omnes Iſraë- 1. Sam. 28.
litæ, atque ſepeliverunt. Si dicas, 3.
Expiandi peccati gratiâ; ſepelian-
tur & iſti, ut expiationem conſe-
quantur. At verò juſtus iſthic
expiationem conſequitur, non
item illi. Age enim, audi: *Non* Ier. 16.
plangentur, neque ſepelientur.
Quæſitum quoque eſt: Planctus
ad honorem viventium, an de-
functi pertineat? Quid inde vi-
detur ſequi, quòd *ei*, qui ſibi
planctum fieri vetet, *obtempera-
tur?* Quid, ſi etiam tum ab hære-
dibus extorqueretur *impenſa in
præficas & lamentatores?* Age,
audi: *Venit Abraham ad plan-* Gen. 23. 2.
*gendum Saram & deflendum
illam.* Numquid ob honorem
vivorum oportuit Saræ ſepultu-
ram differri? Enimverò ipſa vo-
lente Sara fieri poterat, ut honori
ſuo in ipſa conſuleret Abraham.
Age, audi: *Planxeruntque ipſum
& ſepeliverunt totus Iſraël.* Sanè
illi honore digni erant: quare
juſti voluiſſe, ut quid honoris ho-
minibus iſtis propter ſe acceder-
ret, poſſunt videri. Age, audi:
*Nec planctus, nec funeratio con-
tinget eis.* Si dicas, pertinere
ad defunctorum honorem, bene
eſt. Nam iſti honore indigni
erant. Sed, ſi dicas, ad honorem
viventium pertinere, profectò

כפרה לאביו ומשום כפרה דאבוה
משהי ליקרא דכל ישראל ישראל
גופיהו ניחא להו דמחלי יקריהו
לגביה ׃ תש״ אמר להו רבי אל
Ier. 34. 4. תספדוני בעיירות ואי אמרת יקרא
דחיי הוא מאי נפקא ליה מיניה
קסבר רבי ליתיקרו בו ישראל טפי
פורתא ׃ תא שמע רבי נתן אומר
סימן יפה למת שנפרעין ממנו
לאחר מיתה מת שלא נספד ולא
Pſal. 15. 4. נקבר או שחיה גוררתו או שהיו
גשמים מזלפין על מטתו זהו סימן
יפה למת שמע מיניה יקרא
דשכבי הוא שמע מיניה ׃

feciſſent ipſis planctum ſui honoris cauſâ. Atqui non conveniebat illis, ut improbi honoris materia ipſis eſſent. Age, audi: *In pace morieris & incenſionibus patrum tuorum, &c.* Quid hoc illius intereat, ſiquidem honor viventium quæritur? Hic ſenſus eſt, q. d. Sicut à patribus tuis, ita à te honoris materiam capere non dedignabuntur Iſraëlitæ. Age, audi: *Vilis in oculis ſuis, ſpretus.* Id in Ezechiam pulcherrimè competit, qui paterna oſſa trahea ex reſtibus texta raptavit. Si dicas, Honorem viventium quæri, quare ſic fecit? Vt expiarentur peccata patris. Numquid igitur paternorũ peccatorum piandorum cauſa, honorem cuncto Iſraëli ademit? Conveniebat ſcilicet, ut Iſrael honorem ſuum ejus cauſa remitteret. Age, audi: Rabbi 4. præceperat, ne in parvis oppidulis plangeretur. Quam ob cauſam, ſi honoris viventium intereſt? Nimirum putabat, ita ampliori honori futurum. *Poſt* 5. pauló. Age, audi: R. Nathan ait: Signum bonum eſt defuncto, ſi poſt mortem ab eo pœna exigatur, qui planctu, ſepulturâque careat, cujus artus fera differat, in cujus capulum imber deſtillet. Hinc intelligere eſt, ad honorem defuncti planctum & funerationem pertinere.

N O T. 1. Quia præceptum eſt, ut cadaver ſuſpenſi (ne funeſta maledictionis divinæ oſtentatione inquinaretur felix terræ facies, neve, ob injuriam neglectûs & immiſericordiæ adverſus proximum, in terram ejuſque incolas Dei execratio incumberet) de ligno detractum ſepeliretur, eo ipſo oſtenditur, probari Deo morem humandorum defunctorum, atque ab eo exigi. Finis miſeriæ, quæ omnibus ob peccatum exantlanda eſt, iſte eſt, ut corpus in pulverem, unde ſumtum eſt, redigatur. Non convenit igitur quaſi beſtiæ cadaver abjici & feris avibuſque carnivoris dilaniandum exponi

corpus

corpus hominis ad imaginem creatoris ſui efformati. Neque in ſepultura nullum eſt ſuperſtitum ſolatium. Nam teſtantur condendis hominum corporibus, ſe aliquid melius de illis & glorioſius, quàm de beſtiarum cadaveribus, ſperare: quòd nempe viſuri Deum aliquando ſint in iiſdem corporibus. A qua ſpe excluſos & dignos tam animæ quàm corporis excidio oſtendere voluit Deus, quibus ſepulturam aſini comminatus eſt. Solliciti tamen de humatione, more ſuperſtitioſorum Iudæorum, ut ſimus, nulla cauſa eſt; quum nobis *& ipſius carnis & membrorum omnium reformatio non ſolùm ex terra, verùm etiam ex aliorum elementorum ſecretiſſimo ſinu, quò dilapſa cadavera receſſerunt, in temporis puncto reddenda & redintegranda promittatur.* Auguſt. de Civ. Dei. lib. 1. c. 12.

2. R. Solomon ad tract. Peſachim c. IV. docet fuiſſe regem Perſidis hoc nomine tempore Rabbæ. Alludit ad *Sapores*, quod Regibus Parthicis familiare nomen eſt. Duo Rabbæ (רבה) σύγχρονοι fuerunt R. Chaſdę, unus filius Nachmani, alter filius Raf Hunæ: quorum ille anno à conditu mundi 4060. anno contractuum 611. Chriſti 300. in Rectoratu Academię Soranę R. Chaſdę ſucceſſit, quem geſſit annos 22. Is compoſuiſſe dicitur Commentarios in Pentateuchum, qui Rabbos vulgo dicuntur. quod etiam annotavit D. Buxtorfius in bibliotheca p. 282. Vide librum Cabbalæ R. Abrahami fol. 61. pag. 2. Sethus Calviſius in Chronologia ſua ex Agathia in annum Chriſti 241. collocat initium regni Saporis regis Perſarum; finemque ejus in annum 272. id eſt viceſimum octavum ante exceſſum R. Chaſdæ. unde comparet, eodem ſeculo eos vixiſſe. עין ישראל fol. 91. c. 3.

3. Totus hic diſcurſus clareſcit ex illis, quæ tradit Maimonides in hilchoth Ebel cap. XII. *Planctus ad honorem defuncti pertinet. Ideò adiguntur hæredes, ut mercede data conducant lamentatores & præficas, atque leſſum illi faciant. Si tamen defunctus ante obitum id fieri vetuerit, planctus intermittitur. At verò ſi præceperit ſe inſepultum abjici, non obtemperatur ipſi. Nam humatio lege præcepta eſt. Deut. 21. 23.* Poteſt conferri gloſſa R. Solomonis.

4. Rabbi Iehudah Sanctus Sephore è vivis exceſſit, in Beth Schebarim ſepultus eſt. Hoc indicat Gemara Chethubhóth cap. 12. (Beth Iſraël fol. 15. col. 1.) his verbis: רבי מוטל בציפורי ומקום

 מוכן

מוכן לו כבירת שערים • Reſederat quidem antehac in eodem oppido, in quo ſepultus eſt. Sed כיון דחלש אמטיוה לציפורי דמידליא וכסים אויריה • *quum ægrotaret, Sephorem delatus eſt, quòd in ſublimi ſita aërem jucundum haberet.* Cenſent Rabbini Sephorim eſſe eandem cum Kition Iud. 1. 30. Nominiſque poſtremi hanc cauſam eſſe, quòd velut avicula (ציפור) monti ſummo inſideret. *In Gemar. Megilla cap. 1.* Frequens ejus mentio eſt apud Ioſephum. Ergo planctum ſibi fieri nolebat Rabbi niſi in magnis urbibus, quò incolæ pagorum & oppidulorum τῶν κωμοπόλεων juſtorum cauſâ cogeretur.

5. In Talmude hîc quædam non magnæ rei interſeruntur, quæ conſarcinator Excerptorum ſe omiſiſſe indicat, voce פורתא / quod eſt *parum*. Occurret aliàs.

ז תנו רבנן הרוגי מלכות
נכסיהן למלך הרוגי בית דין נכסיהן
ליורשין רבי יהודה אומר אף הרוגי
מלכות נכסיהן ליורשים אמרו
לרבי יהודה והלא כבר נאמר הנה
בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו
1. Reg. 21. 18. אמר להן בן אחי אביו היה וראוי
ליורשו היה אמרו לו והלא הרבה
בנים היו לו אמר להן אותו ואת
בניו הרג שני אם לא את דמי
נבות ואת דמי בניו ראיתי ותכנן
ההוא בנים הראויים לצאת ממנו •
בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך
4. Reg. 9. היינו דכתיב ברך נבות אלהים
ומלך אלא למאן דאמר נכסיהן
ליורשים למה לי ומלך וליטעמיך
אלהים למה לי אלא לאפושי
1. Reg. 21. היתהא הכא נמי לאפושי ריתהא
בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך
היינו דכתיב וינס יואב אל אהל ה׳

VII. T. M. Eorum, [1] qui regio juſſu occiſi ſunt, bona cedunt fiſco regio: eorum, qui ex Senatûs ſententia morte affecti ſunt, hæredibus. R. Iehuda: Etiam iſtorum bona hæredum ſunt. Cum hoc ita egerunt: Annon ſic ſcriptum eſt: *Ecce in vinea Nabothi, in quam deſcendit occupandi cauſa.* Is reſpondit: Patruelis Nabothi erat Achab, & ea de re hæreditas ad eum perveniebat. Regeſtum eſt: Atque annon filii multi erant Nabotho? Reſpondit, ipſum cum filiis occiſum ab Achabo fuiſſe. Q. D. *Si non ſanguines Nabothi & filiorum ejus vidi.* At Magiſtri hoc de filiis naſcituris ex ipſo capiunt. Admiſſo igitur, bona eorum cedere regi, ex illis verbis: *Maledixit Naboth Deum & regem:* quid ille, qui hæredibus tribuit, faciet

ויחזק בקרנות המזבח וכתיב ויאמר
לא אצא כי פה אמות אלא למאן
דאמר נכסיהן ליורשין מאי נפקא
לה מיניה לחיי שעה׃ וישב
בניהו את המלך דבר לאמר כה
דבר יואב וכה ענני אמר ליה זיל
אימא ליה תרתי לא תעביד ב
בההוא גברא אי קטלת ליה
קביל לטותיה דלטייה אבוך אי
לא שבקיה דליקום בלטותיה
דלטייה אבוך ויאמר לו המלך
עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו
אמר רב יהודה אמר רב קללות
שקלל דוד את יואב נתקיימו ב
בזרעו של דוד ואל יכרת מבית
יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ו
ונופל בחרב וחסר לחם׃ זב
מרחבעם דכתיב והמלך רחבעם
התאמץ לעלות במרכבה לנוס
לירושלים וכתיב כל המרכב אשר
ירכב עליו הזב יטמא׃ מצורע מ
מעוזיהו דכתיב ובחזקתו גבה לבו
עד להשחית וימעל בה׳ אלהיו ויבא
אל מזבח ה׳ להקטיר על מזבח
הקטורת וכתיב והצרעת זרחה
במצחו׃ מחזיק בפלך מאסא ד
דכתיב רק לעת זקנתו חלה את
רגליו ואמר רב יהודה אמר רב
שאחזו פודגרא א״ל מר זוטרא
בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי
דמי אמר ליה כמחט בבשר החי

faciet iſto, *& regem.* Quin ex tuo ſenſu, quid ſibi vult, *Deum*; niſi ad judicum augendam indignationem? Hoc ipſo fine intelligere licet alteram criminationem adjectam eſſe. Admiſſo, bona cedere regi, ex eo, Q. D. *Fugitque Joabus ad tabernaculum DOMINI, prehenditque cornua altaris:* Item; *Non exibo, Sed hic moriar:* tamen ille [illegible] hæredibus tribuit, quorſum hoc attinuiſſe putabit? Ad vitam [illegible] tempus prorogandam. *Re*[illegible] *Benaja regi verbum, dicens* [illegible] *locutus eſt Joab, atque ita reſp*[illegible] *mihi.* Hoc videlicet ei dix[illegible] Ioab: Abi, dic regi meis ver[illegible] Ne utrumque ſtatuas in me: [illegible] me capite plectis, recipe in te [illegible] ledictiones patris tui. Sin mi[illegible] fine impleantur in me maledi[illegible] patris tui. *Dixitque Rex* [illegible] *quemadmodum locutus eſt,* [illegible] *irrue in eum, atque ſepelito ipſum.* R. Iehudah verbis Raf: Execrationes, quibus perſecutus eſt David Ioabum, in Davidis ſemine ſunt adimpletę. Nimirum *ne exſcindatur de domo Joabi fluxu*[illegible] *laborans*, in Rehabeamo, de [illegible] quo legitur *Mercabáh* 1. Reg. 12. 18. uti de fluxu laborante Levit. 15. 9. *Leproſus*, in Vſia, ex 2. Chro. 26. 16. 19. *Innixus ſcipioni*; in Aſa. De quo dicitur:

Margin notes: 1. Reg. 2. 28. — Ibid. v. 30. — Ibid. [illegible] — Ibid. v. 3[illegible] — Sam. [illegible] — Ibid. — Ibid.

1. Reg. 15. 23. מנא ידע איבעיתא אימא מיחש
הוה חייש בידה ואי בעית אימא
מרביה הוה גמיר ליה ואי בעית
אימא סוד ה׳ ליראיו ובריתו ל׳
להודיעם · ונופל בחרב מיאשיהו
דכתיב ויורו היורים למלך יאשיהו
ואמר רב יהודה אמר רב שעשו
Psal. 25. 14. כל גופו ככברה · וחסר לחם מ
2. Sam. 3. 29. מיכניה דכתיב וארוחתו ארוחת
2. Chr. 35. 23. תמיד נתנה לו · אמר רב יהודה
אמר רב היינו דאמרי אינשי. תהא
a al. cod. לאטא לוטא ולא תהא [a] מלטטא · אתיוה
2. Sam. 3. 29. ליואב דיינידה אמרי ליה מאי מ
טעמא קטלתיה לאבנר אמר ליה
2. Reg. 25. vers. ult. גואל הדם דעשהאל הואי עשאל
רודף הוה אמר ליה היה לו להצילו
באחד מאיבריו אמר ליה לא הוה
יכול ליה השתא בדופן חמשית
כיון ליה דכתיב ויכהו אבנר באחרי
החנית אל החמש ואמר ר׳ יוחנן
בדופן חמשית במקום שמרה וכבד
תלויין בו באחד מאיבריו לא יכיל
ליה ניזיל לאבנר מאי טעמא ק׳
קטלתיה לעמשא אמר ליה עמשא
2. Sam. 2. 23. מורד במלכות הוה דכתיב ויאמר
המלך לעמשא הזעק לי את איש
יהודה שלשת ימים וגו׳ וילך עמשא
להזעיק את איש יהודה ויוחר מן
המועד אמר ליה עמשא אכין ורקין
דרש אשכחינהו לישראל דפתיח
להו במסכתא אמר כתיב כל אשר

In ſenio laboravit ex pedibus. Ait R. Iehuda verbis Raf: Laboravit podagra. Quæſiverat Mar Sutra ex patre ſuo Raf Nachman, qualiſnam eſſet is morbus? Is dixit; Tantus eſt dolor, ac ſi acũm carni vivę infigas. Vndenam hoc ſcivit? Vel ipſe expertus eſt: vel à doctore habuit: vel quia *ſecretum Dei timentibus ipſum, &c. Cadens gladio*, in Ioſia. Q. D. *Et ſagittarii percuſſerunt regem Joſiam.* R. Iehuda verbis Raf: inſtar cribri confoſſum reddiderunt. *Egens panis*, in Iechonia. Q. D. *Victus ei perpetuus tribuebatur.* R. Iehuda verbis Raf: Hoc eſt, quod vulgo dicitur: *Satius eſt diris devoveri, quàm devovere.* Dati Ioabo judices rogarunt: Quare interfeciſti Abnerum? Ioab, Eram, inquit, [3] vindex ſanguinis Haſaëlis. Atqui Haſael [4] perſecutor erat. [5] Membro aliquo læſo debuerat eum à perſequendo avertere. Atenim non poterat. Atqui ictum ad quintam coſtam temperavit, Q. D. *Percuſſit ipſum Abner extrema haſta ad quintam coſtam,* (Ait R. Iohannes, Ad quintam coſtam, is eſt locus, ubi epar & fel ſita ſunt) & non potuerit membrũ aliud offendere? Abeat Abneri cędes. Quare Amaſam cæcidiſti? Amaſa regi inobediens erat.

Google

יִמרה את פיך · ואל ישמע אל
דבריך לכל אשר תצונו יומת יכול
אפילו לדברי תורה תלמוד לומר
רק חזק ואמץ אלא ההוא גברא
מורד · במלכות הוה דכתיב והשמועה
באה עד יואב כי יואב נטה אחרי
אדניה ואחרי אבשלום לא נטה
מאי לא נטה אמר רב יהודה ז
שבקש לנטות ולא נטה מאי
טעמא לא נטה א״ר אליעזר עדיין
לחלוחית של דוד קיימת ר׳ יוסי
ברבי חנינה אמר עדיין אצטגניני
של דוד קיימין דא׳ רב יהודה אמר
רב ארבע מאות ילדים היו לו לדוד
כולן בני יפת תואר היו ומגדלי ט
בלורית היו ומהלכין בראשי
הגייסות היו והן הן בעלי אגרופין
של דוד •

erat. ex 2.Sam. 20. 4. 5. Enimverò Amaſa attendit, quando lex dicit, *veruntamen*, & *Tantummodò*. Invenit Iſraëlitas, quod cœpiſſent in legis capite inſtitui. Cogitavit igitur ſecum: *Quicunque rebellis erit ori tuo, &c. morte afficitor.* Iof.1.18. Numquid etiam, 6. quum legis præcepta exſequitur? Hanc ipſam ob cauſam dicitur: *Tantummodò eſto fortis & corroborare.* Quinimò tu ipſe regi rebellaſti. Q. D. *Et rumor perlatus eſt ad Joabum. Nam Adoniæ partes fovebat, licet Abſchalomum ſecutus non fuerit.* 1.Reg.2.28. R. Iehuda: Quid hoc; 7. *Non ſecutus fuerit?* Nempe quòd illi quoque adhærere cupivit, ſed facinus mente non deduxit. At quare non fecit? R. Eleaſar: quia viridis vigor Davidis integer adhuc erat. R. Ioſes f.R. Chaninæ: quia 8. conſiliarii Davidis ſuperſtites erant. Nam, uti refert R. Iehuda verbis Raf, CD. filii Davidi erant ſuſcepti ex mulieribus captivis, hi 9. partem capillamenti promittebant, atque ante turmas incedebant. Hi erant fortiſſimi in exercitu Davidis, quibus potentia ejus firmabatur.

N O T. 1. Totam hanc diſputationem refert Kimchius ad 1.Reg.21.15. Negat Maimonides, *in hilchoth Melachim cap.3.* poteſtatem להפקיר ממון *opes cujuſpiam publicandi.* atque id ſi feciſſet, ait, rapinam id eſſe. Ni ita eſſet, quid opus fuit, ut Nabothi cædem procuraret Iſebel, cujus vineam vivi potuiſſet occupare? Habet autem Rex jus gladio puniendi, quicunque ejus imperium abnuerit & neglexerit, eum ſpreverit, conviciis inſectatus ſit, maledicto inceſſerit. Inſuper כל ההורגין נפשות שלא בראיה ברורה או בלא התראה אפילו בעד אחד או שונא שהרג בשגגה *in omnes homicidas, qui non*

qui non evidentibus probationibus convicti, quive præmoniti non fuerint, etiam ſi teſtis duntaxat unicus reperiatur, aut in inſenſum, qui imprudens interfecerit inimicum ſuum, atque universè in eos, de quibus Senatus ex ordinario jure ſupplicium capitis ſumere non poteſt; quales ſunt, qui percuſſorem conduxerit, ſervoque alterius cædem mandaverit; generatim, qui non ſua manu alteri necem intulerint; (de quibus eſt in Miſna prima cap. 9. Sanhedrin: שדינם מסור לשמים *quòd horũ judiciũ* ordinariè *cœlo* i. e. Deo *committitur*, Siphri col. 109. ita ut interim omnimodis, terroris cauſa, vexentur, carcere, verberibus, ærumna, &c. ac Senatui quoque permiſſum ſit, eos extra ordinem, neceſſitate exigente, capite plectere) in illos, quando viſum eſt, proprio jure Rex gladio vindicare poteſt. *Maim. d. l. & hil. Rozeach cap. 2.*

2. Vide ibi, ſi lubet, Kimchium. Mens Rabbinorum hæc eſt: non aliam ob cauſam eò confugiſſe Ioabum, quàm ut judicio interficeretur.

3. Vide, ſis, notas noſtras ad cod. Maccoth cap. II. §. 7. n. 23. pag. 115.

4. Vide cod. Sanh. cap. VIII. §. 7. & ibi annotata. quibus adde, idem juris ſtatuiſſe Magiſtros in fœtum, quòd, ſi mater in pariendo periculum vitæ ſubeat, medicamento aut alio quoquo modo eum occidere & matrem liberare liceat: niſi tamen caput jam exſeruerit. Docet hoc Maimon. hil. Rozeach cap. 1. his verbis: הורו חכמים שהעוברה שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה · ואם משהוציא את ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש ·

5. Hoc jus allegato capite ita declarat Maimonides: אם יכולים להצילו באבר מאברי הרודף כגון שיכו אותו בחץ או באבן או בסייף ויקטעו את ידו או ישברו את רגלו או יסמו את עינו עושין וכולי שני וקצותה את כפה לא תחוס עיניך אחד מבעשיו ואחד כל רבר שיש בו סכנת נפשות אחד האיש או האשה ענין הכתוב שכל החושב להכות חבירו הכאה הממיתה אותו מצלין את הנרדף בכפו של רודף ואם אינן יכולין מצילין אותו אף בנפשו שני לא תחוס עיניך · i. e. *Si poſſit fieri, ut quis*

quis cum damno ullius membrorum perſecutoris alterum eripiat, v. g. ut jaculo percutiat vel lapide, vel gladio manum amputet, pedem detruncet, oculum excutiat, faciat, &c. Q. D. Et amputabis manum ejus. Ne parcat oculus tuus. *Perinde eſt in genitalibus, ſive alio modo periculum vitæ intentetur; à viro, an à muliere, nihil intereſt. Hac mens eſt Scripturæ, quòd ſi quis iƐtum lethalem intendat alteri, oporteat manu inſtantis detruncatâ proximum, cui intenditur, liberare, ſi poſſit. Si id non poſſit, vel obtruncato ipſo.* Q. D. Ne parcat oculus tuus. Deut. 25. 12.

6. *Qui præceptum regium negligit, quia in legis obſequio, quamvis in re levi, occupatus ſit, impunis eſt. Verbis enim domini potiùs, quàm famuli, obſequium debetur.* Maim. hil. Melachim. c. 3. Verùm non à regis ſola voluntate pendet parendi obligatio, ſed à Dei inſtituto, qui conſcientias ſubjectorum obſtrictas voluit, ut regi ob commodum publicum quid imperanti, non deeſſent. Nam aliter quis non poſſet quovis prætextu ſuperioris edictum eludere?

7. Non idem de hac particula ſentiunt Rabbini. R. Solomo Talmudicorum retinet ſententiam. R. Levi: Duplicem in ſe culpam animadvertit Ioabus. Vnam, quòd Adoniam regem facere voluerat, inconſultu Davidis: alteram, quòd Abſalomo juxta regium mandatum non pepercerat. R. David Kimchi: Quòd quum impunè Abſolomum ſequi potuiſſet, quem totus Iſrael regem fecerat, neque tamen ad eum defeciſſet: nunc, quum ſciret Solomoni regnum à Davide eſſe promiſſum, Adoniæ partes foverit. AbenEſra, quòd uti Abſolomum indignum, ita Solomone Adoniam digniorem regno habuerit.

8. Vox originaria, ſive ea Perſica, ſive cujuſcunque linguæ ſit, notat *Aſtrologum*. Hoc nomine inſigniuntur *conſiliarii*, ob ſagacitatem & prudentiam.

9. Vide Maccoth. c. 3. §. 5. not. 8. & ſupra in Exc. c. II. num. 8. not. 5. Adde, quod ad ea illuſtranda pertinet, ex ea voce, qua Bahal Aruch בלורית explicat, צצית / videri Helleniſtas ſumſiſſe ſuum σισόη. Deinde cauſam interdictæ talis tonſuræ inprimis probabilem eſſe eam, quòd gentiles partem capillitii diis fictitiis alere conſueſſent. Pollux. ἔφερον δὲ τινες ἐκ πλαγίου κόμην, ἢ καλλόπιν,

 ἢ ὑπὲρ

ἢ ὑπὲρ τὸ μέτωπον, ποταμοῖς ἢ θεοῖς, καὶ ὠνομάζετο πλοχμὴ, ἢ σκόλυς. ἢ σειρὰ τριχῶν. Hæc mutuatus ſum à ſummi viri D. Heinſii Ariſtarcho ſacro. quem vide pag. 107. 108.

פרק ז׳ ארבע מיתות •

א מ״ל אתיא שריפה שריפה
Ad 5. II. מעדת קרח מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים רבי אלעזר אומר אתיא שריפה שריפה מבני אהרן מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים •

CAPUT VII.

I. Vnde modus uſtionis confirmatur? Ex [1] pœna cœtûs Corachi: ubi erat animæ exuſtio, corpore integro. Talem igitur urendi pœnam in noxios ſtatutam à lege intelligimus. Alii ex pœna [2] filiorum Aharonis idem colligunt, qui igne exanimati ſunt, corpore integro.

N O T. 1. Quia Num. 17. 3. dicitur בְּנַפְשׁוֹתָם / quod alii tamen accipiunt, quaſi notaret עַל עִסְקֵי נַפְשׁוֹתָם *ob negocia animarum ſuarum*, i. e. per cupiditates ſuas. Sed בְּ ibi eſt *contra* i.e. in detrimentum animæ ſuæ.

Lev. 10. 2. 2. Quia, quum dicantur cremati, ſimul tamen dicuntur mortui, nim. prout ſolent homines mori, anima emiſſâ. Id alii Rabbini eò autumant pertinere, quòd hujus cremationis, ut ſolet mortis, intrinſecus fuerit exordium. דאתחיל בהו מגואי כעין מיתה / Ideò notant alii dici אוֹתָם / *ipſos*, quòd ipſi, non veſtes, cremati ſint. Iam ſi in cineres redacti ſint, veſtes quoque exuſtas oportuiſſet. Addit Toſiphta, poſſe quempiam id, quod Lev. 10. verſ. 5. dicitur, *in tunicis ſuis*, de veſtibus extinctorum capere. Sed tamen non minus commodè poſſe intelligi, qui efferrent, in tunicis ſuis eorum cinerem & oſſa excepiſſe. *Vide Junium ad verſ. 2. Siphra col. 93. num. 34.* Breviter: ſontem, in quem ignis ſupplicium ſtatutum eſt, non eſſe in cineres redigendum, inde probant; quia uſtio de illis quoque dicatur, qui exanimati duntaxat, non etiam combuſti ſint. Ordinariè autem in pœnis illud ſequuntur, quod levius eſt & minus turpe.

II. [1] In-

ב וכבר היו משה ואהרון מהלכין בדרך ונדב ואביהו מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן אמר ליה נדב לאביהו אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור אמר להן הקדוש ברוך הוא נראה מי קובר את מי אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעני משכי דהוגני •

II. [1] Incedebant aliquando Moſes & Aharon, & poſt hos Nadab & Abihu, toto Iſraële ſubſequente. Tum Nadab ad fratrem converſus, *Quandónam tandem*, inquit, *erit, ut moriantur hi vetuli, & nobis regimen populi tradant?* At Deus de his dixit: *Quis ſcit, quis quem ſit ſepulturus?* R. Papa: Hoc eſt, quòd vulgo dici ſolet: *Plurimi cameli vetuſti bajulant pelles* [2] *juvenum.*

NOT. 1. Digreſſio eſt, de maxima cauſa extinctorum filiorum Aharonis.

2. Hæc vox uſurpatur in Targ. Eſai. 60. 6. הוּגְנֵי מִדְיָן pro בִּכְרֵי מִדְיָן quod Iunius, *dromades.*

ג׳ אמר ר׳ אלעזר למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ ב בתחלה דומה לו לקיתון של זהב סיפר עמו דומה לו לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש כיון שנשבר שוב אין לו תקנה •

III. R. Eleaſarus: [1] Cui rei ſimilis eſt legis ſtudioſus apud hominem plebejum. Principio [2] poculo aureo. Poſtquam allocutus eſt, argenteo. Vbi adjutus ab illo eſt, teſtaceo. quod fractum nulla arte reparari poteſt.

NOT. 1. Sententia notabilis, quæ obiter occaſione conſpirationis Corachi commemoratur.

2. קיתון malim קותון / Puto enim eſſe ipſum Græcum *κώθων.*

ד תניא. כתיב ואשריהם תשרפון באש ומה אילנות שאין אוכלין ואין שותין ואין מריחין אמרה ט תורה השחת שרוף וכלה הואיל ובא לאדם תקלה על ידן המתעה

IV. Trad. S. E. *Et lucos illorum igne comburetis.* Quum arbores, quę nec edunt, nec bibunt, nec olfaciunt, juſſerit Lex exſcindi, cremari, aboleri, quia per illas homini exitium creatum eſt: Deut. 12. 4.

את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה עאכו ·

ה׳ תנו רבנן שבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם ועבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי רבי חנינא בן גמליאל אומר אף הדם מן החי רבי חידקא אומר אף על הסירוס רבי שמעון אומר אף על הכישוף רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת מכשף בן נח מוזהר עליו לא ימצא בך מעביר בנו וגו׳ כי תועבת ה׳ כל עושה אלה ובגלל התועבות האל וגו׳ ולא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר · רבי אליעזר אומר אף על הכלאים מותרים בני נח ללבוש כלאים ולזרע כלאים ואינן אסורין אלא בהרבעת בהמה ובהרכבת אילן מנא הני מילי וכולי ואדינין בני נח איפקוד והתניא עשר מצות נצטוו בני ישראל במרה שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו ג עליהם דינין ושבת וכיבוד אב ואם וכולי אמר רב נחמן אמר רבה רב אבוה לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה אי הכי מאי והוסיפו עליהן דינין אלא אמר רבא לא נצרכא אלא לדיני קנסות אכתי הוסיפו בדינין מיבעי ליה וכו׳ אלא אמר רב פפא האי תנא תנא דבי מנשה הוא דמפיק ד״ד ומעייל סך

quantò magis id fiet illi, qui proximum à via vitæ ad devia mortis ſeduxerit?

V. T.M. [1] Septem præcepta injuncta ſunt Noachidis; de [2] judiciis, exſecratione nominis divini, [3] idololatria, [4] inceſtu, [5] homicidio, [6] rapina, membro vivi animalis non comedendo. R. Chanina F. Gamalielis: Etiam [7] de ſanguine vivẽtis. R.Chidka ait: Etiam de caſtratione. R. Simeon: Etiam de magia. R. Ioſes: Quæcunque in capite de mago dicuntur, ea ad omnes Noachi poſteros pertinent. *Non invenietur inter vos, qui traducat filium ſuum, &c. Nam abominatio Dei eſt, quicunque facit illa. Et propter abominationes iſtas, &c.* Non a. pœnam imponit Deus, niſi antea interdixerit. R. Elieſer ait: Etiam quod attinet mixturam heterogeneorum, permiſſum illis eſt uti veſtitu ex lana & lino compoſito, & in una parte agri diverſi generis fructus ſerere. Attamen interdicta eſt animalium diverſi generis admiſſio, [8] arborumque inſitio. Vndenam hæc omnia? &c. Numquid autem de judiciis quippiam illis præceptum eſt? Atqui traditio exſtat: Decem præcepta injuncta ſunt filiis Iſrael in Marah. Præter enim ſeptem Noachidarum acceperunt

דתנא דבי מנשה שבע מצות נצטוו בני נח עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי וסירוס וכלאים וכולן •

ceperunt præceptum de judiciis, ſabbato, 9. honorandis parentibus, &c. Ait R. Nachman: Non neceſſe eſt id intelligi, niſi de 10. cœtu & 11. teſtibus atque præmonitione. Si ita eſt, quidnam eſt, quod dicuntur judicia addidiſſe? Rabba: Non neceſſe eſt ſubintelligi, niſi judicia pœnalia. Etiamnum dictum oportuiſſet: *Addiderunt circa judicia, &c.* Sed ait R. Papa: Traditio exſtat apud familiam Manaſſis: ubi omittuntur *Judicia & Exſecratio nominis divini:* recenſentur *caſtratio & heterogeneorum mixtio, &c.*

N O T. 1. Multis hoc repetitum eſt. Eò breviores erimus. Septem illa ſic recenſet Maimonides *in hil. Melachim, c. 9.* docetque à Moſe id traditum eſſe, & in Scriptura obſcura quædam exſtare indicia: quare libenter Magiſtrorum coactas probationes deſcribere ſuperſedimus.

2. Vt in qualibet civitate ſit *δικαστήριον.* Docet Maim. ſufficere illis unum judicem, unum teſtem. Fœminam à judicatu & à teſtimonio dicendo arceri. Pœnam imprudentiæ nullam eſſe. Voluntarium peccatum gladio lui.

3. Ob quos actus idololatricos Iſraelita morte plectitur, ob eoſdem cæteri Noachidæ. Ob cæteros actus, licet vetitos, non interficiuntur. Neque permittuntur ſtatuam erigere, lucum plantare, לעשות צורות וכיוצא בהן לנוי imagines facere & quid ſimile ornatûs cauſa. Sic n. idem Rabbi in hilch. Avoda Sara c. III. אסור לעשות צורות לנוי ואעפ׳ שאינן עז׳ שנא׳ לא תעשה אתי כלומר צורות של כסף וזהב שאינם אלא לנוי כדי שלא יטעו בהם הטועים וידמו שהם לעבודה זרה ואין אסור לצור לנוי אלא צורת האדם בלבד לפיכך אין מציירין לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת האדם והוא שתהיה הצורה בולטת כגון הציור והכיור שבטרקלין וכיוצא בהן ואם צר לוקה אבל אם היתה משוקעת או צורה של סמנים כגון הצורות שעל גבי הלוחות והטבליות או צורות שרוקמין בארג הרי אלו מותרות • וכן אסור לצור דמות חמה • ולבנה כוכבים ומזלות ומלאכים שני לא תעשון אתי לא תעשו כדמות שמשי המשמשין לפני במרום ואפילו על הלוח •

* Quòd a R. Gamaliel figuras *Φάσεων* lunarium habuit (ſupra p. 14.) de eo Gemara: שאני להתלמד • *diverſum eſt, diſcendi cauſa.*

צורות הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורות האילנות ודשאים וכיוצא בהן מותר לצור אותן ואפילו הצורה בולטת · i.e. *Nefas eſt imagines facere aliquas ornatûs cauſa, quantumvis non facias ſuperſtitionis cauſa,* Q. D. Non facies mecum, Ex. 21. 23. *q. d. imagines argento, aurovè, quæ non niſi ornatûs cauſa fiant, uti ne offendantur in illis errantes, putentque cultûs ergo factas eſſe. Non autem interdictum eſt, quicquam ornatus cauſa effingere, niſi figuram hominis tantùm. Ideò figura hominis neque in ligno, neque in tectorio, neque in lapide exprimitur. nimirum, ut ſit figura protuberans, quales* [a] *in opere inteſtino tricliniorum conſpiciuntur. Si quis fecerit, loris caditur. At ſi ſulcando aut coloribus effecta ſit, veluti ea, quæ in tabulis menſiſque fieri ſolent, aut ſi texta ſit in tela, eam haberi nefas non eſt. Item permiſſum non eſt Solis, Lunæ, ſiderum aſtrorumque ac angelorum imagines vel in tabula depingere.* Q. D. Non facietis mecum. *q. d.* [b] *non facietis ad inſtar famulitii mei, quod in excelſis mihi deſervit. Icones animalium, arborumque & ſtirpium, quæque his ſimilia ſunt, conceſſum eſt facere, etiamſi earum extuberent lineamenta.* Quod autem dicit Rabbi, הרי אלו מותרות / non ita intelligi vult gloſſator, quòd eas facere liceat, ſed tantùm quoad uſum. Nam ſic Mechilta ad Ex. 20. 4. *Ne facias tibi ſculptile. Ne faciat* גלופה i.e. *exſculptam*, ut icon ſit in partibus exſtantibus: *ſed faciet ne ſibi* אטומה i.e. *clauſam*, ut cavitas faciem exprimat? *Documento eſt, dici: Omnem ſpeciem, &c.* Negat igitur figuram hominis ſculpendo exprimi debere: ſed de uſu accipienda verba Maimonidæ. Cui non aſsentior. Nam dicit clarè, ab annulo, in cujus pala ſit facies hominis protuberans, ſignum exprimi licere; cum tamen geſtare vetitum eſse: non autem à typo in palæ ſuperficie inciſo; quia ſcilicet figuram prominulam in cera efficit. De tota re eſt diſceptatio in Gemara tract. Avoda Sara cap. III. *Chol hazzelamim. fol. 42. 43.* ex qua ipſi nihil certi definire poſsunt. Quanta autem ſuperſtitio Iudæorum in hac parte olim fuerit, liquet vel ex eo, quòd [c] Ioſephus refert, ſe cum Senatu Tiberienſium egiſse, ut diruerent palatium Herodis Tetrarchæ *ζώων μορφὰς ἔχον, τῶν νόμων ὕτω τὶ κατασκευάζειν ἀπαγορευόντων.* i.e. animalium figuras habens. quum Lex hoc modo quicquam parare vetet. Sed de his ἐν γε παρόδῳ ſatis.

4. Sex

[a] vide Aruch in כיור /

[b] Deraſch R. Iſmaëlis. Eſt in Mechilta fol. 27. & apud R. Solom. & in Gemara.

[c] in vita ſua.

4. Sex concubitus interdicti ſunt omni Noachidæ: cum matre, uxore patris, alterius uxore, ſorore ὁμομητρίῳ, mare, beſtia. Id demonſtrat Maimon. ex Geneſ. 2. 24. & 20. 12. Ex cujus capitis verſ. 3. efficiunt, non eſse ei capitale cum ſponſa alterius concumbere, ni carnalis copula cum ſponſo interceſserit. Attamen, ſi quid tale in Iſraëlitide tentet, eorum ajunt ſubjacere legibus.

5. Si per imprudētiam cædem fecerit, à propinquo occiſi impunè interimitur; à judice pœna liberatur. Si infeſtantem interficiat, quando læſo ejus membro aliquo evadere potuiſset, capite plectitur. Si ullum, in quo ſit ſpiritus, exanimaverit, tenetur ad ſupplicium.

6. גָּזֵל eſt alieni violenta ereptio aut detētio, ut plurimum palam facta. (Vide not. 1. ad cap. 1. Sanh.) Raptori hanc mulctam Lex dicit, ut cum ſorte quintam ejus, ſive, ut vult AbenEſra, duas quintas pendat. *Levit. 5. verſ. 24.* furi pœnam duplī, quadrupli & quintupli ſtatuit, *Exod. XXII. 6. XXI. 37.* Quod ſanè mirum eſt, ut raptoris manifeſtarii pœna ſit minor, cujus culpa & impudentia eſt major. D. Iunius ait, *hic de mendacio imprudente agi, involuntario & per errorem pronunciato.* Dubito, an verè. Vt ut ſit. R. Iohannes f. Zachęi à diſcipulis quandoq; cauſam rogatus, reſpondit: זה השוה כבוד עבר לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבר לכבוד קונו i.e. *Ille ſervi & domini obſervantiam æquat, hic non æquat.* q. d. Raptor non magis homines reveretur, quàm Deum: fur plus homines, quàm Deum. *Eſt in Baba Camma. cap. VII. Beth Iſr. fol. 61. col. 3.* Quòd Noachidis rapina interhibetur, ita explicat Maimon: ſive quis palam rapuerit, ſive clam furatus ſit pecuniam, hominem, pecudem; ſive mercedem operarii detinuerit, omninoque alterum, quod minoris nummo (פרוטה λεπτῷ) ſit, defraudaverit, gladio puniendum eſse.

7. Contrarium cenſet Maimon. *d. l.*

8. Ramo inſerendo aut oculo imponendo diverſæ arborum ſpecies ſolent miſceri. De quo Virgil. 2. Georg.

Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneæ fagos: ornuſque incanuit albo
Flore pyri: glandemque ſues fregêre ſub ulmis.

9. Conſe-

9. Conſequens eſt, ut qui neget ſanctificationem nominis divini niſi Iſraëlitis præceptam eſſe, neget quoque obſervantiam parentum aliis, quàm ipſis, eſſe commendatam. Quod utrumque qui negat, naturæ vim facere mihi videtur. Sic tamen Maimonides *d. tract. c. 10. Noachides, cui vis affertur, ut violet ullum ſuorum præceptorum, vel ut cultum dîs fictitiis exhibeat, rectè & ordine fecerit, ſi fecerit. Non enim ipſis quicquam præceptum eſt de ſanctificando Dei nomine.* Ipſa natura nos cogit ita ſentire, Omnium omninò eſſe hominum, Creatoris & Conſervatoris ſui obſequio vitam atque animã quoque impendere, ſi neceſſe ſit: &, à quo benedictionem & remuneratio-nem obſervantiæ exſpectent, eum factis ſanctificare, ne ob malè facta præmium ſibi ſpondere, aut Deo alicui, qui inſuper habeat voluntatis ſuæ contemtum, ſervire videantur. Nec ſecius à natura
περὶ ipſa dictata videtur illa Plutarchi ſententia: Γονεῦσι τιμὴν μετὰ
φιλα- θεοὺς πρώτην καὶ μεγίστην ἡ, τε φύσις, ὅ, τε φύσιν σώζων νόμος
δελφίας. ἀπέδωκε. &: οὐδ' αὖ πάλιν μείζων ἐπίδειξις ἀθέου γίγονε τῆς περὶ γονεῖς ὀλιγωρίας καὶ πλημμελείας. διὸ τοὺς μὲν ἄλλους κακῶς ποιεῖν ἀπείρηται, μητρὶ δ' αὐτοῦ καὶ πατρὶ τὸ μὴ παρέχειν ἑαυτοὺς δρῶντας ἀεὶ καὶ λέγοντας ἀφ' ὧν εὐφραίνονται, κἂν μὴ προσῇ τὸ λυποῦν, ἀνόσιον ἡγοῦνται καὶ ἄθεσμον. Nam quid eſt, quare
Gen. 9. 25. 26. 27. Noach Chamum in filio exſecratus eſt, Semum verò & Iaphetum benedictis auxit, niſi in illo parentis ludibrium, in his reverentia? Denique num ex Iure quodam poſitivo, an ex ipſa naturæ lege Deus honorem ab Iſraëlitis, ut pater à filiis, expoſcere videtur, Malach. 1. 6.? Quod tamen dictum ad gentilem extendi invenies infra Exc. 24. c. XI. Sed non eſt mirum cæcos illos homines ita de naturæ lege ſentire, qui ſibi quoque tum in ſanctificatione Dei, tum in honore parentum tantum permittant, ut, ſi quis ſit victus à concupiſcentia ſua, præcipiant illum profectum eò, ubi non agnoſcatur, libidini ſuæ ſatisfacere: (אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אתו וילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא *Ita eſt in Moëd Caton. En Iſrael fol. 158. col. 4. & in Chagiga fol. 170. col. 3. & in Kiddusſchin, &c.*) itemque decretis ſuis adigant atque conſtringant filios, ut parentes,

parentes, religionis votique & conſecrationis titulo, honore & obſequio & utilitate ex ipſis ipſorumque bonis percipienda privent. Quod à Domino noſtro Ieſu Chriſto illorum Magiſtris improperatum eſt. Non profectò immeritò vel falsò. Nam exſtant ſacrilegi hujus dogmatis certa ſatis indicia. Cod. Nedarim cap. XI. §. 4. ſic ſcribitur: קונם שאיני עושה על פי אבא ועפ׳ אביך וכו׳ אינו יכול להפר quæ verba ſic explicat Maimonides in Commentario: שכל מה שאעשה לא יאכל ממנו אבא מאומה ר״ל שלא יהנה בו · i.e. *quòd quicquid paravero, ex illo non comedet pater meus quicquam, id eſt, quòd utilitatem inde non percipiet*. R. Niſſim pleniùs: כל מה שאני עושה לכי אבא a. כקונם אינו יכול להפר · *quodcunque paro, eſto patri meo velut ſacra oblatio.* Qui ſic vovet, *non poteſt irritum facere hoc votum.* Ita in Caph nachath: כל יהא הקדש מה שאני עושה מלבוא על פי אבא · i. e. *Sacrum erit, quicquid paravero in futurum, quantum ad os patris.* Senſus eſt: Vti ſacra re, ita bonis meis interdictum patri eſto. Ratio, quare hoc votum irritum facere non poſſit, hęc eſt, quia אין בו עינוי נפש / *non eſt in eo afflictio animæ.* Nam Pater aliunde vivere poteſt. Hinc eſt, quòd quidam, שהיה אביו מודר הימנו הנאה *qui voto ſe obſtrinxerat, ne pater ex ſe utilitatem caperet*, egente patre dolum hunc excogitavit, ut filio bona ſua deferret, ea conditione, ut epulas inſtrueret, adque eas patrem invitaret. *eod. cod. cap. V. §. 6.* In allegatis nemo non videt vim iſtius phraſεωs, quæ ſimiliter in iſto negocio frequens erat: קרבן כל מה שתהנה ממני / Quod ad verbum reſpondet ei, quod eſt Marc. VII. 11. *κορβᾶν, ὅτι ἐςι δῶρον, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῆς.* Syrus Matth. 15. 5. pæne iiſdem verbis expreſſit: קורבני מרם דתתהנא מני *oblatio mea ſit, quicquid ex me utilitatis ceperis.* Eſt igitur hic decurtata Phariſaïci decreti recitatio: cujuſmodi multas in libro Miſchnajoth reperire eſt & conſtitutiones, in quibus, quod deeſt, ex, longo intervallo, antecedentibus aut ſequentibus eſt ſupplendum. Hanc mentem b. dicti Servatoris quum indicaſſet Andreas Maſius commentariis ad Ioſuam, ut inquirerem adductus ſum; quumque reperiſſem, improperio obſtinatæ gentis hoc loco viſum eſt exponere.

Matth. 15. verſ. 5. Marc. 7. 11.

a. קונם כינוי eſt לקרבן, *ſynonymum* τοῦ κορβᾶν, quod eſt δῶρον.

eod. tract. c. 1. §. 2.

b. Vide omninò Hug. Grot. de jur. bell. & pac. l. 2. c. 13. §. 7.

10. Vid. Miſn. Sanhedr. cap. 1. §. 6.

11. Binos minimùm, quod non requiri in judicio Noachidæ vidimus not. 2.

ו אמר ריש לקיש גוי ששבת
Gen. 8.22. חייב מיתה שני יום ולילה לא
ישבותו ואמר מר אזהרה שלהם
ז היא מיתתן · אמר רבינא לא
נצרכה אפילו בשני בשבת · אמר
רבי יוחנן גוי שעוסק בתורה חייב
מיתה שני תורה צוה לנו משה
מורשה לנו מורשה ולא להם
וליחשבה גבי שבעה מצוות · מ״ד
Deut.33.4. מורשה מגזל קא גזיל לה מ״ד
מאורסה דינו כנערה המאורסה
דבסקילה מתיבי היה רבי מאיר
אומר מנין שאפילו גוי ועוסק ב
בתורה שהוא ככהן גדול שני אשר
יעשה אותם האדם וחי בהם
כהנים לוים וישראלים לא נאמר
אלא האדם הא למדת שאפילו גוי
ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול
התם בשבע מצות דידהו ·

VI. Reſch Lakiſch: [1] Gentilis ferians mortis reus eſt. Q. D. *Diem noctemque non ceſſabunt.* Nam ſic accepiſti: Interdictum eorum, mortis reatù ſancitum eſt. Rabbina: [Quòd interdictum gentibus quiete eſt, id] non eſt neceſſe [de ſeptimo aut primo die intelligere,] ſed etiam de [2] ſecunda hebdomadis. R. Iohannes: Gentilis, ſi legi [3] operam det, reüs mortis eſt. Q. D. *Legem tulit nobis Moſes, hæreditatem.* Noſtra ſcil. [4] hæreditas eſt, non illorum. Illi autem VII. præcepta meditentur. Qui iſtud, *hæreditatem*, exponit, furto ſe obſtringere gentiles, ſi ſibi vendicent, cenſet. Alius, qui legit Meoraſa, i. e. *deſponſa*, putat ſupplicium lapidum, quaſi ſponſam alterius violaſſet, mereri. Objectum eſt, quod R. Meir dictitabat: Gentilis ſi operam det legi, par eſt Sacerdoti maximo: Q. D.
Levit. 18.5. *Quæ faciet HOMO.* Non, ſacerdos, Levita, Iſraëlita. Iſtud de ipſorum lege, quæ in VII. præceptis eſt; exaudiendum eſt.

NOT. 1. Si diem integrum opere abſtineat, opinione cultûs. Sic enim Maimoni, *hilch. Melachim c. 10.* אם עשהו לעצמו כמו שבת / *ſi quem diem ſibi quaſi Sabbathum ceſſationi ab opere delegerit.* Addit, *Dictu ſupervacuum eſt, feſtum non licere ipſi ſibi inſtituere. Universè, non permittitur illi, ut quid novi ritûs inſtituat: ſed vel proſelytus juſtitiæ factus utetur noſtris legibus; vel, ſi minùs, ſuis: nec iis quicquam addet aut demet. Si aliter fecerit, verberibus*

verberibus corripitur, eique inculcatur, eum hoc nomine mortis reatum contraxiſſe, quamvis non occidatur. Alia de Sabbato, quòd ad ſolos Iſraëlitas pertineat, vide apud Galatinum *de arc. Cath. verit lib. 11. c. 9. 10.*

2. Is eſt dies Lunæ, quo nulla gens feriatur. Hæc mens eſt, quantum aſſequor; non tantùm non integrum eſſe Noachidæ Sabbata Iſraëlitarum obſervare: aut peculiare ſibi inſtituere, (quod facere putant Chriſtianos, qui publici cultus cauſa conveniunt die Solis, quem ideo יום נוצרי i. e. *Diem Nazarenum* R. Iſmaël indigitat *in tr. Avoda Sara fol. 10. pag. 1. lin. 18.*) ſed etiam quolibet alio die, licet non ob religionem, ab opere faciundo quieſcere. Vide gl. R. Sal.

3. Obſervando, quæ à Deo ſolis Iſraëlitis præcepta ſunt.

4. Ita tamen ut circumciſio omnibus Abrahami poſteris, Iſmaëlitis, illis qui ex Keturah, Idumæis, incumbat.

ז אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לו הותר לו בשר לאכילה דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שני כירק עשב נתתי לכם את כל·

VII. R. Iehuda: Homini primo eſus carnis conceſſus non fuit. Q. D. *Vobis erit in cibum & omni beſtiæ.* Non autem: *Beſtiæ vobis cibo erunt.* Poſtea Noachidis permiſſus eſt. Q. D. *Sicut olus graminis dedi vobis omnia.* &c.

Gen. 1. 29.
30.
Gen. 9. 3.

NOT. Subjunctum hîc eſt, cui uſui quædam animalia futura fuiſſent, licet non comederentur. quæ nobis potius eſt viſum cum aliis quibuſdam recidere.

ח ואף שאלה זו שאל ט
טורנסרופוס הרשע את רבי עקיבא אמר ליה ומה יום מימים אמר ליה ומה גבר מגוברין אמר ליה דמרי צבי שבת נמי דמריה צבי אמר ליה הכי קאמינא לך מי יימר דהאידנא שבתא אמר ליה נהר סבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו

VIII. Hoc quoque quæſivit 1. Turannus Rufus ſceleſtus ille de Akiba; quid 2. dies dici præſtaret? Cui Akiba, Quid, inquit, 3. vir viro præſtat? Tum ille: Quia ſic viſum 4. domino meo. Etiam Sabbatum, ſuſcipit alter, præ reliquis diebus ſanctificatur, quia ita exigit dominus ejus. Ad hæc ille, Hoc volo, inquit:

של אביו יוכיח שאינו מעלה. עשן בשבת אמר לו בזיתו ביישתו וקללתו ׃

Quis ſcit, an hic dies ſit Sabbatum? Tum Akiba: Flumen Sabbation, pythomantis, ſepulcrum patentis tui fumum non emittens Sabbato evincent. Tum ille: Profectò contumeliam, ignominiam & convicium mihi dicis

N O T. 1. Galatinus appellat *Dominum Rufum.* Scaliger in Canonibus Iſagogicis, niſi me fallit memoria, definit hunc eſſe Titum Imperatorem. Nam quod Titi juſſu factum eſt, ut templo & ſolo urbis Hieroſolymorum aratrum imprimeretur, (κατασκάπτειν vocat Ioſephus) id Talmud Turano Rufo tribuit *in Gemara Taanith cap. 4. En Jiſraël fol. 140. col. 3.* ad illa verba Miſnæ 6. *Nono menſis Af&c.* נלכדה ביתר ונחרשה העיר i. e. *capta eſt Bitter & arata eſt urbs;* verba Gemaræ ſunt: כשחרש טורנוסרופוס הרשע את האולם נגזרה גזירה על ר״ג ליהרג / *Quando aravit Turanus Rufus porticum, decretum factum eſt, ut interficeretur Rabban Gamaliel.* Sed Titum imperatorem aliàs ſuo nomine appellant. Tradunt tamen auctores Muſonium Tyrrhenum araſſe templum. Apud Ioſephum invenio Τερέντιον Ρȣ̃φον præfuiſſe caſtris collocatis in ſolo templi. Sub imperatore Adriano, eo tempore, quo Akiba interfectus eſt, præſes Iudææ fuit Titinius Rufus (apud Euſebium invenio ſolum cognomen ῥȣ̃φος) qui longè maximam ſtragem inter Iudæos edidit. Si hic notatur, poſſit videri nominum & perſonarum confuſio. Atqui Akiba ipſius uxorem dicitur in matrimonio habuiſſe. Nam ita habetur in tract. Aboda Sara *cap. 1. Beth Iſraël fol. 156. col. 3.* רבי עקיבא ראה אשת טורנוסרופוס הרשע ורק ושחק ובכה׃ רק שהיתה מטיפה סרוחה׃ שחק דעתידה לגיירוה, ונסיב לה׃ בכה האי שופרא בלי בארעא׃ i. e. *R. Akiba viſa conjuge T. Rufi, deſpuit, riſit, flevit. Deſpuit, quòd ex fœtida gutta creata eſſet. Riſit, quòd futurum eſſet, ut illam amplexam Judæorum religionem uxorem duceret. Flevit, quòd talis forma in terra deberet marceſcere.* Extremo tractatu Roſch Haſſchana dicitur Akiba vixiſſe centum & viginti annos. Is igitur, juxta Iudæorum calculum, quo tempore deſtructum fuit templum, annos habuit ſeptem & quadraginta. Nam à deſtructo templo anno ſeptuageſimo tertio

captam

Digitized by Google

captam urbem Bitter perhibent. Potuit igitur haberi hoc colloquium cum iſto Rufo. quiſquis iſtorum fuerit, paulò poſt everſionem templi. Nomen ipſum inter Romana propinquius nullum habet quàm *Turranii Rufi*. quod in Inſcriptionibus exſtat, ſine tamen indicio temporis, aut geſti muneris. Niſi malis appellativum eſſe, *tyrannus*; quod ſæpe, fateor, à Talmudicis uſurpatur. Id ſine dubio ſpectavit Galatinus.

2. Septimus reliquis.

3. Q. D. quæ cauſa eſt, quare tu imperium & poteſtatem habeas in alios?

4. R. Sol. המלך קיסר המשילני i. e. *Rex Cæſar poteſtatem mihi & imperium tribuit.*

ט רבא ברא גברא שדריה לקמיה דרבי זירא הוה קא a משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה אמר ליה מן חבריא את הדר לעפריך רבי חנינא ורבי הושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברי להו b עיגלא תלתא ואכלו ליה:

IX. Rabba virum condiderat. Eum miſit ad R. Siram. Hic quum allocutus eſſet, nihilque iſte reſponderet, ait: Sanè magici operis es. Redito ad pulverem tuum. R. Chanina & R. Hoſchaja pridie Sabbati ſolebant in libro Iezirah legere. Ita exſiſtebat ipſis vitulus pinguis, quem Sabbato epularentur.

י תנו רבנן מכשף אחד האיש 1 ואחד האשה אם כן מה תלמוד לומר מכשפה לא תחיה מפני שרוב נשים מצויות בכשפים אמר ר׳ יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה · אין עוד מלבדו אמר רבי חנינא אפילו דבר כשפים ההיא אתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא אמר לה אי מסתייעת זיל עביד אין עוד מלבדו כתיב וכו׳ שאני רבי

X. T. M. Magus, vir an fœmina ſit nihil intereſt. Quare igitur in lege dicitur *Maga?* Quia maximam partem 1· mulieres magiæ deditæ ſunt. R. Iohannes: Quæ eſt ratio nominis *Cheſchaphim?* quòd irritum reddunt decretum ſuperorum. *Non eſt amplius, præter ipſum.* R. Chanina: Etiam, quod ad præſtigias. Mulier quædam circuibat, ut pulverem ſub pede ejus aufferret. Quo ille animadverſo inquit; Fac, quod potes. *Non eſt præter ipſum.*

Exod. 22. 18.

Deut. 4. 35.

חנינא דנפיש זכותיה אמר ר׳ אייבו
בר נגרי אמר ר׳ חייא בר אבא
Exod. 7. 22. ibid. v. 11. בלטיהם אלו מעשה שרים ב
בלהטיהם אלו מעשה כשפים וכן
הוא אומר ואת להט החרב ט
Genes. 3 23. המתהפכת אמר אביי דקפיד אמנא
שד דלא קפיד אמנא כשפים ·
אמר אביי הלכות כשפים כהלכות
שבת יש מהן בסקילה ויש מהן
פטור אבל אסור ויש מהן מותר ל
לכתחלה העושה מעשה בסקילה
האוחז את העינים פטור אבל אסור
מותר לכתחלה כדרבי חנינא ורבי
הושעיא כל מעלי שבתא הוו פסקי
בהלכות יצירה ומיברי להו עיגלא
תילתא ואכלי ליה אמר רב אשי
חזינא ליה לאבוה דקרנא נפיץ
ושדי כריכי דשיראי מנחיריה:
ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע
אלהים היא אמר רבי אלעזר מ
מכאן שאין השד יכול לבראות ב
בריה פחותה מכשעורה: רב פפא
אמר האלהים אפילו כנמלה נמי
Ex. 8. 19. לא מצי ברי אלא האי מיכניף ליה
והאי לא מכניף ליה אמר ליה רב
לרב חייא לדידי חזי לי ההוא ט
טייעא דשקליה לספסירא וגיידיה
לגמלא וטרף ליה בטבלא וקם
אמר ליה לבתר הכי דם ופריתא מי
הואי אמר ליה לא ההיא אחוזת
עינים הואי · זעירי איקלע ל

pſum. &c. Nimirum diverſum erat in R. Chanina ob meritorum præcellentiam. R. Chaja: [2] *Belatehèm*, id notat opus dæmonum. *Belahatchém*, notat opus magiæ. Ita legimus: *Lahat gladii ſe convertentis.* Abæus: Quod inſtrumento opus habet, dæmonis; quod non eget inſtrumento, magiæ opus eſt. Item, Statuta de magia ſunt ferè ejuſdem modi cum illis de [3] operibus Sabbati. Vt enim quædam in illis ſunt, lapidum ſupplicio vindicanda; alia item, ob quæ quis, licet vetita ſint, pœnæ tamen non addicitur; item, quæ [4] initio ſint licita: ita hic lapidibus obruitur, qui opus magicum efficit; non punitur, licet nefas faciat, qui oculos tenet; rem licitam fecerunt R. Chanina & R. Vſchaja, qui recitatis verſiculis [5] ex libro Iezirah vitulum pridie Sabbati [6] condiderunt & comederunt. R. Aſche retulit viſum ſibi magum, qui emunctis naribus pannos inde extraxerit. *Digitus Dei hic eſt.* R. Eleaſar: Hinc diſcimus, non poſſe dæmonem condere animans minus hordei grano. R. Papa: Ne inſtar cameli quidem condere poteſt. Sed majora corpora facile ipſi coguntur; non item minuta. Raf ait R. Chajæ: Vidi agyrtam, qui capto enſe camelum

Digitized by Google

לאלכסנדריא של מצרים זבן ט
חמרא כי מהא לאשקויי מיא פשר
קם אגמלא דאכקוניתא אמרו ליה
אי לאו דזעירי את לא הוה ס
מהדרינן לך מי איכא דזבין מידי
הכא ולא בדיק ליה אמיא • רבי
ינאי איקלע לההוא אושפיזא אמר
לי אשקיון מיא קריבו ליה שתיתא
חזייה לההיא איתתא דהוה קא
מרחשן שיפוותיה שרא פורתא ס
מיניה הוה עקרבא אמר להו אנא
שתאי מדידכו ואתון נמי שתו מדידי
אשקיידה הות חמרא רכביה ס
סליק לשוקא אתא חברתא פשרה
לה חזיוה דרכיב איתתא בשוקא:

melum membratim d'ſſecuit, & poſtquam 7 nola illi ſonuiſſet, integtum exhibuir Ille, Num poſtea, inquit, & ſanguis & ſtercus fuit? Negavit iſte. Ergo, inquit alter, oculorum deluſio fuit. Zehiri venit Alexandriam, emit aſinum, cumque potum duxit. Ibi aſino diſſoluto, in trabe 8. lignea ſedere ſe vidit. Reſponſum illi eſt publicè; Niſi Zehiri eſſes, nihil tibi ſolveremus. Num quis quid emit hîc loci, quod non exploret ad aquas? R. Iannæus ad quoddam ſtabulum cùm appuliſſet, aquam ſibi petiit dari. Data eſt 9. puls. Vidit mulierem vibrantem labra. Effudit paulum, exſtiteruntque ſcorpii. Tum ille, Ego, inquit, veſtrum liquorem hauſi, vos quoque guſtetis meum. Dedit mulieri, quæ ut potaſſet, in aſini faciem converſa eſt. Eam ille aſſcenſam in forum egit. Obviam fit maga. Ibi, ſoluto magiæ vinculo, apparuit ipſum mulierem equitare in publico.

NOT. 1. Ita in Hillelis ſententia, quæ eſt in tr. Pirke Avoth. c. 2. מרבה נשים מרבה כשפים *qui multiplicat mulieres, multiplicat veneficia.*

2. Nam illud בְּלָטֵיהֶם ſonat, *in ſecretis ipſorum.* Dæmones autem, ait gloſſa, latent inviſibibes. At בְּלַהֲטֵיהֶם ſonat *in flammis, vel in fulgoribus ſuis.* R. Solomo vult ſignificari opus, quod à ſe ipſo fit, vi carminum: atque in Geneſi cap. 3. notari gladium ſemetipſum vibrantem. Mihi placet Aben Eſræ ſententia, qui ad Exod. 7. 11. ſic ait: והוא כמו ברקורת ואש עוברת וזאת היא אחיזת עינים i. e. *eſtq; velut fulgur & ignis prætervolans. Atque hæc eſt retentio oculorum.* Cenſet notari præſtigias, quæ fallaci & evanida ſpecie oculos eludunt.

3. Gloſſ.

Digitized by Google

3. Gloſſ. R. Sol. *Lapidationis pœnâ ſancitur interdictio* Mlachoth i. e. *laborum*, quorum Abhoth i. e. *patres* ſeu *ſtirpes* quadraginta una minùs recenſentur in Cod. de Sabbato, cap. VII. §. 2. Pergit Gloſſa: ושבות פטור אבל אסור / de quo vide infra Excerpto XI. hujus capitis, nota 5. Tertii generis iſta exempla dat; ſi quis capream in ædes ingreſſam, oſtio occupato, aut aviculam in ſinum ejus quæ forte delata ſit, retinuerit, deſidens uſque ad veſperam: aut
a. R. Sol. qui vulnus compreſſerit, ut ſanies effluat. (a. ומפים b. מורסא להוציא
עיצר (ממנה ליחה) iſta omnia licita ſunt penitùs. Vide hæc in tract.
שתפתחי de Sabb. cap. XIII. Maimon. in hilchos Sabb. cap X. §. 23. & 17.

4. לכתחלה *penitùs, omninò.* Ita certum eſt hic eſſe & alibi acci-
b. Maim. שחין piendum. Maim. hilch. Sabb. cap. 1. §. 4. *ubicunq; dicitur* מותר
D. d. P. הרי זה מותר לכתחלה *ecce id* לעשות כך וכך *licet facere ſic & ſic*,
נגע *omninò licitum eſt.* Sonat Græcè, τὴν ἀρχὴν Sic אסור לכתחלה
שאוכל i. e. τὴν ἀρχὴν ἀπηγορευμένον: ſive operi inchoato addi quid poſ-
הבשרי ſit, quod non ſit interdictum, ſive non poſſit. Atque tum videtur idem valere atque לגמרי i. e. *penitus.*

5. In libro Iezirah dicunt doceri modum componendi nominis divini, quo mediante Deus omnia condiderit. Nugæ!

6. R. Sol. ממילא מיברי להו *à ſe ipſo extitit ipſis.*

7. R. Sol. קשקש לו בזוג David de Pomis טבלא פעמון ושולחן i. e. *Tabla, campanam & menſam notat.*

8. Certum genus ligni eſt in Ebræo, quod quale ſit, non explicant.

9. R. Sol. קמח טרוף במים *farina aquâ permiſta.*

יא תניא כשחלה רבי אלעזר נכנסו רבי עקיבא וחבריו לבקרו הוה יושב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו ואותו היום ערב שבת היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפליו גער בו ויצא בנזיפה אמ׳ לחבריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה אמר להו דעתו ודעת אמו נטרפה היאך מניחין

XI. Trad. Quum æger eſſet 1. R. Eleaſarus ad eum viſitandum venerunt R. Akiba & alii. Ille cubabat in 2. conopeo. Iſti in triclinio ſedebant. Erat autem pridie Sabbathi. Venit filius, 3. ut phylacteria ejus ſolveret; at increpatus abiit triſtis, ſociiſque ſuis ait, videri ſibi mentem patris alienatam. Tum ille: Ipſe & mater

Digitized by Google

איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות
כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת
עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ד'
אמות אמר להם למה באתם
ללמוד תורה באנו ועד עכשיו למה
לא באתם אמרו לו לא היה לנו
פנאי אמר להן תמה אני אם ימותו
מיתת עצמן א"ל ר' עקיבא שלו מהו
אמר לו שלך קשה משלהן נטל
שתי זרעותיו והניחן על לבו אמר
אוי לכם ב' זרועותי שהן כשתי ס"ת
שנגללין הרבה תורה למדתי ו
והרבה תורה לימדתי הרבה תורה
למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו
ככלב המלקק מן הים הרבה תורה
לימדתי ולא חסרוני תלמידי אלא
כמכחול בשפופרת ולא עוד אלא
שאני שונה ש' הלכות בבהרת
עזה ולא היה אדם שואלני בהן
דבר מעולם ולא עוד אלא שאני
שונה ש' הלכות אמרי ליה שלשת
אלפים הלכות בנטיעת קישואין
ולא היה אדם שואלני בהן דבר
מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף פעם
אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך
אמר לי רבי למדני בנטיעת ז
קשואין אמרתי דבר אחר נתמלאה
כל השדה קישואין אמר לי רבי
לימדתני נטיעתן למדני עקירתן
אמרתי דבר אחר נתקבצו כולן ל
למקום אחד אמרו לו הכדור ו

mater ejus mente moti ſunt. Nam hi neglecto 4. præcepto, quod lapidum pœna ſancitur, curant id, 5. quod relinqui, ne occaſio operi ſit, duntaxat vetatur. Sapientes igitur, quum viderent eum integris uti ſenſibus, ingreſſi ad quatuor cubitorum intervallum conſederunt. Quæſivit, quid veniſſent? Diſcendi cauſa, reſponſum ab illis eſt. At cur non ante eum diem? Ocium ſibi non fuiſſe. Tum ille: Miror ſi veſtra morte morituri eſtis. Ad hæc Akiba: Quid me fiet? Tu quidem 6. pejori exemplo peribis, inquit, quàm iſti. Dein levata brachia pectori impoſuit, eaque ſic affatus eſt: Eheu, brachia mea, quæ ſimilitudinem affertis duorum legis voluminum, quæ convolvuntur. Multum didici & docui.. Didici multum, ſed non tantum à præceptoribus meis abſtuli, quantum canis lambens de mari. Plurimum docui; ſed non abſtulerunt à me tantum diſcipuli mei, quantum auriſcalpio ex pyxide poſſis capere. Quin ccc. ſententias de lepra iniqua accepi, de quib. nemo unquã me ſollicitavit. Totidem (ajunt alii, MMM.) de 7. plantatione cucumerum; quas nullus à me petiit, niſi Akiba fil. Ioſephi. Cùm enim aliquando iter cum ipſo facerem, rogatus

והאמום מהנ וכו׳ אמר להם טהור
ויצארת נשמתו בטהרה עמד רבי
יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר
הותר הנדר למוצאי שבת פגע בו
רבי עקיבא מן קיקרי ללוד היה
מכה בבשרו עד שדמו שותת ל
לארץ פתח עליו בשורה ואמר אבי
אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה
מעות יש לי ואין לי שולחני ל
להרצותן׃

ab illo ſum ut de hac re quippiam eum docerem. Pronunciaris à me aliquot verbis totus ager cucumeribus fuit refertus. Tum ille: Magiſter, inquit, edoce me ſimiliter ablationem earum. Verbo omnes in unum locum coëgi. Pòſt rogarunt eum, quid de ſphęra & modulo ſentis? Pura eſſe, inquit: & cum dicto animam efflavit. Tum R. Ioſua in pedes conſiſtens, inquit; Solutum eſto votum, ſolutum eſto. Poſtridie Sabbathi R. Akiba à Cæſarea Lyddam profecutus eſt funus, carnem ſuam feriens, uſque dum ſanguis in terram deſtillaret. Et in ſerie lugentium ſic orſus eſt: *Pater mi, pater mi, currus Iſraëlis & equites ejus. Plurimos nummos habeo: ſed non eſt menſarius, cui* [8] *numerem.*

NOT. 1. Eleaſar fil. Hyrcani ſororius Rabban Gamaliëlis II. Eum Seniores excommunicaverant (בֵּרְכוּהוּ) quòd ſe judicio principis & Synedrii oppoſuiſſet. Hiſtoriam vide in Baba Meziah. *cap. haſſabâb.* Recitatur eadem in Beth Iſraël fol. 66. col. 1. 2.

2. Spondam vel tentorium παράσυλον, velis & cortinis opertum nominant Rabbini קינוף Vide Aruch in נקליט ex Gem. Succa cap. 1.

3. Putabat n., Sabbatho geſtari phylacteria non debere.

4. De accenſione lucernæ & calidorum repoſitione.

5. Reddere viſum eſt ſenſu particulari. Nec facilè quibam aliter. Quid autem ſit אסור משום שבות declarat Majmonid. hilch. Sabb. cap. XXI. § 1. *Edictum eſt lege:* Requieſces. *ſcil. etiam à rebus, quæ opus non ſunt, quieſcendum eſt. Multa a. ſunt, quæ vetuerunt Sapientes* משום שבות *ob quietem: alia* מפני שהן דומין למלאכות *quia operum ſimilitudinem habent: alia* גזרה שמא יבא מהן איסור סקילה *quia verendum eſt, ne forte ex illis proveniat, quod ſub lapidationis pœna interdictum eſt.* De Thephillin autem ſeu phylacteriis precatoriis canon eſt in codice Sabbath cap. VI. §. 2. לא יצא האיש בסנדל

בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה ולא בתפלין ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה לא בשריון ולא בקסדא ולא במגפיים ואם יצא אינו חייב חטאת / *Vir non prodibit cum calopodio clavato, neque cum uno calceo, quando in pede vulnus non eſt, neque cum phylacteriis, neque cum amuleto, quod à probato medico non ſit, non cum lorica aut caſſida, ocreiſve ferreis. Quod ſi prodierit, non debet piacularem hoſtiam.* Cavetur, ne depoſita aut ſoluta reponantur, aut manu domum reportentur. Qui igitur tali ſanctioni non obtemperaverit, ex lege quidem eſt immunis à pœna, obnoxius tamen eſt verberi rebellionis: quod מכת מרדות dicitur. Vide Maj. eodem tractatu cap. 1. §. 3. De qua re notanda regula Samuelis, quæ exſtat in Gem. Sabbath cap. 1. fol. 3. p. 1. & in cap. XIII. ad finem;

אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור (ר"שי מדבריהם לכתחלה) בר מהני תלת דפטור ומותר צידת צבי וצידת נחש (שלא יזיק) ומפים מורסא (להוציא ליחה) / Ait Samuel: *De quibuſcunque in ſanctionibus Sabbathi dicitur*, Liber eſt: *intelligitur liberos eſſe, opus tamen eſſe vetitum (ex ſcito Sapientum quoad initium) præterquam iſta tria, quæ & ad pœnam non obligant ex lege & licita ſunt: incluſio capreæ, oppreſſio anguis (ne lædat) compreſſio ulceris (ad ſaniem educendam.)*

6. Mors Akibæ deſcribitur in tract. Berachoth cap. IX. & in En Iſraël fol. 40. col. 3.

7. Ad hoc genus Magiæ pertinet illud Pharmaceutriæ: *Atq; ſatas aliò vidi traducere meſſes.* Plinius verba duodecim tabular. recitat: *Qui fruges excantaſſit.* Et: *Qui malum carmen incantaſſit.* Idem auctor eſt in agro Marucino Vectii Marcelli equitis Romani, Neronis Cæſaris procuratoris, univerſum olivetum viam publicam eſſe tranſgreſſum: atque ipſa prædia ex loco in contrarias ſedes profecta. Apulejus in Apologia: *Magia iſta, quantum ego audio, res eſt legibus delegata, jam inde antiquitus duodecim tabulis propter incredundas frugum illecebras interdicta.* Hæc mutuatus ſum à doctiſſimis Ludovici Vivis commentariis ad Auguſtini lib. VIII. de civit. Dei cap. XIX. Eadem potes conſulere de ſpeciebus Magiæ ad lib. X. cap. IX.

Digitized by Google

S. Q. D. Multa habeo, de quibus edoceri velim; ſed non eſt, quem conſulam. שלחני τραπεζίτης, *menſularius*, ſive *numularius: campſor.* Hi pro mercede pecuniam commutant. Hos adeunt, qui per eos lucrari volunt; quod innuit parabola, Matth. 25. 27. & qui monetam aliam deſiderant, quod hic dicitur, forma non infrequenti, הרצות מעות i. e. *nummos ab aliquo commutare.* Vide Aruch in רץ num. 1. Adde ex Berachoth cap. 9. in excerptis En Iſraël num. 121. המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו כדי להסתכל בה אפילו קבל תורה מסיני כמשה רבינו לא ינצל מדינה של גיהנם / *Qui nummos commutat mulieri, aut ei in manum adnumerans, aut ex ejus manu accipiens, ideò ut ſpectare illam poſſit, etiamſi Legem in Sina accipere meruerit, velut Moſes Magiſter noſter, non evadet judicium infernale.* Ita nunc videtur vertendum ex ea ſignificatione verbi *Raiſah*, qua notat, *gratum habuit*. *Hirtſah* igitur eſſet, *gratos fecit* nummos, i. e. ſumſit, dedit: aut cum gratis & deſideratis commutavit. Sin placet à ſignificatione *perficiendi* explicationem hujus phraſeos arceſſere, ut ſit plenè adnumerare; non repugno. D. de Pomis; *numerare.*

פרק ח׳ בן סורר ומורה

א דורות הראשונים היו מולידין בני שמונה שנים מנא לן אילימא מדכתיב הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי וכתיב
2. Sam. 11. 3. אליעם בן אחיתופל הגילוני וכתיב
ib. 23 34. וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את
ib. 12. 25. שמו ידידיה בעבור יהוה וכתיב ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום וכת׳ ואבשלום ברח
ib. 13. 22. גשורה ויהי שם שלש שנים וכתיב
ibid. v. 38. וישב אבשלום בירושלים שנתים ימים ופני המלך לא ראה וכתיב

CAPUT VIII.

I. Antiquitus octennes qui eſſent liberos procreabant. Unde id compertum eſt? Dici poteſt, ex his ſcripturę locis. *Annon hæc eſt Bathſebah filia Elibam, uxor Uriæ Chitthai? Elibam filius Achithophelis Giluntini. Miſitq; in manu Nathanis, ac vocavit illum Jedidjah, propter DOMINUM. Factum eſt poſt biennium; ut Abſolom haberet tonſores ovium. Abſolom a. fugit Geſchurem, ubi ſubſtitit tres annos. Manſit Abſo-*

ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר
אבשלום אל המלך אלכה נא
ואשלמה את נדרי אשר נדרתי להי
בחברון וכתיב אחיתופל ראה כי לא
נעשתה עצתו ויחבוש את החמור
וילך אל ביתו ואל עירו ויצו אל
ביתו ויחנק וכתי׳ אנשי דמי׳ ומרמ׳
לא יחצו ימיהי׳ ותני׳ כל שנותיו של
דואג אינן אלא ל״ד ושל אחיתופל
אינן אלא ל״ג כמה הויא להו תלתין
ותלת דל שבע דהוה שלמה פש
להו עשרים ושית דל תרתי שני
לתלתא עבורי אישתכח דכל חד
והד בתמני אוליד ממאי דילמא
תרוייהו בר תשע אוליד ובת שבע
אוליד בשית משום דאתתא בריאה
היא תדע דהא הויא לה ולדא
מעיקרא אלא מהכא וכולי׳

ſit Abſclom Hierſo'ymis biennium ib. 14. 28.
dierum, neque vidit faciem regis. ib. 15. 7.
Factum eſt exactis[1] XL. *annis, ut*
diceret Abſolom ad regem: Ab- ib. 17. 23.
eam, quæſo, in Hebron. Achitho-
phel videns, conſilium ſuum non
fieri, inſtrato aſino, ivit domum in
urbem ſuam, &, quum mādaſſet de
rebus ſuis, ſibi guttur eliſit. Viri
ſanguinarii & doloſi ad dimidium pſ. 55. 24.
non perducunt dies ſuos. Iam
traditum eſt, Doëgum vixiſſe annos quatuor & triginta; Achithophelem tres & triginta. Quóto igitur quiſque ætatis anno generavit? A triginta tribus deme ſeptem. Tot n. annos habebat[2] Solomo. ſupererunt viginti ſex. Deme duos, pro tribus geſtationibus. Reperitur ſingulos poſt octavum annum ætatis generaſſe. Vndenam? Nam iſti quidem duo fortáſſis nono, & Bathſebah ſexto. Eſt enim fœmina[3] vitalior. Sanè, quod apparet ex eo, quòd antea quoque filium peperit. Veruntamen eadem res[4] & iſtinc liquet &c.

NOT. 1. Principium horum XL. annorum veteres Hebræi ſtatuerunt id tempus, quo Iſraël regem poſtulavit; & Saul rex factus eſt. Alii unctionem Davidis. Vide Kimchium & R. Levi ad iſtum locum. Ex Iunii ſententia hoc ultimo anno regni Davidici actum eſſet. cui non poſſum accedere.

2. Quomodo id efficiant, videre potes in Séder Olam rabba cap. 14.

3. Gloſſa. בריאה וממהרת להזריע i. e. *vivida & ſana, atque maturans proliſicare..*

4. In ſequentibus oſtenditur Saram ab Harane octuenni genitam:

tam: itemque Calebum, Churem & Vin eadem ætate liberos ſuſcepiſſe. Ob prolixitatem ea omiſi.

ב אמר רבי חנן לא נברא יין
בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם
שכר לרשעים שנאמר תנו שכר
prov. 31. 6. לאובד ויין למרי נפש אמר רבי
prov. 23 31. יצחק מ״ד אל תרא יין כי יתאדם
אל תרא יין שמאדים פניהם של
רשעים בעה״ז ומלבין פניהם לעה״ב
רבי אמי אל תרא יין. שאחריתו דם
רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן
תירוש זכה נעשה ראש לא זכה
נעשה רש והיינו דאמ׳ רבא חמרא
וריחני פיקחין: אמר רב עמרם
בריה דרש״ב בר אבא אמ׳ ר׳ חנינא
מאי דכתיב למי אוי למי אבוי למי
מדנים וגומ׳ למאחרים על היין
לבאים לחקור ממסך׳ כי אתא רב
דימי אמר אמר׳ במערבא האי קרא
מאן דדריש ליה מרישיה לסופיה
מדריש ומסופיה לרישיה מדריש
דרש עוכר גלילאה י״ג ווין נאמרו
ביין ויחל נח איש האדמה ויטע
כרם וגו׳ אמר מר הסדא אמר מר
עוקבא ואמרי ליה אמר מר עוקבא
אמר רבי זכאי אמר ליה הקב״ה לנח
לא היה לך ללמוד מאדם הראשון
prov. 23. 29. 30. שלא גרם לו אלא יין כמ״ד אותו
אילן שאכל ממנו אדם הראשון
גפן היה דתניא ר׳ מאיר אומר גפן
היה שאין לך דבר שמביא יללה

II. R. Chanan: Vinum non alio fine creatum eſt, quàm ad reficiendos triſtes & uti improbis mercedi eſſet. Q. D. *Exhibete ſiceram pereunti & vinum amaris animo.* R. Iſaacus: Quid, Q. S. E. *Ne ſpectes vinum, quia rubeſcit?* Ne ſpectes vinum, quod impios bibentibus in hoc ſeculo rubicundi coloris gratiam conciliat, in altero autem ſeculo pallorem. Rabba ait: Ne ſpectes vinum, cujus finis eſt ſanguis [cædes & homicidia: atque etiam vitæ & animæ pernicies.] Raf Cahana hæc inter ſeſe comparabat, quòd ferè ſcribitur תִּירַשׁ [quaſi eſſet legendum, *Thiraſch*] & legitur תירוש *Tiróſch*. Innui autem iſta ſcriptione cenſebat, ſi quis cum pietate [utatur vino] futurum eſſe *Roſch*, i. e. caput: ſin improbè, futurum *Raſch*, i. e. egenum. Rabba ſolebat dicere: Vinum & odoramenta eſſe [1] ſenſibus acutis & perſpicacibus. R. Amram fil. R. Simeonis refert dixiſſe R. Chaninam: Quid illud eſt, Q. S. E. *Cui væ, cui* [2] *ehen, cui rixa, &c? Tardantibus apud vinum, euntibus ad veſtigandum* [3] *aromatiten.* De hac ſententia ſic R. Dimi: Ajunt in Occidente [in terra Iſraël]: [4] ſi quis hujus loci prin-

לאדם אלא יין רבי יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן רבי נחמיה אומר תאנה היתה שבדבר שקילקלו בו נתקנו שנא׳ ויתפרו עלה תאנה׃

loci principium attēdat, ad finem recurrendum; ſi finem, ad principium. Obſervat Ober Gal. terdecies in hiſtoria Noachi, ubi de vino agitur, repeti *Vai*, i. e. *Va.* [quod conflatur ex copulativa & prima futuri litera.] Geneſ. IX. à verſ. 20. ad 25. quorum ultimum eſt in *Vajeda*. A Mar Chaſda & aliis auctoribus traditum eſt: Sic allocutus eſt Deus Noachum: *Noa; annon tibi faciendum periculum fuerat in Adamo, cui nihil, niſi vinum, perniciem attulit?* Idque ex illorum ſententia, qui rentur, vitem fuiſſe eam arborem, ex qua comedit homo primus. Nihil enim eſſe aliud, quod 5. lamenta importet rebus humanis, quàm vinum. Tametſi R. Iehuda autor eſt, fuiſſe triticum, quia infans patrem & matrem nomine citare neſciat, priusquam guſtum frumenti perceperit. R. Nehemias ficum fuiſſe aſſerit. Nam in qua re deliquerint, ex 6. eadem ipſos turpitudinis ſumſiſſe correctionem. Q. D. *Et concinnarunt folium fici.* Gen. 3. 7.

NOT. 1. Vel quia noverunt quodammodo diſcernere τοὺς ὀρθῶς καὶ τοὺς κακῶς προσφερομένους: vel quia moderatè uſurpata ſpiritibus largiuntur vegetudinem & alacritatem atque ſubtilitatem, ſenſumque & mentem mirificè reficiunt, corroborant, acuunt.

2. אבי Chaldæum eſſe notat R. Solomo: & cum eo confert Talmudicum בייא בייא. In Græco affine eſt ἰυοῖ. *Euœ.*

3. ממסך R. Sol. יין ממוסך בבשמים *vinum per aromata trāsfuſum.*

4. Senſus eſt: Duplicem eſſe ejus dicti mentem. Primò, ſi quis moretur apud vinum, & iſta eventura. Deinde, cui iſta eveniant ob improbitatem, ei convenire, ut moretur apud vinum.

5. היין i. e. *Vinum*, in numeris tantum efficit, quantum יללה i. e. *lamentum*. Vtrumque enim valet 75.

6. R. Solom. מדת הקב״ה באיזמל שהיא מכה בו מרפא בו / *Deo in more eſt, ut eadem novacula, qua læſerat, ſanet.* Id verò Toſiphta, ut alienum, repudiat: præferens illam ſimilitudinem, quæ eſt in Bere-

in Bereſchith Rabba: Filium regis, cujus ſe in ancilla aliqua libido profuderit, ejectum à patre, à nulla recipi, niſi ab illa, in qua deliquerit. Ita reliquas arbores Adamo velamentum pudoris negaſſe: ſolam ficum, in qua ceciderit, præbuiſſe.

ג אמר ר׳ זירא כל הישן בבית
Prov. 23. 21. המדרש תורתו נעשית לו קרעים
שני וקרעים תלבוש נומה׃

III. R. Sira: Quiſquis dormit in ſchola, ejus doctrina eſt [1] inſtar panni laceri: Q.D. *Et pannis veſtietur ſomnolentia.*

1. R. Sol. כי אינו זוכר אלא לפירונין *quia non retinet niſi raras particulas & nullo ordine.*

ד תניא א״ר׳ש וכי מפני שאכל
זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין
האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו
לסקלו אלא לא היה ולא עתיד
להיות ולמה נכתב דרוש וקבל
שכה. אמר רבי יונתן אני ריאתיו
וישבתי על קברו כמאן אזלא הא
דתניא עיר הנדחת לא היתה ולא
עתידה להיות ולמה נכתבה דרוש
וקבל שכר כרבי אלעזר דתניא ר׳
אלעזר אומר כל עיר שיש בה
אפילו מזוזה אחת אינה נעשית
עיר הנדחת דכתיב ואת כל שללה
וגו׳ ושרפת כיון דאיכא מזוזה לא
איפשר דכתיב לא תעשון כן לה׳
אלהיכם אמר רבי יונתן אני
ראיתיה וישבתי על תלה׃

IV. Trad. D. R. S: Numquid, quia iſte comedit dimidiatã minam carnis & vini Italici dimidiatum ſextarium bibit, à parentibus ad lapidationem producetur? Nunquam factum id eſt profectò, neque unquam fiet. Quare igitur ſcriptum eſt? Mentem præcepti inveſtiga, & officium animadverte; atque mercedem cape. R. Iohannes contra ait, Ego vidi, [qui hoc nomine condemnatus eſſet,] & in ipſius tumulo ſedi. Cui ſimilis eſt hæc res? Ei, quod traditur; Vrbem depulſam neque unquam exſtitiſſe, neque exſtituram. At ideo de illa præceptum eſſe, ut meditatores præcepti ejus mercedem mererentur. Idque ad mentem R. Eleaſari, qui traditur dictitaſſe: In qua urbe vel una ſcheda poſtium inveniatur, huic judicio
Deut. 13. 16. ſubjecta non eſt. Q. S. E. *Et omne ſpolium ejus &c. & combures.*
Deut. 12. 4. Atqui reperta unica ſchedula poſtium id fieri nefas eſt. Q. S. E. *Non facietis ſic DOMINO Deo veſtro.* Interim R. Iohan. aſſerit, ſe

& vidiſſe talem urbem, & in acervo, ex ruderibus ejus accongeſto, aſſediſſe.

ה אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא באו ושאלו לרופאים אמרו אין לו ט תקנה עד שתבעל לו אמרו חכמים ימות ואל תבעל לו תעמוד לפניו ערומה ימות ואל תעמוד לפניו ערומה תספר עמו מאחורי הגדר ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר פליגי בירה ר׳ יעקוב בר אידי ור״ש בר רבי נחמיה חד אמר אשת איש היתה וחד אמר פנויה היתה ב בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה שפיר אלא למאן דאמר פנויה היתה מאי כולי האי אמר רב פפא משום פגם משפחה׳ רב אחא בריה דרב איקא אי כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ולינסב מינסב לא מיתבא דעתיה כדרבי יצחק דאמר ר׳ יצחק מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה שנאי מיים גנובים ימתקו ולהם סתרים ינעם׃

V. Raf Iehudah refert dixiſſe Raf: Evenit aliquando quempiam adjecto ad mulierem oculo cordis [1] ægritudinem contrahere. Conſulti medici reſponderunt, eum ſanari non poſſe, niſi iſtius fœminę frueretur amplexu. Edixerunt Sapientes: Moriatur potiùs, quàm illam cognoſcat. Stet coram illo nudata veſtibus. Sciverunt Sapientes, Potius eſſe, ut moreretur, quàm ut illam nudam ſpectaret. Loquatur cum ipſo ſtans pone parietem. Moriatur; nec fabuletur cum illo, quamvis tecta. Non convenit inter R. Iacobum & R. S. fil. Nehemiæ, utrum illa nupta an innupta fuerit. Siquidē nupta fuit, bene habet. At, ſi innupta, quorſum tanta ſeveritas? R. Papa: Ob [2] familiæ maculam. R. Acha fil. R. Aika: Ne filiabus Iſrael feneſtram ad [3] procacitatem in [4] libidinibus aperirent. Atqui duceret omnino. Verum non ita ſedata fuiſſet ejus concupiſcentia. Nam, ut R. Iſaac docet, ex quo tempore templum deſtructum eſt, ablatus eſt ſapor veneris, datuſque eſt peccatoribus. Q. D. *Aquæ furtivæ dulces ſunt, & panis clandeſtinus ſuavis eſt.* Prov. 9. 17.

NOT. 1. R. Sol. נימוק מרוב אהבה נטמטם לבו והעלה חולי i. e. *contabuit præ amoris vehementia atque obſtipatum eſt cor ejus, atque ita morbum contraxit.* טונא Thalmudicis eſt משוי *ſarcina,*

 onus,

onus, Φόρτος. דרי טונא *portans ſarcinam.* paſſim. Ex Sota c. 7. Beth Iſr. fol. 43. col. 2. כל טונא דמדלי איניש לכתפיה תלתא דטונא הואי · i. e. *Onus, quod quis in humeros ſuos ſuſtollat, tertia pars oneris eſt*, quod geſtare, alio imponente, poſſit. Eſt à טען / Ejuſdem notionis & originis videtur eſſe טינא · Aruc hoc & alterum ponit, ſed non explicat. Poſſis & referre ad Chald. טנן ut ſit ζῆλος. i. e. fervens quædam cupiditas. Eſt & *lutum*, טיט / quò etiam referri iſta phraſis poſſit.

2. Nam, *uti eſt in magna gloſſa in Numeros paraſcha 21.* כל הפוגם ארת עצמו פוגם את משפחתו: *Qui ſe infamia collutulat, ſuæ familiæ notam inurit.*

3. De hac voce vide, ſis, not. 8. ad Exc. 8. Gem. c. 2. Sanh. atque ad ejus explicationem adde ſententiam ex Proverbiorum c. 25. verſ. 28. עיר פרוצה אין חומה איש אין מעצר לרוחו · In activa ſignificatione utuntur forma Niphal: ut; נפרצו בעריות & נפרצו בזנות *In bammidbar rabba fol. 279. 280.*

4. Hac voce indigitant perſonam, cum qua legitimè nihil quod ad venerem pertinet, exerceri poteſt; inceſtum & omnem impudicitiam denique. Vide ſup. p. 59.

5. Venerem furtivam intelligit Sapiens, ſed prætextato & aperto ſermoni prætulit allegoriam. R. Solomo; לישנא מעליא נקט *formula honeſtiore uſus eſt.*

פרק ט׳ הנשרפין

Ad §. 1. Lev. 19. 29.

א אל תחלל את בתך להזנותה ר׳ אליעזר אומר זה המשיא בתו לזקן · ר׳ עקיבא אומר זה המשהא בתו בוגרת א״ר כהנא משום ר׳ עקיבא אי זהו עני רשע ערום זה המשהא בתו בוגרת · ואמר רב כהנא משום ר׳ עקיבא הוי זהיר מן היועץ לפי דרכו · אמר רב

CAPUT IX.

I. *Ne proſtituas filiam tuam, ut illam ſcortari facias.* R. Elieſer: Id in eum convenit, qui filiam collocat vetulo. R. Akiba: In eum, qui domi detinet filiam nubilem. R. Cahana nomine R. Akibæ: Quis eſt dicendus pauper improbus callidus? Ille, qui filiam maturam elocare

יהודה אמר רב המשיא בתו לזקן
והמשיא אשה לבנו קטן עליו ה
הכתוב אומר למען ספות הרוה את
הצמאה וגו׳ מיתיבי האוהב את
אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו
והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה
והמשיאם סמוך לפרקן עליו הכתוב
אומר וידעת כי שלו׳ אהלך ופקדת
נוך ולא תחטא סמוך לפרקן שאני:

elocare tardat [ob avaritiam.] Item: Cave ab eo, qui tibi conſilium dat ſecundùm viam ſuam [ex uſu ſuo. R. Sol.] Raf dictitabat, referente R. Iehuda: Qui filiam ſuam vetulo nuptum dat, & qui uxorem dat filio ſuo adoleſcenti, de illo Scriptura pronunciat: *Quò addat ebriam ſitienti*, &c. Regeſtum eſt: [a] Qui amat uxorem ſuam, ut ſeipſum; eamque plus ornat & colit, quàm ſeipſum; & liberos ſuos condocefacit ire in via recta, eiſque nuptias facit in confinio [1] adoleſcentiæ illorum, de eo Scriptura pronunciat: *Et agnoſces, pacem eſſe tentorio tuo: & reviſes habitaculum tuum, & non aberrabis* [fruſtraberis.] Diverſum eſt, [ſi uxor eis detur non valdè pueris, ſed] circa adoleſcentiam.

Deut. 29. 19.

a. Iebamoth cap. 11.

Iob. 5. 24.

N O T. 1. Non infrequens eſt, ut פרק pro adoleſcentia dicatur. Ita exigunt, ut, qui judices legendi ſunt, יהא פרקן נאה / *honeſtè & decorè adoleſcentiam egerint.*

ב דרש רב אחא בר׳ חנינא מאי
דכתיב אל ההרים לא אכל שלא
אכל בזכות אבותיו ועינו לא
נשא אל גלילי בית ישראל שלא
הלך בקומה זקופה · ואת אשת
רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות
חבירו ואל אשה נדה לא קרב
שלא נהנה מקופה של צדקה וכתיב
צדיק הוא חיה יחידה כשהיה ר״ג
מגיע למקרא הזה היה בוכה ואמר
מאן דעביד לכולהו הוא דחיי בחדא
מינייהו לא חיי א״ל ר׳ עקיבא אלא
מעתה אל תטמאו בכל אלה הכי

II. Exſtat R. Achæ filii R. Chaninæ commentatio ſuper iſto: *In montibus non comederit*; qui non comedit ob meritum majorum [ſed ſuæ pietatis fructum percipit]: *& oculos ſuos non extulerit ad inquinamenta domus Iſraeliticæ*; qui non ambulat erecto corpore: *atque uxorem proximi ſui non violaverit*; qui non deſcendit ad artem proximi ſui: *atque ad uxorem menſtruatam non appropinquaverit*; qui non fuerit adjutus ex arca eleemoſynæ: *juſtus ille*; *vivendo vivet.*

Ezech. 18. 5.

verſ. 8.

נמי בכולהו אין בחדא מינייהו לא
אלא באחרת מכל אלה הכא נמי
באחת מכל אלה ·

vet. R. Gamaliel cùm in illum verſum incidiſſet, flevit, dicens: *Qui cuncta hæc fecerit, vivet: at uno horum obſervato, non vivet?* Ad quem R. Akiba: Quin igitur, illud; *Ne polluamini in omnibus iſtis*; hunccine ſenſum habet, ut nefas non ſit, niſi cunctis ſimul pollui? Non, ſed, *ullo horum*. Illud itaque ſic etiam capiendum eſt, qui unum ex illis fecerit, victurum.

Ex 5. 6. ג׳ פיסקא הבועל ארמית קנאין
פוגעין בו · בעא מינירה רב כהנא
מרב לא פגעו בו קנאין מהו א
אינשייה רב לגמריה אקריה לרב
כהנא בחלמיה בגרה יהודה והועבה
נעשתה בישראל ובירושלים כי
חלל יהודה קדש ה׳ אשר אהב
ובעל בת אל נכר · אתא א״ל הכי
אקריין אדהכי אדכריה רב לגמריה
בגדה יהודה זו ע״ז וכן הוא אומר
בגדתם כי בית ישראל נאם ה׳
ותועבה נעשתה בישראל
ובירושלים זה משכב זכור וכן הוא
אומר ואת זכר לא תשכב משכבי
אשה תועבה הוא · כי חלל יהודה
קדש ה׳ זו זונה וכה״א לא תהיה
קדשה · ובעל בת אל נכר הבא
על זונה וכתי׳ בתריה יכרת ה׳ לאיש
אשר יעשנה ער ועונה אם ת״ח הוא
Lev. 18. 22. לא יהיה לו ער בחכמים ועונה
בתלמידים · אם כהן הוא לא יהיה
לו בן מגיש מנחה לה׳ צבאות א״ר
Deut. חייא בר אבוה כל הבא על הזונה
23. 18. כאלו מתחתן בע״ז דכתיב ובעל בת

III. Particula. *Qui miſcetur cum gentili, in eum zelotæ incurrunt.* Quæſierat R. Cahana ex Raf: Quid [eo fiet] ſi non incurrerint in eum zelotæ? At Raf, quid ſuper hac re accepiſſet, non meminerat. Accidit ut R. Cahanæ in ſomnis iſte verſus occurreret: *Prævaricata eſt Jehuda & abominatio facta eſt in Iſraële & Hieroſolymis; quia profanavit Jehuda ſanctuarium DOMINI, quod diligebat, & iniit cubile filiæ Dei alieni.* Reverſus ad Raf, ei retulit, quid in ſomnis ipſi oblatum eſſet. Interdum illi in mentem venit explicationis, quam ſic reddidit: *Præv. eſt Jehuda*; hæc eſt idololatria. Ea enim iſta formula notatur & Ier. 3. 20. *atque abominatio facta eſt in Iſraële & Hieroſ.* hæc eſt Sodomia. Q. D. *Et cum maſculo non concumbes concubitu mulieris. Abominatio eſt enim. Quia prof. Jehuda ſanct. DOM.* Indigitatur meretrix: de qua eſt: *Ne ſit* 1. *meretrix &c. Et iniit fil. D. alieni.*

אל נכר וכי ברת יש לו לאל. נכר
אלא זה הבא על הזונה כי אתא
רב דימי אמר בית דינו של חשמונאי
גזרו הבא על הזונה חייב עלי משום
נשג״א ׃כי אתי רבין אי מש׳ נש״גז גרי
שפחה גויה זונה אבל משום אישות
לית להו ואידך נשייהו ודאי לא
מיפקרי אמר רבה בר בר חנה א״ר
יוחנן הבא לימלך אין מורין לו ולא
עוד אלא שאם פירש זמרי והרגו
לפנחס נהרג עליו נהפך זמרי והרגו
לפנחס אין נהרג עליו שהוא רודף
הוא ויאמר משה אל שופטי ישראל
הלך שבטו של שמעון אצל זמרי
בן סלוא אמרו לו הן דנין ריני ז
נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה
עמד וקיבץ כ״ד אלף מישראל והלך
אצל כזבי אמר לה השמיעי לי
אמרה לו בת מלך אני זכן צוה לי
אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם
אמר לה אף הוא נשיא שבט הוא
ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו
שהוא שני לבטן והוא שלישי
לבטן תפשה בבלוריתה והביאה
אצל מושה אמר לו בן עמרם זו
אסורה או מותרת וא״ת אסורה בת
יתרו מי התירה לך נתעלמה ממנו
הלכה געו כולם בבכיה ׃ והיינו
דכתיב והמה בוכים פתח אהל
מועד וכתיב וירא פנחס בן אלעזר
מה ראה אמר רב ראה מעשה

alieni. notatur, qui rem habet
cum meretrice. Poſthæc ſcri-
ptum eſt: *Exſcindet Dominus vi-* Mal. 2. 12.
ro, qui fecerit hoc, vigilem & re-
ſpondentem. Si ſit ex diſcipulis
Sapientum, non erit ei [2] *vigil* in
Sapientibus; nec *reſpondens*, in
diſcipulis ſapientum. Si ſit ſacer-
dos, *non erit ei filius offerens do-*
num Domino exercituum. R.
Chaja: Quicunque concum-
bit cum meretrice, facit ac ſi af-
finitatem contraheret cum deo
falſo. Q. S. E. *& inivit filiam dei*
alieni. Numquid enim filiam ha-
bet? Meretricem notat Scriptura.
R. Dimi retulit, Senatum [5]
Chaſmonæum ſciviſſe; quòd qui
rem habet cum proſtibulo, [4]
reus ſit reſpectu M. S. P. N. Rab-
bin ſic: reſpectu M. S. P. M. i. e.
menſtruatæ, ſervæ, paganæ, me-
retricis. Non reſpectu nuptæ.
Alius: uxores eorum notoriè ſe
non proſtituunt. Rabba barbar
Channa refert dixiſſe R. Iohan-
nem: Si petat [zelotes] conſi-
lium, non datur. imò etiam ſi
Zimri à ſcorto ſe abduxiſſet, atq;
Pinchaſus eum tum demum per-
cuſſiſſet, capite plectendus fue-
rat. Atq; adeò ſi converſus Zimri
Pinchaſum vita privaſſet, capitis
pœnam luendam non habuiſſet.
Nam ab ipſo invadebatur. *Et di-*
xit Moſes ad judices Iſraëlis. Num. 25. 5.

Digitized by Google

ונזכר הלכה אמר לו אחי אבי אבא לא כן למדתנו בירידתך מהר סיני הבועל זונה קנאין פוגעין בו אמר לו קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקאי ושמואל אמר ראה שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד יי׳ כל מקום שיש חילול השם אין הולקים כבוד לרב׳ ר׳ יצחק אמר ראה שבא מלאך והשחית בעם׳ ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו מכאן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש שלף שנגרה והניחה ב באונקלי שלו והיה נשען על מקלו וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון אמר היכן מצינו ששבטו של לוי גדול משל שמעון אמרו הניחו לו אף הוא לעשות צרכיו נכנס התירו פרושים את הדבר וכול ,

Tum tribus Simeonis ivit ad Zimrin, cum his verbis: Iſti de capite judicia habent: tu verò deſidens taces. Surrexit ille & adjunctis ſibi viginti quatuor millibus Iſraëlitarum perrexit ad Coſbin, juſſitque eam ſibi [5] obſecundare. Cui illa, Filia, inquit, regis ſum: & Pater meus præcepit mihi, ne cujus voluptatem explerem, niſi maximi veſtiûm. Ad hæc ille, ſe eſſe principem tribûs, cujus quidem pater ſecundo partu editus ſit, quum tribûs Leviticæ genitor tertio ſit natu. Ergo apprehenſam capillo ad Moſen pertraxit, &, Fili Amram, inquit, faſne an nefas, iſta mmihi nubere? Si nefas, quis tibi conceſſit filiam Iethronis? Moſes, his auditis, incertus erat, quid reſponderet. Reliqui flere. Sic enim ſcriptum eſt:
verſ. 6. *Iſti autem plorabant ante oſtium tentorii conventus. Viditq; Pinchas*
verſ. 7. *filius Eleaſari.* quidnam? Raf ait, viſa re, juris recordatus eſt. Sic
igitur allocutus eſt Moſen; Frater avi mei, nonne ſic à te docti fuimus, in deſcenſu tuo de monte Sinai; *Qui concumbit cum pagana, in eum Zelotæ incurrunt?* Cui Moſes, *Lector epiſtolæ* [6] *lator ejus eſto.* Semuël autem ait; vidit, quòd *nihili eſſet ſapientia, ac prudentia, &*
Prov. *conſilium coram DOMINO.* Nimirum ubicunque profanatur
21. 30. nomen Dei, ibi [7] magiſtro honorem tribuendum non eſſe. R. Iſaacus: vidit populum ab Angelo percuti. *Et ſurrexit ex cœtu, cepitque haſtam.* Hinc diſcitur, quòd cum armis non liceat ingredi ſcholam. Detraxit cuſpidem, eamque in [8] cinctu repoſuit: haſtili a. innitebatur. Progreſſus ad tribum Simeonis ait: ubi reperimus, tribum Levi meliorem eſſe tribu Simeonis? Illi igitur dixerunt: Sinite illum, ut faciat, quod vult. Nam ſi ingrediatur, certum eſt, ſan-

Digitized by Google

eſt, ſanctos rem pro licita habere, &c.

NOT. 1. קְדֵשָׁה R. Sol. שמחללת קדושתה *quæ profanat ſanctitatem ſuam.* (potius inde dicta, quòd ſe conſecrat fornici ad abuſum corporis.)

2. Hæc & in comm. R. Sol. ad eum locum. עֵר autem exponit, אדם חריף *homo valens ingenii acie.* Imitati οἱ ὁ. διδάσκαλος καὶ μαθητὴν. R. David: הפך הַמֵּת *eſt oppoſitum mortui.* Viventem vult intelligi. Targum בר ובר בר *filius & nepos.* Ita R. Abraham נין ונכד׃

3. Ad verbum. τὸ δικαςήριον τῦ Ἀσαμωναίυ. Talmud paſſim Matthiam, qui primus Iudæos ad defendendam religionem contra Antiochum vocavit, cujus filii regnum poſtea obtinuerunt, appellat Chaſmonai & Sacerdotem ſummum. Vt in tract. Megillah cap. 1. En Iſraël fol. 146. col. 2. Non ſprevi illos, *ſub imperio Chaldæorum* &c. בימי יונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק ומתתיה בן יוחנן כהן גדול וחשמונאי ובניו׃ *in diebus Græcorum: quia excitavi illis Simeonem juſtum & Matthatiam filium Johannis ſacerdotem ſummum & Chaſmonæum, ac filios ejus.* In Chronico regum templi ſecundi fol. 85. והיה בראשם כהן גדול שמו מתיהו בן יוחנן ונקרא חשמונאי/ Ita in Cabbalah Abrahami fol. 57. הוא הנקרא חשמונאי/ *Is eſt, qui dictus fuit Aſſamonæus.* Ioſephus antiq. Iud. lib. 12. c. 8. Ματθίας ὑὸς ἰωάννυ, τῦ συμεῶνος, τῦ ἀσαμωναίυ, ἱερεὺς ἐξ ἰωαρείμ. Vt autem Iudæi בני חשמונאי/ ita Ioſephus οἱ τῦ Ἀσαμωναίυ παῖδες. qui & ipſi dicuntur חשמונים/ ἀσαμωναῖοι. Sed de his Druſius in libro Haſmonæorum, in explicatione tituli.

4. Cenſuerunt, quadruplici reatu ad pœnam obligari.

5. שָׁמַע & הִשְׁמִיעַ indifferenter pro obſecundare ad obſcænam mixtionem uſurpatur: uti patet ex hujus hiſtoriæ repetitione in Bammidbar rabba.

6. פרונקא explicat R. Sol. per שליח i. e. *legatus.* Nomen iſtud habes & ſupra cap. IV. Excerp. XI. ubi Aruch exponit, תַּיָּר *explorator*, &c. Conſtat eſſe peregrinum, ſed non tam conſtat de ejus patria. Dum quid melius reperiatur, referamus ad πρύνικος. Heſych. πρυνικοὶ, δρομεῖς, ὀξεῖς, εὐκίνητοι, γοργοὶ, μισθωτοί.

Prover-

Proverbio iſto nihil eſt uſitatius apud Thalmudicos. Ejus ſenſus eſt: Sicuti nemo rectiùs literas defert, quàm qui eas legere & mentem earum explicare ſciat: ita nemini rectiùs negocium committi, quàm qui ejus ſuſcipiendi auctor, viæque ad expediendum monſtrator fuerit.

7. Vide ſupra pag. 134. not. 3.

8. R. Sol. מלבוש *veſtimento.* Nimis generaliter. Bammidbar Rabba pro iſto habet פינדה / de quo vide pag. 30. not. 20.

His Talmud ſubjungit fabellam de ſex miraculis, (in Bammidbar Rabba duodecim recenſentur) quæ evenerint Pinchaſo zelum ſuum exſequenti. Item quis fuerit Zimri, nempè Schallumiel princeps tribûs Simeon, & de ſex ejus nominibus. Nos, tædio futilitatis & prolixitatis, omiſimus.

ד אמר ר׳ חייא בר אבוה כתיב על גולגלתו של יהויקים זאת ועוד אחררת · זקינו דר׳ פרידא אשכח ההוא גולגלת׳ דהוה שריא בשערי ירושלים והוה כתיב עילוה זארת ועוד אחררת קברה והדר נבוג ל קברה והדר נבוג אמר דילמא האי גולגלתא של יהויקים דכתיב ביה קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים אמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזוייה שקלה כרכה בשיראי ואותבירה בסיפטא אתאי דביתהו חזיתא נפקא אמרה לשיבבתהא אמרי לה האי דאיתתיה קמייתא היא דלא קא מנשי לה שגרתא לתנורא וקלתה כי אתא אמר היינו דכתיב עילוה זאת ועוד אחרת ·

Ier. 22. 19.

IV. Ait R. Chaja fil. Abuh: Scriptum erat in cranio Iehojakimi; *HOC ET ALTERUM.* 1. Senior R. Peridæ reperit quoddam cranium, quod projectum erat in portis Hieroſolymorum, inſcriptum his verbis: *HOC ET ALTERUM.* Quoties illud terra obrueret; toties iterum 2. emergebat. Tum ille, Forte hoc eſt cranium Iehojakimi, de quo s. E. *Sepultura aſini ſepelietur; tractus & projectus ultra portas Hieroſolymorum.* Cogitavit igitur, regem illum fuiſſe, neque eſſe decens eum ſpernere. Suſtulit, atq; obvolutum 3. ſyndone in 4. arca repoſuit. Forte 5. uxor ejus in eam cùm incidiſſet, reperit hoc cranium. quæ egreſſa rem cum vicinis communicavit. Illi affirmare, cranium iſtud eſſe defunctæ uxoris, cujus memoriam maritus ejus deponere non poſſit. Tum illa

ſuccenſa

ſuccenſa fornace cranium combuſſit. Superveniens R. Chaja inquit, Iſtud eſt, quod ſcriptum in illo erat: *HOC ET ALTERUM INSUPER.*

NOT. 1. Ipſe R. Chaja, uti monet gloſſa.

2. Gloſſa: בצבצה ויצאה *prorupit* (inſtar ſalientis aquę) *atque emerſit.* נבג & נבט per בצבץ *ſcaturivit*, explicant. Ab illo eſt נבגה דברכתא i. e. כוס הברכה τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας *En Iſraël fol. 33. col. 3. ex 7. cap. Berachoth.* Alterum in iſto dicterio eſt: האי צורבא מרבנן דמי לפרצודי רתותי קלא דכיון דנבט נבט · i. e. *Studioſus juvenis acie mentis valens* (בחור חריף) *grano ſimilis eſt ſub gleba poſito: quod cùm germinat, uſque* & magnis incrementis *effloreſcit.* Taanis in En Iſr. fol. 126. col. 4.

3. שֵׁירָאִים *genus byſſi optima.* de Pomis.

4. Gloſſa explicat per ארגז i. e. *ciſta, capſa.*

5. Sic ex Gem. Taanith cap. III. En Iſraël fol. 136. col. 4. נפקא דביתהו לאפיה כי מקשטא / *Prodiit illi uxor ejus obviam, quum ſeſe ornaſſet.* Ex Iebamoth cap. II. Beth Iſraël fol. 5. col. 2. הוה קא מצערי ליה דביתהו *vexabat illum uxor ejus.* Et fol. 12. 3. ex c. VI. Chetuboth: שמעה לההיא דביתהו דהוו קרו לה ברת חכינאי *audivit quandam mulierem appellari filiam Hachinai.* Sic paſſim. Cum affixo primæ perſonæ En Iſraël fol. 137. col. 1. ex Taanith c. III. לא מקבלא דביתאי עלאי *ingrata eſt mihi uxor mea.*

פרק י' הנחנקין ·

א יושבין בלשכת הגזית מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל · נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אמרו להם ואם לא עומדין למנין רבו המטמאין טמאו רבו המטהרין טהרו · משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו

CAPUT X.

I. Sedent [Senatores magni Synedrii] in ſenaculo, quod ex cæſo ſtructum lapide, inde à [1] matutina ad veſpertinam oblationem jugis ſacrificii: [2] Sabbatis autem & feſtis diebus ſedent intra [3] murum. Si qua ad illos quæſtio deferatur, ſi jus [4] acceptum habeant, reſpondent:

Digitized by Google

כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות· משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית·

[5] ſin, in ſuffragia eunt. Si plures pollutum cenſeant, ſive purum, plurium vincit ſententia. Ex quo creverunt diſcipuli Schamæi & Hillelis, qui non, quantum par eſſet, magiſtris ſuis [6] uſi eſſent, creverunt diſſenſiones in Iſraële, & lex in duas quaſi leges diſtracta eſt. Hoc Conſiſtorium miſſis ad omnes locos literis edicit, [7] ut ſapiens quiſque & humili genu qui ſit, & quem [8] probent homines, in patria ſua Iudex ſit. Inde ipſum evehunt ad montem templi, inde in atrium, inde in cellam cæſi lapidis.

ב שלחו מתם איזה בן העולם הבא ענוותן ושפל ברך שייף עייל שייף ונפיק וגריס באורייתא ט תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיי יהבו ביה רבנן עינוהי ברב עולא בר אבא·

II. Indidem hæc prodiit ſententia. Quis eſt filius futuri ſeculi? Manſuetus, & humilis genu; 9. qui incurvus intrat, incurvus prodit; et aſſiduè diſcit Legem; neque, quod boni in ſe eſt, ſibi aſſignat. His auditis, Magiſtri oculos in R. Vlam f. Abbę conjecerunt.

NOT. 1. Maim. hilch. Sanh. init. ca. III. *Quanto tempore ſedent judices in judicio? Synedrium minus & trium virorum collegium à precatione matutina uſq; ad ſext. diei horam elapſam.* (quod tempus prandii Sapientibus. *in Gem. Sabb. cap. I. fol. 10. pag. 1.*) *Sed Synedrium ſummum à jugi matutino ad veſpertinum.* Iuge ſacrificium mactabatur diluculo; ut eſt in tract. Thamid cap. III. §. 2. Veſperi autem qua hora mactetur, docet tract. Pheſachim cap. V. §. 1. תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה בערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה והפסח אחריו / *Iuge mactatur octava & dimidia, offertur media decima: pridie Paſchatis mactatur media octava, offertur media nona, tum profeſto die, tum Sabbato. quòd ſi paraſceue Paſchatis cadat in paraſceuen*

paraſceuen Sabbati, mactatur media ſeptima, offertur media octava. Agnus autem paſchalis poſt ipſum. Horæ a. hic intelliguntur inæquales, quas זמניות Rabbini appellant. De quibus gloſſa ad Maimon. tract. hilch. kidd. chodeſch cap. 6. §. 2. / השעות על שני

פנים שעות שוות ושעות עקומות ונקראות זמניות׃ והשעות השוות ישתנה מניינם ולא ישתנה שיעורם והשעות הזמניות בהפך לא ישתנה מניינם לא ביום או בלילה יב׳ שעות לא פחות ולא יותר אבל שיעורם משתנה׃ / quæ facilia.

2. R. Sol. rationem edit, quare mutent locum: vel quia tum magna copia hominum confluat; vel ne judicii habendi cauſa unà eſſe videantur. atque eam veram cauſam eſſe. זה עקר.

3. Maim. 3. cap. hilch. Sanhed. pro eo habet; *in auditorio* (בית המדרש) *quod in monte ædis.* חֵל LXX. vertunt *περιτείχισμα, antemurale.* Eſ. 26. 1. *περίτειχος.* ubi Kimchius: החל היא החומה הקטנה שלפני החומה הגדולה׃ *murus minor ambiens murum grandiorem.* Talmudici id exprimunt, שורא ובר שורא *murus & filius muri.* A quibuſdam tamen capitur pro foſſa murum cingente, חפירה שסביב החומה Eò quòd Targum גי per חֵילְתָא efferat, Aruch noſtrum illud חיל explicat, *locus muro circumdatus intra* ambitum *montis Sanctuarii & atrium mulierum.* In Chelim cap. 1. decem loci ſanctitudine differentes cenſentur, inter quos quartus eſt mons ſanctuarii, quintus *Chel*, ſextus atrium mulierum. §. 8. Nobis eſt igitur *τόπος ἐντείχιος.*

4. Maim. אם מקובלים הם בדבר ב״ד מפי ב״ד *εἰ παρεδόθησαν περὶ τοῦ πράγματος δικαστήριον ἐκ στόματος δικαστηρίου.*

5. Maim. אם לא שמעו בו שום דבר ידינו בו כי הסברות וההיקשות התוריות הידועים אצלם עד שיסכימו כולם או רובם *Si non ſit illis traditum de ea re quicquam, diſceptant ſecundùm judicia & comparationes legales, quæ illis perſpectæ ſunt, donec conſentiant vel omnes, vel plures.*

6. aut: *miniſtrarunt.* Veteres Ebræi volebant diſcipulos magiſtris ſuis ita adhæreſcere, ut nunquam ab illorum latere diſcederent; ſicut miniſtri ſolent. Hinc illud / גדולה שמושה יותר מלמודה i. e. *Præſtantior eſt doctrina famulatione & uſu aſſiduo Sapientum imbibita,*

 bibita,

Digitized by Google

bibita, quàm docendo inſtillata. Rab. Levi Gerſonides ad Ioſ. 1. v. 1. ubi Ioſua famulus Moſis dicitur. Hinc illud dicterium R. Achæ *in Sota cap. Hajah notel.* / מי שלא שימש תלמידי חכמים הרי זה מגוש: דאמרי רטין מגושא ולא ידע מאי רטין תני תנא ולא ידע מאי תני׃ *i. e. Qui non miniſtravit Diſcipulis Sapientum, magus eſt. Magus murmurat, ignarus, quid demurmuret: ita doctor iſte docet, nec ſcit, quid illud ſit, quod docet.*

7. Hoc ita Maimonius de Synedrio cap. 11. *In judicibus triumviralium collegiorum quanquam non uſque adeo exactè omnia, quæ in ſuperiorum conſiſtoriorum Senioribus, requiruntur: tamen, ut ſeptem illa ſingulis adſint, neceſſe eſt: Sapientia nimirum, modeſtia,* (ענוה) *& timor, & odium quæſtus, amor veritatis, atque ut ab hominibus amentur,* (אהבת הבריות להם ἡ ἀγάπη τ̃ κλίσεως εἰς αὐτοὺς, dicerent Helleniſtæ) *& ut bene audiant.* Omnia hęc ex Legis pręſcripto.

8. Phraſis Ebraica Rabbinis familiariſſima eſt, ſumta, ut videtur, ex Biblica phraſi הניח רוח ἀναπαύειν τὸ πνεῦμα Zach. 6. 8. הניחו את רוחי בארץ צפון׃ quod Chaldæus: עבידו ית רעותי *fecerunt voluntatem meam.* quanquam R. Sol. חמתי / & Kimchius כעסי explicet; ut & οἱ ό. ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου. quem ſenſum & R. Abraham amplectitur; & exprimit Ezechiel cap. 24. 13. עד הניחי חמתי בך / Hinc phraſis Helleniſtica non ſemel occurrens in Novo Inſtrumento, ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ τὸ ὑμῶν 1. Corinth. XVI. 18. ita 2. Corinth. VII. 13. ſic σπλάγχνα Philem. 7. 20. Maim. d. l. iſtud שרוח הבריות נוחה מהם effert hoc modo אהובים לבריות *qui grati & accepti ſunt hominibus.* Additque modum, quomodo quis id conſequatur, his verbis: וכמה יהיו אהובים לבריות בזמן שיהיו בעלי עין טובה ונפש שפלה וחברתן טובה ודבורן ומשאן בנחת עם הבריות׃ καὶ ἐν τίνι ἔσονται ἀγαπητοὶ τοῖς ἀνθρώποις; εἶναι ἢ αὐτοῖς ὀφθαλμὸς ἀγαθὸς καὶ ψυχὴ ταπεινὴ, καὶ ἡ ὁμιλία αὐτῶν ἀγαθὴ, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν καὶ ἡ λῆψις αὐτῶν ἐν ἡσυχίᾳ μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Sic, opinor, efferrent iſta Helleniſtæ. Accedat gnome ex ſententiis Patrum, cap. 3. כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוח׳ הימנו וכל שאין רוח הבריו׳ נוח׳ הימנו אין רוח המקום נוח׳ הימנו׃ Quod qua mente accipiendum, docent Ebræi commentatores.

9. שייף /

9. שייף / gloſſa, שוחה / Affine, at non idem eſt, quod Maimon. in requiſitis boni judicis hîc quoque ponit, שפוי/ i. e. שוקט׳ שליו׳ ἠρεμῶν, ἡσυχάζων, εἰρηνεύων. Ita explicatur in Bammidbar rabba paraſch. 20. f. 278. c. 4. עד אותה שעה היה שפוי ומן אותה שעה נטרד *Ad id uſque tempus in quiete fuerat, deinceps inquietudine agitatus fuit.* De Bileamo ſermo eſt.

ג תנו רבנן ג׳ מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע וכו׳ כגון צדקיה בן כנענה דכתיב ויעש לו צדקיה בן כנעני קרני ברזל מאי הוה ליה [illegible]מיעבד רוח נבות אטעיתיה דכתיב ויאמר ה׳ מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויצא הרוח ויעמד לפני ה׳ ויאמר אני אפתנו ויאמר תפתה גם תוכל צא ועשה כן אמר ר׳ יהודה מאי צא צא ממחיצתי מאי רוח אמר ר׳ יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי הוה ליה למידק כדרבי יצחק דאמר ר׳ יצחק סיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין ב׳ נביאים מתנבאים בסיגנון אחד עובדיה אמר זדון לבך השיאך ׃ ירמיה אמר תפלצתך השיא אותך זדון לבך והני מדקאמרי כולהי כ בהדדי ש״מ לא כלום קאמרי דילמא לא הוה ידע ליה להא דר׳ יצחק יהושפט הוה התם וקאמר להו דכתיב ויאמר יהושפט האין פה נביא עוד לה׳ א״ל הא איכא כל הני א״ל כך מקובלני מבית אבי אבא סיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחדי

III. T. M. Terni ab hominibus plectuntur. Qui vaticinatur, quod non audivit, &c. Vt Zidkias filius Chenaanę. de quo s. E. 1. Reg.
Fecitq́; ſibi Zidkias cornua ferrea. 22. 11.
Quid faceret? Spiritus Nabothi ſeduxit. Q. s. E. *Dixitq́; Domi-* ib. 20.
nus; quis perſuadebit Achabo, ut 21. 22.
aſſcendens cadat in Ramoth Gilead? Et prodiit ſpiritus, aſtititq́; coram Domino, dixitque: Ego perſuadebo ei. Et, perſuadebis, inquit, ac obtinebis. Egredere, & fac ita. Ait R. Iehuda: Quid iſtuc: *Egredere?* Iubet ipſum faceſſere ex conclavi ſuo. Quid, *ſpiritus?* R. Iohannes: Spiritus Nabothi Iſreëlitæ. Debuerat animum advertere, juxta id, quod monet R. Iſaacus: [1] Res eadem multis prophetis enuncianda obvenit, & nunquam bini prophetæ vaticinantur eadem formula. Sic Obadias: *Faſtus cordis tui decepit* c. 1. 3.
te. Ieremias: *Terror tuus decepit* c. 49. 16.
te; faſtus cordis tui. Iſti autem quia prædicabant cuncti pariter, colligere poterat, nihil ipſos dicere. Forte ignorabat id, quod obſervavit R. Iſaacus. Ioſaphatus

1. Reg. 22. 7. præſens monuit. N. S. E. *Et dixit Joſaphatus: An nullus præterea adeſt propheta Domino?* Reſponderat Achabus: Atqui tot adſunt. Cui ille, Sic, inquit, accepi è domo [2] avi mei: Res una multis prophetis obvenit: at nunquam bini prophetant una formula.

N O T. 1. Hoc monitum ego non intelligo: nec Iudæi quidem. Kimchius indicium falſi judicat, שכלם אמרו דבר אחד / *Quòd cuncti eandem rem dicerent.* R. Solomo in notis biblicis & Talmudicis כולם לשון אחד היו אומרים / *Univerſi iiſdem verbis utebantur.* Idem ad Gemaram: סיגנון דבר מליצות של רוח הקודש עולה לכמה נביאים נכנס בלבם לזה בלשון זה ולזה בלשון זה והכל אחד׃ David de Pomis, סדרי׳ מנהגי׳ דעת׳ / *Tenor, or[illegible] obſervantia, ritus, mos, rei progeſſus.*

2. לא דוקא / inquit R. Sol. i. e. *non ſimpliciter, ſed majores.* ſic, *avi*, i. e. *οἱ προγονοι.*

ד ויהי אחר הדברים האלה
Gen. 22. 1. והאלהים נסה את אברהם אחר
Gen. 21. מאי אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ יוסי בן
זמרא אחר דברים של שטן דכתי׳
ויגדל הילד ויגמל אמר שטן לפני
הקדוש ברוך הוא רב״שע זקן זה
חננתו למאה שנה פרי בטן מכל
סעודה שעשה לא היה לו תור אחד
או גוזל אחד להקריב לפניך אמר
ליה כלום עשה אלא בשביל בנו
אם אני אומר לו זבח את בנך
לפני מיד זובחו מיד והאלהים נסה
את אברהם ויאמר קח נא את בנך
אמר ר׳ שמעון בר אבא אין נא אלא
לשון בקשה משל למלך בשר ודם
שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה
לו גיבור אחד ונצחן לימים עמדה
עליו מלחמה חזק׳ אמר לו בבקשה

IV. *Factumq́ eſt poſtilla & Deus tentavit Abrahamum.* Poſt quæ? R. Iohannes: Poſt verba habita à Satana. Q. S. E. *Et adolevit puer ille & ablactatus eſt.* Tum Diabolus coram Deo ſic egit: Domine univerſi, iſtine vetulo, cui centum annos nato fructum ventris largitus es, ex omnibus conviviis non fuerit offerendus turtur aut pullus columbinus unicus? Cui Deus: Num ipſum quicquam acquiſiviſſe putas, niſi filii ſui cauſa? Ajo tibi; ſi jubeam ipſum filium ſuum mihi offerre victimam, ſine mora faciet. *Et Deus tentavit Abrahamum, atque edixit: Cape, age, filium tuum.* R. Simeon filius Abbæ: *Na* petendi eſt omninò formula. quaſi quis rex mortalis, qui plu-

Digitized by Google

ממך עמוד לי במלחמה זו שלא
יאמרו ראשונית אין בהן ממש אף
הקב״ה אמר לאברהם ניסיתיך
בכמה נסיונות ועמדת בכולן עכשיו
עמוד לי בניסיון זה שלא יאמרו
אין ממש בראשונים את בנך שני
בנים יש לי את יחידך זה יחיד
לאמו וזה יחיד לאמו אשר אהבת
תרויהו רחימנא להו את יצחק
וכל כך למה כדי שלא תטרד דעתו
עליו קדמו שטן לדרך אמר לו ה
הנסה דבר אליך תלאה הנה יסרת
רבים כושל יקימון מליך כי עתה
תבא אליך ותלא א״ל אני בתומי
אלך א״ל הלא יראתך כסלתך א״ל
זכור נא מי הוא נקי אבד כיון דחזא
דלא קא שמיע ליה אמר ליה
ואלי דבר יגונב כך שמעתי מאחרי
הפרגוד שה לעולה ואין יצחק
לעולה אמר לו כך עונשו של בדאי
שאפילו אמר אמת אין שומעין לו
ר׳ לוי אומר אחר דבריו של ישמעאל
ליצחק אמר ליה ישמעאל אני גדול
ממך במצות שאתה מלת ב
בן שמונה ימים ואני בן שלש
עשרה שנה אמר לו ובאבר אחד
אתה מגרה בי אם אמר לי הקדוש
ברוך הוא זבח עצמך לפני אני
זובח מיד והאלהים נסה את אברהם:

qui plurima bella ope ducis alicujus confeciſſet, poſtremò orto graviſſimo bello ſic eundem adoraret: Suſtine, te quæſo, & hujus belli aleam, ne quis criminetur, anteacta bella levia & nullius momenti fuiſſe. Conſimiliter Deus optimus, maximus, cum Abrahamo agit; quaſi diceret: Plurimis jam à me probatus experimentis perſtitiſti, nunc fac, ut in hac tentatione perſtes; ne quis dicat, priores difficultatem nullam habuiſſe. *Filium tuum.* Duos habeo, inquit Abrahamus. *Vnicum tuum.* Vterque matri ſuæ unigenitus eſt. *Quem diligis.* Vtrumq; diligo. *Iſaacum.* Quorſum hæ ambages? Ne mens ejus perturbaretur. Prævertit eum Satanas in via, cumque alloquutus eſt. I. *An deferretur ad te verbum, ut fatiſceres? Ecce multos* Iob. 4. 2. 3. 4.
inſtruxiſti; labantem ſtatuminabant verba tua: nunc ad te pervenit, ut fatigareris. Ad quæ ille: *Ego in integritate mea ambulabo.* Tum alter: *Annon timor tuus, eſt* Iob. 4. 6. 7.
ſpes tua. Et ille: *memento, quæſo, quis unquã inſons perierit.* Quum igitur videret ſibi non obtemperari, *Et ad me,* inquit, *furtim perlatum eſt verbum.* Audivi enim dici ponè cortinam: Ovis holocauſto, non Iſaacus. Hæc eſt, ſuſcipit Abrahamus, pœna mendacis, ut etiam, quum vera loquitur, fides ei negetur. R. Levi: Poſt verba Iſmaëlis

Iſmaëlis ad Iſaacum. Dixerat enim illi Iſmaël: Ego te præcedo in obſervatione præceptorum. Tu ſiquidem octiduo à nativitate circumciſus es: Ego autem natus tredecim annos præputium depoſui. Cui ille, Tune, inquit, unicum ob membrum mecum contendes? Si mihi injungat Deus, ut me coram ipſo victimam cædi patiar, facerem. E veſtigio *tentavit Deus Abrahamum.*

N O T. Hæc & ſimilia de tentatione Abrahami habes in Bereſchith rabba paraſcha 55.

1. Ita hoc interpretantur, ut docet R. Sol. וכי הירה לאוהבך לנסותך בדבר שהוא מלאה אותך ומכרית את זרעך הנה יסרת רבים רצית והחיית כל באי עולם בדבריך ועתה הנה בא להלאותך ולבהלך׃ *Numquid ei, qui te diligit, fueras tentandus in re, quæ te fatiget, & ſemen tuum aboleat? En erudiſti multos, reconciliaſti & vivificaſti omnes venientes in mundum verbis tuis: & nunc ecce venit ad temet defatigandum & percellendum.*

פרק יא׳ כל ישראל׃

א פיסקא׳ אלו שאין להם חלק
לעולם הבא וכולי׳ גמרא׳ וכל כך
למה תנא הוא כפר בתחיית המתים
לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית
המתים שכל מידותיו של הקב״ה
מדה כנגד מדה דאמר ר׳ שמואל
בר נחמני אמר ר׳ יונתן מנין שכל
מידותיו של הב״ה מדה כנגד מדה
שני ויאמר אלישע שמעו דבר יי׳
2. Reg. 7: 2. בעת מחר סאה סולת בשקל וגומ׳
וכתיב ויען השליש וגו׳ ויאמר הנה
יי׳ עושה ארובות בשמים היהיה
הדבר הזה ויאמר הנך רואה בעיניך
ומשם לא תאכל וכתיב ויהי לו כן

CAPUT XI.

I. Segmentum. *Hi ſunt, quibus non eſt portio in futuro ſeculo, &c.* GEMARA. Et quare tanta pœna afficientur? TRAD. Ipſi qui negavit reſurrectionem mortuorum, non erit ſors in reſurrectione mortuorum. Iſte en. Dei mos eſt, ut menſuram pro menſura reddat. R. Ionathanis iſta fertur ſententia: Vnde conſtat, Deum par pari referre? Q. D. *Dixit Eliſa: Audite verbum Domini. Craſtino ſatum farinæ ſiclo, &c.* Et mox: *Et reſpondit tribunus, &c. & dixit: Ecce Dominus faceret cataractas in cœlis, an poſſet*

וירמסו אותו העם בשער וימות
ודילמא קללת אלישע גרמה ליה
דאמר רב יהודה אמר רב קללת
חכם אפילו בחנם היא באה אם כן
לכתוב וירמסוהו וימות מאי בשער
על עסקי השערי

an poſſet eſſe res iſta? Et is, Ecce, inquit, tu id viſurus es oculis tuis, ſed ex eo non es eſurus. Et evenit ipſi ita. Nam *proculcavit eum po-* verſ. 17.
pulus in porta, & mortuus eſt. At forte maledictio Eliſæ ipſi exitii cauſa fuerit. Nam, quod fertur verbis Raf, maledictum Sapientis quamvis temerarium, evenit. Si ita eſſet, non erat neceſſe addi Beſchaar, quod eſt in porta ſeu foro. Eo enim innuitur, quod ob negocium fori & menſuræ perierit.

ב מניין לתחיית המתים מן
התורה שנאמ׳ ונתתם ממנו את
תרומת יי׳ לאהרן הכהן וכי אהרן
הכהן לעולם קיים שישראל נותנין
לו תרומה אלא מלמד שעתיד
לחיות וישראל נותנין לו תרומה
מכאן לתחיית המתים מן התורה׃
דבי רבי ישמעאל תנא לאהרן
כאהרן מה אהרן חבר אף בניו
חברים׃ מכאן שאין נותנין מתנה
לכהן עם הארץ׃ אמר ר׳ שמואל בר
נחמני מניין שאין נותנין תרומה
לכהן עם הארץ שני׳ ויאמר לעם
ליושבי ירושלים לתת מנת לכהני׳
ולויים למען יחזקו בתורת יי׳ כל
המחזיק בתורת יי׳ יש לו מנת
ושאינו מחזי׳ בתור׳ יי׳ אין לו מנת׳
אמר ר׳ אהא בר אדא א׳ ר׳ יהודה
כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ
כאלו נותנה לפני ארי מה ארי
ספק דורס ואוכל ספיק אינו דורס

II. Quomodo Reſurrectio Mortuorum ex Lege aſtruitur?
Q.D. *Et dabitis ex eo ablationem* Num. 18.
(*ἀφαίρεμα*) *Domini Aharoni* 28.
ſacerdoti. Nunquid igitur in æternum vivit, ut Iſraël illi ablationem tribuat? Docet futurum, ut reviviſcat, atq; ab Iſraëlitis accipiat ablationem. Hic lex R.M. atteſtatur. Attamen familiares R. Iſmaëlis ita hoc accipiunt, quòd ablatio tribuenda ſit illi ex filiis Aharonis, qui, ſicut Aharon, ſit [1] peritus & obſervans jurium. Hinc diſcimus, non eſſe tribuenda dona ſacerdoti [2] legum incurioſo. R. Samuel: Ablationem ſacerdoti jurium ignaro non eſſe dandam, hinc efficitur, Q. D. *Et* 2. Chron.
juſſit populum, habitatores Hie- 31. 4.
roſólymæ, dare portionem ſacerdotibus & Levitis, quò affixi eſſent legi Domini. Videlicet, quiſquis legi divinæ affixus eſt, donariorum ſit particeps: at quiſquis eam

Digitized by Google

ואוכל אף כהן עם הארץ ספי אוכלה
בטהרה ספק אוכלה בטומאי׳ רבי
יוחנן אמר אף גורם לו מיתה שני
ומתו בו כי יחללוהו׳ דבי ר׳ אליעז׳
בן יעקו׳ תני אף משיאו עון אשמה
שני והשיאו אותם עון אשמ׳ תניא
ר׳ סימאי אומר מניין לתחיי׳ המתי׳
מן התורה שנאמר וגם הקימותי
את בריתיאתם לתת להם את ארץ
כנען לכם לא נאמר אלא להם
מכאן לתחיית המתים מן התורה׃
Lev.22:9. שאלו צדוקין את רבן גמליאל מנין
שהקב״ה מחיה המתים אמר להן מן
התורה ומן הנביאים ומן הכתובים
ולא קבלו ממנו מן התורה דכתיב
Levit. 22: 16. ויאמר יי׳ אל משה הנך שוכב עם
אבותיך וקם אמרו ליה ודילמא וקם
Exod.6:4. העם הזה וזנה׃ מן הנביאים
דכתיב יחיו מתיך נבלתי יקומון [illegible]
הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל א
אורות טלך ודילמא מתים שחיה
יחזקאל׃ מן הכתובים דכתיב וחכך
כיין הטוב הולך לדודי למישרים
דובב שפתי ישרים ודילמא רהושי׳
מרחשן שפוותיה בעלמא כר׳ יוחנן
Deut. 31: 16. דאמר ר׳ יוחנן משום רבי שמשון
בן יהוצדק כל מי שנאמרה הלכה
בשמו בעולם הזה שפתותיו דובבות
בקבר שנאמר דובב שפתי ישנים
עד שאמר להם מקרא זה אשר
Eſ. 26: 19. נשבע יי׳ לאבותיכם לתת להם

negligit, parte ſacrorum caret. R. Acha fil. Adę verbis R. Iehudæ: Quiſquis ablationem dat ſacerdoti, qui plebis inſtar ſacra inſtituta negligit, ſimiliter facit, ac ſi leoni eam objiceret. Nam ut, quod leoni objicitur, incertum eſt, ſitne dilaniatum voraturus, annon; ita ſacrum, quod datur ſacerdoti plebejis moribus, incertum eſt, ſitne in puritate, an in pollutione comeſturus. R. Ioannes: Quinetiam, qui hoc facit, in cauſa eſt, ut moriatur. Q.D. *Et moriantur ob illud, quum profanaverint.* Familiares R. Elieſeris fil. Iacobi: Etiam facit illum incurrere pœnam reatûs. Q.D. *Neque importent illis*, aut, *ſibi, pœnam reatûs.* Trad. R. Simai: Quo loco aſtruit lex R. M? Q.D. *Atq; etiam conſtabilivi fœdus meum cum ipſis, ut dem ipſis terram Canaan.* Non enim dicitur, *Vobis*, ſed, *ipſis*. Rogarunt Saducæi R. Gamalielem, undenam probaret, Deum mortuos reſuſcitaturum. Is reſpondit; Ex lege, ex prophetis & ex hagiographis. At hi non acquieverunt. Ex lege: Q.D. *Et dixit Dominus Moſi: Ecce tu cubans cum patribus tuis & ſurgens.* Replicarunt iſti: Annon hoc ita exaudiendum: *Et ſurgens populus hic ſcortabitur?* Ex prophetis: Q.S.E. *Vivent mortui tui, reſurgent*

לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה וי״א מן המקרא הזה שני ואתם הדבקים ביי״ אלהיכם חיים כלכם היום מה היום כלכם קיימים אף לעולם הבא כלכם קיימים· שאלו רומיים את ר׳ יהושע בן חנניה מניין שהקב״ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות אמי׳ להו תרוייהו מן המקרי׳ הזה שנ׳ ויאמר יי״ אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם ודילמא וקם העם הזה וזנה אמר ל׳ נקוטו מיהא פלגא בידייכו ויודע מה שעתיד להיות איתמר נמי אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחאי מניין שהקב״ה מחיי מתי׳ ויודע מה שעתי׳ להיות שני׳ הנך שוכב עם אבותיך וקם וגומ׳

gent cadavera mea; expergiſcimini & cantate, habitantes pulverem. *Nam ros olerum ros tuus eſt.* At fortè id pertinet ad mortuos, quos Ezechiel vivificavit. Ex hagiographis: Q. S. E. *Et palatum* Cant. 7: 9. *tuum ſicut vinum optimum manans amico meo in rectitudine: quod facit loqui labia dormientium.* At forte, ajebant illi, labia motitando motitabuntur profectò. quod R. Iohannes de nomine R. Simſonis fil. Iehozadaci dictitabat: Cujus nomine ſententia in hoc ſeculo prolata fuerit, ejus ſe labia vibrant in ſepulcro. Q. D. *Loqui facit labia dormientium.* Vſq; dum produceret ipſis iſtum verſum: *Quam juravit Dominus patribus veſtris ſe daturum* Deut. 11. 21. *illis.* Non, *vobis:* ſed, *illis.* Hinc conſtat, Legem teſtificari R. M.

Alii dicunt, ex hoc verſu: *Vos autem, qui adhæſiſtis Domino Deo veſtro, vivitis cuncti hoc die.* Quid, *hoc die omnes vos ſuperſtites?* Deut. 4. 4. Etiam in ſeculum futurum omnes vos ſuperſtites eritis. Rogarunt Romani R. Ioſuam f. Chananiæ, Qui ſciret, Deum mortuos in vitam eſſe revocaturum? Item, illum prævidere futura. Quibus ille, utrumque, inquit, ex eodem verſu efficitur, Q. D. *Et dixit Dominus Moſi: Ecce tu cubans cum patribus tuis & ſurgens.* At forte illud ita cohæret: *Et ſurgens populus hic ſcortabitur.* Tum ille: Accipite tamen dimidium in manibus veſtris, quòd prænoſcat futuros eventus. Fertur quoque R. Iohannes verbis R. Simeonis f. Iochai illum verſum ad utrumque horum efficiendum citaſſe.

NOT. 1. Ad verbum: *Socius.* Sic appellant תלמיד חכם *Diſcipulum Sapientis*, i. e. Studioſum legis: *eò quòd*, uti vult Maimonius, *ſocietas eorum inter ipſos ſit firma, quia in honorem & nomen*

Dei inita ſit. In Codice Dammai, (qui agit de fructibus, qui decimati, annon, incertum eſt) cap. 11. §. 3. המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש ואינו לוקח ממנו לח ואינו מתארח אצל עם הארץ ולא מארחו אצלו ובכסותו ר׳ יהודה אומר אף לא יגדל בהמה דקה ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק ולא יהיה מיטמא למתים ומשמש בבית המדרש׃ *Qui in ſe recipit, ſe fore Socium,* (ſe fore ἐκ τῆς ἀδελφότητος καὶ ἑταιρίας τῶν πεπιστευμένων περὶ καθαρότητος) *is non vendit plebejo recens aut aridum, neque accipit ab illo recens & ſucculentum, neque ex via divertitur ad talem, neque recipit illum hoſpitio aut lecto. R. Jehuda: Neque alet parvum pecus, neque erit effuſus in juramenta & riſum, neque ſe polluet mortuorum contactu, & miniſtrabit in ſchola.* Elias in Thiſbi: חָבֵר *eſt, qui proximus eſt dignitati magiſtrali, ita ut nondum ſit aptus docendo. qui cùm non poſſit vocari Doctor noſter excellens* (ſic vertit Pomarius illud, מוֹרֵנוּ הָרַב) *appellari conſuevit Socius Excellenis* (חבר הרב) *i. e. qui aſſociatur illi, qui vocatur Excellentiſſimus Doctor noſter. Gemara quandoque eum appellat Chaber, i.e. ſocium, qui opponitur* ἑνὶ τῶν πολλῶν *populo terræ*, illiterato (ſic Pomarius) aut, ut Phariſæi explicant Iohan. 7: 49. τῷ ὄχλῳ τῷ μὴ γινώσκοντι τὸν νόμον, τῷ ἐπικαταράτῳ.

2. *Sacerdoti de populo terræ.* ad verbum. De qua phraſi & modò & alibi. Extremo codice Horajoth: ממזר תלמיד חכם קודם לכהן עם הארץ׃ *Spurius, ſi Sapientum auditor ſit, præſtat Sacerdoti ſummo, qui ad vulgi mores & ſtudia ſe abjicit.* Notandum, Iſraëlitas ablationes & decimas ſuas non certis ex gente Levitarum dandas habuiſſe, ſed cui vellent. Ideò in Chetuvóth cap. XIII. ר׳ ישמעאל בן אלישע אייתי ליה ההוא גברא ראשית הגז אמר ליה מהיכא את אמר ליה מדוך פלן׳ ומההם להכא לא הוה כהן למיתבא ליה אמר ליה דינא אית לי אמר ליה פסילנא לך לדינא׃ i. e. *R. Iſmaëli quidam offerebat primitias lanæ* (ſexageſimam) *Cui ille: Unde es tu? inquit. Et alter: Ex iſto loco. Tum ille: Inter iſtum locum & hunc non fuit ſacerdos, cui redderes? Et ille: Eſt mihi lis. Ad quæ Rabbi: Prohibeor in tua cauſa judicare.* Hoc exemplo eſt, quod Ioſephus de ſua

abſtinentia

abſtinentia prædicat; *ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰς ὀφειλομένας μοι ὡς ἱερεῖ δεκάτας ἀπελάμβανον παρὰ τῶν κομιζόντων.* *Sed neque debitas mihi, ut ſacerdoti, decimas ab offerentibus accepi.* in vita ſua. fol. 1004. edit. Genev. de la Roviere.

ג תניא אמר ר׳ אליעזר בר
יוסי בדבר זה זייפתי ספרי כותיים
שהיו אומרי׳ אין תחיית המתים מן
התורה אמרתי להם זייפתם
תורתכם ולא העליתם בידכם כלום
שאתם אומרין אין תחירת המתים
מן התורה הרי הוא אומר הכרת
תכרת הנפש ההיא עוונה בה הכרי
תכרת בעולם הזה עוונה בה לאימת
לאו לעולם הבא אמר ליה רב
פפא לאביי ולימא להו תרוייהו מ
מהכרת תכרת דברה תורה כלשון
בני אדם וכו׳

III. Ait R. Elieſer fil. R. Ioſæ: Hac in re falſatos probavi libros Samaritanorum, quòd dicunt, reſurrectionem mortuorum lege non aſtrui. Dixi ipſis: Falſaſtis legem veſtram; nec eſt nauci, quod profertis, quando negatis, legem reſurrectioni mortuorum atteſtari. Nam ecce dicit: *Exſcindendo exſcindetur anima illa. Iniquitas ejus in ipſa.* Quorum altero excidium temporalis vitæ notatur. At, *Iniquitas ejus in ea*, ad quod tempus pertinet, niſi ad futurum ſeculum? R. Papa ad Abhæum: Poſſet utrumque ex geminatione verbi, *Exſcindi*, confici. Quin Lex more vulgi hominum loquuta eſt, &c.

ד שאלה קלפטרא מלכתא את
ר׳ מאיר אמרה ידענא דחיי שכבי
דכתיב ויציצו מעיר כעשב הארץ
אלא כשהן עומדין עומדין ערומים
או בלבושיהן עומדין אמר לה קל
וחומר מחיטה ומה חיטה שנקברה
ערומה יוצאה בכמה לבושין צדיקין
שנקברין בלבושיהן על אחת כמה
וכמה׃ אמר ליה קיסר לרבן
גמליאל אמריתו דשכבי חיי הא הוו
עפרא ועפרא מי קא חיי אמרה ליה
ברתיה שבקה ואנא מהדרנא ליה
שני יוצרים יש בעירנו אחד יוצר מן

IV. Cleopatra regina interrogavit R. Meïr his verbis: Equidem novi mortuos revicturos, Q. S. E. *Et efflorescent ex civitate ſicut gramen terræ:* verùm quum reſurgent, nudine an amicti veſtibus ſuis reſurgent? Cui ille: Licet, inquit, hoc æſtimare à tritico, quod quum humetur nudum, tot veſtibus involutum prodit: quanto magis pii, qui cum veſtibus ſepulti ſunt? Cæſar Gamalielem ſic affatus eſt: Dicitis, mortuos reviviſcere. Atqui in pulverem rediguntur. Pulvis igitur vitam ac- Pſ. 72. 16.

המים ואחר יוצר מן הטיט איזה
מהן משובח אמר ליה זה שיוצר מן
המים אמר ליה מן המים צר מן
מן הטיט לא כל שכן׃ דבי רבי
ישמעאל תנא קל וחומר מכלי [1]
זכוכית מה כלי זכוכית שעמלן ברוח
בשר ודם נשבר יש להן תקני בשר
ודם שברוחו של הקדוש ברוך הוא
על אחת כמה וכמה׃ אמר ליה ההוי
מינא לרי אמי אמריתו דשכבי חיי
הא הוו עפרא ועפר מי קא חיי אמי
ליה אמשול לך משל למה הדבר
דומה למלך בשר ודם שאמר
לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים
במקום שאין מים ועפר הלכו ובנו
אותו לימים נפלו אמר להם חזרו
ובנו אותן במקום שיש עפר ומים
אמרו לו אין אנו יכולין כעס עליהם
אמר להם במקום שאין מים ועפר
בניתם עכשיו שיש מים ועפר על
אחת כמה וכמה׃ אם אין אתה
מאמין צא לבקעה וראה עכבר
שהיום חציו בשר וחציו אדמה
למחר השריץ ונעשה כולו בשר
שמא תאמר לזמן מרובה עלה להר
וראה שהיום אין בו אלי חלזון אחת
למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו
חלזונות׃ אמר ליה ההוא מינא
לגביהא בן פסיסא אוי לכון הייביא
דאמריתו מיתי חיין דחיין מיתי [2]
דמיתי חיין אי ליה אוי לכון הייביא

cipiet? Suſcipit ejus filia: Omitte illum, & ego ipſi reſpondebo. Sunt apud nos, inquit, duo figuli; quorum unus ex aqua, alter ex argilla vaſa effingit: uter tibi horum videtur præſtantior? Qui ex aqua fingit, retulit ille. Tum illa: Ex [1] aqua finxerit [Deus hominem], & non multò magis ex luto? Familiares R. Iſmaëlis: Si vitrum, quod ſpiritu hominis ducitur & formatur, fractum reparari poteſt, homo ſpiritu Dei conditus quantò magis? Hæreticus quidam R. Ammin ſic adortus erat: Mortuos reviviſcere prædicatis, qui in pulverem redíguntur. Numquid pulvis vivet? Cui ille: Rem tibi hac parabola explicabo. Rex quidam juſſerat à ſervis ſuis palatium in loco, qui aqua & limo careret, exſtrui. Factum. Eo collapſo, juſſit id reædificari in loco, ubi utriuſque erat copia. Negant ſe poſſe. Tum ille iratus, Quum abeſſet aqua & limus, potuiſtis: nunc quum utrumque adſit, non poſſetis? Si non credis, exi in convallem & aſpice murem, qui hodie partim caro eſt, partim terra; craſtino generationis celeritate totus caro eſt. Fortè dicas, id fieri aliquanto temporis ſpatio. Quòd ſi igitur exieris in montem, hodie [2] limacem unum animadvertes, & craſtino,

דאמריתון מיתי לא חיין דלא הוו
הוו דהוו לא כל שכן אי ליה חייבא
קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך
ופשיטנא לעקמותך מינך אמר לי
אם אתה עושה כן רופא אומן
תקרא ושכר הרבה תיטול׃

ſtino, quum pluerit totum montem limacibus completum conſpicies. Alius quidam ad Gebiham fil. Peſiſæ: Væ vobis, ſcelerati; qui dicitis, mortuos victuros. Viventes moriuntur, & mortui viverent? Ad quem ille: Væ vobis, nequam homines; qui negatis mortuos victuros. Nam cùm, qui nulli eſſent, exſtiterint; iidem, quum exſtiterint, nonne multò magis exiſtent? Cùm alter: Tun' me nequam vocare audes? Quid ſi ſurgens irruam in te, & 3. gibbum tuum tibi complanem? Scilicet, inquit ille, ſi ita feceris, medicus peritus vocaberis & mercedem magnam feres.

NOT. 1. Semine, quam טִפָּה סְרוּחָה guttam putidam vocant. Eſ. 48:1. וּמִמֵּי יְהוּדָה יָצָאוּ *& ex aquis Jehudæ provenerunt.* Vbi ſimilia Rabbini afferunt.

2. Pomarius hoc nomine venire tradit 1. albuginem, חבלול 2. vermem nigrum, qui herbas arboreſque conſumit. 3. piſcem, cujus ſanguine fit color hyacinthinus, (תכלת) qui ſemel in 20. annis videtur. R. Sol. חלזון *vermis, qui è mari prodit ſemel in ſeptuaginta annis, cujus ſanguine fit color hyacinthinus.* Hæc etiam in Aruch, ubi inſuper annotatur, ſignificari hac voce limacem & cochleam, quod patet ex iſto, חלזון הזה כל זמן שהוא גדל נרתיקו גדל עמו / *Cochlea iſta, quouſque creſcit, creſcit ejus calyx.* Arabibus חלזון / *limax, murex.* In Lexico Raphelengi.

3. Seu: *gibbo te exuam.* Fuit autem ille gibber. היתה לו עקמומית בגבו ait R. Sol.

Deinceps quædam interſeruntur apophthegmata ſeu reſponſa ejuſdem Gebihæ facta Alexandro rege arbitro. Eadem habentur in libello מגלת תענית / qui agit de dibus, quibus jejunare & plangere nefas eſt. Iſta nos ut heterogenea libenter omiſimus.

ה אמר ליה אנטונינוס לרי גוף
ונשמה יכולין לפטור עצמן מן
הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאה
שמיום שפירשה ממני הריני מוטל

V. Antoninus cum R. Iehuda ſancto ſic colloquutus aliquando eſt. Corpus, inquit, & anima à judicio ſe liberare poſſunt. Quomodo? Corpus dicat, Anima

peccavit.

Digitized by Google

כאבן דומם מוטל בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפרשתי ממנו הריני באויר כציפור אי ליה אמשול לך משל למה הדבר דומי למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא אמר ליה חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חיגר על גבי סומא והביאוי ואכלום לימים בא בעל הפרדס אמר להם בכורות נאות היכן הם א' לי' סומא כלום יש לי עינים לראות אמר ליה חיגר כלום יש לי רגלים להלך בהם מה עשה הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד אף הקב"ה מביא את הנשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנאי יקרא אל השמים מעל ועל הארץ לדין עמו יקרא אל השמי' מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף׃

peccavit. Nam ex quo illa à me diſceſſit, ecce lapidis inſtar ſine ſenſu in ſepulcro jacui. Anima a. dicat, Corpus peccavit. Nam ex quo illius laxata ſum nexu, ecce volito per aërem aviculæ in morem. Ad hæc Rabbi: Parabolam, inquit, tibi dabo. Rex mortalis horto cuidam amœniſſimo, in quo maturi fructus eſſent, duos cuſtodes appoſuit, claudum & cæcum. Claudus, viſis fructibus, cæcum admonuit, ipſum ut in humeros reciperet, quò illos decerperet & illi inter ſe devorarent. Inſedit igitur claudus cæci cervicibus, decerptoſque fructus abſumſerunt. Aliquanto poſt tempore venit dominus horti & de fructibus requiſivit. Cùm cæcus, Sibi oculos non eſſe, ut videret. & claudus, ſibi pedes deeſſe, ut accederet. Quid ille? Quum juſſiſſet hunc illius humeris excipi, utrumque ſimul judicavit & plexit. Conſimiliter faciet Deus: anima corpori indita, pariter animam & corpus judicabit. Q. D.

Pſal. 50: 4. *Inclamabit cœlum ſupernè & terram ad judicandum populum ſuum.* Quorum illud ad animam, & hoc membrum ad corpus referri rectè poteſt.

ו אמר ליה אנטונינוס לרבי מ ספני מה חמה יוצאת במזרח ושוקעת במערב אמר ליה אי הוה איפכא נמי הכי אמרת לי אמר ליה הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת

VI. Alio quodam tempore iſte inter ipſos ſermo fuit. A. Quare Sol prodit in Oriente, & demittit ſe in Occidente? R. Si contra fieret, idem rogares. A. Hoc innuo; quare demittat ſe in

parte

במערב אמר ליה כדי ליתן שלום
לקונה שנאמר וצבא השמים לך
משתחוים אמי ליה ותיתי עד פלגא
דרקיעא ותירתן שלמא ותיעול
משום פועלים ומשום עוברי
דרכים׃

ז אמר ליה אנטונינוס לרבי
נשמה מאימתי ניתנה באדם
משעת פקידה או משעת יצירה
אמר ליה איפשר לחתיכה של
בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח
ואינה מסרחת אלא משעת פקידה
אמר ליה אין משעת פקידה אמר
רבי דבר זה לימדני אנטונינוס
ומקרא מסייעו שנא' ופקודותיך
שמרה רוחי׃ אמר ליה אנטונינוס
לרבי יצר הרע מאימתי שולט
בו באדם משעת יצירה או משעת
יציאה אמר ליה משעת יצירה אם
כן יבעוט באמו ויצא אלא משעת
יציאה אמר רבי דבר זה למדני
אנטונינוס והכתוב מסייעו שנ'
לפתח חטאת רובץ׃

ח ריש לקיש רמי כתיב בם עור
ופסח הרה ויולדת יחדיו וכתיב אז
ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם
כי נבקעו במדבר מים ונחלים
בערבה הא כיצד עומדין במומם
ומתרפאין׃ עולא רמי כתיב ובלע

parte Occidentali? R. Vt ſalutet
herum ſuum. Q. D. *Et exercitus* Neh. 9. 6.
cœlorum te adorant. A. Quum
ad medium cœli venit, incli-
naret ſe atque occideret. R. Id
non fit, propter operarios &
viantes.

VII. Item hic: A. Anima
quandonam inditur corpori? V-
trum à viſitatione, an à forma-
tione? R. A formatione. A.
Poſſetne fruſtum carnis très dies
abſque ſale perdurare, ut non
fœteret? Quidni igitur à viſita-
tione? R. Sanè ita eſt. Rabbi
ſolebat dicere: Hoc ipſum do-
cuit me Antoninus, & aſtipula-
tur ei ſcriptura, Q. D. *Et viſita-* Iob. 10. 12.
tiones tuas obſervavit ſpiritus me-
us. Rurſus, A. Concupiſcentia
ex quo tempore dominatur ho-
mini: Vtrum à momento abſo-
lutæ formationis, an à nativitate?
R. A formatione. A. Quidni
igitur ruptis uteri clauſtris pro-
deat? Sed potiùs à nativitate. Et
hoc Rabbi Antonino ferebat ac-
ceptum, ſcripturæque concinere
fatebatur, Q. D. *Ad oſtium cubat peccatum.* Gen. 4. 7.

VIII. R. Simeon f. Lakis
iſtos verſus inter ſe comparabat.
Inter ipſos cæcum & claudum, gra- Ier. 31: 8.
vidam & puerperam pariter. Et: Eſ. 35: 6.
Tunc ſaliet claudus velut cervus,
& cantabit lingua muti: quum
eruperint in deſerto aquæ & tor-

המות לנצח ומחה יי׳ אלהים דמעה
מעל כל פנים וכתיב כי הנער בן
מאה שנה ימות ולא יהיה שם עול
Eſa 25: 8. ימים לא קשיא כאן בישראל כאן
בע״א וע״א מאי בעו החם הנך דכתיב
Eſa 65: 21. בהו ורעו זרים צאנכם ובני נכר
אכריכם וכורמיכם׃ רב חסדא
רמי כתיב וחפרה הלבנה ובושה
החמה כי מלך יי׳ צבאות וכתיב
והיה אור הלבנה כאור החמה ואור
החמה יהיה שבעתים כאור שבעת
הימים לא קשיא כאן לעולם הבא
Eſa. 61: 5. כאן לעולם הזה ולשמואל דאמר
אין בין העולם הזה לימות המשיח
אלא שעבוד מלכיות לא קשיא כאן
Eſa. 24: 23. במחנה צדיקים כאן במחנה
שכינה רבא רמי כתיב אני אמית
ואחיה וכתיב מחצתי ואני ארפא
אמר הקדוש ברוך הוא מה שאני
ממית אני מחיי והדר מה שמחצתי
אני ארפא׃

rentes in ſolitudine. Quomodo utrumq; verum eſſe poteſt? Surgent cum morbis ſuis & ſanabuntur. Vla contendebat iſtos: *Et abſorbebit mortem in æternum; & abſterget Dominus lacrimam ab omni facie.* Et: *Nam puer centum annos natus morietur, neq; erit ibi amplius infans annis.* Nulla eſt contradictio. Alterum enim de Iſraële, alterum de idololatris accipiendum. Sed idolorum cultoribus quid iſtic rei eſt? Iſtos intellige, de quibus ſcriptum eſt: *Et paſcent peregrini greges veſtros, & alienigenæ erunt coloni & vinitores veſtri.* Raf Chaſda iſta comparabat: *Et expalleſcet luna & pudebit Solem, quia regnabit Dominus Tſebaoth.* Et: *Et erit lux lunæ ſicut lux Solis, & lux ſolis erit ſeptupla, velut lux ſeptem dierum.* Difficultas non eſt. Nam alterum ad hoc ſeculum, alterum ad futurum pertinet. Ex mente Samuëlis, qui ait, nihil intereſſe inter dies Meſſiæ & præſens ſeculum, niſi quòd ſervitus regnorum ceſſatura; neque ſic contradictio eſt; ſi alterum de caſtris juſtorum, alterum de caſtris divinæ Majeſtatis intelligatur. Rabba componebat iſta: *Ego interfecero & vivificabo.* Et: *Fregero, & ipſe ſanabo.* Scilicet quaſi diceret Deus:
Deut. 32. v. 39. Quod occidero, vivificabo; & rurſus, quod fregero, ſanabo.

ט אמר מר זוטרא מניין לתחיית
Deut. 33: 6. המתים מן התורה שנא׳ יחי ראובן
לימות המשיח ואל ימות לעולם
הבא רבינא אמר מהכא ורבים

IX. Mar Sutra: Reſurrectio lege aſtruitur, Q. D. *Vivet Reuben, & non morietur.* Quorum illud ad dies Meſſiæ, hoc ad futurum ſeculum referendum eſt. Rabbina:

מישני אדמת עפר יקיצו רב אשי
אמר מהכא ואתה לך לקץ ותנוח
ותעמוד לגורלך לקץ הימים׳

Rabbina: Iſto loco: *Et multi ex*
dormientibus in pulverulenta terra Dan. 12:2.
excitabuntur. Raf Aſche: Iſtis
verbis: *Et tu abi ad terminum*, Dan. 12.13.
& requieſces, & ſtabis in ſortem tuam in fine dierum.

י אמר רב יהודה אמר רב כל
המונע הלכה מפי תלמיד כאלו
גוזלו מנחלת אבותיו שנאמר
תורה צוה לנו מושה מורשה
קהלת יעקוב מורשה היא לכל
ישראל מששת ימי בראשית׳
אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי
שמעון הסידא כל המונע הלכה מפי
תלמיד אפילו עוברין שבמעי אמן
מקללין אותו שני מונע בר יקבוהו
לאום ואין לאום אלא עוברין
שנא׳ ולאם מלאום יאמץ ואין קב
אלא קללה שני מה אקוב לא קבה
אל׳ ואין בר אלא תורה שני נשקו
בר פן יאנף׳ עולא. בר ישמעאל
אמר מנקבין אותו ככברה כתי׳ הכא
יקבוהו לאם וכתיב התם ויקוב חור
בדלתו ואמ׳ אביי כי אוכלא דקצרי
ואם למדו מה שכרו אמר רבא
אמר רב ששת זוכה לברכות כיוסף
שנאמר ברכה לראש משביר ואין
משביר אלא יוסף שני ויוסף הוא
השליט על הארץ הוא המשביר
לכל עם הארץ׳ אמר רב ששת כל
המלמד תורה בעולם הזה זוכה
ומלמדה לעולם.הבא שני ומרוה
גם הוא יורה׳

X. Raf Iehuda verbis* Raf:
Qui prohibet ſententiam & jus
ab ore diſcipuli, facit, quaſi eri-
peret ei hereditatē majorum ſuo-
rum. Q. D. *Legem injunxit nobis* Deut. 33.
Moſes, hereditatem cœtui Jacobi. v. 4.
Hereditas ea eſt Iſraëlis inde à
diebus creationis. R. Channa
verba Simeonis pii: Qui prohi-
bet jus ab ore diſcipuli, eum ex-
ſecrantur & fœtus, qui adhuc
ſunt in utero matrum ſuarum.
Q. D. *Qui continet frumentum,* Prov. 11.
eum exſecrabitur natio. (Leóm.) v. 26.
Leóm, *natio*, omnino notat fœ-
tus, qui ſunt in utero. Q. D. *Na-*
tio præ natione roborabitur. Kab Gen. 25.23
autem notat exſecrationem. Q. D.
Quid (Ekkob) *exſecrarer, quem* Num. 23.
Deus non exſecratur (Kabá:) *Bar* v. 8.
verò, i. e. *frumentum*, notat le-
gem. Q. D. *Naſchſcheku bar; ex-* Pſ. 2. 12.
oſculamini purum ne iraſcatur. 2. Reg. 12. v. 10.
Vla filius Iſmaëlis: Perfodictur
inſtar cribri. Nam quod iſtic eſt
Jakkebuhu, ex eo dicitur alibi:
Iikkob, *foramen cavavit in oper-*
culo ejus. Abhai: Inſtar [a] harpa-
gii fullonum. Quòd ſi autem
docuerit eum; quid mercedis
conſequetur? Merebitur bene-

 dictiones

[a] Gl. כלי של כובסי׳והוא מנוקף ומזלפין בו מים על הבגדים׳

Pr. 11: 26. dictiones ſicut Ioſephus. Q. D. *Et benedictiones capiti vendentis.* Is
Gen. 42. Ioſeph. Q. D. *Ioſepho a. commiſſa erat omnis terra. Hic vendebat*
v. 6. *omni populo terræ.* Raf Scheſcheth: Qui docet legem in hoc ſeculo,
Prov. 11. merebitur illam docere & in futuro. Q. D. *Et irrigans ipſe quoque*
v. 25. *compluet*, ſeu, *docebit.*

יא. ואמר רבי אלעזר כל ה
שאינו משייר פת על שלחנו אינו
רואה סימן ברכה לעולם שנאי אין
Iob. 20. v. 21. שריד לאכלו על כן לא יחול טובו
והאמר ר׳ אלעזר כל המשייר פרת
על שלחנו כאלו עובד עבודה זרה
שני העורכים לגד שלחן הממלאין
Eſ. 65. 11. למני ממסך לא קשיא הא דאיכא
שלימה בהדיה הא דליכא שלימי
בהדיה ואמר ר׳ אלעזר כל המחליף
בדיבורו כאלו עובד עבודה זרה
כתיב הכא והייתי בעיניו כמתעתע
וכתיב התם הבל המה מעשה
תעתועים· ואמר ר׳ אלעזר לעולם
הא קבל וקיים אמר רבי זירא אף
אנן נמי תנינא בית אופל אין
Gen: 27. v. 12. פותחין לו חלונות לראות נגעו
שמע מיניה· ואמר ר׳ אלעזר כל
Ier. 10. 11. המסתכל בערוה קשתו נגערת שני
עריה תעיר קשתך·

XI. R. Eleaſar: Quicunque non facit reſiduum panem in menſa ſua, haud videbit unquam ſignum benedictionis, Q. D. *Non eſt reſiduum cibo ejus. Ideo non durabit bonum ejus.* Atqui ait R. Eleaſarus: Si quis relinquat in menſa fruſta panis, facit ſimiliter, ac ſi idolis ſerviret. Q. D. *Qui inſtruitis turmæ illi menſam: quique impletis numerus iſtis libamen.* Non pugnant hæc. Alterum enim intelligitur, quando integer panis adjunctus eſt; alterum, quando integer panis non eſt juxta poſitus. Ejuſdem eſt hoc: Quiſquis variat in ſermone ſuo, idololatræ ſimilis eſt. Nam quod hic dicitur: *Et ero in oculis ejus tanquam planus.* ex eo alibi: *Vanitas illa ſunt, opus fallaciarum.* Item: Perpetuò ſis obſcurus & ſuperſtes. R. Sira: Et nos ita accepimus: In domo tenebricoſa non aperiuntur feneſtræ ad videndam plagam ejus. Id documento eſt. Item: Quicunque indulget ſpectaculo perſonæ inter-
Hab. 3. 9 dictæ ſibi, ejus arcus conquaſſatur. Q. D. In *nuditate excutietur arcus tuus.*

יב תני דבי אליהו צדיקים ה
שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן

XII. Traditio domûs Eliæ: Iuſti, quos reſuſcitabit [1] Deus, non [2] redigetur iterum in pulverem.

אינן חוזרין לעפרם שנאמר והיה
הנשאר בציון והנותר בירושלים
קדוש יאמר לו כל הכתוב להיים
בירושלים מה קדוש לעולם קיים
אף הם לעולם קיימים ואם תאמר
אותן אלף שנים שעתיד הקדוש
ברוך הוא לחדש בהן את עולמו
שנא׳ ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא
צדיקין מה הן עושין הקדוש ברוך
הוא עושה להן כנפים כנשרים
ושטין על פני המים שני על כן לא
נירא בהמיר ארץ וגו׳ ושמא תאמר
יש להם צער תלמוד לומר וקווי
יי׳ יחליפו כח יעלו אבר כנשרים׃

rem. ¨ *Erit* enim, *ut qui reſiduus* Eſ. 4. 3.
fuerit Tſione & ſuperſtes erit Hieroſolymis, is Sanctus appellatur: Omnis ſcilicet, qui deſcriptus fuerit ad vitam Hieroſolymis. Sanctus nim. æternùm vivit. Ita & hi æternùm vivent. Si quæras, mille annis illis, quibus renovaturus eſt Deus mundum, *quo* Eſ. 2. 11.
tempore ſolus Dominus exaltabitur, quid juſtis futurum ſit; ſciendum, quòd Deus illis dabit alas quaſi aquilarum, ut volent ſuper facie aquarum. Q. D. *Propterea* Pſ. 46. 3.
non percellemur, quum movebit terra &c. Nec putes, id ipſis moleſtiam & ægritudinem allaturum. Neque enim de nihilo eſt, Q. D. *Exſpectantibus Dominum novæ ſemper vires ſufficientur: efferentur ala inſtar aquilarum.*

NOT. 1. Quos vivificabit Deus in diebus Meſſiæ.

2. R. S. בין לימות המשיח בין לעה״ב אלא הבשר מתקיים עליהי עד שישובו ויחיו לעתיד לבא׃ *inter dies Chriſti & ſeculum venturum: ſed caro manebit in illis, uſque dum ſecundo reviviſcant impoſterum.* Eſ. 40. 30.
R. Abraham ad 12. Danielis, v. 2. *Senſus eſt, quantum ego percipio, quòd juſti, qui deceſſerunt in exſilio reviviſcent cum adventu Redemtoris. Nam de illis ſcriptum eſt:* Velut dies populi mei. *Tum deliciabuntur in piſce, ave, bove magno. Dein ſecundò morientur, & reſuſcitabuntur in reſurrectione mortuorum, cùm erunt in mundo illo altero, ubi nec comedent, nec bibent; ſed fruentur ſplendore gloriæ Dei: &c.* Hæc ille, quum declarat commentarium R. Saadjæ ad eum verſum: innuitque eandem eſſe Magiſtrorum in Gemara ſententiam. Cæterum hîc non erimus multi in convectandis ex aliis Gemaræ partibus de certitudine reſurrectionis mortuorum ſententiis. Vnicam ex tractatu Kidduſchin cap. 1. viſum eſt exhibere. Miſchna X. Beth Iſr.
ſic habet: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל׃ f. 53. col. 3.

ארת הארץ· *Quiſquis facit preceptum unum* (מצוה אי יתירה על
זכיותיו *unum opus bonum egregium & cateris bene factis precellens,*
quod, æqualibus bene & malè factis, lancem in alteram pattem momento ſuo deprimat) *illi benefaciunt* (phraſis Rabbinica; i. e. *ei benefit) & prolongant ipſi dies ſuos, & hareditario jure poſſidebit terram.* (אֶרֶץ הַחַיִּים *terram viventium.*) In Gemara inter alia hæc:

אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם
הבא אלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והכנסת אורחים והבאת שלום
Hac ſunt, quorum fructus בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כולם·
homo percipit in hac vita, ſors autem manet in vita altera. nempe, honor & obſequium parentibus exhibitum, beneficentia, hoſpitalitas, reconciliatio hominum inter ipſos. Studium v. legis his omnibus aquiparatur. Diſputatur inde, ut pro diverſitate meritorum in hac vita & altera bene & malè facta compenſentur. Subjunguntur iſta:

הא מני רי יעקוב היא דאמר שכר מצורת בהאי עלמא ליכאי דתניא רי
יעקוב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרן
בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה· בכבוד אב ואם כתיב למען
יאריכון ימיך ולמען ייטב לך· בשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת
ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה לבירה
ושלח את האם ונטל את הבנים בחזרתו נפל ומת היכן טובות ימיו של
זה והיכן אריכות ימיו של זה אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב
Quid illud igitur eſt, quod tra- למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך·
dit R. Iacobus: Merces pracepti in hac vita non eſt. Eum n. dixiſſe accepimus: Nullum praceptum eſt, in lege ſcriptum, cui adjuncta ſit μισθαποδοσία *à quo non dependeat reſurrectio mortuorum. De ob-*
Ex. 20. 11. *ſervatione parentum legimus:* Vt prolongentur dies tui, & bene ſit
Deut. 22. 7 tibi. *De dimiſſione nidi:* Vt bene tibi ſit & prolonges dies. *Quendam juſſerat parens pullos ex arce afferre. Is aſcendit, pullos capit, matrem dimittit, in reditu lapſus exſpirat. Ubi hujus longævitas, ubi proſperitas?* Vt bene tibi ſit, *ſcil. in ſeculo, quod totum felix eſt.* Vt longævus ſis. *in ſeculo, quod totum longum eſt.* Ita hæc capienda, ut
1. Cor. 15. id, quod Apoſtolus de fidelibus: εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσ-
v. 19. μὲν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν. Alioquin

quin ἡ ἐυσέβεια ἐπαγγελίας ἔχει ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλέσης. 1. Tim. 4. v. 8.
Notandum inſuper, quòd & hic ἡ ἀνάστασις inter præmia numeratur, ut non ea intelligatur, quæ de piis & impiis pariter creditur, Act. 24. 15. quæ complectitur ἀνάστασιν ζωῆς, καὶ ἀνάστασιν κρίσεως, Ioh. 5. 29. ſed ζωοποίησις illa, quâ vera & ſempiterna vita donabitur fidelibus. Quod & innuit Maimonius, quum de ſtatu futuri ſeculi diſſerit (vid. ſup. pag. 87. lin. penult.) & ſatis illuſtrat Antibarbarus Cl. D. Amamæ pag. 971. & ſeq. ita ut dubitandum non videatur, quin illi Iudæi, qui תחיית המתים τὴν ἀνάστασιν ſeu ζωοποιησιν τῶν νεκρῶν ad probos reſtringunt, non ſtatim animæ poſt ſoluta corporis vincula διαμονὴν adimant. Quamvis occurrunt loci, qui vix illa interpretatione ſalvari queant. Nec diſſimulandum hic ratus ſum eum locum, qui aliud agenti mihi ſeſe obtulit in commentariis R. Davidis Kimchii ad Eſ. 38. v. 18. Verba iſta ſunt ex oratione Ezechiæ: *Neq; enim ſepulcrum celebrat te, &c.* Kimchi: *q. d. Bonum factum, ut vivifices homines, quando ſupplices tibi fiunt, converſi à peccato ſuo. Nam in vita ſua celebrant te, non verò in morte. Hoc verò dicit de corpore, quod moritur; non de anima, quæ vivit poſt mortem corporis.* Ebraica hæc ſunt: ועל הגוף אמר שהוא סרת לא על הנשמה שתחיה אחר מיתת הגוף / Verba regis: *Non ſperabunt &c.* Verba magiſtri: *Corpora, quæ deſcendunt in foveam, non exſpectabunt veritatem tuam, ut illam enarrent & publicè prædicent, quemadmodum viventes faciunt.* ואין זה כנגד תחיית המתים כי הוא אינו מדבר אלא על הגופות בעודם בקבר ולא כל הגופות יחיו ויעמדו מן הקבר · *Iſtud autem non adverſatur reſurrectioni mortuorum. Neque enim ſermo ei eſt, niſi de corpore, donec in ſepulcro jacet. Atenim nec omnia corpora vivificabuntur, ut reſurgant ex tumulo.* Clarus eſt locus. Et quod Maimonius de univerſitate, ille de parte corporum credidiſſe videtur. Haud ſcio, annon idem voluerit R. Saadias, ad 12. caput Danielis v. 2. ubi Angelus: *Et multi ex dormientibus* in *terra pulveris evigilabunt: illi ad vitam perpetuam: & illi ad opprobria* &c. Saadias: *Et illi, qui non evigilabunt. Ii ſunt, qui derelinquunt Deum. Hi deſcendunt ad infimam manſionem tartari, & erunt ludibrio omni carni.* Niſi ſanè illi, *evigilare*, eſt luce glorioſa

glorioſæ viſionis Dei non illuſtrari. quod tamen non ſit veriſimile. Redeamus ad Gemaram noſtram. in qua poſt ſuperiorem pericopam multa narrantur de mortuis, quos Ezechiel Propheta vidit in vitam revocari: ut illi loquuntur; שהחיה יחזקאל *quos vivificavit Ezechiel.* Vide Ezechiel. cap. XXXVIII. Brevitatis ſtudio ea prætermiſimus. Rabbini in ea narratione ita evagantur, ut Ananiæ, Miſaëlis & Aſariæ mentio injiciatur. Qui quum in furnum ſuccenſum conjicerentur, quæ cauſa fuerit, quare Daniel abeſſet, inquiunt. De qua quæſtione hæc viſum apponere.

יג ודניאל להיכן אזל אמר רב למיכרא נהרא רבא בטורא ושמואל אמר לאייתויי ביזרא דאספסתא ר' יוחנן אמר לאיתויי חזירי מצרים· איני והא תניא תודוס הרופא אומר אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה בשביל שלא תלדי זוטרי איתי בלא דעתיה' ת"ר שלשה היו באותה עצה הקב"ה ודניאל ונבוכדנצר הב"ה אמר ניזיל דניאל מהכא דלא לימרו בזכותיה אתנציל ודניאל אמי איזיל מהכ' דלא ליקיים בו פסילי אלהיהם תשרפון

Deut.7:25 באש ונבוכדנצר אמר יזיל דניאל מהכא דלא לימרו קלייה אלוהיה בנורא·

XIII. At Daniel quò iverat? Raf putat, ad perfodiendum montem, ut flumine ingenti eſſet pernavigabilis. Samuel: Ad curandum ſemen pabuli. R. Iohannes: Ad adducendas ſues Ægyptias. At tradit Theudas medicus: Nec vacca nec ſus Alexandria Ægypti venit, quin ei ſit conciſa matrix, ne pariat. Parvas inſciis ipſis abduxit. T. M. Terni ad idem coivere conſilium: Deus, Daniel, & Nebucadneſar. Deus voluit Danielem abeſſe, ne quis putaret ipſius meritis cæteros eſſe ſervatos. Daniel noluit eſſe præſens, veritus ne in ſe ſtatueretur iſtud Legis: *Simulacra eorum igne concremabitis.* (Adoraverat enim ipſum Nebucadnezar. Dan. 2. 37.) Rex ipſe Danielem aliò ablegaverat, ne diceretur, Deum ſuum uſſiſſe.

Ierem. 29: 21. יד כה אמר ה' אל אחאב בן קוליה ואל צדקיה בן מעשיה הנבאים לכם בשמי וגו' וכתי' ולוקח מהם קללה לכל גלות אנשי יהודה

XIV. *Ita dicit Dominus ad Achabum filium Kolaja & Zedechiam f. Mahaſeja, qui prophetant vobis in nomine meo &c. Sumetur ab ipſis dirarum formula apud*

Digitized by Google

אשר בבבל לאמור ישימך יהודה
כצדקיהו וכאחאב אשר קלם מלך
בבל יען אשר עשו נבלה בישראל
וינאפו את נשי רעיהם מאי עבוד
אזלי לגבי ברתיה דנבוכדנאצר
אחאב אמר לה כה אמר ה׳ השמיעי
אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר יי׳
השמעי אל אחאב אזלה ואמרה
ליה לאבוה אמר לה אלהיהם של
אלו שונא זמה הוא כי אתו לגבך
שדרינהו לגבאי כי אתו לגבה
שדרתינהו לגבי אבוה אמר להו
מאן אמר לכון אמרי הקדוש ברוך
הוא והא חנניה מישאל ועזריה
שאלתינהו ואמרי לי אסו אמרי ליה
אנן נמי נביאי כותייהו לדידהו לא
אמר להו לדידן אמר לן אמר להו
אנא בעינא דאיבדקינכו כי היכי
דבדקתינהו לחנניה מישאל ועזריה
אמרו ליה אינון תלתא הוו ואנן
תרין אי להו בחרו לכו מאן דבעיתו
בהדייכו אמרי יהשע כהן גדול סברי
ליתי יהשע דנפיש זכותיה ומגני עלן
אחתינהו שדינהו אינהו איקלו יהשע
כהן גדול איהריך איחרוכי מאנידה
שנו ויראני את יהשע הכהן הגדול
עומד לפני מלאך ה׳ וגו׳ וכתיב ויאמר
יי׳ אל השטן יגער יי׳ בך השטן וגומ׳
אמר ליה ידענא דצריקא את אלא
מאי טעמא אהניא בך פורתא נורא
חנניה מישאל ועזריה לא אהניא בהו

apud exſules Jehuda, qui vivunt Babylone; Faciat te Dominus ſicut Zedechiam & ſicut Achabum, quos cremavit Rex Babel; quia perpetrarunt flagitium in Iſraële & inceſtarunt uxores proximorum ſuorum. Quid admiſerunt? Aggreſſi filiam Regis, nunc Achabus, Iubet, inquit, te Dominus obſecundare Zedechiæ: nunc Zedechias, Ita præcipit Dominus, inquit, obtempera Achabo. Illa hæc ad Patrem defert. Is in hæc verba reſpondet: Deus ipſorum odit ſcelera. Quum igitur te acceſſerint denuò, rejice illos ad me. Eo facto, rogavit eos, Quis ipſos juſſiſſet talia denunciare. Nam, inquit, ego Anan., Aſar. & Miſchaëlem conſului; qui averſati. (Formula Ebiæa ad verbum: *Sanus ſis, proſpere tibi ſit.* Talia, εὐφήμει, *bene ominare, bona verba*, ἵλεως σοι, *propitius tibi*) Illi contra: Nobis haud minus atque illis vatum obtigit dignitas. Si ad illos verbum Domini factum non eſt, ad nos tamen factum eſt. Tum rex, volo, inquit, vos probare eodem modo ac ipſos probavi. Illi, ſe binos, eos ternos fuiſſe, obtendere. Iuſſit tertium eos aſciſcere, quem vellent. Illi Iehoſuam ſacerdotem magnum nominant. Ejus enim ſe ſecuros fore meritis exi-

כלל אמר ליה אינהו תלתא הוו
ואנא חד אמר ליה והא אברהם יחיד
היה התם לא הוו רשעים בהדיה
Zach. 3. 1. 2. ולא אתיהיב רשותא לנורא הכא
הוו רשעים בהדיה ואתיהיב רשותא
לנורא היינו דאמרי אינשי תרי אודי
יבישי וחד רטיבא אוקדן יבישי
לרטיבא מאי טעמא איענש אמר
רב פפא שהיו בניו נשואין נשים
שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה
בהן שני ויהשע היה לבוש בגדים
צואים וכי דרכו של יהשע ללבוש
בגדים צואים אלא מלמד שהיו בניו
נשואין נשים שאינן הגונות לכהונה
ולא מיחה בהן׃

ſtimabant. His cum illis in fornacem injectus eſt. Iſti cremati, Ioſua veſtibus exuſtis paululum læſus eſt. Q. D. *Oſtendit mihi Joſuam, ſtantem coram angelo Domini &c. Et dixit Dominus ad Satanam: Increpet te Dominus &c.* Ad quem Rex, Novi, inquit, juſtum te eſſe. Sed qui factum, ut tibi ignis vel minimum nocere potuerit, quum in Chananiam & duos ſocios nihil penitus valuerit? Solus quippe fui, inquit ille. Sed & Abrahamus ſolus erat. At improbi cum illo non erant, ut daretur vis flammæ. Mecum autem homines nequam erant, & poteſtas igni data eſt.

Hoc eſt, quod vulgati verbo dicitur: *Duo ligna arida viride exurunt.* At quare plexus eſt? Uti cenſet R. Papa: Quòd filii ipſius
ib. v. 3. indignas ſuo genere uxores duxiſſent, ipſo non prohibente. Q. D. *Joſua amictus erat veſtibus ſordidis.* Neque enim ipſi in more erat ſordidis uti veſtibus; ſed innuitur hæc ejus culpa, quòd non interceſſit filiorum nuptiis.

טז אמר רבי תנחום דרש בר
קפרא בציפורי מאי דכתיב ותאמר
שש השעורים האלה נתן לי מאי
Ruth. 3. v. 17. שש השעורים אילימא שש ממש
שש שעורים ממש וכי דרכו של
בועז ליתן מתנה שש שעורים אלא
שש סאין וכי דרכה של אשה ליטול
שש סאין אלא רמז לה שעתידין
ששה בנים לצאת ממנה
שמתברכין בשש ברכות. ואלו הן

XV. R. Tanchum referebat obſervationem latentis rei erutam à Bar Caphra Sepphorenſi ex iſto dicto: *Et dixit: Sex illa hordei dedit mihi.* Quid: *Sex illa hordei?* Dici poteſt ſimpliciter, *ſex grana.* Sed num Boaſo moris fuit, ſex grana donare? Sive, *ſex ſata.* Atqui num mulier tantum ſolet ferre? Imò innuit illi, ſex ex ipſa naſcituros filios, ſex benedictionibus benedictos. Sunt

a. illi

דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל
ועזריה דוד דכתיב ויען אחד מן
הנערים ויאמר הנה ראיתי בן
לישי בית הלחמי יודע נגן וגיבור
חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש
תואר ויהוה עמו אמר רב יהודה
אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו
דואג אלא בלשון הרע וכולי·
משיח דכתיב ונחה עליו רוח יי׳ רוח
חכמה ובינה וגו׳ והריחו ביראת יי׳
לא למראה עיניו ישפוט ולא
למשמע אזניו יוכיח אמר רבי א
אלכסנדרי מלמד שהטעינו מצות
ויסורים כרחים רבא אמר דמורח
ודאין דכתי׳ לא למראה עיניו ישפוט
ושפט צדק דלים והוכיח במישור
לענוי ארץ בר כוזיבא מלך תרתין
שנין ופלגא אמר להו לרבנן אנא
משיח אמרו ליה במשיח כתי׳ דמורח
ודאין נחזי אנן אי מורח ודאין כיון
דחזיוה דלא מריח ודאין קטלוה·
דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתי׳
בהו ילדים אשר אין בהם כל מום
וטובי מראה מאי אשר אין בהם
כל מום אמר רבי חמא בר חנינה
אפילו כריברא דכוסילתא לא הוה
בהוי מאי ואשר כוח בהם לעמוד
בהיכל המלך אמר רבי חמא בר
חנינא מלמד שהיו אונסין את
עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן
השינה ומעמידין על עצמן בשעה

a. illi hi: David, Chriſtus, Daniel, Chanania, Miſchaël & Aſarias. De Davide legimus: *Et reſpondit* 1. Sam. 16. 18.
unus ex pueris: Ecce vidi filium Jiſchajo Bethlehemitæ peritum pſallendi, fortem robore, virum prœliatorem, intelligentem loquendi, forma egregia, & Dominus eſt cum ipſo. Raf Iehuda: Totum hunc verſum Doëg non dixit niſi calumniæ cauſa, &c. De Meſſia ſcriptum: *Et quieſcet in eo Spiri-* Eſ. 11: 2.
tus Domini, ſpiritus ſapientiæ & prudentiæ, &c. *Et haricho bejir-* verſ. 3.
ath Adonai, non ad aſpectum oculorum ſuorum judicabit, neque ad perceptionem aurium ſuarum arguet. R. Alexandrinus: Docemur iſta phraſi, *barichó*; quòd Deus ipſum præceptis & pœnis oneraverit inſtar lapidis molaris, qui *rechajim* dicitur. Rabba: Qui olfaciens judicat, quod ſequentia docent. Bar Coſiba duobus annis regnavit & dimidio. Is ſe Chriſtum dicebat. Cùm homines ejus ſeculi: De Chriſto ſcriptum, quod olfaciens judicaturus ſit. Videamus, num iſte hoc modo de integris & improbis judicare poſſit. Animadverſo, eum non poſſe, hominem neci dederunt. Danielis & ſociorum iſtud ellogium eſt: *Adoleſcentes, in* Dan. 1: 4.
quibus non eſſet vitium; pulchri aſpectu, &c. Quid, *in quibus*

שנצרכים לנקביהם מפני אימרת
ib. d. 4. מלכורת׃

nihil vitii? R. Chamma: Ne tantum quidem, quanta eſt ſacrificatio phlebotomi. *Et in quibus erat facultas ſtandi in templo regis.* R. Chamma: Qui ſe vi continerent à riſu & garritu & ſomno, & quum ſeceſſu opus haberent, continere ſe poſſent, ob timorem regis.

Dan. 10: 7. יו וראיתי אני דניאל את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה ומאן ניהו אנשים א״ר ירמיה ואיתימא ר׳ חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי׃ אינהו עדיפא מניה ואיהו עדיף מנייהו׃ אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לא נביא ואיהו עדיף מנייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו וכי מאחר דלא חזו מ״ט איבעות אף על גב דאינהו לא חזו מידי מזליהו חזי אמר רבינא ש״מ האי מאן דמבעית אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי מאי תקנתיה לינשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי אי נמי ליקרי קריית שמע ואי קאי במקום
Deut. 4. הטנופת לימא הכי עיזא דבי טבחא שמינא מינאי׃

XVI. *Et vidi ego Daniel viſionem illam: at viri, qui mecum erant, non viderunt.* Quinam illi? Putant quidam, eos fuiſſe Haggæum, Zachariam & Malachiam. Hi præſtabant ipſi, qui eſſent prophetæ, quum Daniel non fuerit propheta. Ipſe illis major, ob viſam viſionem. Quandoquidem igitur non viderunt, quæ cauſa erat, cur percellerentur? Licet ipſi nihil viderent, aſtrum tamen ipſorũ ſive genius percepit. Rabbina ait: Iſtinc colligere eſt, quòd qui terrore conſternatur, licet ipſe nihil videat, ipſius tamen genius aliquid videat. Quid autem remedii? Saltet de loco ſuo quatuor ulnas: ſive, recitet illum verſum: *Audi Iſraël.* Quòd ſi in loco ſordido ſit, dicat: Capra macelli me pinguior.

יז לםרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו׳ אמר רבי תנחום דרש בר קפרא בציפורי מפני מה כל
Eſ. 9: 7. מ״ם שבאמצע תיבה פתוחה וזו סתומה ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג אמרה מדת הדין לפני הקב״ה

XVII. *Amplitudini principatus, & paci, ſine fine. &c.* R. Thanchum verbis Bar Kaphara: Quare, omne *Mem*, quod eſt in medio vocis, apertum quum ſit, hoc ſolum clauſum eſt? Volebat Deus efficere, ut in Ezechia, quæ de Meſſia prædicta erant, implerentur

רבש״ע ומה דויד מלך ישראל
שאמר כמה שירות לא עשיתו
משיח חזקיה שעשית לו כל הניסין
הללו ולא אמר לפניך שירה
תעשה משיח לכך נסתתם מיד
פתחה הארץ ואמרה לפניו רבש״ע
אני אומר לפניך שירה תחת צדיק
זה ועשהו משיח פתחה ואמרה
שירה לפניו שנאמר מכנף הארץ
זמירות שמענו צבי לצדיק וגומ׳
אמר שר העולם לפני הקב״ה
רבש״ע עשה צביונו לצדיק יצתה
בת קול ואמרה בוגדים בגדו ובגד
בוגדים בגדו ואמר רבא ואיתימא
ר׳ יצחק עד דאתי בוזזי ובוזזי דבוזזי
משא דומה אלי קורא משעיר
שומר מה מלילה שומר מה מליל
לא אתא בוקר אמר שומר אתא
בקר וגם לילה אם תבעיון בעו
שבו אתיו׃

implerentur; & in Sancheribo, quæ de Gog & Magog: cùm virtus judicii interceſſit, his verbis: Itane, ò rerum domine, Davidem, qui tot tibi cecinit cantica, non dignatus iſto honore, Ezechiam, qui, quum ei tot miracula præſtiteris, ne unum quidem carmen in honorem tuum decantavit, facies Chriſtum? Ecce ſtigiò clauſum eſt *Mem*. Tum tellus ſe iſtius juſti vicem carmen decantaturam profeſſa eſt, cumque Chriſtum fieri petiit. Q. D. *Ex* Eſ. 24: 16.
ora terræ cantica audivimus: deſiderium juſto &c. Princeps terræ dixit: O univerſorum domine, fac, quæſo quod petit ille juſtus. Exiit vox cœlica: *Secretum meum* ibid.
mihi, ſecretum meum mihi. Tum propheta: *Hei mihi; quouſque* ²? Iterum vox cœlo reddita eſt: *Spoliatores* (q. d. λωποδύται) *veſtem & ſpolia detrahent, & ſpolia ſpoliatorum deſpoliabunt.* Id eſt, ex mente quorundam, uſque dum veniant prædatores & deprædatores prædatorum. *Prophetia* Eſai. 21:
onerosa Dumæ: Eſt, qui inclamat me è Sehir: Vigil, ³ *quid de nocte?* 11. 12.
vigil, quid de nocte? ⁴ Nondum venit mane? *Ait* ⁵ *vigil:* ⁶ *Venit mane, & etiam nox* ⁷ *Si quæretis, quærite, revertimini, venite.*

NOT. 1. Clauſa litera volunt notari occluſas & interceptas eſſe cogitationes Dei, de claudendis ac finiendis ærumnis populi Iſraëlitici per Ezechiam; tanquam eum, in quo Deus præſagia de Chriſto facta voluiſſet implere, niſi exprobratio clauſi oris à decantandis ipſius laudibus, eam cogitationem ſufflaminaſſet. Sic R. Sol.

2. Subint. *differetur miſſio Chriſti?*

3. Quando erit finis huic exſilio?

4. . A quibuſdam codicibus rectè hoc omittitur.

5. Deus. qui eſt cuſtos Iſraëlis. Pſal. 121.

6. Trifariam in gloſſa explicatur. [1] Aderit redemtio, ſed poſt longum exſilium. [2] Ex præſenti captivitate quidem liberabimini, ſed poſtea iterum exſulabitis. [3] Veniet redemtio, ſed pernicies & exitium improbis.

7. Si ex corde petitis liberationem, petite atque implorate divinam miſericordiam; pœnitentiam agite, & tum adeſte liberandi. Sic gloſſa.

יח אמי ריב״ל מאי ועתה המבלעדי
Eſ. 36: 10. אלהים עליתי אל הארץ הזארת
להשחיתה יי׳ אמר אלי עלה על
הארץ הזאת והשחיתה מאי הא׳
דשמעיה לנביא דקאמר יען כי מאס
Eſa. 8: 6. העם הזה את מי השילוח ההולכים
לאט ומשוש את רצין ובן רמליהו
אמר רב יוסף אלמלא תרגומה
דהאי קרא לא הוה ידענא מאי
קאמר הלף דקץ עמא הדין ב
במלכותא דבית דוד דמדבר להון
בנייח כמי תשילוח דנגרין בנייח
ואתרעיאו ברצין ובן רמליהו׃

XVIII. R. I. F. L. Quid, q. ſ. c. *Et nunc num ſine Deo aſcendi in terram hanc, ad vaſtandam illam? Dominus edixit mihi, Aſcende ad terram iſtam*, &c. Quid iſtud? Audivit Prophetam dixiſſe: *Quandoquidem faſtidit populus hic aquas Siloa, leniter fluentes; & gaudium cum Retzine* &c. Ait [1] Raf Ioſeph: Abſque Chaldaica metaphraſi foret, ſenſum hujus verſus non percepiſſem. Id autem ita habet: *Pro eo quòd deſpicatus eſt populo iſti regnum familiæ Davidis, quæ leniter & ſuaviter eum gubernabat, ſicut aquæ Siloæ ſenſim decurrunt, & acquieverunt in Retzine & filio Remaliæ.*

NOT. 1. Frequens illius Ioſephi mentio eſt in Thalmude, quando ad explicationem Scripturę Chaldaïca citatur interpretatio. quæ eadem formula ſub ipſius nomine in codice Megillah cap. 1. En Iſr. fol. 141. citatur ex Zachar. 12. 11. In Peſachim cap. 6. En Iſr. fol. 93. ex Eſa. 5. 17. hac formula: ומתרגם רב יוסף / Ioma cap. 4. E. I. fol. 105. ex Eſ. 19. 18. hoc modo: כדמתרגם רב יוסף/ Sic in Moëd Caton c. 3. En Iſr. fol. 160. ex 2. Reg. 2. 12. Nedarim cap. 4. Beth Iſr. fol. 20. ex Amoſ. 8. 15. Kiddouſchin cap. 1. Beth Iſr. fol.

ſſt. fol. 51. ex Hoſ. 4. 2. Ita alibi. In his omnibus locis eadem habet paraphraſis quæ Ionathani Vzielidæ vulgò aſſignatur. De iſto Ioſepho ſic gloſſa R. Iom tof Abrahamidæ ad ſupra laudatum caput Megillæ: הא דאשכחן לרב יוסף דעסיק ומיירי בתרגום טובא בכל דוכתא משום דהורה כגיא נהור ולא הידה יכול ללמוד דברים שבכתב על פה ולפיכך הידה קורא הפסוקים בתרגום שהוא דבר שבעל פה / *R. Joſephum invenimus plurimùm ubique in inſtitutione & meditatione Chaldaica uſum paraphraſi. Nam quum captus luminibus eſſet, id quod per ſcripturam tradebatur, diſcere,* [quomodo par erat] *non poterat. Ideò ſententias Scripturæ ſermone Chaldaico recitabat. Ea enim verſio non ſcripto, ſed orali traditione continebatur.* Hæc habeo de Raf Ioſepho Cæco.

יט אחרי הדברים בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על כל הערים הבצורות ויאמר לבקעם אליו האי דישנא להאי פרדשנא אחרי הדברים והאמרת מאי אחר אמר רבינא לאחר שקפץ הקב״ה ונשבע ואמר אי אמינא ליה לחזקיה מייתינא לסנחריב ומסרנא ליה בידך השתא אמר לא הוא בעינא ולא ביעתותירה בעינא מיד קפץ הקב״ה ונשבע דמייתינא ליה שנא׳ נשבע ייי אלהים וגו׳ לשבור אשור בארצי ועל הרי אבוסנו וכולי׳.

XIX. *Poſt hæc venit Sanherib* 2. Chron.
rex Aſſyriæ, intravitq; Judæam & 32: 1.
obſedit omnes civitates munitas,
ratus ſe illas fiſſas ad ſe raptaturum. Hoccine [1] munere dignus
erat homo tam pius & legis divinæ obſervans, Ezechias? *Poſt* Ibid.
verba & fidelitatem, &c. Quid, *Poſt?* Rabbina ait: Poſtquam
proſiliens Deus juraſſet, his verbis: Si indicem Ezechiæ, me adducturum Sanheribum, & in
ipſius manum eſſe traditurum; reſponderet mihi è veſtigio; Non
hoc poſtulo, nec terrorem ejus expeto. Extemplò Deus prorupit atque jurejando firmavit, ſe ipſum eſſe adducturum. ק״ד. *Juravit Dominus Deus, &c. ad frangendum Aſſyrium in terra mea, & in montibus meis conculcabo eum, &c.* Eſ. 14: 24.

N O T. 1. Ita Aruc: מנחה זו דיו לשלם לזה צדיק / R. Sol. in notis legit להאי כרשנדחא quod explicat לארון / Hoc ipſum forte eſt, quod invenio in Zohar, ſuper Exodo, fol. 8. pag. 2. lin. 1. זכפרה ברחשני זרברבי יפלון בההוא יומא / Sed hæc, præ

Chaplo

Chaph ſcribitur iſtic. פרדשן alioqui eſt דורין *munus*. Autor Aruch in ejus vocis explicatione monet, ſicubi ſcriptum inveniatur האי פרדשנא להאי דישנא / facile poſſe exponi: illud de munere, hoc de viro honorato & egregio. quomodo dicitur כל שמן וכל איש חיל/ Iud. 3. 29. *Omnem pinguem & omnem virum præſtantem robore.*

כ אמר רב הונא י׳ מסעות נסע
Ex. 10: 28. אותו רשע באותו היום שני בא על
עית עבר במגרון למכמש יפקיד
כליו עברו מעברי וגו׳ צהלי קולך
וגו׳ נדדה מדמנה וגו׳ עוד היום
בנוב לעמוד וגו׳ הני טובא הויין
צהלי קולך בת גלים נביא דקאמר
להו לכנסת ישראל צהלי קולך בת
גלים בתו של אברהם יצחק
ויעקוב שעשו מצוות לפני כגלי
הים הקשיבי לישה מהאי לא
תסתפי אלא איסתפי מנבוכדנאצר
הרשע דמתיל כאריה שנאי עלה
אריה מסבכו מאי עניה ענתות עתיד
ירמיה בן חלקיה מענתות דמתנבי
Iere. 4: 7. עלה דכתיב דברי ירמיה בן חלקיה
וגו׳ מי דמי התם אריה הכא לישה
אמר ר׳ יוחנן ו׳ שמות יש לארי
אלו הן אריה כפיר לביא ליש שחל
שחץ אי הכי בצרו להו עברו מ
Iere. 1: מעברה תרתי ניתהוי מאי עוד היום
בנוב לעמוד אמר רב הונא אותו
היום נשתייר מעונה של נוב
אמרי ליה כלדאי אי אזלת האידנא
יכלת לה ואי לא יכלי לה אורחא
דמטא לסנחיב בעשרה יומי סגא בחד
יומא כי מטו לירושלים שדו ליה

X X. R. Huna: Sceleratus ille decem dierum iter uno die confecit. Q. D. *Pervenit verſus Ajat: tranſivit in Migron: Micmaſchi depoſuit impedimenta ſua. Trajecerunt tranſitum, &c. Claram ede vocem tuam, &c. Migravit Madmena, &c. Adhuc ipſo die Nobe, &c.* Nimis multę ſunt hæ ſtationes. *Hinni voce tua filia fluctuum.* Verba ſunt Prophetæ ad eccleſiam Iſraëlis filiam Abrahami, Iſaaci, Iacobi; qui fecerunt præcepta coram me inſtar fluctuum maris accumulata. *Attende Laiſcha* [quod ſonat. *Ad leonem.*] Ne tibi ab hocce metuas: ſed à Nebucadnezare, qui leoni ſimilis eſt: Q. D. *Aſcendit leo ex vepreto ſuo.* Quid, *paupercula Anathoth?* Futurum eſt, ut Ieremias fil. Chilkiæ ex Anathoth vaticinetur ſuper illa. Q. S. E. *Verba Ieremiæ fil. Chilkiæ*, &c. At numquid ſimile eſt *Arjeh*, quod in iſto; & *Lajiſch*, quod in hoc dicto eſt? Ait R. Iohannes: Sex nomina ſunt leoni: *Arjeh, Chephir, Lavi, Lajiſch, Schachal, Schachatz.* Si ita iſthęc explicentur, nimiùm minuuntur ſtationes; ut duæ

ביסתרקי עד דסליק ויתיב מעילוי
שורא עד דחזייה לכולה ירושלם
חזייה אזוטר בעיניה אמר הלא
דא היא קרתא דירושלים דעלה
ארגשית כל משריתי ועלי כבשית
כל מדינתי הלא היא זעירא וחלשה
מכל כרכי עממיא דכבשית בתקף
ידי עלה קם ומניד ברישיה מוביל
ומייתי בידיה על טור בית מקדשא
דבציון ועל עזרתא דבירושלים
אמרי ליה נשדי בה ידא האידנא
אמר לחו תמהיתו מארחא למחר
אייתו לי כל חד וחד מנייכו ז׳
גולמיה הרג טינא מיניה מיד ויהי
בלילת ההוא ויצא מלאך ה׳ ויך
במחנה אשור וישכימו בבקר
והנה כלם פגרים מתים אמר רב
פפא היינו דאמרי אינשי בת דינא
בטל דינא׳.

ut duæ reliquæ fiant. Quid, *Eodem adhuc die Nobe conſiſtere?* Raf Huna: Illo die reliquum quid erat de peccato Nobis. Dixerunt igitur ei Chaldæi: Si nunc ſtatim proficiſcaris, capies eam, [urbem Hieroſolymam.] Si non; nunquam prævalebis ei. Ideoque quam viam confecturus erat decem diebus, uno die abſolvit. Quum ad Hieroſolymam ventum eſſet, accongeſtis ultra muri ſublimitatem * pulvillis, inſedit, & circumſpectavit totam urbem Hieroſolymam. Parva viſa ipſi eſt. Tum inquit, Annon hæc eſt urbs Hieroſolyma, adverſus quam commovi omnem exercitum meum, & cujus gratia omnem ditionem meam preſſi. Annon illa parvula eſt & imbellis præ omnibus urbibus populorum, quas ſubjugavi virtute manus meæ contra eam. Stetit quaſſans caput, manumque ultrò citroque jactitans adverſus montem ſanctuarii, quod eſt in Zione, & adverſus atria, quæ ſunt Hieroſolymis. Quum elſuaderent illi, ut manum urbi eo ipſo die injiceret, reſpondit: Feſſi ſtis ex itinere. Craſtinò quiſque veſtrûm tantum mihi de calce muti afferat, quo ſculptura annuli oblini poſſit. Repente *eadem nocte exivit angelus Domini & percuſſit in caſtris Aſſyrii. Et quum mane ſummo invi- ſerent, ecce omnia cadaveribus plena erant.* Raf Papa: Hoc eſt, quod vulgo fertur: *Pernoctet jus, exſpirat jus.*

* כרים וכסתות Aruch.

2. Reg. 19: 35.

כא וישבי בנוב אשר בילידי
הרפה מאי וישבי בנוב אמר רב
יהודה אמר רב איש שבא על

XXI. *Et Jiſchbi benobh è natis cujuſdam gigantis* Quid hoc, *Jiſchbi benobh?* Refert R. Iehuda dixiſſe Raf: Qui venit ob nego-

2. Sam. 21: 16.

עסקי נוב אמר ליה הקדוש ברוך
הוא לדוד עד מתי יהיה עון טמון
בידיך על ידך נהרגה נוב עיר
הכהנים ועל ידך נטרד דואג
האדומי ועל ידך נהרג שאול וג׳
בניו רצונך יכלה כל זרעך או
תמכר ביד אויב אמר לפניו רבונו
של עולם מוטב אמסר ביד אויב
ולא יכלה זרעי יומא חדא נפק
לשכר בזאי אתא שטן ואידמי ליה
כטביא פתק ביה גירא ולא מטייה
משכיה עד דאמטייה לארץ
פלשתים חזייה ישבי בנוב אמר
היינו האי דקטליה לגלית אחי
קמטיה ואותביה תותי בי סדיא
איתעביד ליה ניסא מכא ליה ארעא
מתותיה היינו דכתיב תרחיב צעדי
תחתי ולא מעדו קרסלי ההוא
יומא אפניא מעלי שבתא אבישי
a. נ״א בן צרויה קא חייף רישיה ברי׳ a. גרבי
גריוי׳ דמיא חזינהו כהמי דמא איכא
b. קמט׳ דאמרי אתא יונה איטריף קמיה b.
לכד׳ אמר אבישי כנסת ישראל כיונה
לקח׳ אמתילא שני כנפי יונה נהפה בככף
קשר׳ שׁם דוד מלכא דישראל בצערא
de Pomis. שרי אתא לביתיה ולא אשכחיה
שדר לבי מדרשא ולא אשכחיה
2. Sam. 22. 37. אמר תנן אין רוכבין על סוסו ואין
יושבין על כסאו ואין משתמשין
בשרביטו בשעת הסכנה מאי אתי
שאיל בי מדרשו אמרו ליה בשעת

cium Nobis. Dixit Deus Davidi: uſque quò erit reatus reconditus in manu tua? Tua cauſa occiſa eſt civitas Sacerdotum Nob: tua cauſa pulſus eſt Doëg Idumæus: tua cauſa cæſus eſt Saül & terni filii ejus. Viſne ſemen tuum exſtingui, an tradi ipſe in manum inimici? Ad quæ David: Domine univerſi; melius eſt incidere me in manum inimici, quàm eradicari ſemen meum. Exierat aliquando Liſcar bizai, quum ipſi obviam fit dæmon in ſimilitudine capreæ. Hic jaculum in illam contorquet, ſed aberrat. Ita illum uſque ad terram Palęſtinorum pertrahit ſtudio capiendi. Illum conſpicatus Iſchbi Benobh agnovit, eum eſſe interfectorem fratris ſui Goliathi. Quare *b.* prehenſum illum conſtrictúmque torculari ſubjecit. Factum eſt miraculum, ut terra mollita ſubſideret ipſi. Hoc eſt, Q. S. E. *Dilataſti greſſus meos ſubter me, & non vacillarunt tali mei.* Eodem die circa veſperam, quum mox iniret Sabbathum, Abiſai filius Zerujæ lavabat capillum ſuum, adhibitis quatuor aquę pelvibus, omnemq; ſanguine tinctam vidit. Quidam ferunt, columbam prætervolantem in ipſius conſpectu exanimatam. ex quo oſtento ille conjecturam fecerit,

הסכנה שפיר דמי רכביה לפרידה
וקם ואזל קפצה ליה ארעא בהדי
דקא מסגי חזייה לערפה אמיה דהות
עזלא כי חזייתיה פסקתיה לפילכא
שדתיה עילויה סברת למקטליה
אמרה ליה עולם אייתי לי פלך
פתקיה בריש מוחא וקטלה
כדחזייה ישבי בנוב אמר השתא הוו
בי תרין וקטלי לי פתקיה לדוד
לאילעאי ודץ ליה לרומחיה אמר
ניפיל עלה ונקטיל אמר אבישי שם
אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא
ונימא ליה איהו אין חבוש מוציא
את עצמו מבית האסורין א"ל מאי
בעית הכא א"ל הכי אמר לי קב"ה
והכי אהדרי ליה אמר אפיך צ
צלותך בר ברך קירא ליזבון ואת לא
תצטער אמר ליה אי הכי סייע בהדן
היינו דכתיב ויעזר לו אבישי בן
צרויה אמר רב יהודה אמר רב
שעזרו בתפלה אמר אבישי שם
ואחתיה הוה קא רדיף בתרייהו כי
מטו קובי אמרי קום ביה כי
מטו בי תרי אמרי ביתרי גוריין
קטלוה לאריא א"ל זיל אשתכח
לערפה אמך בקברה כי אדכרו ליה
שמא דאמיה כחש חיליה וקטליה
היינו דכתיב אז נשבעו אנשי דוד
לאמר לא תצא אתנו ולא תכבה
את נר ישראל· תנו רבנן שלשה
קפצה להם הארץ אלעזר עבד

cerit, quia Eccleſia Iſraëlitica columbæ aſſimilaretur, Q. D. *Alas columbæ obducta argento*: ſine dubio Davidem regem Iſraëlis in anguſtiis alicubi eſſe. quem quum adito ipſius palatio, miſſoque ad ſcholam nuncio, non repeiiſſet, ſic ille ſecum: Traditum eſt; *Ne quis equitet equum regis; ne quis inſideat throno ejus, ne quis utatur ſceptro ejus.* Quid, ſi diſcrimen ſit? Adit collegium conſiliariorum ejus. Ei reſponſum eſt: Si periculum aliter exigat, rectè factum videri. Inſcenſa igitur mula regis iter ingreſſus eſt. Subſiluiſſe illi terra ob celeritatem viſa eſt. Interim dum pergit in via, videt Orpam matrem iſtius [Iiſchbi] nentem. Hæc illum conſpicata, fuſum abſcidit, & propter illum abjecit. Et cùm in animo haberet, eum circumventum necare, Adoleſcens, inquit, affer mihi fuſum. At ille fuſum ſublatum in ſummum ejus cerebrum jaculatus infixit, atque eam exanimavit. Quo viſo, Iiſchbi Benob cogitavit, jam cum duobus ſibi rem eſſe, ideoq; ſibi capitis periculum imminere. Quare arreptum Davidem ſurſum verſum projecit ſubter fixa haſta ipſum cogitans excipere. Tum Abiſai pronunciato Nomine fecit, ut David cœlum inter & terram teneretur.

Pſa.68. 14.

ſup. Sanh. c. 1. §. 5.

Digitized by Google

אברהם ויעקוב אבינו ואבישי בן צרויה וכולי׳ ומנא לן דכלה זרעיה דכתיב ועתליה אם אחזיה ראתה כי מת בנה ותקם ותאבד ארת כל זרע המלוכה והא אשתייר ליה יואש החם נמי אשתייר אביתר דכתיב וימלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב ושמו אביתר ואמר רב יהודה אמר רב אילמלא לא נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט׳

neretur. Atqui ipſe hoc modo elabi quiverat. Sed nemo vinctus ſeipſum ex carcere educit. Quid hîc agis, inquit Abiſai Davidi. Qui ipſi referre, quid Deus ſecum locutus ſit, quidque ipſe reſponderit. Cui Abiſai: Muta orationem tuam. Ceram vendat nepos tuus: tu verò dolore careas. Si hoc certum habes, ſubveni nobis, inquit ille. Hoc eſt, 2. Sam. 21. 17. quod s. E. *Et ſuppetias ei tulit Abiſai fil. Tzerujah.* R. Iehuda: Precibus ei opitulatus eſt. Abiſai iterum pronunciato Nomine ipſum fecit in terra extra diſcrimen alicubi ſtatui. Iſto ipſos perſequente cùm pertigiſſent Cube, nomine loci admoniti, ſubſiſtendum ſibi intellexerunt. Delati ad Be there, ſuſceperunt, Cum duobus catulis interficienda eſt leæna. Converſi ad Iiſchbin dixerunt, I, ſiſte te Orphæ matri tuæ ad ſepulcrum ejus. Quum nomen matris ei memoraſſent, vis ejus labefactata eſt, atque ſic vitam ei eripuerunt.
Ibidem. Hoc eſt, Q. s. E. *Tum juratunt homines Davidis: Non prodibis nobiſcum; ne exſtinguas lucernam Iſraëlis.* T. M. Tribus terra ſubſiluit, ut iter ipſorum acceleraret: Elieſeri ſervo Abrahami, Iacobo patri noſtro & Abiſai fil. Zerujæ, &c. At undenam conſtat Davidis
2. Reg. 11. 1. ſemen interiiſſe? Ex eo, Q. s. E. *Et Athalia mater Achaſiæ vidit mortuum filium ſuum, & ſurgens delevit omne ſemen regium.* At reliquus factus eſt Ioas. Imò & ex clade ſacerdotum ſuperſtes ſervatus eſt Abjathar. Q. s. E. *Et evaſit filius unicus Achimeleco filio*
1. Sam. 22. 20. *Achitubi, nomine Abjathar.* R. Iehuda: Quòd niſi Abjathar ex filiis Achimeleci ſervatus fuiſſet, de ſemine Davidis ne unus quidem ſervatus fuiſſet.

Dehinc de multitudine copiarum Sanheribi, &, quo inſtrumentò, manu, an digito, an novacula, & quo tempore, &c. ab Angelo percuſſus ſit. Item, quot de exercitu ejus ſuperſtitaverint. quæ lubens omiſi.

XXII.

כב כמה נשתייר מהם וכולי ר׳
יוחנן אומר ה׳ סנהריב ושני בניו
נבוכדנאצר ונבוזראדן נבוזראדן
גמרא נבוכדנאצר דכתיב ריוידה
די רביעאה דמה לבר אלהין ואי
לא דחזייה מנא הוה ידע סנהריב
ושני בניו דכתיב ויהי הוא משתחוה
בירת נסרוך אלהיו ואדרמלך ו
ושראצר בניו הכוהו בחרב אמר
ר׳ אבהו אלמלא מקרא כתוב אי
אפשר לאומרו דכתיב ביום ההוא
יגלח יי בהער השכירה אתא קב״ה
ואדמי ליה כגברא סבא אמר ליה
כי אזלת לגבי מלכי מזרח ומערב
דאייתיתינהו לבנייהו וקטלתינהו
מאי אמרת להו אמר ליה ההוא
גברא בההוא פחדא נמי יתיב א״ל
היכי נעביד אמר ליה זיל ושני
נפשך במאי אישני אמר ליה זיל
אייתי לי מספרא ואיגזייך מהיכא
אמר ליה זיל לההוא ביתא אייתי
אזיל אשכחינהו מלאכי דאידמו ליי
כגברא והוו קא טחני קשייתא
אמר להו הבו לי מספרא אמי ליה
טחין חד גריוא דקשייתא וניתן לך
טחן חד גריוא דקשייתא ויהבו ליה
מספרתא עד דאתא איחשיך אמר
ליה זיל אייתי נורא אזל ואייתי
נורא בהדי דקא נפח אתלי ביה
נורא בריקניה אזל גזייה לרישיה
ודיקניה אמר היינו דכתיב וגם את

XXII. Quotnam ſervati ſunt
ex illis? &c. R. Iohannes: Qui-
ni. Sanherib & duo filii ipſius,
Nebucadnezar & Nebuſaradan.
De hoc tradit Gemara. De Ne-
bucadnezare conſtat ex illo: *Spe-* Dan 3.25.
cies quarti ſimilis erat filii deorum.
Quòd niſi vidiſſet [angelum in
clade exercitûs] unde ſciſſet?
De Sanheribo & filiis ex iſto:
Factumq; ipſo adorante ad Niſro- 2. Reg.
chi, Adrammelech & Saretzer filii 19.37.
ejus percuſſerunt eum gladio. R.
Aſhu: Ni verſus ille ſcriptus eſſet,
dici ipſum nefas eſſet. Q. S. E. *Eo* Ieſ. 7. 20.
die tondebit D O M I N U S *no-*
vacula conductitia. Venit Deus
ad Sanheribum ſpecie viri ſenis.
Quando, inquit, ad reges orien-
tis & occidentis acceſſeris, quo-
rum filios abductos in mortem
dediſti, quid cauſæ dices? Hoc
ipſum eſt, inquit, quod me ſolli-
citum habet. Sed quid agam?
Abi, inquit Deus, & habitum
muta. Qua ratione? inquit ille.
Cedò mihi novaculam, ut te ton-
deam. Vnde ſumerem? Adi ędes
iſtas, & affer. It, invenit angelos
ſpecie hominum molentes cucu-
meres. Petit novaculam. Illi, ſi
corbem cucumerum molat, ſe
daturos. Obſequitur, accipit.
Interim dum revertitur, tenebræ
erant factæ. Iuſſit igitur illum
Deus ignem ſumere. It allatum.

הזקן תספרת אמר רב פפא היינו
דאמרי אינשי גרידתיה לארמאה
Ibid. שפר ליה אתלי ליה נורא בדקניה
ולא שבעת חוכא מניה אזל אשכח
דפא מתיבותא דנוח אמר היינו
אלהא רבא דשיזביה לנח מ
מטופנא אמר אי אזיל ההוא גברי
ומצלח מקרב להו לתרין בנויי
קמך שמעו בנוהי וקטלוה היינו
דכתיב ויהי הוא משתחוה בית
נסרוך ואדרמלך ושראצר בניו
הכוהו בחרב׃

Quumq; inſufflaret prunis ſcintilla barbæ inhæſit. Reverſo capillum & barbam detondit. Hoc eſt, Q. S. E. *Atq; etiam barbam auferes.* R. Papa: Vulgari hoc concinit proverbio: Quum totonderis Syrum [hominem gentilem] ſi ipſi placeat, ignem barbæ ejus applica, & riſu vix ſatiaberis ex ipſo. Abiens reperit aſſerem de arca Noachi, cùm ait: Is eſt Deus ille magnus, qui eripuit Noachum ex diluvio. Si ego de cætero proſperitate utar, voveo, me tibi ambos filios meos immolaturum. Votum hoc audierunt filii ejus, atque occiderunt ipſum. Hoc eſt, Q. S. E. *Adrammelech & Saretzer filii ejus percuſſerunt eum gladio adorantem in æde Niſrochi.*

כג אמר רבי זירא אף על גב
דשלח רי יהודה בן בתירא מנציבין
הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת
אונסו והזהרו בוורידין כרבי יהודה
והזהרו בבני עמי הארץ שמהן
תצא תורה כי האי מילתא מודעינן
להו צדיק אתה ייי כי אריב אליך
Iere. 12. 1. אך משפטים אדבר אותך מדוע
דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי
בגד נטעתם גם שורשו ילכו גם
עשו פרי מה אהדרו ליה כי את
רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה
את הסוסים משל לאדם אחד
שאמר יכול אני לרוץ שלשה
פרסאות לפני הסוסים בין בצעי

XXIII. R. Sira: Licet R. Iehuda fil. Bethirah Niſibi reſcripſit; [1] Obſervate ſeniorem, qui doctrinæ ſuæ, ob ærumnas, oblitus eſt: obſervate [2] venas jugulares, ſicut R. Iehuda: Obſervate filios [3] hominum viliſſimorum; quia ab illis prodibit Lex: nihilominus tamen [4] hoc carmen illis intimamus. *Juſtus es, Domine, quum litigabo tecum. Tametſi jus orabo tecum. Quare proſperatur via improborum? tranquillitate fruuntur ulli, qui quoquo modo perfidè agunt? Plantaſti eos, etiam radices egerunt; pergunt, etiam fructum fecerunt?* Cedò, quid huic reſponſi redditum

המים נזדמן לו רגלי אחד רץ
לפניו שלשה מילין ביבשה
ונלאה אמרו לו ומה לפני רגלי כך
לפני סוסים על אחת כמה וכמה
ומה ג׳ מילין כך ג׳ פרסאות עא״כו
ומה ביבשה כך בין בצעי המים
עא״כו אף אתה ומה בשכר ארבע
פסיעות ששלמתי לאותו רשע
שרץ אחר כבודי אתה תמיה
כשאני משלם לאברהם יצחק
ויעקב שרצו לפני כסוסים עא״כו
היינו דכתיב לנביאים נשבר לבי
בקרבי וגומי הני ד׳ פסיעות מאי
האי דכתיב בעת ההיא שלח
מרודך בלאדן מלך אשור ספרים
וגו׳ משום דשמע כי חלה חזקיה
שדר ליה ספרים ומנחה איך
לדרוש את המופת אשר בארץ
דאמר ר׳ יוחנן אותו היום שמת
בו אחז שתי שעות היה וכי חלה
חזקיה ואיתפח אהדרינהו קודשא
בריך הוא להנך עשר שעי ניהליה
דכתיב הנני משיב את צל המעלות
אשר ירדה במעלות אחז בשמש
אמר להו מאי האי אמרו ליה
חזקיה חלש ואיתפח אמר איכא
גברא כי האי ולא בעינא לשדורי
ליה שלמא כתבו ליה שלמא
למלכא חזקיה שלם לקרתא
דירושלם שלם לאלהא רבא
נבוכדנצר ספריה דבלאדן הוה

tum eſt? *Quando cum peditibus* Ibid. 5.
curriſti, delaſſarunt te: & quomodo miſceres te cum equis? Ita
eſt, quaſi quis ſe venditaret curſu
poſſe equos intervallo trium ſtadiorum antevertere, idque in paludibus; eique comparatus ſi
eſſet pedes, eum poſt ſe relinqueret tria milliaria in ſicco laſſatum:
jure iſti dici poſſet; ſi te pedites
præcedent, quid te fiet, ubi cum
equitibus certamen fueris ingreſſus? Et, qui tribus milliaribus
non aſſecutus illum es, qui præcederes tribus ſtadiis? Et quidem
in paludibus, quum in ſicco hoc
tibi evenerit? Eodem modo tu,
[ô Ieremia,] qui ita ſtupes, quatuor paſſus, quos ſceleratus ille
mei honoris cauſa ambulavit, à
me remunerari: quanto magis,
quum Abrahamo, Iſaaco & Iacobo mercedem ejus, quòd equorum inſtar coram me cucurrerûnt, reddam? Hoc eſt, Q. S. E.
Prophetas quod attinet, frangitur Ibid. 23. 9.
cor meum in medio mei, &c. Qui
ſunt a. iſti quatuor paſſus, de quibus modò mentio facta eſt? Q. S. 2. Reg.
E. *Eo tempore miſit Merodach* 20. 12.
Baladan rex Aſſyriæ literas, &c. Eſa. 39. 1.
Quòd audiviſſet, ægrotaſſe Ezechiam, miſit ei literas cum munere. quomodo? *Ad inquirendum* 2. Chron.
de prodigio illo, quod fuerat fa- 32. 31.
ctum in terra. Nam ait R. Iohannes:

Digitized by Google

היא שעתא לא הוה התם כי אתא
אמר להו היכי כתביתו אמרו ליה
הכי כתבינן אמר להו קריתו ליה
Eſa. 38. 8. אלהא רבא וכתביתו ליה לבסוף לא
הכי כתובו שלם לאלהא רבא שלם
לקרתא דירושלם שלם למלכא
חזקיה אמרו ליה קריינא דאגרתא
איהו ליהוי פרוונקא רהט בתריה
ד׳ פסיעות אתא גבריאל ואוקמיה
אמר ר׳ יוחנן אילמלא לא בא
גבריאל והעמידו לא היה תקנה
לשונאי ישראל׃

nes: Quo die mortuus eſt Achas, is duarum horarum fuit, & cùm ægrotaret Ezechias & convaleſceret, decem illas horas Deus reddidit diei. Q. S. E. *Ecce ego retrorſum agam umbram graduum, quos deſcendit in ſcioterico Achaſi in Sole.* Merodach ſic ad ſuos: Quid hoc? Ezechias, inquiunt, quum ægrotus fuiſſet, ſ. convaluit. Talemne uſpiam inveniri virum, inquit, & me illi ſalutem nunciandam non curare? Scriptum igitur ipſius juſſu eſt: Havere regi Ezechiæ & urbi Ieruſalem, & Deo magno. Nebucadnezar regi Baladani à libellis erat. Ea tempeſtate autem domo is aberat. Redux, quid ſcriptum eſſet, inquiſivit. Expoſitum eſt. Tum ille: Deum magnum illum appellaſtis, & ultimo loco illum ſalutaſtis. Enimverò ita ſcribendum fuerat: Avere Deo magno, urbi & regi. Dictum illi: *Lector epiſtolæ lator eſto.* Ille jam per quatuor paſſus cœperat currere retracturus legatos: quum Gabriel eum ſuſflaminavit. R. Ioannes ait. Quòd niſi Gabriel hominem retinuiſſet, non fuiſſet reparatio hoſtibus Iſraëlis.

NOT. 1. הִזָּהֵר מִן ſignificat φυλάττεσθαι: *cavere.* quod Helleniſtæ reddunt, προσέχειν ἀπό. Vide Matt. 7: 15. 10: 17. 16:6. &c. At הִזָּהֵר בְּ eſt ferè idem, quod Lucas in Actis cap. 5:35. προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις. qui verſus iſta Rabbinica phraſi commodiſſimè exprimeretur. R. Sol. hic: *Attendite ſuper filiis hominum de vulgo, qui legis ſtudium amplexi ſunt, ut illis honorem exhibeatis.*

2. Rituale hoc eſt, in mactatione avium obſervandum.

3. *populi terræ.* de quo jam non ſemel.

4. Iuſtè enim nemeſis cauſam eſſe putant, quos ſua & parentum pietas commendat, quòd Deus minima quoque officia nequam parentum

rentum tanta filiorum dignatione penſet, ut eos legis ſuæ doctores & veræ religionis antiſtites faciat. Hoc eſt, quod pater familiâs ait: ἢ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; Matth.
5. R. נתרפא *ſanatus eſt*: recreatus eſt, quaſi leni & grato quodam ſpiraculo: reſpiravit: requievit. Nam & eam noiionem habet. 20. 15.
Ex Cholin En Iſrael fol. 177. col. 3. הנהו שקולאי דהוו דרו חביתא דחמרא בעו לאיתפוחי / *Quidam bajuli, qui portabant dolium vini, quum vellent requieſcere*. Eſt igitur ἀναπνεῖν.

כר מאי בלאדן בן בלאדן אמרי
בלאדן מלכא הוה ואשתנו אפיה
והוו כי דכלבא הוה יתיב בריה
על מלכותא כי הוה כתיב הוה כתיב
שמיה ושמיה דאבוה היינו דכתיב
בן יכבד אב ועבד אדניו בן יכבד אב
הא דאמרן ועבד אדניו דכתיב
בחדש החמישי בשבעה לחדש היא
שנת תשע עשרה למלך נבוכדנצר
מלך בבל בא נבוזראדן רב ם
טבחים לפני מלך בבל ירושלים
וישרוף את בית ײ ואת בית המלך
ומי סליק נבוכדנאצר לירושלים
והכתיב ויעלו אותו רבלתה ׳ מלך
בבל ואמר רבי אבהו זו אנטיוכיא
רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי
חד אמר דמות דיוקניה היתה לו
חקוקה על מרכבתו והד אמר אימה
יתירה היתה לו ממנו והומה כמי
שעומד לפניו אמר רבא טעין תלת
מאה כודניאתא נרגא דפרזלא
דשליטא בפרזלא שדר ליה
נבוכדנאצר לנבוזראדן וכולהו
בלעתינהו חד רישא דירושלים שני

XXIV. Quid, *Baladan fil. Baladan?* Perhibent, Baladanem 2. Reg. 20. 12.
regem fuiſſe, cujus facies cùm in caninam ſpeciem verſa eſſet, filius regni adminiſtrationem ſuſcepit. Is omnibus literis cum nomine ſuo nomen patris præſcribebat. Hoc eſt, Q. S. E. *Filius honorabit patrem & ſervus Dominum ſuum*. Mal. 1. 6.
Filii officium fecit ille, quo de hactenus. Gentilis ſervi in Nebuſaradane exemplum eſt. Q. S. E. *Menſe quinto, ſeptimo menſis: is annus nonus decimus regis* 2. Reg. 25. 8.
Nebucadnezaris regis Babel: venit Nebuſaradan præfectus ſatellitum coram rege Babel Hieroſolymam, & exuſſit ædem DOMINI, & domum regis. Nunquid a. Nebucadnezar ipſe aſcendit Hieroſolymam? Atqui S. E. *Abduxerunt eum Riblam ad regem Babylonium*. Ibid. v.20.
quam urbem Abhu eandem cum Antiochia eſſe volebat. Cæterum R. Chaſda exiſtimat, eum habuiſſe effigiem regis ſculptam in curru ſuo: R. Iſaacus; Tantum ejus timo-

rem

ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכילפות
יהלומון בעי למיהדר אמר מ
מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי
דעבדו בסנחריב נפק קלא ואמרא
שוור בר שוור נבוזראדן שוור
דמטא זימנא דמקדש חרוב והיכלא
Pſ. 74: 6. מיקלי פש ליה חד נרגא אתא
מחייה אקופה ואיפתח שנאי יודע
כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות
הוה קטיל ואזיל עד דמטא היכלא
אדליק ביה נורא גביה היכלא
דרכו ביה מן שמיא שני גת דרך
ייי לבתולת בת יהודה הוה קא
זיחא דעתיה נפקא בת קלא ואמרה
ליה עמא קטילא קטלתא היכלא
קליא קלית קימחא טחינא טחינת
Ibid: 5. שני קיחי ריחים וטחני קמח חטים
לא נאמר אלא קמח חזא דמיה
דזכריה דהוה קא רתח אמר להו
מאי האי אמרו ליה דם זבחים הוא
דאישתפיך אמר להו אייתו ואינסי
אי מידמו כסי ולא אידמו אמר להו
Thren, 1. 15. גלו לי ואי לא שריקנא לכו
לבישרייכו במסריקא דפרזלא
אמרו ליה האי כהן ונביא דאינבי
להו לישראל בחורבנא דירושלים
Eſ. 47. 2. וקטלוה אמר להו אנא מפייסנא
ליה אייתי רבנן קטיל עילויה ולא
2. Chron. 24: 22. נח אייתי דרדקי דבי רב קטל
Matth. עילויה ולא נח אייתי פרחי כהונה
23. 34. קטל עילויה ולא נח עד דיקטל

rem & reverentiam ei fuiſſe, quaſi in oculis ejus ſtaret perpetuò. Rabba refert, eum oneraſſe ccc. mulas chalybeïs malleïs, eaſque ad Nebuſaradanem miſiſſe. Hos omnes una porta Hieroſolymorum abſumſit. Q. D. *Etiam nunc ſculpturas ejus pariter vecte & tuditibus tundunt.* Volebat abſcedere, quòd metueret, ne ſibi fieret ſimiliter atque Sanheribo factum meminerat. Edita vox eſt: Euge, ſali, fili, ſali, Nebuſaradan, ſali. Tempus enim adeſt, ut ſanctuarium vaſtetur, & templum inflammetur. Supererat tudes unus. Hujus ille obtuſiorem angulum portæ inflixit: quo ictu illa reſerata eſt. Q. D. *Innoteſcat, ut extulerit ſurſum in perplexa ligna ſecures.* Ingreſſus latiſſimam ſtragem edidit, uſque dum attigiſſet templum, cui cùm ignem injeciſſet, id ſurſum ſe efferre annitebatur, ſed cœlitùs calcatum reſedit. Q. D. *Torcular calcavit Dominus virgini filiæ Jehudæ.* Creverunt illi animi, cùm vox è cœlo auditur: *Populum occiſum occidiſti, templum inflammatum incendiſti, farinam molitam molis.* Q. D. *Cape molam & mole farinam.* Non, *far*, ſed, *farinam.* Animadvertit ſanguinem Zechariæ ebullientem, cùm dixit illis: Quid hoc rei eſt? Hi contra:

עילוויה תשעין וארבעה רבוא ולא
נח קרב לגביה אמר זכריה זכריה
טובים שבהם איבדתים ניחא לך
דאיקטלינהו לכולהו מיד נח הרהר
תשובה בדעתיה אמר מה הם שלא
איבדו אלא נפש אחרת כך ההוא
גברא מה תיהוי עליה ערק שדא
a. פורטיתא לביתיה ואיגייר· תנו
רבנן נעמן גר תושב היה נבוזראדן
גר צדק היה מבני בניו של סיסרא
לימדו תורה בירושלים מבני בניו
של סנחריב לימדו תורה ברבים
ומאן נינהו שמעיה ואבטליון· מבני
בניו של המן לימדו תורה בבני
ברק ומנו רב שמואל בר שילת
ואף מבני בניו של אותו רשע בקש
הקדוש ברוך הוא להכניסן תחת
כנפי השכינה אמרו מלאכי השרת
לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של
עולם מי שהחריב את ביתך ושרף
את היכלך תכניסם תחת כנפי
השכינה היינו דכתיב רפינו את
בבל ולא נרפתה עולא אמר זה
נביכרנאצר רבי שמואל בר נחמני
אמר אלו נהרות בבל ותרגומיה
b. ציניתא דבבל·

contra: Iſte eſt ſanguis hoſtiarum effuſus. Iuſſit adduci [victimas], ut experiretur, eſſetne ſanguis earum illi ſimilis. Adductas mactavit. At illarum cruor iſtius more non efferveſcebat. Tum ille, Aperite mihi, inquit, quid hoc ſit. Nam ni feceritis, ferreis ſtrigilibus lacerabo carnem veſtram. Hic illi, fuiſſe ſacerdotem & prophetam, qui, quum vaticinaretur vaſtationem Hieroſolymorum, occiſus ab Iſraëlitis eſſet. Ille, ſe facturum, ut acquieſceret iſte ſanguis. Abreptos doctores populi jugulavit, nec quievit ſanguis. Iugulati pueri, qui ſcholam frequentāt, nec quievit. Iugulati juvenes ſacerdotales, nec quievit. Iugulati denique nonaginta quatuor myriades hominum, nec quievit. Acceſſit ergo propius, atque ita locutus eſt: Zacharia, Zacharia; optimos quoſque illorum exſtinxi. Gratumne tibi, ut univerſos interimam? Extemplò ceſſavit efferveſcere. At ille cogitationem reſipiſcentiç eodem tempore ſuſcepit. Nam, ſi hi, qui animam unicam vita privaſſent, ita plexi eſſent, quid ſe futurum eſſet, reputabat. Idcirco fugit, miſſiſque domum [a] literis, quid rebus ſuis fieri vellet, populo Dei acceſſit. T. M. Naaman proſelytus fuit, qui tantùm inquilinatûs jus habuit. Nebuſaradan proſelytus juſtitiæ fuit. Ex poſteris Siſeræ docuerunt legem Hieroſolymis. Ex poſteris Sanheribi docuerunt legem pu-

a. a. l. בטרתא·

b. a. l. רציניתא צרידתא רבבלאי·

blicè. Quinam illi? Schemajas & Abtalion. Ex poſteris Haman docuerunt legem in Bene Barak. Quiſnam? R. Samuel fil. Schilat. Atque etiam volebat Deus ex poſteris Nebucadnezaris aliquos ſub alas glorioſæ cohabitationis aſſumere, cùm interceſſerunt angeli miniſtratorii; his verbis: Eumne, ô mundi domine, qui domum tuam vaſtavit & templum tuum inflammavit, ſub alas gloriæ tuæ
Ier. 51. 9. reciperes? Hoc eſt, Q. S. E. *Curavimus Babylonem, nec curata eſt.* Vla: Hoc de Nebucadnezare dictum eſt. R. Samuel fil. Nachmani: Hi ſunt fluvii Babylonis, vel, ut in Targum eſt, [2] dactyli Babylonici.

NOT. 1. Ita explicant: שְׁטַר צַוָּאָה / Q. D. *libellum juſſionis.* ex illa phraſi: צַו לְבֵיתֶךָ / Eſai. 38. 1. Videtur iſtud Rabbinicum ductum eſſe, ex פְּרָט / ut notet, eam deſcriptionem, quæ particulatim de ſingulis præcipiat. Altera lectio, à פטר deducta, ſignificationem abdicationis habet.

2. Dactylos Babylonis non uno loco traducit Talmud ob amarorem, qui illis vel aquarum vel ſoli vitio inſit.

כה אמר עולא עמון ומואב
שיבבי בישי דירושלים הוו כיון
דשמעינהו לנביאי דקא מתנבי
לחורבנא דירושלים שלחו ל
לנבוכדנאצר פוק ותא. אמר
מסתפינא דלא ליעבדו לי כירעבדו
בקמאי שלחו ליה כי אין האיש
בביתו ואין איש אלא הקדוש ברוך
Prov. 7. 19. הוא שני ה' איש מלחמה שלח להו
בקריבא הוא ואתי שלחו ליה הלך
Ex. 15. 3. בדרך מרחוק שלח להו אית להו
Prov. 7. 19. צדיקי דבעו רחמי ומייתו ליה שלחו
ליה צרור הכסף לקח בידו ואין כסף
אלא צדיקים שני ואכרה לי בחמשה
עשר כסף הדרי רשיעי בתשובה

XXV. Vla: Ammonitæ ac Moabitæ vicini mali urbis Hieroſolymæ erant; qui cùm audiſſent, prophetas vaticinari vaſtationem ejus, mandarunt Nebucadnezari; Exiret [cum exercitu, atque urbem ſanctam obſeſſum] veniret. Reſcripſit ille: Vereor, ne eodem modo accipiar, quo anteceſſor meus. Reſpondent: *Nam vir abeſt domo.* Vir autem Deum benedictum deſignat, Q. D. *Dominus vir belli.* Rurſus ille: in proximo eſt, ut revertatur domum. Illi ad hæc: *Iter longinquum ſuſcepit.* Remandat ille: Adſunt probi, qui implorata miſericordia eum revocent. Hic illi:

Digitized by Google

וכעו רחמי ומייתו ליה שלחו ליה
כבר קבע זמן שני ליום הכסא יבא
ביתו אין כסא אלא זמן שני בבכסא
ליום הגנו שלח להו סיתוא הוא
ולא מצינא מתלגא וממיטרא שלחו
ליה תא אשינא דטורא שני שלחו
כר מושל ארץ מסלע מדברה אל
הר בת ציון שלח להו אי אתינא
לית לי דוכתא דיתיבנא ביה שלחו
ליה קברות שלהם מעולין מפלטרין
שלך דכתיב בעת ההיא נאם יהוה
יוציאו את עצמות מלכי יהודה
ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא
השמים אשר אהבו ואשר הלכו
אחריהם׃

illi: *Abiens marſupium argenti* [1] Ibid.
ſecum abſtulit. Argentum probos notat. Q. D. [2] *Et emam illam mihi quindecim argenteis.* Hoſ. 3. 2.
Quid ſi improbi mutatæ vitæ inſtituto ſupplices fiant, ſollicitataque ejus miſericordia reducant? Hi contra: Tempus illis condixit. Q. D. [3] *Ad diem interlunii* Prov. 7. 20.
revertetur domum. Eſt ſanè interlunium tempus ſtatum. Q. D. Pſal. 81. 4.
Interlunio, die feſti noſtri. Invicem ille, Hyemem eſſe, neque ſe poſſe ob copiam nivis & pluviæ. Illi ad hæc, Iter inſtitueret per [4] radices montium. Q. D. *Mittite* Eſai. 16. 1.
agnum domino terræ à petra verſus deſertum, ad montem filiæ Tzijon. Deníque, Si veniat, non fore ſibi locum, ubi conſideat. Replicant illi, Iſtorum ſepulcra ipſius eſſe ſubliniora & potiora palatiis. Q. S. E. *Illo tempore, ait Dominus; proferent oſſa regum Je-* Iere. 8. 1. 2.
hudæ, & exponent illa Soli & Lunæ & omni exercitui cœlorum, quæ dilexerunt, & quæ ſectati ſunt.

NOT. 1. Probos ſignificant exſtinctos. vid. Eſ. 57. 1.

2. Qui vult, videat de hoc loco Rabbinicam gloſſam in Cholin cap. VII. *gid hannaſchéh.* In Beth Iſr. fol. 176, col. 2.

3. Sic interpretatur AbenEſra. ראש חדש שיתכסה בו הירח *in capite menſis.* Ei hoc nomen eſt, *quòd eo lateat luna.* Ipſe tamen cum R. Sol. ad pſal. 81. v. 4. ait eſſe זמן קבוע vel מועד ידוע *ſtatum tempus*, vel *feſtum ſive tempus notum.* Sequitur Mercerus, Iunius, &c.

4. R. S. בא דרך החתית ההרים *veni viâ imi montium.*

כי אמר ליה רב נחמן לרב מי
שמיע לך אימת אתי בר נפלי אמר
ליה מאן בר נפלי אמר ליה משיח

XXVI. R. Nachman ad Raf ait: Numquid fando accepiſti, quando venturus ſit filius lapſorum? Cui ille, Quem, in-

משיח בר נפלי קרית ליה אמר
ליה אין דכתיב ביום ההוא אקים
את סוכת דוד הנופלת אמר ליה
Amoſ. 9. 11. הכי אמר רבי יוחנן דור שבן דוד
בא בו תלמידי הכמים מתמעטין
והשאר עיניהן כלות ביגון ואנחה
וצרות רבות וגזרות קשות
מתחדשות עד שהראשונה פקידה
ושנייה ממהרת לבא׃ תנו רבנן
שבוע שבן דוד בא בו שנה
ראשונה מתקיים מקרא זה
והמטרתי על עיר אחת ועל עיר
אחת לא אמטיר׃ שנייה חיצי רעב
משתלחין׃ שלישית רעב גדול
Amoſ. 4. 7. ומתים אנשים ונשים וטף חסידים
ואנשי מעשה ותורה משתכחת
מלומדיה׃ ברביעית שובע ואינו
שובע׃ החמישית שובע גדול
ואוכלין ושותין ושמחים ותורה
חוזרת ללומדיה׃ בששית קולות׃
ובשביעית מלחמות׃ במוצאי
שביעית בן דוד בא׃ אמר רב
יוסף הא כמה שביעית דהוה כן ולא
אתא אמר אביי בששית קולות
בשביעית מלחמות מי הוה ועוד
כסדרן מי הוה׃ אשר חרפו אויביך
ה׳ אשר חרפו עקבות משיחך׃

quit, indigitas filium lapſorum? Alter, Chriſtum, inquit. Tum, illum filium lapſorum nuncupas? Sanè quidem; inquit. Nam ſ. e: *Eo d e erigam tugurium Davidis collabaſcens.* Tum ille, Sic tradit R. Iohannes: Qua tempeſtate venturus eſt Chriſtus, diſcipulorum magna erit paucitas, cæterorumq; oculi in angore & gemitibus contabeſcent, ingruent calamitates, & decreta graviſſima conficientur: ita ut prima calamitate vix exantlata ſecūda maturet ſupervenire. T. M. Quo annorum ſeptenario veniet filius Davidis, ejus anno primo [2] implebitur hic verſus: *Et pluam ſuper unam urbem, & ſuper alteram urbem non pluam.* Altero anno ſagittæ famis ſpargentur. Tertio fames magna erit, ita ut intereant viri pariter & fœminæ & infantes, pii & viri rebus geſtis præſtantes; & lex oblivioni tradetur à diſcentibus. Quarto copia nec copia erit. Quinto erit copia ingens, ita ut comedant, bibantq; affatim & lætentur; ac Lex diſcentibus [2] reſtituatur. Sexto, tonitrua. Septimo bella. Anno altero à ſeptimo venit filius Davidis. R. Ioſeph: En, quot ſeptimanæ annorum præterierunt, quibus iſta evenerint; quum tamen nondum venerit? Abhæus: Numquid evenit, ut ſexto eſſent tonitrua, ſeptimo bella? Atque
Pſ. 89. v. 52. inſuper, num iſto ordine evenerunt? [3] *Quòd conviciis proſcindunt inimici*

inimici tui, Domine, quòd conviciis proſcindunt veſtigia Chriſti tui.

N. O T. 1. Ad verb. σταθήσεται. Hac formula docetur, verba ſcripturæ, licet de alia re, perſona, tempore pronunciata, ad inſtitutum commodè applicari poſſe. Habes ſupra ſimile Excerpto 2. c. 1. Aliis exemplis contrahendis nec nos nec lectorem fatigabimus. Sunt enim obvia. Ita in Novo Teſtamento τὸ, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ, alicubi dicitur, quum *non hiſtorica aut typica impletio* eſt, *ſed etiam, quum analogica.* verba Schulteti, τοῦ πάνυ. vel, ſi mavis verba magni Heinſi, *uſum parodiæ ſæpiùs habet.* Vide exempla. Vide Matth. 2: 15. 18. 23. 8: 17. 13: 35. Ioh. 12: 38. 13: 18. 17: 12. &c. Græcum hoc ex illo Rabbinico accommodandi more fluxiſſe, atque etiam expreſſum eſſe, alienum à veri ſimilitudine haudquaquam putamus.

2. Aliud hoc eſt, quàm illud, quod eſt in Sota cap. IX. Beth Iſ. fol. 49. col. 3. משרבו מושכי הרוק רבו היהירים ונתמעטו התלמידים והתורה חוזרת על לומדיה· *Ex quo creverunt, qui ſalivam longè ejacularentur, creverunt ſuperbi, diſcipulorum verò numerus diminutus eſt, & lex circuit, ut inveniat diſcentes.*

3. Non perſequitur Gemara hujus dicti expoſitionem. Videtur quibuſdam Rabbinis, olim in antiquis exemplaribus ſubnexa hic fuiſſe, quæ ſunt extremo tractatu de Sota, alludentia iſtum Pſalmi verſiculum. Ea ſic habent in Beth Iſraël fol. 50. col. 4. רבי יהושע אומר מיום שחרב בית חמרתנו תבו חכימיא למיהוי כספריא וספריא כתלמידיא ותלמידיא כעמא דארעא ועמא דארעא אזלא ומנוולא אין דורש ואין מבקש ועל מה לנו להשען על אבינו שבשמים· בעקבות המשיח חוצפא יסגי ויוקר a. יהא· הגפן יתן פריה והיין ביוקר· והמלכות תהא למינות ואין תוכחת בית הוועד וכו' a. al. יאמיר· / *Rabbi Joſuas ait: Ex quo tempore vaſtata eſt domus deſiderii noſtri, abierunt Sapientes, ut eſſent inſtar Scribarum; Scribæ inſtar diſcipulorum; diſcipuli inſtar plebis infimæ; & homines plebeii magis magisque ſordeſcunt: nullo curante, nullo inquirente. Cui igitur innitemur, niſi patri noſtro cœleſti? In veſtigiis Meſſiæ impudentia augeſcet, & erit annona caritas ingens. Vitis uvam dabit, & vinum carum erit.* (*ob hominum luxuriem & ebrioſitatem.* gloſſa.) *Regnum obruetur opinionibus hæreticis, nec erit repre-*

Digitized by Google

benſio. Domus conventûs erit in lupanar, &c. Continuantur enim iſtic verba ſequentis pericopæ.

כז תניא ר׳ יהודה אומר דור שבן דוד בא בו בית הוועד יהיה לזנות גליל יחרב והגבלן ישתומם ואנשי גבול יסובבו מעיר לעיר. ולא יחוננו וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא ימאסו ופני הדור כפני כלב והאמת נעדרת אמרי דבי רב מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה מאי וסר מרע משתולל אמרי דבי רב שילא כל מי שסר מרע משתולל על הבריות:

XXVII. Trad. ait R. Iehuda: Quo ſeculo filius David venturus eſt, domus conventûs in lupanar vertet, Galilæa deſolabitur, Gabalene vaſtabitur, homines limitum oppidatim circuibunt, neque obtinget illis miſeratio; ſapientia Scribarum putebit; qui metuunt peccare, ſpernentur, vultuſque ſeculi frontis inſtar caninæ erit. *Et veritas deficiet.* Ajunt familiares Raf: Gregatim quaſi abſcedet veritas.

Eſai. 59. 15. Quid: *Et qui recedit à malo inſanit?* Familiares R. Silæ: Quicunque recedet à malo apud reliquos omnes pro inſano erit.

Ibid.

כח אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה ואמרי ליה רב טביומי שמיה דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משנה בדיבוריה זימנא חדא איקלע להחוא אתרא וקושטא שמיה ולא הוו משנו בדיבוריהו ולא הוה מית איניש מהתם בלא זימניה נסיבי אתתא מנהון והוו ליה תרתין בני יומא חד הוה יתבא דביתהו וקא הייפא רישא אתאי שיבבתא טרפא אדשא סבר לאו אורח ארעא אמר לה ליתא הכא שכיבו ליה תרתין בניה אתו אינשי

XXVIII. Rabba: Initio ratus ſum, non eſſe veritatem in mundo. Cùm mihi quidam ex Magiſtris, cui Tabutho, vel, ut alii volunt, Tabjome nomen erat; qui, ſi omne id, quod mundi cavo continetur, obtinere potuiſſet, nunquam fidem feſelliſſet; retulit: ſe aliquando ad locum perveniſſe, cui Veritas nomen eſſet, cujus inhabitatores ſermone non fallerent; ubi nemo immatura morte obierit. Duxi, referebat ille, inde uxorem, ex qua duos filios ſuſcepi. Aliquo dierum ſedebat uxor mundans caput. Acceſſit vicina & pultavit fores. Putabam incivile eſſe,

[tum

דאתרא לקמיה אמרו ליה מאי האי
אמר להו הכי הוה מעשה אמרו
ליה במטותא מינך פוק מאתרין
ולא תיגרי בהו מותנא כהנך אינשיי
תניא ר' נהוראי אומר דור שבן דוד
בא בו נערים ילבינו פני זקנים
וזקנים יעמדו לפני נערים ובת
קמה באמה וכלה בחמותה ופני
הדור כפני הכלב ואין הבן מתבייש
מאביו· תניא ר' נחמיה אומר דור
שבן דוד בא בו העזות תרבה
והיקר יעוות והגפן יתן פריה והיין
ביוקר והפכה כל המלכות למינות
ואין תוכחה מסייע ליה לר' יצחק
דאמר ר' יצחק אין בן דוד בא עד
שתתהפך כל המלכות למינות אמר
רבא מאי קראה כולו הפך לבן
טהור הוא· תנו רבנן כי יראה כי
אזלת יד אין בן דוד בא עד שירבו
חמסורות· ד"א עד שיתמעטו
התלמידים· ד"א עד שתכלה
פרוטה מן הכיס· ד"א עד שיתיאשו
מן הגאולה· ואפס עצור ועזוב
כביכול אין סומך ואין עוזר לישראל
כיהא דרבי זירא כי הוה משכח
רבנן דמעסקי ביה אמר להו ב
במטותא בעינא מינייכו לא
תרחקוה דתניא שלשה באין
בהסח הדעת אלו הן משיח מציאה
ועקרב·

[tum illam admittere]. Negavi illam domi eſſe. Mox ambo filii exſtincti ſunt. Mirati incolæ conveniunt me, rogantes, quænam hujus rei cauſa eſſet. Narravi rem, ut erat. Tum illi, Quæſumus te, inquiunt; exi de loco noſtro, ne mortalitatem in nos inducas. Trad. R. Nehorai ait: Quo ſeculo filius Davidis veniet, adoleſcentes viros provectæ ætatis pudefacient; ſeniores adoleſcentulis aſſurgent; filia inſurget contra genitricem, & nurus contra ſocrum; frons ſeculi canina erit, neque filius patrem reverebitur. Trad. R. Nehemias ait: Quo ſeculo filius Davidis veniet, illo impudentia creſcet, honorati quique fraudibus & nequitiis utentur. Vitis reddet fructum ſuum, & nihilo minus carum erit vinum. Omne regnum ſuperſtitioni & perverſis dogmatibus erit deditum: neque erit, qui redarguat. Id atteſtatur R. Iohanni. Is ſic dictitabat: Non veniet filius Davidis, donec omne regnum prava de Deo & divinis opinione occupetur. Rabba ait: Quid de ſcriptura profert? Hoc,
1. *Totum mutaverit, albuerit; purum eſto.* T. M. *Nam cernet, quum iverit manus.* Non venit filius Davidis, donec increbreſcant proditores. Vel, donec minuatur numerus diſcipulorum. Vel,

Lev. 13. 13.
Deut. 32. 36.

Digitized by Google

donec argentum è marſupio deficiat. Vel, donec deſperent homi-
Ibid. nes de redemtione. *Et deficiet concluſus & derelictus.* Si fas eſt dicere, donec non ſit, qui fulciat aut juvet Iſraëlem. Sic Rabbi Sira, cùm incidiſſet in quoſdam ex Magiſtris, qui iſtam rem inveſtigabant, dixit illis: Obſecro vos, ne ipſius in longinquo ponatis adventum. Siquidem accepimus, tria imprimis venire mentis agitatione citiùs, Meſſiam, rem repertam, ſcorpii ictum.

NOT. 1. Lex, ſi quam carnem totam lepra occupaverit, pro pura habet: ita putant, non poſſe fieri, ut Chriſtus ad populum ſuum liberandum veniat, niſi vel probitas ubique; vel nequitia regnet.

כט אמר רב קטינא שית אלפי
שנה הוי עלמא וחד חריב שני ונשגב
Eſa. 2. 17. יי׳ לבדו ביום ההוא אביי אמר תרי
חריב שנא׳ יחיינו מיומים ביום
Hoſ. 6. 2. השלישי יקימנו ונחיה לפניו תניא
כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית
משמטת שנה לשבעה שנים כך
העולם משמט אלף שנים לשבעת
אלפים שנה שנ׳ ונשגב ה׳ לבדו
ביום ההוא ואומר מזמור שיר ליום
השבת יום שכולו שבת ואומר כי
אלף שנים בעיניך כיום אתמול תנא
Pſal. 92. 1. דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי
עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים
תורה שני אלפים ימות המשיח
Pſal. 90. 4. ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה
שיצאו׃ אמר ליה אליהו לרב
יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין
העולם פחות משמונים וחמשה
יובלות וביובל האחרון בן דוד בא
אמר לו בתחלתו או בסופו אמר

XXIX. R. Ketina: Tribus annorum millibus ſtat mundus, & uno vaſtabitur. Q. D. *Atque exaltabitur DOMINUS ſolus eo die.* Abhæus: Duobus millenariis fiet deſtructio. Q. D. *Vivificabit nos à biduo, quaſi die tertio eriget nos, & vivemus coram ipſo.* Traditio adſtipulatur R. Ketinæ: Sicut ultimus quiſque annus heptaëteridos ceſſationem & derelictionem affert, ita poſt ſeptem millia annorum uno annorum millenario mundo erit ceſſatio, ut *Deus ſolus exaltetur die illo.* 1. Dicit item: *Pſalmus, canticum pro die quietis:* Pro eo die, qui totus quies erit. Dicit item: *Nam mille anni in oculis tuis velut dies heſternus.* Traditio domus Eliæ: Sex mille annos durat mundus. Bis mille annis inanitas & vaſtitas. Bis item mille annis Lex. Denique bis mille annis dies Chriſti. At verò propter

ליה איני יודע כלה או אינו כלה
אמר ליה איני יודע· רב אשי אומר
הכי אמר ליה עד הכא לא תסתכי
ליה מכאן ואילך איסתכי ליה· שלח
רב חנן בר תחליפא לרב יוסף
מצאתי אדם אחד ובידו מגלה אחת
כתובה אשורית ובלשון הקודש
אמרתי לו זו מנין לך אמר לי
לחיילות נשכרתי ובין גנזי a· רומא
מצאתיה וכתוב בה לאחר ארבעת
אלפים ומאתים ותשעים ואחת שנה
לאחר בריאתו של עולם עולם
יתום מהם מלחמות תנינים ומהם
מלחמות גוג ומגוג והשאר ימות
המשיח ואין הקדוש ברוך הוא
מחדש את עולמו אלא לאחר
שבעת אלפים שנה רב אחא בריה
דרבי אבא אמר לאחר חמשת
אלפים שנה איתמר·

pter peccata noſtra & plurima & enormia abierunt ex his, qui abierunt. Ait Elias ad R. Iehudam fratrem R. Salæ Pii: Non minùs octoginta quinque Iubilæos durabit mundus. Iubilæo autem extremo veniet filius Davidis. Cui ille, Ejuſne, inquit, exordio, an fine veniet? Reſpondit ille, Neſcio equidem. Quum finierit, inquit, an priuſquam finierit? Ille; ſe neſcire. Raf Aſche ſic illum reſpondiſſe refert: Huc uſque ne exſpectes illum: de cætero exſpectes illum. R. Chanan fil. Thahaliphæ R. Ioſepho ſic mandavit: Repeti hominem, qui habebat volumen, ſcriptum charactere Aſſyrio lingua ſancta. Quæſivi, unde haberet? Reſpondit ille, Quum facerem ſtipendia, inter theſauros *b*. Romæ inveni. In eo ſcriptum exſtabat: Poſt annos quater millenos, ducentos, nonaginta & unum à conditu mundi elapſos, [2] mundo finis erit. [1] Ex illis erunt † prælia draconum; ex illis prælia Gogi & Magogi. Quod reliquum erit, dies Chriſti erunt. Et Sanctus Benedictus Ille non renovabit mundum ſuum, niſi poſt ſeptem annorum millia. Raf Amma fil. R. Abbæ ait: Dictum eſt, poſt quinquies mille annos.

a. Cod. Baſil. פרס·

b. *al. cod.* Perſidis.

N O T. 1. Phraſis elliptica. Subintellige, הכתוב vel האומר vel קרא i. e. *Dicit, qui dicit:* ſeu, *Eſt, qui dicit.* vel, *Scriptura.* vel quid ſimile. Talem eclipſin & in novo teſtamento eſt obſervare.

2. *Conſummabitur mundus* Optimè id exprimit Servator Matth. 13. 39. & alibi, per illud: συντελεια τȣ αἰῶνος. Vide & Hebr. 9. 26. Ibi enim ſanè, quod Ebraicè dicitur, אחרית הימים / LXX. αἱ ἔσχαται ἡμέραι, per quod Ebrei dies Meſſię intelligunt; illa phraſi

explicatur, quæ huic Rabbinicæ exactè reſpondet. Notandum autem, nec Apoſtolo, nec Rabbino noſtro per hanc ultimum Chriſti adventum & omnium inſtaurationem intelligi; ſed etiam illud tempus, quo id agi incipiet; ita ut regnum Chriſti inter hoſtes ſuos comprehendatur.

3. Seu: *partim illorum annorum*. Conſimiliter Matth. 23. 34. καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε.

a. Apoc. 12. 4. Miror gloſſam nihil hic aliud afferre, niſi ut vocem הנינים per דגים i. e. *piſces* explicet. Fallor? an illi ſunt a. agni conflictus cum dracone? Sive Gabrielis b. κυνηγία cum Liſjatlian?

b. Bava bathra c. v.

ל׳ תניא רבי נתן אומר מקרא
זה נוקב ויורד עד התהום כי עוד
Hab. 2. 3. חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב
אם יתמהמה הכה לו כי בא יבא
ולא יאחר לא כרבותנו שהיו
דורשין עד עידן עידנים ופלג עידן
ולא כרבי שמלאי שהיה דורש
האכלתם לחם דמעה ותשקמו
Dan. 12. 7. ברמעות שליש ולא כרבי עקיבא
שהיה דורש עוד אחת מעט היא
Pſal. 80. 6. ואני מרעיש את השמים ואת
הארץ אלא מלכות ראשונה ע׳
שנה מלכות שנייה נ״ב שנה ומלכות
בן כוזיבא שתי שנים ומחצה׃ מאי
ויפח לקץ לא יכזב אמר ר׳ שמואל
בר נחמני אמר רבי יונתן תיפח
עצמן של מחשבי קיצין שהיו
אומרין כיון שהגיע את הקץ ולא
בא שוב אינו בא אלא חכה לו
שנ׳ אם יתמהמה חכה לו שמא
תאמר אנו מחכים והוא אינו מחכה
תלמוד לומר לכן יחכה יי׳ לחננכם

XXX. Trad. R. Nathan ait: Verſus ille perforat 1. penetratq; abyſſum. *Nam adhuc viſio ad constitutum tempus, & effabitur in termino, nec mentietur. Si cunctabitur, exſpecta illum. Nam veniendo veniet, neque emanebit.* Non exemplo Magiſtrorum, qui inveſtigarunt, quid innueret illud: *Uſque ad* 2. *tempus, tempora & partem temporis.* Neque exemplo R. Samlæi, qui in iſtum verſum inquiſivit: *Cibaſti eos pane lacrymarum, & propinaſti lacrymas* 3. *tertiæ partis.* Neque etiam exemplo R. Akibæ, qui enucleabat iſtum verſum: 4. *Adhuc unum puſillum, quum commovebo cœlum & terram.* Sed enim regnum prius (Aſamonæorum) ſtetit (in vigore ſuo) ſeptuaginta annis: itemq; alterum (Herodis) quinquaginta duobus annis, & regnum Ben Coſibæ duobus annis cum dimidio. Quid, *Vejapheach lakkez*, &c? R. Samuel

verbis

ולכן ירוכם לרחמכם וכי מאחר
שאנו מחכים והוא מחכה מי מעכב
מדת הדין מעכבת וכי מאהר שמדת
הדין מעכברת אנו למה מחכים
לקבל שכר שנא' אשרי כל חוכי
לו אמר אביי לא פהורת עלמא
מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי
שכינה בכל דרא שנ' אשרי כל הוכי
לו בגימטריא תלתין ושיתא הוו
איני והאמר רבא דרא דקמי קב"ה
תמני סרי אלפי פרסא הואי שנאמ'
סביב שמונה עשר אלף לית קשיא
הא דמסתכלי באספקלריא המאירה
הא דמסתכלי באספקלריא שאינה
מאירה ומי נפישי כולי האי והאמר
חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי
שמעון בן יוחאי ראיתי בני עלייה
והן מועטין אם אלף הן אני ובני
מהם וכו' אם שנים הם אני ובני הם
לא קשיא הא דעיילי בבר הא
דעיילי בלא בר׃

verbis R. Ionathanis: Inflata rumpantur oſſa eorum, qui periodos temporum computant. Solet enim ita contingere, ut, quum adeſt terminus, nec venit promiſſio, homines dicant, [5] nunquam venturam. Sed *exſpecta eum:* ut Scriptura jubet. Dixeris forte, Nos quidem exſpectamus, ſed ille non exſpectat. Documento eſt, quod dicit: *Ea* Eſa. 30. 18.
gratia exſpectat DOMINUS ut benignum ſe exhibeat vobis: & ea gratia elevabitur ad miſerendum veſtri. Atqui cùm & nos exſpectemus, & ipſe anhelet, quid eſt, quod moretur? Virtus judicii. Quod ſi juſtitia ejus retardat, quid amplius exſpectamus? Ut [ſpei & fiduciæ] præmium accipiamus. Q. D. *Beati, qui exſpe-* Ibid.
ctant ipſum. Abbæus: Non habet mundus minùs ſex & triginta probos, qui conſpectu Dei fruantur, quoque ſeculo. Q. D. *Beati omnes, qui exſpectant* Lô i. e. *ipſum.* In numeris ea vox efficit ſex & triginta. Atqui ait Rabba: Atrium, quod coram Deo eſt, octies decies mille [6] paraſangas habet. Q. D. *In circuitu octodecim millia.* Difficultas nulla eſt. Alii Ezech.
enim ſunt, qui [7] intuentur lucem ipſam Dei; alii, qui illam ex obli- 48. 35.
quo & ejus obſcuram quandam imaginem vident. Numquid igitur tantus eſt illorum numerus? At refert Ezechias, dictitaſſe R. Ieremiam verbis R. Simeonis fil. Iochæi: Vidi filios cœnaculi parvo numero. Si mille ſint: ego cum filio meo ex ipſis, &c. Si bini ſint, ego & filius meus ii ſumus. Non adverſantur iſta. Loquitur enim de iis, qui [8] cum filio ad penetrale Dei admittentur.

NOT.

NOT. 1. Finem & certum terminum non habet.

2. Tempus, ſcil. captivitatis Ægyptiæ. Sunt CD. anni. Tempora, i. e. bis tantum. Fient MCC. anni. Accedat dimidium ejus temporis, erunt MCCCC. anni.

3. Volunt, inter primam captivitatem & ſecundam interceſſiſſe tertiam partem durationis exſilii tertii. Ita finis exſilii tertii foret poſt annos MCCCCX. Nam ter reſumta CCCCLXX. tantum efficiunt.

4. Propheta ſignificat, inquit Gloſſa, paulum gloriæ Deum eſſe collaturum templo ſecundo. Pertinere enim hunc verſum ad id tempus, quo ſtetit templum ſecundum. קרא אלפני הבית קאי / At R. Akiba cum ad tempus deſtructionem templi conſequens accommodabat.

5. Ad verbum: *iterum non venturum.* i. e. *poſtmodum non venturum.*

6. Vocem פרסה verti, *paraſanga.* *Parſáh* dicitur habere quatuor מילין *milliaria*; & decem *parſaóth* ſeu פרסי (ita enim Talmudici quoque) iter diei eſſe. Ita Elias. Παρασάγγης τριάκοντα σταδίους ἔχει. Heſych. Quatuor a. milliaria triginta duo efficiunt ſtadia, ſiquidem μίλιον ὀκτάσταδιον eſt, ut vult Strabo: at triginta, ſi milliarium è ſtadiis ſeptem & dimidio rectè complet Suidas. Quare ob menſuræ & ſoni affinitatem Perſicum illud, ſed uſu Græcorum & Romanorum tritum, in verſione adhibendum cenſui. Supra hujus capitis excerpto 23. verti, *ſtadia.* quod minor ibi quàm milliaris menſura indigitari videretur. Si non arridet, inducas, per me licet, & hoc ſubſtituas. Elias, obiter id dicam, notat terram ſanctam quadringentas paraſangas in longitudinem & latitudinem patuiſſe. Ioſephus adverſus App. lib. 2. ex Hecatæo Abderita memorat, candem amplitudine ſua τριακοσίας μυριάδας ἀρουρῶν complexam eſſe. Videant Geometræ, annon hæc multum inter ſe diſcrepent. Nam non eadem menſura ab auctoribus τῇ ἀρούρᾳ aſſignatur. Budæus tribuit ὀργυιάς ſeuûm pedum octo & trientem. Euſtathius cubita centum. Propius eſt hoc Iudaicæ dimenſioni, ſi *arura* ſit quadrata, neque eam tamen explet.

7. Sic gloſſa: בחזק נגהו של הקדוש ברוך הוא אין מסתכלין אלא תלתין ושית אבל בקלישות הנוגה לצדדין מרחוק מסתכלין כתות הרבה: i. e.

i. e. *Summam lucem* (τὴν δύναμιν τοῦ φωτός, ad verb.) *Dei non intuentur niſi triginta ſex: ſed debiliorem* (τὴν ἀσθένειαν) *ex obliquo & eminus intuentur turmæ plurimæ.*

8. Hunc ſenſum affert Aruc. Gloſſæ בבר exponunt, שצריכין ליטול רשות *qui opus habent licentiam impetrare.* & בלא בר per בלא רשות *ſine licentia,* i. e. ſine dubitatione & diſquiſitione ulla, propter excellentiam meritorum. Sed ego hoc in illa locutione non video.

לא· אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ובמעשים טובים ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו כתנאי רב אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין אמר לו רבי יהשע אם ישראל אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקדוש ברוך הוא מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן ומחזירן למוטב תניא אידך ר׳ אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין שנ׳ שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם אמר לו ר׳ יהשע והלא כבר נאמר חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו חנם נמכרתם בעבודה זרה ולא בכסף תגאלו לא בתשובה ומעשים טובים אמר לו ר׳ אליעזר לר׳ יהשע והלא כבר נאמר שובו אלי ואשובה אליכם אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר כי אנכי בעלתי אתכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון אמר ליה ר׳ אליעזר

XXXI. Raf ait: Elapſi ſunt omnes termini, & res non pendet, niſi à reſipiſcentia & bonis operibus. Samuel: [1] Sufficit lugenti perſiſtere in luctu ſuo. Iuxta traditionem, quæ R. Elieſeris verbis fertur: Si Iſraëlitæ pœnitentiam agant, liberabuntur; ſin, haud liberabuntur. Cui R. Ieſioſuas: Si pœnitentiam [ſua ſponte] non agant, nõ liberabuntur. Veruntamen Deus excitabit ſuper eos regem, cujus edicta graviſſima ſint, veluti Hamanis. Is efficiet, ut ſe ad bonam frugem recipiant. Traditio alia. Dictitabat R. Elieſer: Iſraëlitæ, ſi convertant ſe liberabuntur: Q. D. *Revertimini filii averſantes, & ſanabo averſiones veſtras.* Huic oggeſſit R. Ioſuas: Annon s. E. *Gratis vendidiſtis vos, & ſine argento liberabimini? Gratis vendidiſtis vos*, ſcil. idololatria. *Et ſine argento vindicabimini.* i. e. non per pœnitentiam & bona opera. Replicavit iſte: Annon s. E. *Revertimini ad me & revertar ad vos?*

Ier. 3. 22.
Eſa. 52. 3.
Zach. 1. 3.

• Ierem. 3. 14. והלא ככר נאמר בשובה ונחת
תושעין וגו׳ א״ל ר׳ יהושע לר׳ אליעזר
והלא ככר נאמר כה אמר יי׳ גואל
ישראל קדושו לבזה נפש למתעב
Eſai. 30. 15 גוי וגו׳ א״ל ר׳ אליעזר והכ״נ אם
תשוב ישראל נאם ה׳ אלי תשוב
Eſai. 49. 7. אמר לו ר׳ יהושע והכ״נ ואשמע את
האיש לבוש הבדים אשר ממעל
למימי היאור וירם ימינו וגו׳ שתק
ר׳ אליעזר ואמר ר׳ אבא אין לך קץ
מגולה מזה שני ואתם הרי ישראל
ענפיכם תתנו ופרייכם תשאו לעמי
ישראל וגו׳ ר׳ אליעזר אומר אף
מזה שני כי לפני הימים האלה שכר
Ierem. 4. 1. האדם לא נהיה מאי וליוצא ולבא
Dan. 12. 7. אין שלום מן הצר רב אמר אף
תלמידי חכמים שיש בהם שלום
דכתיב שלום רב לאוהבי תורתך
אין להם שלום מפני הצר ושמואל
אמר עד שיהיו כל השערים כולן
שקולין׃

vos? Ioſua: Atqui s. E. *Nam ego* [2] *conjugio junctus ſum vobis; & recipiam vos,* [3] *unum ex civitate, & binos ex familia, atque adducam vos Tzionem.* At enim s. E. *Reverſione & quiete ſervabimini.* Ioſua: Enimvero s. E. *Sic dicit DOMINUS, vindex Iſraëlis, ſanctus ejus; ei,* [4] *qui contemtus eſt anima, qui in ſe provocat abominationem gentis, ſervo dominantium; reges videntes aſſurgent, principes adorabunt, propter DOMINUM, qui fidelis eſt; ſanctum,* inquam, *Iſraëlis, atque elegit te.* Elieſer: Enimverò ſic s. E. *Si reverſurus es, Iſraël, ad me revertere.* Ioſuas: Quinimò s. E. *Et audivi virum illum amictum lineis, qui ſuper aquas fluminis, quòd elata dextra & læva cœlum verſus, juravit per eum, qui ſempiternùm vivit: quòd ſtato tempore, temporibus & dimidio, & quum conſummatum fuerit conquaſſare manum populi ſancti, implebuntur omnia iſta.* Obticuit R. Elieſer. Et dicit R. Abba: Expreſſiorem iſto terminum
Ezech. 36. 8. vix invenias, Q. S. E. *Et vos, montes Iſraël, edituri eſtis ramos veſtros, & fructum veſtrum laturi eſtis populo meo Iſraëli.* R. Elieſer
Zach. 8. 10. ait: Nec facilè iſto: *Nam ante dies illos, merces hominis non exſtiterit, & merces jumenti nulla, & exeunti ac intranti nulla pax?* Raf ait: Etiam diſcipulis ſapientum, de quibus ſcribitur, quòd illis pax
Pſal. 119. 165. ſit, Q. D. *Pax ingens amantibus legem tuam:* illis non erit pax ab hoſte. Et Schemuel dixit: Donec omnia precia [5] æquentur.

NOT. 1. Qui luget ob exceſſum amici aut neceſſarii, is dolore & ægritudine aliquando defungitur. Aufert enim tempus cum memoria

Digitized by Google

memoria deſiderii acerbitatem. Poſtea autem perſonam perditam omninò non curat. Ita Deus gentem Iudaicam pro derelicto habet, poſtquam longitudine temporis luctum exuit. Non igitur ad ipſos animum denuò adjiciet, niſi pœnitentia & rectè factis ei priſtinæ benignitatis quaſi refricent memoriam. Sic ſanè Rabbini explicant. Alii tamen ad Iſraëlem referunt, ſatis eſſe ipſis exſilium ſuum: deinde redimendos eſſe, quomodocunq; ſe geſſerint. Id non cohæret.

2. Vti maritus uxorem velit nolit recipit. Malim tamen, *Ego dominatus ſum vobis*, ad ſenſum Rabbinorum exprimendum vertere; ut intelligatur redemtio eis obventura, ipſis nec cogitantibus, nec ſperantibus, nedum allaborantibus. Ita enim licet accipere illud, בעל כרחם / ut notet non *το ἀκούσιον*, ſed hoc, per illos non ſtare, quò minùs perpetuò exſulent.

3. Tametſi univerſi non convertant ſe, ſingulos reſpiciam.

4. Fortè accommodatiùs ad mentem Rabbini ſic verteris, *qui vilis eſt animâ, qui abominationem* Dei *meretur populus*. Atque ita gloſſæ.

5. Dum vel precioſa ob copiam ad vilium æſtimationem deſcendant, vel vilia ad maxima precia aſſcendant, ob ſterilitatem. Id ſequentia aſtruunt.

לבי׳ אמר רבי חנינה אין בן דוד
בא עד שיתבקש דג לחולה ולא
ימצא שנאמר אז אשקיע מימיהם
ונהרותם כשמן אוליך וכתיב בתריה
ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל
אמר ר׳ חמא בר׳ חנינא אין בן דוד
בא עד שתכלה מלכות הזלה
מישראל שני וכרת הזלזלים
במזמרות וכתיב בתריה בעת ההיא
יובל שי להי צבאות וגו׳ ואמר
זעירי אמר רבי חנינא אין בן דוד
בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שני
כי אסיר מקרבך עליזי גאותך וכתיב
והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו

XXXII. R. Chanina: Non venit filius Davidis, priuſquam quæſitus piſciculus pro ægro non reperiatur. Q. D. *Tunc faciam ſidere aquas illorum, & inſtar olei flumina eorum agam.* & poſt: *Die illo germinare faciam cornu domui Iſraël.* R. Chama fil. R. Chaninæ: Non venit filius Davidis, donec [1] viliſſimus quiſque magiſtratus ex Iſraële pereat. Q. D. *Et exſcindit flagella* (ex origine, *viles ramos.* LXX. τὰ βοτρύδια τὰ μικρά.) *falcibus.* & mox: *Eo tempore afferetur munus* E… cap. … Eſ. 18. verſ. 7.

בשם ה׳ אמר ר׳ מלאי משום ר׳
אליעזר ב״ר שמעון אין בן דוד בא עד
שיכלו כל שופטים ושוטרים ם
מישראל שנאמ׳ ואשיבה ידי עליך
Soph. 3. 11. ואצרוף כבור סיגיך וגו׳ ואשיבה
verſ. 12. שופטיך אמר עולא אין ירושלים
נפדית אלא בצדקה שני ציון במשפט
תפדה ושביה בצדקה אמר פפא אי
בטלי יהירי בטלי אמגושי דכתיב
ואצרוף כבור סיגיך אי בטלי דייני
בטלי גזירפטי דכתיב הסיר ה׳ ם
משפטיך פנה אויבך אמר ר׳ יוחנן
Eſai. 1. 25. 26. אם ראית הור שמתמעט והולך
חכה לו שני׳ ואת עם עני תושיע ועיניך
על רמים תשפיל ואמר ר׳ יוחנן
אם ראית דור שצרות רבות עליו
כנהר חכה לו שני׳ כי יבא כנהר צר
רוח ה׳ נוססה בו וכתיב ובא לציון
Ibid. גואל ואמר ר׳ יוחנן אין בן דוד בא
אלא בדור שכולו זכאי או בדור
שכולו חייב בדור שכולו זכאי דכתיב
ועמך כלם צדיקים בדור שכלו
Soph. 3. 15. חייב דכתיב וירא כי אין איש
וישתומם כי אין מפגיע׃

DOMINO exercituum, &c. Et refert Zehiri dixiſſe R. Chaninam: Non venit filius Davidis, donec aboleantur ſuperbi ex Iſraële. Q. D. *Nam auferam ex medio tui illos tuos faſtu exultabundos.* Item: *Et reliquum faciam in medio tui populum pauperem & tenuem, qui ſe recipiant ad nomen DOMINI.* Ait R. Malæus verbis R. Elieſer fil. R. Simeonis: Non venit filius Davidis, donec omnibus judicibus & præfectis caruerit Iſraël. Q. D. *Et reſeram manum meam contra te*, &c. *Et reſtituam judices tuos ſicut primum*, &c. Vla: Non liberatur Hieroſolyma, niſi in juſtitia, argumento ejuſdem verſus. R. Papa: Quum ceſſaverint faſtoſi, ceſſabunt Magi; Q. S. E. *Et defecabo ſcorias tuas, ita ut puritas ſit; atque amovebo omne ſtannum tuum.* Quum ceſſaverint judices [Iſraëlis], ceſſabunt 2. prætores [vim afferentes Iſraëlitis]. Q. S. E. *Amovit Dominus judicia tua, de medio ſuſtulit inimicos tuos.* R. Iohannes: Quum videris ſeculum, quod magis magiſque attenuatur, exſpecta illum:
2. Sam. 22. 28. Q. D. *Populum pauperem ſervas, at oculos tuos contra elatos dejicis.* Item: Si videris ſeculum, quod ærumnæ fluminis inſtar obruant, exſpecta illum. Q. D. *Quum irruet, velut fluvius, hoſtis, ſpiritus*
Eſa. 59. 19. *DOMINI vexillum extulerit illi.* Et, *veniet Tzioni liberator.* Item; Non venit filius David, niſi aut eo ſeculo, quod omni vitio
Eſa. 59. 16. careat; vel quod univerſum culpæ ſuccumbat. Q. S. E. *Et vidit*, 3. *non*

non eſſe virum: & obſtupuit, non eſſe interceſſorem.

לג אמר רבי אלכסנדראי רבי
יהושע בן לוי רמי כתיב בעיתה
וכתיב אחישנה זכו אחישנה לא זכו
בעיתה ואמר ר׳ אלכסנדראי ריב״ל
רמי כתיב וארו עם ענני שמיא
כבר אנש אתי וכתיב עני ורוכב על
חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו
עני ורוכב על חמור אמר ליה שבור
מלכא לשמואל אמריתו משיח על
חמרא אתי אישדר ליה אנא סוסיא
ברקא ראית לי א״ל אירת לך בר
חיוור גווני ריב״ל אשכחיה לאליהו
דהוא קאי אפיתחא דג״ע א״ל אימת
אתי משיח א״ל לכשירצה ארננו הזה
אמר ריב״ל שנים ראיתי וקול ג
שלושה שמעתי׳ ריב״ל אשכחיה
לאליהו דהוא קאי אפיתחא ז
דמערתא דרי יהושע בן יוחאי א״ל
אתינא לעלמא דאתי אמר ליה אם
ירצה הארון הזה אריב״ל שנים
ראיתי וקול שלשה שמעתי אמינא
ליה אימת אתי משיח אמר ליה זיל
שייליה לדידיה והיכא יתיב אפיתחא
דרומי ומאי סימניה יתיב ביני עניי
סובלי חולאים וכולן שרו ואסירי
בחד זימנא איהו שרי. חד ואסיר חד
אמר דילמא מיבעינא דלא איעכבנא
ואזיל לגביה אמר ליה שלום עליך
רבי ומורי אמר ליה שלום עליך
בר ליואי אמר ליה לאימת אתי מר

XXXIII. R. Alexander refert R. Iehoſuam fil. Levi commiſiſſe iſta duo, Q. S. E. *Tempore ſuo.* &, *Accelerabo illud.* Nempe, Eſ. 60. 22.
ſi mereantur, accelerabo: ſi non mereantur, tempore ſuo. Item, Q. S. E. *Et ecce* 4. *cum nubibus cœli velut filius hominis venit.* Dan. 7. 13.
Et viciſſim: *Pauper & inſidens aſino.* Zach. 9. 9.
Si mereantur ſcilicet, [veniet Chriſtus] *in nubibus cœli:* ſin; *pauper & equitans in aſino.* Sapores Rex Samueli dixit: Ajitis Chriſtum venturum inſidentem aſino. Eſt mihi equus 5. balio colore. Eum profectò, ſi videtur, mittam ipſi obviam. Is reſpondit: Num tibi eſt equus 6. centuplici colore varius? R. I. F. L. in Eliam incidit ſtantem ad ingreſſum paradiſi; Cui ille, quandonam, inquit, aderit Chriſtus? Is retulit, quando voluerit Dominus hic noſter. Ait R. I. F. L. Binos vidi, trium vocem audivi. R. I. F. L. reperit Eliam ſtantem ad os ſpeluncæ, in qua tumulatus erat R. Ioſuas fil. Iochæi: Cui ille, Numquid, inquit, ego ad futuri ſeculi ſortem admittar? Is reſpondit: Si voluerit dominus hic. Ait R. I. F. L. Duos vidi, trium vocem audivi. Porrò, refert, rogavi ipſum, quando Chriſtus venturus eſſet. Et ille, Abi, inquit,

אמר ליה היום אתי לגבי אליהו
אמר ליה מאי אמר לך שלום עליך
בר ליואי אמר ליה אבטח לך ו
ולאבוך לעלמא דאתי אמר ליה
שקורי קא שקיר בי דאמר ליה
היום אתינא ולא אתי אמר ליה
הכי אמר לך היום אם בקולו צ
תשמעו׃

quit, & ipſum interroga. Vbinam eſt? inquam. Ad portam Romæ, inquit. Quo ſigno, inquam, agnoſci poteſt? Sedet, inquit, inter pauperes [7] ulceribus oneratos. Cæteri omnes ulcera ſua ſimul ſolvunt & obligant. Ille ſingula, quando ſolvit, ſtatim obligat: ea mente, ne, ſi venire ipſum neceſſe ſit, in mora ſit quicquam. Aggreſſus ipſum ita ſum affatus: Pax tibi, domine & doctor mi. Et ille; Pax tibi fili Levi. Tum ego: Quando aderis, domine? Hodie; inquit. Veni ad Eliam, & is, quid mihi dixiſſet, quæſivit. Pax tibi, ſit fili Levi, dixit; inquam. Tum ille; His verbis tibi & parenti tuo vitam æternam promiſit. Atqui, inquam, ludificatus me eſt. Nam dixit mihi, ſe hac die venturum. Et is, Sic tibi
Pſal. 95. dixit, inquit; [8] *Hodie, ſi vocem ipſius audieritis.*

לרי שאלו תלמידיו את רי יוסי
בן קסמא אימתי בן דוד בא אמר
מתירא אני שמא הבקשו ממני
אות אמרו לו אין אנו מבקשים
ממך אות אמר להן לכשיפול ש
השער הזה ויבנה ויפול ואין מספיקין
לבנותו עד שבן דוד בא אמרו רבינו
תן לנו אות אמר להן ולא כך
אמרתם לי שאין אתם מבקשי ממני
אות אמרו לו ואף על פי כן אמר
להן אם כך יהפכו מי מערת פמייס
לדם ונהפכו בשעת פטירתו אמר
להן העמיקו לי ארוני שאין כל דקל
ודקל שבבבל שאין סוס של פרסיים
נקשר בו ואין לך כל ארון וארון
שבארץ ישרא שאין סוס מדי אוכל

XXXIV. Quæſiverunt à R. Ioſe ipſius diſcipuli, quando eſſet venturus Meſſias? Is, timere ſe, reſpondit, ne ſignum [9] à ſe poſtulent. Negant ſe poſtulaturos. Reſpondit ergo, Quum corruerit hæc porta, atque reædificata iterum corruerit. Neque poterunt eam exædificare, antequam veniat Chriſtus. Tum illi, Magiſter, inquiunt, da nobis ſignum. At nonne promiſiſtis, vos non expetituros ſignum? Nihilominus des hoc nobis, quæſumus; inquiunt. Si ita eſt, inquit, vertetur aqua ſpecus [10] Panii in ſanguinem. Quod etiam factum eſt. Idem cùm eſſet animam redditurus, præcepit capulũ ſuum quàm profun-

בו חבן אמר רב אין בן דוד בא עד
שתפשט ארום רשעה על ישראל
תשעה חדשים שני לכן יתנם עד
עת יולירה ילדה ויתר אחיו ישובון
על בני ישראל׃

profũndiſſimè ſub humo condi. Ajebat enim, fore, ut vix ulla reſtet palma in terra Iſraël, cui non alligetur equus à Perſis: neque futurum capulum, ex quo non equus Medus fœnũ edat. Raf ait, non eſſe venturum Meſſiam, donec ſe effuderit [11] nefarium imperium Edomi ſuper Iſraëlem [12] IX. menſibus. Q. D. *Propterea dabit eos, uſque ad tempus, quo parturiens pepererit; & reſiduum fratrum ejus ad Iſraëlitas revertentur.* Mich. 5. 2.

להי אמר עולא ייתי ולא אחמיניה
אמר רבא ייתי ולא אחמינידה רב
יוסף אמר ייתי ואזכרה דאיתיב ב
בטולא דכופיתא רחמריה אמר ליה
אביי לרבא מאי מעמא אילימא
משום הבלו של משיח והתניא
שאלו תלמידיו את ר׳ אליעזר
מה יעשה אדם וינצל מחבלו של
משיח יעסוק בתורה ובגמילות
חסדים ומר הא תורה והא גמילות
חסדים אמר שמא יגרום החטא
כדרב יעקוב ב״ר אידי דרי יעקוב ב״ר
אידי רמי כתיב והנדה׳ אנכי עמך
ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב
ויירא יעקוב מאד ויצר לו שהיה
מתירא שמא יגרום החטא
כדתניא עד יעבור עמך ה׳ זו ביאה
ראשונה עד יעבור עם זו קנית
זו ביאה שניה אמור מעתה ראוין
היו לעשות להם נס בביאה שניה
כביאה ראשונה אלא שגרם החטא
וכן א״ר יוחנן ייתי ולא אחמינידה

XXXV. Ula: Veniat, at ego ne videam illum. Rabba conſimiliter dictitabat. * At Raf Ioſeph: Veniat, & [13] vel in umbra fimi aſini ejus ſedeam. Rabbam rogavit Abhæus, quid ſibi vellet ejus votum. Nam, inquit, quod obtendas dolores Chriſti, accepimus R. Elieſerem diſcipulos ſuos, idipſum rogantes, docuiſſe, hoc modo poſſe quempiam evadere dolores Meſſiæ, ſi legi obſervandæ & miſericordiæ operibus exercendis ſe dedat. Te autem quod attinet, ambo habes. Reſpondit ei Rabba: Ne forte peccatum [14] in cauſa ſit. Ex mente R. Iacobi fil. R. Idæ, qui comparabat inter ſe duos iſtos verſus: *Et ecce ego tecum ero, ut cuſtodiam te, quocunque iveris.* Gen. 28. 15. Et, *Timuit Jacobus valdè, & anxius erat.* Gen. 32. 7. Metuebat nimir. ne quid culpa damni daret, ſicut traditum eſt: *Dum tranſeat populus tuus, DOMINE;* Ex. 15. 16. (hic eſt

אמר ליה ריש לקיש מאי טעמא
אילימא משום דכתיב כאשר ינוס
איש מפני הארי ופגעו הדוב וסמך
ידו על הקיר ונשכו הנחש בא ואראך
דוגמתו בעולם הזה בזמן שאדם
יוצא לשדה ופגע בו סנטר דומה
כמי שפגע בו ארי נכנס לעיר פגע
בו גבאי דומה שפגעו דוב נכנס
Amos. לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין
5. 19. ברעב דומה כמי שנשכו נחש אלא
משום דכתיב שאלו נא וראו אם
יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו
על חלציו כיולדה מאי ראיתי כל גבר
אמר רבא בר יצחק אמר רב מי
שכל גבורה שלו ומאי נהפכו כל
פנים לירקון אמר ר׳ יוחנן פמליא
של מעלה ופמליא שלמטה באותה
שעה אומר הקב״ה הללו מעשי ידי
והללו מעשה ידי היאך אאבד אלו
מפני אלו היינו דאמרי אינשי רהיט
Iere. 30. 6. ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא
באוריה ׃

primus ingreſſus) *donec tranſeat populus, quem acquiſiviſti.* (hic eſt ingreſſus alter.) Nunc colligere licet, conveniens fuiſſe, ut iis in ſecundo ingreſſu in terram ſanctam miraculum præſtaretur, uti in primo; ſed peccatum obſtitiſſe. Atque ita ait R. Iohannes: Veniat, ſed ne videam ipſum. Cui R. S. F. L. Quare hoc optas? Forte ideo, Q. S. E. *Sicut quis fugit leonem, & incidit in urſum, & innititur manu parieti, & pungit eum ſerpens.* Age, oſtendam tibi ejus rei ſimile in ſeculo præſenti; quando quis prodit in agrum, ſi obviam factus fuerit [15] menſor, leonini occurſûs inſtar eſt: ingreſſo urbem occurrerit publicanus, eſt, quaſi urſus occurrerit; at ſi domum ingreſſus videat liberos ſuos fame enectos, quid aliud eſt, ac ſi ſerpens eum pupugiſſet? Enimvero, ob eam cauſam, Q. S. E. *Rogate, quæſo, an pariat mas? Quare igitur conſpexi omnem virum manum femori applicuiſſe, more puerperæ?* Quid, *omnem virum?* Ait
Ibid. Rabba fil. Iſaci, *eum, cui omnis potentia eſt.* Quid autem: *Verſa eſt omnis facies in flavedinem?* R. Ioannes: Familiæ ſuperioris & inferioris: Illo momento dixit Deus: [15] Vtrique opus manuum mearum ſunt. Quomodo perderem unum alterius cauſa? Hoc eſt, quod vulgo fertur: [17] Currit bos & cadit. At ille [paterfamiliâs] equum, domum reverſus, in loco ejus collocat.

לוי אמר רב גידל אמר רב
עתידין ישראל דאכלי שני משיח

XXXVI. Raf Gidel refert dixiſſe Raf: Futurum eſt, ut annis Chriſti

אמר רב יוסף פשיטא ואלא מאן
אכיל להו הילק ובילק אכלי להו
לאפוקי מדרבי הלל דאמר אין
משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי
חזקיה אמר רב לא אברי עלמא
אלא לדוד אמי שמואל למשה ור׳ יוחנן
אמר למשיח׃ מה שמו דבי רבי
שילא אמרי שילה שמו שני עד כי
יבא שלה׃ דבי ר׳ ינאי אמרי ינון
שמו שני יהי שמו לעלם לפני שמש
ינון שמו דבי רבי חנינה אמרי
חנינא שמו שני אשר לא אתן
להם חנינה׃ וי״א מנחם בן חזקיה
שמו שני כי רחוק ממני מנחם
משיב נפשי׃ ורבנן אמרי חוורא
דבי רבי שמו שני אכן חלינו הוא
נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו
חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה
אמר רב נחמן אי מן חייא הוא כגון
אנא שני והיה אדירו ממנו ומושלו
מקרבו יצא׃ אמר רב אי מן חייא
הוא כגון רבינו הקדוש אי מן מתיא
כגון דניאל איש חמודות׃ אמר רב
יהודה אמר רב עתיד הקדיש ברוך
הוא להעמיד להם דוד אחר שני
ועבדו את ייי אלהיהם ואת דוד
מלכם אשר אקים להם הקים לא
נאמר אלא אקים אמר ליה רב
פפא לאביי והכתיב ודוד עבדי
נשיא להם לעולם כגון קיסר
ופליג קיסר׃ דרש ר׳ שמלאי מאי

Chriſti [18] perfruantur Iſraëlitæ.
Raf Ioſeph: Liquidum id quidem
eſt. Sed quis percipiet illam bea-
titatem? Homines [19] quique per-
cipient, præterquam Rabbi [20]
Hillel; qui ait: Non eſt am-
plius Meſſias Iſraëli. Iam enim
abunde [21] eo compotiti ſunt
tempore [22] Ezechiæ. Raf: Non
eſt conditus mundus, niſi in gra-
tiam Davidis. at Samuël; in gra-
tiam Moſis. R. Iohannes autem
ait: ob Meſſiam. Quod illi [23]
nomen? Familiares R. Siiæ aje-
bant, [24] *Silóh* nomen ejus eſſe.
Q. D. *Uſque dum veniat Silóh.* Geneſ. 49.
Familiares Iannæi dicebant, [25]
Jinnón nomen ejus eſſe. Q. D. *Sit* Pſa. 72. 71.
nomen ejus in ſempiternum, coram
Sole Iinnón *nomen ejus.* Familia-
res R. Chaninæ, *Chanina* id eſſe
dictitabant. Q. D. *Quod non da-* Iere. 16. 13.
turus ſum vobis Chaninah, i. e.
gratiam. Sunt, qui dicant *Mena-*
chem fil. Chiſkijæ nomen ei eſſe.
Q. D. *Nam longè à me abeſt* Me- Thren.
nachem, i. e. *conſolator, qui refi-* 1. 16.
ciat animam meam. Magiſtri au-
tem dicunt, nomen ejus eſſe, [26]
Leproſus de domo Rabbi. Q. D.
Certè morbum noſtrum ille in ſe Eſai. 53. 4.
recepit, & ægritudines noſtras ba-
julavit, at nos reputavimus ipſum
plaga affectum. Raf Nachman:
[27] Si ex viventibus eſt, mei ſimilis
eſt. Q. D. *Et erit magnificus ejus* Ier. 30. 21.
ex ipſo,

Digitized by Google

דכתיב הוי המתאוים את יום ה׳
למה זה לכם יום ה׳ הוא חשך ולא
אור משל לתרנגול ועטלף שהיו
מצפין לאור אמר ליה תרנגול
לעטלף אני מצפה לאורה שאורה
שלי הוא ואתה למה לך אורה ·
Iere. 30. 9. והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרבי
אבהו אימתי אתי משיח א״ל לכי
חפי להו חשוכא להנהו אינשי אמר
ליה מילט קא לייטת לי אמר ליה
Ez. 34. 24. קרא כתיב כי הנה החשך יכסה
ארץ וערפל לאומים · תנא רבי
אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים
שנה שני ארבעים שנה אקוט בדור
Am. 5. 18. ר׳ אליעזר בן עזריה אומר שבעים
שנה שני והיה ביום. ההוא ונשכחת
צור מעיר שבעים שנה כימי מלך
אחד איזהו מלך מיוחד הוי אומר זה
משיח ר׳ אומר ג׳ דורות שני ייראוך
עם שמש ולפני ירח דור דורים ·
רבי הלל אומר אין להם משיח
לישרא׳ שכבר אכלהו בימי חזקיהו
אמר ר׳ יוסף שרא ליה מריה לרבי
הלל חזקיה אימת הוה בבית ראשון
ואלו זכריה קא מתנבי בבית שני
ואמר גילי מאד בת ציון הריעי בת
ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק
Eſa. 60. 2. ונושע ·

ex ipſo, & dominator ejus è medio ipſius prodibit. Raf: Siquidem ex viventibus eſt; ſimilis domino noſtro Sancto eſt: ſin ex mortuis, velut Daniel vir deſideriorum. R. Iehuda ejuſdem nomine dixit: Futurum eſt, ut Deus alterum Davidem excitet. Q. D. *Et ſervient DOMINO Deo ſuo & Davidi regi ſuo: quem conſtituam illis.* Non, *conſtituit*, ſed, *conſtituam*. Ait R. Papa ad Abhæum: Atqui ſcriptum eſt; *Et ſervus meus David princeps eorum erit in ſeculum.* Conſimiliter Cęſaris nomen & [28]. ſucceſſor ejus obtinet. R. Samlæus arguta indagine illuſtravit iſtum verſum: *Væ iis, qui expetunt diem DOMINI. Quid ad vos attinet dies DOMINI? Caligo is eſt, non lux.* En ſimile. Veſpertilio & gallus gallinaceus pariter exſpectabant lucem. Tum gallus alteri: Quid tibi cum luce? Lux ad me attinet, ut ſine cauſa non expetam illam. Et hoc eſt, quod R. Aſhu, rogatus à quodam homine profano, quando venturus eſſet Meſſias, reſpondit: Tum, cùm vos tenebræ occupabunt. Cui ille, Tu mihi maledicis? At hic, Dictum ſcripturæ eſt: *Nam ecce tenebræ obtegent terram, & caligo maxima nationes. at ſuper te exorietur DOMINUS & gloria ejus manifeſtabitur ſuper te.* Trad. R. Elieſer ait: [29]. Dies Meſſiæ durabunt quadraginta annis. Q. D. *Quadra-*

Quadraginta annis tæſum erit populi. R. Eleaſar fil. Aſariæ: Se- Pſal.95.10.
ptuaginta annis. Q. D. *Et erit die illo & oblivioni tradetur Tyrus* Eſa. 23.15.
ſeptuaginta annis, ſecundùm dies regis unici. Quis *rex ſingularis?*
Dic, Meſſias. Rabbi: Tribus ſeculis. Q. D. *Timebunt te cum ſole* Pſal. 72. 5.
& coram luna in ſeculum ſeculorum. Rabbi Hillel ait: Non dabitur
Iſraëli Meſſias. Iam enim compotiti illo ſunt vivente Ezechia. R.
Ioſeph: Condona ipſi, domine ipſius. Ezechias quando vixit?
Stante templo primo. At Zecharias vaticinatus eſt ſub templo ſe- Zach. 9.9.
cundo: *Exulta valde, filia Tzion, clange, filia Hieroſolyma. Ecce enim rex tuus veniet tibi juſtus & ſalute præditus.*

לז׳ תניא אידך ר׳ אלעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה כתיב הכא ויענך וירעיבך ויאכילך וכתיב התם שמחנו כימות עניתנו וגו׳ ר׳ דוסא אומר ד׳ מאות שנה כתיב שמחנו כימות וגו׳ וכתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה רבי אומר ש״סה שנה כמנין ימות החמה שני כי יום נקם בלבי מאי יום נקם בלבי אמר ר׳ יוחנן ללבי גליתי לאיברי לא גליתי ר׳ שמעון בן לקיש אומר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי: תני אבימי בריה דרבי אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה שני כמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך· אמר רב יהודה אמר שמואל ימות המשיח כמיום שנברא העולם ועד עכשיו שני כימי השמים על הארץ רב נחמן בר יצחק אמר כימי נח עד עכשיו שני כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי: אמר ר׳ חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים לא

XXXVII. Traditio alia. R. Eleaſar ait: Dies Meſſiæ quadraginta anni. Vno enim in loco
dicitur; *Afflixit te, fecit te, ut* Deut. 8. 3.
eſurires, & cibavit te. Rurſus
alibi s. E. *Exhilara nos, vicem* Pſal.90.15.
dierum, quibus afflixiſti nos. R. Doſa: Quadringenti anni. Nam
s. E. *Exhilara nos,* &c. Et, *Et* Gen.15.13.
ſervient illis, qui affligent illos quadringentos annos. Rabbi: CCCLXV. anni: pro numero dierum periodi
Solis. Q. D. *Nam dies vindictæ* Eſai.63. 4.
in corde meo. Quid hoc, *dies ultionis in corde meo?* R. Ioannes ait: [30] Cordi meo manifeſtum feci, membris meis non revelavi. R. Simeon fil. Lakiſch: Cordi meo patefeci, angelis miniſtris non aperui. Tradit Abimi fil. R. Aſhu: Dies, quo Chriſtum habiturus eſt Iſraël, ſepties mille
anni ſunt. Q. D. *Et ut gaudium* Eſai.62.8.
ſponſi ob ſponſam gaudebit ob te Deus tuus. Raf Iehuda refert dixiſſe Samuëlem: Dies Chriſti

נתנבאו אלא לימות המשיח אבל
Deut. 11. 21. לעולם הבא עין לא ראתה אלהים
זולתך יעשה למחכה לו ופליגא
דשמואל דאמר שמואל אין בין העה"ז
Esai. 54. 9. לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות
בלבד: ואמר ר' חייא בר אבא
אמר ר' יוחנן כל הנביאים לא
Esai. 64. 4. נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל
צדיקים עצמם עין לא ראתה אלהים
זולתך ופליגא דרבי אבהו דאמר
רבי אבהו מקום שבעלי תשובה
עומדין צדיקים גמורים אינן יכולין
לעמוד שם שני שלום שלום
לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו
ברישא רחוק והדר קרוב מאי
רחוק רחוק דמעיקרא ומאי קרוב
קרוב דהשתא · ורבי יוחנן אמר
לרחוק שהוא רחוק מעבירה קרוב
מעבירה ונתרחק ממנה אמר רבי
חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל
Esa. 57. 19. הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא
בתו לתלמיד חכם ולעושה
פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח
מנכסיו אבל ת"ח עצמן עין לא ראתה
אלהים זולתך מאי עין לא ראתה
אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר
בענביו מששת ימי בראשית · ריש
לקיש אמר זה עדן שלא ראתה עין
מעולם ואם תאמר אדם היכן דר
בגן ואם תאמר גן היא עדן תלמוד לומר
ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן:

totidem, quot fluxerunt à conditu mundi hucuſque. Q. D. *Velut dies cœli ſuper terram.* R. Nachman: Quot à Noacho hucuſque. Q. D. [32] *Nam aquarum Noe* inſtar *hoc mihi erit; quod juravi*, &c. R. Chajas verbis R. Ioannis: [33] Omnes prophetæ non ſunt vaticinati, niſi de diebus Meſſiæ. Verùm quod attinet ſeculum alterum; *oculus non vidit, Deus, præter te, faxit praſtolanti ipſum.* At diſſentit Samuel, [34] qui negat, quicquam intereſſe inter hoc tempus & dies Chriſti, præter ſervitutem regnorum duntaxat. Dixit item R. Chajas: Omnes prophetæ non vaticinati ſunt, niſi in gratiam reſipiſcentium. At juſtos ipſos quod attinet, *oculus non vidit*, &c. Diſſentit R. Aſhu; dicens: Quo loco conſiſtent pœnitentes, [35] eo juſti perfecti non poterunt ſtare. Q. D. *Pacem, pacem, remoto & propinquo, ait DOMINUS; ut ſanem eum.* Prævertit *remotum*. Quis *remotus?* Qui longè abfuit à Deo. Quis *propinquus?* Qui nunc appropinquavit Deo. At R. Ioannes ait: Ei, qui longè abfuit à peccato; eiq;, qui cùm propè abeſſet à peccato, procul à ſe repulerit. R. Chajas verbis R. Ioannis: Prophetæ omnes non ſunt vaticinati, niſi pro eo, qui filiam ſuam

ſuam collocaret diſcipulo ſapientis: & cui cum illo commercium intercederet: & qui ei benefaceret ex facultatibus ſuis. Sed quid ipſi diſcipulo Sapientis ſit eventurum, *oculus non vidit*, &c. Quid, *oculus non vidit?* Ait R. Ioſuas fil. Levi: 36. Hoc eſt vinum in uvis ſervatum inde à mundi natalibus. Reſch Lakiſch: Hæc eſt *Heden.* Dices, Adam ubi habitavit? In horto. Dices, hortum eſſe Eden. Documento eſt, dici: *Et fluvius exibat ex* 37. Heden, *ad irrigandum hortum.* Gen. 2. 10.

N O T. 1. Gloſſa: שלא תהא להם שום שולטנות לישראל אפילו שולטנות קלה ודלה׳ / *ut non ſit Iſraëli magiſtratus ullus, etiam leviculus & abjectus.* At quid eſt, quod argumento verſ. 10. Gen. 49. ſupra Excerpto 1. cap. 1. negabant receſſurum ſceptrum ab Iſraële, id eſt, non defecturos æchmalotarchas & principes ex ſtirpe Davidis oriundos, priuſquam veniſſet Chriſtus? Scilicet, ex mera pervicacia, juſto Dei judicio, ita pervertunt ſuis gloſſematis evidentia ſcripturæ teſtimonia & inſignes notas adventus Chriſti, ut penè nihil certi de Chriſto reliquum eis ſit, in quo ipſi acquieſcant. Sunt inter eos, qui apertè negent, ex fide Scripturæ quicquam indubitatò de ejus adventu poſſe credi, niſi ex Cabbala ſive παράδοσις. Quanquam notari velim, maximam cauſam ejus vacillationis eſſe, quòd ita dicta iſta comparata ſint, ut illa jamdudum magna ex parte impleta eſſe oporteat. Liquet hoc ex ſententia Raf, excerpti XXXI. init. & Hillelis, non illius, qui ob dignationem majorem ſine titulo ſolo nomine ſolet laudari, & *Hillel Haſſakén* i. e. *antiquus Hillel* dicitur, de quo alibi; ſed citerioris cujuſdam Rabbi Hillelis, qui multo tempore poſt deſtructionem templi vixit; quam habebis excerpti XXXVI initio & fine. deinde ex cap. 42. quarti ſermonis de fundamentis, Ioſephi Albo: ubi ſic ſcribit: אם אין מהכתובים הכרח אין מהקבלה לבדה בזה הכרח: / i. e. *ſi ex ſcriptura non eſt* ἀπόδειξις, *ex traditione ſola apodixis non eſt.* Auctores, qui magis traditione quàm Scripturis hujus articuli fidem ſubnixam volunt, inprimis laudant teſtimonium Onkeloſi, qui vaticinium Iacobi de Chriſto acceperit; quod ille edoctus ſit à Schemaja & Abtalione. At monſtrat ille, ſi quis contra diſputare velit, oggeri poſſe, quòd, licet Onkeloſi tempore nondum venerit, tamen poſt ea jam veniſſe potuerit, non quidem *in nubibus cœli*, in ſumma majeſtate & gloria,

ſed quaſi *vectus aſino* i. e. obſcurus & humilis, & ipſe *ſalute indigens*, qui ſalutem Iſraëlitis afferre non potuerit ob peccata ipſorum. His ſpeculationibus ſe tamen oblectant Iudæi ſuo periculo in calamitate ſua. Vt ſemel defungar, addam quædam ex Maimonidæ *hilchos Melachim*, &c. cap. 12. *Et omnia hæc*, inquit, *& ſi quæ ſunt ſimilia, nemo homo novit, quomodo ſe habitura ſint. Obſcura ſunt, uſque dum fiant, etiam prophetis; nec Sapientibus ulla de his traditio accepta eſt, niſi ſi quid conjectent ex propenſione Scripturæ. Eam ob cauſam ingens inter eos diſſenſio eſt. Atque omnino ordo, quo tota illa res proceſſura dicitur, fundamentum nullum habet: neque utile eſt quempiam multum operæ impendere cognoſcendis narrationibus, atque expoſitionibus, quæ ſuper hac re exſtant: neque illas quis pro fundamento habeat. Illa enim neque ad amorem neque ad timorem Dei nobis ingenerandum quicquam faciunt. Conſimiliter neque terminos temporum ſupputet*, &c. Quid igitur eſt, quo dignoſcet homo verum Chriſtum à falſo, ſi non conſtat, quis ille ſit, vel qualis, vel quando venturus, vel quomodo, vel quid, quove ordine acturus? Audi eundem cap. præcedenti. *Si exſiſtat*, inquit, *rex aliquis è familia Davidis, qui diligenter attendat lectioni ſacræ legis & obſervationi præceptorum, more patris ſui Davidis, juxta legem ſcriptam & eam, quæ orali inſtitutione conſervata eſt, adigatq́; (ויכוף) Iſraëlem univerſum, ut vivant ex ejus præſcripto, & ut reſtaurent, ſicubi fatiſcit, ejus obſervantiam (לחזק בדקה) qui prælia Domini prælietur, ille præſumetur eſſe Chriſtus (זה בחזקת שהוא משיח) Quod ſi verò proſpero utatur ſucceſſu, vincat omnes gentes circumquaque, ædificet ſanctuarium loco ſuo, colligat propulſos Iſraëlitarum; ſine dubio Chriſtus eſt. Si hucuſq; non ſuccedat ipſi, aut ſi occiſus fuerit, planum eſt, eum non eſſe Meſſiam, quem ſperare lex juſſit. Ille vero ſimilis fuerit omnibus regibus domus Davidicæ integris & probis, qui mortui ſunt: quem Deus non excitaverit alio fine, quam ad probandum multos*
Dan. 11. 35. *per illum*. Q. D. Et ex doctoribus offendent, ad purificandum eos & ad purgandum & ad dealbandum uſque ad tempus termini. Nam adhuc ad certum tempus, &c. An hæc prædicit Daniel eventura occaſione pii regis? Sed de tota re judicent pii & cordati. Notandum obiter, quòd affirmat, eum, qui vita privetur, agnoſci inde non eſſe Chriſtum. Vetus cantilena. Sic Iudæi apud Iohannem cap. 12. verſ. 34.

verſ. 34. *ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐκ τοῦ νόμου, ὅτι ὁ Χριστὸς μένει* (i. e. vivit: ex formula Talmudicorum, quibus קיים eſt *vivens*, *ſuperſtes*. quod Syrus non attendit) *εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ πῶς σὺ λέγεις, δεῖ ὑψωθῆναι* (in crucem ſuſtolli. ex ambiguitate vocis זקף natus Helleniſmus. quem monſtravit vir ſummus D. Heinſius, non vidit Syrus) *τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου*, (i. e. *me*. uti Rabbini olim loquebantur, האי ברנשא; quod ſæpe in Zohar, In Talmud, ההוא גברא / de omni perſona.) Concinit illud, quod extat in Bereſchith rabba paraſchah 98. fol. 111. col. 3. היה אבינו יעקוב רואה אותו וסבור בו שהוא המלך המשיח כיון שראה אותו שמת אמר אף זה מת׃ *Vidit illum* (Simſonem) *pater noſter Jacobus, ratusq́ eſt, eum eſſe regem Meſſiam. Sed cùm animadverteret, eum moriturum, Et hic, inquit, moritur?* Quod ſi ita eſt, Meſſiam non mori, quanti æſtimabimus Chriſtum illum Ioſepho genitum, de quo cæteri Rabbini fabulantur, alii, ut hîc Maimonides, ne γρῦ quidem? Ita cæci homines neſciunt diſtinguere ſtatum humilitatis & ſtatum glorioſæ majeſtatis. Sed hæc Scriptura * & Iudæorum ipſæ ſententiæ conciliabunt. Libet ulterius audire Maimonidem. *Etiam de illo, qui ſe putavit fore Chriſtum & de ſententia Senatûs interfectus eſt, jam in anteceſſum vaticinatus eſt Daniel, his verbis:* Et filii effractorum populi tui efferent ſeſe, ſtabiliendo viſionem, & offendentes corruent. *Nam quis major caſus fieri poteſt? ſiquidem omnium prophetarum iſte ſermo fuit: Chriſtus liberabit Iſraelem & ſalutem eis afferet, & colliget propulſos ejus, & confirmabit præcepta eorum. At ille in cauſa fuit, ut Iſraël gladio interimeretur, diſpergerentur reliquiæ ipſorum, & humiliarentur; utq́ lex mutaretur & ſeduceretur maxima pars orbis, ut alii, quàm Deo, ſerviret.* Subſiſtendum hîc paullum eſt. Abenezra eam prophetiam Danielis ad Servatorem noſtrum quoque detorquet. Sic inquit: *Et in diebus illis ſurgent effractores ex Iſraële; & illi fuerunt diebus hominis illius, qui eſt deus præputiatorum. Neque tu credideris verbis ipſorum, cùm dicunt, eum fuiſſe tempore Herodis. Nam Sapientes, juſti illi viri, dicunt, eum fuiſſe tempore Simeonis Setachidæ. Atq́ hoc verum eſt.* Simeon fil. Setach & Ioſuas filius Parachiæ coætanei fuerunt. Hunc fabulantur Thalmudici diſcipulum habuiſſe quendam Ieſum Notzri, qui, neſcio ob quam

* Eſ.53 10.

Dan. 11. verſ. 14.

Digitized by Google

quam culpam ſeveriùs ab eo increpitus, diſceſſerit, inſtitutaque ſecta deinceps ſupplicio capitis aff ctus ſit. Nihil oberit integram fabulam, quia recitatur ex eo capite, in quo nunc verſamur, & ſuo loco Hebraicè, ob exſectionem noſtrorum codicum factam à Romanenſibus, non poterit repræſentari, hic apponere verbis Galatini, qui ſic ait in libro de arcanis Catholicæ veritatis, pag. 25. *Ad ſecundum vero dico: concedendum utiq; eſſe, mala atque turpia in Talmud de Ieſu Nazareno dici. Non tamen ea de Ieſu noſtro Salvatore, ſed de alio quodam referri. Nam ut Talmudiſtica narrant hiſtoria cap.* חלק *Helec, ſtante templo ſecundo, regnante Hyrcano Machabæo, Simonis Machabæi filio, quidam Rabbi Jehoſuas filius Perachia, eo itinere, quo ex Alexandria Hieruſalem repetebat, hoſpitium una cum diſcipulis ingreſſus, domumq; intuens, Quam pulcra eſt, inquit. Quidam autem ex ejus diſcipulis Ieſus nomine, qui & Nazarenus erat, credens verbum illud de hoſpitis uxore præceptorem ſuum protuliſſe, reſpondens ait: Vere pulcra eſt, ni oculos profundos haberet. Rabbi ergo rapida in eum ira accenſus, Impie, inquit, de hujuſmodi ne tam nefario facinore cogitas? Quo dicto, ilico eum a ſuo ſuorumq; conſortio anathemate dejecit. Quare Ieſus ipſe ſe hujuſcemodi contemtu atque opprobrio affectum conſpiciens, lapidem erexit, ipſumq; pronus adoravit, ac plurimos idiotarum ad ipſius idoli cultum adduxit. Qui & magus erat, & tandem ſua ob ſcelera ſuſpenſus fuit. Hinc ſic de eo in cap. Sota legitur* ולא כרבי יהשע בן פרחיה שהיה דוחה ישו הנוצרי בשתי ידים &c. Vides, ut Galatinus pertendat, ea non de D. Ieſu Servatore noſtro dici. Sed non effugit cenſuram doctorum, imprimis Rainoldi prælect. 153. de libris apocryphis: ubi id eum facere ſcribit, *nimio ſtudio Talmudicarum nugarum.* Verba, quæ, iſti ſententiæ confutandæ, citat ex Cabbala Abrahami Levitæ, quia non exſtant in Baſileenſi exemplo, quod apud me eſt, (Neque enim licet eſſe iam beatis, ut libris integris & non caſtratis utamur) neceſſe habeo, ut curioſum lectorem ablegem ad verſionem Genebrardi, quæ ſubjuncta eſt Chronologiæ cum aliis quibuſdam; in quæ, quum hæc prælo danda eſſent, commodùm incidi. Eſt ibi, D. Ieſum vixiſſe tempore Alexandri & crucifixum tempore Ariſtobuli. Videri cum Hillel & Samæo quoque vixiſſe. Quòd ea de alio dicta ſint, Galatinus: quòd de D. Ieſu dici verè non poſſint, Rainoldus

Exſtat in tract. Sota cap. IX. Beth idr. fol. 49. col. 1.

Rainoldus probant ex ratione temporum: hic vocato in teſtimonium Tacito, qui, Chriſtum ſub Tiberio crucifixum, auctor eſt. Sed nos hic ut prolixi ſimus, nihil neceſſe eſt. Maimonidem haud alium, quàm D. Ieſum, indigitaſſe, liquet ex marginalibus notis: cùm ablegant lectorem ad caput VI. Sanhedrin, quod incipit; *Nigmar haddin.* Ex illo capite Galatinus hæc verbis Latinis allegat, fol. 194. *Dixit R. Ula, quòd Jeſus Nazarenus propinquus erat regni, Davidici ſcilicet; & ſuſpenderunt eum in veſpera Paſchæ.* Probant ex illo loco noſtri ſcriptores, D. Ieſum eſſe de ſtirpe Davidica. Quàm vellem, ut editionem Venetam liceret introſpicere! Dubito enim, an illud, *Davidici ſcilicet*, in textu vel in gloſſa exſtet. Porrò quòd Maimonides D. Ieſum in cauſa fuiſſe, ut templum deſtrueretur, & terra deſolaretur, incolæ ejus cæderentur vel diſſiparentur; idem facit in eo loco, quem Galatinus citat pag. 279. ex libro Sophrin. Verba hæc ſunt: ישו הנוצרי נראה משיח ונהרג מבית הדין והיה סבה שישראל נחרב בחרב׃ *Jeſus Nazarenus viſus eſt eſſe Chriſtus. & occiſus eſt a Senatu, & cauſa exſtitit, ut Iſrael vaſtaretur gladio.* Miror, quid induxerit Iudæum, ut hoc ſcriberet? Numquid Ieſus ille Nazarenus ſeditiones commovit, & populo auctor fuit excutiendi Romani imperii? At ſi fuit Ioſuæ τȣ̃ Parachiæ diſcipulus, ſub Iannæo Alexandro vixit. Neque Simon Bar Gioræ & Ioannes ille & cæteri duces rebellionis fuerunt ex Chriſti diſcipulis. Neque ejus criminis unquam D. Ieſum ejuſque doctrinam & diſcipulos inſimulare auſi ſunt. Nec dicet, Romanos ejus cædem potiſſimùm vindicaſſe. Quæ igitur ratio eſt, ut illius cædi cauſa & everſionis templi & vaſtationis & tam longi exilii aſſignetur? Quæ, niſi quòd Deus ſanguinem innocentis ulciſcitur & eorum inobedientiam juſtis perſequitur judiciis? Atqui, inquit, felicitas ſumma nationi Iudaicæ per Meſſiam procuranda erat, quam ille in ſummam calamitatem præcipitavit. Sanè veſtra culpa. Et annon ita futurum eſſe Moſes denunciaverat? *Et erit, quicunque non obediverit verbis meis, quæ ille loquetur in nomine meo, ego requiram ab illo.* Annon Deut. 18. 19. Daniel prædixerat, ab exciſione Meſſiæ, excidium urbis ſanctæ fore? Sed habuimus, & infra habebimus ex veterum ſententiis, quæ eam objectionem refutent. in qua quæſtione explicanda divinè verſatur Paulus in ea ad Romanos. Porrò quòd mutatæ legis, ſeducti terrarum orbis,

rum orbis Dominum Ieſum accuſat Iudæus, id refutandi locus hic non eſt, quia hæc obiter tantùm interſerimus. Satis vindicat Servatorem noſtrum ab iis criminationibus Euangelica hiſtoria. Tempus, reverti ad Maimonidem; apud quem ſequuntur iſta: *Verùm cogitationes creatoris aſſequi nemo homo evalet. Neque enim via illius & noſtra, conſilia ejus & noſtra eadem ſunt. Nimirum tota ea res, atque adeo inſtitutum illius, qui poſt illum ſurrexit,* (Mahomedem intelligo) *alio non ſpectat, quam ad rectificandum viam regi Chriſto & ut præparetur totus mundus ad ſerviendum DOMINO pariter.* Q. D. Nam tunc viciſſim dabo gentibus labium purum, ut invocent cuncti nomen DOMINI colendo cum humero uno. *Quomodo? Jam repletus eſt omnis orbis ſermone de Chriſto & de lege ac præceptis, & diffuſa eſt rerum illarum notitia in inſulas longinquas & populos multos præputiatos qua cor qua carnem: illique de his inter ſe communicant, quæ legem evertunt; dicentes, alii; Præcepta illa vera fuiſſe, ſed jam ceſſare: alii; myſteria in eis eſſe, & non habere promtam intelligentiam: veniſſe autem regem, qui illa myſteria exponeret. Sed quando verè adventaverit Chriſtus rex & proſperatus fuerit & evectus atque exaltatus fuerit, omnes convertentur & cognoſcent falſa illa & vana fuiſſe.* At tu, homo, probares, uſpiam Scripturam prædicere, quòd per duos, ex veſtra ſententia quidem, tam ingentes impoſtores via adventui veri Chriſti ſit munienda. Certè tanti momenti rem non oportebat prophetas ſilentio prætervehi. At tu ſapientiam divinam tuo pede metiens, ut lucem Dei, quæ vobis exorta eſt, non poſſis videre, facis.

Sophon. 3. 9.

2. גזירפטי Gloſſa: שופטי אומות העולם החובטין את ישראל במקלות / *judices gentium orbis, qui feriunt Iſraelem fuſtibus.* ῥαβδοῦχοι. Perſicum videtur eſſe.

3. Operæ pretium judicavi hic apponere commentarium R. Davidis Kimchii ad eum locum. Monſtrat enim ſummam eorum, in iis, quæ de liberatione ſperant, perplexitatem. Sic autem ait: *Ecce invenimus in lege:* Et converteris ad DOMINUM Deum tuum, & obedies voci ejus. *Et*, Deus tuus convertet exſilium tuum & miſerabitur te. *Ita:* Quæretis ex eo loco DOMINUM Deum tuum, & invenies; quando eum quæres ex omni corde tuo & ex omni anima tua. *Nimirum patet hinc, per reſipiſcentiam futuram*

Deut. 30. verſ. 2. 3. Ib. d. 4. 29.

turam collectionem exſulum. At Eſaias dicit: Vidit virum non eſſe, Eſ. 59. 16.
&c. Et reſpexi; ſed non erat, qui ſubſidio veniret. *Item:* Vias ejus Eſa. 63. 5.
video, ſed curabo eum. *quemadmodum ſupra explicuimus. Ait item* Eſ. 57. 18.
Ezechiel: Non propter vos ego facio, domus Iſraël, &c. *Item:* Ezech.
Et educam vos è gentibus, &c. *Et,* Expurgabo ex vobis rebelles & 36. 29.
defectores. Nam ex terra peregrinationum ipſorum educam illos, Ez. 20. 34. 38.
& in terram Iſraël non intrabunt. *Etiam in lege:* Et recordabor Levit.
ipſis fœdus priſcorum. *Videtur, quòd clementia Dei & meritis Pa-* 26. 45.
trum egreſſuri ſint ex captivitate, *non ſuo merito. Atque etiam in ſermonibus Magiſtrorum videmus, illos perplexos & dubios fuiſſe ſuper ea re: ſcil. utrum per reſipiſcentiam ſint exituri, annon?* Hic ſubjungit hanc ipſam R. Ioannis ſententiam, & quæ ſequuntur Excerpto 33. Tum pergit. *Ecce apparet, illos dubios fuiſſe, utrum recollectio exſulum beneficio pœnitentiæ futura ſit, an & ſine illa? idque propter diſcordiam verſuum citatorum. Sed poſſunt conciliari hæ ſententiæ, ſi dicamus, maximam partem Iſraëlitarum tum demum converſum iri, quum viderint ſigna liberationis. Hac nimirum mente dicitur:* Viditque non eſſe virum. *quòd non ſint pœnitentiam acturi, priuſquam cernant initium ſalutis. Atque etiam tum reliqui inter ipſos erunt defectores & rebelles: qui ex captivitate exibunt inter multitudinem Iſraëlis, eorum, qui reſipuerint. at in via conficientur, ita ut in terram ſanctam non introeant. Quum a. dicit:* Vidit, non eſſe virum, &c. *loquitur de univerſitate Iſraëlis, quòd non ſint pœnitentiam plenam & perfectam acturi, neque ſint inſtituri apud Deum corde recto, dum videant ſigna liberationis.* Vir *autem notat univerſitatem Iſraelitarum; ſicut dicitur:* Et vir Iſraëlita jurabat in Mizpa. Iud. 21. 1.
Aderant enim ibi univerſi Iſraelitæ. Neque enim vero conſentaneum eſt, non fore virum aut viros in Iſraele juſtos & dignos liberatione. non tamen, ut ob eorum merita cuncti liberentur. Atque ita accipiendum eſt, quod Magiſtri dixerunt; Seculo, quod totum reum ſit: *de maxima parte. Neque enim contigit, in Iſraele nullos eſſe juſtos & probos. Quinetiam, quod* ſeculum reum *dicunt, non intelligunt id, quod internecione deleri mereatur: ſed illud, quod non mereatur liberari.* Et multi antea ſententias Rabbinorum inter ſe contulerunt, & quivis hic eorum cæcitatem facilè quit agnoſcere. quare ut in eo prolixi ſimus cauſæ nil eſt. Vnum tantum notandum duco, Iudæos in

haſce compingi anguſtias & *ἀντιῤῥήσεις*, quòd Meſſiam non niſi ad ſe ab exſilio revocandos mittendum putant, id eſt, primum adventum ejus ad tollendum peccatum, & temporalem liberationem ab exſiliis aliiſque calamitatibus; itemque collectionem eccleſiæ ex Iudæis & gentibus, ultimumq; adventum Chriſti, ad dandum regnum fidelibus; nolunt diſtinguere.

4. Ad hoc gloſſa: בִּמְהֵרוּת i. e. *feſtinè*. at dictum Zachariæ iſto modo explicat: כעני הבא על חמורו בעצלות *inſtar pauperis, qui venit vectus aſino lentè & ſerò*. Non malè Saadias de his locis ad VII. Danielis: *Sicut filius hominis veniens*, &c. *Is eſt Meſſias juſtitia noſtra. At annon ſcriptum eſt de Meſſia*; Pauper ſive Humilis, & inſidens aſino? *Enimverò veniet in humilitate, non cum equitatu & faſtu. Quod autem ſcribit*; Cum nubibus cœli: *illi ſunt angeli, de exercitu cœli. Hæc erit maxima dignatio, quam conferet Deus Chriſto*, &c.

5. Tres lectiones ſunt: ברקא & ברקא / & ובחרג Aruc. משובח *laudatus, præſtans*. R. S. סוס מסורק ומכוון ונאה *equus pectitus, paratus, elegans*. Sive בדוק לרוץ *curriculo probatus*. Ex eo, quod reſpondet Samuël, color equi viſus eſt mihi prædicari. Spadices equi laudantur. Ideo verti, *balio colore*. Splendoris enim multum habet is color & quaſi fulgurat. Melius tamen forte fuiſſet, vertere, *balium*. Nam id inſuper *celerem* interpretantur. Sed in talibus non exigenda eſt *ἀκρίβεια*.

6. היור Perſis eſſe *centum*, produnt Rabbini.

7. R. S. סובלי חולאים מנוגעים והוא נמי מנוגע *Portantes morbos, id eſt, ulceroſos. atque etiam ipſe ulceribus eſt obſitus.* Q. S. E. Et
Eſai. 53. 5. ipſe dolore afficitur ob defectiones noſtras. *Et*, morbos noſtros ipſe pertulit. Vide not. 26.

8. Q. D. Hoc ipſo die venire paratus ſum, ſi vocem Dei audiatis. Medras Tillim ad eum locum: *Si Iſraelitæ obſervarent vel unum Sabbatum, uti decet*, (כהקנה) *è veſtigio liberarentur*. Hæc gloſſa mihi in memoriam revocat illam ſententiam, quæ exſtat in eodem Midras fol. 10. col. 4. ad Pſal. 10. *Quare DOMINE ſtabis è longinquo? Hoc eſt, quod dicit Scriptura*: Eritque, ſicut clamavit ille, neque obedi verunt, &c. *Ait R. Joannes: Tribus annis & dimidio*

midio ἡ ϖερὶ τῆς ἀγαπήσεως *ſtetit in monte olivarum, atque proclamavit,* Quærite DOMINUM, dum adeſt. *At nemo animum advertit.* Q. D. Obtuli me conſulendum non expetentibus: obtuli me inveniendum non quærentibus. (Contorta iſta interpretatio Rabbinorum, utut generalior, nihil derogat ſimplici illi, apoſtolica allegatione ſacratæ, quæ eſt Rom. 10. 20.) *Ait R. Chanina: En ſimile. Miles iter faciebat. Ingruente nocte occurrit illi caſtellanus* (בורגני) *monet, ingrediatur caſtellum, ne ob feras & latrones periclitetur. Is reſpondit: non eſſe militis, caſtellum ingredi. Abit, nox intempeſta illum opprimit. revertitur ad Caſtellanum, petit ſe intromitti. Is reſpondet, Non ſolere caſtella de nocte aperiri: neq; ſuum eſſe, id noctis quempiam hoſpitio excipere. Nam, inquit, quum te vellem intrò deducere, noluiſti obſequi. Nunc haud integrum mihi eſt, te recipere. Ita dixit Deus,* Quærite DOMINUM, dum inveniri quit, vocate eum: Revertimini, filii averſi. *At illi non curabant reverti. Tum Deus:* Ibo, revertar ad locum meum. *Traditi regibus, oppreſſi à feris, cœperunt vociferari:* Quare, ô Domine, ſtas è longinquo? *At ille reſpondet: Me volente, noluiſtis: nunc, vobis petentibus, non audio. Par pari. Ideò dicit:* Et erit, ſicut clamavit, neque audiverant, &c. *Fortè in perpetuum ſe ita geret. Omen abſit.* Ad tempus, tempora & dimidium temporis. Rectè ſanè, hoc die, dum lucet, audiant Deum & Chriſtum ejus, qui olim in monte olivarum ſatis diu reſipiſcentiam eorum exſpectavit, ut intromittantur in quietem Dei. μὴ γὰρ ἔπταισαν, ἵνα πέσωσιν; &c. Quòd verò Iudæi omni tempore ſe in locum illum unicum quietis corporalis, Palæſtinam, reſtituendos ſomniant, pro ſolita ipſorum cæcitate eſt. qui hoc ipſo in pſalmo non animadvertunt, prophetam iis, qui corporali quiete fruebantur, comminari, niſi Deo vocanti quàm primùm obſequantur, ipſos, inſtar eorum, qui in deſerto rebellabant, à requie, non terrena, (hanc enim obtinebant) ſed cœleſti excluſum iri. quod apoſtolus in ea ad Ebræos cap. IV. præclarè oſtendit.

Eſai. 55. 6. Eſai. 65. 1. Eſai. 55. 6. Ierem. 3. 14. 22. Hoſ. 5. 15. Pſal. 10. 1. Dan. 12. 7. Rô. 11. 11.

9. Noſce morem petendi miraculi. quem morem Euangelica hiſtoria luculentè prodit. Index ſanè eſt illa portenti poſtulatio perverſi & duri Iudæorum ingenii, qui, quum haberent infallibilem illam dogmatum normam, & certiſſimum prophetarum δοκίμιον,

tamen oſtenta & ſigna à doctoribus ſuis flagitarunt, quaſi aliàs non crediturі, niſi ea exhiberentur. Quare rectè Chriſtus: γενεὰ πο-
Matth. 12. 39. νηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ζητεῖ. &c. Sanè magnam partem miraculorum Chriſto hominum incredulitas extorſiſſe videtur. Perverſitatem illam ex eo inprimis originem traxiſſe crediderim, quòd Iudæi non ſemel à Pſeudo-Chriſtis deluſi, quum prophetas ita intelligerent, quòd Chriſtus mirabilium operum effector futurus eſſet, hæc, ut veriſſimam notam officii ſui & dignitatis, ab iis, qui pro Chriſto haberentur, efflagitarint. Verùm nec hoc incredulitatem eorum edomare potuit, dicentium, magicis artibus iſta omnia fieri. qua blaſphemia nulla major excogitari poteſt. quum illa opera talia ſint, ut ea niſi digito Dei effici non potuerint. quòd ne hoc quidem tempore illos fugit, cùm in Talmude nominatim citati ſint, qui à diſcipulo Chriſti Iacobo à deſperatiſſimis morbis, invocato nomine Chriſti, momento ſanati ſint vel ſanari ſe poſſe non dubitaverint. Sed vide technam Satanæ, qui, ut impediret curſum Euangelii, iſto potiſſimùm ſeculo artes magicas excitavit. cujus rei Ioſephus locupletiſſimus teſtis eſt. Sed tantum abeſt, ut verſutiſſimus ille ſpiritus effecerit, ut ea re miracula Chriſti obſcurata fuerint, ut, ſi rectè utraque expenderimus, ſplendor divinæ virtutis eò magis in eis eluxerit quibus omnis penè gens & natio quaſi vi extorto aſſenſu ſub obedientiam Euangelii redacta eſt. Hoc conſilio ejus & ſubſequentis ætatis Rabbinorum miracula, quamvis nugatoria, inepta, ſtolida, inutilia; & poteſtas vel ſolo viſu enecandi homines, ſi qui auctoritati eorum non ſatis devotè ſe ſubjeciſſent; in Talmude prædicatur. ſive illi magica arte quædam perfecerint, ſive recentiores ea de priſcis commenti ſunt; quod potius reor; imò & ſcriptis illorum oſtendi poteſt. Sed huic rei immorari, quamvis non injucundum foret miracula quædam Rabbinica apponere, eſt tamen alienum ab inſtituto noſtro. Iccirco, quum ea, quæ Maimonius de miraculis à Chriſto faciendis tradit, verſa aſſcripſerimus, ab his facеſſemus. Sic a. ille c. 11. ſuprà citati tractatûs: *Neque animum tuum ſubeat illa cogitatio, quaſi neceſſe habeat Chriſtus rex, ut edat ſigna & prodigia, res in mundo exiſtere faciat ſive innovet* (מחדש) *defunctos a morte excitet aut quid ſimile, ut fatui autumant. Non ita ſe res habet. Nam ecce R. Akiba fuit ex præſtantiſſimis ſapientum, quibus conſtitutiones*

ſacræ

ſacra accepta feruntur; is fuit armiger Ben Coſiba regis. Ille ſe pro Meſſia gerebat. atq; ipſe Akiba & reliqui Sapientes ejus ſeculi eum pro Christo habuerunt, uſque dum interfectus eſt in peccatis. Eo interemto, cognitum eſt, eum non eſſe Chriſtum. Atqui non poſtularunt ab eo Sapientes ſignum aut prodigium. (Confer Exc. 15. cap. IX. hujus Codicis) Caput rei hoc eſt. Lex hac, ejuſq; ſtatuta & judicia in ſeculum & ſecula ſeculorum durant: nihil illi addendum, nihil demendum eſt. Et quicunq; quicquam adjecerit aut demſerit, quique retecta fronte legi ſe oppoſuerit, aut verba praceptorum ex ſimplici & plano ſenſu evocaverit, is ſine dubio mendax & improbus & atheus eſt. Vtinam Iudæi intelligerent illud Paulinum: νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν. imò illud Dn. Ieſu: Rom. 3. 30. οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι! Cæterum in eo Matth. vaticinio Ioſę quænam porta ſignificatur? של עיר urbis. An Romę? 5. 17.
Sic quidem Genebrardus. Egregium verò ſignum adventus Chriſti!

10. De hoc ſpecu & alibi in Talmud, & ſic in Bava Bathra c. v. ירדן יוצא ממערת פמיים / Ioſephus lib. 15. antiq. cap. 13. fol. 541. πλησίον τοῦ πανίου καλουμένου σπήλαιον ἐν ὄρει περικαλλές ἐστιν, ὑπ' αὐτῷ δὲ γῆς ὀλίσθημα καὶ βάθος ἀπόρρωγος ἄφατον, ὕδατος ἀκινήτου πλέον. καθύπερθεν δ' ὄρος παμμέγεθες. ὑπὸ δὲ τὸ σπήλαιον ἀνατέλλουσιν αἱ πηγαὶ τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ. Alia apud alios.

11. Per nefarium imperium, & imperium Edomi Romanum imperium intelligi ſatis notum eſt. at non perinde vulgo notum eſſe reor, quæ cauſa ſit, quare Iudæi per Edomum intelligant Romanos & Chriſtianos. Sic igitur Aben Ezra ad Geneſ. 27. 40. Et dormientes, qui non expergiſcunt à ſomno ſtultitia, putant nos eſſe in captivitate Idumaorum. At non ita eſt. Verùm Idumaam fuiſſe ſub manu Jehudæ, patet ex 2. Reg. 8. 20. 22. Atque etiam Joab cecidit omnem maſculum in Edom. 1. Reg. 11. 15. 16. Ideò gaviſi ſunt noſtra calamitate. Pſal. 137. 7. Iſraëlitis ſanè gravior fuit iſta contumelia, quàm calamitas ſua. Huc pertinent Thren. 4. 21. & Obad. 1. 12. Hyrcanus autem primus (הזקן) fecit illos cuſtodes Hieroſolymorum & adduxit ad fedus circumciſionis. Et ſub Agrippa, quando capta eſt urbs, ſuppetias Juda venerunt copia Idumaorum. Roma autem, qua nos captivos abduxit, ex Chitthais eſt. quod confirmat Targum Num. 24. 24.

24. 24. *Et hoc ipſum eſt regnum Javan, uti expoſui ad Danielem. Fuerunt autem homines non valdè multi, qui crediderunt in hominem quendam, quem divino cultu affecerunt. Roma a. quum fidem illam recepit ſub Conſtantino, qui totam legem reformavit, & illius hominis imaginem in vexillo ſuo poſuit; non fuerunt in mundo, qui legem illam novam reciperent, præterquam pauci ex Idumæis. Ideò Romanum imperium dicitur imperium Edom. Ita hoc tempore dicuntur Mitzrai Ægyptii, Sabæi, Elamitæ, Iſmaëlitæ, quum tamen inter ipſos non niſi pauci ſint de ſemine,* v. g. *Iſmaëlis.* Eja, plauſum date & huic & Ioſepho Albo, qui in libro de fundamentis, ſermone quarto, capite quadrageſimo ſecundo dicit; imperium Romanum *ideò à Scriptura appellari* filiam Edomi: *quia fidem acceperit per ſacrificulum* (כומר) *Idumæum. Primos enim Idumæos fidem Jeſu ſuſcepiſſe. Jam omnem gentem nomen ſortiri illorum, quibus admiſceantur: uti qui religioni Judæorum accedunt, Iſraëlitæ vocentur.* Tanti eſt cum ratione inſanire, ut Magiſtrorum ſapientiſſimus habeâre.

Thren. 4. 21. præter mentem Aben-Eſræ.

12. Quod hîc eſt *ſuper Iſraëlem*, id in Ioma cap. 1. dicitur בכל העולם כלו *ſuper totum orbem.* Atque id conſequens eſt, ſiquidem Iudæi per totum orbem diſperſi ſunt: & Babylonii Iudæi nunquam ſub poteſtate Romanorum fuerunt. Aliâs eadem phraſi initium ſubjugationis quoque indigitant. Ita enim lego in Codice Sabbath cap. 1. R. Iſmaëlem paulò ante mortem diſcipulis ſuis, verbis patris ſui Ioſæ, retuliſſe: שמאה ושמונים שנה עד שלא חרב הבית פשטה מלכות אדום על ישראל / *quòd centum & octoginta annis ante vaſtationem templi ſe effuderit regnum Edomi* (Ergo jam tum Romani erant Idumæi, qui fidem Ieſu ab Idumæis demum ſub Conſtantino acceperunt?) *ſuper Iſraelem.* Ibi gloſſa; (התחילה לכבש *Cœpit illos in ſervitutem redigere.* Eadem habes cum ſolutione quarundam difficultatum in Codice de Idololatria fol. 9. pag. 2.

13. Q. D. etiam hac conditione optem Chriſti præſentia oculis meis frui. אפילו בכך אני רוצה ובלבד שאראנו Cæterum *doloris Meſſiæ* & alibi mentio fit: ut in Peſachim cap. x. his verbis מאחר

דאיכא הלל הגדול אנן מאי טעמא אמרינן. האי אמר ר׳ יוחנן מפני שיש בו חמשה דברים אלו הן יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחיית המתים וחבלו של משיח וכו׳ חבלו של משיח דכתיב לא לנו

לא לנו יי׳ לא לנו וגומ׳ / *Quandoquidem exſtat hymnus ille excellentiſſimus* (Pſal. 136.) *quare dicimus nos iſtum?* (Pſal. 113. cum 5. ſequentibus. Vide Schindl. in הלל) *Ait R. Joannes: Quia ſunt in illo quinque res: videlicet: Exitus ex Ægypto, ſciſſio maris algoſi, datio legis, reſuſcitatio mortuorum, & dolor Meſſiæ, &c. Dolor Meſſiæ:* Q. S. E. Non nobis DOMINE, non nobis, &c. Dolorem Meſſiæ putem potiùs eſſe anguſtias, terrores & dolores, qui cum adventu ipſius futuri à Iudæis dicuntur, ob hoſtium multitudinem, quàm, ut alii explicant, גורלו וחלקו *ſortem & portionem ejus.*

14. יגרום החטא in cauſa ſit peccatum, ne à dolore Chriſti immunis ſim. Quod ad ſenſum attinet, locus ipſe ſe ſatis explicat. Placet hîc aſſcribere locum ex Midraſch Thchiljim, ubi phraſis hæc eodem modo uſurpatur. Is ita habet fol. 35. ad Pſal. 76. verſ. 3.

מתחלת. ברייתו של עולם עשה הקדוש ברוך הוא סוכה בירושלים כביכול שהירה מתפלל בתוכה ואומר יהי רצון מלפני שיהו בני עושין רצוני כדי שלא אחריב ביתי ומקדשי שני ויהי בשלם סוכו ומעונתו׳ כיון שגרם החטא מה כתיב ויחמוס כגן סוכו שיחרת מועדו מקום שהירת מתועד בתפלה׃ Nihil neceſſe eſt, hæc vertere.

15. Explicat gloſſa ex Baba bathra: בר מחתנייתא id eſt, שיודע מיצרי השדות וגבוליהן עד כאן של פלוני מכאן ואילך של פלוני ובידו לרבות לאחר ולמעט לאחר׃ *Is qui novit terminos & fines agrorum: veluti, Hucuſque illius, dehinc alterius agrum eſſe. Illi in manu eſt uni addere, alteri adimere.* Eſt agrimenſor, finitor. Et penè in eam adducor ſententiam, ut credam, verum eſſe פיניטור vel פנטר idq́ue corruptum eſſe in כנטר / quod, quum Latinum eſt, Senatorem notat, & aliquando pleniùs סינטור ſcribitur. Porrò alterum nomen גבאי eſt πραίκτωρ.

16. Id eſt, & Iſraëlitæ & gentes mundi. Rectè vocat utroſque opus manuum ſuarum. Sic enim & Eſai. XIX. 25. & XXIX. 23. & LX. 21. Ita in novo teſtamento καινὴ κτίσις, &c.

17. Memorabilis eſt hic locus, quem gloſſa eò clariorem facit. Ea ſic habet: *Quando bos currit & cadit, in locum ejus ſtatuitur equus*

Digitized by Google

equum ad præſepe ejus: quod non fuiſſet factum, niſi bos lapſus fuiſſet. Chariſſimus enim hero bos fuit. Illo autem ſanato, grave eſt hero educere equum, in gratiam bovis; poſtquam ſemel locum ejus occupavit. Ita Sanctus, Benedictus Ille, lapſis Judæis, illorum dignitatem conceſſit gentibus Converſo autem Iſraele ad Deum, grave eſt perdere gentes in gratiam Iſraelitarum. Sed ne tibi imponant. Nihil aliud intelligunt, quàm quòd gentibus imperium & divitias & potentiam, quæ olim Iudæi habuerunt, conceſſit. Id veteres ita intellexiſſe, quis ita fungus ſit, ut ſibi perſuaderi patiatur?

18. Libet addere, quæ argumenta futuræ liberationis ſuæ Iudæi imprimis magnifaciant. Ea autem ſunt apud Ioſephum Albo Hiſpanum, in non ſemel citato libro de fundamentis, cap. XLII. ſermonis ultimi. Summam eorum, quantum poteſt, ſtrictim & breviter reddam. *Eum, qui credit legi Moſaica, neceſſe eſt credere Meſſiam adventaturum. Lex enim præcipit prophetis fidem adhibere. Jam Prophetæ Chriſtum prædixerunt venturum. Particularia vaticinia colligere, extra ſcopum noſtrum eſt, & nimis longum, & cum difficultate non parva conjunctum: quia interpretes, licet credant adventum ejus, de vaticiniis tamen diſſentiunt. Eſt, qui pertendat omnia de illo vaticinia olim impleta eſſe, & quidem, ut quidam aſſerunt, ſub Ezechia. Sunt, qui putent omnia vaticinia Eſaiæ impleta eſſe in domo ſecunda.*
Eſai. 66. 23. *Inter cætera iſtud:* Veniet omnis caro, ut adoret coram me; *id non intelligunt de univerſis gentibus, ſed de univerſitate gentis Iſraeliticæ*
1) Prov 16.4. Geneſ. 1. 31. *duntaxat.* Hic ablegat lectorem ſuum ad ſermonis ſecundi caput
2) Exod 1.5. Geneſ 17.23. 20. ubi de ambiguitate vocis כל *omnis* diſſerit: docetque כל no-
3) Pſal. 27.4. Num. 14. 1. 10 tare [1] univerſitatem rerum & genera: [2] ſingula. [3] maximam par-
4) Eſ. 34. 2. ut patet ex v. 6. tem. [4] magnam partem. [5] aliquam partem, ubi ſit כל pro מִכֹּל/ *omne* pro *de omni*, &c. Deinde ſimiliter in aliis prophetis eorum
Ierem 4. 27. Sophon. 1. 18. explicationes oſtendit. Item, ut oraculum Iacobi variè poſſit ex-
Zach. 14. 9. 10 poni, ut Meſſias non indigitetur. Ita ut עיקר האמונה בביאת משיח
5) Gen. 41. 57. 1. Reg 10. 24. הוא על פי הקבלה, *fundamentum fidei de adventu Chriſti ſit juxta*
Pſal. 9. 15. *traditionem.* &c. Poſt illa: *Veruntamen certum eſt, eſſe in lege &*
Geneſ 24. 10. 2. Reg. 8. 9. *prophetis verſus, qui monſtrant, oportere Iſraelem efflorescere & ex-*
Ioel. 3. 1. *altari; qui neque omnes neque ex parte impleti ſunt. Ita Lex dicit:*
Num. 24. 17. Procedit ſtella ex Iacobo, & exſurgit ſceptrum ex Iſraële, quod frangct latera Moabitarum, & deſtruet omnes filios Seth. (Tharg.

domina-

Digitized by Google

dominabitur in omnes filios hominis. Sic & Aben Eſra, quamvis de Davide integrum locum interpretetur) *Magiſtri autem primum membrum ad Davidem, alterum ad Meſſiam referunt.* (Sic etiam Maimonides) *Atque id prorſus ita eſt. Nam non regnavit David ſuper omnes filios Seth, neq; ullus regum Iſraëlis repertus eſt, qui toti orbi dominaretur. Totus enim orbis Sethi progenie repletus eſt. Sic in Eſaia:* Nam inſtar aquarum Noæ hoc mihi, de quibus juravi, non inundaturas aquas Noæ amplius terram: ſic juro, non fore, ut efferveſcam contra te, aut increpem te. *Atqui nos hoc etiam tempore in exſilio ſumus. Quod ſi ita eſt, fieri non poteſt, ut illud vaticinium impletum ſit. Apud eundem prophetam exſtat:* Quemadmodum cœli illi novi & terra nova, quæ ego condo, conſtituta ſunt coram me, ita perſtabit ſemen veſtrum & nomen veſtrum. *Jam nulla natio eſt, cujus nomen cum ſemine perſeveraverit, præter Judæos. At ſi cum illa ſeminis nominiſq; perpetuitate conjuncta eſſet exilii æternitas, maledictum hoc non benedictio foret. Similis prophetia eſt apud Jeremiam. Accedit vaticinium de ædificatione templi, quod eſt apud Ezechielem; quod licet ex parte impletum ſit in templo ſecundo: ſunt tamen de quibus Magiſtri pronunciant, Eliam, quum venerit, ea explicaturum. Inter quæ eſt verſus 18. cap. 45. Ezechielis. Ita autem innuunt, eam rem nondum impletam, ſed in futurum implendam reſtare. Inter cætera, quæ impleta non ſunt, eſt & hoc, quod Ezechiel prædicit de partienda inter tribus terra: & quæ de bello Gog & Magog. Atque etiam quod eſt in Threnis:* Conſummata eſt culpa tua, Tzion, &c. *non poteſt intelligi, niſi de hac captivitate extrema. Nam Babylonicam deportationem altera captivitas ſecuta eſt. Quod autem ibi additur;* Viſitabit iniquitatem tuam, Edom. *de imperio Romano accipiendum eſt,* &c. *Talia ſunt & in Daniele, & in Malachia, qui prophetis colophonem imponit, quum ait:* Mittam vobis Eliam, &c. *quod nunquam adhuc factum eſt.* Sed heus, audi hic Maimonidem, qui non Eliam ipſum mittendum contendit, ſed quendam principem, ad præparanda corda Iſraëlitarum, venturum ante bellum Gogi & Magogi docet. De his ſatis.

Eſai. 54. 9. · Eſ. 66. 22. · Iere. 31. 36. · Cod. Menachoth cap. 4. · Thren. 4. 22. · Malach. 4. 4.

19. חילק וביק / Qui vult, videat de hac phraſi Aruch in חלק claſſe 5.

20. Diximus de illo, quæ comperimus, not. 1. ad Exc. 32.

Digitized by Google

21. Hanc notionem habet in Iudaica lingua vox אכל / *edit.* Ita in Cod. Sabbath. c. XVI. יוסף מוקיר שבי הוה ההוא גוי בשבבותיה דהוו נפישי נכסים טובא אמרו ליה כלדאי כולה נכסי יוסף מוקיר שבי אכיל להו וכו׳ / *Joſeph obſervator Sabbatorum vicinum habuit quendam gentilem divitem valdè, cui prædixerunt Chaldæi, omnium ejus bonis Joſephum iſtum eſſe fruiturum*, &c. Item in Gittin cap. VII. B. Iſ. 31. 4. כי היכי דליכליה עלמא quod planiùs in Midras Thillim דליכול עלמיה / *ut fruatur ſeculo ſuo.* Cujus phraſeos alibi exemplum habebimus.

22. Quicquid boni & proſperi Iſraëli à prophetis prædictum ſit, id eis ſub Ezechia exhibitum eſſe autumat. Hoc nemo Iudæorum recipit. Obſerva tamen, quod Ioſephus Albo ſupra citato capite tradit: וכן רבותינו זכרונם לברכה מסכימים שהנבואות נאמרו על חזקיה אלא שלא נתקיימו בו / *Atque ita Magiſtri noſtri conſentiunt, prophetias dictas eſſe de Ezechia, ſed in illo impletas non eſſe.* Hoc eſt, quod Excerpto XVII. hujus capitis dicitur: *Deus volebat Ezechiam Chriſtum facere.* quâ phraſi utitur & Petrus Act. 2. 36. καὶ κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν. Ne tamen quis putet, hunc Hillelem de liberatione deſperaſſe, infra addit gloſſa, ejus hanc mentem fuiſſe, quòd Deus ſine miſſione Meſſiæ populum ſit liberaturus.

23. Duxi, me rem gratam lectori facturum, ſi alia quædam de Chriſti nominibus, hic non tacta, repræſentarem. In Midras ſuper Proverbia fol. 71. col. 3. ומניין שנקראו ישראל כרם שנ׳ כי כרם ייי צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו מה נטיעה זו בשעה שאתה נוטעו מקומו נכר כך נטע מלכות בשבטו של יהודה עד שיצין מלך המשיח שני לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים׃ אמר רבי הונא שמונה שמות נקראו למשיח ואלו הן׃ ינון׃ ייי צדקנו׃ צמח׃ מנחם׃ דוד׃ שילה׃ ואליהו׃

Eſa. 5. 7. *Ubi a. Iſraël vocatur vinea? Ibi:* Nam vinea DOMINO exercituum domus Iſraël & vir Iehuda plantatio amœna ejus. *Quid plantatio iſta? quum plantam depangis, locus ejus ſit notabilis. Ita comparatum eſt cum plantatione regni in tribu Judæ, uſquè dum progerminet rex Meſſias.*

Gen. 49. 10 Q. D. Non recedet ſceptrum, &c. *Ait R. Huna:*

Octo

Octo hiſce nominibus inſignitur Meſſias: Jinnon; Pſalm. 72. 17. *DOMINUS juſtitia noſtra*; Ierem. 23. 6. *Germen ſive ſplendor*; Zachar. 6. 12. *Conſolator*; Eſa. 51. 3. (ubi illa verba: *Nam conſolatur DOMINUS Tzionem) David*; Pſal. 18. 51. *Elias*; Maleach. 4. 5. *Silo*; Gen. 49. 10. In Bava Bathra cap. v. Haſſephináh. *Ait R. Samuel fil. Nachmani dictitaſſe R. Jonathanem: Tres hi de nomine Dei vocantur; Juſti, Meſſias, Hieroſolyma. Juſti, Q. D.* Omnis, qui de nomine meo vocatur, &c. *Chriſtus, Q. D.* Eſai. 43. 7.
Hoc nomen ejus, quo vocabunt eum; DOMINUS juſtitia noſtra. Ie. c. 23. 6.
Hieroſolyma, Q. D. Et nomen urbis deinceps, DOMINUS Ez. 48. 35.
ſchámmah, i. e. ibi. *Ne legas*, Schámmah; *ſed*, Schemáh; i. e. *nomen ejus*. Huc accedat, quod Chaldaicus interpres iſtum verſum Eſai. 28. 5. ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי וגומ׳ i. e. *Eo die DOMINUS exercituum erit in coronam decoris*, &c. ſic interpretatur: בעידנא ההיא יהי משיחא דיי לכלילא דחדוה וגו׳ *Eo tempore erit Chriſtus DOMINI in coronam lætitiæ*, &c. Quantum his teſtimoniis adverſum Iudæos effici poſſit, Theologi viderint. Mihi iſta paraphraſis Chaldaïca facit in mentem venire canonis cujuſdam Talmudici, qui exſtat in Kidduſchin cap. 11. Haïſch mekaddeſch. fol. 49. pag. 1. המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי והמוסיף הרי זה מחרף / *qui interpretatur verſum ſacrum pro ſpecie ſua*, (κατὰ τὸ ῥητὸν) *mendax eſt; & qui addit, blaſphemus eſt.* Velut, quum dicitur: ויראו את אלהי ישראל / ad verbum, *& viderunt Deum Iſraël.* Ex. 24. 10.
Si quis ita interpretur, mendax eſt. Deus enim Iſraëlis cerni nequit. Si autem quidvis addas, ut; מלאכיא דאלהא *angelos Dei:* blaſphemè honorem Dei tribuas angelis. Chaldæus duntaxat rectè: וחזו ית יקרא דאלהא דישראל / *Et viderunt gloriam Dei Iſraëlis.* Sanè ita eſt. Divinitatem ipſam eſſentia ſua coronam eſſe Eccleſiæ, ut ſpectabilis ſit propter eam reliquis gentibus, qui dixerit, mendax fuerit. Qui verò de ſuo addiderit quidvis, blaſphemus fuerit. Nam quod Dei eſt, creaturæ tribuerit. Nulla creatura Eccleſiæ decus & corona eſt. Nam quæ corona, eadem ſpes ejus & fortitudo eſt. Soli igitur hoc competit Chriſto filio Dei, qui in corpore ſuo Eccleſiam viſitavit, docuit, duxit, rexit, redemit, eique in cœlum abiens locum paravit, & deinceps à morte vindicatam ad beatitatem ſempiternam obducendam in conſortium ſuum & patris

Digitized by Google

Horum primum eſt העולם הזה ὀῦτ☉ ὁ αἰὼν. Videntur tamen quidam addubitare, an præmium pietati promiſſum cum ſtatu hujus vitæ quicquam commune habeat. Sed, quia pii in hac vita afflictionibus plurimis ferè ſubjecti ſunt, ideò præcipuè, ſi non in ſolidum, merces ad alteram vitam pertinere videtur. Ea vita dicitur עולם הבא *ſeculum venturum*: is eſt ſtatus beatus hominis poſt mortem. Ea beatitudo omninò ſingulos pios manet. Lex quidem corporalia & tranſitoria, quantum ad ſingulos, præmia pollicetur; quia univerſitatem populi Dei reſpicit, quæ ex majori aut inſigniori parte judicatur. Ita fiet, ut corporalia promiſſa illis univerſis obtingant, licet quidam inter illos ſint, qui alterius vitæ hæredes non ſint futuri: Attamen nec ſpirituale præmium obliviſcitur, quando de ſingulis ſermo eſt. uti Exod. 20. 11. (vide ſupra pagin. 318.) Levit. 18. 5. *quæ faciens homo vivet per ea*. Ægyptus inſtitutis ſuis floruit inſtar cæterarum gentium, nec minùs longævos homines habuit. Sed ea inſtituta perfectionem & vitam veram homini non quiverunt præſtare. Intelligitur ergo, quæ vita hîc promittitur obſervatoribus legis divinæ, licèt ejus obſervatio cum multiplici moleſtia conjuncta ſit, ſempiterna & beata vita eſſe. Ea enim demum vera vita eſt. Quare & Onkeloſius: *& vivet per illam vitam ſeculi*. Item Deut. 14. 1. *Filii eſtis Deo: ne inciditevos, neque ponite calvitium inter oculos ob mortuum. Nam populus ſanctus eſtis*, &c. Imò eò magis lugendum eſt, ſi ita eſt. Filium familiàs majore luctu proſequimur, quàm mancipium aut pecus. Quæ iſta cauſa minuendi luctus? Nimirum, quòd Deus filios ſuos, ſanctos & electos rebus vanis exemtos ex morte in vitam tranſtulit. Luctus igitur ob illum fit, tanquam ob fractum vas aureum, quod reparari & denuò conflari poteſt. Reconditur enim in theſauris regis. Rex ſanctus, miniſtri ejus angeli ſancti. horum conjunctione gaudet anima ſancta. Ita Moſes Legem clauſurus Deut. 32. v. 47. quando dicit: *Nam hæc eſt vita veſtra*; animæ ſalutem ſine dubio innuit: Neque alia mens Davidis Pſalmo 25. 14. cùm ait: *Anima ejus in bono pernoctabit*. nec Solomonis; dicentis: *Sperat autem in morte ſua juſtus*. Apud Eſaiam verò Deus ipſe peccatori reſipiſcenti exemto ſanationem & lugentibus ipſum conſolationem pollicetur: atque idem apud Zechariam Iehoſuæ ſacerdoti, ſe ipſi daturum, qui deducerent inter ſtantes illos: Proverb. 14. 32. Eſa 57. 18. Zach. 3. 7.

Digitized by Google

apparitores divinæ majeſtatis. Summa eſt, Legem corporalia univerſis, ſpirituali ſingulis promittere. Hæc, ne ſemper nugas tractaremus, libuit colligere ex libro Ikkarim cap. 40. ſerm. 4. Patet igitur, eſſe vitam aliam animæ poſt mortem exſpectandam. Interim non convenit inter Iudæos, ſitne corpus ejus gloriæ particeps futurum, annon. Ioſéphus ille Albus negat cum Maimonide. His התחיית המתים eſt animæ *διαμενὴ καὶ μακαριότης* Alii contra animæ corpori junctæ plenam fore & conſummatam beatitudinem, ad eam perveniri per reſurrectionem mortuorum generalem; ante id tempus eſſe animas גנוזות תחת כסא הכבוד/ *reconditas ſub ſolio gloriæ*, & in paradiſo. Non proferemus argumenta, quibus inter ſe velitantur: ſed ſententiarum enarratione contenti erimus. Qui Maimonidem ſequuntur, tres gradus felicitatis animæ poſt mortem corporis tribuunt: quorum primus duret 12. menſes; quo tempore anima piorum ſpirituali Creatoris ſui contemplatione potita, reſiduis ex materiæ commercio cogitationib. & ſtudiis, à natura & conſuetudine in diverſas partes quaſi diſtrahitur. Alter, quando obliterata iſta propenſione in Deum omni ſtudio fertur. Tertius poſt Reſurrectionem mortuorum, de quo mox. Hic notandum eſt, hunc auctorem cruciatum animarū reproborum hoc modo deſcribere; quòd anima ex corpore, cui dedita erat, extruſa, ejus conjunctionis inani deſiderio torquebitur; imprimis, quia natura eam trahit ad contemplationem rerum ſpiritualium, lucis tantæ inſolentia præſtricta ſummos dolores ſentiet: uti oculi, tenebris aſſueti, luce repente illata, dolent. Sic anima malorum diſſecabitur quaſi & dilaniabitur. Quod veteres Rabbini innuentes dixerint: Animam improborum ab uno mundi extremo ad alteram iri jactatum. Durabit illa pœna vel æternùm; vel ad 12. menſes: ut exin vel partem aliquam præmii accipiant, ſi quid boni fecerint: vel ישארו נעררים i. e. *in nihilum redigantur.* quod eſt כרית *exterminium.* Tertium tempus mercedis itidem corporalis erit illud, quod ימות המשיח/ *dies Chriſti* vocant. Quartum בתחיית המתים *ἐν τῇ ἀναστάσει*, quum reſumtis corporibus reviviſcent illi, quorum perfecta fuerit probitas, vel ad manifeſtanda miracula Dei & fidem ejus propagandam in mundo; vel ut pro perpeſſionibus corporis jucunditate ejus quadam fruantur; vel ut perfectiorem gradum juſtitię adipiſcantur,

quem in anteacta vita aſſequi ob ærumnas non poterant. Sed hi denuò exuvias illas deponent, atque in pulverem redigentur: (quod contrarium eſt ei ſententiæ, quam exhibuimus Excerpti XII. principio) & tum gradu quodam eximio beatitatis decorabuntur, qui καὶ ἐξοχὴν Olam habbá quandoque nominatur. Ita ſecta Maimonidæ. At ſecta R. Moſis Nachmanidæ generalem reſuſcitationem omnium hominum docet in decretorio illo die judicii magni; quum ſupremi judicis ſententia alios vitæ æternæ, alios Tartaro adjudicabit: corpora verò talia fore, ut & præmio in perpetuum fruendo ſine ullà corruptione, ſine cibi potuſque ſubſidiis; & pœnæ item perferendæ idonea ſint. De duratione ſupplicii non valdè abhorrentia à prioris ſententiæ auctoribus tradunt. Ante hanc verò reſurrectionem eſſe ajunt aliam, qua non niſi qui meriti fuerint, ad conſueta vitæ terreſtris munia reverſuri ſint, quando Chriſtus advenerit. Eoſque exacto juſto tempore vel iterum morituros vel mutatum iri. Hanc ſententiam non alio ſic confutat argumento R. Ioſeph, ut eo, quòd affinis ſit Chriſtianorum dogmati. Nam quòd illi abſurdum videtur, corpus ad fruitionem ſempiterni gaudii adſciſcere, quia animæ ſua conſtet etiam ſine illo perfectio; id quivis intelligit, quàm frivolum ſit. ſiquidem non hoc quæritur, quid animæ ad ſubſiſtentiam neceſſarium ſit; ſed quid hominis integritas poſtulet. Homini enim præmium & pœna ſtatuta ſunt. Homo non anima eſt, ſed animal, quod animam rationis compotem poſſidet. Eaque anima non alio fine creata eſt, quàm ut ejus animalis pars eſſet. Quamdiu igitur ſola eſt, officio ſuo, ad quod deſtinata eſt, fungi nequit, quæ in actu, ut vocant, ſecundo eſt animæ quædam imperfectio. Sed nos hic de diebus Chriſti eorumq; numero agebamus. ubi duplex apud ipſos inſignis animadvertenda eſt confuſio. Prima, quòd liberationem eorum per Chriſtum faciendam inter præmia & quidem corporalia numerant. Quo nihil poteſt fieri abſurdius. Sanè eos Iudæos, qui dicunt, שכר מצוה בהאי עלמא ליכא merces præcepti in hoc ſeculo non eſt; vel adventum Chriſti negare, vel inter præmia non numerare, neceſſe eſt. Et quid illi facient, qui negant, Iſraëlitas pœnitentiam acturos, priuſquam videant ſigna liberationis? Enimverò Chriſtus veniet aliquando cum exercitu cœli redditurus præmium fidelibus ſuis & pœnam contemtoribus

toribus ſuis. Altera eſt, quòd nequeunt diſtinguere *τὰς ἡμέρας τῆς Ϛαρκὸς* à duratione regni, tum inter hoſtes ſuos, tum poſt illos de-
1. Corinth. 15. 25. victos. *Oportet enim eum regnare uſque adeò, ut ponat inimicos ſuos ſub pedes ſuos.*

Cap. 42. ſerm. 4. 30. Apud R. Ioſephum Albo citatur hoc ſenſu iſta formula: לבא לפומא לא גלי פומא למאן גלי. *Cor ori non revelat; os igitur cui revelaret?* Idem eſt, quod Chriſtus ait: *περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν*, &c.
Matth. 24. 36.

31. Nuptialis feſtivitas agebatur ſeptem dies. Dies Dei ſunt mille anni.

32. Legerunt: כימי / una voce. Multi enim codices ita habent. Supra habuiſti hoc dictũ inter argumenta futuræ liberationis, n. 18.

33. Quia in corpore ſit illa jucunditas fruenda, cujus imaginem quis cogitatione aſſequi poteſt: at vitæ alterius beatitas planè ſpiritualis eſt: quam verbis nemo homo poteſt deſcribere. Ita Ioſephus ille ſerm. 4. c. 33.

34. Sæpiſſimè iſta ſententia reperitur in Talmud. Ea autem contraria eſt præcedenti. Talia enim ſunt bona, quæ Prophetæ prædixerunt, ut, ſi ſub Chriſto illa omnia ſint exhibenda, longè aliam ejus temporis conditionem eſſe oporteat, quàm fert conſuetudo præſentis ſeculi. Quis neget has diſputationes eſſe meram inſaniam? Optimè enim iſta conveniunt, nihil immutari in qualitate vitæ externæ: interim talia & tanta ſecundùm ſpiritum bona præſtari, quæ oculus non vidit, & in nullius hominis cor aſcendere poſſunt, ſed ut à Deo proficiſcuntur, ita tantùm ab illius ſpiritu revelari poſſunt. qualia ſunt myſteria Evangelii, in quæ & angeli deſiderant introſpicere. 1. Pet. 1. 12.

35. Gloſſa. דגדול כוחן של בעלי תשובה שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן i. e. *Magna eſt enim virtus eorum, qui pœnitentiam egerunt; ita ut nulla creatura in ſepto illorum conſiſtere queat.* Totam hanc pericopam habes & in Codice berachoth. cap. v. Neſcio annon id, quod de virtute pœnitentium memorant, ſit conferendum cum eo Salvatoris cap. 15. Lucæ, verſ. 7. *χαρὰ ἔσαι ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐννενηκονταεννέα δικαίοις*, &c. Qui autem tantùm præfert reſipiſcentes ipſis juſtis, ille contradicit

tradicit priori ſententiæ, quæ eminentiorem beatitudinem juſtis, quàm pœnitentibus aſſignabat.

36. Genebrardus *vinum Euchariſtiæ* innui autumat. Placet interpretatio R. Ioſephi, quem jam ſæpiuſculè laudavimus. Is ita cap. 33. ſerm. 4. *Ob hanc cauſam*, inquit, *iſtud ſeculum Magiſtri vinum in uvis ſervatum à jactis mundi fundamentis eleganti tranſlatione indigitarunt. Nam velut qui uvam comedit, ſi vinum nunquam viderit aut guſtaverit, nihil gratius guſtui ex illis exprimi poſſe, neque quemquam meliorem vitis fructum eſſe, putet; ita anima nequit ſibi imaginari, ſupereſſe aliam mercedem præſtita præceptis obedientiæ potiorem corporis commoditate; ſed potita ſpiritali præmio omnem hujus vitæ proſperitatem ludum jocumq́, imo fel & amarorem merum præ illa ſuavitate fuiſſe, agnoſcet. Eadem mente dixerunt*, Seculum venturum eſſe Paradiſum ſupernum (refer hoc ad num. 37.) גן עדן שלמעלה / *ſignificantes, animam non poſſe concipere ſtatum futuri ſeculi & ſpiritalia bona, donec mundi inferioris coarctata clauſtris tenetur.* Cœleſtis Paradiſi effigiem & umbram modò habuiſſe terreſtrem primorum hominum Paradiſum, credunt. Hoc innui volunt, quum dicitur: *Fluvius exibat ex Heden* (i. e. loco deliciarum) *ad irrigandum hortum.*

Dixi, candide Lector, me, quum in hiſce excudendis eſſet Typographus, incidiſſe in verſionem illorum, quæ de Chriſto habet caput hoc Talmudicum, adornatam à Genebrardo Hebraicę linguę quondam Profeſſore in Academia Pariſienſi. Gaviſus ſum, quum in plurimis eum viderem verſioni meæ aſſtipulari. Interim & hoc ex illa agnovi, vix quemquam ita aliquid perfecturum, ut nihil in eo deſiderari poſſit. Perlegens obiter adverti, eum in paucis quibuſdam hallucinatum eſſe. quod non eo fine dico, quod velint cornicum oculos configere: ſed ut ſi mihi ſimile contigerit, quod certus ſum contigiſſe, eo paratiorem apud te veniam haberem, ſi non primis nobis, ſed multò doctioribus id uſu veniſſe intelligas, ut quędam vel ignoraverint vel prætervideriint. Atque ecce communicabo tecum, quæ obſervavi. *Caſus, filius prolapſionis*, textu ex ipſo Excerpti 26. בַּר נַפְּלֵי / *Tonitrua quis exoriri fecit?* &, *Præterea, quis ſic eo ordine collocavit?* ex eodem Excerpto in fine; deceptus ſine dubio ambiguitate vocis Iudaicæ מִי / quæ Hebræis quidem notat, *Quis?* ſed in

Digitized by Google

Talmude ſæpe eſt, *num, utrum, an?* ex Græco μή, retenta vulgari pronunciatione τοῦ η per ι. quod ſupra monuiſſe memini. Quod autem נעשירת ערדים ערדים והולכת לדה (eſt Excerpto 27.) vertit: *Facta eſt ruta, ruta, ſive privationes & ſibi abiit*; vereor, ne apud obſoletum quendam & barbarum interpretem inventum retinuerit; quum potuerit non modo Latiniùs, ſi ulla latinitatis in hiſce ratio habenda, ſed & clariùs, *turmatim abſceſſit*. Sanè ibidem משתולל per, *præda patuit*, &, *ſpoliatus per creaturas*, malè redditur. Deinde formulam Rabbinicam emolliendi ſenſus, כִּבְיָכוֹל / Exc. 28. nullatenus aſſecutus eſt, cùm vertit: *adeò ut apud Deum poſſint dicere, non eſt, qui ſuſtentet.* Exc. 29. *ſermone Aſſyrio*, ex כתב אשורית / non fidelis verſio eſt. Excerp. 30. circa finem: *Ac quàm multi omnes ſint, ille locus declarat. Quod verò ait Ezechias. dixit R. Jeremias nomine R. Simeonis filii Johai, ſe vidiſſe baſes ſive gradus aſſcenſus, qui eſſent pauci*; &c. evidens παρερμηνεία eſt, neque uno errore laborat. præcipuus eſt, quòd בני עלייה *gradus aſſcenſus*, transfert, quod ſonat *filios cœnaculi*, ὑιοὺς τοῦ ὑπερῴου. ſicut Salvator ὑιοὺς τοῦ νυμφῶνος dicit, quibus locus & jus eſt ἐν τῷ νυμφῶνι, *in thalamo*. Excerpto 31. *Ut quidem prodidit R. Aba, Non potes colligere certum determinatumque terminum (tempus adventus Christi) ex hoc Ezechielis oraculo.* libenter Lectori deferam judicium, uter noſtrum aſſecutus ſit. Equidem non ambigo, quin, ſi iſtud voluiſſet, dicturus fuerit בזרה / non, מזרה. Sed parum in eo ſitum eſt. Quod eſt ejuſdem Excerpti fine, כל השערים כולן שקולין / cùm vertit: *omnes portæ æquales*: non cogitavit, שער non tantùm portam, ſed & merciprecium, (dicunt & טִימִי / τιμή) ſignificare; atque inde flagellatores annonæ המייקרין התבואה dici מפקיעי שערים / & alibi, & nominatim in Cod. Megillah cap. 2. bakkoré lemefrá, ubi verſicul. 8. 9. 10. Pſalmi 10. in eos non inſcitè directi dicuntur: & in Bava baſra cap. v. haſſephináh, ubi junguntur אוצרי פירות ומלוה ברבית ומקטיני איפה ומפקיעי שערים, *Conditores fructuum, qui pro fœnore mutuum dant, qui Epham minuunt, & precium augent*. Nam ita explicat gloſſa: מוסיפין על השער / Res liquida eſt. Deinde Exc. 35. *Ula*, &c. *reſpondit: propter dolorem*

lorem ipſius Chriſti. Notandum eſt autem diſcipulos rogaſſe R Elie-zer, &c. Mox' dixit, ſive lex ſive officia pietatis (præſtanda ſunt) ne forte cauſa ſit (alicujus mali) peccatum, &c. verſio ſenſum & cohærentiam tollit. Quem autem (Excerpt. 36.) citat *R. Joſeph Peſitá*, equidem cujus coloris ſit homo, non novi. Tum illud: *ad removendam ſententiam Hillelis*, ex Ebræo: לאפוקי מרבי הלל/ quis rectè verſum dixerit, qui rationem habuerit τοῦ ם? Nam ad Genebrardi mentem dicendum omnino fuiſſet, לאפוקי האי דרבי הלל. Item illud (eod. Exc.) *Quiſnam imprecationem hujuſcemodi mihi comminatus eſt?* quis cenſeat exprimere illud Chaldæum: מֵילָט קָא לָיְיטַתְ לִי? Potiùs dixiſſet: מַאן לָיֵיט לִי. Sed fontem erroris perſpicere facile eſt. Diviſit vocem מֵילָט in duas מִי לָט/ & primam ex uſu Ebrææ, non Iudaicæ linguæ, accepit. Parva ſunt hæc, fateor, & negligenda, præſertim in re haud magni ponderis. Talia tamen ſine damno ſententiæ non poſſunt inſuper haberi. Ego verò hoc potiſſimum animo iſta duxi annotanda, ut videat lector, quàm non ſit fidendum interpretationibus quamvis doctorum virorum. Non enim ſemper adeſt interpretibus induſtria, ſtudium, attentio, ſcientia, exprimendi felicitas, quam oportet ad interpretationis abſolutæ & cumulatè perfectæ confectionem adeſſe. Meam verò ut pro ea venditem, tantum abeſt, ut ingenuè profitear, me diſcendi cauſa hunc laborem potiſſimùm ſuſcepiſſe.

לח· פיסקא והאומר אין תורה מן השמים· ת"ר כי דבר ה' בזה ואת מצותיו הפר הכרת תכרת· זה האומר אין תורה מן השמים· ד"א כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס· וכו' מכאן אמר רבי אלעזר המודעי המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חבירו ברבים אע"פי שיש בידו תורה ומעשים

XXXVIII. Τεμάχιον. *Et qui negat legem eſſe* [1] *à cælo.* T.M. *Quoniam verbum DOMINI ſprevit & præcepta ejus irrita fecit; exſcindendo exſcindetur*, &c. In illum hæc cadunt, qui Legem cœlitus negat eſſe datam. Alii Epicureum deſignari, autumant. &c. Hinc eſt, quod R. Eleaſar Modeita dictitabat: Qui ſacra profanat, ſpernit [2] feſtivitates, violat fœdus Abrahami patris noſtri, [3] faciem revelat adverſus le- Num.15.31

 gem,

טובים אין לו חלק לעולם הבא ·
תניא אידך כי דבר ה׳ בזה זה
האומר אין תורה מן השמים ואפילו
אמר כל התורה כולה מן השמים
חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקדוש
ברוך הוא אלא משה מפי עצמו
זה הוא כי דבר ה׳ בזה ואפילו אמר
כל התורה כולה מן השמים חוץ
מדקדוק זה מק״ו זה מג״ש זו זהו
כי דבר ה׳ בזה · תניא היה רבי
מאיר אומר הלומד תורה ואינו
מלמדה זהו דבר יי׳ בזה · ר׳ נתן
אומר כל מי שאינו משגיח על
המשנה · רבי נהוראי אומר כל
שאיפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק ·
ר׳ ישמעאל אומר זה העובד עבודה
זרה מאי משמעה דתנא דבי רבי
ישמעאל כי דבר יי׳ בזה זה המבזה
דיבור שני לו למשה מסיני אנכי
ה׳ אלהיך לא יהיה לך אלהים
אחרים וגו׳ ר׳ יהושע בן קרחא
אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר
עליה דומה לאדם שזורע ואינו
קוצר: ר׳ יהושע אומר כל הלומד
תורה ומשכחה דומה לאשה
שיולדה וקוברת · ר׳ עקיבא אומר
זמר בכל יום זמר בכל יום · א״ר
יצחק בר אבדימי מאי קראה שני
נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו
Exod. 20. פיהו הוא עמל במקום הזה ותורתו
עומלת לו במקום אחר · א״ר

gem, ſecus ac decet, alterique inter plures [4] pallorem incuiit, etiamſi ſint in manu ejus eruditio & bona opera, vitæ venturæ exheres erit. Trad. alia. *Quoniam verbum Domini ſprevit.* Is eſt, qui negat legem cœlitùs datam. Atque etiamſi quis cæteram legem omnem à cœlo eſſe dicat, præter unum verſiculum, quem non Deus Sanctus & benedictus, ſed Moſes à ſe dictaverit, is eſt, quem notat iſta ſententia: *Quod verbum DOMINI ſprevit.* Quin ſi omnem legem à cœlo eſſe, præter iſtam [5] obſervationem, [6] iſtam collectionem à majori aut minori; iſtamvè à pari, is notatur illa ſententia: *Quia verbum DOMINI aſpernatus eſt.* Tradit. Dictitabat R. Meïr: Qui diſcit legem, at non docet; is condemnatur eadem illa ſententia. R. Nathan: Qui rationem non habet deuteroſeos. R. Nehorai: Cuicunque in manu eſt, ut ſtudio legis incumbat; nec tamen id facit. R. Iſmael: Is eſt, qui idolo ſervit. Quid eſt, quod illum hujus rei admoneat? Familiares R. Iſmaëlis retuliſſe accepimus, notari ea ſententia non alium magis, quàm illum, qui contemtui habet iſtud Dei verbum, quod dictum eſt Moſi in monte Sinai: *Ego ſum DOMINUS*

אלעזר אדם לעמל נברא שני כי
אדם לעמל יולד איני יודע אם
לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה
נברא כשהוא אומר כי אכף עליו
פיהו הוי אומר לעמל פה נברא
ועדיין איני יודע אם לעמל תורה
אם לעמל שיחה כשהוא אומר לא
ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי
אומר לעמל תורה נברא והיינו
דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי
נינהו טובידה לדזכי והוי דרופתקי
דאורייתא · נואף אשה חסר לב
אמר ריש לקיש זה הלומד תורה
לפרקים שני כי נעים כי תשמרם
בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך ·

N U S Deus tuus. Non erit tibi Deus alius. R. Ioſua fil. Corhæ: Qui diſcit legem, & non repetit, ſimilis eſt ei, qui ſerit, & non metit. Dictitabat R. Ioſuas: Quiſquis diſcit legem & oblivioni eam tradit, ſimilis eſt fœminæ, quæ parit, & è veſtigio partum ſepelit. R. Akiba: 7 Pſalle toto die; pſalles toto die. R. Iſaac: *Anima laborioſi laborat ipſi. Nam*
8 ſellæ doſſuariæ inſtar legem *ſibi* Proverb. 16. 26.
impoſuit os ejus. Hic laborat iſte, & doctrina ejus operatur illi alibi. R. Eleaſar: Homo ad laborem conditus eſt. Q. D. *Homo ad* Iob. 5. 7.
laborem naſcitur. Incertus ſum, utrum ad opus oris, an ad opificia natus ſit. Quando dicitur, *Nam curvavit ſe illi os ſuum*, inde intelligere eſt, ad opus oris naſci hominem. Adhuc dubius ſum, utrum ad laborem legis, an ad confabulationes. Quum dicit, *Non* Ioſ. 1. 8.
recedet liber legis hujus ab ore tuo; reputare licet, hominem ad opus legis conditum eſſe. Hoc eſt, quod dictitabat Rabba: Omnes homines 9 labori & ærumnæ addicti ſunt: beatus, qui meretur eſſe ærumnoſus in gratiam legis. Reſch Lakiſch: *Qui mœchatur cum* Prov. 6 32.
muliere, excors eſt. Is eſt, qui per intervalla legem diſcit. Q. D. *Suave* Proverb.
eſt, quum ſervaveris ea in ventre tuo; promta & firma fuerint in 22. 18.
labiis tuis.

N O T. 1. Particula hæc eſt ex Miſna prima capitis undecimi Sanhedrin. *A cœlo*, i. e. à Deo. Nam Rabbinis רְקִיעָא & שָׁמַיִם pro Deo uſurpantur, non ſine exemplo ſcripturæ.

2. Gloſſa: חולו של מיעד i. e. *profeſtum feſti.* Ita vocant dies ἐργασίμους, qui ſunt inter primum & ultimum feſti, quibus opus facere nefas eſt, & congregatio ſancta eſt. Neque tamen cæteris diebus quælibet facere permiſſum eſt. quo de agit Talmud in codice Moëd katon. Nam ita vocant. quod quidam *Interfeſtum.*

Digitized by Google

3. Infra explicatur amplius, in quem hoc competat, atque ibi Gloſſa: מגלה פנים בי / explicat: מעיז פנים כלפי *qui obfirmat faciem adverſus*, &c. Faciei velatio pudoris & reverentiæ, denudatio verò impudentiæ & audaciæ ſignum eſt. Ita פירוע ראש *retectio capitis* apud Rabbinos uſurpatur, quum dicunt, פירעו ראשם וזנו עיניהם מזיו השכינה *retecto capite oculos paverunt ſplendore majeſtatis divinæ*. (In Berachoth cap. 1. En Iac. fol. 12. 4.) quod dicas, γυμνώσαντες τὴν κεφαλὴν αὐτῶν. oppoſitum eſt צנוע / q. d. κεκαλυμμένος.

4. i. e. pudorem. Nam & Hebræi, לא עתה פניו יחורו. Eſ. 29. 22. quod eſt ad verbum, *Non jam facies ejus exalbeſcet*.

5. Quales ſunt de defectis & abundantibus. חסרות ויתרות / ait gloſſa.

6. Et in vulgaribus libellis precum, & in principio Siphra, qui eſt commentarius in Leviticum, exſtat R. Iſmaëlis traditio de tredecim modis exponendi legem. Inter eos primus eſt מקל וחומר / ſecundus גזרה שוה. Iſtic & collectionum harum habes exempla, & tractavit ea de re doctiſſimus Wilhelmus Schiccartus in libro Bechinath Happeruſchim.

7. Gloſſ. הידה מסדר תלמודך אף על פי שסדור בפיך כזמר והוא יגרום לך שתהא לעולם בשמחה ובשירים. *Perpetuò des operam ut ſit parata doctrina tua, licet ſit* (malim legere: אפילו שיהא / *adeò ut ſit*) *promta in ore tuo velut cantilena. Hoc tibi cauſa erit, ut perpetuò ſis in lætitia & canticis*. Ita alterum זַמֵּר futuri ſecundi ſignificationem accipiet. quod Rabbini dicunt, ציוּי בּמקום איתן.

8. R. S. מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור *quia ponit verba* (legis) *jugiter in ore ſuo, ſicut clitellæ aſino inhærent*. Hoc eſt, φορεῖ ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ στόματι. quemadmodum eſt in verſione τῶν ό. quamquam puto in illa hanc verſum ex duabus verſionibus conflatum.

9. Dupliciter exponunt. 1. טרחנין / quod eſt, πόνηροι. 2. נרתק / quod eſt vagina, aut omnino, in quo quid condi poteſt.

XXXIX. T. M. *Et anima, quæ faciet manu elata*. Is eſt Manaſſes, fil. Ezechiæ, qui ſedens, ſi quid

Numer. 15. 30. לט׳ ת״ר והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי אמר

לא היה לו למושה לכתוב אלא אחות לוטן תמנע ותמנע היתה פילגש לאליפז · וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה · יצתה ברת קול ואמרה ליה תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך וגו׳ ועליו מפורש ב בקבלה הוי מושבי העון וגו׳ מאי כעבות העגלה א״ר אסי בתחלה דומה לחוט של כוביא לבסוף דומה לעבות עגלה · ראתן עלה מהא אחות לוטן תמנע מאי הוא תמנע בת מלכים הואי דכתיב אלוף לוטן אלוף תמנע וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקוב ולא קבלוה הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישר׳ מאי טעמא דלא איבעי להו לרחוקה · וילך ראובן בימי קציר חטים אמי רבא בר יצחק אמר רב מכאן לצדיקים שאין פושטין ידן בגזל · ומצא דודאים מאי דודאים אמר רב יברוחי לוי אמר סיגלי רבי יונתן אומר סביסקי · וכולי

ſi quid in lege occurreret crimi-
nationi obnoxium, inſectabatur;
v. g. Annon habuit Moſes quod
ſcriberet, niſi hoc: *Soror Lotanis* Geneſ. 36.
Timna; & , *Thimnah fuit concu-* verſ. 31.
bina Eliphaſi? Item, *Prodiit Ru-* Ibid. v. 12.
ben in meſſe tritici, invenitq; Du- Gen. 30. 14
daim in agro? Edita cœlo vox eſt:
Sedens de fratre tuo garris, filio Pſal. 50. 20
matris tuæ obtrectas. Hæc facis,
& ſileo, putasq; me ſimilem tui
eſſe, &c. De illo explicatum eſt
iſtud traditione majorum: *Heu,* Eſai. 5. 17.
qui trahunt ſcelus funibus vanita-
tis, &c. Quid, *inſtar reſtium*
carrucariarum? R. Aſe: Initio
peccatum ſimile eſt filo aranci;
tandem reſti carrucariæ. Vt ta-
men aliquid illa de re afferam,
quid, *Soror Lotanis Thimna?*
Thimnah ex regia fuit proſapia.
Q. D. *Princeps Lotan, princeps* Geneſ.
Thimna. Principatus autem re- 36. 39.
giam poteſtatem corona defe-
ctam indicat. Ea voluit populo
Dei adjungi, adiitq; Abrahamum,
Iſaacum & Iacobum, verùm re-
cepta ab illis non eſt. Ergo facta
eſt concubina Eliphaſo. quòd ju-
dicaret melius eſſe, illi genti fa-
mulari; quam alii dominari. Ex
illa natus eſt Amalec, qui vexavit
populum Iſraëliticum. Quare?
Quòd illos non oportuiſſet illam à ſe repellere. *Reuben prodiit,*
&c. Raf ait: Monet ea hiſtoria, juſtos manum non injicere alieno.
Invenit dudaim. Raf putat fuiſſe mandragoram: Levi & Ionathan

alia

Digitized by Google

alia quædam herbarum odoriferarum genera denotari exiſtimabant, &c.

מ׳ פיסקא אפיקורוס רב ורבי
חנינא אמרי תרויהו זה המבזה
ת״ח רי יוחנן ורבי יהושע ב״ל אמרי
זה המבזה חבירו בפני ת״חי בשלמא
למאן דאמ׳ המבזה חבירו בפני ת״ת
אפיקירוס הוי מבזה ת״ח עצמו מגלה
פנים בתורה שלא כהלכה הוי אלא
למאן דאמר מבזה ת״ח אפיקורוס
הוי מגלה פנים כתורה כגון מאן
כגון מנשה בן הזקיהו ואיכא דמתני
ליה אפיפא מגלה פנים בתורה רב
ורבי חנינא אמרי זה המבזה ת״ח רי
יוחנן וריב״ל אמרי זה המבזה ארת
חכרו בפני ת״ח בשלמא למ״ד ני
המבזה ת״ח עצמו מגלה פנים
בתורה הוי מבזה הברו בפני ת״ח
אפיקורוס הוי אלא למ״ המבזה
חברו בפני ת״ח מגלה פנים בתורה
הוי אפיקורוס כגון מאן אמר רב
יוסף כגון הני דאמרי מאי אהנו לן
רבנן לדידהו קרו לדידהו הנו וכולי
רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן
רב פפא אישתלי ואמר כגון הני
רבנן ואיתיב בתעניתא וכול׳ רב
נחמן אמר זה הקורא רבו בשמו וכו׳
יתיב ר׳ ירמיה קמיה דרבי זירא
ויתיב וקאמר עתיד הקב״ה להוציא
נהל מבית קדשי הקדשים ועליו כל
מיני מגדים שנאי ועל הנחל יעלה

X L. Particula. *Epicureus:* Raf & R. Chanina ambo dicebant, eum eſſe, qui diſcipulos ſapientum contemtim habet. R. Iohannes & R. I. F. L. ajebant, id nominis illi quoque imponendum, qui ſocium ſuum præſente Sapiente deſpicatui habet. Hi quidem, qui ipſum Sapientem contemtui habeat, habendum pro eo cenſent, qui ſit irreverens legis. Iſti autem, qui contemtum Sapientis Epicureiſmum ſeu profanitatem nominant, quem dicent eſſe eum, qui irreverenter habet legem? (Id enim majus eſt, quàm אפקירותא) Qualis fuit Menaſſes fil. Ezechiæ. Sunt, qui hæc tradant contraverſo ordine: ſic. *Revelans faciem adverſus legem.* Raf & R. Chanina: Is eſt ſpretor Sapientis. R. Iohannes & R. I. F. L: Is eſt, qui contemtim habet alterum præſente Sapiente. Iſtis quidem hic pro profano & Epicureo erit. At hi poſteriores, cuinam hoc nomen imponent? Ait R. Ioſeph: Qui faciat inſtar horum hominum, qui inquiunt; Cui bono nobis ſunt domini illi noſtri? Sibi & ſuis legunt ſcripturas, ſibi traditiones explicant, &c. R. Papa ait: Veluti ſi quis dicat; Magiſtri illi. R. Papa

Digitized by Google

וגו׳ אמר ליה ההוא סבא יישר וכן
אמר ר׳ יוחנן א״ל ר׳ ירמיה לרבי
זירא כי האי גוונא מי חזי אפקירותא
אמר ליה האי סייועי קא מסייע לי
אלא אי שמיע לך הא שמיע לך
כי הא דיתיב רבי יוחנן וקא דריש
עתיד הקדוש ברוך הוא להביא
אבנים טובות ומרגליות שהן ל׳ על
שלושים אמות וחוקק בהן עשר
ברום כ׳ ומעמידם בשערי ירושלים
שנאמר ושמתי כדכד שמשותיך
ושעריך לאבני אקדח וגומר לגלג
עליו אותו תלמיד השתא כביעתא
דצילצלא לא משכחינן כולי האי
משכחינן ליסים הפליגה ספינתו
בים חזינהו מלאכי השרת וקא
מנסרי אבנים טובות ומרגליות
אמר להו הני למאי אמרי ליה עתיד
הקדוש ברוך הוא להעמידן בשערי
ירושלים כי הדר אשכחיה לר׳ יוחנן
דיתיב וקא דריש אמר ליה ר׳ דרוש
ולך נאה לדרוש כשם שאמרת כך
ראיתי אמר לו ריקה אם לא ראית
לא האמנת מלגלג על דברי חכמים
אתה יהיב ביה עיניה ועשאו גל של
עצמות וכולי

Papa lingua lapſus aliquando, ut iſto modo loqueretur: jejunium ſibi indixit, &c. Raf Nachman: Velut qui Magiſtrum ſuo nomine appellet, &c. Sedebat R. Ieremias coram R. Sira, qui ſedens ita dictabat: Futurum eſt, ut Deus ex ſancto ſanctorum emittat fluvium, propter quem enaſcantur omnia genera deliciarum. Q. D. *Et juxta fluvium ſurgunt*, &c. Ez. 47. 12. Cùm ſenex quidam: Rectè. Nam & hoc audivi ex R. Ioanne. Tum R. Ieremias: Hujuſcemodi videtur eſſe profanitas? Is quidem, inquit R. Sira, affert, quod mihi ſubſidio ſit. Sed auditum tibi fortaſſis, veluti cùm R. Iohannes aliquando doceret, fore, ut Deus exhibeat gemmas & uniones triginta cubita quaquaverſum in qualibet ſuperficie habentes, de quibus decem excidat altitudine viginti cubitorum, collocetque in portis Hieroſolymorum, Q. D. *Et diſponam pyropo ſpecularia tua, & portas tuas lapidibus carbunculi.* &c. Eſa. 54. 12. illum irriſit quidam diſcipulorum, inquiens: Nunc quum non reperiantur, quæ ovum turturis exæquent, tum tanta reperiri? Poſt aliquanto navi, in qua erat, in altum provecta, vidit angelos miniſterii gemmas & margarita ſecantes. Rogavit, cui uſui iſta deſtinata eſſent? Reſponſum tulit, collocanda illa eſſe in portis Hieroſolymorum. Redux invenit R. Ioannem docentem pro more. cui ille, Expone, præceptor, inquit. Nam id te decet.

decet. Ita, ut dixiſti, vidi. Ad quem ille, Nebulo, inquit, niſi vidiſſes, non credidiſſes? Tun' ſannis exciperes dicta ſapientum? Conjecit in illum oculos, atque effecit, ut in cumulum oſſium redigeretur.

NOT. 1. Scilicet בכוי דבי זיקא *in feneſtris, per quas lux Solis admittatur.*

מאי תניא ר׳ מאיר אומר במדה
Eſai. 27. 8. שאדם מודד מודדין לו בסאסאה
בשלחה תריבנה א״ל רב יהודה וכי
אפשר לומר כן אדם נותן מלא
עומסו לעני בעולם הזה הקב״ה
נותן לו מלא עומסו לעה״ב והא כתיב
Eſa. 40. 12. שמים בזרת תכן ואתה אי אתה
אומר כן איזוהי מדה מרובה מדת
טובה מרובה או מדת פורענות הוי
אומר מדת טובה מרובה ממדת
Pſa. 78. 23. פורענות במדת טובה כתיב ויצו
שחקים ממעל וגו׳ ובמדת פורענות
הוא אומר וארובות השמים נפתחו
במדת פורענות כתיב ויצאו וראו
Gen. 7. 11. בפגרי האנשים הפושעים בי כי
תולעתם לא תמות וגומ׳ והלא אדם
Eſ. 66. 24. מושיט אצבעו באור בעה״ז מיד
נכוה אלא כשם שנותן הקב״ה כח
ברשעים לקבל פורענותן כך נותן
הקב״ה כח בצדיקים לקבל טובתן׃

XLI. Trad. R. Meïr: Qua menſura homo metitur, ea redhoſtietur ipſi. [1] *in menſura; quum dimitteret, litigabat cum ea.* Ad eum R. Iehudah: Hoccine dici quit? Homo pugillum pauperi det in hac vita, dabitne ei Deus pugillum in altera vita? Atqui S. E. *Cœlos ſpithama extendit.* Tu autem ſiquidem hoc ſtatuas, utra menſura amplior eſt, bonitatis, an pœnæ? Dixeris illam eſſe exuperantiorem, Q. D. *Præceperat autem nubibus ſupernè, & januas cœlorum aperuerat.* Illa eſt menſura boni. Menſura verò ultionis in iſto eſt, *Et feneſtra cœli aperta ſunt.* De menſura ultionis ſcriptum eſt: *Egreſſi videbunt cadavera hominum illorum, qui defecerunt à me; quòd vermis illorum non morietur, & ignis illorum non extinguetur.* Atqui annon ſi homo aliquis digitum in focum extenderit hoc ſeculo, ſtatim uritur? Enimverò quemadmodum Deus improbis dabit vim ferendæ pœnæ, ita vim dabit juſtis accipiendi boni ſui.

NOT. 1. Q. D. Æquali menſura agetur cum Ægypto: (Huc enim trahunt) quæ menſura, cum extruderet Iſraëlitas, ream illam peragebat i. e. cervicibus ejus impendebat. Targum ita transfert hoc mem-

hoc membrum: בְּסָאתָא דַּהֲוֵיתָ כָּאֵל בָּהּ יְכִילוּן לָךְ i. e. *Eodem modio, quo admenſus fueris, remetientur tibi.*

מב· ר׳ עקיבא אומר אף הקורא
בספר החיצונים· תנא בספרי מינים
רב יוסף אמר אף בספר בן סירא
אסור למיקרי אמר ליה אביי מאי
טעמא אי לימא משום דכתיב לא
תינטוש גילדנא מאדניה דלא ליזיל
משכיה לחבלא אלא צלי יתיה
בנורא ואיכול ביה תרתין גריצין
אי מפשטיה באורייתא נמי כתיב
לא תשחית את עצה אי מדרשא
ארחא דארעא קא משמע לן דלא
ליבעול שלא כדרכה ואלא משום
דכתיב ברת לאביה מטמתת שוא
מפחדה לא יישן בלילה בקטנותה
שמא תתפתה בנערותה שמא תזנה
בגרה שמא לא תנשא נישאת
שמא לא יהי לה בנים הזקינה
שמא תעשה כשפים הא רבנן נמי
אמרוה אי אפשר לעולם בלא
זכרים ובלא נקבות אשרי מי
שבניו זכרים אוי לו למי שבניו
נקבות אלא משום דכתיב לא תעיל
דויא בלבך דגברין גיברים קטל
דויא הא שלמה נמי אמר דאגה
בלב איש ישחנה וכו׳ ואלא משום
דכתיב מנע רבים מתוך ביתך
ולא הכל תביא אל ביתך והא רבי
נמי אמרה דתניא רבי אומר לעולם
לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו

XLII. *R. Akiba ait: Is quoq; qui ſcripta externorum legit.* Id quidem præceptum pertinet ad libros [1] atheorum. Raf Ioſeph: Etiam [2] librum Ben Siræ nefas legere eſt. Cui Abhæus: Quam ob cauſam? Dicas forſitan; quia ſcriptum continet: [3] *Ne excoriaveris piſciculum vel circa aurem ejus, uti ne pellis ejus ſit inutilis; ſed aſſa eum ad ignem: & comedas* [4] *cum eo duo liba.* Si ob literam; en Lex: *Ne corrumpas arbores* Deut. *ejus.* Si ob tropologiam; innuit 20. 19. honeſtatem civilem, ne quis copulæ genialis pervertat conſuetudinem. At enim, quòd dicit: [5] *Filia patri theſaurus iniquiſſimus eſt. Præ ejus cura noctu ſomnum non capiet.* [6] *Quum parva eſt, ne verbis illectetur; in adoleſcentia, ne ſcortetur; quando matura ætate eſt, ne nuptiis fraudetur: nupta, ne careat prole: quando ſenuit, ne præſtigiis addicta ſit?* Profectò & à Magiſtris iſtud dictum eſt: *Mundus ſine maribus & fœminis durare nequit. Felix, cujus liberi ſunt mares: væ autem illi, cui liberi ſequioris ſexus obtigerunt.* An quia dicit: [7] *Ne intromiſeris angorem in cor tuum. Nam fortiſſimos interemit angor?* Proverb. Sed Solomo quoque dixit: *Solli-* 12. 25.

שני איש רעים להתרועע׳ אלא
משום דכתיב זלדקן קירטמן עבדקן
כבכן דנפח בכסיה לא צחי אמי במאי
איכול לחמא לחמא סב מינידה מאן
דאית ליה מעברתא בדיקניה כולא
Proverb. עלמא לא יכלי ליה אמר רב יוסף
18. 24. מילי מעלייתא דאירת ביה דרשינן
להו אשה טובה מתנה טובה בחיק
ירא אלהים תנתן אשה רעה מתנת
רעה צרערת לבעלה מאי תקנתיה
יגרשנה מתוך ביתו ויתרפא מצרעתו
אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו
כפלים העלם עיניך מאשרת חן פן
תלכד במצודתה אל תט אצל בעלה
למסוך עמו יין ושכר כי בתואר אשה
יפה רבים הושחתו ועצומים כל
הרוגיה רבים היו פצעי רוכל ט
המרגילים לדבר ערוה כניצוץ
מבעיר גחלת ככלוב מלא עוף כן
בתיהם מלאים ערמה מנע רבים
מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך
רבים היו דורשי שלומך גלה
סודך לאחד מאלף משוכבת חיקך
שמור פתחי פיך אל תצר צרת מחר
כי לא תדע מה ילד יום שמא למחר
Prov. 7. 26 איננו ונמצא מצטער על עולם
שאינו שלו כל ימי עני רעים בן
סירא אומר אף לילות בשפל גגים
גגו ובמרום הרים כרמו ממטר
Iere. 5. 27. גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים
אמר רבי זירא אמר רב כל ימי עני

citudo anxia in corde viri, deprimit illud, &c. An quia dicit: 8. *Arce multitudinem a domo tua, neque omnes ad te deducas?* Verùm R. Iehuda Sanctus ſimiliter dixit: *Nunquam quiſquam multos domi ſuæ amicos habeat. Q. D. Vir* multorum *amicorum, frangi habet.* Sed quia dicit: 9. *Rarà barbà, callidus: densà, ſtolidus.* 10. *Qui inſufflat poculo ſuo, non ſitit.* 11. *Qui dixerit, Quid cum pane edam? ei panem eripe.* 12. *Cui eſt barba biſida, medio intervallo, ei totus orbis non prævalet.* Ajebat R. Ioſeph: Sententias utiles, quas habet, obſervamus & exponimus. quales ſunt: 13. *Mulier bona, donum bonum. in ſinum timentis Deum dabitur. Mulier mala lepra viro ſuo eſt.* 14. *Quid remedii? Expellat eam domo & ſanabitur à lepra ſua.* 15. *Mulieris formoſæ felix maritus. numerus dierum ejus geminus.* 16. *Conde oculos à muliere pulcra, ne capiaris reti ejus. Ne divertas ad conjugem ejus, uti vinum cum ipſo bibas, aut ſiceram. Nam forma mulieris venuſtæ multos perdidit: & robuſti ſunt omnes, quos interemit.* 17 *Plaga multa inſtitori.* 18. *Qui aſſueſaciunt ſe impudicitiæ, ſunt quaſi* 19. *ſcintilla, quæ incendit carbones. Uti cors plena avium, ita domus illorum plena fraude. Multos à domo*

רעים אלו בעלי תלמוד וטוב לב
משתה תמיד אלו בעלי משנה רבא
אמר איפכא האמר רב משרשיא
משמיה דרבא מאי דכתיב מסיע
אבנים יעצב בם אלו בעלי משנה
ובוקע עצים יסכן בם אלו בעלי
הש״ס ר׳ חנינא אומר כל ימי עני
רעים זה מי שיש לו אשה רעה
וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו
אשה טובה רבי ינאי אומר כל ימי
עני רעים זה איסטניס וטו׳ לב משתה
תמיד זה שדעתו יפה ר׳ יוחנן אמר
כל ימי עני רעי׳ זה רחמני וטו׳ לב
משתי תמיד זה אכזרי ר׳ יהושע בן
לוי אמר כל ימי עני רעי׳ זה שדעתו
קצרה וטוב לב משתי תמיד זה
שדעתו רחבה ואמר ר׳ יהשע ב״ל
כל ימי עני רעים והאיכא שבתות
וימים טובים כדשמואל דאמר
שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים׃

domo tua arce, neque omnes introduc in ædes tuas. [20] *Multi ſint quærentes pacem tuam, ſecretum tuum detege uni de mille: ab ea, quæ cubat in ſinu tuo, cuſtodi valvas oris tui. Ne angas te ærumna craſtina: neque enim ſcis, quid hæc dies pariturus ſit. forte cras non eris. atque ita afflictareris ob tempus, quod ad te nihil attinet. Omnes dies pauperis mali ſunt. Filius Sira,* [21] *& noctes. Tecta ejus humillima: in editiſſimis montibus vinea ejus. Stillicidia tectorum in tectum ejus. Pulvis vineæ ejus in vineas.* Rabbi Sira: *Omnes dies* prov.15.15.
pauperis mali ſunt. Id expetit in eos, qui operam dant diſceptationibus Magiſtrorum, quæ ſunt in Talmud. *At hilari corde eſſe, convivium perpetuum.* Id competit in ſtudioſos deuteroſcos. Rabba contrarium dicebat. At R. Meſcharſcheja verbis Rabbæ prodidit: Quid, Q. S. E. *Qui tranſmovet lapides, dolore afficitur* Eccl.10.9.
in eis? Hi ſtudioſi deuteroſcos. Et, *qui findit ligna, calefiet ex illis?* Hi ſunt, Gemaræ qui dant operam. *Omnes dies pauperis mali, & hilaritas cordis convivium ſempiternum.* Varii variis id dictum exemplis comprobant. R. Chanina prius membrum illi, cui mala uxor obtigit; alterum, cui proba, accommodabat: R. Iannæus illud [22] κακοστομάχῳ, hoc firmo & bene habenti. R. Ioannes illud miſericordi; hoc immiſericordi & duro. R. Ioſuas F. L. illud [23] puſillanimo; hoc cordato (quem εὐρυκάρδιον vel εὐρύσπλαγχνον dixeris.) R. I. F. L. Qui fit, ut & Sabbatis & feſtis à paupere nunquam recedat moleſtia? Samuelis dicterium aperit ejus rei cauſam. *Soliti mutatio viſceribus morbum importat.*

NOT. 1. R. Sol. שכופרין באל חי / *qui abnegant Deum vivum.* Baſilcënſis editio pro מינין habet צרוקים.

2. Gl. שיש בו דברי הבאי ובא עליהם לידי ביטול תורה / *Sunt enim in eo quædam ἀλλόκοτα καὶ ὑπερφυῆ: quæ neglectum legis importare poſſint.*

3. Gl. legit, לא תפשיט / explicatque, *Ne auferas pellem etiam ab aure piſcis.* גילדנא autem piſcis magni genus eſſe, perhibent. Memini tamen alicubi in Talmud piſcem parvum explicari.

4. Duarum placentarum hoc fuerit προσφάγιον. Gl. לפתן שתי חלות / In Miſna id dicitur לפתן, quod in Gemara בשש / Græcis ὄψον, Latinis *obſonium.*

5. Compendio hanc ſententiam dixit Sirachides Panareti cap. 22. 3. θυγάτηρ ἐπ' ἐλαττώσει γίνεται. ſed ferè totum hunc locum Ben Siræ exprimit cap. 42. verſ. 16. edit. Camerar. aut 12. Druſii, aut 10. Iunii. θυγάτηρ πατρὶ ἀπόκρυφος ἀγρυπνία, καὶ ἡ μέριμνα αὐτῆς ἀφιστᾷ ὕπνον. ἐν νεότητι αὐτῆς μήποτε παρακμάσῃ, συνῳκηκυῖα μήποτε μισηθῇ. ἐν παρθενίᾳ μήποτε βεβηλωθῇ, καὶ ἐν τοῖς πατρικοῖς αὐτῆς ἔγκυος γένηται. καὶ μετὰ ἀνδρὸς οὖσα, μήποτε παραβῇ. καὶ συνῳκηκυῖα μήποτε στειρωθῇ.

6. Gloſſa: קטנה קודם שהביאה שתי שערות · נערה משהביאה שתי שערות עד שירבה שחור על הלבן הרי היא בוגרת ·

7. Exprimit Eccleſiaſticus cap. 30. verſ. 24. 25. λύπην μακρὰν ἀπόστησον ἀπὸ σοῦ. πολλοὺς γὰρ ἀπώλεσε καὶ ἀπέκτανεν ἡ λύπη. Vide & cap. 38. verſ. 21. 19.

8. Sirachides cap. 11. verſ. 28. edit. Camer. μὴ πάντα ἄνθρωπον εἴσαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.

9. Phyſiognomonicum hoc pertinuerit forte ad ea, quæ de iſto argumento ſunt in Panareti cap. 19. 27. 28. 29. ἀπὸ ὁράσεως ἐπιγνωσθήσεται ἀνήρ, καὶ ἀπὸ ἀπαντήσεως προσώπου ἐπιγνωσθήσεται νοήμων &c.

10. Gl. מי שנופח אופיא שבכוסו *qui ſpumam flatu amovet.*

11. Qui obſonium quærit, quando panis ad manum eſt, faſtidiens illum ſolum, haud ſanè eſurit, potiuſque eſt, ut eſuriens aliquis eo veſcatur.

12. Homines

12. Homines cogitabundi barbam tractare aſſolent. Ita fit, ut medios pilos evellant.

13. Concinit, quod eſt Eccleſiaſtici cap. 26. verſ. 3. γυνὴ ἀγαθὴ μερὶς ἀγαθὴ, ἐν μερίδι φοβουμένων τὸν κύριον δοθήσεται. niſi quòd illud, ἐν μερίδι, expreſſum eſt ex בחלק· Nam בחיק eſſet εἰς κόλπον. Vide & cap. 26. v. 23. Cam. aut 25. Dr. aut 27. Iunio.

14. Eodem modo Sirachides cap. 25. v. 25. εἰ μὴ πορεύεται κατὰ χεῖρά σου, ἀπὸ τῶν σαρκῶν σου ἀπότεμε αὐτὴν, δίδου (τὴν φέρνην, an βιβλίον ἀποστασίου) ἀπόλυσον. Videmus, Ben Siræ egregiè convenire cum Sirachide. Non eſt igitur, quod Druſius, deceptus ſomniis neſcio cujus gloſſatoris, ex illo verſu Ben Siræ librum Sirachidæ abjudicet.

15. Gemina ſunt Eccleſ. 26. verſ. 1. γυναικὸς ἀγαθῆς μακάριος ὁ ἀνὴρ, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ διπλάσιος. Notari velim יפה Iudæis non modò ſignificare τὸ καλὸν, ſed & τὸ ἀγαθόν. uti etiam τὸ καλὸν apud eos, qui ἐν τῇ παροικίᾳ Ebræos ſenſus vocibus Græcis effigiabant.

16. Idem præceptum Sirachidæ cap. 9: 8. ἀπόστρεψον ὀφθαλμὸν ἀπὸ γυναικὸς εὐμόρφου. Si verò in ſequenti particula pro אצל בעלה legas אצלה nihil aptius ei ſententiæ fieri poteſt verſu 10. ejuſdem capitis. καὶ μὴ συμβολοκοπήσῃς μετ' αὐτῆς ἐν οἴνῳ. Sed tales ſententiæ uſu ſolent deteri & quandoque amplificari.

17. Non reſtringo cum gloſſa ad eum, qui gemmas, purpuram & quæ alia ad mundum muliebrem pertinent, venalia habet; ſed ex Sirachide explico generaliùs. Ille autem cap. 26. 31. μόλις ἐξαιρεῖται ἔμπορος ἀπὸ πλημμελείας, καὶ οὐ δικαιωθήσεται κάπηλος ἀπὸ ἁμαρτίας.

18. Phraſis Sirachidæ eſt: ἄνθρωπος συνεθιζόμενος λόγοις ὀνειδισμοῦ. cap. 23. 18. Ita diceres: συνεθιζόμενος πορνεία, ἀσελγεία, vel λόγῳ πορνείας. vel quid hujuſmodi. Veri ſimile eſt ex ſententiis Sirach. quaſdam vitio temporis periiſſe.

19. Agnoſcit id Sirac. c. 11. 31. ἀπὸ σπινθῆρος μικρᾶς πληθύνεται

θ·ώεται ἀνθρακιά. גחלת autem ponitur hic pro פחמם שאינו בוער *carbonibus non ardentibus.* Ita in Talmud alicubi dicuntur גחלים עוממות q. d. *pruna exſtincta.*

20. Ipſiſſimam hanc ſententiam habet Eccleſ. cap. 6. 7. οἱ εἰρηνεύοντές σοι πολλοὶ, οἱ δὲ σύμβουλοί σου εἷς ἀπὸ χιλίων.

21. Conſert ſententiam Solomonis & Ben Siræ. quæ videtur ea eſſe, quæ exſtat Eccleſ. 38. 29. οὕτω πᾶς τέκτων καὶ ἀρχιτέκτων, ὅστις νύκτωρ ὡς ἡμέρας διάγει.

22. Eſt ex Græco ἀσθενής. Hoc vocabulo denotant Rabbini, qui ἀνορεξίᾳ, & cibi faſtidio laborat. Ita D. de Pomis explicat per מי שדעתו מואס / *abominativus.* Et R. Sol. in Bava bathra cap. IX. קצה ולבו מואס בכל דבר מגונה שהוא רואה i. e. *cujus animus nauſeat & cor abominatur omnes ſordes, quæ ipſi videndæ contingunt.* Hinc eſt, quòd R. Gamaliel prima nocte ab uxoris obitu lavabatur, præter morem lugentium. Berach. cap. 1. hal. 6. Oppoſitum ita explicat idem R. Sol. שסובל הכל ואין מזיק לו שום לכלוך ולא שום דבר מאוס

23. Vel qui eſt ψοφοδεής, aut omnia ad animum revocat: vel qui eſt ὀξύθυμος.

מג· רב יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע לההוא אושפיזא אייתיאו ליה משחא בכנא שף נפקו לידיה צמחי באפיה נפק לשוקא חזיתיה ההוא איתתא אמרה זיקא דחמרת קא חזינא הכא עבדא ליה מילתא ואיתסי אמר ליה רבי אבא לרבה בר מרי כתי' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי
Ex. 15. 26. אני יי' רופאך וכי מאחר שלא שם רפואה למה אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן מקרא זה מעצמו נדרש שני ויאמר אם שמוע תשמע וגו' לא אשים ואם לאו אשים ואעפ"כ אני ה' רופאך·

XLIII. Raf Iſaac fil. Samuëlis Marthę, devenit ad quoddam hoſpitium. Oblatum ei eſt unguentum in vaſe. quo cùm ille ſe unxiſſet, puſtulæ exortæ ſunt in facie ejus. Quum prodiſſet in publicum, conſpicata illum mulier quædam, Procellam, inquit, Chamat (dæmonis nomen) cerno. Illa quum ipſi quicquam feciſſet, ſanatus eſt. R. Abba dixit Rabbæ: Scriptum: *Omnem morbum, quem impoſui Ægyptiis, non imponam tibi. Nam ego DOMINUS medens tibi.* Atqui ſi medela in eo non eſt, quare iſta dixit? R. Ioannes ſic ait: Iſte

verſus

verſus ex ſe interpretationem ſui præbet. Q. D. *Si auſcultando auſcultaveris*, &c. non imponam tibi. Sin; imponam quidem: at nihilominus ero medicus tuus.

מד׳ אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר׳ אלעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם חמה עזה יש בעולם התחילו הם בוכים ור׳ עקיבא משחק אמרו לו מפני מה אתה שוחק אמר להם וכי מפני מה אתם בוכין אמרו לו אפשר ס״ת שרוי בצער ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק שכל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא ח״ו קבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח א״ל עקיבא כלום הסרתי מן התורה כולה אמר ליה לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא׃

XLIV. Recitat Rabba, ægrotantem R. Eleaſarum eſſe viſitatum à diſcipulis ſuis, cumque ad ipſos dixiſſe: Fervor magnus iræ divinæ in mundo eſt. (i.e. me premit.) eoſque cœpiſſe omnes flere; ſolum Akibam riſiſſe. cumque rogatum, quid cauſæ eſſet, quare rideret; ex illis viciſſim quæſiviſſe, quam ob cauſam plorarent. Tum illos, Poſſetne fieri, dixiſſe, ut, libro legis (Doctorem legis intelligunt) in angore conſtituto, non fleamus? Atque illum ad hæc iſta retuliſſe: Hæc ipſa cauſa eſt, cur rideam. Nam quamdiu vidi Magiſtrum [ita proſperè agere,] ut neque linum ejus percuteretur, neque oleum fraceſceret, neque mellita ejus melle eliquato corrumperentur, cogitavi; Forte (quod ne fiat) Magiſter ſeculum ſuum (mercedem ſuam. vide ſupra pag. 378. not. 21.) percipit. Nunc verò, quum video ipſum in ærumna conſtitutum, lætor. Tum ſuſcepiſſe R. Eleaſarem: Akiba, num ex tota lege quicquam reliquum feci, [quod non præſtiterim?] Atq; illum reſpondiſſe: Magiſter, ita docuiſti nos: *Non eſſe hominem juſtum in terra, qui faciat bonum & non peccet.* Eccl. 7. 20.

מה׳ ת״ר כשחלה ר׳ אלעזר נכנסו ד׳ זקנים לבקרו רבי טרפון ור׳ אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא נענה ר׳ טרפון ואמר טוב אתה לישראל

XLV. T. M. Ad R. Eleaſarum, cùm ægrotaret, viſendi cauſa venerunt quatuor hi ſeniores, Tarphon, Ioſuas, Eleaſar filius Aſariæ & Akiba. Orſus Tar-

Digitized by Google

סטיפה של גשמים שטיפה של
גשמים בעוה״ז ורבי בעוה״ז ולעוה״ב
וכולי נענה ר׳ עקיבא ואמר חביבין
ייסורין אמי להם סמכוני ואשמעה
דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין
ייסורין א״ל עקיבא זו מנין לך אמר
מקרא אני דורש בן י״ב שנה מנשה
במלכו וחמשים וחמש שנה מלך
בירושלים ויעש הרע בעיני ה׳
וכתיב גם אלה משלי שלמה אשר
העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה
וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם
2. Reg. 21. 1. כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא
לימד תורה אלא מכל טורח שטרח
בו ומכל עמל שעמל בו לא העלוהו
Prov. 25. 1. למוטב אלא ייסורין שנ׳ וידבר ה׳
אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו
ויבא אליהם את שרי הצבא וגו׳
וכתיב ובהיצר לו חלה את פני ה׳
וגו׳ ויתפלל אליו ויעתר לו מאי
עבוד ליה שריוה בדודא דנחשא
ושרו נורא תותיה והוה קא מצטער
טובא אמר היכי לעביד נקדיירה
להקב״ה כעיס עילואי נקריירה. לע״ז
2. Chron. ליה בה משמא מה עשה קרא
33. 10, 11. 12 לגדולים ולא ענייוה קרא לקטנים
ולא ענייוה אמר רבש״ע אי ענית לי
ענית ואי לא אמינא איהו נמי
בותהון מיד ויעתר לו וישיבהו
למלכותו הא למדת שחביבין
ייסורין:

phon: Melior tu Iſraëli, quàm
gutta pluviæ. Hæc enim hoc ſe-
culo tantùm prodeſt; tu & alt ro.
Ioſuas: Melior tu Iſraëli, quàm
circulus Solis. &c. Eleaſar: Me-
lior tu Iſr. patre & matre, &c.
Akiba: Gratulor tibi de caſtiga-
tione. Hîc Eleaſar: Fulcite me,
ut audiam verba Akibæ diſcipuli
mei, qui mihi de caſtigatione gra-
tulatur. ad quem converſus ait:
O Akiba, quid venit tibi in men-
tem, ut iſtud diceres? Akiba.
Scriptura me induxit. Nàm s. e.
*Natus duodecim annos Manaſſes,
quum regnare inciperet, regnavitq,
LV. annis.* fecitque, quod ma-
lum eſt in oculis Domini. Scri-
ptum item: *Etiam hæc dicta So-
lomonis, quæ collegerunt homines
Chiſkija.* Scilicet Ezechias totum
mundum erudiit in lege, neque
filium ſuum unicum doceret?
Enimverò docuit; ſed cum omni
moleſtia, quam ei impendit, ad
bonam mentem adducere eum
haud quivit quicquam, præter-
quam afflictiones. uti liquet ex
illo: *Quamvis alloqueretur DO-
MINUS Manaſſem & po-
pulum ejus, non tamen attende-
runt. Quare adduxit DOMI-
NUS contra eos principes exer-
citus Aſſyrii, &c. ubi quum an-
guſtia afficerent illum, &c.* quid
mali tandem ei fecerunt? Impo-
ſuerunt

Digitized by Google

ſuerunt cacabo æneo, ſubjecto igne. Hîc cùm maximos cruciatus perſentiſceret, quid faceret, apud animum ſuum cogitabat. Nam ſi Deum invocaret, iratum ſciebat. Idolo verò nihil ſubeſſe opis, haud ignorabat. Sollicitatis igitur omnibus majorum & minorum gentium divis, quum nemo ſuppetias veniret, in hæc verba prorupit: Tu qui omnium rerum dominus haberis, ſi mihi annuis, annuito:
ſin; dicam te iſtorum ſimilem eſſe. Eveſtigio *exorari ſe paſſus eſt, & verſ. 13.*
reſtituit illum in regnum ſuum. Exinde diſcis, amabilem rem eſſe caſtigationes.

מו׳ משנה׳ שלושה מלכים וכול׳ גמרא׳ מי מנאן אמר רב אשי אנשי כנסרת הגדולה וכול׳. אמר רב נחמן גסורת הרוח שהידה בו בירבעם טורדתו מן העולם שני ויאמר ירבעם בלבו עתדה תשוב המלוכה לבית דוד וגו׳ גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בירת יהודה בלבד כיון דהזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא ואי יתיבנא מותר במלכורת הוא וקטלין לי ואזלו בתריה מיד ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב וגו׳ מאי ויועץ אמר רב יהודה אמר רב שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתמיתו על כל דעבידנא אמרו ליה הין אמר להו מלכא בעינא למיהוי אמרו ליה הין כל דאמינא לכו עבידיתו אמרו ליה הין. אפילו למפלח עבודה זרה א״ל צדיק חס ושלום אמר ליה רשע לצדיק סלקא דעתך דגברא כירבע׳ פלח לעבודה זרה אלא למינסינהו

XLVI. MISNA. *Tres reges, &c.* GEMARA. Quis recenſuit? Homines Synagogæ magnæ. Ita R. Aſe autor eſt. &c. R. Nachman: Faſtus Ieroboamum è vita pepulit. Q. D. *Dixit*
Jaroboam cum animo ſuo. Nunc 1. Reg. 12. 26.
revertetur regnum ad domum Davidis. Acceperunt, nemini fas eſſe ſeſſum capere in atrio templi, præterquam regibus Iehudæ. Si igitur Rehabeamo ſedente me ſtantem conſpicient, illum pro rege, me pro ſervo reputabunt. Quòd ſi conſideam, jus regi eſt, neci me dedere: atque ita ipſi ad-
hæreſcet populus. Ergo igitur Ibid. v.28.
habito conſilio duos vitulos fecit, &c. Quid, *inito conſilio*? Refert R. Iehuda dixiſſe Raf: In Senatu juxta probum quemque improbum collocavit: rogavitque, eſſentne omnibus actis ſuis ſubſcripturi. Reſponderunt, facturos ſeſe. Ille, velle ſe regem eſſe. Hi, ita ſe quoque velle. Ille, facturi ne eſſent, quicquid præciperet? Illi,

Digitized by Google

הוא דקא בעי אי מקבליתו למימרייה
או לא ואף אחיה השילוני טעה
וחתם דהא יהוא צדיקא רבא הוה
שנא׳ ויאמר ײ אל יהוא יען אשר
הטיבות לעשות הישר בעיני ײ וגו׳
וכתיב ויהוא לא שמר ללכת בתורת
ײ אלהי ישראל וגו׳ מאי גרמא
ליה אמר אביי ברית כרותה ל
לשפתים שנא׳ אחאב עבד הבעל
מעט יהוא יעבדנו הרבה רבא אמר
2. Reg. 10. 30. חותמו של אחיה השילוני ראה
וטעה:

Illi, facturos ſe. Etiamne, inquit, ut idolis ſerviatis? Hic probi abominari. Cùm improbus quiſque ad pios ſibi aſſidentes; Putaſné Ieroboamum cum virum eſſe, qui idola honoret? Neutiquam verò. Quin potius explorandi obſequii cauſa iſtud ſtipulatus eſt. Sic effectum, ut ipſe Achias Siluntinus fraude circumventus ſubſcripſerit. Nam ſanè Iehu vir admodùm pius fuit. Q. D. *Dixit DOMINUS ad Jehu: Quandoquidem bene feciſti quod rectum eſt in oculis meis*, &c.

Ibid. 31. At ſtatim ſubjungitur: *Sed Jehu non obſervavit, ut ambulares in lege DOMINI Dei Iſraëlis ex toto animo ſuo*, &c. Quæ verò res in cauſa fuit? Ait Avæus: Fœdus percuſſum vel in labiis. Q. D. *Achab coluit Baalem parum: Jehu autem colet illum multùm.* Rabba ait: Sigillum Achijæ Siluntini impoſuit illi.

מז׳ אמר רבי אושעיא עד ירבעם
היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן
ואילך מב׳ עגלים אמר רבי יצחק
אין לך כל פורענות שבאה לעולם
שאין בה אחד מכ״ד בהכרע ליטרא
Ibid. 18. של עגל הראשון שנ׳ וביום פקדי
ופקדתי עליהם חטאתם וכו׳

XLVII. R. Vſchajas: uſque ad Iaroboamum Iſraëlitæ ſuxerunt ex uno vitulo: deinceps ex tribus. R. Iſaacus: Nulla ultio mundo ſupervenit, in qua non fuerit momentum ſemunciæ de vitulo primo. Q. D. *Et in die viſitationis meæ viſitabo peccatum eorum*, &c.

מח׳ ר׳ אבהו הוה רגיל דהוה קא
דריש בשלשה מלכים חלש קבל
עליה דלא דריש כיון דאיתפח הדר
קא דריש אמרי ליה קבילת עלך
דלא דרשת בהו אמר אינהו מי
אהדרו בהו ואנא אהדר בי רב אשי

XLVIII. R. Aſhu aſſueverat ſæpiùs de iſtis regibus verba ad diſcipulos facere. Is in morbum incidit. Tum recepit in ſe, ſe id impoſterum non facturum. Quum convaluiſſet, ad inſtitutum rediit. Admonitus ejus, quod in ſe re-

אוקים אגי מלכים אמר למחר
ליפתח בחבריא אתא מנשה איתחזי
ליה בחילמיה אמר חברך וחברי
דאבוך קרית לן מהיכא בעית
למשרא המוציא א״ל לא ידענא א״ל
מהיכא דבעית למישרא המוציא לא
גמירת וחבריא קרית לן א״ל אגמרן
מיהא ולמחר דרישנא ליה משמך
בפירקא א״ל מהיכא דקדים בישולא
א״ל מאחר דחכימת כולי האי מאי
טעמא קא פלחיתו לע״ז א״ל אי הוית
התם הוית נקיט בשיפולי גלימא
בשינך ורהטת אבתראי למחר
אמר להו לרבנן נפתח ברבוותא
וכולי׳

ſe receperat, reſpondit, Numquid illi inſtitutum vitæ mutarunt, ut ego mutem inſtitutum docendi? R. Aſche aliquando cùm in lectione ad tres reges perveniſſet, finivit, his verbis: Cras ordiemur dicere de ſociis. Illi in ſomniis apparuit Manaſſes: Tuos & patris tui ſocios nos appellaſti. Dic igitur, ex quâ parte panis velles ordiri benedictionem [1] *Hammotzi*. Is ſe negabat ſcire. Tu qui hoc ignores, inquit, nos ſocios tuos vocares? Ille, Ergo doce me, inquit; & craſtino tuis verbis proponam in [2] concione. Inde ordieris, inquit, ubi coqui incipit. Quandoquidem, inquit, ita ſapis; quare diis gentium ſerviviſtis? Subjecit ille, Tu ſi iſtic fuiſſes, tunicæ tuæ ora mordicus apprehenſâ poſt me cucurriſſes. Poſtridie inter Magiſtros ita ſermonem habuit: Ordiamur à præceptoribus noſtris, &c.

N.O.T. 1. Eſt initium benedictionis, quam ſuper pane recitant, ita incipiens: *Benedictus*, &c. *qui educit panem ex terra*, &c. Canon de ea re eſt in Berachoth cap. 6. hal. 1.

2. פֶּרֶק eſſe 1. articulum. 2. pericopam ſive caput aut titulum. 3. tempus. &c. notum eſt. Idem notare lectionem, concionem, ex hoc loco apparet. Inde dictos eſſe *ἀρχιφερεκίτας* (Novell. 146.), qui præſunt iſtis conventibus, equidem non ambigo.

מט׃ אמר רב נחמן אחאב שקול
היה שני ויאמר ה׳ מי יפתה את
אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד
ויאמר זה בכה וזה בכה מתקיף ליה
רב יוסף מאן דכתיב ביה רק לא

XLIX. R. Nachman ait, Achabum in æquilibrio conſtitutum fuiſſe. Q. D. *Et dixit DOMINUS, Quis inducet Achabum?* &c. Eum increpuit R. Ioſeph his verbis: Eumne, de — 1. Reg. 22. 20.

Eee 3 quo

1\. Reg. 21. 25. היה כאחאב אשר התמכר לעשות
הרע בעיני ה׳ אשר הסתה אותו
איזבל והנינא בכל יום ויום איזבל
היתה שוקלת שקלי זהב לע״ז ואת
אמרת אחאב שקול היה אלא אחאב
וותרן מממונו היה ומתוך שהיה
מהנה ת״ח מנכסיו כיפרו לו מחצה
ויצא הרוח ויעמוד לפני יי׳ ויאמר
אני אפתנו ויאמ׳ יי׳ אליו במה ויאמ׳
אצא ואהיה רוח שקר בפי כל
1\. Reg. 22. 21. נביאיו ויאמר הפתה גם תוכל צא
ועשה כן מאי רוח אמ׳ ר׳ יוחנן רוחו
של נבות היזרעאלי מאי צא
אמר רבינא אמר ליה הקב״ה צא
vers. 22. ממחיצתי שכן כתוב דובר שקרים
לא יכון לנגד עיני אמר רב פפא
היינו אמרי אינשי דפרע קיניה
Pſa. 101. 7. מחריב ביתיה:

quo ſcriptum eſt: *Tantùm non fecit velut Achab, qui ſe vendidit, ut faceret malum in oculis DOMINI; quod inſtigaret illum Iſabel:* (Iam Iſabelem accepimus quotquot diebus libras auri idololatriæ impendiſſe) eumne, inquam, in æquilibrio conſtitutum fuiſſe diceres? Verùm Achabus prodigus fuit opum ſuarum, &, quia diſcipulos Sapientum juvit, dimidium peccatorum ei remiſſum eſt. *Et prodiit Spiritus, conſtititq́; coram DOMINO, & dixit; &c. Egrediar atque ero Spiritus falſitatis in ore omnium prophetarum ejus. Et ait: Abi, & fac ita.* Quid, *Spiritus?* R. Ioannes: Spiritus Nabothi. Quid, *abi?* Faceſſe ex conclavi meo. S. S. E. *Loquens mendacia non conſiſtet coram facie mea.* R. Papa: Hoc eſt, quod vulgo dicunt: *Qui exſequitur zelum ſuum, evertit domum ſuam.*

נ׳ ואמר ר׳ יוחנן משום רשב״י
prov. 29. 9. מ״ד איש חכם נשפט את איש אויל
ורגז ושחק ואין נחת אמר הקב״ה
כעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי
דמשק זיבח וקיטר לאלהיהם שני
ויזבח לאלהי דמשק המכי בו ויאמר
אלהי מלכי ארם המה מעזרים
אותם להם אזבח ויעזרוני והם
היו להכשילו ולכל ישראל ׃ שחקתי
עם אמציה ונתתי מלכי ארום בידו

L. R. Ioannes ait verbis R. Sim. fil. Iochai: Quid, Q. S. E. *Vir ſapiens diſceptat cum ſtulto: & excandeſcit, & ridet, neque eſt quies?* Ait Deus: Ira ſuccenſus fui in Achaſum, & dedi illum in manus regum Damaſci. At ille ſacrificavit atque ſuffitum fecit diis illorum. 2. Chron. 28. 23. Luſi cum Amazia, & dedi reges Edom in manum ejus. At ille adductos deos illorum pronus adora-

הביא אלהיהם והשתחוה לחם שני ויהי אחרי כן בא אמציה מהכות את ארומיים ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לו לאלהים וגו׳ אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בכיי ליה למר ולא ידע אהוכי למר ולא ידע ווי ליה למר דלא ידע בין טב לביש: ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך מאי שער התוך א״ר יוחנן משום רשב״י מקום שמחתכין בו הלכות · אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי באתרא דמרי ביתא תלה ליה זיניה תמן קולבא רעיא קולתיה תלה·

adoravit. 2. Chron. 25. 14. Ait R. Papa: Hoc eſt vulgi verbum: * *Ploravi tibi, ſed animum non advertiſti: riſi tibi, ſed non curaſti: væ tibi, qui bonum malumq; non internoſcis.* a. *Veneruntq; omnes principes regis Babylonis, atque conſederunt in porta* התוך. Quid, *porta* התוך? R. Simeon fil. Iochai: Is eſt locus, in quo de juribus decidi (legit חתוך) ſolebat. Raf Papa: Hoc eſt illud, quod vulgo in ore eſt: *In loco, quo paterfamiliâs arma ſua ſuſpendit, eodem rusticus paſtor lagenam ſuam ſuſpendit.*

* Confer Luc. 7. 32. Proverbium illud malè acceptum à D. Druſio in adagiis, pag. 105.

a. Iere. 39. 3.

נא· ואמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא ארבע כתות אין מקבלין פני שכינה כת לצים כת שקרנין כת חנפים כת מספרי לשון הרע וכול׳

LI. R. Chaſda, &c. Quatuor genera hominum non videbunt Deum; Irriſores, mendaces, hypocritæ, calumniatores, &c.

נב· תניא ר׳ שמעון בן אלעזר אומר משום ר׳ מאיר אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע בעיני ה׳ לא חיין ולא נדונין·

LII. Tradit. R. Simeon fil. Eleaſari ait verbis Rabbi Meïr: Achaſus, Achaſias & omnes omninò reges Iſraëlis, de quibus ſcriptum eſt; *& fecit, quod malum eſt in oculis DOMINI:* non vivent, neque in judicium vocabuntur.

נג· אמר רב יהודה אמר רב בקשו עוד למנות אחד באתה דמות דיוקנו של אביו נשתטחה לפניהם ולא השגיחו עליה באתה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם ולא

LIII. Raf Iehudah verbis Raf: Conabantur inſuper cenſere in claſſe pereuntium quendam, (Solomonem) quum venit imago patris ejus, atque proſtravit ſe coram illis (viris magnæ Syna-

Digitized by Google

השגיחו עליה יצאת בת קול
ואומרת להם הזית איש מהיר
במלאכתו לפני מלכים יתיצב וגו׳
Proverb. 22. 29. כי שהקדים ביתי לביתו ולא עוד
אלא שביתי בנה בשבע שנים
וביתו בנה בשלשה עשר שנה׃
לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני
חשוכים ולא השגיחו עליה יצאת
בת קול ואמרה המעמך ישלמנה כי
מאסת כי אתה תבחר ולא אני וגו׳
דורשי רשומות היו אומרים כולם
Iob. 34. 33. באים לעולם הבא שני לי גלעד ולי
מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה
מחוקקי מואב סיר רחצי על אדום
אשליך נעלי וגו׳׃

Synagogæ.) At illi non curare. Venit ignis de cœlo & lambit thronos eorum. at illi flocci non facere. Edita cœlo vox, in iſta verba: *Vidiſti virum feſtinum in opere ſuo? Coram regibus ſtabit,* &c. Is, qui non ſtuduit prius domum ſuam ædificare, quàm meam; denique ædem meam ſeptem annis, ſuam domum tredecim annis ſtruxit, *Coram regibus ſtabit, non conſtituetur coram obſcuris.* At illi negligere. Edita cœlo vox: *An a te rependet illud? quum ſpreveris, quum elegeris: non ego?* &c. Excutientes ſignorum (gl. פסוקים *verſuum*) dictitarunt: Omnes iſti ingre-
Pſal. 60. 9. dientur alterum mundum. Q. D. *Meus Gilead* (ubi Achab cecidit) *meus Manaſſes, & Ephraim* (unde Iaroboamus) *robur capitale meum: Jehudah* (ex quo Achitofel) *legiſlator meus: Moab pelvis lavacro meo* (Gehaſi lavacri occaſione lapſus) *ſuper Edom* (inde Doëg) *projiciam calceum mem,* &c.

Ezech. 20. verſ. 32. גרי׳ והעולה על רוחכם היו לא
תהיה אשר אתם אומרים נהיה
כגוים וגו׳ חי אני נאם ייי אלהים
אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה
ובחימה שפוכה אמלוך עליכם
אמר רב נחמן כל כי האי ריתחא
לירתח רחמנא עלן ולפרוקינן׃

LIV. *Et quod vos in animum induxiſtis, non fiet: cùm dicitis: Simus reliquarum gentium ſimiles,* &c. *Vivo ego*, dicit DOMINUS *Deus: Si non manu valida & brachio projecto & ira effuſa in vos dominabor.* Raf Nachman: Omninò tanta excandeſcentia excandeſcat adverſum nos miſericors Ille, & liberet nos.

Ad Miſn. 2. fin. מתני׳ משנה׳ ארבעה הדיוטות
בלעם וכו׳ גמ׳ בלעם הוא דלא
אתי לעלמא דאתי הא שאר גוים

LV. Bileamus is eſt, qui forte alterius vitæ caret, ſed reliquæ gentes an ea potientur? Iſtane

mens

אחרינ׳ אתו מתניתין מני רבי יהשע
היא דאמר רבי יהושע וכי נאמר
בכל הגוים והלא לא נאמר אלא
כל הגוים שכחי אלהים אלא ישובו
רשעים לשאולה מאן נינהו כל
גוים שכיחי אלהים אף אותו רשע
נתן סימן בעצמו אמר תמורת נפשי
מורת ישרים אם תמות נפשי מות
ישרים תהא אחריתי כמוהו ואם
לאו הנני הולך לעמי׳

mens eſt deuteroſeos. Quid? quod dicit R. Iehoſuas: Atqui num de omnibus gentibus ſermo eſt? Annon duntaxat indigitantur *omnes gentes oblitæ Dei?* Sed *abibunt improbi in tartarum.* Pſal. 9. 18. Quinam illi? *Omnes gentes oblitæ Dei.* Vide Midras. Quin ipſe ille homo nefarius (Bileamus) in ſeſe conſtituit ſignum, quum ait: *Moriatur anima mea morte rectorum.* &c. Numer. 23. 14. Scilicet, ſi moriatur anima mea morte juſtorum (ſi mea morte exſtinguar) *erit ultimum meum inſtar ipſius.* Sin violenta morte occumbam: *Ecce ego abeo ad populum meum*, (in gehennam.)

נו׳ וילכו זקני מואב וזקני מדין
תנא מדין ומואב לא היה להם
שלום מעולם משל לשני כלבים
שהיו בעדר והיו צהובין זה לזה בא
זאב על האחד אמר האחד אם
איני עוזרו היום הורג אותו ולמחר
בא עלי הלכו שניהם והרגו
הזאב אמר רב פפא היינו דאמרי
אינשי כרכושתא ושונרא עבדו
הלולא מתרבא דביש גדא׳ וישבו
שרי מואב עם בלעם ושרי מדין
להיכן אזול כיון דאמר להו לינו פה
הלילה והשיבותי אתכם דבר
אמרו כלום יש אב ששונא את בנו
אמר רב נחמן חוצפא אפילו כלפי
שמיא מהני בעיקרא כתיב לא תלך
עמהם ולבסוף כתיב קום לך אתם
אמר רב ששת הוצפא מלכותא

LVI. *Et iverunt ſeniores Moab & ſeniores Midian.* Numer. 22. 7. Tradit. Midianitæ & Moabitę nunquam inter ſe pacem coluerunt. En habe apologum. Canes duo erant ad gregem infeſti invicem. Alterum adortus eſt lupus. Tum alter videns, ſi iſtum deſereret, actum de illo eſſe, & poſtea ſe à lupo infeſtatum iri, conjunxit ſe alteri, itaque lupum exanimarunt. Raf Papa: Hoc eſt, quod vulgo dicitur: *Muſtela & felis convivium pararunt ex adipe ejus, cujus malignum ſidus eſt. Et manſerunt principes Moab apud Bileamum.* verſ. 8. Ergo principes Midian quorſum iverunt? Quando illis dixit: *Pernoctate hîc nocte hac: & reſponſum vobis dabo*, &c. ſic cogitarunt: Numquid [illegible] eſt pa-

בלא תאגא היא דכתיב ואנכי היום
רך ומשוח מלך והאנשים האלה
בני צרויה קשים ממני וגו׳

rens,qui oderit filium ſuum? Raf
Nachman ait: *Impudentia etiam*
adverſus Deum juvat. Nam pri-
verſ. 12. mo loco ſcriptum eſt: *Ne eas*
verſ. 20. *cum ipſis.* At poſtea ſcriptum eſt: *Surge, proficiſcere cum ipſis.* R.
1. Sam. Scheſcheth: *Impudentia eſt regnum corona deſectum.* Q. S. E. *At ego*
3. 39. *hoc die ſum tener & unctus rex. Sed homines iſti filii Tſerujah durio-*
res & firmiores ſunt, quàm ut ego illis prævalere poſſim, &c.

נז׳ ויקם בלעם בבקר ויחבוש
את אתונו תנא משום ר׳ שמעון בן
אלעזר אהבה מבטלת שורה של
גדולה מאברהם דכתיב וישכם
אברהם בבקר שנאה מבטלת
Gen.22. 3. שורה של גדולה מבלעם דכתיב
ויקם בלעם בבקר ויחבוש וגו׳.

LVII. *Surrexitque Bileamus multo mane, atque inſtravit aſinum ſuum.* Tradit. verbis R. Simeonis fil. Eleaſaris: Amor pervertit ordinem dignitatis. Id ex Abrahamo diſcere eſt. Q. D. *Et Abraham ſummo mane ſurgens*, &c. Odium pervertit ordinem dignitatis, quod in Bilhamo cernere eſt.

נח׳ אמר רב יהודה אמר רב
לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה
אפילו שלא לשמה שמתוך שלא
לשמה בא לשמה שבשכר מ״ב
קרבנות שהקריב בלק זכה ויצתה
ממנו רות׳ ואמר רב יוסף בר חוני
רות בתו של עגלון בן בנו של בלק
מלך מואב היתה׳

LVIII. Raf Iehuda verbis Raf: Perpetuò homo det operam legi, ſive propter ipſam, ſive non. Nam etſi quis non propter ipſam ei pareat, eò tandem perducetur, ut ejus tantùm gratia eidem operetur. Nam ecce Balac quadraginta duorum holocauſtorum hanc mercedem tulit, ut ex ipſo naſceretur Rutha. Ita enim accepimus, Rutham proneptem Balaci ex Eglone fuiſſe.

Num.23.5. נט׳ וישם ײ דבר בפי בלעם ר׳
אליעזר אומר מלאך ר׳ יונתן אמר
חכה אמר רבי יוחנן מברכתו של
אותו רשע אתה למד מה היה בלבו
וכו׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמני מאי
דכתיב נאמנים פצעי אוהב ונעתרות

LIX. *Et poſuit DOMINUS verbum* (vel, *rem*) *in ore Bileami.* R. Elieſer, Angelum. R. Ionathan: Hamum. Ait R. Iohannes: Ex benedictione ſcelerati hujus hominis agnoſcere potes, quid in animo habuerit, &c. R.

Digitized by Google

נשיקות שונא טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה השילוני קלל את ישראל בקנה שני והכה ייי את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגוי מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהם כיון שדוממו הרוחות עומד קנה במקומו אבל בלעם הרשע ברכן בארז מה ארז אינו עומד במקום מים ושרישיו מועטין ואין גזעו מחליף אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו ביום שנשבה בו רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים׃

&c. R. Samuel: Quid, quod s. E. *Fida ſunt vulnera amici, at deprecanda oſcula inimici.* Melior eſt imprecatio Achiæ Siluntini, quàm benedictio Bileami. Achias maledictionis formulam ſumſit à canna, (1. Reg. 14. 15.) quæ in locis aquoſis naſcitur, cujus ſe ſubjicit (renaſcitur) ſtirps, radiceſque plurimę ſunt, & omnibus ventis mundi non evellitur loco ſuo, ſed ipſa cum flatu ultro citroque ſe movet: illis autem ponentibus ſtat erecta. Sed Bileamus benedictionis formulam ſumſit à cedro, quæ in ſicco ſita eſt, paucis radicibus, cæſa non renaſcitur, omnium quidem ventorum totius mundi firma obnititur violentię, auſtro verò flante radicitùs eruta prona concidit. Quinetiam canna meruit cedere in uſum calami, quo lex, prophetæ & hagiographa deſcribantur.

Proverb. 27. 6.

ס׃ הנני הולך לעמי וגוי עמך לעם הזה מיבעי ליה אמר ר׳ אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו באחרים אמר ליה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא והם מתאוים לכלי פשתן בוא אשיאך עצה עשה להם קלעים והושיב בהן זקינה מבחוץ וילדה מבפנים וימכרו להם כלי פשתן

LX. *Ecce vado ad populum meum*, &c. *Populus tuus populi iſti*, conveniebat dicere. R. Abba bar Cahana inquit: [1] quaſi quum quis ſibi ipſi maledicit, & maledictum ſuum in alium transfert. Dixit illi: Horum Deus odit ſcelus: at illi veſte linea delectantur. Veni, & dabo tibi conſilium. Fac tuis tentoria, atque in eis conſtitue

Numer. 24. 14.

 ſtitue

עשרה להן קלעים מהר שלג עד
בירת הישימון והושיב בהן זונות
זקנה מבחוץ וילדה מבפנים ובשעה
שישראל אוכלין ושותין ושמחין
ויוצאין לטייל בשוק זקנה אומרת
לו בשורה וילדה בפחות שנים
ושלושה פעמים ואחר כך אומרת
לו הרי אתה כבן בית שב ברור
לעצמך וצרצור של יין עמוני מונח
אצלה ועדיין לא נאסר יין של
גוים אמרה לו רצונך שתשתה כוס
של יין כיון ששתה בער בו אמר לה
השמיעי לי הוציאה יראתה מתוך
חיקה אמרה לו עבוד לזה אמר לה
הלא יהודי אני ומה איכפת לך
כלום מבקשים ממך אלא פיעור
והוא אינו יודע שעבודתה בכך ולא
עוד אלא שאיני מניחך עד שתכפור
בתורת מושה רבך שני המה באו
בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו
שקוצים באהבם:

ſtitue foris vetulam, intus juvenculam, ut vendant illis linteamina. Ita fecit. Tetendit tentoria inde à Monte nivis uſque ad Beth Ieſchimun. In illis conſtituit meretrices, vetulam foris, juvenculam intus. Iſraëlitæ quum epulis vinoque ſaturi deambularent per plateas vetula æquo precio merces indicabat: juvencula remittebat de precio bis vel ter. Denique ſic affabatur Iudæum: Ecce tu tanquam filiusfamilias eſto; elige tibimet. Aſtabat urceüs vino Ammonitico plenus. (Necdum prohibitum erat vinum gentile.) Vin', inquit, poculum vini bibere? Eo, quum bibiſſet, veluti ardebat, ita ut ei diceret: Obſequere mihi. Tum illa terriculamentum ſuum ex ſinu educere, additis his verbis: Licet, ſi cultum huic exhibeas. Hic contra: Se Iudæum eſſe. Quid tum? inquit illa. Num quid aliud à te poſtulatur, quàm ventris crepitus? Ille autem ignorabat, [2] ita illud numen coli. Denique, inquit, non omittam te, priuſquàm abneges
Hoſ. 9. 10. legem Moſis magiſtri tui. [illegible]. *Illi venerunt ad Babal Phegor & ſepararunt ſe pudendo.*

NOT. 1. Animus ei erat, improbum conſilium Balaco dare, quid faceret Iſraëlitis, qua re offenderent. Sed per ἐυφημιστμὸν modum loquendi in Moabitas contorſit. Vide ſupra pag. 244. not. 1. Conſilium iſtud innuit Apocalypſis cap. 2. verſ. 14.

2. Iſtud à Rabbinis confictum eſſe puto, ex appellatione irriſoria hujus dæmonis. Nam quis unquam fando audivit, crepitu obſcœno numen coli? Perplacet judicium Scaligeri de illa nuncupatione.

Is ita

Digitized by Google

Is ita ait in Elencho Trihæreſii Nic. Serar. pag. 18. *Baal Samajim, οὐρανοῦ, Baal-reem, βροντεὺς, quem ridiculo nomine ſcriptura Baal-Poegor vocat, quod eſt πορδεὺς, non βροντεὺς.*

סא׃ ואת מלכי מדין הרגו על הלליהם וגו׳ ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב בלעם מאי בעי התם אמר ר׳ יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל אמר מר זוטרא בר טביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזל למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזיזו מניה׃ ואת בלעם בן בעור הקוסם קוסם נביא הוא א״ר יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי מסגני ושליטי הות איזן לגברי נגרי׃

LXI. *Et reges Midian interfecerunt ſuper confoſſos eorum. & Bilhamum fil. Behor occiderunt gladio.* Bileamo quid iſthic erat negocii? R. Iohannes: Iverat, ut acciperet mercedem, pro nece viginti quatuor millium, quam procuraverat. Mar Sutra fil. Tobiæ: Hoc eſt, quod vulgo ajunt: *Camelus iverat, ut peteret cornua. Aures, quas habuit, præciderunt ipſi. Et Bileamum fil. Bebor, divinum.* Divinus, is eſt vates. R. Ioannes: Principio fuit propheta, poſtea factus conjector. R. Papa: Hoc eſt, quod vulgo dicunt: *Ex antiſtitibus & potentibus erat. Sed cum ſcortata eſſet, ceſſit hominibus fabris.*

Num. 31. 8.

Ioſ. 13. 22.

סב׃ אמר רבי אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ׃

LXII. R. Amme: Doëgi eruditio non niſi in labiis primis & externa ſpecie fuit.

סג׃ אמר רב יהודה לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל אמר לפניו רבונו של עולם מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקוב ואין אומרים אלהי דוד אמר אינהו מינסו לי את לא מינסית לי אמר לפניו רבש״ע נסני שני בחנני ונסני אמר ליה מינסינא לך דעבידנא

LXIII. R. Iehuda verbis Raf: Nunquam ſe inducat in tentationem. Nam David rex Iſraëlis, quum id feciſſet, lapſus eſt. Is Deum interrogavit, quare diceretur Deus Abrahami, Iſaci, Iacobi, & non Davidis? Reſpondit: Illi probati mihi ſunt, non tu. Petiit ſe quoque probari. Q. D. *Explora me & proba me.* Probaturus ſum te, inquit, atque aliquid tibi faciam, quod illis non

Pſ. 26. 2.

 ſeci mani-

מילתא בהדך דלדידהו לא הודיענא
ואלו אנא קא מודענא לך דמנסינא
2. Sam. 11. 2. לך בדבר ערוה מיד ויהי לעת הערב
ויקם דוד מעל משכבו וגו׳ אמר
רבי יהודה שהפך משכב של לילה
למשכבו של יום ונתעלמה ממנו
הלכה אבר קטון יש באדם משביעו
רעב ומרעיבו שבע והיינו דכתיב
ibid. ויתהלך על גג בירת המלך וירא
אשה וגו׳ בת שבע הות קא חייפא
רישה תותי חלתא אתא שטן אידמי
ליה כצפרתא פתק ביה גירא פתקה
להלתא אגלייה וחזייה מיד וישלח
המלך לדרוש לאשה ויאמר הלא
ibid. v. 3. זאת בת שבע וגו׳ וישכב עמה והיא
מקדשת מטומאתה והיינו דכתיב
בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל
ibid. v. 4. תמצא זמותי בל יעבור פי אמר
איכו זממא נפל אפומיה דמאן דסני
Pſal. 17. 3. vid. ibi R. Sol. לי ולא אמר כי האי מילתא:

feci manifeſtum. Prædico tibi, quòd te tentaturus ſim in negocio inceſtus. E veſtigio *factum circa veſperam, ut David ſurgeret de ſtrato ſuo*, &c. Nimirum, uti vult R. Iehuda, concubitum noctis de die agitavit, oblitus illius ſententię: *Parvum membrum eſt homini, quod eſuries ſatiat, ſatietas facit eſurire*. Hoc eſt, quod ſcribitur: *Et ambulabat in tecto domus regiæ. Et vidit mulierem*, &c. Bath Seba caput ſuum turbatum eluebat ſubter alveari. Cùm Satan aſſimilatus aviculæ illi inſedit. In quem David telum jaculatus alveare percuſſit & detexit mulierem. *Miſitq; rex quæſitum de fœmina. Et dixit* aliquis: *Annon illa eſt BathSeba, &c. Et concubuit cum illa, & ipſa purificabat ſe à pollutione ſua.* Atq; hoc eſt, quod ſcribitur: *Explorasti cor meum, viſitaſti nocte, conflaſti me, non inveniſti* (me integrum) *frenet, ne tranſgrediatur os meum.* q. d. [1] Vtinam frenum injectum fuiſſet ori [2] meo, ut non dicerem talia!

NOT. 1. Senſum in verſione ſecutus ſum. Nam & R. Sol. particulam איכו hîc per מי יתן i. e. *utinam*, explicat. Scio aliàs ei vim aliam eſſe: ut in Chagiga cap. 1. איכו השתא מנעתני מהאי ברכתא. *quomodo nunc fraudaſſes me iſta benedictione.* ubi Gloſſa: אם לא באתי עמך והאמנתי לך *ſi tecum non iviſſem, ſed paruiſſem tibi.*

2. ad verbum: *ejus, qui odit me.* Vide ſupra pag. 244. not. 1.

סד׳ דרש רבא מאי דכתיב
Pſal. 51. לך לבדך חטאתי אמר דוד לפני
הקב״ה גליא וידיעא קמך דאיבעיא

LXIV. Perpendit Rabba iſtius verſus: *Tibi ſoli peccavi*; hanc mentem eſſe, quaſi dixiſſet coram Deo:

למכפייה ליצרי הוה כייפנא אלא אמינא דלא לימרו עבדא זכי למריה׳

Deo: Manifeſtum atque exploratum tibi eſt, me, ſi opus fuiſſet, concupiſcentiam & affectum meum compeſcere, facturum id fuiſſe. Verùm hoc cogitavi, ne quis dicat, à famulo dominum 1. juſtificatum eſſe.

NOT. 1. Gl. העבד נצחו לאדוניו בתוכחתו *famulus vicit herum ſuum redargutione ſua.* Id eſt, ne quis putaret jure merito à me petitum eſſe, ut tam Deus Davidis, quàm Abrahami, &c. diceceris. Verbi זכי uſum oſtendimus ſuprà pag. 240. not. 1. Addemus hîc quartum exemplum, quod nobis occurrit in cod. Bechoroth cap. 1. אי חכימת זיל זכינהו ואיתינהו לי *Si aſtutus es, abi, juſtifica* Beth Iſr. *illos* (gloſſa. vince illos ſapientia tua) *& adduc eos ad me.* fol. 179. col. 2.

סה׳ תנו רבנן לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידים גיחזי דכתיב ויאמר נעמן הואל וקח כ ככרים כסף וגומ׳ העת לקחת את הכסף ולקחת את הבגדים זיתים וכרמים צאן ובקר ועבדים ושפחות ומי שקל כולי האי כסף ובגדים הוא דשקל אמר ר׳ יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בח׳ שרצים ונעמן שר צבא מלך ארם היה מצורע אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא דישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך כי אתא אמר ליה זיל טבול בירדן אמר ליה אחוכי קא מחייכת בי אמרי ליה הני דהוו בהדיה מאי נפקא לך מינה זיל נסי אזל וטבל בירדנא ואיתסי אתא אייתי ליה כל הני דנקיט לא צבא לקבולי מיניה גיחזי אפטר

LXV. T. M. Perpetuò, læva pellente, dextra attrahat. Non ſicut Eliſa, qui ambabus manibus Gehaſin à ſe repulit. Q. S. E. *Di-* 2. Reg. *xit Naaman; Accipe, ſodes, duo* 5. 23. *talenta argenti*, &c. *an tempus* verſ. 26. *hoc accipiendi argentum, veſtes, oliveta, vineas, greges, armenta, ſervos, ancillas?* Numnam hæc omnia accepit? Ait R. Iſaacus: Eo tempore ſedebat Eliſæus atq; interpretabatur ſanctiones de octuplici reptilium genere. Naaman autem præfectus exercitui regis Aſſyrii lepra laborabat. Ei ſignificavit quædam puella, quæ captiva ex terra Iſraël abducta fuerat: Si eas ad Eliſam, ſanet te. Quum ad eum veniſſet, Abi, inquit, demerge te in Iordane. Tum ille, Tu me ludibrio habes. At qui cum illo venerant, ſic ei ſubjecerunt: Quid tum? Abi modò, experire.

Digitized by Google

מקמיה אלישע אול שקל מאי דשקל
ואפקיד כי אתא הזייה אלישע
לצרעת דהוה פרחה עילוי רישיה
אמר ליה רשע הגיע עת ליטול
שכר הי שרצים וצרעת נעמן תדבק
בך ובזרעך עד עולם ויצא מלפניו
מצורע כשלג · וארבעה אנשים
היו מצורעים פתח השער אמר רבי
verſ. 27. יוחנן גיחזי ושלשת בניו · יצר
תינוק ואשה תהא שמאל דוחה
Ibid. 7. 3. וימין מקרבת ·

experire. Ivit, lavit, ſanatus eſt. Reverſus obtulit ipſi ea, quæ exprimit. Eliſa noluit accipere. Gehaſi diſceſſit ab Eliſa; accepit, quæcunque accepit; & depoſuit. Reverſo, vidit Eliſa lepram in capite ejus effloruiſſe: atque ſic ei ait: Improbe, tempus prope erat, ut acciperes mercedem obſervatæ ſanctionis de octo reptilibus: *ſed lepra Naamanis tibi adhæreſcet & ſemini tuo in perpetuum. Atque exiit à facie ejus leproſus, nivis inſtar. Et quatuor viri leproſi erant ad portam urbis.* nim. Gehaſi, & tres filii ejus. Concupiſcentiam, puerum & infantem læva pellat, dextra attrahat.

סו· תנו רבנן ג׳ חלאים חלה
אלישע אחד שגירה דובים בתינוקות
ואחד שדחפו לגיחזי בבי ידים ואחד
שמת בו שני ואלישע חלה את
2. Reg. 13. 14. חליו אשר ימות בו · עד אברהם
לא היתה זקנה כל דחזי לאברהם
אמר האי יצחק כל דחזי ליצחק
אמר האי אברהם בעא אברהם
רחמי דליהוי ליה זקנה שנאמר
ואברהם זקן בא בימים עד יעקב
Gen. 24. 1. לא הוה חולשא בעא רחמי והוה
חולשא שני ויאמר ליוסף הנה אביך
חולה עד אלישע לא הוה איניש
חליש דמיתפח ואתא אלישע ובעא
Gen. 48. 1. רחמי ואיתפח שני ואלישע חלה את
חליו אשר ימות בו·

LXVI. T. M. Triplici morbo laboravit Eliſa. Primùm, quòd urſos pueris immiſit: ſecundùm, quòd Gehaſin ambabus manibus extruſit: tertiùm, quo exſtinctus eſt. Q. D. *Et Eliſa laborabat morbo, quo moreretur.* Vſq; ad Abrahamum non fuit ſenium. Ita, qui conſpiceret Abrahamum, Iſaacum dicebat, & vice verſa. Quare Abrahamus divina implorata gratia obtinuit ſenectutis ſpeciem. Q. D. *Et Abraham ſenex erat, vergens ætate.* Ad Iacobum non fuit ægritudo. Petiit is à Deo, ut ægritudo ei eſſet (ut Ioſephus ipſum diligentiùs inviſeret) Q. D. *Et dixit Joſepho nuncius: Ecce pater tuus ægrotat.* Vſque ad Eliſam non fuit, qui convaleſceret à morbo. Eliſa impetravit.

vit. Q. D. *Eliſa laborabat morbo, quo moreretur.* 2. Reg. 13. 14.

סז· אמר רב הנא בר ליואי אמר ליה אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותי יצאו מן התיבה אתון היכי הויתון אמר ליה צער גדול היה לנו בתיבה בריה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום שדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה האי זיקתא לא הוה ידע אבא מה אכלה יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רומנא נפל תולעתא מיניה אכלה מכאן ואילך הוה גביל ליה חיזרא כי מתלע אכלה אריה א אשתא זינתיה דאמר רב לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זינא אשתא אורשינה אשכחיה אבא דגני בסיפנא דתיבותא אמר ליה לא בעית מזני אמר ליה חזיתיה דהות טרידה אמינא לא אצערך אמר ליה יהא רעוא דלא תמות שנאמר ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים ·

LXVII. R. Channa filius Levi: Elieſer [ſervus Abrahami] affatus eſt Semum magnum; Scriptum eſt; *Secundùm ſpecies ſuas exierunt ex arca.* Gen. 8. 19. Vos quomodo fuiſtis? Is reſpondit: Plurimùm moleſtię habuimus in cibandis de die aut de nocte, prout ratio cujuſque ferret, beſtiis. Erat beſtiola (זיקתא ei nomen) cui quis cibus eſſet, ignorabat pater. Aliquo die ſedens pater ſecabat malum citrinum. ex illo vermiculus clapſus eſt. quem illa exceptum edit. Deinceps lactucas condepſuit, quæ cum verminarēt, cibus illi beſtiolæ erant. Leonem febris alebat. Ait enim Raf; Non minùs ſex, neque amplius duodecim dies febris alit. Alitem, cui nomen ¹· אורשינה / invenit in cella ſua dormientem. rogavit, annon expeteret cibum? Is reſpondit: Vidi te multas habere moleſtias. Eò tibi nolui gravis eſſe. Tum ille: ²· Faxit Deus, ut non moriatis. Q. D. *Et dixi: Cum nido meo exſpirabo, &, ut* Chol, *multiplicabo dies.* Iob. 29. 18.

NOT. 1. Phœnicem innuit. Eum enim in Iobo dici *Chol* autumant. qui millenis quibuſque annis renovetur & juventæ reſtituatur.

2. Ad verbum: *Sit beneplacitum.* Apud Ignatium eam loquendi formulam reperio in Epiſtola ad Romanos. ἐάνπερ θέλημα ᾖ.

סח· אמר רב חנא בר ליואי אמר ליה שם רבא לאליעזר כי אתו עליכו מלכי מזרח ומערב אתון

LXVIII. Dixit Semus magnus Elieſeri: Quum invaderent vos reges orientis & occidentis,

היכי עבריתו אי ליה אייתיה הקב״ה
לאברהם ואותביה מימיניה והוה
שדינן עפרא והוו חרבי גילי והוו
גירי שני מזמור לדוד נאם יהוה
Pſal. 110. 1. לאדוני שב לימיני עד אשית
אויביך וגו׳ וכתיב מי העיר ממזרח
צדק יקראהו לרגלו וגו׳ נחום איש
Eſai. 41. 2. גם זו הוה רגיל דכל דהות סלקא
ליה אמר גם זו לטובה זמנא חד
Exſtat verbis paulò diverſis in Taanijoth cap. 3. בעי לשדורי ישראל דורון לבי
קיסר אמרי בהדי מאן נשדר נשדר
בהדיה נחום איש גם זו דמלומד
בניסין הוה כי מטא לההוא דירא
בעא למיבת אמרי ליה מאי איכא
בהדך אמר להו קא מובילנא כרגא
לקיסר קמו בליליא שרינהו · ל
לסיפטידה ושקלו כל דהוה גביה
ומלנהו עפרא כי מטא להתם
אישתכח עפרא אמר אחוכי קא
מחייכי בי יהודאי אפקוה למקטליה
אמר גם זו לטובה אתא אליהו
ואידמי להו כחד מיניהו אמר להו
דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם
a. alibi: אבוהון ª· אבינו הוא דהוה שדי עפרא הוו
חרבי גילי הוו גירי בדוק ושכחו הכי
הוה מחוזא דלא הוו קא יכלי ליה
למיכבשיה שדי מההוא עפרא עליה
וכבשוה עיילוה לבי גנזא אמרי
שקול דניחא לך מלייה לספטא
דהבא כי הדר אתא אמרו ליה הנך
דיורי מאי אמטית לבי מלכא אמר

vos quomodo rem aggreſſi eſtis? Aſſumſit, inquit, Deus Abrahamum & collocavit eum à dextris ſuis: fuitque, ut quum jaceremus pulverem, gladii exſiſterent; ſtipulas, ſpicula. Q. D. *Pſalmus Davidis. Dictum DOMINI ad Dominum meum. Sede ad dextram meam*, &c. Item; *Quem excitaverat*, &c. *reddidit ſimiles pulveri gladiiq; ejus*. &c. Nachum vir Gamſo aſſueverat, quicquid ipſi obveniret, dicere: [1] *Etiam hoc bono*. Erant aliquando Iſraëlitæ munus ad Cæſarem miſſuri. Quum deliberarent, per quem potiſſimum mitterent, per Nachum virum Gamſu mittere viſum eſt. quòd is miraculis aſſuetus eſſet. Is ad quoddam ſtabulum pervenit, in quo pernoctare voluit. Ibi rogatus, Quid apud ſe haberet? reſpondit; tributum ſe Cæſari ferre. Illi de nocte ſurrexerunt, ſarcinisq; ejus ſolutis, quodcunque ſecum habebat, abſtulerunt; & arcas ejus pulvere repleverunt. Ad locum deſtinatum quum veniſſet, pulvis inventus eſt. Cùm Cæſar, ſe à Iudæis irrideri: ducerent hominem atque neci darent. Ille, Et hoc in bonum, inquit. Interim Elias advenit ſimilis unius iſtorum. Is ait: Fortean iſte pulvis eſt de pulvere Abrahami patris noſtri (illorum,

uti eſt

להו מאי דשקלי מהכא אמטאי להתם שקלי אינהו אמטו להתם קטלינהו להנך דיורי׳

uti eſt in Taanis) qui projecit pulverem, ex quo extiterunt enſes; & ſtipulam, è quib. ſpicula. Periculo facto, ita rem ſe habere compererunt. Erat enim civitas, quam nulla vi ſubigere poterant, in quam cùm jaculati eſſent de iſto pulvere, in poteſtatem eam redegerunt. Tum introduxerunt Nachumum in ærarium, juſſeruntque, quod vellet, aſportare. Is arcas ſuas auro replevit. Quum domum retrò pergeret, venit ad hoſpitium iſtud, interrogatuſque ab illis colonis, Quid ad regem attuliſſet? reſpondit: Id, quod hinc abſtuli, eò attuli. Illi ergo ſumſerunt de eodem pulvere, &, quum regi obtuliſſent, vitam perdiderunt.

NOT. 1. Eadem mens dicterii R. Akibæ, quod extat in Berachoth cap. IX. En Iſr. fol. 39. col. 3. כָּל דְּעָבְדִין מִן שְׁמַיָּא לְטָב / *quodcunque obvenit cælitùs, in bonum.*

סט׳ אמר רב יוסף בבל ובורסיף סימן רע לתורה מאי בורסיף אמר רב אסי בור שאפי׳

LXIX. R. Ioſeph: [1] Babel & Borſippa malum omen legi. Quid, *Borſippa?* R. Aſe inquit, Puteus exhauſtus.

NOT. 1. Babel à confuſione nomen habet. Borſippa, ut Aſe indicat, ſonat, quaſi puteus exhauſtus: vel deficiens. Nam perinde eſt, ſive ad שאף ſive ad שוף / quod alicubi Rabbinis eſt *exhaurire, evacuare:* ſive ad סוף quod eſt *deficere*, referas. Alibi non בורסיף ſed à confuſione linguæ בולסיף dicendum ajunt. De *Βορσίπποις* videndus Strabo lib. 15. Scaliger Iſag. Canon. pag. 315. ubi hujus ſententiæ Talmudicæ meminit, obſervat, in munimento Borſippeno incluſum Darium Medum eſſe expugnatum à Cyro: uti à Ieremia ordine prædictum fuerat.

ע׳ דרש רבא מ״ד חתר בחשך בתים יומם חתמו למו מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומפקידים אצלן אפרסמון ומניחין אותו בבית גנזיהן ובאים וסריחין אותו ככלב. שנ׳ ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר ובאים וחותרין

LXX. Rabba iſtum verſum; *Perfodit in tenebris domos, quas de die deſignarunt ſibi:* ita explicat. doceri, quòd [Sodomæi] oculos ſuos adjecerint divitibus, & apud illos balſamū depoſuerint, quod, quum illi in theſauris ſuis recondidiſſent, noctu vicem canum odora- Iob. 24. 16.

Digitized by Google

Pſal.59. 7. שם ונוטלין אותו ממון ערום הלכו
וגו' המור יתומים וגו' גבולות ישיגו
וגו' והוא לקברות דרשה ר' יוסי
בציפורי אחתרן ההוא ליליא תלת
Iob.24.10. מאה מחתרתא בצפורי אתו וקא
verſ. 3. 2. מצערי ליה אמרו ליה יהבת להו
Iob.21. 32. אורחא לגנבי אמר להו מי הוה
ידענא דאתו כי קא נח נפשיה דרבי
יוסי שפעי מרזפי דציפורי דמא
אמרי דאית ליה חד תורא נרעי חד
יומא דלית ליה נרעי תרי יומי ההוי
יתמא בר ארמלתא יהבו ליה תורי
למרעי אזל שקלינהו וקטלנהו אמר
* vel: Vos ne ego fures eſſe ſciebam? להו דאית ליה תורא נשקול חד
משכא דלית ליה תורא נישקול
תרי משכי אמרו ליה מאי האי אמר
להו סוף דינא כתחלת דינא מה
תחלת דינא דאית ליה חד תורא
נרעי חד יומא דלית ליה נרעי תרי
יומי הכי נמי דלית ליה תורא
לישקול תרי משכי עבר במברא
ניתיב חד זוזא דלא עבר נתיב תרין
דהוה ליה דרא דלבני אתי כל חד
וחד שקול חד אמר ליה אנא חדא
דשקלי דהוה שרי תומו או שמכי
אתי כל חד וחד שקיל חדא אמר
ליה אנא הדא דשקלי:

odorarentur. Q. D. *Revertuntur cum veſpera, gannient, canum more, circumeunt in urbe.* Veniebant de nocte, &, perfoſſo iſtic pariete, ipſam pecuniam auferebant. *Nudum abigunt*, &c. *aſinum orphanorum*, &c. *terminos movent*, &c. *& ipſe in ſepulcretum.* Hoc ipſum publicè expoſuerat R. Ioſes Sepphore: atque eadem nocte trecenti domos perfoſſis parietib. intraverunt. Hunc quum incolæ vexarent, quòd furibus viam monſtraſſet, reſpondit, Numquid ego compertum habui, * venturos eos eſſe? Is quum diem ſuum obiiſſet, aquæ ductus urbis Sepphoris ſanguine manarunt. Sciverant (Sodomęi) ut cui unus bos eſſet, uno die paſceret: cui non eſſet, is duos dies paſceret. Orphano cuidam filio viduæ boves paſcendos dederant. Is aſſumtos mactavit: juſſitq;, cui unus bos eſſet, unam pellem auferret; cui nullus eſſet, duas. Mirantibus, quid ſibi vellet, reſpondit: Iudicii extremum principio reſpondere æquum eſt. Iam ita ſcitum eſt; ut qui unum habet, unum diem paſcat: qui non habet, duos. Ergo etiam ſimiliter, cui bos non eſt, auferat duas pelles. [Sciverunt,] ut qui amnem pontone trajiceret, denarium penderet, qui vado, duos penderet. Si cui eſſet ſtrues laterum, quilibet unum auferebat. Poſtea excuſabant in hæc verba: Ego unicum modò abſtuli. Si quis effudiſſet

diſſet allia aut cepe, quilibet unum tollebat, atque eodem modo excuſabant.

עא· ארבעה דייני היו בסדום שקראי שקרוראי וזייפי ומצלי דינא דמחי ליה לאיתתא דחבריה ומפלא לה אמרי ליה יהבה ניהליה דניעברא ניהלך דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחבריה אמרו ליה הביה ניהליה עד דקדחא דפדע ליה חבריה אמרו ליה הב ליה אגרא דשקל לך דמא דעבר במברא יהיב ארבעה זוזי דעבר במיא יהיב תמני זוזי זימנא חדא אתא ההוא בובס איקלע להתם אמרו ליה הב ארבעה זוזי אמר להו אנא במיא עברי אמרו ליה אם כן הב תמניא זוזי לא יהיב פדעיה אתא לקמיה דיינא אמר ליה הב אגרא דשקיל לך דמא ותמניא דעברת במיא אליעזר עבד אברהם איתרמי להתם פדעוהו אתא לקמי דיינא אמר ליה הב ליה אגרא דשקיל לך דמא פדעיה איהו לדיינא אמר מאי האי א"ל אגרא דנפיק לי מינך הב ניהליה להאי וזוזי דידי כדקיימי קיימי הכי אתנו בינייהו כל מאן דמזמן גברא לבי הלולא לשלחו גלימיה הוה ההוא הלולא אזל אליעזר עבד אברהם ויתיב אסיפא דכולהו אמרו ליה מאן אזמינך להכא אמר להההוא דיתיב גביה את אזמנתן להכא אמר

LXXI. Quatuor fuerunt Sedome judices, mendaces, falſiloqui, adulteratores, judicii perverſores. Si quis mulierem alterius pulſaſſet, eamque feciſſet abortire, jubebant maritum hanc illi concedere, ut impraegnaretur ipſi. Qui autem aſini alieni amputaſſet, ei à domino eum tradi jubebant, donec renaſceretur. Qui alterum vulneraſſet, mercedem miſſi ſanguinis ſolvi imperabant. Qui pontone flumen trajiceret, dabat quatuor denarios; qui vado, octo. Aliquo tempore fullo appulit. Iuſſerunt quatuor denarios ſolvere. Dixit ſe vado tranſiſſe. Exigunt octo. Recuſat. Vulnus accipit. aditur judex. Is reſpondet, Mercedem miſſi ſanguinis penderet, & octo denarios pro trajecto fluvio. Elieſer ſervus Abrahami eò cùm acceſſiſſet, vulneratus, adiit judicem, juſſuſque mercedem miſſi ſanguinis dare, ipſi judici vulnus inflixit, mirantique, dixit, Quod mihi à te debetur, ſolve iſti. Denarii autem iſti pro trajectu ita ſtent. Pacti erant inter ſe, ut, qui alium ad nuptias invitaſſet, ei pallium detraheretur. Inſtituebatur quondam convivium, quod acceſſit Elieſer, & infra omnes accubuit.

דילמא שמעי בי דאנא אומינתיך ומשלחי ליה מאניה דההוא גברא שקל גלימיה ורהט לברא וכן עבד לכלהו עד דנפקי כלהו ואכלה איהו לסעודתן הוייא להו פורייתא דהוי מגני עלה אורחי כי הוה אריך גייצי ליה גוץ מתחי ליה אליעזר עבד אברהם איקלע להתם אמרו ליה קום גני אפורייא אמר להן נדרא נדרי מן יומא דמיתת אמא לא גנינא אפוריא כי הוה מתרמי להו עניא יהבו ליה כל חד וחד דינרא וכתיב שמיה עליה וריפתא לא הוו ממטי ליה כי הוה מית אתי כל חד וחד שקיל דידיה הוה ההיא רביתא דהוה קא מפקת ריפתא לעניא בחצבא אגלאי מילתא שפיוה דובשא ואוקמוה איגר שורא אתא דבורי ואכלוה דכתיב ויאמר יי׳ זעקת סדום ועמורה כי רבה:

Rogatus , quis illum invitaſſet, proximo dixit: Annon tu me invitaſti? Ille verò timens, ne, ſi ea res audita eſſet, quòd ipſe adduxiſſet Elieſerem, veſte ſua ſpoliaretur, correpto pallio foras curſu ſe proripuit. Ita cum omnibus egit, donec, omnibus egreſſis, ipſe epulis eorum veſceretur. Lectum habebant, ad quem viatores cubitum deducebant, & ſi quis prolixior eſſet, decurtabant; ſi quis brevior, extendebant. Elieſer ſervus Abrahami eò quum perveniſſet, juſſus in lecto decubare, cauſatus eſt, votum ſe feciſſe, ne, ex quo mater ſua obiiſset, in lecto dormiret. Si quis pauper ad illos veniret, denarium illi quiſq; ſuo nomine inſignitum dabat, nemo autem panem præbebat. Eo mortuo, quiſq; ſuum recipiebat. Quædam puella panem mendico extulerat in urceo ſuo. Id cùm innotuiſset, delibutam melle in tecto muri proſtituerunt, quam apes advolantes abſumſerunt. Q. s. E. *Et dixit* DOMINUS; *Clamor Sodomæ & Gomorrhæ quia magnus eſt.*

Geneſ. 18. 20.

עב׳ פיסקא׳ עדת קורחי וכולי׳ אמר רב און אשתו הצילתו אמרה ליה מאי נפקא לך מיניה אי מר רבא אנת תלמידא ואי מר רבא אנת תלמידא אמר לה מאי אעביד הואי בעצה ואשתבעי לי בהדייהו אמרה ליה ידענא דכולה כנישתא קדישתא ניגהו דכתיב כי כל העדה

a. Num. 16. 1.

LXXII. SEGMENTUM.

Cœtus Corachi. &c. Ait Raf: *a.* Onem uxor ſua eripuit. Sic enim ipſi inquit: Quid tua refert? Sive hic, ſive ille præſit, tu diſcipulus eris. Cui ille: Quid faciam? Interfui conſilio & conjuravi cum illis. Ad hæc illa: Novi illum cœtum omnem ſanctum

ctum

כולם קדושים אמרה ליה תוב
דאנא מצילנא לך אשקיתיה חמרא
וארויתיה ואגניתיה גואי אותיבה על
בבא וסתרתירה למזיה כל דאתא
חזיה הדר אדהכי והכי אבלעו להו׃

ctum eſse. Q. S. E. *Nam totus* Numer.
cœtus omnes ſancti. Mane, inquit, 16. 3.
& ego te liberabo. Propinavit
illi vinum & inebriavit eum, &
intus in lecto compoſuit. Ipſa ad
fores cônſedit turbavitque cæſa-
riem ſuam. Ita quiſquis veniret, ipſa conſpecta, gradum retulit.
Interim iſti abſorpti ſunt.

עג׃ אתתיה דקרח אמרה ליה
מאי קעביד משה איהו הוא מלכא
לאחוה כהנא רבא לבני אחוה
שויתהו סגני דכהני אי אתיא תרומה
תאמר הוי לכהן אי אתו מעשר
דשקליתו אתון אמר הבו חד מ
מעשרא לכהן ועוד דגייז לירה
למזייכו ומיטלל לכו כי בפותא
יהיב עינא במזייכו אמר לה הא
איהו נמי הא עביר אמרה ליה כיון
דכולהא רבותא בהדיה אמר איהו
נמי תמות נפשי עם פלשתים ועוד
דקאמר לכו עבידיתו תכלתא אי סר
תכלתא מצוה אפיק גלימיה
דתכלתא כסינהו לכלהו מתיבתך
היינו דכתיב חכמות נשים בנתה
ביתה זו אשתו של און בן פלת
ואולת בידיה תהרסנה זו אשתו
של קרח׃

LXXIII. Vxor Corachi ipſi
inquit: Quid fecit Moſes? Ipſe
factus eſt rex. Fratrem ſacerdo-
tem ſummum, filios fratris [1] præ-
fectos ſacerdotum fecit. Si ob-
veniat ablatio, ſacerdotis eam
eſse dicit. Si decimæ, quas vos
acceperitis, jubet decimam ſacer-
doti tribui. Accedit, quòd cri-
nem omnem veſtrum detondit.
& quum vos opprimendos ſter-
coris inſtar duceret, oculum [in-
vidum] adjecit (hoc eſt ἐπο-
φθαλμιᾶν) capillo veſtro. Quin,
inquit Corach, ipſe ſimiliter ton-
ſus eſt. Rectè, inquit illa; poſt-
quam omnem principatum ſibi
vendicavit, ipſe quoque dicit:
Moriatur anima mea cum Phili- Iud. 16. 30.
ſtæis. Atque etiam quòd penicu-
lamentum hyacinthino colore
vos ſumere juſſit, putâſne id
præceptum eſse? Profer togas
hyacinthinas & omnes tuos auditores indue. Hoc eſt, quod S. E.
Sapiens quæque mulierum ædificavit ſibi domum. Hæc eſt uxor Onis Prov. 14. 1.
filii Pelethi. *Et ſtulta manu ſua diruit illam.* Hæc eſt uxor Corachi.

NOT. 1. Huc pertinet, quòd Eleaſar filius Aharonis Num. 3. 32. dicitur נשיא נשיאי הלוי *Princeps principum Levitici ordinis,*

quod in-

quod nimirum attinebat פקודת שומרי משמרת הקדש *præfecturam cuſtodientium cuſtodiam ſanctuarii.* Diximus de voce סגן pag. 22. not. 5. Hîc tamen paulò generalior ejus vocis videtur eſse ſignificatio. ut non vicariatum ſummi ſacerdotii, ſed omnem præeminentiam inter ſacerdotes indicet.

Eſ. 5. 14. עד׳ ׳ לכן הרחיבה שאול נפשה
ופערה פיה לבלי חק אמר ריש
לקיש למי שמשייר אפילו חוק
אחד׳ רבי יוחנן לא ניחא למרייהו
דאמרת עלייהו הכי אלא אפילו לא
עשה אלא חוק אחד והיה בכל
הארץ נאם ײ׳ פי שנים יכרתו
ויגיעו והשלישית יותר בה אמר
Zach. 13. 8. ריש לקיש שלישי של שם אמר
ליה רבי יוחנן לא ניחא ליה
למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא
אפילו שלישי של נח כי אנכי ב
בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד
מעיר ושנים ממשפחה אמר ריש
לקיש דברים בכתבן אמר ליה
רבי יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת
עלייהו הכי אלא אחד מעיר מזכה
Ier. 3. 14. כל העיר ושנים ממשפחה מזכין
כל המשפחה חזייה דהוה קא חייף
רישיה וסליק ויתיב קמיה דרב
אמר ליה לא תמצא בארץ החיים
אמר ליה מילט קא לייטת לי אמר
ליה קרא קאמינא לא תמצא תורה
במי שמחיה עצמו עליה׳ תנא רבי
בנאי אומר נאמר ולקחתי אתכם
לי לעם והבאתי אתכם מקיש
יציאתן ממצרים לביאתן לארץ מה

LXXIV. *Propterea dilatavit infernus animam ſuam, & diduxit os ſuum ei, qui ſine præcepto eſt.* Reſch Lakiſch: Illi nimirum, qui reliquum facit unum præceptum, [ut non obſervet illud.] R. Ioannes: Non placet domino illorum, quòd de illis ſic loqueris. Sed ſic potiùs, [Servandus eſt homo,] licèt non fecerit, niſi unum præceptum. *Et erit in tota terra, inquit Dominus, duæ tertiæ exſcindentur & exſpirabunt. & tertius reliquus fiet in ea.* Reſch Lakiſch: Tertius filiorum Semi. (Arphacſad) R. Ioannes: Haudquaquam domino horum placet, quòd de illis hoc modo loqueris: Verùm etiam tertius filiorum Noachi (Sem) ſuperſtitabit. *Nam ego conjugio junctus ſum vobis, & aſſumam de vobis unum ex urbe, & duos ex gente.* Reſch Lakiſch ea explicabat, prout ſonant. R. Ioannes: Non placet Domino ipſorum, uti locutus es de illis. Sed unus ex urbe totam urbem dignam faciet: & duo de gente totam gentem dignam facient. Vidit is illum, poſtquam fricuiſſet atque eluiſſet caput, aſcendere

Digitized by Google

ביאתן לארץ שנים מששים רבוא
אף יציאתן ממצרים שנים מששים
רבוא אמר רבא וכן לימות המשיח
שני וענתה שמה כימי נעוריה וכיום
עלותה מארץ מצרים׃

ſcendere, ut ſederet coram ipſo: cùm ait ipſi: *Non* [2] *invenieris in terra viventium.* Tum ille: Tu me exſecraris. Ruſus ille: Verba ſcripturæ ſunt, quæ dico: Nimirum non invenietur Lex in eo, qui vitæ ſuæ fovendæ deditus eſt cum ſtudio ipſius. Trad. R. Sima ait: Dictum eſt, *Et ſumam vos mihi in populum, & introducam vos.* Comparat (Scriptura) exitum ex Ægypto cum introitu in terram Canaan. Sicut duo de ſexaginta myriadibus intrarunt in terram, ita duo de LX. myriadibus exierunt ex Ægypto. Rabba: Et conſimiliter tempore Meſſiæ fiet. Q. D. *Et humiliabitur ibi quaſi diebus infantiæ ſuæ, & quaſi die, quo aſcendit ex Ægypto.*

Iob. 28.13. Ex. 6: 7.8. Hoſ. 2. 15.

NOT. 1. τὸ δίμοιρον periturum innuit. Piget aſſcribere, quę hîc de poſteritate Arphacſad in tres partes diſtribuenda in gloſſa.

2. Ambiguum eſt, quum verſus hîc ſolus pronunciatur, ſitne verbum ſecundæ maſculinæ, an tertiæ fœmininæ. Ideò alter ſibi maledici putabat.

3. Potius Græcè: οὐχ εὑρεθήσεται ἡ σοφία ἐν τῷ ζωοποιοῦντι ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς. Hoc autem valet, τῷ μὴ νεκροῦντι αὐτὸν ὑπὲρ αὐτῆς.

עה׳ רבי אליעזר בר׳ יוסי אומר
פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא
של מצרים ומצאתי זקן אחד ואמר
לי בא ואראך מה עשו אבותי
לאבותיך מהם טבעו בים מהם
הרגו בחרב מהם מעכו בבנין ועל
דבר זה נענש משה רבינו שני ומאז
באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע
לעם הזה אמר ליה הקדוש ברוך
הוא חבל על דאבדין ולא משתכחין
הרבה פעמים נגליתי לאברהם
יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו

LXXV. Tradit. R. Elieſer fil. R. Ioſæ: Aliquando veni Alexandriam Ægypti, atque inveni ſenem certum, qui dixit mihi: Veni, oſtendam tibi, quid majores mei tuis fecerint. Partim illorum mari ſubmerſerunt, partim gladio occiderunt, partim detriverunt ædificiis. Atque ob hanc rem plexus eſt Moſes Magiſter noſter, quod dixit: *Et ex quo veni ad Pharaonem, ut loquerer verbis tuis, malo affecit populum hunc.* Ex. 5. 23.

על מידותי ולא אמרו לי מה שמך
ואמרתי לאברהם קום התהלך
Exod.6.3. בארץ לארכה ולרחבה כי לך
אתננה בקש מקום לקבור את שרה
ולא מצא עד שקנה בארבע מאות
Exod.3.13. שקל כסף ולא הרהר על מדותי
אמרתי ליצחק גור בארץ הזאת
Gen.13. 17 ואהיה עמך ואברכך בקשו עבדיו
מים לשתות ולא מצא עד שעשה
Gen.23.15. מריבה שני ויריבו רועי גרד עם רועי
יצחק לאמור לנו המים ולא הרהר
אחר מדותי אמרתי ליעקוב הארץ
אשר אתה שוכב עליה לך אתננה
Gen.26. 3. בקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא
עד שקנה במאה קשיטה
ולא הרהר על מדותי ולא אמרו לי
מה שמך ואתה אמרת לי מה שמך
Ib. verſ.20 בתחלה ועכשיו אתה אומר לי והצל
לא הצלת את עמך עתה תראה
אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה
אתה רואה ואי אתה רואה ב
Gen.28. 13 במלחמת ל״א מלכים ·

Cui DOMINUS: *Dolendum eſt, qui pereunt, non multis vicibus inveniri. Innotui Abrahamo, Iſaaco & Jacobo titulo Dei omnipotentis*, & non muſſitarunt (διελεγίσατο) ſuper menſura mea: neq; dixerunt mihi: *Quod nomen eſt tibi?* Dixi Abrahamo: *Surge, ambula in terra hac in longitudinem & latitudinem ejus. Nam tibi dabo eam.* Is quæſivit locum ſepeliendæ Saræ, neque invenit, donec emeret quadringentis ſiclis argenteis. Attamen de menſura mea non eſt conqueſtus. Dixi Iſaaco: *Habita in terra hac, atque ero tecum, & benedicam tibi.* Quæſiverunt ſervi ejus aquas, quas biberet, neque ſine jurgio potitus eſt. Q. s. *Et rixati ſunt paſtores Gerar cum paſtoribus Iſaaci, in hac verba: Noſtra eſt aqua.* Neq; ille menſuram meam minùs æquo animo tulit. Dixi Iacobo: *Terram, in qua cubas, tibi dabo.* Is quæſivit
Gen.33. 19 locum, ubi tentorium figeret, neque invenit, donec emeret centum nummis. Veruntamen is de mea menſura non eſt queſtus. Nullus illorum mihi dixit: *Quod nomen eſt tibi?* Tu verò initio de nomine
Exod.5. 23 meo ſciſcitatus es, & nunc addis: *At tu omnino non liberaſti popu-*
Exod. 6. 1. *lum tuum. Nunc videbis, quid facturus ſim Pharaoni.* Nimirum, prælium Pharaonis cernes, non etiam prælium unius & 30. regum.

1. Reg. 16. 38. עוי אחאב שושבינירה [דחיאל
ביתאלי] הוה אתא איהו ואליהו
למשאל בי טמיא יתיב וקאמר

LXXVI. Achab [1] paranymphus [Chielis Beth-Elitæ] erat. Ille cum Elia venit [2] domum ad illum lugentem [mortem filiorum ſuo-

דילמא כי לט יהשע הכי ליט לא
יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר
אחרת על שם יריחו אמר ליה
אליהו אין אמר ליה אחאב השתא
לווטא דמשה לא הא מקיימא
דכתיב וסרתם ועבדתם וגו׳ וכתיב
וחרה אף ײ׳ בכם ועצר את השמים
ולא יהיה מטר וגו׳ וההוא גברא
אוקים ליה עֳז על כל תלם ותלם
ולא שביק ליה מיטרא למיזל
מיסגר ליה לווטתא דיהשע ט
תלמידיה מיקיימא מיד ויאמר אליהו
חי ײ׳ אלהי ישראל אם יהיה טל
ומטר וגו׳ בעא רחמי ויהבו ליה
אקלידא דמטרא וקם ואזל· ויהי
דבר ײ׳ אליו לאמור לך מזה ופנית
לך קדמה ונסתרת נחל כרית וגו׳
והעורבים מביאים לו לחם ובשר
בבקר מהיכא אמר רב מבי טבחי
דאחאב ויהי מקץ ימים ויבש הנחל
כי לא היה גשם בארץ כיון דחזא
דאיכא צערא בעלמא כתי׳ ויהי דבר
ײ׳ אליו לאמור לך צרפתה ויהי
אחר הדברים האלה חלה בן האשה
בעלת הבית בעא רחמי למיתן ליה
אקלידא דתחיית המתים אמרו ליה
שלשה מפתחות לא נמסרו לשליח
של חיה ושל גשמים ושל תחיית
המתים ואמרו שתים ביד תלמיד
ואחד ביד הרב אייתי האי ושקיל
האי דכתיב מיד לך הראה אל אחאב
ואתנה מטר·

rum ſuorum.] Quum conſediſ-
ſet dixit: Numquid quia Iehoſuas Ioſ. 6. 32.
maledixit, ille maledictus eſt?
Nimirum ne Iericho [reædifica-
retur] ſub alterius civitatis no-
mine, neque alia civitas ipſius no-
mine inſigniretur? Ita eſt, reſpon-
dit Elias. Atqui, inquit, maledi-
ctio Moſis non eſt adimpleta.
Scriptum enim eſt: *Et deſciſcatis* Deut. 11.
& ſerviatis, &c. Et, *Exardeſcet* 16. 17.
*ira Dei in vos, & claudet cœlum,
ut non deſcendat pluvia*, &c. Ego
autem conſtitui mihi idola in o-
mni porca agri, neque ſinit me
imber abire, ut colam illa. Exſe-
cratio igitur Iehoſuæ conſtabili-
retur? E veſtigio, *Et dixit Elias* 1. Reg.
Thiſbites ex inquilinis Gilead: 17. 1.
*Vivit DOMINUS, Deus
Iſrael: Si erit ros aut pluvia*, &c.
Implorata Dei gratia obtinuit
claves pluviæ: ſurrexitque &
abiit. *Et factum eſt verbum* Ib. verſ. 3.
*DOMINI ad ipſum, dicen-
do: Abi hinc, & converte te verſus
ortum, atque te abſcondito ad tor-
rentem Cerithi, &c. & corvi affe-
rebant illi panem & carnem matu-
tinò.* Vnde? Raf ait: Ex macello
Achabi. *Exacto anno exſiccatus* Ib. verſ. 7.
*eſt rivus. Non enim cadebat plu-
via, &c.* Quum vidiſſet [Deus]
anxietatem in mundo eſſe, (uti
ſcriptum eſt,) *Factum eſt verbum* verſ. 8.
DOMINI ad Eliam dicendo:

vers. 9. *Abi Zorphatham. Factumq́ eſt poſt illa, ut ægrotaret filius mulieris*
vers. 17. *matrisfamiliâs illius.* Tum ille petiit ſibi concedi clavem reſuſcitationis mortuorum. Reſponſum eſt: Tres claves miniſtro non ſunt traditæ: 3. Parturientis, imbris, reſuſcitationis mortuorum. Item: Duæne harum in manu famuli eſſent, & una apud dominum? Re-
cap. 18. v. 1. tulit Elias illam, ut acciperet alteram. Quare ſubditur: *Abi, oſtende te Achabo, & dabo pluviam.*

N O T. 1. Rabbinis ὁ φίλος τοῦ νυμφίου (Ioh. 3. 29.) dicitur obſcura voce שושבין / Fallor? an & generaliter *amicus, familiaris?*

2. Ebr. בי טמיא vel, eliſo ע / pro בי טעמיא *domus guſtuum, ſive rationum.* id eſt, בֵּית אֵבֶל *domus lugentis:* שמטעימים אותו בדברים לנחמה *quòd verbis ei conſolationem guſtandam præbent,* aut, *quòd verbis* lugentem παραμυθοῦνται, aut etiam ad ſe revocant, ut animi ſenſuſque compos ſit, qui q. ex poteſtate rationis exierat. Poteſt etiam eſſe, *domus pollutorum.* quia cadaveribus polluebantur. Nam quòd טמא ex אבל permutatione literarum Atbach & Albam factum volunt, nihili eſt.

3. Exſtat & in Cod. Taanith cap. 1. Quatuor claves, hoc genus, memorat Targum Hieroſolymitanum ad Geneſ. 30. v. 22. Quod autem hic eſt חיה / ibi dicitur עקרתא. Confer, ſi placet, cap. 2. Sanh. Excerpt. 8. not. 2. pag. 181.

עז׳ דרש ר׳ יוסי בציפורי אבא אליהו קפדן הוה איכסי מיניה תלתא יומי ולא אתא כי אתא אמר ליה אביי לא אתא מר אמר ליה קפדנא קרית לי אמר ליה הא דקמן קפיד מר׳

LXXVII. R. Ioſes Sepphore pro concione aliquando dixerat, Eliam patrem 1. iracundum fuiſſe. Is occultavit ſe ab ipſo tres dies, ut non adeſſet [pro ſolito in Schola.] Demum quum reverſus eſſet, Quare, inquit ei, non ſtitit ſe dominus? Is reſpondit: Quia me iracundum vocitaſti. At ille: Ecce in te præſenti iracundum te præbes.

N O T. 1. Et ſæpe alias occurrit ea vox, & in eleganti iſto dicterio Hillelis: לא הַבַּיְשָׁן לָמֵד וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד *Neque verecundus diſcit, neque iracundus docet.* Hillelis laudatur à veteribus manſuetudo,

Digitized by Google

ſuetudo, עִנְוְתָנוּתָא / Contra Samæi auſteritas & iracundia vituperatur. Non injucunda eſt de utraque narratio in Codice Sabbath cap. 2. cum iſta præfatione: לעולם יהא אדם ענותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי / *Perpetuo ſit homo mitis inſtar Hillelis; non moroſus, ut Samæus.*

שבלי לקט מדרשים ואמונות ואגדות המפוזרים בגמרא מכות •

פרק א• כיצד העדים •

א• אמר עולא רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין דכתיב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע משום שהצדיקו את הצדיק 1 והרשיעו את הרשע אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתי עדים אחריני והצדיקו את הצדיק 2 דמעקרא ושוינהו להני רשעים והיה אם בן הכות הרשע ותיפוק לי מלא תענה משום דהוי לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו •

Excerpta Gemaræ
MACCOTH.

CAP. I.

I. VLA: Teſtes falſos vapulare lex innuit, quando ſcribitur: [1] *Et juſtificaverint juſtum, condemnaverint reum. Eritque, ſi flagri pœna teneatur improbus.* Numquid, quia juſtificaverit probum, &c.? Enimverò teſtes, ſi juſtum reum egerint, & alii teſtes juſtificaverint probum illum de integro, iſtoſque improbos evicerint: tum *ſi plagas mereatur improbus.* Atqui cur non efficerem hanc pœnam ex illo: *Non reſpondebis?* Quia illud eſt interdictum in quo opus nullum eſt. [2] Interdictum autem, quod opus non continet, ad plagas non obligat.

Deut. 25. 1.

Ex. 20. 15.

N O T. 1. Iſta verba non tantùm ad judices referenda autumat. Supervacuum enim fore illud: *Et judicabunt eos.* Miſſis ſubtilitatibus, ſimpliciter patet ex eo loco, qui in judicio improbus & injurius eſſe evincatur, ſi alia pœna in ipſum conſtituta non ſit, & quando retaliationi injuriæ locus non eſt, flagro ſubjici debere.

2. Quando ſcil. interdictum pœna ſancitur, flagro ejus violator non ſuccumbit. Vide ſupra pag. 122.

ב׳ תניא אמר רבי יהודה בן טבאי אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם להוציא מלבן של צדוקים שהיו אומרין אין העדים זוממין נהרגים עד שיהרג הנדון אמר לו שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא שפכת דם נקי שהרי אמרו חכמים אין העדים זוממין נהרגים עד שיזומו שניהם ואין לוקין עד שיזומו שניהם מיד קבל עליו רבי יהודה בן טבאי שאינו מורה הוראה אלא בפני שמעון בן שטח וכל ימיו של ר׳ יהודה בן טבאי היה משתטח על קברו של אותו העד והיה קולו נשמע וכסבורין העם לאמור קולו של הרוג אמר קולי שלי הוא תדעו למחר הוא מת אין קולו נשמע אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי דילמא בדינא קם בהדיה אינמי פייסי פייסיה׳

II. *a.* Trad. Ait R. Iehuda fil. Tabæi: Videam ſolatium, ſi non capite punivi teſtem falſum, ut Sadducæis adimerem eam ſententiam, quòd dicunt, *b.* non interfici teſtes falſos, niſi interemtus ſit reüs. Cui Simeon Setachides: Videam conſolationem, ſi non effudiſti ſanguinem innoxium. Nam ſcitum eſt à Sapientibus, *c* teſtes falſos neci non dari, niſi ubi ambo convicti fuerint: nec vapulare quidem. Tum ille in ſe recepit, nunquam ſe pronunciaturum de jure, niſi præſente Simeone. Denique omnibus diebus vitæ ſuæ ſuper tumulo illius teſtis effuſus lamentabatur, ita ut vox ejus ab hominibus audiretur. putabatque populus, vocem eam eſſe interfecti. Is dixit, cognituros, vocem ſuam eam eſſe. Poſtridie exſpiravit, neque vox ejus audita amplius eſt. Raf Acha ad R. Aſche dicebat. Vtrum in judicio ſteterit contra illum [interfectus,] an potiùs placaverit illum?

a. Extat & in Chagiga cap. 2.

b. Macc. 1. §. 6.

c. Macc. 1. §. 7.

פרק ב׳ אלו הן הגולין׳

א׳ ת״ר שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהשע בארץ כנען ומכוונות הן כמין שתי שורות שבכרם חברון ביהודה כנגד בצר במדבר שכם בהר

CAPUT II.

I. TRes urbes exemit Moſes ultra Iordanem. totidem Ioſuas in terra Canaan. Illæ ſic inter ſe diſpoſitæ erant, quaſi duo ordines in vinea. Hebron Iehudæ ſita erat contra Betſerem in

deſerto:

Digitized by Google

אפרי׳ כנגד רמות בגלעד קדש בהר
נפתלי׳ כנגד גולן בבשן ושלשת
שיהו משולשות שיהא מדרום
לחברון כמחברון לשכם ומחברון
לשכם כמשכם לקדש ומשכם
לקדש כמקדש לצפון בעבר הירדן
תלת בארץ ישראל תלת אמר
אביי בגלעד שכיחי רוצחים דכתיב
גלעד קרית פועלי און עקובה מדם׃
ואמר רבי אלעזר שהיו עקובים
להרוג נפשות׃ מאי שנא מהאי
גיסא דמרחקי ומאי שנא מציעאי
דמקרבי אמר אביי בשכם נמי שכיחי
רוצחים שני ובחכי איש גדודים
חבר כהנים דרך ירצחו שכמה׃
מאי חבר כהנים אמר ר׳ אלעזר
שהיו מתחברים להרוג נפשות
ככהנים הללו שמתחברים לחלוק
תרומה בבית הגרנות ותו ליכא
והאיכא ועליהם תתנו מ״ב עיר אמר
אביי הללו קולטות בין לדעת בין
שלא לדעת הללו אין קולטות אלא
לדעת וחברון עיר מקלט הואי
והכתיב ויתנו לכלב את חברון
כאשר דבר משה אמי אביי פרוורתא
דכתיב ואת שדה העיר ואת חצריה
נתנו לכלב בן יפונה׃

deſerto: Sichem in monte Ephrajim contra Ramoth in Gilead: Kadeſch in monte Naphthali contra Golan in Baſan. *Et tripertieris.* Ita ut quantum ab auſtro Hebronem, tantum Hebrone uſque ad Sichem ſit intervallum: tantundem Sichem Kedeſcham: tantundem Kadeſcho ad terminum borealem. Quî ternas ultra Iordanem, & non plures in terra Canaan? Abhæus: Gileade inventi ſunt homicidæ. Q. S. E. *Gilead civitas operantium iniquitatem, veſtigiis ſanguinolentis.* quod R. Elieſer interpretatur, fuiſſe illos fraudulentos ad homicidia committenda. Quid interfuit, ut ab hoc latere longiùs ab ſe invicem diſſitæ eſſent? item, ut mediæ inter ſe propinquiores eſſent? Abhæus inquit, Sichemi quoque inventi ſunt homicidæ. Q. D. *Et quemadmodum viri turmarum exſpectant, ſodalitium ſacerdotum; in via homicidium perpetrant Sichemum verſus.* Quid *ſodalitium ſacerdotum?* R. Eleaſar: Quòd conſociaverint ſe, ad cædem faciendam, quemadmodum ſacerdotes congregantur ad partiendas ablationes in horreis. Ergone aſyla præter hæc nulla ſunt? Sanè ſunt. Q. D. *His additote quadraginta duas civitates.* Abæus ait: Illæ [civitates refugii] recipiebant ſive ex ſcientia, ſive non: hæ reliquæ non niſi ex ſcientia. Hebron igitur urbs receptus fuit? Atqui S. E. *Dederuntque Calebo Chebronem,*

Deut. 19. 3. Vide Iunium.
Hoſ. 6. 8.
Hoſ. 6. 9.
Num 35. 6
Iud. 1. 20.

Chebronem, ſicuti locutus erat Moſes. Abbæus: [1] Suburbia & pa-
Ioſ. 21. 12. gos ejus: Q. D. *Agrum urbis & villas ejus dederunt Calebo filio Jephunne.*

NOT. 1. R. S. כפרים וחצרים הסמוכים לה *pagos villaſq; adjacentes illi.*

ב׳ תלמיד שגלה מגלין רבו
עמו דכתיב ונס אל אחת מן הערים
Deut. 4. 42 האל וחי עביד ליה דידי דתיהוי ליה
חיותא׃ אמר ר׳ זירא מכאן שלא
ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון׃
אמר ר׳ יוחנן הרב שגלה מגלין
ישיבתו עמו איני והאמר רבי יוחנן
מנין לדברי תורה שהן קולטין
דכתיב את בצר במדבר וכתיב
בתריה וזאת התורה לא קשיא הא
בעידנא דעסיק בהו הא בעידנא
דלא עסיק בהו אי בעית אימא מאי
קולטין ממלאך המות כי הא דרב
חסדא הוה יתיב וגריס בבי רב לא
מצי שליחא דמלאכא דמותא
למיקרב ליה משום דלא פסיק
פומיה מגירסא סליק ויתיב אארזא
דבי רב ופקע ארזא אשתיק ויכיל
ליה׃

II. Trad. Si diſcipulus exſulet, doctor ejus cum eo deportabatur. Q. S. E. *Et fugiet ad aliquam civitatum illarum, & vivet.* nimir. Fac illi, ut vitam habeat. R. Sira: Hinc eſt, quòd nemo debeat docere diſcipulum indignum. R. Iohannes: Legem receptui eſſe diſcimus, Q. D. *Bezerem in deſerto.* &c. Poſt quod ſcriptum eſt: *Et hac eſt Lex.* Difficultas nulla eſt. Hoc, quum in legis obſequio occupatus eſt. Illud, quando id intermittit. Si vis, dicam ab angelo mortis refugio ſunt. Veluti quum R. Chaſda ſederet & ſtuderet in domo Raf. Non poterat legatus angeli mortis ad ipſum accedere, quia os ipſius à ſtudio legis non ceſſaret. Conſcendit cedrũ, quæ erat ſita juxta domum Raf. Fra-
cta eſt cedrus. Sic ille obticuit: & hic poteſtatem in eum accepit.

Eccl. 5. 9. ג׳ מי אוהב בהמון לו תבואה
רב אשי אמר כל האוהב ללמוד
בהמון לו תבואה והיינו דאמר רבי
יוסי בר חנינא מ״ר חרב אל הברים
ונואלו חרב על שונאי ת״ח שיושבים
Ier. 50. 36. בד בבד ועוסקין בתורה ולא עוד
אלא שמטפשין וכו׳ והיינו דאמר

III. *Quis amat in multitudine? Ipſi proventus.* Raf Aſche ait: Qui amat diſcere in multitudine, ipſi erit proventus. Et hoc eſt, quod dicit R. Ioſes filius Chaninæ: Quid, quod ſcriptum eſt: *Gladius ſuper Baddim, & ad inſaniam rediguntur.* Gladius in hoſtes

רבי הרבה הורה למדתי מרבותי
ויותר מחברי ומתלמידי יותר
מכולן׃

hoſtes diſcipulorum Sapientis,
qui ſedent *Bad bebad*, i. e. ſoli-
tarii, & operam dant legi. Quin-
etiam in furorem aguntur, &c.

Et hoc ipſum eſt, quod ait Rabbi: Magnam partem eruditionis didici à præceptoribus meis, majorem à ſociis, multò maximam à diſcipulis.

ד׳ אמר רב הונא אמר ר׳ אלעזר
מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים
בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין
אותו מן התורה דכתי׳ לא תלך
עמהם וכתי׳ קום לך אתם׃ מן
הנביאים דכתי׳ אנכי ייי אלהיך
מלמדך להועיל מדריכך בדרך
תלך מן הכתובים אם ללצים הוא
יליץ ולענוים יתן חן׃

IV. Raf Huna refert verba
R. Eleaſaris: Ex Lege, Prophe-
tis & Hagiographis oſtendi po-
teſt; quòd qua via homo ambu-
lare velit, in eam deducatur. Ex
lege, Q. D. *Non ibis cum ipſis.* Num. 22.
Et mox: *Surge, ito cum ipſis.* Ex 12. 20.
Prophetis: *Ego DOMINUS* Eſ. 48. 17.
Deus tuus, docens te ad frugem
bonam; qui te ducit in via, in
quam te dederis. Ex Hagiogra- Prov. 3. 34.
phis: *Sanè irriſoribus irridet, & humilibus dat gratiam.*

ה׳ פיסקא׃ לפיכך אמותיהן של
כהנים וכו׳ טעמא דלא מצלו הא
מצלו מייתי והכתיב כצפור לנוד
כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא
אמר להו ההוא סבא מפירקיה
דרבא שמיע לי׳ מפני שהיה להם
לבקש רחמים על דורם ולא בקשו
איכא דאמרי כדי שיתפללו על
בניהם ולא ימותו טעמא דמצלו הא
לא מצלו מייתי מאי הוה ליה
למיעבד הכ׳ אמרי טוביה חטא וזיגוד
מינגד התם אמרו שכם נסיב מבגאי
גזיר אמר להן ההוא כבא מפירקיה
דרבא שמיע לי מפני שהיה להם
לבקש רחמים על דורם ולא בקשו

V. Segmentum. *Quare ma-* Admiſn. 6.
tres ſacerdotum, &c. Si cauſa
aſſignetur, ne precentur: an, ſi
precentur, morituri eſſent? Atqui
ſcriptum eſt: *Sicut paſſer ad vagā-* Prov. 26. 2.
dum, ſicut hirundo ad volandum,
ſic maledictum, quod cauſâ caret:
non venit. Dixit ipſis ſenex qui-
dam: Ex prælectione Rabbæ au-
ditum memini: eam aſſignati ra-
tionem, quòd, quum per preces
ſuas gratiam Dei ſeculo ſuo con-
ciliare debuiſſent, id non feciſ-
ſent. Sunt qui dicant, ut [exſu-
les] orent pro filiis ſuis. Ergo ni
orent, morerentur? Quid face-
ret [ſummus Sacerdos?] Iſtic

a. Babylone.
b. In terra Canaan.
Vide pruſ. adag. & ſup. pag. 101.

כי הא דההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלת פרסי מיניה דרי יהושע בן לוי ולא אשתעי אליהו בהדיה תלתא יומי·

a. dicunt: *Tobias peccavit, Zigod vapulat.* Iſtic *b.* dictitant: *Sichem duxit, Mabegai circumciditur.* Dixit illis ſenex quidam: Ex prę-lectione Rabbæ retinui; quia, quum pro ſeculo ſuo orare debuiſſet, non fecit. Simile eſt ei, quòd quum aliquis à leone dilaniatus eſſet, Elias R. Ioſuam fil. Levi, qui tamen trecenarum paraſangarum intervallo inde aberat, non fuit allocutus tribus diebus.

פרק ג· אלו הן הלוקין·

א· דרש ר׳ שמלאי תרי״ג מצות נאמרו למשה בסיני שס״ה כמנין ימות החמה רמ״ח כנגד איבריו של אדם אמר רב המנתא ומאי קרא תורה צוה לנו משה תורה בגימטריא הוי הכי תורה שית מאה
וחד סרי הוין אנכי ולא יהיה לך
Deut. 33. 4. מפי הגבורה שמענום· בא דוד
והעמידם על י״א דכתיב מזמור לדוד
יי׳ מי ידור באהליך ומי ישכון בהר
קדשך הולך תמים ופועל צדק
ודובר אמת בלבבו וגו׳· בא
Pſal. 15. 1. ישעיהו והעמידן על שש שני הולך
צדקות ודובר מישרים וגו׳ בא מיכה
והעמידן על ג׳ שני הגיד לך אדם
מה טוב ומה יי׳ דורש ממך כי אם
עשות משפט ואהבת חסד והצנע
לכת עם יי׳ אלהיך וכו׳ חזר
Eſai. 33. 15. ישעיהו והעמידן על שתים שני כה
אמר יי׳ שמרו משפט ועשו צדקה

CAPUT III.

I. R. Samlai hæc eſt obſervatio. DCXIII. præcepta dicta ſunt Moſi in monte Sinai: CCCLXV. pro numero dierum anni ſolaris: CCXL. pro numero membrorum hominis. Raf Hamenuna ait: Quod hujus rei ex ſcriptura indicium profertur? *Thorah* i.e. *legem præſcripſit nobis Moſes. Thorah* cum numerum efficit. Duo iſta præcepta, *Ego*, &, *Non erit tibi*, ex ore τῆς δυνάμεως audivimus. David venit, & illa ad undecim redegit. Q. S. E. *Pſalmus Davidi. DOMINE quis divertet in tentoriis tuis, & quis habitabit in monte ſanctitatis tuæ? Qui integer ambulat, & qui operatur juſtitiam, & qui loquitur veritatem in corde ſuo.* &c. Venit Eſaias & illa redegit ad ſex. Q. D. *Qui ambulat in juſtitiis, & loqui-*

Digitized by Google

בא עמוס והעמידן על אחת שני כה
אמר יי׳ לבית ישראל דרשוני וחיו
מתקיף לידה רב נחמן ודילמא
דרשוני בכל התורה כולה אלא בא
חבקוק והעמידן על אחת שני וצדיק
באמונתו יחיה·

& loquitur rectitudines, &c. Venit Michas, & redegit illa ad tria. Q. D. *Indicavit tibi, ô homo, quid ſit bonum. & quid DOMINUS poſtulat à te, niſi ut facias judicium, & diligas benignitatem, & verecundè ambules cum DOMINO Deo tuo*, &c? Rurſus Mich. 7. 8.
Eſaias ad duo contraxit. Q. D. *Sic dicit DOMINUS*: [1] *Obſervate jus & facite juſtitiam.* Amos denique ad unum omnia redegit. Q. D. *Sic dicit DOMINUS domui Iſraël: Quærite me, & vivite.* Reprehendit eum Raf Nachman, Et forte, inquit, illud, *Quærite me*, pertinet ad totius legis obſervationem. Sed venit Habacucus & redegit ea ad unum, Q. D. *Et juſtus in fide ſua vivet.* Eſai. 56. 1. Amos 5. 6. Habac. 2. 4

NOT. 1. Non diſplicet per *Miſchphat* jus ſtrictè dictum: per *Tſédakáh*, quæ ex honeſtate, juſtitiam intelligi. quod monet Grotius de jur. bel. & pacis l. 2. c. 14. §. 6. ex Maimonide: ducis dubitantium cap. 54. lib. 3.

ב· אמר ר׳ יוסי ברבי חנינא ד׳
גזירות גזר משה על ישראל ובאו
ד׳ זקנים וביטלום משה אמר וישכן
ישראל בטח בדד עין יעקוב בא
עמוס וביטלה שני חדל נא מי יקום
יעקוב כי קטון הוא וכתיב נחם יי׳
על זאת גם היא לא תהיה אמר יי׳
אלהים· משה אמר ובגוים ההם
לא תרגיע בא ירמיה וביטלה
דכתיב הלוך להרגיעו משה אמר
פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל
וביטלה שני הנפש החוטאת היא
המות משה אמר ואבדתם בגוים
בא ישעיה וביטלה שני והיה ביום
ההוא יתקע בשופר גדול ובאו
האובדים בארץ אשור וגו׳ אמר רב

II. R. Ioſes fil. R. Chaninæ: Quatuor decreta fecit Moſes ſuper Iſraël, quæ totidem ſeniores reſciderunt. Moſes dixit: *Et habitabit Iſraël ſecurè ſolus, fons Jacobi*, &c. Venit Amos & reſcidit hoc: Q. D. *Omitte, obſecro; qui ſtaret Jacobus? Nam parvus eſt.* Et ſcriptum eſt; *Pœnituit DOMINUM hujus. Etiam hoc non fiet: ait DOMINUS Deus.* Moſes dixit: *Et in gentibus illis non requieſces.* Id reſcidit Ieremias: *Eundo ad requiem ei præſtandum.* Moſes dixit: *Qui viſitat peccata patrum in filios.* Ezechiel hoc reſcidit: *Anima, quæ peccat, ipſa morietur.* Moſes dixit: Deut. 33. 28. Am. 7. 2. 3. Deut. 28. 65. Iere. 31. 2. Ex. 20. 5. 35. 7. Ez. 18. 4. Lev. 26. 38

מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים
Eſ. 27. 15. מחקיף לה רב פפא ודילמא כאבידה
המתבקשת שני העיתי כשה אובד
בקש עבדך אלא מסיפיה דקרא
Lev. 26. 38. ואכלה אתכם ארץ אויביכם מתקיף
ליה מר זוטרא ואיתימא רב אשי
ודילמא כאכילת קישואין ודלועין׃

dixit: *Et interibitis in gentibus.* Eſaias reſcidit: *Eritque die illo, clangetur buccinâ magna, & venient, qui peribant in terra Aſſyria,* &c. Raf dicebat: Metuo ab iſto verſu; *Et interibitis in gentibus.* Reprehendit eum Raf Papa: Sanè fieri poteſt, ut quaſi perditum, quod requiritur. Q. D.

Pſ.119.176 *Erravi, ut ovis, quæ perit. Require ſervum tuum.* Veruntamen à fine
Lev. 26.38 verſus: *Et vorabit vos terra hoſtium veſtrorum.* Reprehendit eum Mar Sutra, aut, ſi mavis, R. Aſche: Fortean quomodo cucurbitæ & cucumeres eduntur [ut relinquatur cortex exterior, vel etiam nucleus & ſemen.]

Benevole

Digitized by Google

Benevolo Lector.

SCITUM eſt illud Varronis: *Nemo reprehenſus, qui è ſegete ad ſpicilegium reliquit ſtipulam.* Contigit ſanè hoc & nobis, maximè brevitatis ſtudio, ut quædam, quę utiliter dici potuiſſent, ſint à nobis omiſſa. Nec diffiteor, fieri poſſe, ut utilia quædam hoc primo noſtro conamine ne agnita quidem ſint. Denique & illud ingenuè profiteor, in quibuſdam me, quum putarem me ſenſum illorum percepiſſe, hallucinatum & lapſum eſſe. Hoc ſi alienum eſt vel à doctiſſimis ſcriptoribus, mihi imputes, licet. Sin aliter eſt, veniam mihi ut des, æquum eſt. Tale enim eſt hoc ſtudii genus, ut multo majore jure illud Varronis, quàm ipſe Varro, uſurpare poſſim: *Non, ſi non potuero indagare, eò ero tardior: ſed velocior ideò, ſi quivero.* Quum autem hîc vacuæ quædam pagellæ ſuperfierent, & quædam addere, &, quæ errata animadvertimus, emendare officii noſtri eſſe duximus.

lib. 6. de lin. Lat. in fine.

lib. 4. de lin. Lat.

Addenda & Emendanda.

Pag. 1. lin. 25. *Impoſitio manuum.* Meliùs Græcè redderetur una voce *χειροθεσία* : æquè ambiguo ſenſu.

Pag. 5. l. 5. *Veniam.* Minùs ambiguum, *facultatem*, vel *poteſtatem*, *ἐξουσίαν*.

Pag. 12. lin. 7. à fine. *Mutationem* intelligo deſitionem moris antiqui.

Pag. 13. l. ult. Vide etiam Aben-Eſram ad Levit. 25. 9.

Pag. 18. l. 11. Erratum meum eſt, non Maimonidæ. Loquitur de Synedrio minori. quod inſpicienti liquet. Nimis memoriæ fidebam, quum illa ſcriberem.

Pag. 25. lin. 3. Ambiguum eſt Ebræum. Poſſes ſic quoque vertere. *Qui tribus diebus v. n. f. cum ipſo odii c.* Nota inimicitiæ eſt familiaritatis ex offenſione diſſolutio. Rancorem indicat ſilentium obſtinatum.

Pag. 30. l. 7. à fin. *Cum ſcipione ſuo.* Excidit, *aut calceamento.*

Pag. 31. §. 3. init. Sic ſcribe : *inſtar horrei orbicularis dimidiati fuit, ut.* Erat hemicyclus.

Pag. 39. not. 13. Maimonides de minori Synedrio loquitur. Fruſtra eram, quum pro נחלקו putabam legendum נחסרו.

Pag. 48. l. pen. Sic ſcribe: *non lugent, ſed dolent. Dolor enim.* &c.

Pag. 49. not. 1. Non, *antequam educeretur.* Falſum. Poſt editam confeſſionem id fiebat. Docet Maimonius hilch. Sanhed. c. XIII. Eodem in luto hæſit Galatinus, qui lib. 8. de arc. Cath. ver. c. 19. Ebraica illa ex Gemara ſic vertit : *Egreſſurus occidendus potabatur pulvere incenſi in cypho vini, quatenus ſepararentur ſenſus ejus ab eo.*

Pag. 65. l. 1. *Verbum Nichéſch.* Id à *Nachaſch* deſumtum eſt. Erat enim inter animalia, à quibus auguria ſumebantur, & ſerpens. Inde Heſychius: *σιωνὸς, ὄφις. ἐπειδὴ γὰρ λέγεται εἰς τὰς μαντείας τοὺς ὄφεις ἔχειν, οὓς καὶ σιωνοὺς ἔλεγον.*

Pag. 66. l. 8. *Caſtiùs.* Pertinet huc præceptum, quod exſtat in Peſachim cap. 1. לעולם יספר אדם בלשון נקייה שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב. *Semper homo loquatur formula honeſtiore. quia ecce quod de fluxu laborante loquens Scriptura dicit Mercab, id de fœmina*

fœmina loquens nominat Moſchab. &c.

Pag. 71. §. 2. l. 5. Correximus pag. 142.

Pag. 82. in marg. l. 10. להכעיס. Hoc eſt, quod Germanicè dicimus 𝔷𝔲 𝔱𝔯𝔬𝔱𝔷. Oppoſitum ejus eſt לתיאבון / *ob concupiſcentiam.*

Pag. 88. l. 21. *explicationem.* ſive mavis, *deſcriptionem.* Hoc vult, Legem utramque & oralem & ſcriptam à Deo plenè editam eſſe, ut nihil addi demivè poſſit. Vnde conſequitur legem eam immutandam non eſſe. Hæc fundamenta ita Ioſephus Albo l. 1. c. 3. breviter. מציאות השם · האחדות · הרחקת הגשמות · שהוא קדמון שראוי לעבדו ולא לזולתו · הנבואה · נבואת מרעה · תורה מן השמים · שלא תשתנה · ידיעת השם · שכר ועונש · משיח · תחיית המתים / Alii alium numerum fundamentorum ſtatuunt. De qua re iſtum auctorem conſulendum cenſeo.

Pag. 113. l. 4. *baptiſmum.* Confirmo ex tr. Aboda Sara fol. 59. p. 1. ubi hæc: לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וכיון דלא טביל גוי הוא. *In æternum non eſt proſelytus, dum circumcidatur & baptiſetur. Nam donec baptiſatus non eſt, gentilis eſt.* Ibidem, qui ex circumciſo, ſed non baptiſato, & Iſraëlitide naſceretur, ſpurius declaratur.

Pag. 124. not. 8. *ita ut ſimilia.* Mens eſt, quemadmodum Rabbini declarant, ut pilorum ſit continua in orbem extremitas. Nam radices pilorum pone aures altiores ſunt, quàm in temporibus. Ita fiet היקף השער quod dicunt *κουρὰν περιχηλάτιν*, & *κείρεσθαι σφαιρηδόν.* Qua tonſura qui utuntur, dicuntur קצוצי פיאה / Ier. 9. 26. & 25. 23. Agimus de his & p. 182. & 265.

Pag. 127. lin. 21. Ex Genebrardi verſione intelligo, eum legiſſe במעי. Id rectum eſt. Stupor, mendum non animadvertere! Impudens eſſem, ſi excuſarem. Sic igitur verte: *in utero matris ſuæ.* Nihil igitur ad rem facit §. *Si dicamus*, & ſeqq.

Pag. 131. not. 1. *ablationem.* Nihil propius eſt, quàm *ἀφαίρεμα.* de quo Druſ. in frag. vet. interp. pag. 177.

Pag. 171. l. 4. *ſi mutuum.* Vide in tractatu Kidduſchin fol. 46. pag. 1. in fin.

Pag. 225. l. 11. à fine: *Faciamus.* uti tale ſit, quale Matth. 17. 4. *εἰ θέλεις, ποιήσωμεν.*

Pag. 229.

Digitized by Google

Pag. 229. lin. 6. *Duæ.* R. Ioſ. Albo docet l. 1. c. 11. intelligi ex illo plurali, quòd, cùm ex ſpirituum & corporum creatione oſtendatur duplex vis, perpetuandi individua & ſpeciem, utraque vis conſenſerit & conſpiraverit in creatione hominis. Hanc ob cauſam dixiſſe veteres, quòd cum ſuperioribus & inferioribus Deus ſit locutus. Atque cùm Moſes, Deo pluralem dictante, conquæſtus eſſet, ea ratione dari פתחון פה לתועים *aperitionem oris errantibus:* is reſponderit, כתוב והרוצה למעות יטעה / *ſcribe: &, qui volet errare, erret.* Tanti nempe fuiſſe, ut pluralis, ad iſtud indicandum adhiberetur.

Pag. 240. l. 2. לפרק / Confer Kimch. ad Eſ. 22. 14.

Pag. 346. lin. 6. *mentis agitatione citiùs.* ἐν ὁρμήματι διανοίας. Videtur tamen potiùs ſignificare, *quum animum abduxeris.* Ita in 1. c. Taanith ג׳ משקין הללו נפסלים בהיסח הדעת אף הברי תורה משתכחין בהיסח הדעת׃ *Tres illi liquores* (aqua, vinum, lac) *ſtatim atque cogitationem abduxeris, polluuntur: ita lex, quàm mox animus aliò convertitur, memoria excidit.*

Pag. 348. not. 4. Videtur iſtud ſumtum ex Eſ. 27. 1.

Pag. 364. poſt lin. 2. adde: *&, qui viderint, eum pro Chriſto non habuiſſe.* Nam & hæc ibi.

Pag. 368. n. 2. Alibi גוירימפי / & per פרדיוטין i. e. ϛρατιῶται, explicatum invenio.

Pag. 376. lin. 11. à fin. 2. *ſingula.* Intelligit cuncta alicujus generis individua. Sed paginæ modus jubet finire. Reſtat, ut indicemus quædam obiter obſervata

SCRIPTIONIS & TYPOGRAPHIÆ ERRATA.

Pag. 14. lin. 8. pro, in, leg. is ad. p. 16. 3. l. אפעה. p. 32. 21. leg. המתייבין. & l. 22. l. המזכים. p. 37. 13. l. המשתרה. pag. 67. 18. ſinc. p. 80. 11. expoſititii. & 12. שתוקי / pag 99. 7. מבהדי / p. 125. 17. ſigno. p. 147. 20. pro, i. e. leg. v. g. p. 189. 6. figuram &, 7. antiquam. p. 228. 11. וְהִנֵּה / ib. 10. à f. נִשְׁמָה / p. 260. 10. cogerentur. p. 307. 8. שהברה / p. 310. l. ult. l. *non evig.* pag. 373. l. pen. l. *quæ.* pag. 390. 7. à fin. l. hunc. Cætera condonabis.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google